Hs 9535

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

NOVA ACTA ERUDITORUM ANNI MDCCLXXIV.

publicata

Cum Sereniſſimi Electoris Saxoniae Privilegio

LIPSIAE

Proſtant apud IO. FRID. GLEDITSCHII et LANCKISII heredes.

Venduntur etiam Romae apud PAGLIARINOS: Venetiis apud IO. BAPT. ALBRIZZIUM: Bononiae apud LAELIUM della VOLPE: Pariſiis apud BRIASSONUM: Olyſſiponae apud BORELLUM, MARTINUM, et SOCIOS: Ultraiecti apud ABR. van PADDENBURG, Lugduni Batauorum apud LUCHTMANSIOS, et Amſtelaedami in SCHREUDERI officina.

MDCCLXXVII.

Digitized by Google

Digitized by Google

LECTORI BENEVOLO

S. D.

CAROLVS ANDREAS BEL D.

Quod Tibi Volumen Actorum tradimus, Lector, id noluimus, Te non compellato, prodire in publicum, videmur enim hoc debere et veteri mori, et teſtatae multis documentis beneuolentiae erga nos Tuae. Hanc ſi Tu nobis integram ſeruaueris, de quo nullo modo dubitamus, poſſumus Tibi adfirmare, non ceſſaturam, recenſendis libris bonis atque vtilibus, diligentiam noſtram. Etſi enim noſtris temporibus, nouum aliquem guſtum, Seculum vocant lepidiſſimi homines, in omni paene diſciplinarum genere, iactant et magnopere commendant; atque adeo ſeueriora ſtudia agere in exilium videntur velle: nos tamen nugae iſtorum, quas vehementer contemnimus, profecto non dimouebunt a tramite, quem integro paene Seculo pertinaciter tenuimus. Referemus de libris non futilibus illis, et ad hiſtrioniam pertinentibus, ſed

Digitized by Google

ſed de talibus, qui, proferendis bonarum artium atque litterarum finibus ſcripti, ad nos venerint. Et eſt prouentus talium, etſi non is qui olim, tamen non tenuis, de quo vehementer laetamur. Viris doctis, quorum adhuc, mittendis ad nos operibus ſuis, liberalitatem experti ſumus, magnas habemus agimusque gratias, referemus, ſi quando acciderit vt poſſimus. Nolumus tamen quisquam nobis ſuccenſeat, ſine odio aut gratia, libere atque ingenue ſententiam de libris dicturis. Laudare enim qui mali ſunt non poſſumus; bonos, vndecunque ad nos venerint, ita profecto commendabimus, vt non ſolum innoteſcant pluribus atque legantur, ſed etiam excitentur eorum auctores ad inſiſtendum ſemitae, qua ſola ad veram neque vmquam intermorituram gloriam itur. Sed non eſt opus adfirmare Tibi centies, quod dudum cognouiſti, non diſceſſiſſe nos umquam, neque diſceſſuros, ab illa animi conſtantia, quae ad noſtrum ſcribendi genus imprimis pertinet. Ita vale, et ſtudiis noſtris faue. Scribeb. Lipſ. Kal. Dec. MDCCLXXVII.

Digitized by Google

NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipſiæ

Calendis Januarii Anno MDCCLXXIV.

GLOSSARIA GRAECA MINORA, ET alia Anecdota Graeca, ex variis Codicibus edidit, et Animaduerſionibus illuſtrauit CHRISTIANVS FRIDERICVS MATTHAEI, Groeſta Thuringus, Gymnaſiorum Vniuerſitatis Mosquenſis Rector.

Vol. I. Mosquae, Typis Uniuerſitatis, 1774. *Vol. II,* Ibid. 1775. plagg. 20. quaternis.

Gloſſaria antiqua veterum Grammaticorum graeca, magnum uſum utilitatemque habent ad interiorem linguae Graecae ſcientiam comparandam. Quae res, poſteaquam cognita et perſpecta eſt ab eruditis, multi ex eorum numero, et eorum librorum caute prudenterque ad interpretationem transferendorum praecepta propoſuerunt, et acuerunt reliquorum ſtudium in conquirendis quae adhuc lateront huius generis ſcriptis, et in publicum edendis. Ac poſt Alberti Erneſtiique, Virorum ſumma doctrinae laude cumulatiſſimorum, curam, in demonſtranda gloſſariorum iſtorum vera indole, cautionibusque, quibus eorum uſus opus habeat, proponendis, qua effectum eſt, ut quam multiplicem et praeclaram praeſtarent ad intelligendam explicandamque librorum diuinorum humanorumque ſententiam, cognoſceretur; certatum

tatim in Batauis et Anglia, quarum terrarum urbes sunt bibliothecis, praestantissimorum codicum plenis, nobilitatae, exstiterunt Abreschii, Valckenarii, Wesselingii, Toupii aliique, qui tum Hesychii, Suidaeque glossaria emendarent, explicarent, et iis quomodo utendum esset docerent, secuti monita et exemplum Casauboni, Salmasii, Heinsiique, qui, qua via progrediendum esset iam dudum vidissent; tum his in terris Semleri, Fischeri aliique, qui vel ex instituto exponerent, vel intertexerent scriptis suis ea, quae ad eorum usum et praestantiam commendandam pertinerent, et quibus studia accuratae graecarum litterarum scientiae, quae sine horum subsidiorum auxilio nulla est, cupidorum, adiuuarentur. Hos imitatus Christi. Frider. Matthaei, vir Eruditissimus, Lipsicae Academiae et disciplinae nuper alumnus, post Mosquam delatus, ex codicibus Manuscriptis, qui in bibliotheca eiusdem vrbis Synodali seruantur, Glossaria quaedam vetera Graeca, siue potius fragmenta edidit. Nam hanc priorem partem Anecdotorum graecorum, alteri, quae Athanasii et Xiphilini quasdam conciones continet, ita praestare arbitramur, ut, vel his omissis, si aliter res non ferret, eam auctiorem et pleniorem esse velimus. Sed vir doctus aliud fortasse sequebatur consilium, tribuebatque non nihil eorum, quibuscum viuendum esset, studio ac sententiae. Igitur Specimen Lexici Cyrilli, secundum locum obtinet, complectiturque ea, quae a littera Φ ad finem leguntur. Nam primo quidem loco poni placuit excerpta e Grammatica Nicephori Gregorae, quae, ut inde cognoscere licet, continet utilia et exquisita multa de discrimine et constructione nominum verborumque graecorum, siue aliunde petita, quod valde probabile est, siue e sua diligentia profecta, quod comparandis aliorum Grammaticorum libris facile pateſcat. Editor quidem Cl. quid sentiret, cum nihil notarum adsperserit, quod in reliquis fecit, latere voluit. At idem quoque nos ignorare passus est ea, quae ad notitiam codicum manuscriptorum, quibus usus fuisset, pertine-

rent.

rent. Duo quidem in promtu habuiſſe elementa *A* et *B*, ad eos diſtinguendos adhibita, demonſtrant, caetera autem, quae ex inſtitutis Criticorum commemorari debebant, omiſſa videmus. Ac de his rebus noſtri quidem lectores, ſi qui forte iis delectantur, ſi non prorſus ſibi ſatisfactum, tamen cum reliqua perlegerint, paullo apertius traditum cognoſcent. Illud autem videmur intellexiſſe, auctorem iſtius Lexici, nec doctum ipſum ſatis fuiſſe, nec eius opus carere interpolationibus parum doctorum, qui intruderent gloſſemata ſuae imperitiae accommodata. Doctos autem intelligi volumus eos, qui antiquae grauisque doctrinae magis, quam recentioris et nuper inuectae, ſe ſtudioſos praeſtent, adeoque in tali opere conficiendo ea ſpectent, quae ad explicationem optimorum veteris aetatis ſcriptorum referantur, nec antiqua et proba vocabula ex uſu recentiorum, magnam ſubinde mutationem admittente, interpretentur, niſi fortaſſe ex diſerta auctoris profeſſione, aut totius operis natura et indole, hoc maxime cogitatum, ſpectatum, et actum fuiſſe appareat, ut demonſtretur recentiorum temporum graecitas, quam Meurſii Cangiique gloſſariis, itemque Alberti et Roeveri opera illuſtratam et explicatam eſſe nouimus. Ut autem quod diximus magis perſpicuum fiat, quibusdam exemplis utemur. Habet autem alicubi auctor hanc gloſſam: Φροντιστήριον διατριβὴ ἢ μοναστήριον; nec aliter Lex. A. ab Cl. editore *in notis* commemoratum. Apertum enim eſt, hanc vocis ſignificationem petitam eſſe ex inſtitutis recentiorum temporum, nec rationem ductam antiqui uſus, obuii apud Ariſtophanem Nub. 94. 128. 142. 181, ubi ſignificat auditorium, locum qui frequentatur a pluribus, diſcendi cauſſa. Idem demonſtrant aliae gloſſae. Χιτών· ἐσθής, ἱμάτιον· Non obſeruauit vocum differentiam, et alteram alterius valori deſignando adhibuit imperite. Nam ſicut χιτών, *tunicam* ſemper ſignificat, ita ἱμάτιον ſemper *pallium*; adeoque illa voce veſtis interior, haec ſuperior, denotatur, quae et ipſa ἐσθὴς dicitur, quod Salmaſii in Tertulliani li-

brum de pallio notae docent. Quod autem grammaticus tradit: χλαμύς· ἱσθὴς κοκκίνη, ἱμάτιον, respexisse videtur ad loca Matthaei 27, 28. 31. qui χλαμύδα κοκκίνην; et Johannis, qui ἱμάτιον vocat *pallium coccinum*, quod apud Marcum 15, 17. 20. πορφύρα dicitur. Caeterum parum accurate et perspicue vocabuli notionem esse designatam, nemo facile neget. Eiusdem generis est quod legitur χύτρα. τὸ τζυκάλιον. Sed haec hactenus. Etenim in notis hoc maxime spectandum, et relictis caeteris hoc agendum erat, ut, ubi reperienda esset glossae sedes, indicaretur. Quod consilium si semper aut propositum sibi habuisset, aut secutus fuisset vir Cl. demonstrasset, ut opinamur, glossam, ψυχικὸς ἄνθρωπος· ὁ τὰ τῆς σαρκὸς φρονῶν, pertinere ad verba Pauli 1. Corinth. 2, 13. itemque ὠδίνω· τὸ γεννῶ referri ad eiusdem locum ad Galat. 4, 19. Nec intacta reliquisset ista: χρονικὸν φῶς· ὁ ἥλιος, et: ὁ ἄρρις ἦν ἀδικός, cum caeteris multis ad alicuius scriptoris verba pertinent. Hac via usus, etiam emendandarum glossarum praesidium parasset. Nam cum glossa sit: Ὠγ· ὄνομα κύριον, eiusque hominis mentio in sacris libris cum alibi, tum Deut. 3, 11. comparatione huius loci, sicut in graeca Alexandrinorum versione legitur, cum verbis alterius Grammatici in Lexico alio, in notis laudato, intelligitur, ista: φασὶ γὰρ αὐτὸν καὶ κλίνη σιδηρᾷ κεχρῆσθαι ἐννέα πηχῶν τὸ μῆκος, πέντε δὲ τὸ εὖρος ἰσχύσῃ, vitiosa esse, legendumque φ. γ. ἀ. κλίνῃ σιδηρᾷ κ. Sic enim prorsus isti interpretes: ἡ κλίνη αὐτῆ κλίνη σιδηρᾶ - - ἐννέα πήχεων τὸ μῆκος αὐτῆς, καὶ τεσσάρων πήχεων τὸ εὖρος αὐτῆς. Quare quoque glossae sententia, notarum ope, saepe parum iuuatur. Nam et illa Grammatici glossa: Ὤκισεν· ἀντὶ τοῦ, ἔκτισεν, aliquem, ut arbitramur, certum scriptoris locum respicit, in quo verbum οἰκίζειν sic usurpetur, ut latinorum *condere*. Interea utendum erat Vossio ad Melam 1, 18. et Ernesto ad Sueton. Aug. 98. Ac huic quidem specimini Lexici, Glossarioque Epistolarum Pauli, interposuit Cl. Editor orationem funebrem Anastasii Sinaitae, de qua iam admonuimus, nec pluribus dicendum putamus. Sub finem orationis in verba incidi-

cidimus, τὰ ἐν γήϛῳ; ad quam formam illuſtrandam et defendendam utendum erat non ſolum Luc. 1, 36. ubi ἐν τῷ γήϛῳ eſt in plurimis codicibus, quos ſecutus eſt Bengelius; ſed etiam Geneſ. 21, 7. ubi ſic legitur in Cod. Alexandrino. Verba autem, quae paullo poſt leguntur, ἀποῤῥίψωμεν τὰς χλιυαηούσας ἡμᾶς, ἡμέϱᾳ τῇ ἡμέϱᾳ ἐλπίδας, non videbantur opus habere emendatione: ἡμέϱαι καὶ ἡμέϱαι. Nam cum et ab Alexandrinis Interpretibus ita variata fuiſſe reperiatur oratio in uſurpanda hac forma, ut nunc dicerent ἑκάϛης ἡμέϱας ἐν τῇ ἡμέϱᾳ ἀντοῦ, nunc ἐξ ἡμέϱας εἰς ἡμέϱαν; ſcriptores autem Noui Teſtamenti iuxta illam ἡμέϱᾳ καὶ ἡμέϱᾳ, his quoque formis utantur, κατὰ πᾶσαν ἡμέϱαν, et ἡμέϱαν ἐξ ἡμέϱας, ad denotandum *quotidie, ſingulis diebus*; vulgares Graeci denique vel καθ' ἑκάϛην ἡμέϱαν, vel καθ' ἡμέϱαν, vel ἑκάϛης ἡμέϱας dicant, (v. Vorſtius Philol. c. 12.) cur dubitemus, ad euitandam Hebraismi ſimplicitatem, licuiſſe Anaſtaſio dicere ἡμέϱᾳ τῇ ἡμέϱᾳ? Pergamus autem ad Gloſſarium epiſtolarum Paullinarum, in quo primum explicantur Epiſtolae ad Hebraeos verba, deſinit in verbis epiſtolae ad Titum, interiectis deinceps reliquarum epiſtolarum vocibus. Ac, quoniam, ut iam commemorauimus, nullam editor harum Gloſſarum hiſtoriam tradere voluit, pro certo affirmare non potuimus, utrum cum iis, quae in Catalogo Bibliothecae Coislinianae commemorantur a Montefalconio pag. 502. eaedem ſint, an diuerſae; quantum tamen ex inſcriptione et gloſſarum primis coniicimus, parum abfuit, quin pro iisdem haberemus. Ab iis certe, quas e Gloſſario N. T. Fabriciano editas habemus ab Alberto, nunc amplitudine, nunc breuitate differunt, modum quoque commemorandarum vocum alium tenent. Alterum autem alteri gloſſario augendo prodeſt, et, cum multo rectiora doceat iis, quae in vulgaribus Lexicis N. T. traduntur, accuratae doctrinae ſtudioſiſſimo cuique gratiſſimum eſſe debet. Tandem, cum in extremam Voluminis ſecundi pagellam oculum iniiceremus, breuiter notatum videmus, ductum eſſe ex altero Lexici Cyrilli codice manuſcripto Bibliothecae Ty-

pographiae Synodalis num. 28. in 8vo, et nota A. insigniri. Videndam autem Montefalconii Bibl. Coislin. Cod CCCXLVI. Ac Lexici quidem esse alium codicem in folio num. 21. eumque littera B denotari. Inter prima haec habentur: Εἰσαγάγῃ· ἐγχειρίσῃ· ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ· pertinet haec glossa ad Hebr. 1, 6. et demonstrat, εἰσάγειν esse *proponere*, *tradere*, *commendare*, sicut idem verbum ἐγχειρίζειν usurpatur in alia glossa ad Rom. 3, 2. pertinente: Ἐπιστεύθησαν· ἐνεχειρίσθησαν· πρῶτον μὲν, ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τῦ θεῦ· λόγια, τὸν νόμον λέγει· Item: ὑποσολῆς· ῥαθυμίας. Ἡμεῖς δὲ ἐκ ἐσμὲν ὑποσολῆς εἰς ἀπώλειαν, quae verba leguntur Hebr. 10, 39. mox: Ἐυπερίσατον· εὐκόλως περισταμένην ἡμᾶς, ἢ τὴν εὐκόλως περίστασιν παθεῖν δυναμένην. Respicitur a Grammatico locus eiusdem epistolae c. 13, 1. καὶ τὴν εὐπερίσατον ἁμαρτίαν. Verba autem Rom. 11, 8. ex Esaiae vaticiniis petita: ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ θεὸς πνεῦμα κατανύξεως, hac glossa explicantur: Κατάνυξιν· τὴν περὶ τὸ χεῖρον νύξιν καὶ προσοχὴν τῆς ψυχῆς κατάνυξιν καλεῖ. Κατανυγῆναι γάρ ἐστι, τὸ ἐμπαγῆναί πι, καὶ προσηλωθῆναι· etc. Exquisita quoque sunt ista: Συνέκλεισεν· ἤλεγξεν ἀπειθοῦντας ad Rom. 11, 32. tum, Διακονία· ἡ θυσία. ἵνα ἡ διακονία μου, ἡ εἰς ἱερουσαλήμ· ibid. 15, 31. Porro: Συζητητὴς· ὁ λογισμοῖς καὶ ἐρεύναις τὰ πάντα ἐπιτρέψαντες. ποῦ συζητητὴς τοῦ αἰῶνος τούτου. Refertur ad 1 Cor. 1, 20. Item: Καταχρήσασθαι· τὴν ὅλως χρῆσιν καλεῖ· οἷον τὸ ὅλως λαβεῖν· εἰς τὸ μὴ καταχρήσασθαι τῇ ἐξουσίᾳ μου ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ad 1 Cor. 9, 18. Ἐπιγινώσκετε· αὐτὶ τῦ, ἐν τῇ τιμῇ (malimus editum esse ἐν τιμῇ) αὐτὸς ἔχετε. Haec enim est sententia verborum Paulli in eadem priori ad Corinthios epistola c. 16, 18. ἐπιγινώσκετε τὰς τοιούτους, ex usu Alexandrinorum Interpretum in vertendo Hebraico verbo יָדַע, quem demonstrant loci quidam Historiae Ruthae, 2, 11. 19. recipienda. Usurpat tamen sic Chion ep. 6. et cum ἐπαινεῖν permutat. Vnde quoque explicanda sunt verba in vaticiniis Hoseae 2, 10. καὶ ἐπιγνώσῃ τὸν Κύριον. Scite quoque explicari verba Epistolae ad Ephes. 6, 12. plurimi existimabunt hac glossa: Κοσμοκράτορας· τὰς δαίμονας· Κόσμον γὰρ ἡ γραφὴ τὰς

τὰς πονηρὰς πράξεις καλεῖ, πρὸς τὰς κοσμοκράτορας τῦ σκότυς. καὶ ὁ χρισὸς πρὸς τὰς μαθητάς· Τμεῖς ὐκ ἴστ ἐκ τῦ κόσμυ τύτυ Tum ad 1 Tim. 6, 5. ubi nunc fere legitur παραδιατριβαὶ, pertinet gloſſa haec: Διαπαρατριβαὶ· τῆς νόσυ τῶν κακῶν μετάδοσις· ἀπὸ μεταφορᾶς τῆς ψώρας τῆς τῇ παρατρίψει μεταδιδομίνης. Neque tamen vitia quaedam harum gloſſarum diſſimulanda ſunt. Nam quae ad Hebr. 6, 6. harum auctor commentatur, parum certe probantur. Ἀναςαυρῶντας ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν τῦ θεῦ καὶ παραδειγματίζοντας. Ἀιωθὲν φησι, ςαυρῶντας. Τοῦτο λέγει, ἅπαξ ἐςαυρώθη ὁ χρισὸς, καὶ ἡμεῖς ἅπαξ συνεςαυρώθημεν αυτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος. Ὁ τοίνυν, φησὶν, αἰόμενος εἶναι δεύτερον βάπτισμα ὅσον τὸ κατ' αὐτὸν ἄνωθεν ςαυροῖ τὸν Κύριον. Ἡγῆται γὰρ δεύτερον ἐςαυρῶσθαι αὐτόν. Nam qui uſum loquendi perſpectum habeant, et quid valeant praepoſitiones in verbis non ex vulgarium Lexicorum Noui Teſtamenti vitiis, ſed ex indole linguae ponderent, ἀναςαυροῦν eſſe ſimpliciter *Cruci affigere* veriſſime iudicant. Neque vero locus 2 Cor. 3, 18. τὴν δόξαν Κυρίυ κατοπτριζόμενοι, multum iſta gloſſa iuuatur: Κατοπτριζόμενοι· οἷον ἐλλαμπόμενοι τῷ πνεύματι. Nam κατοπτρίζεσθαι ibi eſt verbum Medium, ſignificatque *vel ſe, vel aliud aliquid in ſpeculo contueri*, ut accurate docuit Dreſigius de Verb. Med. N. T. I, 68. Nec prorſus abſurde conuertatur omnino *intueri*, de quo alias erit diſputandi locus. Neque vero multum valent ad vim poteſtatemque verborum Pauli ad Epheſ. 4, 29. πᾶς λόγος ςαπρὸς ἐκ τῦ ςόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω, intelligendam, quae ſcribit gloſſae auctor: Σαπρὸς· ἀςγὸν, σκαιὸν, ἢ σεσηπότα, καὶ δυσωδῆ. Τί γὰρ αἰσχρολογίας δυσωδέςτερον. Verum eſt, a ſcriptoribus Noui Teſt. ςαπρὸν pro *malo, turpi*, poni, ſecus quam apud veteres, a quibus ſemper de vetere ac putrido dicitur, ut cum Phrynicho, Grammatico, ſtatuit Salmaſius de Ling. Hell. p. 110. docuitque Vorſtius Philol. c. 2; at de qua turpitudine ſermo ſit, ex orationis ſerie intelligi debet. Ibi autem quae opponuntur demonſtrant, λόγον ςαπρὸν accipiendum eſſe de *maledictis* et *conuiciis*,

ut

ut monuit Kypkius. Nam ista quoque sub αἱρεσιολογίας, ad quam scimus referri a Fischero, Doctissimo Viro, nomine comprehendi, non putamus fore qui negent. Seruator apud Matthaeum 12. 36. dicit ῥῆμα ἀργὸν, quod vocabulum illi recte substituit glossator, sed cetera minus apta. His igitur glossis notulas Cl. editor addidit eas, in quas et fundamentum sedemque earum, et ex altero codice, Lexicon Cyrilli continente, quasdam ad N. T. loca alias pertinentes glossas conferret.

Quamquam autem hactenus dicta ad praecipuam ut arbitramur horum Anecdotorum partem pertinent tamen nec illud ab antiquae doctrinae studio est alienum putandum, ut faueamus iis, qui antiquae Ecclesiae Graecae doctorum scripta quaedam, multorum exemplo et magnorum virorum, Tollii Muratorii, Montefalconii, aliorumque, ex Manuscriptorum claustris emittunt, ut eorum quae iam edita exstant numero addi possint. Etenim Vir Cl. alteri Anecdotorum Volumini Johannis Xiphilini, Junioris, orationes quinque: Basilii Magni orationes tres: Eusebii Pamphili, Isidori Pelusiotae, et Hesychii Presbyteri declarationes locorum aliquot difficiliorum quatuor Euangelistarum, intulit, quos libellos omnes e Codicibus Bibliothecae Sanctissimae Synodi recepit. Sed quod in maioribus horum hominum operibus obseruatum est, idem quoque in his paruis scriptorum particulis animaduertere licet, non omnia eorum esse sine exceptione laudanda et probanda. Hoc ita cognoscitur. Latinorum dicendi forma, *sequi aliquem*, duplicem hanc habet notionem, ut significet vel in alterius *comitatu esse*, vel *imitari* alterum. Graeci duobus verbis, illud per ἀκολουθεῖν, hoc per μιμεῖσθαι exprimunt. Christus Seruator Optimus, docendo et viuendo, siue praeceptis et exemplo, hoc utique efficere voluit, ut se *imitarentur aemularenturque* omnes, qui ad suae doctrinae cognitionem peruenissent; sed praeter hos, quosdam etiam sibi semper assiduos et proximos, inque itineribus comites, omnium denique dicto-

ctorum factorumque ſuorum auditores teſtesque eſſe voluit. Quam operam ab omnibus qui ſuae doctrinae dediti eſſent, adeo non exegit, ut nonnullos eorum, qui ſe huic officio offerrent, ultro reiiceret, ad ſuosque redire, et ſua tractare iuberet. Ad hoc duplex genus diſcipulorum Chriſti, et ad diſcrimen verborum quae diximus, in quo discrimine obſeruando diligentes ſunt N. T. ſcriptores, qui non attendat, is a multorum Euangelicae hiſtoriae locorum ſententia prorſus aberret. Hoc accidit Xiphilino qui verba apud Matthaeum 19 δεῦρο ἀκολούθει μοι perperam interpretatur βάδιζε κατ' ἴχνος τῆς ἐμῆς πολιτείας, καὶ ἀκολούθει ταῖς ἐμαῖς ἐντολαῖς v. pag. 11. Atqui hoc dives ille iuuenis, de quo ſermo eſt, facere poterat retentis et uſurpandis diuitiis; ſed in comitatu Chriſti eſſe non poterat, niſi relictis et abiectis iis. Et quia hoc periculum abhorrebat, declarauit, nondum ſatis ſe virium et conſtantiae in animo habere, quamquam eius fuerat praeſens fiducia. Multa erant dicenda, ſi ſcribendi rationem examinare vellemus. Reperiremus enim ἀπάγεσθαι eo loco poſitum, quo ἀποφέρεσθαι eſſe debebat, et alia plura, quae in hiſce ſcriptoribus non acerbius exigenda ſunt, ſed tamen a lectoribus non promiſcue habenda. Caeterum p. 8 ἀνονήτω φροντίδος legitur pro ἀνυνήτῳ, operarum ut videtur vitio. Denique explicationes, quas diximus, locorum aliquot difficilium, occupantur in tollendo diſſenſu, quem forte quidam, in paucis quibusdam partibus narrationis Euangelicae, de Chriſti Seruatoris morte et reſurrectione, ſibi deprehendiſſe viſi ſunt.

Haec tamen omnia utiliſſimum ſit Editoris clarissimi inſtitutum adeoque etiam vehementer optabile, ut pergat inuestigare et ſcrutari Monaſteriorum Bibliothecas, in quibus certum eſt deliteſcere multos codices, quorum editione magnam a republica litteraria gratiam meriturus eſt *Matthaei*, vir doctiſſimus. Sed non eſt opus currenti calcaribus: nos certe dudum Viri doctiſſimi laudabile ſtudium cognouimus, iuuandi bonas litteras, et quouis modo ornandas.

GEORGII HENRICI BORTZ, MATH. IN Acad. Lipſ. P. P. O. et Coll. Mar. Virg. Subſenioris, de die Feſti Paſchatos, anni CIↃIↃCCLXXVIII.

COMMENTATIO.

De die feſti Paſchatos anni CIↃIↃCCLXXVIII. ex chronologiae principiis ea ratione acturus, ut quisque luculenter perſpiciat, qui fiat, ut per faſtos in ciuitate chriſtiana receptos, in conſtituenda hac auguſtiſſima die nonnunquam diſſenſus oriatur, quibus argumentis partes diſſentientes nitantur, et quae earum quamuis premant; ante omnia notandum eſſe exiſtimo, cuiuscunque anni in menſes, hebdomadas, dies faſtos et nefaſtos, digerendi rationem pendere inter Chriſtianos a definitione feſti Paſchatos genuina; cuius vero definiendi, inde ab oecumenici concilii Nicaeni aetate, leges, ab omnibus receptae ſunt ſequentes: Feſtum Paſchatos eſt celebrandum

I. die Dominica,

II. ea Dominica, quae pleniluniuum ab aequinoctio verno proximum ſequitur.

III. Quando hoc pleniluniuum in ipſam feriam primam incidit, Paſcha transferendum in Dominicam proxime ſequentem.

IV. Paſcha numquam eſt cum Iudaeis celebrandum.

Quam multis, occaſione horum canonum, de eorum numero, diuiſione, vero ſenſu, auctoritate, ac communi a chriſtianis, quamcunque eius religionis formam ſectantibus, approbatione, diſquiri poſſet! quae vero omnia partim in ſingulis diſſertationibus, Georgii Alberti Hambergeri, *de baſi computi eccleſiaſtici*, Vlrici Iunii duobus programmatibus,

ſibus, quorum uno ad ſolennem magiſtrorum promotionem anno 1723. d. VII. Februarii, altero, eodem anno, ad orationem memoriae Geieri ſacram d. 22. Aug. inuitauit; Iohannis Friderici Weidleri, *de diſſenſu emendatae temporum formae Statuum Germaniae proteſtantium a Kalendario Gregoriano* anni 1724. aliorumque, partim in vaſtis voluminibus Sethi Caluiſii Erhardi Weigelii, Riccioli, Clauii, aliorumque virorum doctiſſimorum copioſiſſime pertractata legi poſſunt. Ad noſtrum propoſitum ſufficiat, notaſſe, nihil Optimum Maximum Saluatorem noſtrum, nec ullum Apoſtolorum, in ſcriptis noui foederis, de hoc feſto conſtituiſſe; canones illos inuenti ac iuris eſſe humani, profectos quidem a pietate erga Saluatorem, ſed non illa pura, et religionis chriſtianae naturam ac indolem interiorem reſpiciente, aut ab omni ingenii humani, ne quid grauius dicam, imbecillitate libera. Nihilominus tamen hi canones eam, quod omnino maxime mirandum eſt, auctoritatem per tot ſecula obtinuerunt, ut, licet difficillimas conditiones exprimant, quibus combinatis, vix aliqua methodo, quamuis ingenioſiori, ſatisfieri poſſit, nulla tamen diſſentientium partium de iis abolendis, ac unanimi conſenſu de feſto Paſchatos certae diei, (qua probabiliſſime Chriſtus e mortuis reſurrexit, quemadmodum id cum feſto natiuitatis, circumciſionis, aliisque factum eſt,) adſtringendo cogitarit; ſed diuerſis ad unum omnes potius methodis iis ſingulis ſatisfacere, ſimul conatae ſint. Videamus itaque, quomodo principes in his partibus, per has regulas, ſacra Paſchatos ſolennia diuerſis temporibus determinauerint.

Quamuis concilii Nicaeni temporibus, uno plures cycli, ut Eudoxi, Cleoſtrati, Hipparchi, Methonis, Hippolyti, Anatolii, cogniti, nec celebritate ac auctoritate deſtituti fuerint: tantum tamen abfuit, idque certis, ex annalibus eius temporis depromtis argumentis, firmari poteſt, ut venerandi eius praeſules perſuaſum habuerint, aequinoctium intra diem 21 Martii haerere, et nouilunia cum pleni-

niluniis post decursum aliquot annorum, ad pristinas sedes exacte redire, et cyclis coerceri posse, (quod falso iisdem a scriptoribus posterioris aetatis, inprimis a Dionysio Exiguo tribuitur,) ut potius, omnibus cyclis reiectis, in determinando die festi Paschatos calculum astronomicum solum in subsidium vocandum esse censuerint. Quae nisi eorum sententia fuisset, nulla, cur totum hoc negotium Episcopo Alexandriae, ubi ea aetate Astronomiae cultura unice florebat, demandassent, probabilis ratio excogitari posset. Huic itaque praesuli, una cum astronomis Alexandrinis, aequinoctium] vernum, plenilunium post illud proximum, et dies solennibus Paschalibus decretis conueniens, accuratissime definiendus, ac reliquarum ecclesiarum episcopis mature indicandus erat.

Nulla profecto bono ecclesiae felicior in hoc negotio ratio excogitari potuit; ac utinam ab ea numquam recessum fuisset! Verum enim vero, ingruente ignorantia ac barbarie, accedentibusque innumeris causis, prudentissimum hoc patrum Nicaenorum consilium parum valuit, atque ecclesiae christianae, diuersis cyclis usae, diuersisque adeo uno anno diebus, festum Paschatos celebrantes, misere inter se discrepare, et nonnumquam maximas inter se inimicitias exercere solebant, donec, post multas deliberationes, et multa certamina, cyclus a Dionysio Exiguo, Scytha, Abbate Romano, Dionysianus dictus, eam consequeretur est auctoritatem, ut successu temporis inter ea referretur, quae, in academiis prae reliquis aliis disciplinis addiscenda, futuris clericis praeciperentur. Ex huius cycli regulis facillimo negotio dies festi Paschatos anni 1778. definitur. Etenim eius anni

Numerus aureus — —	12
Litera Dominicalis	G
Terminus Paschalis seu plenilunium paschale	4 Apr. C.

Quod

Digitized by Google

Quod cum incidat in diem Mercurii, dies Paſchatos ſtylo Iuliano erit 8 Apr.
quo die Chriſtiani Graecae eccleſiae, qui ſecundum hunc cyclum anni tempora adhuc digerunt, celebrabunt.

Paucis ſeculis a diſceptationibus de ordinando Paſchatos feſto, aſſumto hoc cyclo, libera fuit respublica Chriſtiana. Prudentiores enim mature perſpexerunt, in quae per eundem praecipitia errorum, ac confuſionem, inuiti et inſcii inciderint. Praeterlapſis vero pluribus ſeculis, vulgus etiam non plane ſtupidum animaduertit, quantopere tempora eccleſiae a temporibus, quae curſus ſolis ac lunae efficit, receſſiſſent. Aequinoctium enim ab eccleſia conſtitutum decem pluribusque diebus differebat; nouilunia vero ac plenilunia eccleſiaſtica tribus diebus a veris ac coeleſtibus diſtantia, efficiebant, ut, qui poſterioribus ſeculis hoc cyclo uterentur, plus quam LX. vicibus Paſcha contra decreta Concilii celebrarent. Hinc denuo priuatae ac publicae orbem chriſtianum perſonuerunt querelae, hinc exortae nouae deliberationes, innumerae propoſitae nouae methodi definiendi, canonibus Concilii Nicaeni conformiter, diem Paſchatos. Hisque tandem acceptum referimus Calendarium Gregorianum.

Diffiteri nemo poteſt, calendarium hoc mira ordinandi ac digerendi tempora facilitate ſe maximopere commendare. In definienda die feſti Paſchatos 1778. momenta ex eo ſunt ſequentia:

Tempus aequinoctii verni, ex illius indole, non tam ſingulis annis computandum, quam potius ſupponendum cenſetur, quia illud incidat ordinarie in diem 21 Martii, ita tamen, ut id non perpetuo fiat, ſed interdum et aliquando in 20 et 19 retrocedat, aliquando in 22 et 23 prorogetur, prout diſertis verbis et exemplis, in reſponſionibus ad obiectiones Maeſtlini, Clauius fatetur, *Romani Calendarii apologia* cap. VI.

Plenilunium ab eo proximum, et huic tamquam paſchale reſpondens, eſt illud, quod in ſingulos annos, prout ex ipſo Clauio oſtendam, inquirendum. Clauius, poſtquam in operum mathematicorum tomo V. ea parte, quae *Romani Calendarii a Gregorio XIII. P. M. reſtituti explicatio* inſcribitur, ſub finem peculiarem tractatum adiunxerat, quem ſpeciatim *computum eccleſiaſticum* vocat, in eoque totum negotium per digitorum articulos memoriter, ludibunda quadam ratione, expediendum docuerat, eandem tamen rem deinde in altera Sectione per praecepta et tabulas conficiendam oſtendit. Veſtigiis eius inhaerendo:

Per praeceptum primum pag. 585. ſeqq. et tabulam I, pag. 588. erit

Anni 1778. numerus aureus	12
Epacta per praeceptum ſecundum et tabulam ſecundam, huic reſpondens	1
quae Epacta per tabulam tertiam oſtendit nouilunium menſis Martii,	30
Ab hoc die, tamquam primo, incluſiue, numerando usque ad lunam XIV. incluſiue, prodit dies plenilunii paſchalis	12 Apr.
Litera characteriſtica	D
Cyclus Solis per praeceptum quartum et quintum et tabulam quartam	12
Hinc per praeceptum octauum et tabulam octauam, Dominica feſti Paſchatos conſtituitur in diem	19 Apr.

Notior eſt noſtra memoria Calendarii, ex quo hanc feſti Paſchatos anni 1778. diem definiuimus, interior indoles, quam ut neceſſe ſit eam hic latius exponere. Conſtat

fiat illud ac totum absolutur cyclis, ingenioſioribus illis quidem Iulianis, ſed tamen plane erroneis. Clemens VIII. P. R. qui tomum V. operum Clavii, Moguntiae in forma maxima editorum, praefatione ornavit, in ea expreſſe ſcribit: „mirandum non eſſe, quod Cyclus Epactarum in libris „Calendarii diſtributus, interdum in Nouilunia ac Lunas „XIV. Paſchalibus non omnino cum motibus coelorum „conſentiat, cum hoc in omni cyclo neceſſario eueniat, ſatisque ſit, quod error hic, qui vitari nequeat, multo ra„rior deprehendatur in nouo hoc Calendario, quam in ullo „alio etc.“ Clauius vero, cuius in excogitando, deſcribendo, explicando, defendendo hoc Calendario, potiſſimae erant partes, ad modeſtas et accuratas, contra Aequinoctium diei 21 Mart. adſtrictum, ac Nouilunia et Plenilunia per Epactas definienda obiectiones Michaelis Maeſtlini, Mathematici Tubingenſis, nihil habuit aut inuenit, quod reſponderet, niſi, uti cap. IV. Apologiae Noui Calendarii Romani aduerſus Mich. Maeſtl. lib. I. pag. 16. expreſſis verbis legitur: „Eccleſia veros motus negligit, aſſumitque medios, „ſeu potius Cyclos: quoniam, etiamſi tabulae Aſtronomi„cae extarent abſoluteſſimae, et ab omni errore purgatiſſi„mae, ita ut omni vitio carerent, fruſtra tamen, et ſine ulla „neceſſitate, in diebus feſtis mobilibus celebrandis, exquiſita „illa et curioſa ſuppuratio Horarum ac Minutarum ſecum„dum veros motus adhiberetur.“ „Iam vero, ibidem p. „17. pergit, neque in Nouilunia Plenilunioque inueſti„gandis, Eccleſiam multum laborare de vero aut medio „motu, ex eo conſtare poteſt, quod in iis perquirendis in„de usque a principio uſa ſemper eſt Cyclis Lunaribus, ſi„ue decennouennalibus, qui nullo modo poſſunt veris aut „mediis motibus omni ex parte congruere, cum ſecundum „Cyclos, Lunationes compleſtantur dies integros, horis, „horarumque fragmentis omiſſis.“ Tandem vero, cum in defenſione Antonii Poſſeuini, e Societate Ieſu, contra Mich. Maeſtlinum pag. 121. ſcribat: „Sed dices, Calendarium hoc

„hoc innumerabilibus esse refertum erroribus, et veritati „astronomicae penitus repugnare: quod ferendum non e- „rat. Quibus autem erroribus? His opinor, quos non se- „mel commemorauimus. Primum Aequinoctium per ae- „quationem in Calendario praescriptam non retinetur in die „21 Martii, ad quem reuocatum est, sed ab eo libere in „utramque partem euagatur usque ad diem 19 et 24. „quamquam ad 21 diem interim redeat. Deinde Nouilu- „nia per Epactas serius, quam oportet, monstrantur, ac „proinde contingere potest, etsi raro, ut Pascha in quartam „Lunaris mensis hebdomadem reiiciatur. Tertio, Pascha „nonnunquam ex primo mense in secundum, vel in duode- „cimum transfertur, licet raro etiam id fiat, nimirum „quando Luna XIV. Paschalis diem 21 Martii antecedit, „subsequitur autem diem, quo aequinoctium contigit vel „in eundem incidit: si forte aequinoctium verum ante „diem 21 accidat: vel quando aequinoctium diem 21 Mar- „tii insequitur, Luna vero XIV. Paschalis idem aequinocti- „um anteuertit, dummodo ante diem 12. non reperiatur. „Quarto, Paschatis dies agetur interdum, etsi rarissime, in „ipsa Luna XIV. ante Plenilunium, siue Lunam XV. Ad „hos enim quatuor errores omnia, quae Calendario nouo „vere a te obiiciuntur, vel a quoquam alio obiici possunt, „reuocare licet: neque ipsum alterius errati unquam con- „uinces, etiamsi omnes machinas adhibeas. Verum qua- „tuor hi errores, si erratum dicendum est, quod non teme- „re, sed necessario admitti interdum debet) in nullo Ca- „lendario, quod per cyclos, et regulas captu faciles; atque „uniformes, (ut par est,) instituitur, euitari possunt.“ Nonne hoc idem est ac si scripsisset: erit aliquando, etsi raro, ubi ecclesia catholico-romana cum Quartodecimanis et Iudaeis concurret; quod antiquae ecclesiae adeo exosum erat, et canonibus Nicaeni concilii adeo contrarium, ut ob id unum Asiaticas ecclesias anathemate dignas olim censuerit: erit aliquando, ubi ea in mense duodecimo, in mense impurorum, et in quadratura ultima celebrabit. Hinc mi-

rum

rum non eſt, fuiſſe viros rerum harum peritos ſuperiore ſeculo, qui nobis catalogum omnium eiusmodi Paſchatum, ex Gregoriani Calendarii praeceptis determinatorum, atque vitioſorum, ab anno 1582 usque ad 1800 exhibuerunt, atque cum vitioſis ex legibus Calendarii Iuliani per eosdem annos contulerunt. In quorum numerum referendus Iacobus Ellrodius, in libro cui titulus: *Conformations - oder Mittel-Calender*, anno 1679 edito, nec non Wolfgangus Bachmeyerus, in libro quem inſcripſit: *Calender Vereinigung*, Vlmae 1661. edito. Tantum vero abeſt, ut haec inuidiae cauſa huic Calendario contrahendae, a me congeſta quisquam arbitretur ut potius ea tantum propterea notata velim, ne calendarii Gregoriani ſectatores, Proteſtantibus concurſum cum Iudaeis inuidioſius obiiciant, quem calculus ab *iis* adhibitus aſtronomicus, in definiendo Paſchatos feſto, licet veriſſimus, atque alia aliorum vitia egregie euitans, vix effugere poteſt, ſi ſimpliciter proxima a vero Plenilunio Dominica ſeruetur. De naeuis huius Calendarii Romani legi praeterea merentur recentiſſimi ſcriptores catholici, Montucla, in *hiſtoire des Mathematiques* tom. I. pag 589. et inprimis de la Lande, in *Aſtronomiae* nouiſſima editione, communi orbis literarii applauſu excepta, in qua tom. II. pag. 302. ſqq. ingenioſiſſimum Epactarum ſyſtema laudat quidem, eiusque interiorem et abſconditam indolem tam copioſe, ut nemo alius, explicat; ſed etiam pro eo, qui talem Aſtronomum decet, candore, vitia eius multifaria luculenter exponit.

Grauiſſimis itaque, neo minus politicis rationibus, quam demonſtrationibus, ab aſtronomis ſuppeditatis, potentiſſimi Proteſtantium Ordines permoti, Calendarium Romanum recipere nolebant, quin Iulianum, licet naeuos eius probe noſſent, retinendum cenſebant, illudque adhuc retinuiſſent, niſi maximi, quae ex diſcrepantia Feſti Paſchatos et reliquorum Feſtorum mobilium non poterant non oriri, incommodis preſſi, de meliori, quod et ab aduerſariis om-

nium minime oppugnari poſſet, ac, quantum ſalua veritate aſtronomica fieri liceret, cum Romano ſeu Gregoriano conueniret, cogitandum ipſis fuiſſet. Nulla enim, ut catholici, a ſemel et publica auctoritate recepto, recederent, ſpes ſupererat. Quae niſi accurate perpendantur, plura in Proteſtantium Calendario correcto conſtituta, (v. c. quare ex chriſtiana libertate, cuius proteſtantes tenaciſſimi ſint, non conſtituerint, reiectis concilii Nicaeni canonibus, diem fixum, qua probabiliſſime Chriſtus reſurrexit, cet.) plane non intelligentur. Nihil eorum profecto, teſtibus eius memoriae annalibus, praetermiſſum, quae ad rem magni momenti rite expediendam neceſſaria exiſtimarentur. Pluribus triginta, exeuntis praeteriti ſeculi, annis, ſummi Principes magna animi contentione conſilia iniuerunt; modos innumeros digerendi tempora, a mathematicis eius aeui celeberrimis, aliisque viris eruditione claris, partim ſponte, partim ſuperiorum iuſſu oblatos, ad leges Germanici imperii, et ad rationes politicas et eccleſiaſticas exegerunt; rebusque omnibus ponderatis, nullum ex iis laudatiſſimae ſuae intentioni aptius accommodatiusque ordinandorum temporum ſyſtema inuenire poterant, quam illud, quod proxime ſequenti aetate poſt concilium Nicaenum obtinuerat, ac totum rationibus aſtronomicis abſolueretur. Quod tanto confidentius reliquis omnibus ſe praeferre poſſe eo tempore arbitrabantur, quo, cum eximia bonarum literarum et Aſtronomiae incrementa, tum ſpeculae liberalitate Principum exſtructae, et ephemerides, ex quibus ea, quae ad Calendariographiam neceſſaria ſunt, depromi poterant, typis e preſſae, ſpem certiorem facerent, non defutura ſeculis ſequentibus ſubſidia, ad eas rationes ducendas neceſſaria. Quare tandem ab iis die 23 Sept. anni 1699. Ratisbonae inter caetera concluſum, ut, eiectis poſt 18. Febr. St. vet. ex proxime ſequenti anno reliquis Februarii diebus,

„Die Oſter Feſt-Rechnung, und was davon dependiret, in „Zukunft weder nach dem in dem Julianiſchen angenom-

„me-

„nienen Dionysianischen, viel weniger Gregorianischen „Cyclo, sondern nach dem Calculo astronomico, wie ehe„mals zu Zeiten des Concilii Nicæni gelchehen, gemachet „werde. No. 2." Vberiorem huius decreti declarationem die 30. Ian. anni 1723. dederunt. Ea enim aetate monita nonnullorum Calendariographorum motus concitarant, opinantium, non solum eo casu, quo Plenilunium Paschale in Dominicam diem incidit, in proxime sequentem feriam primam Festum Paschatos, (ut semper decretum Corporis Euangelici explicatum eſt) transferendum esse, sed id etiam fieri debere quoties Plenilunium illud contingat horis diei Sabbathi pomeridianis: quae causa fuit, ut Festum etiam Paschatos anni 1724. in sequentem Dominicam transferendum esse putarent. Quorum sententiam Ordines Corporis Euangelici nouo hoc decreto reiiciebant, atque iubebant, illud proxime sequenti 9 April. celebrare, nec non calculum astronomicum per tabulas Rudolphinas imposterum semper inſtituere. Et licet Ulricus Iuretus, in Programmate ante memorato, ex longe alia ratione translationem Festi Paschatos eius anni in proximam Dominicam suaderet, ac non obscure indicaret, minime sibi placere, quod autoribus, Io. Christoph. Sturmio, Georgio Alberto Hambergero, et Io. Mayero, Prof. Math. ad calculum peregendum tabulae Rudolphinae conſtitutae eſſent: parum tamen hanc aliquæ monita valuerunt decretumque illud ad hunc usque diem sartum tectumque manſit.

Quibus decretis conformiter determinsturus diem Paschatos anni 17[7]§ primo, Acquinoctii veri tempus, vocatis in subsidium aliis tabulis recentioribus, ad Meridianum Vraniburgenſem, quod de reliquis momentis etiam intelligendum, conſtituo in

Styli correcti d. 20 Martii temp. eiu. hor. 12. Min. 48. Sec. 18 pom.

Ulricus Iunius l. c. dissensum tabularum Rudolphinarum a coelo multis argumentis demonstrare conatus est, quae, quod ad Aequinoctium vernum spectat, vera esse quisque comperiet, si ex iis solis per praeceptum 139 et 149 illud determinare tentauerit. In Nouiluniis vero ac Pleniluniis eas tutius sequi possumus, posteaquam Gotthilf Christianus Reccard, Vir harum rerum peritissimus, ac nunc Regiomonti Theol. Prof. Cel. fautor noster honoratissimus, occasione magnae illius Eclipsis solaris anni 1764. ab ipso non solum rationibus ante definitae, sed etiam exacte obseruatae, eas adeo consentientes cum coelo inuenerit, ut illae ab eo solummodo in maxima coniunctione 7′ 13″ aberrarent, cum in illa aliae, ut Stretii 11′ 54″, de la Hirii 14′ 27″, Cassini 9′ 4″, Halleii 11′ 56″ abirent. Vid. Viri summe reuerendi *Beobachtungen der Sonnenfinsternis vom 1sten April 1764.* in praefatione.

Plenilunium itaque medium stylo correcto temp. ciu.	11 Apr. 11 h 59′ 10″ pom.
Pro tempore Plenilunii veri quaeratur ad tempus astronomicum stylo Iuliano 30 Mart. 11 h 59′ 10″ locus ☉ et ☽, illius verus, huius vero fictus, seu primo aequatus per praeceptum 88.	
Locus verus Solis	19° 56′ 53″ ♈
Locus oppositus soli est	19° 56′ 53″ ♎
Si fictus locus Lunae accurate in oppositum Solis locum incideret, Plenilunium medium esset simul Plenilunium verum. Sed locus fictus lunae est	23° 26′ 53″ ♎
Ergo Luna distat a Plenilunio illo iam peracto	3° 30′

Ut

Ut itaque inueniamus, quanto temporis ſpatio poſt peractum Plenilunium ab illo diſtet per praeceptum 155 eſt

Motus ☉ diurnus dato tempori reſpondens	59′ 8″
Motus vero Lunae diurnus	13° 10′ 35″
Ergo motus diurnus Lunae a Sole	12° 11′ 27″

Quaeſita itaque quarta proportionali ad 12° 11′ 27″: 24^h et ad 3° 30′, prodibunt 6^h 53′ 27″

Quae ſubtractae a Plenilunio medio, ſupra inuento,	11 April. 11^h 59′ 10″ pom.
Plenilunium verum Paſchale anni 1778 incidet in	11 April. 5^h 5′ 43″ pom.
Horrebouius, ille celeberrimus quondam Danorum Aſtronomus, in Operibus ſuis, nobis exhibuit terminos Paſchales ab anno 1700 usque ad 1800, calculo definitos, in iisque terminus Paſchalis anni 1778 aſſignatur	11 Apr. 5^h 32′ pom.

Quod ſatis conuenit cum rationibus meis. Itaque inuenta per regulas communes litera Dominicali D, erit 11 Apr. dies Sabbathi, adeoque dies Feſti Paſchatos eius anni erit proxime ſequens Dominica 12 April. Hinc celeberrimus Horrebouius, iam ſuo tempore, hanc diſcrepantiam Feſti Paſchatos celebrati a Catholicis et Proteſtantibus hoc anno notauit.

Tali modo de die Paſchatos anno 1778 celebrando certo conſtaret, niſi in ſupra allegato decreto Corporis Euangelici illuſtris additum fuiſſet, ut, antequam conſtituatur dies Paſchatos ex legibus memoratis, prius adhuc diſquirendum ſit, an non Paſcha Judaicum in eundem diem incideret, quod ſi eueniret, iterum dies Paſchatos in proximam Dominicam transferretur. Difficillima haec adiecta conditio uberiorem requirit diſquiſitionem, quam ut eam hac occaſione propter anguſtiam chartae inſtituere poſſim.

AHMEDIS ARABSIADAE VITAE ET RERVM gestarum Timuri, qui vulgo Tamerlanes dicitur, Historia. Latine vertit, et annotationes adiecit, SAMVEL HENRICVS MANGERVS.

Tomus I. 1767. *Tomus II.* 1772.

Theologi fere omnes, qui in Librorum diuinorum explicatione huius muneris summam rectissime ponunt, uno ore profitentur, linguam Arabicam, non modo in singulis vocabulis, sed etiam in iunctorum verborum formulis, Interpreti V. T. largissimam praebere utilitatem. Quapropter, rei veritate cognita et perspecta, viri huius linguae periti, *Erpenius*, *Golius*, *Schultensius*, ut recentiorum, v. c. *Michaelis*, *Reiskii*, aliorum, nomina taceamus, curarunt, ut nonnulli Arabum Libri, quorum lectio e Codicibus scriptis, nimium et exercitationis requirit, et temporis consumit, typis imprimerentur. *Mangerus* igitur, his aliisque causis commotus, hoc Opus, de quo mox pluribus dicemus, iterum euulgauit. Primus, qui hunc Librum in lucem edidit, *Golius* fuit, cuius autem consilium coeptum de noua Versione, nouisque animaduersionibus, morte inopinata, irritum factum est. Hoc ipsum, et Libri exemplarium paucitas inprimis, Mangerum excitauit, ut perficeret quod Golius promiserat. Adhibitis igitur duobus Codicibus manuscriptis et Schultensii notis criticis, quas in marginem sui Libri immortalis iste vir scripserat, non modo textum ipsum multis locis emendauit, atque Versionem satis diligentem ac perspicuam addidit, sed etiam notas, tam criticas, quam philologicas, oppido eruditissimas, quae huic Operi peculiare pretium tribuunt, adscripsit; in quibus non solum sermonis elegantiam et sublimitatem, in hoc libro diligenter ubique obseruatam, indicabit, sed etiam formularum dicendi sensum et potestatem, perspicue ex-

explicauit, maxime autem eas, ſub quibus linguae natura et dotes latent, aut in interpretatione linguae Hebraicae uſum habent. Hinc multis in locis interpretationes Schultenſii, nouis exemplis, illuſtrauit atque ſtabiliuit.

Sic verbum ἅπαξ λεγόμενον סָכַת vel potius הִסְכִּית quod proprie *tacuit*, *ceſſante omni ſtrepitu et tumultu*, ſignificat, (occurrit autem Deut. XXVII. 9.) ex Arabismo illuſtrauit. Eodem ex genere eſt etiam animaduerſio illa, qua phraſin Hebraicam apud Ier. XV. 18. obuiam: מַיִם לֹא נֶאֱמָנוּ explicauit. Nam Arabes ſimiliter fontes, qui ſitiunt, quoniam aduentantes decipiunt, *infideles* vocant. Porro ſaepiſſime iidem Arabes utuntur verbis: *mane exiuit, et veſpere rediit*, ad exprimenda omnia omnino vitae humanae negotia, quibus plane, uti Schultenſius ad Harir. Conſeſſ. 1. pag. 7. iam obſeruauit, Hebraeorum יָצָא וּבָא reſpondet. Quid porro frequentius fieri ſolet, quam ut Hebraei loca nominent verbis a corpore humano petitis; ita montis cacumen dicere ſolent *noſum*, *caput*, et partem inferiorem *pedem*, et id generis alia, ut *femora ſpeluncae* 1 Sam. XXIV, 4. *femora nauis* Ier. 1, 5. *volabunt in humerum Philiſtaeorum*, h. e. inuadent celerrimo impetu Iſ. XI, 14. Sapienter itaque Mangerus animaduertit, iisdem apud Hebraeos uſitatis tropis Arabes etiam uti. Sic porro Arabes dicunt: *manus breuiores fuerunt*, pro: non potuerunt hoc vel illud efficere, imbecilliores fuerunt, quo ſenſu haec dicendi formula apud Iſ LIX, 1 legitur.

Pag. 275. *Vir* ille doctiſſimus Hebraicum הֲגִיוֹן ex ſignificatu Arabico, de carmine, quo inprimis hoſti inſultatur, explicauit. Sic Thren. III, 62. הֲגִיוֹן quidem in malam partem dicitur, ſed illud ipſum vocabulum, iisdem litteris et punctis ſcriptum, haud dubie in ſenſu bono Ps. IX, 17. et XCII, 4. occurrit. Placet igitur nobis Schultenſii coniectura, qui הֲגִיוֹן dici de quocunque carmine triumphali et affectuoſo putat.

Haec

Haec omnia, quae hic posuimus, e parte tantum prima sumsimus, quibus multa alia addere potuisſemus, nisi haec fortasse unicuique, qui linguae Arabicae delicias non ipse gustauit, iam sufficerent, contra autem iis, qui eius utilitatem norunt, excerpta etiam longissima non satisfacerent, hi enim cupient Libellum ipsum legere. Quod autem ad partem secundam attinet, non opus videtur ut pluribus de ea dicamus, quoniam eadem diligentia et cura, qua prior est adornata et absoluta. Nolumus itaque huic rei diutius immorari: quisque huius linguae peritus et studiosus ipse ut legat, vehementer optamus. Nam permulta ad interpretationem scripturarum sacrarum utilia et necessaria reperturus est.

SPECIMEN NOVAE EDITIONIS HORATII, quam meditatur CHRISTIANVS DAVID JANI, Gymnasii Halensis Conrector: MDCCLXXV in 4.

Dubium mihi nullum est, quin inscriptione huius prolusionis conspecta, paullo confidentiorem me iudicaturi sint plurimi, qui nouam Horatii editionem indicere reipublicae litteratae audeam. Profecto, quantum sit illud, quod suscipio in me ac profiteor, munus, nemo potest, me ipso, planius intelligere, nemo rectius virium suarum tenuitatem sentire, nemo ad tam arduum tantique momenti laborem timidius dubitantiusque accedere. Quare non mihi ipsi obtemperare, non meum ipsius ingenium sequi, sed eum eruditorum republica communicare istud consilium induxi in animum, ille ut, persequine deberem illud, an differre, an vero abiicere, ediceret. Me quidem, quidquid iusserit facere, dicto audientem habebit: si volet me labore perfungi, perfungar; sin vetabit, quiescam.

Quod

Quod humanitatis ille omnisque verae elegantiae princeps, ille vir vnus, qui Virgilio suum restituit decus, de hoc ipso poeta iudicat, difficile esse, eum et sine interprete legere, et cum interprete: idem, quin de Horatio sit iudicandum, dubitari non potest. Habemus sane tantum illorum, qui eum exponere atque illustrare conarentur, numerum, ut superuacanea videri noui interpretis diligentia possit. Sed, si verum velimus dicere, non omnino condemnandus sit, qui nouam in illum interpretandum curam cum fructu impendat. Adspiciamus eius interpretes; neque tamen nunc omnes, sed praecipuos quosdam contueamur. De Scholiastis, *Acrone*, *Porphyrione*, aliisque, item de Christophori *Landini* atque Henrici *Stephani* insumta in Horatium opera, nihil iam dicam. Dionysius autem *Lambinus*, licet ita meruisse de Flacco putandus sit, ut ingrati animi crimen, si quis non agnosceret, esset subiturus, tamen illud, eum *primum* fuisse, qui cuperet meliora dare, plurimis locis apparet. Institerunt eius vestigiis Iacobus *Cruquius*, Ianus *Douza*, Laeuinus *Torrentius*, Ianus *Rutgersius*, varia fortuna; neque tamen, horum virorum quemlibet sua sibi vindicare de *Horatio* merita, quae nunc enarrare nihil attinet, ignotum esse cuiquam potest. Succedebat Richardi *Bentleji* diu indicta, diu exspectata ac desiderata editio, qua omnes antiquiores obscuratum et quasi obrutum iri videbantur. Sed *Bentlejum* constat critici potius, quam interpretis, munus explesse; sic, ut etiam virtute pulcherrima boni critici, modestiam dico, careret, praestaretque se in emendando audacissimum. Nulla in eius commentario est perpetua, et semper quasi comitans lectorem interpretatio, multa immixta aliena, ut era illorum temporum consuetudo. Neque igitur illa editione plerorumque lectorum vel desiderio, vel exspectationi satis est factum; ut vix commendari plurimis possit, etiamsi in his regionibus minus rara esset, minorique pretio parabilis. Denique, (nam omitto iam *Daterii*, *Cuningami*, *Sa[illegible]toni*

labores,) omni laude maior prodiit editio Batero-Gesneriana, quae ita ceterarum omnium obtinet principatum, ita communi Germaniae plausu comprobata est, ut facile carere mea nunc laudatione possit. Sed, quod neminem arbitror negaturum, lectores fere postulat exercitatos, eruditos, multa iam rerum cognitione imbutos, pulchritudinemque acute sentientes. Itaque recte illa, et cum fructu uti, perpaucorum est hominum.

Mihi quidem ut ad rem ipsam veniam, in adornanda mea editione id erit consilii propositum, ut iuuenili aetati cum faciliorem, tum utiliorem iucundioremque reddam lectionem excellentissimi poetae, quocum mihi non inficior multorum annorum familiaritatem intercedere Quare adnotationibus meis, quam breuissime id quidem fieri poterit, obscura et difficilia explicare, exquisitiora illustrare, quid poeticum, quid sublime sit ac magnificum quid elegans, quid pulchrum, ostendere conabor. Inprimis ea ratione utar, ut sententiam soluta oratione ac verbis propriis, saepe etiam paucis, subiiciam, quo adolescens et sensum statim perspiciat, et comparatione instituta, loci colorem poeticum, exornationem, copiam omnemque elegantiam sentire discat. Interpretes cum veteres, tum recentiores, diligentissime consulam; quamquam Scholiastas veteres integros non illaturus, sunt enim saepe inepti ac putidi. Varietatem lectionis subiiciam ex *Bentleio*, *Cuningamo*, *Gesnero*, aliisque. Tomis constabit duobus editio. Prior complectetur Odas s. carmina; posterior Sermones, Epistolas, artemque poeticam, cum indice. Tomo priori praemittetur commentarius de vita Horatii, item de eius ingenio ac moribus; tum enarratio plenior eius editionum, denique de carmine lyrico disquisitio. Tomum posteriorem prolusiones de poesi satirica, de epistolis poeticis, et de arte poetica Horatii, praecedent. Sed haec omnia quomodo adgressurus sim, ut aliquod exstet specimen, carmen libri I. de-

decimum tertium, ex meo conſilio expoſitum illuſtratumque, ſubiicio, meque omnium, qui haec legerint, beneuolentiae indulgentiaeque quam diligentiſſime commendo.

ODE XV.

NEREI VATICINIVM DE EXCIDIO TROIAE.

ARGVMENTVM.

Fuerunt, qui allegoriam in hoc carmine inueniſſe ſe crederent, illudque ad Antonium et Cleopatram referrent; in quibus ſunt Sanadonus, Baxterus, alii. Item in vetuſtiſſimo Torrentii libro et MS. Goettingenſi inſcriptio carmini data eſt: IN M. ANTONIVM ET CLEOPATRAM. *Sed cum facile intelligitur, quanta vis adhibenda ſit carmini, ſi ita exponi debeat, tum illud maxime perſpicuum eſt, Horatium veteris graeci poetae carmen,* DE EXCIDIO TROIAE, *ſi non transtuliſſe, certe imitatum eſſe, et cum illo certaſſe. Hinc tanta Hellenismorum in eo multitudo. —* FORMA *carminis prorſus egregia. Non canitur vulgari more Troiae excidium, ſed vaticinio includitur, quod multo ante editum a deo marino fingitur. Summam habet grauitatem et magnificentiam illa ratio, cum res iam praeteritae ſic a deo aut heroe aliquo multis ante ſaeculis, cum eſſent adhuc futurae, praedici finguntur. Sic* Virgilius, *in Aeneide, prope vniuerſam Italiae ac Romae hiſtoriam, Iouem, Anchiſen, Sibyllam cet. vaticinantes inducit. Excellenter vero hoc noſtrum carmen imitatus eſt ſummus* Ramlerus *aureo illo carmine:* Als Ludewigs Pilot mit ſtolzer Flotte cet. (Lyr. Ged. p. 115.) *vbi hiſtoria belli Gallorum nouiſſimi vaticinio Glauci includitur.*

Tres primi versus choriambici asclepiadei, quartus glyconicus.

Pastor quum traheret per freta nauibus
Idaeis Helenen perfidus hospitam,
Ingrato celeres obruit otio

Ven-

2. *Helenam* vulgo, magis placet graeca forma, quam tuetur Bentl. Sic etiam euitatur ὁμοιοφωνία: *Helenam hospitam.*

1. *Pastor.* Paris, ob somnium matris Hecubae expositus in Ida monte, educatus a pastore, atque ipse aliquamdiu pastor. Exquisite pro ipso nomine est *pastor*: tum quod omnia illa, quae praedicuntur, mala, ex eo tempore cum pastor esset iudiciumque nobile de tribus deabus faceret deriuabantur; tum, ut admiratio moueretur ex tam humili conditione profectum hominem tanta fortuna uti tantorum bellorum caussam exsistere. Praeterea lectorum exspectatio etiam acuitur eo, quod incipitur, *pastor*. Similiter *Euripides* (Hecub. 944.) Ἰδαῖον βάτας, *Bion* (dyll. 5, 10.) simpliciter βουκόλον dixit *traheret*, *duceret*, nempe per diuersa maria, vario que errores, ne inuestigaretur. *freta*, maria.

2. *Idaeis nauibus*, in Ida monte fabricatis. Epitheton exquisitum! nam et ibi excellens prouentus materiae, et recolitur memoria pristinae Paridis fortunae, habitique ibi iudicii. *Perfidus*, nempe iure hospitii violato. *hospitam*, vel hospitis Menelai, apud quem esset, cum Spartam iter faceret, receptus, uxorem, quam in adulterium pellexit; vel *peregrinam*, barbaram, ξένην, quod ad contemtum pertinet. cf. C. 3, 3, 20.

3. *Ingrato-ventor.* Ventis silentium imposuit. Deorum sermones silentium naturae praecedit vel consequitur. *Virg.* Aen. 2, 148. Sed quam poetice haec eloquitur! *obruit*, i. e tegit, oppressit, sepeliit quasi, *otio*, quiete, silentio. Flantes ventos nutus ac iussus dei, caput e fluctibus efferen-

Ventos, ut caneret fera
Nereus fata. Mala ducis aui domum,
Quam multo repetet Graecia milite,

2. *Proteus* legiſſe videtur vet. Schol. Sed aliud egit. Proteus non imperat ventis, contra Nereo parent, quod ex Orphicis docet Baxt.

tis, ita cohibuit atque coercuit vt ſubito nulli eſſe viderentur, tamquam ſepulti atque immerſi fluctibus. *Ingrato* i. e. *horrido, terribili*. Ex natura rei ductum epitheton. Argutantur in eo interpretes, tamquam intelligatur otium iniucundum ventis, natura ſua erumpere et vagari cupientibus. Potius, ſi proprie accipi debet epitheton, ingrata fuit ea mora Paridi, celeriter auehere optanti ſuam, licet per ambages iret, *celeres* ornat; vel: quae celeritatem nauigationi tribuebant.

4. *vt* cet. vt cogeretur Paris, qui loco cedere non poſſet audire horrendum vaticinium *canere*, ſollemne de vatibus. *Fera fata*, i. e. dira, horrenda, quemadmodum *fera tempeſtas*.

5. *Nereus*, marinus deus, Oceano et Tethyo genitus. Dacerius offenditur eo, quod Nereus ventis imperare dicatur, locumque maſcule contorquet. Deorum antiquiſſimo quidni pareant venti? et vid. V. L. Alii mallent Protea pro Nereo. Sed cum omnes dii vaticinari poſſunt, tum Nereus inſignis vates eſt, non minor Proteo, *γέρων ἀψευδὴς καὶ ἀληθὴς, νημερτής τε καὶ ἤπιος* dictus ab *Heſiod.* Theog. 233. 35. Vid. V. L. *mala ducis aui* cet. o infelicem te, qui abducas feminam, quam cet. *mala aui*, (alias, *lugubri alite* C. 3, 3, 61. *mala alite* Epod. 10, 1.) i. e. omine ſiniſtro, exitium tibi ex hac re praedicentibus fatis. Pulchre omiſit nomen *Helenae* ſ. *feminae*, tamquam indigna eſſet, *quae appellaretur*. Ce-

Coniurata tuas rumpere nuptias,
Et regnum Priami vetus.

Eheu!

terum bene Dacerius Horatium laudat, quod nulla vtatur transeundi formula: *sic fatus*, aut simili; sed subito loquentem inducat Nereum. cf. *Longin. περὶ ὕψους* c. 23.

6. *Multo milite*, innumerabili exercitu, copiis plurimis. Sic *multus* cum nomine singulari saepe, ut, *multa cane*, *multa fruge*, apud nostrum. Ceterum id vere! numerat enim Homerus Graecorum naues MCXLVI. *Repetet*, sollemne verbum, apud ipsos prosaicos, de re per iniuriam ablata retentaue, cum eam reposcimus, ac reparari iniuriam volumus, indicto bello. Ergo vim habet h. l.

7. *Graecia coniurata*, quae coniurauit. Argutatur Vet. Schol. *coniurare* in malam, *consirare* in bonam accipi partem putans. Sed honeste illud etiam dicitur: cf. Seru. ad Aen. 8, 5. et vid. noster A. P. 410. *Claud.* Cons. III. Honor. 98. Atque etiam h. l. honeste! Etenim coniurarant proci Helenae, Graeciae principes, se defensuros, quemcunque Tyndarus generum elegisset. Deinde, Helena rapta, in portu Aulide iterum se adstrinxerant iureiurando, se non finituros bellum, donec et reddidisset Troia Helenam, et poenas dedisset Graeciae. Illud est *rumpere nuptias*, hoc *rumpere regnum*. *Rumpere* conuenit quidem *nuptiis* s. matrimonio, at non *regno*; *regnum rumpere* non dicitur. Sed sollemni figura, (Zeugma dicunt,) elicienda ex verbo *rumpere* generalis notio, *perdere*, *euertere*, atque ad *regnum* referenda. V. mea Ars poet. lat. p. 268 sqq. *coniurata rumepre* autem hellenismus est (*Virg.* Ge. 1, 240); prosa: *de rumpendis cet.*

8. Grauissimus versus! iam satis erat, ruptum iri matrimonium: sed en! praeter exspectationem, cum iam

Eheu: quantus equis, quantus adeſt viris
Sudor! quanta moues funera Dardanae 10

Gen-

finita videretur comminatio, adiicit vates hoc maius etiam: *er. P. v. Vetus* auget rem, atque ad miserationem valet. Quae diu steterunt, eorum miseret tanto magis, cum cadunt.

9. sq. Nereus, tamquam vates, non solum praeuidet atque auguratur futura haec mala sed cernit, sed videt oculis. Animo eius, ἐνθουσιασμῷ correpto, obseruantur ipsae earum calamitatum imagines. Sic Sybilla apud Virgilium non ait: bella exsistent horrenda per Italiam, sed: *bella, horrida bella, et Thybrim multo spumantem sanguine* CERNO. Hinc Nereus: *eheu!* non dolens aut miserans, ut volunt, sed horrore eorum, quae videret, perculsus. *Quantus* cet. quanta video bella! id sic ornauit: *quantus adeſt*, instat, imminet, et quidem, (ut videbatur vati,) cominus, tamquam iam praesens, *sudor?* *Sudor* autem pro laboribus, periculis, tumultu bellico. *Viris equisque.* Sollemnis commemoratio virorum et equorum in bello dicendo. Egregie expressit locum *Statius* Th. 3, 210. sqq. *Quantus equis quantusque viris in puluere crasso sudor, io, quantum crudele rubebitis amnes!* Comparetur excellens *Homeri* locus, quem ante oculos habuit vel graecus, quem imitatur noster, vel ipse noster: Il. β. 388-390.

10. *Quanta* cet. i. e quantas clades comparas Troianis hoc tuo raptu; *funera* exquisite! videre sibi videtur caesorum aceruos! *Dardana gens* Troiana, cuius auctor Dardanus. Dicitur *Dardana* pro *Dardania*, ut *Romula* pro Romulea, *Hor.* C. S. 47. Vid. art. m. poet. p. 84. sq.

11. sqq. *Iam*, iam nunc Pallas irata armat se contra

Genti! iam galeam Pallas et aegida
Currusque et rabiem parat.

Ne-

te, comparat tibi bellum. Illam ac Iunonem infensas fuisse Troianis, propter iudicium Paridis alta mente repostum, spretaeque iniuriam formae, notum est. Sed hoc quam ornate atque excellenter expressit poeta! Vsus est enumeratione. Palladi tribuit galeam atque aegida, propria illi arma (*Ouid.* Met. 6, 78. sq.) In *parat* iterum Zeugma est. *Parat* i. e. sumit, aptat capiti *galeam*, pectori *aegida* i. e. thoracem aereum, in quo medio Gorgonis caput, qui maxime Mineruae tribuitur (Hor. 3, 4, 57.) Cf. Seru. ad *Virg.* Aen. 8, 435. *Parat*, comparat, etiam *currus* sc. bellicos. Minerua cum inuentrix bigarum quadrigarumque perhibetur, tum, apud graecos in primis poetas, curru rapidissimo vehi, deque eo pugnare fingitur. Velut in *Callimachi* hymno in lauacrum Palladis, commemorantur equi et currus eius, dicitur ἐλάυτιν ἵππους, v. 61. item cum a debellatis gigantibus rediisset, dicitur a curru soluisse colla equorum, ὑφ' ἅρματος αὐχένας ἵππων λυσαμένη. v. 8. 9. Iam hinnitum sacrarum equarum sibi exaudire videtur poeta: τῶν ἵππων ἄρτι φερομένων τῶν ἱερῶν ἐσάκουσα. v. 2. Sed nulla magnificentior Palladis armantis se, currumque bellicum conscendentis, pictura excogitari potest, quam quae est apud *Homerum* Il. ε. 733-747. — Ergo parat Minerua *currus*, cum suum, ex quo ipsa est pugnatura, tum illos Graecorum parat, dum his auxilio est. *Et rabiem.* Nihil poterat grauius adiici. Sumit galeam, aegidem, parat currus, sed quod multo terribilius, suam uniuersam rabiem excitat armatque. Horrendus furor deae offensae!

13–15. Nequidquam Veneris tutela confisus securus

Nequidquam, Veneris praesidio ferox,
Pectes caesariem, grataque feminis
Imbelli cithara carmina diuides.

Ne-

viues, tuis voluptatibus, tuaeque mollitiae deditus. *Ferox* i. e. animosus, fortis, superbus, et *Veneris praesidium* exquisite repugnant; Venus enim omnium minime bellicosa, ἀναλκις θεός. *Hom.* Il. ε. 331. Sed decebat deae istius clientem ratio vitae, qualis hic describitur. *Pectes*, i. e. comes, compones, *caesariem*, pulchros tuos ac promissos crines. Imago hominis mollis ac delicatuli! Sed illa quam excellenter absoluitur his: *grataque* cet. Inter feminas versatur, carmina mollia canens *Diuidere carmina* cruciauit interpretes. Is. *Vossius* ad *Catul.* c. LXV. p. m. 239. interpretatur: alternis canere. Eum sequitur Gesnerus, vt sensus sit: distribues feminis carmina, alternis et per vices canenda. At quam contorta haec ac dura! *Lambinus:* apte et concinne lyra canere. *Martinius* (Var. lect. 2, 11.) et *Baxterus*: modo hoc, modo illo neruo tacto canere. Alii: modo voce, modo lyra canere: ut *diuidere* sit *interpellare*. Placeant haec omnia, cui possint. Simplicissime explicetur locus ex huius libri carm. 36. v. 5. 6. ibi *diuidere oscula* est dare vnicuique amico suum quasi osculum, unumquemque osculari. Ergo Paris pingitur sedens inter feminas, et carmina *grata* h. e. mollia, suauia, *canens*, sic ut cuiuis feminae, *modo huic, modo illi*, *dulcem ac teneram* cantilenam ludat, fortasse, quam cuiuis maxime placere sciat. Eadem prope ratione explicant Dacerius, et post eum Klotzius (lect. Venus. p. 195.) *Imbellis cithara*, non apta canendis rebus magnis aut bellicis, sed semper sonans amorem, vinum, mollitiem, nugas; ἀπόλεμος

Nequidquam thalamo graues
Haſtas, et calami ſpicula Gnoſii
Vitabis, ſtrepitumque, et celerem ſequi

Aiacem:

μῆσα ap. *Platonem* l. 7. de legib. — Sunt autem haec 2 v. 13. ducta ex Homer. Il. γ. 38–57, in primis 54–57.

16–19. Fruſtra fugies pugnas, atque interdum mortem etiam effugies. Illud vere dictum, veluti, cum ex certamine cum Menelao eriperet eum Venus. Pugnas exprimit per enumerationem haſtarum, telorum, ſtrepitus, atque heroum. *Haſtas* dicit *thalamo graues*, quod male interpretantur, moleſtas thoro nuptiali, ſeu molli adultero; potius ſunt haſtae *perniciosae* nuptiis Paridis, illis finem horrendum minitantes, Paridique diram ultionem. *Spicula, calami Gnoſſii* i. e. tela, de calamo Gnoſſio facta. Creta, cuius urbs Gnoſſus, abundabat canna, ad faciendas ſagittas aptiſſima. Igitur eſt pro ſagittis ūniuerſe. Argutatur Dacerius, qui ad Idomeneum Cretenſem reſpici dicat. *Strepitum*, tumultum armorum, ἰωχήν, ἀυτήν. *Celerem ſequi*, ταχέα ἀκολουθεῖν, uſitata Horatio forma, (ut C. 3, 12: 10, 4: 6, 40. Epiſt. 1, 20, 25.) pro, celerem in perſequendo, celeriter, acriter, perſequentem. *Aiax* intelligendus *Oilei*, celeritate pedum clarus, Ὀιλῆος ταχὺς υἱός. Legatur Hom. Il ξ. extr. Ponitur unus heros Graecus pro omnibus. Neque igitur eſt argutandum in Aiace, aut ceteris qui nominantur.

19. *Tamen*, etſi effugies aliquamdiu poenam perfidiae; tamen denique cet. *Heu!* mileret me tui nollem tibi talia praedicere me oporteret. *Audituros* cet. Tandem occides ſ. occumbes. Sed quam exquiſite

Aiacem: tamen, heu! ferus adulteros
Crines puluere collines.
Non Laertiaden, exitium tuae

Gen-

21. *excidium* duo optimi codd. Bentleii. Sed non placet. Vix enim excidium de persona dicitur; contra exitium saepe.

haec extulit! *Adulteros crines*: translato epitheto a persona ad crines, ornate! crines illos tuos elegantes, molles, delicatulos, comtulos, unguentis olim illitos ac nitidos, (quales esse solent hominis mulierosi, adulteri,) illos tu, mi bone Pari, *puluere collines*. Sic est ἀντίθεσις unguentorum ac puluueris. Illud autem, *puluere collinere*, sunt qui exponant, oportebit illos puluere bellico adspergi, h. e. oportebit te inuitum pugnare. Sed grauior sine dubio ac verior interpretatio haec: occisus humi iacebis, foedabuntur, polluentur puluere concreti sanguine crines (ut *Virgil.* Aen. 2, 277.), cum mortuus et per campum tractus fueris. *Serus*, h. e. sero aliquando, licet diu mortem effugeris. *Serus* pro *sero*, usitata poetis ratione, ut Carm. 1, 2. 45. Epist. 2, 1, 161. Sic *nocturnus* pro *noctu*, *vespertinus* pro *vespere* cet.

21–28. Locus grauissimus. Commemorat heroas quosdam Graecos: *Laertiaden*, i. e. Vlyssem, Laertis filium, *Nestorem*, *Teucrum*, *Sthenelum*, *Merionem*, *Diomedem*. Non argutandum in his. Dicit, eos Paridi eiusque patriae summum terrorem, summam perniciem esse illaturos. Obseruetur nouus, qui vatem corripit, enthusiasmus. Videt oculis ac cernit hos heroes, instantes Paridi. *Non respicis?* nonne vides eos tibi comminus minantes? item: *ecce! furit* cet. Furentem, frendentem, conspicio. Deinde variatio et copia est in for-

Genti, non Pylium Neſtora reſpicis?
Vrguent impauidi te Salaminius
Teucer, et Sthenelus ſciens
Pugnae, ſiue opus eſt imperitare equis,
Non auriga piger. Merionen quoque
Noſces. Ecce! furit te reperire atrox

Ty-

22. *Gentis* vulgaris lectio. Noſtram tuentur tres codd. Cruquii, totidemque Lambini, item duo praeſtantiſſimi codd. Bentleji, Graeuianus et Reginenſis. Deinde exquiſitius eſt *genti*; ſic *Virg.* Ecl. 3, 101. *idem amor exitium eſt* pecori *pecorisque* magiſtro, vid. etiam Aen. 2, 190. Bentlejus nihilominus praefert *gentis*, quod v. 11. iam adfuerit *genti*. Verum hoc eſt nihil dicere! 24. *Teucer te* editt. pleraeque poſt Lambinum. Hanc lectionem repudiat Bentl. cum, quod nulla auctoritate defendatur, tum quod non ſoleat in tali anaphora verbum plurale ponere Horatius, ut hic *vrguent*, ſed ſingulare; v. c. Carm. 4, 14, 41. ſqq. Recte! *Teucerque et* Torrentii omnes, quam lect. et Bentl. praetulit. Sed ipſe veruſtiſſimos quosque libros, atque editt. priſcas, Venetam et Loſcheri, habere fatetur: *Teucer et.* Non obiici debet metrum, quod ſic iambus incipiat verſum pro ſpondeo. Nam habent interdum aſclepiadeus et glyconicus verſus hanc licentiam; v. c. carm. 3, 28, 6.

mis: *non reſpicis? — vrgent te — noſces — furit te reperire.* — *Exitium tuae genti*, np. futurum. Vid. V. L. Sic Ulyſſem appellat, qui exitium Troiae adinuiſſet adducto Achille, ſine quo ex fato vrbs capi non poſſet, ſurrepto Palladio, Dolone et Rheſo interemtis cet. *Pylium*, Pyli, antiqua Peloponneſi ciuitate natum eiusdemque regem, ſapientia illuſtrem; Πυληγενέα βασιλῆ. Il. β. 54 Πύλοιο ἄνακτα ib. *Vrgent*, prope inſequuntur, premunt, inſtant. *Teucer*, Aiacis Telamonii frater, qui Salamina Cypri condidit. *Sthenelus*, Capanei filius, vir

Digitized by Google

Tydeides melior patre,

fortiſſimus, amicus et comes Diomedis, qui aliquando, ſi vel omnes Graeci a Troia oppugnanda diſcederent, ſe ſolum cum Sthenelo remanſurum dixit. *Sciens pugnae*, forma Graeca, pro, bellicoſus. Πολέμων εὖ εἰδώς, Il. δ. 310. μάχης εὖ εἰδώς, Il. ε. 11. Contra ἄπρω εἰδὼς πολέμοιο, Il. ι. 440. *Imperitare equis*, pro vulgari regere equos ſ. currum bellicum. Pugnabatur antiquis temporibus non de equo, ſed de curru, in quo duo ſolebant ſtare, unus pugnans, παραβάτης, alter regens currum, ἐλάτης, ἡνίοχος, auriga. Vtroque munere aequa virtute functus eſt Sthenelus. Eſſe autem aurigae ſolebant ſummi viri atque heroes; eratque illud graue et multi uſus bellici munus. *Non piger*, impiger, ſtrenuus. *Noſces*, experieris tuo malo, qualis ſit. Similiter *Homer.* Il. σ. 269. εὖ νύ τις αὐτὸν γνώσεται, de Achille. Sed neſcio tamen, an haec, *noſces quoque*, hoc loco paullo languidiora ſint ceteris. *Merione*s, Idomenei comes atque amicus, cf. C. 1, 6, 15. *Furit te reperire*, graeca forma, μαίνεται εὑρεῖν, cupiditate tui reperiendi ac furore incenditur. *Reperire* dicit, non vincere, proſternere, occidere, tamquam ſatis Diomedi ſit, reperire Paridem ut hic pereat. Idem Vet. Schol. ſed admodum obſcure expreſſit. *Tydides*, Diomedes Tydei filius. *Melior* h. e. fortior, maior, magis timendus, ut Carm. 3, 6, 16. Epiſt. 1, 10, 34. Sic ἀμείνων, κρείσσων, apud Graecos. Ap. Homer Il. δ. 405. Sthenelus ſic: ἡμεῖς τοι πατέρων μὲν ἀμείνονες εὐχόμεθ' εἶναι. Erat is Diomedes magno patre, (qui ipſe μεγάθυμος, ἀγαυός, ab Homero vocari ſolet) maior; dicitur enim Martem ac Venerem vulneraſſe Il. ε. 335. 855. Hinc δαίμονι ἶσος, θοοσίκελος, apud Homerum dicitur, et apud noſtrum (C. 1, 6, 16.)

Quem tu, ceruus vti vallis in altera
Vilium parte lupum graminis immemor,
Sublimi fugies mollis anhelitu,
Non hoc pollicitus tuae.

Ira-

superis par. Comparatur leoni vulnerato, Il. ε. 136. sqq. dicitur sollemni epitheto κρατερὸς, ἀγαθὸς, item ὑπέρθυμος, cui respondet nostrum *atrox*, h. e. immense fortis ac ferus, nihil in his terris perhorrescens.

29—32. Excellens similitudo! Imitatus esse videtur *Statius* Th. 5, 165. sqq. Sed est inferior nostro. *Cervus*, natura timidum animal, simul ac forte, *videt lupum*, ne cominus quidem, sed in *altera vallis parte*, non amplius curat gramina, (immemor herbarum, *Virg* Ecl. 8.), sed fugit. Sic tu fugies Diomedem, *mollis*, i. e. languidus, eneruatus, cursu exhaustus, et resolutus quasi, scilicet non adsuetus his laboribus. Sic enim *mollis* accipiendum, non exponendum: timidus. Fugam celerrimam trepidissimamque pingit. *Sublimi anhelitu.* Prorsus admirabilis atque elegantissima pictura! Sublimis anhelitus, πνεῦμα μετέωρον, est pro pectore, quod alto anhelitu extollitur. Igitur imago haec exprimit hominem perterritum, celerrime fugientem, viribus deficientibus, elato collo, et pectore anhelantem, reiecto capite auras captantem. Nihil simplicius! et nihil excellentius! Sentienda autem est elegantia loci. Et sentitur facile. Mirandum, quomodo torquere se in eo potuerint interpretes. *Baxterus* exponebat: altum fumante anhelitu, sine dubio de efflati spiritus quasi nube surgente accipiens. Male! Illud autem nescio, uter hoc loco stultior fuerit, Scaliger an Heinsius: quorum ille se ex toto Galeno non intelligere diceret quid esset subl. anh, hic, maxima cura ac doctrina. locos Galeni atque Hippo-

Iracunda diem proferet Ilio
Matronisque Phrygum classis Achillei:
Post certas hiemes uret Achaicus
Ignis Iliacas domos.

35 *Achaius* Sanad. 36. *Pergameas domos* Sanad. et quidam alii, nulla auctoritate. Forte quod metro timebant. Sed vid. V. L. ad v. 24.

eratis conquireret, in quibus sublimis anhelitus commemoraretur. *Non hoc pollicitus tua*e, pulcherrime ac grauissime adiectum; apud *tuom*, i. e Helenam, amasiam, (sic *tuus* carm. 1, 25, 7.) iactaras virtutem tuam; te Menelao totique Graeciae parem fore dixeras. Nihil de timore, nihil de fuga. Inducitur Paris glorians apud *Ouid.* Her. 16, 356. sqq. contra Helena ei non seruata promissa exprobrans, est ap. Homerum Il. γ. 428—436.

33. 34. Differetur exitium Troiae propter iram Achillis. *Omnino* de erepta sibi *Briseide* iratus Achilles, retinebat per aliquod tempus a bello classem suam; quae ipsa est *ira Achillis*, Iliade decantata, quae excidium Troiae retardabat. — Pro iracundo Achille, *classis* illius ponitur. Nam classis, exercitus, parent duci eodemque, quo ipse animo sunt. Neque igitur video, quomodo Dacerius offendi potuerit classe, Horatiumque audaciae accusare. *Proferet*, exquisite pro differet. *Diem* i. e. diem ultimam, extremam, fatalem. Apte laudatur Virgilianum: *venit summa dies et ineluctabile tempus Dardaniae* cet. Aen 2, 324. *Ilio matronisque Phrygum.* Sollemnis mentio *matronarum:* in communi vel timore ac luctu, vel laetitia.

35 36. Sed crede mihi, *post certas* cet. *Hiemes* pro annis, *Hi. certae* i. e. anni fatis constituti ac definiti. *Achaicus ignis uret*, comburet, cremabit, *domos Troianas*; Troia a Graecis euertetur atque cremabitur. Non capio, cur adeo elaborarint quidam interpretes in defendendo Horatio, qui Troiam crematam dixerit. Satis fuerit, Aeneidos librum II. legendum commendare, si cui Horatium accusare in mentem veneerit.

LETTRES

*LETTRES DE M. L'ABBE DE*** EX PROFESSEUR en Hebreu en l'Univerſité de*** au Sr. KENNICOTT, Anglois, de la Societé Royale de Londres, et Aſſocié au Collége d'Exeter en l'Vniverſité d'Oxford.*

A Rome, et ſe trouvent *à Paris*, MDCCLXXI. octonis, paginae 130.

Multum temporibus noſtris de Kennicotti inſtituto circa Codicem ſacrum, in republica litteraria disputari ſolet: ſunt multi, qui id probent, multo autem plures qui audaciter reprehendant. Quorum partes ille Abbas, cuius nomen plane nos fugit, ſuſcepiſſe ex his litteris non difficile eſt intellectu. Totus iſte liber V. Epiſtolas continet, quarum ſummam ſecundum ordinem nunc breuiter indicabimus.

In prima igitur A. exponit de apparatu inſtrumentorum, eorumque uſu ad opus tale, quale Kennicottus promittat, bene componendum, quem fere ſic deſcribit, ut ante omnia Codices non interpolatos et antiquos habeat; deinde accuratam litterarum Hebraicarum ſcientiam teneat; porro, ut animo pio ac ſincero erga Deum et diffidentia erga ſemetipſum, ad id accedat, nec ſuis denique commodis vnice inſeruiat In his omnibus ſane non eſt quod reprehendamus: ſed, quod maxime dolendum, haec omnia Kennicotto prorſus denegat. Disputationem inſtituit ita, ut primum Kennicotti ſententiam, de textus noſtri Hebraici origine, e Codicibus Judaeorum vitioſis ducto, impugnet, cui in hoc diſſenſu Biblia Complutenſia, quae ex puriſſimis fontibus fluxiſſe vulgo creditur, opponit. Etſi, ſic fere loquitur, Codices, adhuc ſuperſtites, a Judaeis ſint ſcripti nobisque traditi, quid impedit, quo minus ſtatuamus, eos non eſſe vi-

vitioſos, neque corruptos? Ne antiquitas quidem alios, niſi a Judaeis traditos, nobis ſeruauit, quos etiam Kennicottus eiusque ſocii his temporibus tractare atque conferre coeperunt. — Sed paulo poſt, ſuorum dictorum quaſi immemor, pro comperto affirmat, eum maxima ex parte Codices interpolatos atque demum poſt artem typographicam inuentam lucri cauſa ſcriptos, inſpexiſſe. Utrum haec ſibi inuicem reſpondeant, an inter ſe pugnent, id aliorum iudicio relinquimus. In uniuerſum quidem quosdam adhuc genuinos Codices hebraeos ſupereſſe concedit; eo autem fortius ſeſe opponit iis, qui eiusmodi Codices vitiis carere, atque ex iis Bibliorum noſtrorum lectiones emendari poſſe, arbitrantur. Defendat A. ſuam ſententiam quam acerrime, nobis non arridet. Nam ſi Codex aliquis genuinus, (h. e. e bono libro ductus nec interpolatus,) cuius generis multi in Bibliothecis latent, putatur, nullis facile, niſi vitiis ſcribarum incuria ortis, laborare poteſt. Dato autem hoc, quis amplius de uberrima Codicum utilitate dubitet? — Jam in eadem Epiſtola A iudicium de Codicibus illis Pariſienſibus, quos Kennicottus ad examen reuocauit, ſequitur. Kennicottus quidem de bonitate eorum valde gloriatur, fateturque, ſe magnam varietatis lectionum multitudinem ex iis collegiſſe; Abbas vero nolter, hos Codices omnes non magni aeſtimat, promittitque, ſeſe quorundam, inprimis Cantabrigienſis, viliſſimam conditionem, paulo infra eſſe demonſtraturum. — *Denique ipſam* K. litterarum Hebraicarum ſcientiam ſuſpectam reddere ſtudet, eum nihil eſſe ad Hubigantium ait, cuius biblia critica propterea quod in lingua Hebraica non bene eſſet verſatus in magno pretio non habeantur: ſic certo etiam futurum eſſe, ut eius Opus id tantum habeat praecipui, quod plures lectionum varietates,

quibus textus noſter nonniſi incertior fiat, contineat. Sapienti ſat dictum.

In Secunda dein Epiſtola A. ante omnia iudicium ſuum de quibusdam Codicibus, quos Kennicottus propter lectionum bonitatem extollit, proponit Primo loco Codices illos Pariſienſes e Bibliotheca regia aliisque laudat, quos et ipſe inſpexerit, qui omnino non tanta ſint aeſtimatione, quantam Kennicottus iis tribuat Nam maxima ex parte librariorum incuria varietatem illam eſſe exortam, quemuis huius rei peritum ſtatim animaduertere. Mox etiam Cantabrigienſem, qui illis pari praeſtantiae laude gaudet, in cenſum adducit; hunc quidem non ſuis ſe oculis inſpexiſſe, ſed ab alio viro erudito et fide digno varietatis lectionum indicem accepiſſe, Abbas ipſe palam fatetur. Exemplorum autem enarrationem, in gratiam lectoris, ita inſtituit, ut ordinem quendam ſeruet Ad primum genus pertinent verba ea, quae a lingua Hebraica plane ſunt aliena; ad ſecundum ea, quae quidem ab Hebraeorum analogia non abhorrent, praeterea tamen nullum proferunt ſenſum; ad tertium ea, in quibus litterae ſibi ſimiles permutantur; v. c. ב et כ, ד et ר. Haec iam ad inſtitutum tale, quale Kennicottus ſuſcepit, applicat, putatque, textum hodiernum Hebraicum, adhibitis eiusmodi Codicibus, emendari, atque priſtinae integritati reſtitui nullo modo poſſe. E Pentateucho Samaritano denique variae lectionis exempla producit, quae autem manifeſte ſunt vitia ſcribarum, nec ullo umquam modo admittunt explicationem.

In tertia iam Epiſtola, ſumma animi commotione Codicum conditionem in uniuerſum tam deformem tamque foedam depingit, ut eos inſpicere et tractare honeſtum quem-

quemque taedere debeat. Nam pro una lectione bona, ad minimum X. vitia, in quocunque, licet sit optimus, Codice, sese offerre, acriter contra Kennicottum defendit. Qua re adductus, existimat, eorum collationem non esse tanti, ut Vir ille tot sumtus et tantum temporis ei impendit. Ex his autem omnibus non sequitur, quod Auctor efficere studet; immo contrarium e analogia quasi patet. Quis umquam, nisi omnium ignarorum ignarissimus, ausus est dicere, collationem Codicum Graecorum et Latinorum scriptorum esse inutilem? Similiter cum Libris diuinis res se habet. Quid igitur Kennicotto est faciendum? Numne a saluberrimo instituto desistat? nullo modo. Demus, in quocunque Codice pro una vera lectione, contra X. vitia occurrere, nonne sola illa iamiam omnem animi attentionem curamque promeretur? — Rursus iam vultu paedagogico atque morosо Kennicottum inuadit, eius linguae Hebraicae ignorantiam grauiter reprehendit, atque edicit, tria in Libris editis, vitiorum genera inprimis esse obseruanda: scilicet vitia *in singulis litteris*, porro, *quae contra usum loquendi pugnent*, denique ea *quae verborum sensum pervertant*. Quod ad primum attinet, ipse profitetur eiusmodi vitia bonitati atque integritati libri nunquam obesse, nec multum ad ea discernenda atque seiungenda eruditionis vel iudicii requiri. Sic v. c. quemque pro בָּעֲרָה, ubi occurrit statim כָּעֲרָה legere. At, quaeso, nonne hoc etiam de libris nondum editis valet? Ita videtur. Secundum deinde vitiorum genus grauioribus iamiam difficultatibus impediri, nec sine iusta accurataque Grammaticae hebreae scientia feliciter expediri, libentissime Auctori damus. Placuit igitur Viro clarissimo, quasi exempli loco, Hebraismos Verborum, Aduerbiorum, Nominum, Pronominum et Particularum proponere atque explicare. Verum enim vero, etiamsi Auctor has explicationes eo

consilio in lucem edidit, ut in usum suum Kennicottus conuerteret: vehementer tamen dubitamus, an ita sint comparatae ut fieri id possit; imo summam linguae Hebraicae ignorantiam produnt. Vnum exemplum iam sufficiat. Sic in litteris, uti vocantur, paragogicis. ה, כ, ן, י, A. quaerit emphasin: quo nihil potest esse stultius. Ad ultimum nos conuertimus vitiorum genus, quod sensum aut plane peruertit, aut saltem difficiliorem reddit. Vt igitur eo facilius sese expediat, inter sensum *litterae* et *litteralem* distinguit, hancque illiberalem distinctionem e loco Amos cap. IV, 1. *Audite hoc, vaccae Basanit etc.* probare molitur. Hunc locum scribam fraudulentum descripsisse fingit, qui cum de lectione פָּרוֹת (*vaccae*) dubitaret, eam in פָּחוֹת (*principes*) permutaret. Quid porro? Critici recentiores hanc varietatem, aliquot seculis post, ambabus statim manibus amplexi sunt, et tamquam rem magni momenti in lucem protulerunt. At quorsum haec sunt disputata? nonne haec fictio per se iam est ridicula? quid opus igitur longa confutatione! Praeterea etiam qua de causa triplex hoc vitiorum genus modo de libris typis impressis tantum explicetur, nescimus; certe etiam de Codicibus manuscriptis valet? Omisso hoc, dicat nobis A. quum de nondum editis loquimur, quae in illis maxime sint obseruanda? fortasse, uti videtur, attrita atque interdum pene deleta litterarum forma. Jam de Prophetarum interpretatione A. praecipit. Primo loco regulam posuit hanc: quia vates saepe utantur breuiloquentia, curandum esse, ut necessaria suppleantur. In exemplum adduxit Hos. 1, 2. quem locum fere sic est interpretatus, ut זְנוּנִים tropice de idololatria, uti aliis quidem in locis occurrit, capiat, atque ex ultimo membro אֶרֶץ ad prius suppleat in hunc sensum: in matrimonium duc uxorem, atque operam da liberis, qui in hac terra idolola-

lolatrica tibi naſcuntur; quam interpretationem reliqnis omnibus praefert. At Deus huius mandati cauſam in verbis, quae ſequuntur, ſtatim addit; propterea vehementer ratio eorum displicet, qui, uti noſter, ad comma ſextum et octauum confugiant

Quarta porro Epiſtola maxime contra Kennicotti Diſſertationem ſecundam eſt ſcripta, in qua quorundam vocabulorum, quae ab lectione vulgari recepta diſcrepare putat, (leg. Diſſ. II, pag. 328.) mentionem fecit: Abbas vero ſex eorum in textu noſtro, quamuis in nota marginali iam extare probe obſeruauit, quapropter Diſſertationis auctorem non immerito negligentiae accuſat, eiusque nimium ſtudium textum Hebraicum reprehendendi valde improbat. — Paulo poſt ſuam de *Keri* et *Ketibh* ſententiam protulit, quae breuiter haec eſt: *Keri* minime ad *tū Ketibh* emendandum, multo minus ad id explicandum valere. Si igitur, inquit, in textu e. g. ידבר, in margine vero ידברו habeas, eo ſingularem loco pluralis poſitum eſſe ſignificari, interdum vero hanc notam priorem retinere uſum; nec ideo eſſe cur Kennicottus, Codices ſuos eandem cum Maſorethis tueri lectionem, dicat: imo eadem ex ratione ſuſpicamur, librarios *Ketibh* ex inſcitia in textum recepiſſe. Vtitur Abbas in hac re exemplis a Kennicotto in Diſſ. laudatis v. c. Leu. IV, 29. Jud. XV, 11. 1 Chron. XI, 3. Exod. X, 8. 2 Sam. XIV, 26. in quibus omnibus lectio Codicum a noſtra recepta non multum differt. Denique Kennicotti coniecturam, quam ſuper Deut XXXIII, 2. 3. Diſſert. I. pag. 422. commemorauit, acerbitate conſueta reiicit, oſtenditque, in quo non omnino diſſentimus, locum hunc, ſalua lectione vulgari, explicationem a linguae praeceptis non abhorrentem admittere.

Sequitur nunc Ep. ultima, quae eadem animi commotione qua superiores est scripta, eius summa est haec: Kennicottus aliquo loco Dissertationum dixerat, quamuis magnum varietatis lectionum numerum collegisset, se tamen nullam umquam reperisse lectionem, quae articulos fidei fundamentales turbaret, aut disciplinam vitae et morum peruerteret. Lectis his, ait Auctor noster, mecum cogitabam: quid igitur opus isto instituto, quod multas praeterea mouit turbas, si illa varietas in rebus tantum minutis cernitur? parum refert, an in nonnullis Codicibus יעקב et דוד sine aut cum ו et י legatur? Praeterea etiam Kennicottus in Ps. XVI, 10. lectionem חסידך, quae omnino ex eo genere est, quod ad articulos fidei fundamentales pertinet, defendit, atque Codicum auctoritate confirmauit. Verum, ut paucis ad haec respondeamus: rogites velim, Lector doctissime, non omnes, quas Kennicottus diuulgauit Codicum lectiones esse eiusmodi, ut tantum una alteraue littera differant. Deinde ad lectionem חסידך quod attinet, non immerito quidem Kennicottus reprehenditur. Verum si rem accuratius examinemus, patet, Abbatem iusto vehementius in illum inuehi, qui bono animo hanc magni momenti varietatem in lucem protulit. Caeterum Abbas et ipse Plurali praefert Singularem, hoc solum discrimine, ut simul *Kethibh* חסידיך, et quidem multis ex causis defendat e. c. ἐμφατικῶς, ad incarnationem Christi indicandam esse inferum; poni porro *Jod* pro *libra*; deinde in omnibus Bibliis punctatis *Jod* in hoc loco punctis carere, ut cum Judaei in Singulari legas; denique Pluralem etiam, salua doctrina locum habere posse, ipse fatetur, poni scilicet pro Singulari, uti saepe alias, ad subiecti praestantiam exprimendam. Haec autem argumenta partim inter se pugnant, partim a veritate sunt aliena. Primum *Jod* numquam, nisi apud Rabbinos,

in

in locum τῦ *Schva* ſuccedit; porro, ſi ex opinione Auctoris pro *Schva* ponitur, nullo modo emphaſin habere poteſt. Sufficit igitur ſcire, lectionem Singularis Judaeos et Chriſtianos tueri, atque de Meſſia interpretari. Quae vero lectio (in ſingulari, uti Rutherforthus Cantabrigienſis docuit, non eſt nouum, ut vulgo creditur, inuentum, ſed vicies iam in libris impreſſis legimus.

Reſtat adhuc illa ultima particula, quae his Epiſtolis tamquam additamentum eſt annexa, in qua conſilium mittendi *Bruſii* per omnes fere Europae regiones, ut Judaeorum Codices in Synagogis inſpiceret, valde improbat. Et ſcite profecto Abbas, reiectis iis, quae in contumeliam Kennicotti ſunt dicta, obſeruauit, praeter Pentateuchum nullum Codicis ſacri librum Judaeos in Scholis legere aut cuſtodire. Qua Kennicotti negligentia igitur commotus, ut ſe defendat ſerio ab eo poſtulat.

Hic interea ſubſiſtimus: cui haec a nobis disputata non ſatisfaciant, is peculiarem libellum adeat, cui inſcriptio eſt haec: De libello contra *Beniaminum Kennicott* S. Th. Doct. etc. eiusque collationem MSS. Hebraicorum, nuper gallice edito, Epiſtola ad amicum: ex anglo vertit, ſuasque ad eundem Beniaminum Kennicott litteras adiecit, *Paullus Jacobus Bruns*, Lubecenſis, Romae MDCCLXXII. octon. Quod reliquum eſt, unum hoc addimus, quamquam Abbas ille interdum iuſto acerbius et aſperius, atque ſaepiſſime ſine cauſa, quod autem iudicio lectoris relinquimus Kennicottum inuadere ſolet; tamen vehementer adhuc dubitamus anille bonus vir iuſtam diligentiam, iuſtamque artis criticae et linguarum Orientalium habeat ſcientiam. Porro etiam, quod non niſi magno reipublicae litterariae damno fieri potuit,

tuit, saepissime viros huius rei plane ignaros sibi adsociauerit. Si itaque super talibus nostter in eum animaduertit, nullo modo est reprehendendus, imo laudandus. Quibus vero omnibus de ipsius instituti praestantia atque utilitate plane nihil derogatur: si quis autem in uniuersum tale opus, quale Kennicottus inchoauit, improbet, aut adeo religioni christianae noxium putet, is, donec istud absolutum et editum extet, iudicium suum suspendat; interea modo Millium mente reuocet! — Caeterum, ut Kennicotti Opus, praeter huius Libelli Auctoris expectationem, expectatissimum habeat euentum, reipublicae litterariae causa vehementer optamus.

NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipſiæ

Calendis Februarii Anno MDCCLXXIV.

ΒΙΚΤΟΡΟΣ, Πρεσβυτέρου Αντιοχείας, καὶ ἄλλων τινῶν ἁγίων Πατέρων ἐξήγησις εἰς τὸ κατὰ Μάρκον ἅγιον εὐαγγέλιον. *Ex Codicibus Mosquenſibus edidit CHRISTIANUS FRIDERICUS MATTHAEI, Groeſta Thuringus, Gymnaſiorum Uniuerſitatis Mosquenſis Rector.*

Typis Uniuerſitatis Caeſareo Mosquenſis anno 1775. 8. Alph. plagg. 4. Vol I. et II. in 8.

Apud antiquae et grauis doctrinae ſtudioſos omnes conſtat, interpretationes doctorum priſcae eccleſiae magnam vim habere ad formandos erudiendosque librorum diuinorum interpretes, quorum intereſt quam maxime, antiquum interpretandi morem cognoſcere, explicationum fontes et origines ſcire, veterum de locorum ratione ſententiam tenere, et codicum vetuſtorum lectiones in promtu habere. Quare, quae iſtorum virorum libri paſſim haberent illuc pertinentia, et ad intelligendos libros diuinos vtilia, ea per quosdam homines, qui magnam lectorum gratiam ſe inituros putarent ſi eorum commoditati conſuluiſſent, excerpta et in ordinem digeſta, ſuis quaeque librorum ma-

xime historicorum locis adscripta fuerunt, ut, tanquam catenarum artus, per continuam seriem orationis, diuersorum auctorum interpretationes copularentur. Vnde etiam huius generis commentarii *catenarum* nomine vulgo feruntur. Harum aliae iam editae exstant, et magna lectorum utilitate consuluntur, aliae adhuc in bibliothecis delitescunt, indicio saltem nomineque tantum proditae, aliae necdum in conspectum venerunt. Ac in Euangelistarum quidem de vita rebusque Christi Seruatoris Commentarios reliquorum, cum exstarent passim collectiones expositionum tales aetate Victoris Antiocheni, in Marcum nulla; faciendum is sibi putauit, ut et huius viri diuini librum, ne forte negligi, aut interpretandi labore facile carere videretur, ea explicationum congerie instrueret, qua adiuti lectores in eo intelligendo facillime expedirentur. Huius operis ad nostram aetatem peruenerunt aliquot codices, non eumdem tamen laborem exacte, sed cum quadam varietate referentes. Quam discrepantiam obseruauit vir doctus in quinque codicibus a se adhibitis, et inter se collatis, quam, ut suspicamur, referant quoque quae a Montefalconio in Bibliotheca Coisliniana commemorantur exempla. Conferantur tantum prima huius, cum iis quae Montefalconius habet p. 64. Codices autem istos, decimo, undecimo, et decimo tertio saeculo scriptos in membranis, memorat ita sibi inseruiisse, ut ex eorum uno Commentariorum textum sumeret, ex altero, ubi opus esset, emendationum auctoritatem peteret, e reliquis variarum lectionum et discrepantium sententiarum differentiam enotaret.

Ac multa quidem insunt bonae notae, et litteralem sensum demonstrant: pleraque tamen, admixtis allegoricis, philosophice magis et rhetorice, quam subtiliter siue grammatice disputantur. Vid. Cap. IX. ad verba, quibus de

trans-

transformatione Chriſti exponitur: de mula, qua vectus in urbem eſt: de ficu. Item Cap. XIII. 17. 18. quo doluiſſe Seruator traditur vicem grauidarum, et monuiſſe, precandum eſſe ne excidii Hieroſolymorum cauſa, fuga ſit hieme vel ſabbatho capienda, ea fere per ἀναγωγήν, ut dicitur, exponuntur. Reliqua circumſcriptionibus enarrantur, ordo capitum rerum narrandarum oſtenditur, et diſcrepantia narrandi ab reliquis Euangeliſtis tollitur. In his interdum ex inſcitia Hebraismi grauiter peccatum vidimus. Etenim in illo Cap. II, 19. υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος explicando, per totum Scholion ſatis prolixum mirae nugae aguntur, tricae merae gerraeque germanae. Cuiusmodi ſunt ea quoque, quae ad formam γεύεσθαι θανάτου Cap. IX, 1. leguntur. Interdum etiam inſcitia Graecismi, vel utriusque potius linguae, aberratum, ut, cum διαστέλλειν Cap. IX, 9 plus eſſe traditur quam κελεύειν ſimpliciter. Sed ſunt alia bonae frugis, quae et ſententiam verborum perſequuntur, et augendis Lexicis proſunt. Quo pertinent quae ad Cap. III, 22. 29. notantur, in quibus εἰς παρ' αὐτοῦ, item ἕξις, et cauſſae, cur delicto in Spiritum Sanctum nulla venia proponatur, recte declarantur. Ad Cap. VIII. autem extremum recte ſcribit Scholiaſta: γενικὰ μοιχαλὶς λέγεται ἡτὸν θεὸν, τὸν ἀληθινὸν νυμφίον καταλιπὼν ἑαυτὴν, καὶ μὴ τῇ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ κατακολουθοῦσα, ἀλλ' ἑτέροις ἑαυτὴν ὑποσχόσασα καὶ ἀσεβείας σπέρματα δεχομένη. Horum quoque Scholiorum ope, quid βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως dicatur Cap. XIII. 14. cognoſcitur. Tum vero quod ad Cap. V, 21. traditur Scholio, ἑρμηνεύεται δὲ ἡ γέεννα παροιμίᾳ ἐκβεβλημάτων, comparandum erit cum Gloſſario N. T ab Alberto curato, p. 189. Formas quoque verborum ſignificationesque rariores animaduertere licet. Ἀντικεῖσθαι, *rebellare, ſeditioſum* eſſe p. 44. Vol. II. καρατομεῖν, *caput amputare* p. 104. σημεῖα, *imago, effigies*: p. 47. Vol. II. συμμορφάζεσθαι, *moribus et ſtudiis* quin etiam *formae alterius ſe ac-*

commodare, p. 142. Vol. I. quam vim alias habet συσχηματίζεσθαι. Respicitur autem ad Philip. 3, 10. συμμορφούμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ.

At quemadmodum in scholiis, varietatis lectionis causſa codices supra commemoratos contulit, sic quoque textus ipsius commentariorum Marci, quem, ut in Milliana editione exstat, retineri iussit, varias ex iisdem lectiones ductas enotauit, et in variarum lectionum libello proposuit. Praeterea a se consultorum codicum in lectione ἐν ἡσαΐᾳ τῷ προφήτῃ Cap. I, 2. notabilem consensum scholiorum memorat, in se tis quamuis legatur ἐν τοῖς προφήταις, quam lectionem tredecim alii Codices Mosquenses confirment, praeter vnum qui et in textis habeat. Aperte autem hanc lectionem a scriba, verba scholiorum textus verbis accommodante, profectam, in scholia autem ex marginibus exemplarium Euangelii influxisse.

Restat, ut quaedam in hoc opere scripturae vitia a V. D. in notis praetermissa, vel etiam defensa, notemus. Ἐτισασί—δρᾶγμα et δράγματα αὐτῶν legendum pro δρέπανα etc. p. 74. ας δτόμενον pag. 5. vitiosum est, pro quo legendum ἐπισάσεως δ. Quid sit ἐπισῆσαι et ἐπίσασις docuit Abresch. Lect. Aristaenet. p. 171. 342. Mox ante δυναμένων tollendum μή. Utrumque fit auctoritate Cod. Bibl. Coislin. ap. Montefalc. p. 64. σύμβολον p. 103. pro σύμβολον. Iis porro quae ad Cap. XIV, 22. commentatur p. 79. f. Vol. II. emendandis opem ferat Salmasii de Transsubstantiatione libellus, qui istis passim aliter lectis utitur: μογιλάλον p. 127. pro μογγιλάλον. Nam quod vir doctus in notis p. 173. huic vitio patrocinatur, et ex alterius Codicis suffragatione pro vera lectione etiam in contextum recipere vult, id qua auctoritate censeres, demonstrare debebat. Orta est lectio

ex

ex pronuntiatione, quam librarius, dictantis verba excipiens, magis secutus est, quam notationem verbi. Eadem caussa etiam βδίλυγμα peperit pro βδέλυγμα. Nam eos, qui difficulter loquerentur, et verba vix expedirent, μογιλάλους vocatos esse, res ipsa docet. Actius autem, οἱ τοιοῦτοι δὲ, scribit, μόγις διαλέγονται, διὸ καὶ μογιλάλοι ὑπό τινων προσαγορεύονται. Nec aliam verbi formam Glossaria et Lexica antiqua norunt, nec Vuetstenii ad Marc. VII, 32. p. 590. Tom. I. ex Graecis scriptoribus collecta referunt. Quare, quo impulsus ista senserit, non comminiscimur.

His omnibus adiectus est in Apocalypsin Johannis commentarius breuis, cuius de auctore dubitatur. Nam in Codice Typographiae Synodalis scripto decimo quarto seculo, reperiebatur τοῦ αὐτοῦ, praecesserant autem Anonymi Cathecheses ab initio mutilae. Quarum e locis quibusdam, quibus suarum rerum auctor mentionem facit, coniici potest, Seculo duodecimo ipsum vixisse. At Montefulconius, qui et ipse hoc opusculum commemorat in Bibliotheca Coisliniana p. 275. codicem, in quo repererat, Seculo decimo vertente, aut incunte undecimo, tradit scriptum esse. Sumendum ergo est, aut illum Catechesium auctorem ab illius opusculi conditore esse diuersum, quod hinc probabile fit, quia post ultimam cathechesin aliquot foliorum defectus apparebat, qui illud inscriptum τοῦ αὐτοῦ ad ea potius quae excidissent, quam quae praecessissent, referendum esse moneret; aut maius opus et antiquius, ab alio, illo tempore in compendium redactum fuisse. Continet autem hic commentariolus multa bona, et figurarum nouitate et multitudine impeditam huius libri lectionem, apta interpretatione faciliorem reddit. ψῆφος λευκὴ, scribit Auctor, ἡ ἐπὶ τῇ νίκῃ ἀνάῤῥησις τῶν ἁγίων, καὶ ἡ ἐπ' αὐτῇ δόξα καὶ ἀπόλαυσις τῶν μελλόντων ἀγαθῶν. Apparet eum existimasse, respici his ver-

bis ad Graecorum veterum morem, eos, qui in ludis victores fuiſſent albo calculo donandi. Quo reſpici negabat Dreſigius in Diſſertatione de Alborum calculorum uſu apud Veteres Lipſ. 1731. edita, quod eum morem obtinuiſſe, nondum eſſet idonei cuiusdam auctoris teſtimonio confirmatum. Sed in vocabulo ἀιάῤῥησις haeſimus. Quod niſi *laetum clamorem* denotat, fortaſſe vitioſum et cum παῤῥησία permutandum eſt. Sequitur paullo poſt: Ἴσως Ἰεζαβελ, τὴν τῶν νικολαϊτῶν ἄιρεσιν λέγει τροπικῶς, διὰ τὴν δυσσέβειαν καὶ ἀσέλγειαν αὐτῆς πλανῶσαν τὰς ἁπλουσίρας. Scita nimirum iſta cum reliquis, et minus contorta. Mox: τὴν θύραν τῆς καρδίας κρέω, φησί, καὶ τοῖς ἀνοίγουσιν ἐπὶ τῇ αὐτῶν σωτηρίᾳ ἐυφραίνομαι. τροφὴν αὐτὴν ἤγημαι. Reſpicit ad Joh. IV, 34. quae verba, obuia coniectura τροφὴν, uti vetant. Per ſeptem eccleſias omnes ubique eccleſias intelligendas monet Auctor. Septenarius enim numerus in Sacris libris ſaepius infinito numero denotando inſeruit. Sed haec hactenus. Speciminis enim cauſſa iſta poſuimus.

C. C. TITTMANNI A. M ET LONGOSALISSAE ad d. Boniſacii Eccleſiaſtae, Tractatus de Veſtigiis Gnoſticorum in N. T. fruſtra quaeſitis.

Lipſiae, 1773. octonis.

Peruerſa merito et periculoſa putatur ratio Interpretum eorum, qui aliorum explicationes ſine omni dubitatione, ob auctoris ſaepe auctoritatem, bona fide ſtatim pro veris et certis accipiunt. Si igitur hoc, quod nemo facile negabit, in genere valet, multo magis de Litterarum ſacrarum interpretationibus affirmari poteſt. Placet propterea vehementer, cum viri huius artis periti, in iuuentutis gratiam,

am, Librorum diuinorum loca, quibus praeiudicatae opiniones vim intulerunt, vindicant, eoque laborant diligenter, ut ſcriptoris diuini mentem et ſenſum accuratius planiusue exprimant atque proponant. Eiusmodi Libellum nuper Tittmannus Vir Cl. in lucem edidit. Huic inſtituto ii, nominatim Grotius, Hammondus, aliique, qui ex Gnoſticorum placitis multa N. T. loca illuſtrarunt, praebuerunt occaſionem. Totum Opus Auctor in duas diuiſit partes, cuius prior de Gnoſticorum aetate, altera de locis N. T. iis, in quibus vulgo veſtigia Gnoſticae Philoſophiae quaeriuntur, exp nit ppendix, de fontibus et origine haereſeos Gnoſticae deinceps annectitur. De ſingulis nunc videbimus.

Quaeritur primum, quonam tempore Gnoſtici maxime floruerint? Fuerunt quidem inter veteris Eccleſiae doctores, qui initia Gnoſticae doctrinae usque ad Saeculum I. differrent, ſede ea ſententia, vel potius coniectura, omni idoneo argumento deſtituitur. Verius et rectius Irenaeus, Clemens Alexandrinus, et Tertullianus, Saeculi II. ſcriptores, item Epiphanius, Chryſoſtomus, e Saeculo IV, aliique, huius ſectae originem e Saeculo ſecundo, circa Adriani tempora, ducunt. Moshemius quidem, vir caeteroquin doctiſſimus, huic ſententiae acriter aduerſatur; at argumenta ab eo allata parum valent. Sic loco Clementis Alexandrini Stromat. VII. (edit. Sylburgii pag. 764.) ei oppoſito, dixit, hunc locum eſſe obſcurum, aut adeo Clementem hac in re erraſſe. Ad Hegeſippi quoque locum apud Euſebium lib. III. cap. 32. p. 104. ſq. edit. Mogunt. ſimilia reſpondit. — In tractandis hisce Patrum teſtimoniis, Auctor huius Libelli doctiſſimus non ſolum praecipua loca ſuppeditauit, ſed etiam eos ſimul, qui ſecus de Gnoſticorum origine

ſta

ſtatuerent, refutauit. Hinc primum argumentum, ex doctorum veteris Eccleſiae ſcriptis hauſtum, enatum eſt.

Secundum aeque graue atque euidens argumentum de Gnoſticis, eorumque e Seculo demum ſecundo origine, rectiſſime a ſilentio ſcriptorum Seculi I. deſumitur. Etenim nullus Gentilium ſcriptor, ne Joſephus quidem aut Philo, qui tamen data opera et conſilio de Philoſophis inter Judaeos notis expoſuere, huius famoſae ſectae mentionem iniecerunt. Sunt quidem nonnulli, Moshemius, Bruckerus, Michaelis, Walchius, clariſſima nomina, qui, Eſſenos fuiſſe illos Philoſophos orientales, ſaltem pluribus in rebus cum iis conueniſſe, de quibus copioſe egerit Joſephus et Philo, exiſtiment. Verum enim vero utrique, Joſephus et Philo, Eſſenos ad Sectas Judaicas referunt. Nititur huius rei veritas ipſis Joſephi et Philonis teſtimoniis. Loca, quae Auctor attulit, ſunt haec: Joſephus de Bell. Jud. lib. II, c. 12. Antiqu. Jud. lib. XIV, 9. XIII, 9. et XVIII. 2. qui inprimis clarus et euidens eſt. Verba ita habent. Ἰουδαίοις, inquit, τρεῖς εἶναι ἐκ τῶ πάνυ ἀρχαίου τῶν πατρίων τῶν Ἐσσηνῶν, καὶ τὴν τῶν Σαδδουκαίων, τρίτον δὲ φιλοσόφων τῶν Φαρισαίων. E Philone Auctor unum locum praecipue laudauit, ubi leguntur verba haec: λέγονταί τινες παρ' αὐτοῖς (ſcil. Ἰουδαίοις) ὄνομα Ἐσσαίοι. Caeterum etiam de Eſſenis conſtat, eos Legum Moſaicarum fuiſſe ſtudioſiſſimos. — Jam porro Auctor Philonem contra eos, qui Gnoſticum eum ſolent facere, quoniam in nonnullis rebus ab illorum doctrina non plane abhorreat, defendit. Et ea quoque, quae ſpecimen habere poſſunt, aliunde Philo, ſcilicet ex Platone, cuius ſcripta ſaepe et diligenter legerit, hauſiſſe potius videtur. Actum igitur eſt de eorum falſa opinione, qui Gnoſticorum initia ad Seculum primum referre ſtudent.

Jam

Jam inde a pagina 53. de *fonte Philoſophiae Gnoſticae*, qui nimirum, ſaltem a nonnullis, *Philoſophia Orientalis* putatur, Auctor docte et eleganter diſſerit. Inprimis Moshemius et Bruckerus dixerant: *viguiſſe Philoſophiam quandam*, utamur ipſis eorum verbis, *per omnes fere Aſiae totiusque Orientis prouincias, a graeca, et quae dicatur barbarica, diuerſam, eique oppoſitam, quae aliis quoque gentibus non modo innotuerit, verum etiam, tanquam melior Philoſophiae pars, ab iis culta fuerit, et peculiare, de rebus ad Deum et mundum pertinentibus, ſapientiae diuinioris ſeu Theologiae genus conſtituerit: atque eandem hanc Philoſophiam ſeu Theologiam eſſe Gnoſticae Philoſophiae fontem.* Sententiam hanc, viri laudati, quantum fieri potuit, confirmarunt argumentis, quibus Auctor alia, (quae ſint mox videbimus,) multo grauiora oppoſuit. Primum argumento praeſertim utitur hoc: veteris Eccleſiae doctores omnes Philoſophiae Orientalis plane ignari fuerunt, ei igitur Gnoſtica non debet originem. Vnde vero initium ſumſiſſe Gnoſticorum ſapientia, vel potius inſania, putetur? ſumſit, *tum* ex Judaeorum doctrina, uti Auctor ait, erroribus nugisque tunc maculata; *tum* ex graeca, et nominatim Platonica Philoſophia. Utraque ſententia virorum fide digniſſimorum auctoritate nititur. A prima parte Hegeſippus, qui apud Euſeb. Hiſt. Eccl. IV, 22. Gnoſticorum ſomniorum auctores vel praeluſores, ex illis ſeptem Judaeorum ſectis, originem traxiſſe luculenter demonſtrauit. Alii contra, (Irenaeus adv. haer. lib. II, c. 14. Clemens Alexandrinus lib. I. Stromat. pag. 302. et Tertullianus de Praeſcr. haer. c. 7) Gnoſticos ſua a graecis Philoſophis, inprimis vero a Platone didiciſſe, contendunt. Quamquam vero haec Patrum loca tam clare atque perſpicue de Gnoſticae Philoſophiae origine tradunt, ut mirandum profecto ſit, quare viri docti in iis non acquieuerint: tamen recentioribus temporibus multi, quorum faci-

le principes sunt Moshemius et Bruckerus, aliter statuere coeperunt. Quod ad Bruckerum attinet, ille maxime tribus hisce locis, Plinii Hist. Nat. lib. XXX. proem. porro Porphyrii in Vita Plotini c. 13. denique et Eunapii in Aedes. pag. 61. nititur. Sed Tittmannus, cum ex instituto haec loca diligentius exploraret, eam Philosophiae partem, quae dicitur *Magia*, esse intelligendam cognouit. Nam haec φιλοσοφία, quam Orientalem appellare placuit, ne constanter quidem uno nomine signatur, sed modo Philosophia magica, ut apud Plinium l. c modo Persica apud Porphyrium l c. modo Chaldaica apud Eunapium l. c. nominatur. Negat propterea Auctor primum: gentes istas praeter eam, quae vulgo iis tribuatur, singularem quandam Philosophiam, a barbara diuersam, Orientalem appellatam, habuisse; secundo, hanc esse Philosophiae Gnosticae fontem; denique tertio, Philosophiam hanc iam Saeculo primo inualuisse, et Apostolos adduxisse, ut christianos, ne se ab ea decipi paterentur, serio praemonerent. Concesso autem hoc, quod nemo, nisi praesumta opinione captus, in dubium vocare poterit, omnes ii, qui in interpretandis N. T. Libris ad Gnosticorum placita respiciunt, falsa proferunt, laboremque plane inanem suscipiunt.

Videamus nunc huius libelli partem philologicam. Moshemius, etsi tam longe ab Auctoris sententia de Gnosticis recedebat, ut contrariam potius defendere videretur; tamen et ipse Hammondum, qui in reperiundis apud Scriptores N. T. Philosophiae Gnosticae vestigiis iusto longius est progressus grauiter reprehendit: vid. eius Institutt. Hist. Eccl. maj. pag. 316. Nam idem ille Hammondus permulta N. T. loca de Gnosticis, quasi iam Christi et Apostolorum temporibus exstiterint, contra omnem legitimam interpretandi rationem explicauit. Non quidem A. omnino omnia

lo-

loca, ne librum praeter neceſſitatem augeret, ſed tantum eiusmodi, quae ſpeciem aliquam habere poſſunt, recenſuit. Primo loco Col II, 8 ponere placuit, ubi verbum φιλοσοφίας non ſolum interpretes recentiores, quorum nomina tacet, ſed etiam antiquiores, (atque adeo, quod eo magis eſt mirandum, quoniam procul dubio vocis huius ſignificatum cognitum habuit, nam eodem modo, ſicuti alii veteris Eccleſiae doctores, de *doctrina chriſtiana* eſt vſus, Clementem Alexandrinum) decepit, qui illum locum de Philoſophia Epicurea praeſertim et Stoica eſt interpretatus, in hunc ſenſum: *nolite ad Philoſophiam graecam recurrere.* Verum per verbum φιλοσοφίας Judaei graece loquentes eo tempore religionis diuinitus traditae diſciplinam, quod Joſephus et Philo etiam teſtantur, expreſſerunt. Auctor propterea ſcribit: *inprimis h. l. poteſt intelligi ſcientia legis Moſaicae, cum doctorum Judaicorum, tum vero etiam ipſorum Chriſtianorum, qui quidem fidem in Chriſtum erant profeſſi, ſed tamen legem ritualem, inprimisque circumciſionem, ſibi perſuadebant ſeruandam eſſe, quippe quae ſit aeternum foedus inter Deum et homines.* Igitur h. l. φιλοσοφία nihil aliud quam verbum θεολογίας, h. e. accuratiorem ſubtilioremque rerum diuinarum cognitionem, qualis in doctoribus maxime requiritur, ſignificare poteſt. Si modo Paulus loc. cit verbum θεολογίας poſuiſſet, profecto nullus ſaltem recentiorum interpretum de Gnoſticis cogitaſſet. At idem iſtud vocabulum illis temporibus tantum de *diis* gentilibus, eorumque generatione, vſurpatum legimus; ſaeculo demum quarto in ſcholis de Trinitate et Chriſti diuinitate adhibitum fuit.

Sequitur alter locus ex 1 Tim. VI, 20. ubi verbum γνώσεως, in quo ſumma rei verſatur, obuium eſt. Ante omnia Auctor ex uſu loquendi probauit, γνῶσιν h. l. nihil aliud, quam *doctrinam rerum diuinarum*, ſeu *religionem*, denotare poſſe. Nam γνῶσις reſpondet hebraico בִּינָה, quod pro-

prie de cuiusuis rei accuratiore scientia, maxime vero rerum diuinarum, siue de effato diuino dicitur; porro, τῷ דַּעַת, quod eodem modo usurpatur. Haec autem γνῶσις h. l. vocatur ψευδώνυμος, h. e. eiusmodi rerum diuinarum doctrina, quae ob deprauationes hoc nomine plane indigna sit, i. e. falsa religio, quae in Epistola ad Colossenses φιλοσοφία, doctrina iudaica dicebatur. Jam porro cap. I, 4. eandem rem μύθοι exprimunt. Sic cap. IV, 7. γραώδεις μῦθοι, et statim v. 8. σωματικὴ γυμνασία. Similiter in Ep. ad Titum cap. I, 14. μυθοι Ἰουδαϊκοί, cap. III, 9. μωραὶ ζητήσεις, et μάχαι νομικαὶ occurrunt. Paulum igitur in hoc loco minime contra Gnosticos disputasse aut pugnasse, ex his clare liquet.

Tertium, quem Auctor laudauit locum, Joann. I, 1—14. legimus, ubi ii, qui ab altera parte stant, verba λόγος, φῶς, ζωὴ, μονογενὴς, πλήρωμα, et phrases πρὸς τὸν θεὸν εἶναι, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας, de Gnosticis intellexerunt. Nimirum propterea inprimis, quod Euangelista tali oratione, qualem etiam Gnosticorum consuetudo loquendi ferret, utatur. At ex singulis verbis haud quaquam ad totius dictionis similitudinem concludere licet. Praetereaque haec verba, consentiente usu loquendi biblico, commode alienam, et longe faciliorem interpretationem admittunt. Nam verbum λόγος haud dubie ab hebraico דָּבָר ex 2 Sam. VII, 21. coll. 1 Chron. XVII, 19. ubi cum עֶבֶד permutatur, hanc peculiarem significationem accepit. Porro verba φωτὸς et ζωῆς, ex Hebraismo, omnis generis felicitatem, animi tranquillitatem, laetitiam, ipsamque spem vitae aeternae significant. Et μονογενὴς, quo Symmachus et Aquila hebraicum יָחִיד expres. serunt, nil nisi *dilectissimum* denotare potest. Restat adhuc vocabulum πληρώματος. Si paulo accuratius verba: ἐλάβομεν χάριν ἀντὶ χάριτος consideremus, nullum remanet dubium, quin graecum πλήρωμα respondeat hebraico מָלֵא quod non solum *numerum destinatum* seu *absolutum*, ad aliquid, sed etiam

iam *copiam* et *ubertatem* exprimit. Sensus igitur ex Auctoris sententia existit hic: *ex ipsius copiis beneficiorum nos vel maximam et constantissimam gratiam nacti sumus, siue, ab eo beneficia maxima accepimus.*

Praetermittimus loca ab Auctore ex prima epistola Ioannis laudata, videamus potius quae in secunda epistola Petri cap. II. et III. interpretes nonnulli de Gnosticis interpretati sunt. Ii autem interpretes, qui ab Auctore dissentiunt, vel maxime hoc argumento niti solent, quod contendunt, Petrum h. l. in describendis ψευδοδιδασκάλοις longe alio, et a priori Epistola diuerso, qui potius cum ratione loquendi Gnosticorum consentiat, sermone uti. Verum ex hoc loco quoque noster Gnosticos feliciter funditusque expulit. Nam homines, a quibus Petrus cauere praecipit, dicuntur ψευδοδιδάσκαλοι, suadente contextu, maxime propterea, quod vitam pessimam agerent, inprimis autem duobus vitiis dediti essent, quorum alterum in uniuersum in moribus perditissimis atque dissoluta effrenique viuendi ratione, alterum in contemtu magistratuum cernebatur. Quae vero omnia in Gnosticos minime cadunt. Nam quantum constat, duriter atque humiles viuebant Gnostici, quod etiam Moshemius Inst. Hist. Eccl. maj. pag. 359. palam fatetur: *plerique*, inquit, *duram vitae legem sibi scripserunt, corpusque continentia et variis incommodis extenuarunt et afflixerunt*; quocum etiam Semlerus Vir cel. in Comment. Hist. de ant. Chr. statu pag. 79. consentit, *seueros*, ait, *plerosque Gnosticos fuisse virtutis praeceptores.* His rebus adductus, ipse Moshemius hunc locum de sceleratis Christianis, *qui sanctissimam Jesu Christi disciplinam, libidinum et vitiorum omnium magistram esse contenderent, ipsaque vita impurissima tetrum hoc dogma confirmarent*: vid. Inst. Hist. Eccl. maj. pag. 317. intelligendum esse censet. Deinde etiam qui ob orationis discrimen,

quod inter primam et ſecundam Petri epiſtolam intercedit, Gnoſticos in h. l. quaerunt, fruſtra laborant. Differt ſane epiſtola Petri ſecunda, quod nemo facile negabit, ſublimitate, quoniam ſcriptor ſacer vaticinando poenas grauiſſimas annuntiat; verum inde minime ſequitur, eandem ob cauſam Gnoſticos hic eſſe intelligendos. Ceterum etiam omnes phraſes, quibus Apoſtolus in hoc vaticinio eſt uſus, licet ſint minus uſitatae, tam commode ex uſu loquendi ſcriptorum N. T. etiamſi Gnoſticos non cures, explicari poſſunt. Quod denique ad cap. III. eiusdem d. Petri epiſtolae ſecundae attinet, ipſi viri doctiſſimi, quibus alias in interpretatione librorum N. T. ſemper Gnoſtica Philoſophia ante oculos verſari ſolet, diſſentiunt, alii eam ineſſe, alii abeſſe profitentur. Igitur non opus eſt longiore refutatione.

Jam nunc ex iis quoque, quae Auctor in uniuerſum de Gnoſticis eorumque Philoſophia disputauit, praecipua ſunt commemoranda. Primum igitur, quod ad ſimilitudinem formarum loquendi inter ſcriptores N. T. et Gnoſticos attinet, de quo iam ſupra dictum eſt, quae haud dubie multos ex iis, quorum refutandorum cauſa hic libellus eſt ſcriptus, in eam ſententiam adduxerit, ut de Gnoſticis in N. T. quaererent, libentiſſime Auctor eam concedit. Nam eiusmodi homines ſtudio libenterque verbis bibliciis abutuntur, ut eo facilius aliorum animos ſibi concilient. Nec hodie deſunt, qui hoc inſtrumento, in rebus etiam minutiſſimis, ad homines plebeios decipiendos, fraudesque ſuas celandas, abutantur. At quid ex eo ſequitur? num fortaſſe id, quod multis inde neceſſario ſequi viſum eſt, auctores Librorum N. T. contra Gnoſticorum errores pugnaſſe? minime Res enim, non verba conſiderantur: idem eſt ac ſi quis Paulum legiſſe Philonem dicat, quoniam in quibusdam phraſibus cum eo conuenit; aut ob dictionis ſimilitudinem

Jo-

Joſephum quaedam ex Epiſtolis Paulinis ſumſiſſe, atque adeo ubi diſſentiat contra eum ſcripſiſſe, putet. Porro ſecundo loco Auctor demonſtrauit, Philoſophiam Gnoſticam tam abſurdam fuiſſe, ut Apoſtoli non neceſſe habuerint eam confutare, tamque ſubtilem, ut de ea in ſcriptis ſuis ad homines indoctos tradere non potuerint. Bene omnia, quae ab Auctore ſunt prolata, ſeſe habere videntur. Nam Gnoſticorum γνῶσις magis ad doctos, quam ad indoctos pertinebat, quae praeterea tot nugis et fabulis ſcatebat, ut ne ab iis quidem, qui Philoſophiae vacarent, recte intelligeretur, nec recentiores huius ſectae defenſores ſeſe feliciter ubique expedire poſſint. Denique de origine et fonte, unde Gnoſticorum errores ſint nati atque hauſti, dicitur. Diſſentiunt quidem inter ſe viri docti in hac re, plerique autem, ipſeque Moshemius, uti iam ſupra commemorauimus, eam a Philoſophia, quam orientalem appellant et de qua uberius Auctor iam parte prima expoſuit, deriuare ſolent. Noſter contra, eam ortam et compoſitam exiſtimat inprimis e *Philoſophia graeca*, nempe Pythagorica et Platonica, atque inprimis *ex fictionibus Poetarum de dis eorumque generatione*; porro e *Theologia Judaica*, quae tum Philoſophiae formam paene induerat, et inprimis *ex nugis Cabbaliſticis*; denique *ex quibusdam religionis chriſtianae dogmatibus*, ut eo magis alios ad ſuas partes traherent allicereantque. Hinc Auctor Gnoſticos nil niſi Fanaticos vel potius Naturaliſtas et Indifferentiſtas fuiſſe, (quod etiam Semlerus in Comment. Hiſt. de antiquo ſtatu Chriſt. pag. 30. et Moshemius in Inſtitt. Hiſt. Eccleſ. maj p. 147. iam dixerant,) recte colligit. Originem vero Gnoſticos in Aegypto circa Seculum ſecundum habuiſſe, recte affirmatur: primo quoniam ibi Philoſophia, in primis Platonica, floruit, ſimulque Theologia illa Judaica, aut ſi mauis allegorica; porro, qui primus de Gnoſticis traderet, fuit Aegyptiacus, ſcilicet Clemens Alexandrinus; denique omnes illorum auctores et principes Aegyptum patriam

ſunt

sunt venerati. Vltimo loco quae Auctor, de origine ratione temporis attulit, breuiter redeunt eo, ut, quamuis eiusmodi errores iam antea et alii fouerint, contendat tamen, seculo demum secundo, salua christianorum doctrina, Gnosticorum haeresin inclaruisse, nomenque peculiare accepisse.

DISPVTATIONES HISTORICAE AD VITAS Pontificum Romanorum ab ANTONIO SANDINO conscriptae; eiusque postumis curis retractatae, atque auctae.

Ferrariae 1771. 8. pl. 19.

Auctor huius operis doctissimus, qui Historiae Ecclesiasticae fontes, antiquorum et recentiorum temporum, diligenter admodum legisse videtur, iam ante aliquot annos *Historiam familiae sacrae et Apostolorum*, quem tamen librum fortasse paucis admodum inspicere contigit, prodire iussit. Sed magis celeber est atque notus ille liber, qui titulum habet: *Vitae Pontificum Romanorum ex antiquis monumentis descriptae*, qui aliquoties in Germania est repetitus. Hic inprimis liber eum postea excitauit, ut de quibusdam rebus ad Historiam Pontificum pertinentibus copiosius atque accuratius differeret, ut vitas quorundam augeret ac emendaret. Hinc habemus, praeter alium eiusdem argumenti, quem tamen nos nunquam vidimus, libellum hunc, in quo Auctor exponit: de Petro, cui Paulus Antiochiae restitit, de Cathedra Petri Antiochena, de Cathedra Petri Romana, de primo successore Petri, et Cleto diuerso ab Anacleto, de Vi-

Victore, anathema Asianis minitante, de primo Imperatore Christiano, de Stephano baptismum haereticorum probante de Concilio Plenario Augustini, de Martyrum multitudine in primaeuis Christi persecutionibus, de Azymo Latinorum et Graecorum, de baptismo Constantini M. de Historia Paphnutii, de Symbolo *Quicunque*, de Gregorii M. Instituto monastico, de precibus eiusdem pro Trajano, de Gregorio II. contra Leonem Isaurum, de translatione Regni Francorum auctoritate Zachariae Pontif. de falsa Synodo sub Hadriano I. circa ius eligendi Pontificem R. et inuestituras concedendi Episcopis, de Constitutione Ludouici Pii ad Paschalem I. De singulis iam, ubi necesse videatur, pauca adiiciamus. In Tractatu igitur primo quaeritur. utrum Petrus Apostolus fuerit idem ille Petrus, cui Paulus atrociter restiterit Antiochiae, nec ne. Alii reuerenter negant, alii alium, in numero LXX. discipulorum eiusdem nominis fuisse, affirmant. Auctor argumenta utriusque sententiae studiose collegit, atque diligenter refutauit.

In secundo et tertio cap. utrum Petrus primum Antiochenam, an Romanam Ecclesiam fundauerit, quaeritur. Auctor recte Antiochenam primo loco posuit, suamque sententiam contra Panuinium aliosque bene defendit. Porro quosdam ex Protestantibus, qui Petrum umquam Romae fuisse negent, refellit. In his sane non est quod reprehendamus. Si autem *ii*, qui Petrum faciunt Episcopum Antiochenum, hisce duobus argumentis, uti vulgo fieri solet, maxime nituntur: primum, quod Ecclesiam ibi fundarit, deinde quoniam apud Scriptores Ecclesiasticos antiquiores dicatur, Petrum per VII. annos Antiochiae *sedisse*, eos tunc vehementer errare putamus. Haec enim argumenta per se plane nihil probant. Quod enim ad primum attinet, res adhuc est incerta, nec inde sequitur quod volunt, si etiam concedamus. Sic v. c.

Paulum quoque multas fundaſſe Eccleſias conſtat, nemo tamen eum fecit Epiſcopum. Porro Apoſtoli et Epiſcopi, ſicut Epiſcopi et doctores Eccleſiae, antiquiſſimis iam temporibus longe inter ſe differebant. Multo autem minus valet alterum argumentum, ex verbo *ſedisſe* male intellecto, ductum, inde fecerunt primum ſedem Petri Antiochiae, et poſtea verbum graecum καθέδρα adhibuerunt, ex quo ſtatim fingunt, eo inſcio, Petri Cathedram eique Epiſcopatum aſſignant, quod ſane unicuique, qui veram et ſatis certam verbi καθῆσθαι notionem tenet ſtultum et ridiculum eſt. Verbum καθῆσθαι autem non tantum *ſedere*, ſed etiam *commorari in aliquo loco, manere*, ad imitationem רָשַׁב ſignificat. In eadem ſignificatione tam apud eccleſiaſticos, quam ſacros Scriptores occurrit; duo loca N. T. omiſſis aliis, inprimis clara, ſunt Luc. XXIV. 49. Act. XVIII. 11. En Cathedra Pauli Corinthiaca! ſcilicet. In Tractatu quinto Auctor defendere cupit Victorem Epiſcopum Romanum, qui Eccleſiam Orientalem, quoniam Paſcha die quo Judaei comederet, excommunicaſſe dicitur. Hanc vero partem, ex noſtra ſaltem opinione, non ſatis accurate tractauit Etenim in ſuis explicationibus fere ſemper uſum loquendi nimis premit, aut plane negligit. Porro, quod tamen ante omnia fieri debebat, ambiguitatem verbi Paſchatos non ſuſtulit. Diſtinguendum autem eſt diligenter inter Paſcha, quoad eſt Sacramentum, et quoad epulum. De ultimo nobis h. l. eſt ſermo, indeque controuerſia inter Chriſtianos Orientales et Occidentales orta erat. Orientales enim Paſcha, h. e. epulum Paſchale cum Judaeis edere volebant, Occidentales contra negabant cum Judaeis comedendum eſſe: hi propter ſolemne ieiunium, quod per totam hebdomadem ante feſtum Paſchatos celebrabant, atque per illud epulum tolli nolebant; illi propterea, cum Legi non amplius adſtringerentur, transferre volebant. Quae controuerſia

Digitized by Google

ſia magna acerbitate ad Concilium Nicaenum usque agitata, tunc vero compoſita eſt, et quidem ita, ut epulum Paſchale ante diem feſti Paſchatos, h. e. die Saturni poſt occaſum ſolis, celebrarent atque ederent.

In ſexto cap. de primo Imperatore chriſtiano agitur. Sunt qui Philippum Arabem Imperatorem, primum Imperatorem chriſtianum fuiſſe dicant, noſter, conſentientibus in hoc optimis Scriptoribus, Conſtantinum fuiſſe primum demonſtrauit. Philippum enim non fuiſſe chriſtianum patet ex eo, quod Pontifex Maximus fuit et ludos Seculares celebrauit. Caeterum in hac parte Auctor Pagium excerpſiſſe videtur, quod tamen, quoniam pauci tantum illud Opus ſibi comparare poſſunt, et pauciſſimi legunt, omnino non reprehendimus: ita quisque uno adſpectu praecipua momenta intueri poteſt; conferri etiam meretur Baronius ad annum CCXLIX. et CCCXLVI.

In ſeptimo Tr. Stephanum I. defendit contra eos, qui putant, eum cuiusuis generis haereticos, ſi modo ſe ad Eccleſiam orthodoxam acceſſiſſent, recepiſſe, nec, licet non ex inſtitutione Chriſti baptizati fuerint, denuo ut acciperent Baptismum poſtulaſſe. — Quamquam Auctor ad hunc usque diem multos hac in re habeat aduerſarios; tamen nos, quoniam iſtud de Stephano opinari non poſſumus, nec nomina haereticorum teniemus, qui eſſentiam Baptismi peruerterint, ab eo non diſſentimus. Attamen in eo errare videtur, quod defenſionem Stephani in ipſo eius decreto ſe inueniſſe putat, ſcilicet in illis verbis: *Si quis a quacunque haereſi venerit ad nos, nihil innouetur, niſi quod traditum eſt, ut manus illi imponantur in poenitentiam.* At verba: *niſi quod traditum eſt*, ad ſequentia pertinent, quod tota orationis ſeries ſuadet, nempe in hunc ſenſum: Si quis a quacunque haereſi venerit ad nos, nihil innouetur,

ſiue renouetur, niſi quod traditum eſt, *hoc eſt*, ut manus illi imponantur ad poenitentiam. Adiicimus ſtatim Tractatum octauum, de Auguſtini Concilio *Plenario* Controuerſia illa de Baptismo haereticorum inter Stephanum et Cyprianum diu agitata, in Concilio quodam quod Auguſtinus plerumque Plenarium vocare ſolet, in gratiam prioris eſt compoſita. Ambiguitas autem verbi *Plenarii* poſtea multas dedit turbas; hinc habemus inprimis duplicem virorum doctorum ſententiam: alii Concilium Arelatenſe, anno CCCXIV habitum, alii Nicaenum illud Oecumenicum anno CCCXXV. conuocatum, intelligunt; utraque ſententia nacta eſt ſuos defenſores, atque in utroque Concilio ſane haec res fuit propoſita et tractata. Vnusquisque igitur ex his duabus legat unam. Auctoris noſtri verba fere ſignificant, eum poſteriorem ſententiam non improbare. Contra ſi quis Launoii Diſſertationem legat, is lubenter alteram ſententiam arripiet. Caeterum Auguſtinum Concilium hoc Plenarium interdum alio nomine *Concilium cunctarum gentium*, et interdum *Catholicum orbis terrarum* appellare; porro eundem Auguſtinum ſaepiſſime Concilium aliquod, quamuis non uniuerſale, vocare Plenarium, omiſſis tamen verbis: *omnium gentium, aut orbis terrarum*, obſeruauimus.

Tractatus nonus contra Dodwelli Diſſertationem Cyprianicam quae ſub titulo: *de Paucitate Martyrum* extat, directus eſt. Auctor quidem fere omnia, quae huc pertinent, v. c. e Pagio, Ruinarto, aliisque collegit; minime tamen adhuc res ea extra omnem dubitationem eſt poſita aut certa. Difficile enim eſt, quoniam nullus iſtius aetatis ſcriptor certum quendam numerum definit, aliquid certi hac in re pronunciare. Multi, qui eandem cum Auctore ſententiam defendunt, grauiſſimum argumentum ducunt ex ver-

verbis quae multitudinem crudelitatis et magnitudinem indicant. Sed quale hoc argumentum eſt?

Jam ſequuntur duo Tractatus, X. et XI, de Azymis Latinorum et Graecorum. Inter omnes Hiſtoriae Eccleſiaſticae peritos, Saeculo IX. et X. Latinos cum Graecis de hac re magnam controuerſiam habuiſſe, ſatis notum eſt. Sed videamus quae noſter protulit. In primo igitur Tr occidentalem Eccleſiam omni tempore panem azymum in Euchariſtia adhibuiſſe, diſſentientibus viris doctiſſimis probare ſtudet. Miramur profecto in hac parte Auctoris ſententiam, dubitamusque ſimul, an plures hodie habitura ſit defenſores. De verbis primum ut nihil dicamus, ea paſſim nimis torquet ut v. c. in verbo *fermenti* ſemper quandam dulcedinem ſentit; ſi autem rem ipſam, adhibitis illius aetatis Scriptoribus paullo accuratius diligentiusque conſideremus, ſatis certo ſcimus, chriſtianos primae Eccleſiae quotidie fere conueniſſe, una coenaſſe, ſimulque Euchariſtiam celebraſſe, et quod maximum eſt, de illo pane etiam inopibus dediſſe, et aegrotantibus miſiſſe. Vnde, quaeſo, illa panis azymi multitudo? Sed quoniam ab hoc loco, et inſtituto noſtro omnia refellere alienum eſt, tranſeamus ad Tr alterum, qui eſt undecimus. In hoc potiſſimum Graecos, usque ad Saeculum VII. in Euchariſtia panem non fermentatum adhibuiſſe, his maxime argumentis uſus docere vult. Primo loco poſuit *locum Epiphanii*, ubi ait, Ebionitas in Sacra Coena infermentato, (additis his verbis: ſicuti Eccleſiae chriſtianae orthodoxos,) eſſe uſos. Deinde argumentum ſumſit ab Armenianis, de quibus narratur, eos inde a primo eorum conditore, quod cadit in Saeculum IV. hoc panis genus adhibuiſſe. Denique etiam argumentum petit a Michaele Cerulario, Patriarcha Conſtantinopolitano, qui Patriarchas, et Hieroſolymitanum et Alexandrinum, propterea quod

panem infermentatum interdum adhibuerint, reprehendit. Sed haec argumenta tantum probant, Ecclesiam antiquam interdum panem azymum, interdum fermentatum usurpasse. Praeterea tamen ipse fatetur, Graecos in S. C. panem fermentatum sumsisse, quem ipse tamen, pro sua recepta opinione, non bene concoquere potest, ideo illum Graecorum panem, quamuis non azymum, in hunc modum adhibitum, dulciorem efficere [illegible]itur. In hoc igitur virorum doctorum dissensu, quaeritur: qualem Christus adhibuerit? Noster ad hanc quaestionem ita respondet: tota, inquit, Ecclesia Orientalis, Jesum diebus panis infermentati Judaeorum sacram Coenam celebrasse, adeoque azymum necessario adhibuisse, credidit. Recte quidem; verum, etsi ratione temporis contrarium statuas, salua tamen res et certa de pane infermentato manet. Judaei enim non nisi pane infermentato, ex Lege praescripta, agnum paschalem edere iubebantur. Anne vero Jesus Legem umquam violauit? Igitur Jesum azymum adhibuisse, omni dubitatione caret. De tempore autem, quo Graeci panem fermentatum adhibuerint, Noster nihil certi definire audet.

In Tractatu decimo sexto agitur de Athanasio, ut Symboli Athanasiani auctore. In hac igitur parte praecipue Natalem Alexandrum aduersarium habet, qui firmissimis argumentis probauit, Symbolum illud *Quicunque* etc. vocari Athanasianum, quoniam Athanasii mentem et sensum de filio Dei et Spiritu sancto etc. contineret.

Si igitur Noster, Athanasium pro auctore huius Symboli habet, oportet iam Saeculo IV, quo ille vixit, compositum fuisse. Plerique contra virorum doctissimorum ad Saeculum IX. referunt, v. c. Muratorius, in Anecdot. Tom. II. atque Vossius, in Libro de Tribus Symbolis, adeo ad Saeculum

lum XI. Quod autem ad Auctoris argumenta attinet, ea non multum efficiunt, ita ut ſane miremur quare Noſter, alias vir non indoctus, ſententiam iam pridem explosam amplius defendat.

In Tractatu undeuiceſimo Auctor anxie laborat, ut locum apud Sigebertum de Synodo Romana ſuſpectum reddat. Nimirum Sigebertus dixit: Carolum M. capto Ticino, Romam rediiſſe, et Synodo interfuiſſe, ibique ius creandi Pontifices, et inueſtiendi Epiſcopos cuiusuis loci, accepiſſe; (fragmenta huius Decreti vid. apud Goldaſtum et Gratianum.) Auctor vel maxime nititur argumento hoc: Proteſtantes hodie locum Sigeberti non amplius defendere. At enim vero hoc probatu perdifficile eſt, nec eſt quare Proteſtantes eum repudient. Multo maiorem ſpeciem habet id, quod in editione Sigeberti, a Miraeo curata, quod tamen Auctor praetermiſit, ille locus pl ne omittitur. Cum tamen et ipſe Miraeus affirmet, ſe αὐτόγραφον huius Operis, aut ſaltem a tali deſcriptum exemplar, e Bibliotheca Gemblacenſi (Gembloux) in manu habuiſſe. Hoc quidem apud viros doctos ſuſpicionem, num ille locus ſit genuinus, mouit. At ſciendum eſt, Miraeum ſemper acerbum et hoſtile odium in Proteſtantes habuiſſe, hinc non ultra probabilitatem iudicare audemus, eum data opera hunc locum omiſiſſe.

In ultimo denique Tractatu Auctori de Decreto Ludouici Pii ſatis noto, quod vulgo ſub titulo: *Pactum Confirmationis*, laudatur, ſermo eſt. De illius αὐθεντία ſemper viri doctiſſimi dubitarunt. Noſter, ut quisque facile intelliget, pro genuino accipit. Demonſtrationem in hunc modum inſtituit, ut fundamenti loco Pagii Criticam Baronianam ad annum

num DCCCXVII. poneret, hunc refutaret, et omnia, quae suae sententiae fauerent, diligentissime collegerit.

Caeterum hic Liber, Lector doctissime, in uniuersum non est spernendus, inprimis propterea, quod Auctor multa, quae huc vel illuc pertinerent, compilauit atque in compendium redegit.

GEORGII HENRICI BORTZ, MATHEM. in Acad. Lipſ. P. P. O.

de ◆

ASCHATE ANNI CIↃIↃCCLXXVIII. JUDAICO, Dissertatiuncula.

Neminem futurum credimus, quin his, quae nuper a me disputatata sunt, rite perpensis, emendati Calendarii a Gregoriano discrepantiam penitus perspiciat. Illud enim, quantumuis operosum, cum obseruationibus caelestibus atque ratiociniis inde desumtis totum conficiatur, tam exacte iam nunc cum veris motibus et temporibus ni minutis primis graduum horarumque congruit, ut, si potentissimis Protestantium Ordinibus placeret, Rudolphinis tabulis, Abbatis *Caillii* solares, atque *Tobiae Mayeri* lunares, substituere, longe maior inde expectanda foret perfectio, qua non nisi paucissimis minutis secundis differret; Gregorianum vero breue, facile, ludibundum, arbitrariis suppositionibus superstructum, a vero longius aberrans, sed captui tamen Clericorum magis accommodatum. Vtriusque effectus, et quae inde consequuntur, ex annis iam praeterlapsis 1724, 1744, et A. 1778, qui instat, omnium euidentissime perspici possunt. Illud constituit in 11 April.

5

5^h, 5^2, 43^m pom. ac, cum litera Dominicalis ei a. D. indicet 11^{mam} April. esse diem Sabbathi, festum Paschatos in 12 April. ut proxime sequentem Dominicam constituerent, nisi adhuc prius disquirendum foret, utrum Judaeorum Pascha cum 12 April. coincidat, nec ne. Gregorianum contra calendarium has euitat ambages. Illud enim qui sequantur, non opus habent determinatione ex tabb. astronomicis plenilunii Paschalis, et multo minus disquisitione de Pascate Judaico. Quapropter etiam Clauius in eo, (quo iure iam ante oftenfum eft) fummopere gloriatur, quod concurfum illum Paschatos Iudaici cum Christiano euitet, idque praecipue in exeogitandis cyclis propofitum habuerit, ex eaque ratione, ut de la Lande in Aftronom. editioris nouiffimae Tom. II. §. 1589. docet, non nifi tribus diebus epactas lunares, a Concilio Nicaeno usque ad praefens feculum, cum quatuor eugendae fuiffent, auxerit. Cum Gregorianum calendarium femper cyclicam rationem, emendatum vero aftronomicam fequatur, nemo facile erit qui arbitretur, Calendaria folummodo memoratis annis diferepare. Difcrepant profecto fingulis annis, quod tamen non nifi a rerum harum peritis percipitur; et difcrepantia illa afficit ipfa femper plenilunia Paschalia, quae diuerfis in utroque, non horis, fed diebus etiam, conftituuntur, quamquam hoc diffenfu non femper Paschatos feftum turbetur. Nam fi ut faepe fit eiusmodi annis conringat, ut hi duo dies, circa Plenilunium difcrepantes, in eandem hebdomadem, unus e. g. in diem Mercurii, alter in diem Iouis vel Veneris incidant, cum utrisque eandem diem Dominicam proximam habeant, non poffunt non eandem utrisque Calendarii fectatores pro die Paschatos agnofcere. Neque denique perfpectu eft difficile, aftronomicam rationem effe veriffimam, cyclicam vero femper falfam et erroneam; quamuis ea concurfum Paschatos Chriftiani cum Iu-

daico, ut inſtanti anno 1778 fit, euitet; nam eundem, ſalua veritate, emendatum Calendarium, legibus Concilii Nicaeni conformiter, euitat, transferendo illud, quoties Paſcha Judaicum in eandem diem incidit cum Chriſtiano, in proxime ſequentem Dominicam. Qua ratione potentiſſimi Proteſtantium Ordines conſiliis ſuis, a primis correcti Calendarii initiis ad hoc usque tempus, obtinuerunt, ut illud omnibus Nicaeni Concilii legibus multo accommodatius fuerit Gregoriano.

Verum enimuero, ne quid diſſimulem, multa occurrunt, cum correcto, eoque ex legibus concilii Nicaeni veriſſimo Calendario coniuncta, quae, ſi non moleſta, tamen minus commoda ſint.

Nam primo, quoties Proteſtantium Ordinibus neceſſe fuit, hoc ſeculo, non ſine diſpendio temporis, aliis iisque grauioribus negotiis impendendi, iis annis, quibus concurſus chriſtiani Paſchatos cum Judaico praeuidebatur, a Calendariographis monitis, noua conſilia inire, nouas declarationes ac conſtitutiones ſancire, ſancitasque publicare: inprimis cum multi, noſtra adhuc memoria, Calendariographi, praeſcriptas de termino Paſchali leges peruerſe interpretantes, opinarentur, etiam tum, cum Plenilunium Paſchale in horas pomeridianas Sabbathi incidit, Paſcha transferendum eſſe in proxime ſequentem Dominicam: quae res nouis occaſionem praebuit disquiſitionibus, ut nuperrime, anno 1771. factum eſt; de quo legi meretur memorabile illuſtris Academiae Goettingenſis reſponſum, iuſſu Superiorum per Kaeſtnerum Geometram Tom. I. ſcript. germanic. Reg. Acad. Goetting. 1771. in 8vo. editum.

Tae-

Taedii non minus plena et ambigua eſt Paſchatos Judaici determinatio. Verſatiſſimo in his rebus quondam Profeſſori Lipſienſi, Ulr. Iunio, qui maximam ex ephemeridibus aſtronomicis per annos 1700, 1701 confectis celebritatem conſecutus eſt, cum Paſcha Iudaicum ex aſtronomicis calculis definiuiſſet, accidit, ut per errorem Paſcha Chriſtianum anni 1724 in programmate ad ſolennem Magiſtrorum promotionem anni 1723, octiduo transferendum ſerio ſuaderet. Judaei enim non per tabulas aſtronomicas, ſed per cyclum Paſcha ſuum determinant. Fieri quidem poteſt, ut illud aſtronomice determinatum cum cyclico concordet, plerumque vero, ut etiam anno memorato acciderat, hoc ab illo diſcrepat, ut Iunius ipſe, in progr. memoriae Geierianae celebrandae cauſa eodem anno ſcripto, docet. Plenilunium Paſchale anni 1778. incidit, ſumto medio arithmetico calculi mei et Horrebouii, in 11 April. 5 ^{h} 18$'$ pom. Si Judaei per tabb. aſtronomicas illud determinarent, rationem Meridiani Hieroſolymitani ex more antiquo haberent. Qui cum a Meridiano Uraniburgenſi per tabb. Rudolph. verſus Orientem recedat 2^{h} 16$'$, priori tempori additis, incidit Paſcha Judaicum in 12 April. quae eorum more ab occaſu Solis die Sabbathi incipit, duratque per feriam primam iterum usque ad Solis occaſum; per tres adeoque quartas diei Paſcha Judaicum cum Paſchate Chriſtiano coincidit.

Parum autem Iudaei, noſtra aetate, per totum orbem vagabundi, ſolliciti ſunt de eiusmodi determinatione. Peculiaris eorum cycli, per quem Calendarium ſuum determinant, breuem deſcriptionem dedit laudatus ſaepe Ulr. Junius, in poſteriori programmate; eiusque ope, ſine dubio, in eo nobis ſeriem Paſchatum Judaicorum ab anno 1741 usque 1800 exhibuit; uberiorem vero qui deſideret, inueniet in ſcriptis chronologicis Sethi Caluiſii, Petauii,

et Riccioli. Hic autem cyclus, quamquam multa ſuperſtitioſa contineat, tamen ad computum eccleſiaſticum aliquo modo pertinet, ut eius cognitio non plane negligi aut ſeponi poſſit. Quapropter et nos, ſuppoſitis eius hypotheſibus, praecipua eius capita, quae cum emendato Calendario aliquam coniunctionem habent, ad Paſcha Judaicum anni 1778, (ut vel ſic appareat, quam taedii plenum ſit hoc negotium,) applicabimus.

Annus Judaicus ciuilis incipit a Neomenia Tisri, quae in Septembrem Julianum plerumque incidere ſolet. Pars itaque anni Judaici currit usque ad Januarium ſequentis anni, reliqua eius pars in ſequenti anno Juliano exit. Neomenia Tisri, Septembri 1777 incipiens, currit usque ad eius finem, ac continuatur usque ad Tisri 1778. anni Juliani, calendariumque Julianum omnium facillime cum calendario Judaico comparatur. Obtinentur vero et annus exiens cum 1777, et ſequens incipiens 1778, ſi ad illum addantur 3760, et ad hunc 3761; unde iuxta epocham iudaicam anni oriuntur 5538 et 5539.

Quoniam Judaeorum chronologia conſtat vel ex annis communibus, iisque vel 1) deficientibus, 2) ordinariis, 3) abundantibus } dierum { 353, 354, 355
vel embolimaeis, iisque itidem:
1) deficientibus, 2) ordinariis, 3) abundantibus } dierum { 383, 384, 385
determinantur vero, quales anni 5538 et 5539 ſint, ſi quisque eorum per Enneacaëteridem Judaicam diuidatur h. e.

$$19 \left| \frac{5538}{9} \right| 291 \text{ et } 19 \left| \frac{5539}{10} \right| 291$$

quo-

quotientes designant cyclos elapsos, residuum vero, quod etiam vocari solet cyclus ☽, notat annos cycli currentis. Sic v. c. in priori adsunt 8, in posteriori 9 anni elapsi. Cum in quauis Enneacaëteride anni septem 3, 6, 8, 12, 14, 17. 19. tantum sint embolimaei, cycli ☽ indicant annos 5538 et 5539 esse communes, et numeri annorum completorum, ut in priori 8, in posteriori 9, discerpendi sint in tot embolimaeos atque communes, quot continent. Sic v. c. in 9 annis completis continentur 3 anni embolimaei, 6 communes.

Ad reperiendam Neomeniam Tisri anni Judaici tum 5538, tum 5539, I. (cycli elapsi multiplicentur in characterem cycli $2^{fer.}\ 16^{h}\ 595^{hel.}$ et reiectis hebdomadibus, erit character cyclorum elapsorum $4^{fer.}\ 16^{h.}\ 345^{hel.}$ II.) numerus communium annorum, h. e. 5 multiplicetur in characterem annorum communium $4^{fer.}\ 8^{h}\ 876^{hel.}$ abiectis iterum hebdomadibus integris, eruetur character annorum communium $0^{fer.}\ 20^{h}\ 60^{hel.}$

III.) Numerus annorum embolimaeorum 3 multiplicatus per eorundem characterem $5^{fer.}\ 21^{h.}\ 589^{hel.}$, dabit characterem embolimaeorum, reiectis integris hebdomadibus $4^{fer.}\ 1^{hor.}\ 687^{hel.}$

IV.) Additis characteribus cyclorum elapsorum, annorum communium atque embolimaeorum, reiectis septimanis, prodibit character Neomeniae Tisri anni 5538, $4^{fer.}\ 18^{h.}\ 216^{hel.}$ quae, quoniam incidit in quartam feriam propter ADV, ut gens superstitiosa loquitur, transfertur in quintam, h. e. diem 24 iuxta regulam:

Si a Neomenia Tisri anni subsequentis duo subtrahuntur, quod remanet, ostendit feriam Paschatis anni praecedendis.

Hinc in feriam tertiam incidit Paſcha Judaicum anni, qui noſtro 1777. reſpondet.

Ad inueniendam Neomeniam Tiſri anni Judaici conſequentis 5539^mi, *characteri* Neomeniae Tiſri anni 5538^vi, cum ſit communis, addantur 4^fer. 8^h. 876^hel. reiectisque hebdomadibus integris, incidit Neomenia Tiſri eius anni in 3^fer. 3^h. 10^hel. reiectisque per rhythmum antecedentem duobus diebus, Paſcha antecedens Judaicum incidet in feriam primam, h. e. diem ☉, et ſi ab annorum proxime ſequentium diebus Tiſri proxime antecedentis a ſubſequentis ſubtrahatur, addito ſeptenario, ſi opus eſt, inuenitur, ut Judaei loquuntur, Kaebia, h. e. ſi ex denario ſubtrahatur 5, relinquitur quinarius, qui eſt character anni communis abundantis ac conſtantis ex 355 diebus, in quo menſi Marchesvan eſt 30 dierum. Haec ex legibus Proteſtantium noſſe de calendario Judaico ſufficiunt, ac apprime conueniunt cum tabula Calendarii Judaici perpetui, quae feriam paſchalem Judaeorum ab anno 1736 usque ad 1831 indicat, a beato Richtero part. II. lexici mathem. p. 458. inſerta. Reliqua eius Calendarii, ſi cui placuerit, facile determinari poterunt.

Nihil itaque reſtat, quam ut iſtae feriae Judaicae ad Chriſtianorum Calendariorum rationes reducantur. Reductio autem illa omnium facillime inſtituitur ad Calendarium Julianum, adiectisque deinde XI. diebus, ad Calendarium correctum refertur. Anni Judaici 5539 cycli elapſi 291, multiplicentur in exceſſum cycli decemnouennalis Juliani ſupra Judaicum 0^fer. 1^h. 485^hel. eruentur 17^fer. 4^h. 445^hel. Cyclus ☽ continet 3 annos embolimaeos ac 6 communes, quorum communes per exceſſum anni Juliani ſupra Judaicum communem 10^fer. 21^h. 204^hel. multiplicentur, prodi-

bunt

bunt $65^{fer.}$ $7^{h.}$ $144^{hel.}$; numerus denique embolimaeorum 6 in exceſſum anni embolismici Judaici ſupra Julianum inultiplicetur, productum erit $55^{fer.}$ $22^{h.}$ $687^{hel.}$ additisque primo et ſecundo facto, h. e.

	$17^{fer.}$	$4^{h.}$	$445^{hel.}$
	65	7	144
	$82^{fer.}$	$11^{h.}$	$589^{hel.}$
Inde	55	22	687 ſubtrah.
	$26^{fer.}$	12^{h}	$982^{hel.}$
	36	22	1080 priores dies a ſeptima Octobr. usque
	$10^{fer.}$	$11^{h.}$	$98^{hel.}$ I^{mam} ad Sept. diebus ſubt.

Ergo Neomenia Tiſri anni 5539 incidit in currentem anni Juliani XI. Septembris, atque additis XI. diebus, in 22 Septembr. Calendarii correcti Inuenta autem Neomenia Tisri, Paſcha antecedens Judaicum facile ad Calendarium Julianum reducitur. Diſtat enim ab ea 163 diebus. A Januario usque ad finem Auguſti ſunt in annis ſimplicibus

243 dies
11 dies Sept. addantur
254
163 dies ſubt.
91 diſtantia Paſchatis Judaici a Januar.

a qua dies a Jan. usque ad exitum Martii. 90 ſubtrahantur

1

incidit itaque Paſcha eius anni in 1 Aprilis Cal. Jul. additisque XI. diebus in 12 April. Cal. corr. quae more Judaico die Sabbathi ſole occidente incipit, duratque per feriam p. i. mam usque ad eius occaſum.

Quare ex legibus faſtorum correctorum anni 1723 d. 30. Jan. a Corpore Euangelico conſtitutis, ob hunc concurſum

ſum Paſchatis Judaici cum Paſchate chriſtiano Calendarii correcti, transferendum illud erat neceſſario in Dominicam proxime ſequentem, nec opus erat ut noui per Germaniam noſtris temporibus in nouellis motus excitarentur, cum Ulricus Junius, vir quondam clariſſimus, poſt publicatum hoc decretum, in ſupra allegato programmate, in tabula Paſchatum Judaicorum, iam ob hunc concurſum Paſcha anni 1778 Chriſtianum in diem 19 Aprilis conſtituiſſet. Quod itaque rerum harum quisque peritus viderat, id re ipſa contigit. Etenim illuſtres Legati Potentiſſimorum Principum Proteſtantium hanc feſti Paſchatos diem anni 1778 in publico conſeſſu 16 Aug. anni 1775. ex 12 in 19 Aprilis transferendam decreuerunt.

Jam, ſi forte nonnullis non adeo grata fuerit haec Judaici Paſchatos determinatio, aptam tamen iudicabunt ad declarandas moleſtias, quae, propter lubrica ac ſuperſtitioſa, quibus nititur calculus, principia, non poſſunt non cum inſigni aliquo taedio coniunctae eſſe, inprimis apud intelligentiores, qui omnes determinandi feſti Paſchatos regulas ex interiore chriſtianae religionis indole, ex maieſtate reipublicae chriſtianae, collata cum vagabundae nationis iudaicae obſcuritate, nec non ex monumentis hiſtoriae eccleſiaſticae accuratioribus, atque veris originibus metus illius, propter quem determinationes feſti Paſchatos Chriſtiani dicto modo excogitatae, diiudicant. Hinc quis mirabitur, b. *Lutherum*, longe ante conditas Calendarii correcti atque Gregoriani formas, optaſſe, ut Principes Europae Paſcha unanimi conſenſu, certae diei adſtringerent, qua probabiliſſime Chriſtus a mortuis reſurrexerit, quemadmodum cum feſto natiuitatis Chriſti, eiusque circumciſionis, aliisque factum, atque hoc modo tandem finis imponeretur aeternis diſſidiis de Paſchate celebrando, quibus hactenus eccleſia chriſtiana tur-

turbata fuit. Cui ſententiae anno 1734. in diſſertatione ad ampliſſimum Senatum Baſileenſem, *Io. Bernoullius*, Geometra magnus, ſubſcripſit, operum omnium tom. IV. pag. 494, quamque nuperrime vir ſumme reuerendus *Io. Aug. Erneſti*, in programmate, quo ad ſolemnia pro licentia capeſſendi gradum doctoris, prid. Kal. Dec. 1775. inuitauit, more ſuo, h e. tam validis ex hiſtoria eccleſiaſtica deſumtis argumentis expoliuit atque commendauit, ut nullum ſit dubium, quin eam, ſi nouam feſtum Paſchatos determinandi rationem aggrederentur Potentiſſimi S. R. Imperii Principes, probaturi ſint. Nos autem, qui illuſtri Corpori Euangelicorum omnem in rebus eccleſiaſticis poteſtatem, ſumma, qua decet, ſubmiſſione tribuimus, in iis, quae 16. Aug. 1775. de feſto Paſchatos anni 1778 in 19 April. transferendo decreuit, omnino acquieſcimus.

SCRIPTORES REI RVSTICAE VETERES latini: Cato, Varro, Columella, Palladius, quibus nunc accedit Vegetius de mulomedicina, et Gargilii Martialis fragmentum, cum editionibus prope omnibus et MSS. pluribus collati, adiectae notae virorum clariſſimorum integrae, tum editae, tum ineditae, et Lexicon rei ruſticae, curante IO. MATHIA GESNERO. TOM. I. et II. Editio ſecunda.

Lipſiae ſumtibus Caſpari Fritſch, Tom. I. MDCCLXXIII. plag. 936. absque praefatione: Tomus II. plag. 448. absque indicibus.

Etſi rei ruſticae ſtudium, fructu ſuauitateque ſe ſua maximopere commendat, principum fauore, doctorum

hominum cura, bonorum ciuium induſtria, digniſſimum repperitur, nec noſtra aetate deſiderantur viri, qui conſilio, ſcriptis, operaque omni id agunt, ut agri ſteriliores reddantur fertiles, loca deſerta fiant culta, frumenti pabulique minori labore maior paretur copia, ex hortorum cultu, mellificiique cura, uberiores redundent fructus: haud tamen mirandum eſt, veteres Scriptores ruſticos ab non admodum multis ſtudioſe legi, quum nonnulli difficultate intelligendi, quae tum a rebus haud ſatis cognitis, tum a verbis obſcurioribus atque obſoletis proficisci videtur, deterreantur; alii ex veterum ruſticorum lectione nihil deriuari poſſe ſibi perſuadeant, quod noſtrae aetati noſtrisque regionibus prodeſſe poſſe videatur. Sunt quoque non pauci inter eos, quibus ipſum vitae genus ſuadet, ut maiorem aliis rei agrariae curam impendant, qui ne libros quidem patria lingua de re ruſtica ſcriptos conſulendos arbitrentur, cum plus experientiae ipſique exercitio tribuendum putent. At eos, qui otio ruſtico delectantur, tempus vacuum neque utilius, neque iucundius collocare poſſe, quam his ſcriptoribus legendis, difficultates haud tantas obiici, quantae putentur, multaque ineſſe, quae et noſtri ruſtici ſuos in uſus conuertere poſſint, haud ignorant ii, qui horum Scriptorum legendorum aliquid fecere periculi: et qui vetuſtatis antiquitatisque amore ſtudioque tenentur, non eo modo conſilio Catonem, Varronem, Columellam aliosue legunt, ut rei ruſticae ſcientiam augeant, ſed ut ea inde hauriant, quibus vel veteris Graecae Latinaeque linguae accurata magis notitia, vel aliorum Scriptorum, inprimis poetarum, interpretatio adiuuetur. Haud igitur metuendum eſt, ne ſi quis hos Scriptores vel totos, vel ex parte legere inſtituat, ei accidat id, quod ante multos annos ſibi accidiſſe noſter Erneſtius narrat, cum Plinii maioris libros eum legentem ac tractantem opprimeret amicus valde eruditus. Is enim admirabundus:

Uni-

Uniuerſum tu hoc tantum ac tam difficile opus? non putaui, inquit, quemquam hoc tantum opus totum legere: nec quoad vixi, aut in his aut aliis regionibus vidi, qui ſe totum legiſſe diceret. Exiguo ſaltem lectorum emtorumque numero ſe haud deterreri paſſus eſt Vir maxime honeſtus, Caſparus Fritſch, qui de uniuerſa re litteraria bene mereri ſtudet, quo minus collectioni Scriptorum rei ruſticae, a Gesnero ante quadraginta circiter annos curatae, iterum inprimendae liberaliter ſumtus impenderet. Haec Scriptorum rei ruſticae repetitio, ut Viri cuiusdam, quem harum rerum peritiſſimum eſſe conſtaret, regeretur conſilio, et vel accuratior, vel ornatior efficeretur: hae partes delatae ſunt Erneſtio, vel quod et ſtudiorum ſimilitudine, et longo amicitiae uſu, maxime coniunctus eſſet beato Gesnero, vel quod cum doctrina, tum fama nominis meritorumque Erneſtii plurimum valeret ad alliciendos conuocandosque emtores quamplurimos, nec parum nouae editioni ſplendoris atque gratiae conciliaret. Is igitur breuiori praefatione, lectori docto et aequo, ſui conſilii atque laboris rationem reddit, ita ut cum textum ipſum, a Gesnero conſtitutum, ſe plane intactum reliquiſſe, neque quidquam mutaſſe aut addidiſſe fateatur, etſi in quibusdam locis ſua de lectione opinio ab illius iudicio discreparet, tum etiam notas Gesneri ſuis interpolare noluiſſe dicat; quod ſi perpetuas in hos Scriptores notas addere voluiſſet, multum ſibi temporis laborisque in iis tractandis inſumendum fuiſſet, quum tamen ſatis conſtet, hos libros a nimis paucis, ac prope nemine legi. Etſi vero Erneſtius V. Cl. ſummo iure a conſilio perpetuas notas in hos Scriptores addendi abſtinuiſſe videtur, quod iſte labor, iſta opera grauior eſſet, quam pro aetate Viri ſenis, multisque aliis laboribus diſtricti, praeterea quoque moles pretiumque libri auctum, emtores, iam paucos, auocaret: hoc tamen multum gratiae nouae editioni conciliaret,

ſi cum ea loca, de quibus Erneſtius alia omnia, quam Gesnerus, ſentiret, tum ea, quae ſuo exemplari Gesnerus, dum viueret, aſcripſiſſet, breuiter indicata legerentur; illa enim re lectoribus, inprimis iunioribus, materies praeberetur ingenium acuendi, iudicandique facultatem exercendi, hac vero lectores leuarentur moleſtia hanc nouam editionem cum priore comparandi. At neque tanta notarum, quas margini ſui exemplaris b. Geſnerus alleuiſſe dicitur, eſſe videtur copia, ut antiquioris editionis pretium his nouae editionis additamentis minuatur, niſi alia haberet bona, alias praerogatiuas, haec repetita editio, quae illius inſpiciendae conſiderandaeque cupiditatem mouerent.

Primum enim Columellae Varietas lectionis adiecta eſt e Codice antiquiſſimo illo, et celeberrimo, in Pariſienſi monaſterio S. Germani, cuius potiundae Gesnero, omnem quamquam adhibenti operam, nunquam data eſt copia. Hanc varietatem lectionis Francisci Oudendorpii filius, per Ruhnkenium V. C. mittendam Erneſtio curauit, qui illam totam ad calcem ſubiecit, ut et Criticorum uſui eſſet paratior, harumque lectionum cum numerus, tum pretium, eo melius cognoſceretur.

Varias dein lectiones ex Palladio, antiqua manu ſcripto, qui Erfurti in Collegii Amploniani bibliotheca ſeruatur, a I. Fr. Herelio, Viro doctiſſimo, notatas, Erneſtius ceterae varietati immiſcuit, addito interdum ſuo de ijs iudicio. Codex ille cum libro Lugdunenſi valde conſentire putatur, ita tamen, ut etiam multas lectiones habeat ſuas, quaeque ſint ex ſententia Erneſtii vulgatis meliores. Huius varietatis quaedam exempla commemorare, ab hoc loco, conſilioque noſtro, haud alienum videtur. *Ianuario menſe pingues et ficci agri proſcindi et apparari iam poſſunt.* Codex Erf. *ape-*

aperiri pro apparari: Erneſtius addit: bene. Palladius III. 1, *Glebas omnes dolabris diſſipandae ſunt.* Cod. E. omiſit *dolabris*, non male, notante Erneſtio. III. 15. *antequam floreant, radices nudantur, et albi lapides minutiſſimi miſti arenis congerantur, et effoſſi iterum lapides ſubmouentur*: Cod. E floreſcant – nudentur – congregentur, – ſubmoueantur. Februarius IX, 2. In vitibus ſtatuendis *eligenda ſunt genera, quae profeſſione vitiorum ſuorum contraria loca diligunt iis, in quibus durare non poterunt.* Cod. E. *poſſeſſione*, ſed elegantius videtur *profeſſione*, i. e. propter vitia, quae profitentur, indicant ſibi ineſſe. X. 2. *In hac* (foſſa) *breuiſſimo ſpatio diſtantia inter ſe ſarmenta depones*: Cod. E. diſpones. XIV. 1. Vitibus *ramos a quatuor partibus relinques, et in eis brachiis ſarmenta pro vitis poſſibilitate ſeruabis*: Cod. E. *ſtabilitate*, quod probat Erneſtius; ſed vulgata quoque lectio commodum praebet ſenſum, ſarmentorum quantum vitis ferre poterit.

At ne lectorum patientia, quae varietate lectionum nuda conſideranda facillime frangitur, abuti videamur, haec pauca ſufficiant, feſtinantes ad id commemorandum, quod inter praerogatiuas huius editionis praecipuum obtinere videtur locum. Quinto ſcilicet anno, poſtquam abſolutum Gesneri prodiſſet opus, *Pontedero*, Gymnaſii Patauini Profeſſor Botanices, qui notas quasdam ſuas Gesnero ante miſerat, ſuis locis inſertas, praeclarum *Antiquitatum ruſticarum* opus edidit Patauii, epiſtolarum forma ſcriptum.

His ex epiſtolis, quae ad Scriptores ruſticos vel emendandos, vel interpretandos pertinerent, excerpenda curauit Erneſtius, cum primum integras epiſtolas Pontederae repetendi conſilium cepiſſet. Emendationes igitur Pontederae, Catonem, Varronem, et Columellam ſpectantes, in compendium redactae, ad calcem Tomi poſterioris, a pag. 436 ad p.

448. reperiuntur, ita comparatae, ut rei criticae ſtudioſis gratas acceptasque futuras eſſe nulli dubitemus. Ut tamen lectoribus noſtris appareat, quanti ſint emendationes Pontederae momenti, ut ipſi de earundem pretio iudicare queant, ut inde forſan naſcatur cupiditas integras epiſtolas accuratius perlegendi: breuiter laudabimus ea, quae S. V. Erneſtius ex epiſtolis 54. p. 471: 55. p. 484: et 56. p. 495. ad illuſtrandum corrigendumque librum primum et ſecundum Columellae, excerpſit. Praef. 1. pro *humi naturam*, reſtituendum eſt *rerum naturam*, quia prius nihil differt a *tellure*, adeoque idem bis dicitur. Ibid. *intemperantia coeli*, Ed. pr. et MSS. *violentia coeli*, quod rectum; *tractauerit* legendum *tractauerat*: ibid. 3. *placitae diſciplinae conſectentur magiſtrum*, ſuperflua videntur, et temere in textum veniſſe: *nam ſine luditris artibus*, ſcribendum, *florere poſſet reſp. ſine l. art.* et ante *olim* addendum *ut*. Ibid minimam *conſummationem*, ſcribe *minime*: ibid. 7. Mſ. Lipſienſe recte delet *alienis*: ibid. 30. Aldus ex vetere *non* fecit *nec*, quod *num* fuiſſe credo: pro *Catulo* lege *Caluo*, I, 1. 6. *Poeni ex Africa ſcriptores*, delendum *ex Africa*: I. 2. 5. *viuae* obeſt perſpicuitati, et veritati, videtur fuiſſe: *villasque aqua ſalientes emittant*: *I.* 3. 12. *quos ne circumire equis quidem valent*, vetus lectio reuocanda, *circuire quoque valent*: *I.* 4. 4. *Ventos et varium* (vetus lectio *proprium*, quam veram puto) *coeli praediſcere morem*: ibid. 8. *atque areae idem tantum complectatur* Mſ. Goeſ. *pedem*, quod libenter amplector: ibid. 9. *ad ſuperiorem partem*, debet eſſe ut in Mſ. Goeſ. *de ſuperiori parte applicabuntur* ad inferiorem: ibid. redundat *nouum, rimoſoque* eſt ab ineptiſſimo ſcriba: I. 6. 4. e Cod. Goeſ. legendum *bubulo ſint hibernacula atque aeſtiua*; hibernacula appellatur pars domus ubi hieme habitatur: ibid. 22. pro *virgeis cratibus* lege *virgis*, ut Mſ Lipſ. I. 9. 6. *aratores a vinitoribus*, *et vinitores ab aratoribus*; alterum ſuperuacuum, abeſtque in Mſ. Politiani:

II,

II, 1. 3. *defituta humus, cum eſt repetita cultu, magno fœnore reſtitutionis colono reſpondet.* Aldus *reſtatorum*, quod exciſit *temporum*. Ceſſata tempora dixit Ouid, Metam. X. 669. II, 2. 8. ratio Mſ. et ed. pr. tractatio: ibid. 13. *moriuntur*, imo *moritur*, quia refertur ad *filix*: ibid. *de ceteris ambigo*. E Goeſ. adde nihil: ibid. 21. *quare antiquiſſimi fere omnes*; eſt Aldinum. Inſonius, *quare antiquiſſimum eſt forarum huius operis conſeribere*: ibid. 22. *boues arâre iunctos habere conuenit*, ſic Aldus, ſed lege *apte*, vel *arte*, ut eſt in antiquior: ibid. 26. *truncum deſibit*, ſcribe *deſibret*: ibid. 28. *refrigeſcant*, probo lectionem Goeſ. *reſtringentur* i. e relaxentur, reſoluantur: II, 4. 6. *ai quae ſicitatibus aruerunt*. Goeſ. recte *at qui* ſcil. agri: ibid. *non minus diffindit humum*, Goeſ. et ed. pr. recte *diffundat*: ibid. *maxime multantur*, Goeſ. *peſſime multantur*, recte: *ratio ruſtici* eſt ab Aldo, ante eum erat *ratio ruſtica*, rec. recte: ibid. 11. *pro eo quod*, lege *eoque ſpontiores* adhibentur operae: II, 6. 3. *Cuſinum candoris nitidi*, Edd. ante Aldum *candidioris et nitidi*, excidit *grani*: II, 8 2. *Non enim non ambigimus*, MSS. edd. pr. *non abnuimus*, quod verum eſt; non ambigimus de certis, at non abnuimus cum dubitamus: II. 9. 19. *mihum quoque pultem, ſtunis inopia, non ſollicitudem praebet*, imo, *ſtunnis in copia* ſcil. frugum, ut edd. pr. II, 10. 3. *ſimulatque ſtalla luminum ederunt*, forte *adderunt*: ibid. 11. 3. *ſimilis ſatio auenae*, malim cum Goeſ. *ratio*, ſed infra 10. 7. *has ratione* corrigendum *has ſationes*. Haec ſufficiant ſpecimini loco, ex quo lectores intelligent, Pontederam in primis lectiones Codicis Goeſii probaſſe, et in plerisque locis bene iudicaſſe, magnosque habebunt Erneſtio V. Cl. gratias, qui emendationes atque interpretationes Pontederae breuiter et perſpicue commemorarit; illiusque moleſti ſane laboris fructum longe patere voluerit.

Su-

Supereſt ut de eo quoque ornamento huius editionis quaedam dicantur, quod doctrinae diligentiaeque *Segneri* V. Ill. debetur. A Varrone ſcilicet libro III. de re ruſtica cap. V. 8. ſequ. accuratius deſcribitur auiarium Varronis, quod fuit in fundo Caſinate, cuius ichnographiam Gesnerus priori editione duabus tabulis aeneis dederat. At quia in huius generis deſcriptionibus multum, cum ab ipſius rei figura formaque, tum ab orationis quoque obſcuritate et ambiguitate objicitur difficultatis: accidit quoque, ut in his tabulis Gesneri ars cerneretur aberrans a veritate, nec error effugeret oculos acutiſſimos Segneri, qui cum litteris de ea re Gesnerum amice monuit, tum in ſchedis Halenſibus de iſto Varronis ornithone ſcripſit, eiusque figuram expreſſam propoſuit. Dedit igitur Segnerus hoc cum memoriae Gesneri, tum precibus Erneſtii, ut quae olim diſſipatis locis ſcripſiſſet in vnum colligeret, ſuamque ſuper ea re ſententiam latinis verbis explicaret, adiecta Ornithonis figura. Haec igitur de Ornithone commentatio *Segneri* inſerta legitur Volumini ſecundo, a pagina 424 ad 435. Tabula vero prima, Figuris 1. 2. 3. delineatur Horologium, quod motu indicis aequabili nitebatur, quoque motu circulus viginti quatuor horarum complebatur. Aequabili hoc indicis motu quemadmodum horae Romanae inaequales monſtrari potuerint, figura tertia oſtenditur, tabulam horologii Varroniani, legitime delineatam, exhibente, pro gradibus XLII. quibus Romae polus elevatus apparet. Relicta eſt circa centrum feneſtella rotunda, per quam ab ea parte, qua ſitum eſt, horologium manus admoueri poſſit regulae LH, cui affixi ſunt indices, per quam adeo et cylinder cernitur K, quem voluit catenula, et NO retinaculum indicis. Terminis regulae effigies ſtellarum L et H affixae ſunt, quarum centra cadunt in regulae apices, ut iam fictae hae ſtellae e longinquo conſpicuae, fiunt indices, L quidem, quam Varro appellat lucíferum, diurnus, H au-

autem, quam Heſperum vocat, nocturnus. At de lamina huic tabulae ubique parallela, de linearum curuarum a. c. b. quae horariorum extremae ſunt, atque ad horas duodecimas pertinent, quarum fine Sol Romae vel oritur, vel occidit, de diuiſione arcuum Aa, Cc, Bb, ac reliquorum cuiuslibet in ſex partes aequales, quae Ill. Segnerus accurate diſſeruit, repetere ſuperuacuum exiſtimamus, quod iſta omnia ita ſunt comparata, ut oculo iudice opus habeant. Eadem ratio eſt menſae verſatilis, cuius ſtructura figura Q et S delineatur. Fuit vero orbis ligneus ſemidiametri paulo maioris quam radiorum longitudo, columellae impoſitus, cui eſſet immiſſus axis ferreus, duos minimum pedes longus. Superior axidis pars continebatur tubo aereo, ſupra quem eminebat caput axis ſex radios ſuſtinens, ferreos, paribus interuallis, ita ut menſa, vi parua, circa centrum ſuum eſſet mobilis, et unus puer pluribus miniſtrare poſſet conuiuis. Ornithonis figuram formamque exhibet Tabula II. quam Ill. Segnerus diſtincte accurateque explicat, atque haec explicatio quantum ad verum accedat ut iudicari poſſit, locum ipſum Varronis paucis quibusdam annotationibus illuſtrat. Quod Varro dicit, ornithona ſuum, qua parte rotundus erat, pedes XXVII. patuiſſe, Segnerus de diametro circuli interpretatur, in cuius peripheria ſtabant axes columnarum lapidearum, et rete e neruis textum. Is terminus fuit muri, ſi quis inter columnas exſtruendus eſſet, ultra quem quod excurrebat, ad aedem proprie non pertinuit. Hic XXVII. pedum numerus ita diſtributus eſt, initio apud centrum ſumto: Semidiameter orbis interioris paulo minor erat duobus pedibus et dimidio, ſtabilis orbis latitudo pede tantundem fere maior, ut totius menſae ſemidiameter pedum trium et dimidii pedis eſſet. Ab hoc termino falere latum erat quinque pedes, ad cuius ambitum ſuſpenſum rete interius ab exteriori totidem pedibus

distabat. His in summam collectis, diameter XXVII. utique dicitur. At his acquiescimus, cum haec scriptorum rusticorum editio multis se bonis commendet, quin multos lectores atque emtores habitura sit, haud dubitantes.

HERRMANNI TRESCHOW TENTAMEN DE-

scriptionis Codicum veterum aliquot graecorum N. T. nondum vel accurate descriptorum, vel collatorum. Accedunt fragmenta et parerga varii generis in illis Codd. reperta, cum Speciminibus characterum aeri incisorum.

Hafniae 1773. octonis plag. 9. Tabulae aeneae 4.

Cum Libelli Auctor in itineribus suis, magis eruditionis comparandae, quam voluptatis capiendae, causa susceptis, Vindobonam attigisset, atque in contemplandis rebus iis, quae ad studium theologicum formandum ducunt, diligentius quam vulgo qui itinera instituunt solent, ibi viesset versatus; consilium cepit ea, quae disset, etiam in aliorum utilitatem conuertere. Codices itaque N. T. quos antea modo emissitiis oculis in Bibliotheca Caesarea, quae cuicunque patet, inspexerat, iterum singulatim in manus sumsit, atque secundum Editionem N. T. Schoetgeniani, ex Erasmi tertia anno MDCCXLIV. ductam, examinauit. Haec est libelli origo, auctor modeste *Tentamen* inscripsit. Coepto consilio, ne tempus perderet, cogitata statim per-

perficere ſibi propoſuit. At Codicum multitudo, quam merito admiratus eſt, eum paululum deterruit, ſaltem in dubitationem adduxit, utrum paucos Codices a capite usque ad calcem, an plures, per partes, ad examen vocaret? Omnibus rebus diligenter ponderatis, ultimum conſilium probauit, ut exinde viri huius rei periti, quorum Codd. inſpectio potiſſimum ſit optanda curandaque, eo facilius et tutius iudicare poſſent. Quodſi vero unum aut alterum Codicem tantum contuliſſet, quis quaeſo reliquorum, qui illos fortaſſis bonitate anteibant, iuſtum pretium ſtatuere potuiſſet? Igitur Matthaei Euangelium ſelegit, idque cum uno Neapolitano, et tribus Lambecianis Codicibus, ſub numero 29. 30 31. contulit; porro Epiſtolam Pauli ad Romanos in quinque Lambecianis Codd. ſub numero 1. 34. 35. 36. 37. inſpexit. Caeterum tamen, ut et reliquorum Codicum aliquo modo rationem haberet, ex iis quoque non modo lectionum varietates protraxit, ſed etiam litterarum formam et ſimilia, quae ad bonitatem eorum recte iudicandam valent, depinxit, atque indicauit. In lectionum varietatibus publicandis talia praeſertim elegit, quae raro leguntur, et quibuscum interdum Vulgata, Syriaca, aut Italica, uti appellari ſolet, Verſio conſentit.

Auctor quidem de his Codicibus omnibus copioſe ſatis et diligenter expoſuit, verum de tempore quo ſint fortaſſe ſcripti, nihil certi auſus eſt pronunciare. Et profecto, excuſauit ſe etiam de hoc ſilentio apud eos, qui fortaſſis eum hanc ob cauſam accuſent, haec certe modeſtia laudem magis quam reprehenſionem meretur. Nam Codicibus litteris minoribus ſcriptis iuſtam aetatem conſtituere, perdifficile eſt, imo viri ea in re verſatiſſimi ſaepe decipiuntur; quorum defenſionem Auctor ſimul, cum ſuam ageret,

ſuſcepit. Attamen ut in hac quoque parte Lectoribus rei criticae ſacrae doctiſſimis eo melius conſuleret, de XII. Codicibus, quos accuratius inſpexerat, ſcripturae ſpecimina aeri incidi curauit: quibus praeterea II. aliorum Codd. Rauiani Berolinenſis, et Lambeciani numero 28. figuras litterarum addidit. In uniuerſum, plurimos eorum ex XI. et XII. pauciſſimos e X. ſeculo originem ducere, cenſet.

Tractatio ipſa V. Sectionibus abſoluitur. In prima et ſecunda Codicum eorum, quibus cum Matthaei Euangelium et Pauli Epiſtolam ad Romanos comparauit, indeque lectionum varietates excerpſit, conditio delineatur. In tertia quorundam Codicum, Neapoli Vindobonam translatorum, facit mentionem; porro de Corſendonienſi Cod. tradit; denique Euangeliarium quoddam e Bibliotheca S. Joannis de Carbonara deſcribit. Quarta, Parerga ad Carolinenſem et Lambecianum Codicem numero 24. continet, cui tandem fragmentum ex alio Lambeciano, numero 2. additum eſt.

Codices huius Bibliothecae omnes in ſubſcriptionibus, uti Auctor animaduertit, verbis non obſcuris tradunt, Matthaei Euangelium ab initio hebraice fuiſſe ſcriptum; hinc ſuſpicatur, illis temporibus traditionem de Euangelio hoc hebraice ſcripto tritam fuiſſe atque uſitatam. Similiter omnes, exceptis duobus, qui diſertis verbis annotarunt, eam ab aliis abeſſe, particulam Orationis dominicae retinent. Quod ad Apoſtolorum Epiſtolas attinet, praecipue de loco 1 Joann. V. libros manuſcriptos conſuluit. Conſtat enim ſatis de laudati loci dubiis, utrum ſit genuinus, an intruſus? Recte igitur Auctor eiusmodi locum elegit, de quo quisque certitudinem aliquam exoptat. Sed ve-

he-

hementer dubitamus, an huius Bibliothecae Codices ad omnem rem conficiendam valeant. Nam omnes omnino hunc locum a v. 7. usque ad verba: ἐν τῇ γῇ κ. τ. λ. v. 8. omiserunt. Duo alia huius generis loca ex Epistola ad Romanos cap. XIV. et XVI. ubi tres ultimi versiculi deesse solent, protulit.

Collectis iam lectionum varietatibus, quo ordine aliis potissimum eas proponeret, sollicitus fuit. Itaque quid praecipui quisque Codicum prae alio haberet, quibus cum aliis conueniret, aut minus, adnotare studuit. Igitur operam dedit, ut inprimis lectiones adhuc ignoratas animaduerteret, atque in lucem eas ederet. At fere omnes huius generis lectiones, quas Cl. Auctor commemorauit, non magni momenti esse videntur. In Catalogum quoque circa finem huius sectionis eas lectiones retulit, quas antea Wetstenius, Millius, atque alii iamiam laudarunt et probarunt. Porro etiam Fragmentum Genealogiae Jesu et Mariae, ex Hippolyti Thebani Opere chronologico, quod in Codice quodam ante Lucae Euangelium legitur, obseruatu dignum existimauit. Deinde in Codice Carolino animaduertit, Lucae Euangelii summam, cuius auctor Cosmas Indopleustes putatur, statim Canones Eusebii excipere. Denique idem ille Codex, testimonium quasi de se ipso exhibet: *in fine enim trium* Archiepiscoporum nomina laudantur, *qui* unanimiter tradant, si fabula vera est, Codicem hunc ab Hierotheo, Episcopo Athenienſium seculo iam quarto fuisse descriptum. Continet ille praeter haec alia, v. c. de Ioanne Baptista, de die Jesu natali et lethali.

Tertia nunc sequitur Sectio, in qua Auctor de quodam Euangeliario, litteris capitalibus scripto, accuratius

uberiusque disserit. Quod ex aliorum Euangeliariorum particulis collectum, et seculo nono scriptum fuisse putat. Sed superioribus temporibus interdum fuerunt homines, qui lucri causa Codices antiquos non tam describerent, quam potius, ut alios litterarum ductibus caperent, depingerent. Idem fortasse huic accidit. Videamus autem de huius Codicis bonitate. Matth. VI, 8. pro χρείαν ἔχετε lectionem χρήζετε, quae non omnino est reiicienda exhibet. Sic porro in Oratione dominica *Doxologiam* retinet. Tum in eodem Euangelio cap. XXVI, 26. ἐυχαριστήσας pro ἐυλογήσας, v. 39. προσελθὼν pro προελθὼν, et ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν, v. 52. ἀποθανοῦνται pro ἀπολοῦνται, et cap. XXVIII, 8. ἀπαγγελοῦσαι pro ἀπαγγεῖλαι legit; in v. 3. autem eiusdem cap. verba ἦν δὲ ἡ ἰδέα αὐτοῦ omittit. Porro apud Lucam statim cap. I, 37. lectionem ἀδυνατεῖ loco ἀδυνατήσει tuetur. In Ioannis denique Euangelio non solum ultimos versiculos cap. VII. sed etiam narrationem de adultera cap. VIII. plane ignorat; et cap. XIX, 13 τούτων τῶν λόγων, pro τοῦτον τὸν λόγον, v. 16. παραλαβόντες δὲ l. ἤγαγον εἰς τὸ πραιτώριον; v. 27. ἡμέρας pro ὥρας, cap. XX, 20. ἐπέδειξεν pro ἔδειξεν habet. Ex his iam, quid de huius Codicis bonitate, eiusque lectionum varietatibus sit statuendum, iudicare licet.

Quartae denique Sectioni Auctor, primo e Codice Euang. Carolino Fragmentum ex Marci Gazae Vita S. Porphyrii, delubrorum destructionem Gazae, Porphyrii temporibus, exponens, inseruit; huic non modo Versionem latinam elegantem, sed etiam animaduersiones non indoctas adiecit. Discrepat autem hoc Fragmentum in nonnullis locis ab ea Vitae Porphyrii descriptione, quae antea iam fuit nota. Cuius igitur interest, utramque de-

scri-

ſcriptionem inter ſe conferat, et unam ex altera augeat, emendet. Jam aliud Fragmentum ex Lucae Euangelio ſequitur, cuius Lambecius, Montefalconius, et Blanchinus iamiam mentionem iniecerunt, et ſcripturae ſpecimina ediderunt. Noſter totam illam particulam, quae cap. XXIV, 13—21. et inde a v. 39. usque ad v. 49. legitur, hic typis exprimi curauit. Vulgo libri editi v. 18 huius capitis in hunc modum legunt: παροικεῖς ἐν Ἰερουσαλήμ. Verum in hoc Fragmento ἐν negligitur; ibidem etiam pro ἀεξάμενον, v. 47 obuium, ἀεξάμενος legitur.

Inter reliqua, quae Auctor commemorauit, maxime Alphabetum, quod in Codice quodam Lambeciano no. 34. ſignato inuenit, memorabile eſt habendum: dicitur iſtud ibidem in inſcriptione hebraicum. Quodſi vero litterarum formam paululum conſideres, ſtatim apparet, eam a vulgari longe differre, atque adeo, quod magni momenti eſt, litteras aliis nominibus appellari. Nihil igitur obſtat, quo minus ſtatuas, haſce litterarum notas, uſitatos olim apud Phoenices et Samaritanos, h. e. antiquiſſimos Hebraeorum ductus exprimere atque effingere.

Ceterum nolumus in recenſendis rebus iis, quae ab Auctore in hoc Libello diligenter admodum ſunt collectae, diutius immorari. Quicunque enim de eiusmodi rebus iudicare valet, lectis modo iis, quae a nobis ſunt prolata, ſua ſponte hoc Tentamen approbaturus eſt, cupietque omnia inde ab initio ad finem usque cognoſcere. Auctores igitur ſumus, ut Libellum ipſum legant Philologi, ſuisque oculis re-

rum

rum memorabilium farraginem, ſumma modeſtia et diligentia propoſitarum, videant, atque deinceps in ſuam utilitatem conuertant.

Digitized by Google

NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipſiæ

Calendis Martii Anno MDCCLXXIV.

L'HISTOIRE DES DERNIERES CAMPAGNES et Négociations de GUSTAVE-ADOLPHE en Allemagne. Ouvrage traduit de l'Italien. Avec des Notes hiſtoriques et géographiques, et une diſſertation où l'on détruit les ſoupçons, jettés de nos jours ſur la conduite de Ferdinand II. à la mort du Monarque Suédois. Par M. l'Abbé DE FRANCHEVILLE, Chanoine d'Oppeln, Lecteur et Bibliothécaire de S. A. R. Monſeigneur le Prince Henri de Pruſſe, Frére du Roi: Augmenté I. d'un tableau militaire des Impériaux et des Suédois: II. de Remarques ſur les principaux événemens de cette Hiſtoire: III. d'un diſcours ſur les Batailles de Breitenfeld et de Lützen, avec les plans levés ſur le terrein, par un Officier Pruſſien.

à Berlin 1772. chés George Jacques Decker, Imprimeur-Libraire, in 4.

Rerum inter gentes, a remotiſſimo inde aeuo, diuerſis auſpiciis, variaque fortuna geſtarum notitiae, infauſto certe ſidere, et ridentibus Muſis, operam nauare nobis vi-

dentur, qui longam factorum seriem memoriae mandantes, in causas vicissitudinum, quas recensent, inquirere negligunt. Sunt enim similes, qui arcanorum naturae ignari, noctu nos modo lemures, modo alia sese portenta conspicere sibi videntur, quacuis fere negotia, pacis bellique tempore gesta, dum nexum eorum non perspiciunt, admirari soliti, nubem saepius pro Junone accipiunt. Sed, cui non cantatus Hylas? Plures iam docti homines, insigni quadam doctrinae laude conspicui, quos tamquam praeclara temporum suorum ornamenta omnes adhuc cordatiores exoseulantur, quantam vim habeat scientiae politicae, et iuris rerum publicarum publici notitia, ad solidiorem Historiae pertractationem, egregie docuerunt. Quapropter gratam sane operam eruditis praestant ii, qui subsidiis quae modo laudauimus instructi, ad conscribendam Historiam accingi sese patiuntur. Illorum etenim volumina, auro cedroque digna, in manibus certe erunt omnium, qui non quotidiana quadam eruditione, sed ea potius quae philosophicam prae se ferat ἀκρίβειαν, atque sua simul se commendet elegantia, exornari cupiunt. Non minorem vero laudem merentur Scriptores, qui certae cuiusdam artis ratione habita, id quod aggressi sunt opus historicum ita adornant, ut artis potissimum illius studiosis non spernenda ex eo percipere liceat emolumenta. Liber, cuius titulum posuimus, bonae frugis plenus, illustre nobis ob oculos ponit exemplum Historiae, secundum genuina, quae laudatissimi in hoc genere viri obseruarunt, principia, conscriptae. Ex assidua enim huius libri lectione, tam ad eos, quibus nobilissimae illius quae circa negotia publica occupatur scientiae, obtigit prouincia negotia publica occupatur scientiae, obtigit prouincia, quam ad eos quoque, qui rei militaris studium profitentur, egregie redundare poterunt commoditates. Operae igitur pretium nos facturos rati, pleniorem aliquam laudati operis notitiam cum lectoribus nostris communicandam esse duximus. Quod ut commode fieri possit,

ſit, primo loco comparationem inſtituemus librum inter noſtrum, aliorumque de rebus a Guſtauo Adolpho rege in Germania geſtis, ſcripta: deinde vero eorum, quae in ipſo opere, inque iis, quos editor optimo conſilio adiecit, libellis, notatu ſunt digniſſima, recenſum dabimus.

Secundum canones, ut ab hoc dicendi faciamus initium, martyro criticos, maior certe fides illi ſemper habenda erit, qui nullo partium ſtudio ductus, nulla praemiorum ſpe, nullo ſuppliciorum metu conturbatus, res pace belloque bene praeclareque geſtas exponit, quam aliis ſcriptoribus, qui, dum idem argumentum tractant, modo panegyricum magis quam hiſtoriam, modo libellum famoſum potius quam commentarios, de controuerſia inter gentem ſuam aliosque populos agitata, ſcribere videntur. Agite igitur, iam euoluamus rei publicae litterariae annales, euoluamus ipſa quae de bello Guſtaui Germanico exponunt opera, et primo fere intuitu apparebit, paucos eſſe in hoc genere ſcriptores, qui, ſi quas recenſuimus virtutes, ſpectaueris, parem cum Comite Galeatio Gualdo Priorato, libri noſtri auctore, laudem mereantur. Quid enim quaeſo de operibus huc reuocandis, ſi praeclaros Chemnitii et Pufendorfii commentarios exceperis, dicendum. Ad ſcriptores certe pontificiis ſacris addictos quod attinet, pauci ſunt, quorum volumina non prodant animos odio in Auguſtanae Confeſſionis ſectatores flagrantes. De Euerhardi Waſſenbergii Floro Germanico res ſatis nota eſt, qui certe liber, niſi Germanicus factus et egregiis Ludouici Fürſtenbergii Comitis animaduerſionibus ornatus prodiiſſet, non poſſet non omnibus ſane, qui veritatis ſtudium amant, et pragmaticam ſcribendi rationem, exoſus eſſe. Eandem fere ſententiam de caeteris quoque pontificiorum ſcriptis, in quibus hoc hiſtoriae caput tractatur, ſi Petri Baptiſtae Burgi de Bello Suecico

commentariorum libros III, Khevenhülleri annales Ferdinandeos, et quorundam Italorum opera, excipere velimus, ferendam esse, nemo facile in dubium reuocare poterit. Ad hos autem Italorum labores, qui politicis potissimum quae in illis occurrunt meditationibus lectori commendari solent, aurea auctoris illustris Galeatii Gualdi Priorati scripta unice referenda veniunt. Praeter historiam scilicet uniuersalem, a qua separatam, quae de rebus agit a Gustauo Adolpho in Germania gestis, partem, in Gallicum idioma *translatam*, atque notis historicis et geographicis egregie passim illustratam, publici iuris fecit doctissimus editor,) Gualdus hic vitam quoque Wallensteinii ducis singulari libro exposuit, qui nostra quidem sententia egregie inseruire potuisset ad illustrandas postremas Gustaui Regis expeditiones bellicas. Utrumque vero Gualdi Comitis opus ita comparatum esse, ut facta inde fide omnino dignissima haurire possimus, quiuis concedet, qui vitae fatorumque auctoris ipsius aliquam habuerit notitiam. A teneris enim unguiculis, auctore patre Nicolao Gualdo comite, rei militaris et scientiae politicae principiis innutritus, auspiciis postea illustrissimorum heroum, bellis, quae illa tempestate in diuersis Europae regionibus gesta sunt, testis oculatus interfuit, deinde vero etiam in aulis Principum commorari solitus, perspicaci oculo, non desidem agens spectatorem, in secretas, quantum fieri poterat, machinationes inquirere coepit. Habemus igitur in Viro illo veram scriptoris pragmatici imaginem, si ad subsidia, quibus exornatus is esse debet, respicere velimus. Quod autem ad veritatis studium attinet, tanta certe Gualdus Prioratus, Comes, conspicuus est ἐλλογιμότης, ut ex omnibus, quae ad nos transmisit scriptis historicis clare pateat, illustrem illum auctorem non conciliandae sibi principum virorum benevolentiae gratia, sed eo potius consilio ad scribendam historiam animum adiecisse, ut veram rerum faciem, non figmentis quibusdam poeticis infucatam, ob oculos poneret lectoribus suis. Sed

ne

ne huic argumento inhaerere iusto longius videamur, lectores noſtros ad ea remittimus, quae Gualdus ipſe de conſilio ſuis perhibet, et quae in praefatione ab editore laudatiſſimo operi noſtro praemiſſa conſpiciuntur. Sufficiant igitur, quae breuius adduximus, ad oſtendendum, eandem certe, et in multis etiam rebus maiorem fidem, quam quae aliis ſcriptoribus coaeuis tribui ſolet, Gualdi ſcriptis habendam eſſe. Quod ſolum, ſi ponderare velimus, inſignis iam in promtu eſt editori doctiſſimo laudum gloriaeque materia, utpote qui primus faciliorem nobis aditum parauit, ad ea hiſtoriae ab auctore Italo concinnatae capita, quae maximi omnino momenti ſunt iis, qui cauſas rerum cognoſcere cupiant. Sed tantis Gualdi liber in hac editione locupletatus eſt additionibus, ut non immerito dici poſſit hoc opus nouam quaſi, eamque ſplendidiorem faciem induiſſe. Architectus nimirum quidam de exercitu Boruſſico militaris, qui tanta utitur modeſtia, ut ne quidem nomen ſuum cum lectoribus communicari voluerit animaduerſiones, artem militarem, ipſamque etiam belli hiſtoriam ſpectantes, iis Gualdi locis adiecit, in quibus aut falli auctor, aut perſpicuitas tamen deſiderari videretur. Idem vero etiam, ſcientiae tacticae, quod ex hiſce laboribus optime patet, peritiſſimus, duos concinnauit tractatus peculiares, quos itidem doctiſſimus Franchevillius Gallicos fecit, et noſtro operi addi curauit. Alter autem ex his tractatibus ſatis amplam exhibet artis militaris, qua tum Caeſarei utebantur, tum Sueci, ipſorumque exercituum notitiam; alter vero de praeliis prope Breitenfeldam et Lutzenam commiſſis exponit accuratius et fuſius, quam ab alio quoquam eorum qui nobis innotuerunt, ſcriptorum, factum eſt. Sed de praeclaris hiſce ſupplementis, infra, ubi potiſſima illorum recenſebimus capita, uberior erit dicendi occaſio. Jam enim ad exhibendum lectoribus noſtris ipſius hiſtoriae, quae in hoc volumine tractatur, conſpectum, illuſtrandaque paſſim nonnulla illius argumenta, nos conuertimus.

Totum itaque opus in quatuor libros distinxit laudatissimus interpres Franchevillius, quorum primus exponit res ab aduentu inde Regis Gustaui in Germaniam, ad excidium usque Magdeburgi gestas. (pag. 1—56.) Non possumus tamen quin hoc loco notemus Gualdum, utpote qui, alioquin de euoluendis factorum causis admodum sollicitus, hic ne quidem ea referat, quae primam bello Ferdinandum inter Caesarem et Gustauum Regem ansam praebuerunt. Notum enim est, Wallensteinium ducem a Caesare supremi classis per Mare Balthicum praefecti honoribus (cuius rei ipse etiam auctor mentionem iniecit, pag. 8.) fuisse exornatum. Quo facto, de comparandis copiis maritimis consilia moueri in aula Imperatoris coeperunt, atque occupato hunc in finem portu Wismarienſi, Stralsunda etiam die XVI. Maji 1628. obsidione cincta est, quum satis duris, quibus Ferdinandus eam urbem submittere parabat, conditionibus, subscribere nollet. His ita dispositis, Gustauus rex ultro transmisit puluerem pyrium Stralsundae ciuibus, iisdemque auxilium contra Caesarem pollicitus est, imo et valido praesidio urbem firmauit. Qua regis munificentia moti ciues, foedus cum Rege Suecorum inierunt anno 1628 d. 22. Iul. (quod extat in Recueil des Traités Tom. III. pag. 255.) atque ita Gustauo nostro facilem ad Germaniae littora praebentes appulsum, remotam quidem ipsi bello, proximam tamen inimicitiae Ferdinandi contra Suecorum Monarcham, causam dederunt. Ab hoc igitur facto historico, (cuius rationes politicas egregie prosequitur Pufendorfius de Reb. Suec. Lib. II. §. 4. seqq.) si nostrum exquiratur iudicium, merito Gualdus commentarios suos de bello Suecico auspicari debuerat. Ne tamen extra oleas vagari videamur, iam ad rem ipsam nos conuertimus. Commemorat vero illustris auctor in libro primo, breuiter quidem, sed satis apposite, tristem Germaniae, Ferdinandi nolimi-nibus fere oppressae, faciem, et arcana Gustaui de bello Caesari inferendo consilia. Qua occasione mentionem facit iti-

tineris a Suecorum rege, antequam copias ſuas transduceret, etiam in Germaniam ſuſcepti, ut oculis ſuis conſpicere domus Auſtriacae potentiam, et quaenam a Principibus Imperii ſibi expectanda eſſent auxilia, rectius iudicare poſſet. (pag. 2.) Laudat porro cauſas ademti Wallenſteinio ſummi, quod huc usque tenuerat, in rebus bellicis imperii (pag. 4—6.), et tandem ad commemoranda ea progreditur, quae a Guſtauo tum Holmiae in ſupremo regni Suecici Senatu, tum vero etiam inter hunc regem et Belgium foederatum, Franciam, atque Magnam Britanniam, de bello Caeſari inferendo acta ſunt. (pag. 8—9.) Denique, qua ratione Guſtauus exercitum in Pomeraniam, atque potiſſimum in Rugenam inſulam transmiſerit, quasue primas ſuſceperit operationes bellicas, exponit (pag. 9—13.). Poſt Guſtaui regis tranſitum in Germaniam, expugnato a Suecis Camino, foedus bellicum inter Guſtauum Adolphum atque Bogislaum Pomeraniae ducem celebratum commemoratur. (pag. 16.) Sequuntur ea quae Magdeburgenſes, Suecorum fauentes partibus, contra Caeſareos ſuſceperunt (pag. 18—19;) reſponſio Guſtaui ad litteras Ferdinandi Caeſaris, in qua cauſas belli contra Imperatorem ſuſcepti exponit (pag. 24;) epiſtola Bogislai ducis ad Imperatorem apologetica, quae rationes continet, quibus motus dux, ſaluis tamen Imperatoris et Imperii iuribus, foedus cum Guſtauo iunxerit; et Electoris Saxoniae pariter ac ducis Würrembergenſium acerbae, de edicto reſtitutionis bonorum eccleſiaſticorum, querelae Ferdinando exhibitae. (p. 25—28.) Laudatur deinde Ferdinandi de Capua, praeſidii Greiffenhagenſis praefecti, fortitudo, reique militaris peritia, quam in defenſione oppidi illius contra Guſtauum luculenter commonſtrauit. (p. 30.) Ineunte anno 1631. arctiori vinculo Carolus I. Magnae Britanniae rex, Guſtauo iungitur, et foedus bellicum inter Franciae et Sueciae reges, ad menſem usque Maji anni 1636 duraturum, tunc vero, niſi controuerſiae iam compoſitae ſint, partium conſenſu prorogandum;

dum, (quas determinationes, quae tamen ex ipsis foederis tabulis apud du Mont Tom. V. P. I. p. 1. patent, Gualdus, nescio cur, omisit,) Beerwaldae solemniter celebratur, (p. 32—33.) Commemorat dein auctor Statuum S. R. I. Euangelicorum conuentum Lipsiae habitum, et quae illum sequebantur negotiationes, (p. 33—37.) operationum porro Gustaui bellicarum in Pomerania et ducatu Meklenburgico satis felices progressus, Francofurti ad Viadrum, Landsbergae, et Brandenburgi expugnationem, Georgii Wilhelmi denique Electoris Brandenburgici amicitiam Suecorum regi conciliatam (p. 40—50.). Factorum tandem historicorum, quae in hoc primo libro exposita leguntur, seriem, tristissimum illud Magdeburgi, a Tillio, maxime tamen Pappenhemii fortitudine, expugnati, claudit excidium. (pag. 51—56.) — Excidat illa dies aevo. —

In libro historiae nostrae altero, enarratis primo loco iis, quae Magdeburgi expugnationem proxime consequuta sunt, auctor expugnatae a Suecis Gryphiswaldae, restitutorum porro a Gustauo ducum Megalopolitanorum, Adolphi Friderici et Joannis Alberti, atque foederis inter Regem Suecorum et Wilhelmum Hassiae Landgrauium celebrati, iniecit mentionem (p. 56—62.). Pergit deinde ad nouas Gustaui easque felices expeditiones bellicas, et foederis ab Electore Saxoniae Ioanne Georgio cum Suecis, in castris regis ad Werbenam, Kal. Septembris a. 1631. initi exponit historiam. Occurrit postea Lipsiae expugnatio a Tillio facta, et satis ampla praelii prope Breitenfeldam, in quo fauste fugatis hostibus, immensam gloriae materiam collegit Gustauus, commemoratio (pag. 62—85.). Ingenue tamen fateamur oportet, historiam huius praelii a Gualdo suppeditatam, suis numeris non ita absolutam esse, ut cum luculenta eiusdem praelii descriptione, quam ab Architecto militari Borussico, insigni studio conscriptam, operi nostro subiunxit doctissimus editor, comparari possit. Enumeratis,

ἐν, μὲν τὸν Πέτρον, ἐπὶ τοῦτο, ἐπιβαλεῖν, τὸν ἐπιβαλεῖν, τὸν ἐπιβαλεῖν, τὸν

ardore, aggreſſus eſt, ut illud citius quam umquam ſperari potuiſſet occuparetur (p. 115—126.). His, aliisque, quae Rex Suecorum contra Tillium ſuscepit, eleganter commemoratis, Lici tranſitum, a Guſtauo feliciter, nec obſtantibus Tillii, qui ipſe ex hoc conflictu faucius abiit, paucosque poſt dies expirauit, conamini bus, procuratum (p. 130—134.) fuſius proſequitur, et ſimul ingenium Tillii ſatis concinne lectoribus ponit ob oculos (p. 134—135.). Occurrunt porro Wallenſteinii de pace cum Electore Saxoniae ineunda machinationes, exitu tamen ſuo deſtitutae; (p. 139—143.) foederis inter Caeſarem et Electorem Bauarum inſtauratio (p. 143.) Auguſta Vindelicorum a Suecis capta; Ingolſtadium a Guſtauo Rege fruſtra tentatum; Monachium eidem regi traditum, et anecdota quaedam de ſumma, qua Guſtauus erga Monachos ea occaſione uſus eſt, humanitate (p. 144—150.). Legimus deinde Bohemiae a Wallenſteinio contra Saxones recuperatae hiſtoriam (p. 151—154.); Pappenhemii in Saxonia inferiori progreſſus; coniunctionem denique exercitus Bauarici cum Wallenſteinii copiis, quamquam maximi eſſet momenti, pro ea quae tunc erat belli facie, fortiter quidem, ſed fruſtra impedire tentauerat Guſtauus: (p. 157—159.) quo facto rex caſtra ſua prope Norimbergam muniuit (p. 160—161.) Tandem Wallenſteinium Norimbergam verſus, cum utroque, Caeſario puta et Electoris Bauarici exercitu, properantem, ſuaque caſtra Suecis opponentem, commemorat; rationis equitum turmis peditum manipulos intermiſcendi, qua Guſtauus, non ſine inſigni commodo, uti conſueuerat, mentionem facit; et Wallenſteinii virtutes aeque ac naeuos egregie exponit, eiusque in diſciplina militari tetricam triſtemque ſeueritatem, his verbis excuſat: „Enfin, ſi Wal„ſtein étoit dur, tant de rigueur fut tempérée par les bien„faits qu'il répandoit à pleines mains, auſſi promt à ré„compenſer qu'à punir." (p. 161—170.)

In

In libro quarto operationes bellicae a Bernhardo Vinarienſium duce, fauente fortuna, in Sueuia ſuſceptae; Lotharingiae ducis de foedere cum Hiſpanis et Caeſare iungendo conſilia, quae tamen coacto a Gallis ad dimittendos milites duce, euanuerunt; prolixior de motibus in Gallia, ab Aurelianenſium duce motis, digreſſio; et Treuirenſium praeſul a Rege Galliarum in fidem atque protectionem receptus, (p. 171—183.) occurrunt. Egregium porro habemus iuris belli exemplum in excidio Knitlingae urbis in ditione Würtembergica ſitae. Huius enim oppidi ciues, quum urbem nullis fere munimentis cinctam, rei militaris notitia deſtituti, nihilo tamen minus Caeſareis tradere recuſarent, et ad illius defenſionem accingi ſeſe paterentur, ſummam Montecuculi, Caeſareorum ducis, indignationem experti ſunt; utpote qui inuaſa urbe faces admoueri aedibus iuſſit. Quod factum commemorans Gualdus ita pergit: „Exemple terrible, mais néceſſaire contre des bourgeois „inſolents, qui ne ſachant ce que c'eſt que de faire la „guerre, oſent inſulter de braves gens, et les défier d'entrer „dans leurs murs, lorsqu' ils n'ont ni l'adreſſe, ni le courage, „de ſ'y défendre. C'eſt ſ'expoſer de gaité de coeur à „perdre tout à la fois, la patrie, l'honneur, le bien, et la „vie." Quo loco recte quidem, quantum nobis videtur, ſi rem abſolute ſpectaueris, Gualdus noſter pronunciat; ſingulis enim *ciuibus*, utpote qui ius belli non habent, non incumbit obligatio militum partes ſuſtinendi, ubi copiae militares adſunt, ad defendendam contra hoſtium iniurias prouinciam inſtructae. Sed quid, ſi princeps ciuibus defenſionem urbis, abducto forſan milite, expreſſe iniunxerit? Tunc certe ciuium horum intuitu ius enaſcitur ad inuaſionem hoſtilem armata manu propulſandam, atque ita ſine violatione iuris gentium arma armis opponent; quod tamen in eo quem auctor laudat caſu, ſaluo belli iure fieri non poterat. Sed haec hactenus. Pergit Gualdus ad enarranda ea, quae in ducatu Würtembergico, tum a Caeſareis, tum a

Suecis gesta sunt; ducem porro Würtembergiae, relicto Imperatore, ad Suecorum partes accessisse, et Argentoratum Hornio, supremo in exercitu Suecico Campi Mareschallo, traditum commemorat (p. 186—190.). Obueniunt deinde expeditiones bellicae a Caesareis, eodem quo Gustauus in castris suis prope Norimbergam haerebat tempore, in Lusatia et Saxonia susceptae; noua Aurelianensis atque Lotharingiae ducum contra regem Ludouicum XIII. molimina; principis Arausionensis in Belgio, et Suecorum in Westphalia, progressus (p. 190—198.). Iam redit A. ad historiam castrorum prope Norimbergam munitorum; ubi acerrimum primo loco refert conflictum inter Gustaui et Wallensteinii copias, rege munitiones huius ducis capere frustra tentante, commissum; ea deinde exponit, quae post mota tam a Suecis, quam a Caesareis castra, acciderunt; quo loco consilia potissimum Gustaui, de praelio contra Wallensteinium tentando, eleganter commemorat (p. 198—208.). Ubi iam in eo est, ut ad finem properare haec historia videatur, fusiorem simul et accuratiorem lectoribus suis exhibet eorum enarrationem, quae ad praelium prope Lutzenam spectant; mores dein et indolem. Pappenheimii (qui a Wallensteinio Hala euocatus in hoc certamine occubuit,) et Gustaui Regis, mira quadam breuitate, sed ita tamen, ut fieri non possit quin hic etiam Gualdi nostri labor eruditorum calculum mereatur, recenset (p. 209 — 232.). Exempli loco nonnulla tantum, quae ex moralibus illis tabulis veluti lucidiora sidera inter stellas minores emicant, afferemus. Sic praeclara laus, quam auctor Pappenheimio, erectioris indolis viro, et ab omni alieno auaritia, tribuit, digna omnino est, quae ad imitationem excitet omnes, qui rei militaris studium profiteri soliti, ad summos in militia honores euecti sunt. En tibi verba quibus utitur: „En effet, „l'Allemagne n'a peut-être point eu d'Officier, qui eut dans „le génie autant de ressources pour tendre des piéges à „l'ennemi, autant de finesse pour l'y attirer, autant de patience

Accusativus, is secundo recepit declinationem, quam, quem, eum, unum, nullum, alterum, neutrum, solum, totum, ullum, alium, ipsum, istum, illum, hunc, quemlibet, quemvis, quemcunque, quemquam, quemque, quemdam, quemquem, quemquam, quemquem, quemquam, quemquem, quemqu

bellum ei, qui illud gerit, omnino ius tribuit, de iis omnibus sibi prospiciendi, quae ad id bellum fauste feliciterque procurandum vim aliquam habere possunt. Huc vero id etiam reuocandum esse, ut bellum gerens de fide captarum urbium certior reddatur, primo statim intuitu apparet. Homagium itaque, id est solemnem fidei praestationem, ab occuparatarum urbium ciuibus, recte exegit Gustauus. Ad quae accedit, quod homagia a Gustauo suscepta, prouti rerum gestarum monimenta egregie, et, ut hoc unum adducamus, Erphordiae exemplum, a laudatissimo Franchevillio (pag. 99. not. a) commemoratum, commonstrant, pactorum magis bellicorum, inter Regem et ciues, accedente iureiurando ab hisce praestito, celebratorum, quam veri homagii formam prodant.

Haec sunt, quae ipsius Gualdi liber eum lectoribus communicanda nobis suppeditauit. Iam ad ea nos conuertimus, quae tanquam noua ornamenta scriptoris Itali libro addidit editor doctissimus. Inter haec prima occurrit ipsius Franchevillii dissertatio (pag. 233—244.), in qua satis acute quidem, sed quantum nobis videtur non ita, ut rem ipsam extra omnem posuerit dubitationis aleam, probare conatur, Gustauum regem, non improbo quodam accedente consilio, aut Ferdinandi Caesaris praescitu, e medio sublatum fuisse. Disputat autem doctissimus dissertationis auctor contra ea potissimum argumenta, quae Mauvillonius, in historia Gustaui Adolphi Regis, nuper publici iuris facta, pro interemto, praescitu, immo iussu Ferdinandi Augusti, hoc rege in medium protulit. Nostrum vero hoc loco est, in tanta dubitationum materia de veritate decidere. Incertum enim semper manebit, qua ratione Gustauus rex occubuerit; praesertim quum, si nobilissimorum in hoc genere scriptorum fidem sequi velimus, Franciscus Albertus Dux Saxo-Lauenburgicus ab omni regis interemti suspicione

ne

ne liberari vix poſſit. Quam ſuſpicionem id etiam auget, quod dux ille Franciscus Alberti, individuus Guſtaui in praelio prope Lutzenam comes, illaeſus ex ipſo conflictu euaſerit. Quid multa? Facile concedere laudatiſſimo Franchevillio poſſumus, nec ſolemnem, in urbibus quibusdam Auſtriacis et Hiſpanicis, mortis Guſtaui cauſa celebratam eſſe ſupplicationem, nec fictas fuiſſe Ferdinandi lacrimas, quas exaudito regis Suecorum interitu fudiſſe dicitur. Nihilo tamen minus, in tam discrepantibus ſcriptorum teſtimoniis, niſi omnia plane veritatis criteria explodere velimus, certi quid ſtatui non poterit.

Tranſimus tandem ad egregia, quae architectus militaris Boruſſicus, aliquoties iam a nobis laudatus, conſcripſit ſupplementa, et quidem haec inter, ut ordinem in ipſo opere ſeruatum ſequamur, elegantiſſimae de rei militaris in Suecorum aeque ac Caeſareorum exercitu facie, commentationes, (Tableau militaire des Impériaux et des Suédois dans les derniéres campagnes de Guſtave-Adolphe en Allemagne,) primo loco conſpectum dabimus. In introductione, quam libello ſuo praemiſit auctor, de artis militaris hiſtoria praeclare meritus, ea recenſet, quae ad concinnandam hanc delineationem ut aduerteret animum ſe mouiſſent. Hartius nimirum Anglus, Hiſtoriae Guſtaui Adolphi, quam conſcripſit, Tomo ſecundo diſſertationem praemiſit, in qua potiora rei militaris, ad bellum Sueco-Germanicum ſpectantia capita, breuiter, non tamen ita exponuntur, ut de re ipſa accuratius eius auxilio iudicare lectores queant. Nouam itaque belli gerendi, quam Guſtauus rex introduxit, formulam, et inſignia quae ex illa accuratius cognita ad artis militaris ſtudioſos redundare poſſunt emolumenta, ſecum reputans laudatiſſimus commentationis huius auctor, ad ſcribendum induci ſe paſſus eſt. Merito autem gratulamur illi luculentum ſcientiae qua pollet tacticae

ſpeci-

ſpecimen; gratulamur iis, quos rerum viciſſitudines, factorumque hiſtoricorum cauſas perſpicere iuuat, libellum, ſi finem, cuius gratia adornatus eſt, ſpectaueris, ſuis numeris abſolutum. Optimis vero rerum geſtarum monimentis in libro ſuo conſcribendo auctor uſus eſt; immortalibus puta Pufendorfii de rebus Suecicis commentariorum libris, Montecuculi memorabilibus, Schildknechtii, (qui ipſe in exercitu Guſtaui fuit architectus militaris,) architectura militari, Wallenhauſenii, ſcriptoris coaeui, de arte militari operibus, Danielis de militia Gallica libro, aliorumque, tum hiſtoricorum, tum vero etiam ſcientiae tacticae peritorum laboribus. Differit itaque auctor primum de ratione legendi milites, qua tum Caeſarei (§. 1.), tum Sueci (§. 2.) utebantur; et utriusque partis in bello quod Guſtauus in Germania geſſit foederatos enumerat (§. 3.) Exponit deinde de militum in utroque exercitu copia (§. 4.), deque diuerſis militum ſpeciebus (§. 5.), quo loco Hartium notat, qui in laudato libro Guſtauum inter omnes primum militibus deſultoriis uſum fuiſſe contendit, et ex opere Danielis, cuius mentionem iam iniecimus, atque Georgii Baſtae de equitatu libro, egregie docet, Italis iam longe ante Guſtauum, et Gallis iam inde ab anno 1611. milites illos notos fuiſſe. Sequitur tractatio de praefectis militum, deque iis, quibus iuris militibus dicendi, et aerarium militare, aliaque quae ad rem bellicam ſpectant adminiſtrandi, demandatae erant prouinciae (§. 6.), de legionibus, cohortibus, et turmis; tandem de proportione inter equites et pedites in utroque exercitu obſeruata (§. 7—9.) Tranſit porro ad eorum, quae ad ſuſtentandos milites ſpectant, commemorationem (§. 10.), et veſtitum militarem, tum vero etiam arma, tam defenſiua quam offenſiua, quibus Caeſarei aeque ac Sueci uti conſueuerant, eleganter deſcribit. (§. 11—15.) His ita disputatis, ad exponenda exercitia militaria Caeſareorum et Suecorum (§. 16—17.) ſe conuertit; rationem militum ordines disponendi enarrat (§. 18—

18—20); modum integrarum legionum et turmarum aciem inſtruendi apud Caeſareos et Suecos (§. 21—22.) exponit; tandem vero (§. 23.) accuratam inſtituit comparationem inter Guſtaui regis et ducum Caeſareorum tacticam, quae ita comparata eſt, ut ex illius lectione multa ſane, quae in hiſtoria Guſtaui militari occurrunt, quin clarius perſpiciantur fieri vix poſſit. Placuerunt ea potiſſimum, quae de iuſta atque commoda tormenta bellica disponendi ratione, (p. 298.) et de Phalange Guſtaui (la Colonne de Guſtave) in medium proferuntur. Accuſat nimirum artis bellicae peritos, quod quum tam multa et praeclara praeſtiterint, huc usque tamen nullam de tormentorum tactica elaborarint doctrinam accuratiorem, ut certis ſuperſtrueretur principiis. Eos igitur, qui ſcientiae militari operam dant ad laborem talem excitaturus, ipſe viam indicat, quam qui ſuſceperit ſequi oportet. Ita enim ait: „Par éxemple, ne trouve„roit on pas de quoi batir la théorie de cette tactique 1°) „dans la nature même des machines à feu, et dans leur ef„fet? 2°) dans les lignes de la fortification, qui ſerviroient „à régler les lignes de direction? 3°) dans cette même „théorie, qui détermine l'effet du coup en raiſon de la di„ſtance de l'horizon, et qui d'après la nature de la piéce „enſeigne le terrein qu'il faut choiſir? 4°) enfin dans la ta„ctique des troupes, qui doit être la baſe de celle de l'artil„lerie?" Jam pergit auctor ad illuſtrandam agminis ducendi rationem, qua Guſtauus non ſine inſigni commodo uti conſueuerat (§. 24.). Exercitu nimirum in plura agmina diuiſo, quorum quoduis aliam viam ſequitur, ad eundem tamen cum caeteris locum tendit; atque iis, quae regionis qualitates, et ipſius belli ſtatus, attendere nos iubent, diligenter obſeruatis, fieri non poterit, quin diuiſa illa agmina, meliori ratione et citius ad locum illum deducantur, quam non diuiſo agmine fieri potuiſſet. Occurrunt porro modi caſtrorum muniendorum, quos tam Caeſarei quam Sueci obſeruarunt, egregie expoſiti (§. 25—26); et rei tormentariae in utro-

que exercitu conſpectus: quo loco auctor elegantem quoque exhibet tormentorum illorum, corio inductorum, quibus paſſim uſus eſt Guſtauus, deſcriptionem; atque cum aliis, pro primo eorum inuentore habet Melchiorem L. B. de Wurmbrand, qui relicto exercitu Caeſareo, Suecorum partes ſequi maluit (§. 27.). Ultimo tandem loco nonnulla addit de architecturae militaris tempore Guſtaui forma (§. 28) ubi illam admodum imperfectam fuiſſe monet; porro de ratione oppugnandi et defendendi fortalitia, urbesque munitas (§. 29.); tandem de diſciplina militari (§. 30.) exponit.

Cum eo, cuius modo conſpectum exhibuimus, opuſculo, eiusdem auctoris laudatiſſimae Obſeruationes militares, diuerſis, quae in Gualdi hiſtoria commemorantur, factis adiectae, arcto quodam vinculo cohaerent. In his nimirum animaduerſionibus facta militaria a Gualdo enarrata, paſſim ex aliorum hiſtoricorum ſcriptis illuſtrantur, paſſim etiam errores auctoris Itali emendantur. Praecipuus tamen et unicus, quem ſibi auctor harum obſeruationum propoſuit finis, eo abſoluitur, ut rei militaris ſtudioſis exempla ob oculos collocaret, quae intueantur, et ad quae, quoties res ipſa id patitur, operationes ſuas bellicas componant. Fatendum tamen eſt, ex hiſce etiam obſeruationibus elucere ingenii auctoris praecellentiam, et ſolidiorem, qua in hoc genere pollet, doctrinam. Nonnulla ſolum exempli loco adducemus. In animaduerſione (N), quae prolixiorem continet de caſtris a Guſtauo, ante quam in Saxoniam tranſiret, prope Werbenam munitis, tractationem, egregie exponitur artificium, quod Guſtauus adhibuit ad impediendas legiones quasdam Caeſareas equeſtres, quominus irrumpentibus in eas Succis, mutuum ſibi praeſtare poſſent auxilium (pag. 351—353.) Non minus iucunda ſunt, quae (p. 364. ſeqq) de cautionibus iis refert auctor, quibus procedendum eſt, cum milites, ab hoſtibus forſan propulſos, vel a duce

duce ad augendum urbis praesidium missos sese dicentes, ut nocturno tempore urbis munitae portae aperiantur postulent; quo loco nonnulla refert ex Aeneae Tactici commentariis, et Frontini stratagematum libris, exempla, urbium hoc colore et stratagemate ab hostibus occupatarum. Occurrunt etiam notatu dignissima ea, quae de Rheni et Lici transitu, a Gustauo rege feliciter cum copiis suis suscepto, vera sunt, (pag. 371. seqq.) et quae hac occasione de scientiae tacticae principiis, ex architecturae militaris doctrina petendis, disputat. Hic (pag. 377.) ita scribit: „La fortifi„cation est le fondement de la connoissance du terrein, tant „pour l'attaque, que pour la défense. Ce principe me „paroit inconteſtable.“ Et paulo post, missis interiectis: „Car si la fortification enseigne à défendre le terrein avec „des masses immobiles, qu'on nomme parapets, ne pour„roit-on pas également faire considérer une armée comme „un retranchement mobile, dont les lignes et les angles se „changent à volonté? C'est sur tout la fortification irregu„liére, qui pourroit faciliter cette application.“ Plura porro habentur in his obseruationibus ex theoria de suggestis tormentorum, in directione lineae cuiusdam fortalitii, quod oppugnatur, producta, *exstruendis*, atque ita adornandis, ut globus ignitus ex tormento emissus, ubi in terram decidit, iterum iterumque prosiliat. (Batteries à Ricochet pag. 384. seqq.). Ea etiam ad illustrandam Gualdi historiam luculenter inseruiunt quae de castris Caesareorum atque Suecorum, prope Norimbergam munitis, (p. 391. seqq.) ab animaduersionum auctore commemorantur.

Restat, ut de praeliorum prope Breitenfeldam et Lutzenam descriptione, ab auctore obseruationum militarium egregie adornata, et duabus delineationibus ichnographicis illustrata, pauca proferamus in medium. Architectus nimirum militaris Borussicus, qui hasce concinnauit descriptiones anno 1771. (prouti patet ex ipsius verbis pag.

435.) regiones, in quibus commissa praelia laudata fuerunt, diligenter lustranit, et omnia, quae colligere potuit ad rem ipsam maiori quadam luce collustrandam, summa opera collegit subsidia. Sic, ut hoc unum afferamus, anecdota quae habet utilissima de conflictu Suecorum et Caesareorum prope Rippacum, qui praelium prope Lutzenam praecessit, ex libro manuscripto Sigismundi Burgeri, Pastoris nuper et Senioris apud Lutzenses, (qui in fronte titulum praefert: Sammlung historischer Nachrichten von der Stadt Lützen,) depromsit (pag. 429.) Ex quo satis apparet, summa illius esse de historia praeliorum illorum merita. Artis scilicet militaris peritissimus, et ea maxime, quae Gustavus rex, Tillius et Wallensteinius, in acie instruenda sequi soliti fuerunt principia, egregie edoctus, diuersis diuersorum Scriptorum relationes, contraria saepe, et quae conciliari vix possint promentes, ipsa regione inspecta luculenta ratione passim et emendauit, et conciliauit. In descriptione praelii prope Breitenfeldam commissi, Gualdum, qui de extollendis Pappenhemii meritis nimis sollicitus, partes illi in laudato praelio tribuit, quas gerere plane non potuit, erroris recte A. arguit, et eius relationem ex Chemnitio, Khevenhüllero, et Theatro Europaeo, emendat. Ea tamen placent, quae de causis exponit, quibus factum sit, ut Caesarei ex hoc praelio discederent inferiores (pag. 423. seqq.) Nec relationi de praelio prope Lützenam, calculum nostrum denegare possumus. Accuratius nimirum, quam in aliorum omnium, quos conspicere nobis licuit, historicorum libris, ea quae de transitu Rippaci riui a Rege Suecorum suscepto, notanda sunt, in hoc libello exposita leguntur, (pag. 428—432.) Idem sentiendum est de regionis ipsius, in qua praelium illud commissum fuit, eorumque quae Wallensteinius adhibuit, ad augenda stationis suae commoda, descriptione (pag. 433—440); nec fieri poterit, quin ea etiam quae de Bernhardi Ducis Vinariensis dispositionibus, ad alam dextram Caesareorum fugandam egregie instituris, af-

afferuntur (p. 444—445); et quae de noua, quam tum Caesareorum, tum Suecorum acies, superueniente Pappenheimo induebant facie, disputantur, sua sese dignitate commendent lectoribus. (p. 445—448.) Coronidis tandem loco laudatissimus auctor scientiae tacticae principia luculenter euoluens, in causas inquirit, quae tum dubiam aliquoties in hoc praelio reddiderunt victoriam, tum vero etiam ut tandem fugarentur Caesarei, effecerunt (pag. 448—454.)

Haec fere fuerunt, quae de Gualdi opere, supplementis elegantissimis optimo consilio locupletato, cum lectoribus nostris communicanda esse duximus. Id unice optamus, ut ii etiam, quorum ea de re est iudicium, diligenter versato hoc volumine, laudibus illius suffragari non omnino renuant.

PHILONIS, EPISCOPI CARPASII ENARRATIO in Canticum Canticorum, Graece et Latine edidit cum notis suis MICH. ANGELUS GIACOMELLUS, *Archiepiscopus Chalcedonensis.*

Romae 1772. Alph. 1. plag. 1. in 4.

De duplici latino in Canticum Canticorum Commentario, si quis copiosius verba facere velit, haud dubie inanem atque superuacaneum laborem suscipiat. Quicunque enim Litterarum sacrarum interpres esse velit, eum scire oportet, alterum, qui Philonis Episcopi Versio putetur, a *Stephano Salutato* Parisiis anno 1537. fuisse editum; alterum vero *Petrum Franciscum Fogginium*, e Bibliotheca Vaticana, anno huius seculi L, sub nomine Epiphanii, in lucem emi-

fisse. Verum de aliquo graeco in hoc Salomonis Canticum Commentario, qui quidem a veteribus interdum laudatur, non omnibus neque satis constare videtur. Nihilominus tamen, in Italorum Bibliothecis varia cuiusdam Philonis Commentarii graeci exemplaria reperiuntur. Ex duobus eiusmodi libris manuscriptis *Giacomellus*, Archiepiscopus, nuper eum, quem, nisi Lectoribus nostris doctissimis prorsus displiceat, breuiter nunc perlustrabimus, Commentarium edidit. Auctor itaque cum latinum Commentarium, a *Salutato* curatum, et textum graecum diligenter inter se compararet, illum, quamuis liberius et περιφραστικῶς in nonnullis locis, huncce textum graecum exprimere atque respicere animaduertit. Non potuit non igitur aliter fieri, quam ut in recensendo textu originali Versio haec in auxilium vocaretur. In ea tamen non statim acquieuit sed per alios etiam in locis dubiis alia exemplaria inspici iussit. Tribuitur autem, ob inscriptionem adiectam, Commentarius hic, a Versione antiqua, S. Epiphanio, Cypri olim Episcopo, cui Fogginius sese hactenus recte oppositit, dixitque alium quendam Epiphanium, scilicet Scholasticum, Versionis auctorem esse intelligendum. De his omnibus Archiepiscopus in Praef. diligenter exposuit. Auctorem igitur huius Commentarii interea Philonem nominabimus. Jam vero hunc Philonem, Commentarii auctorem, aliis, ut Polybio (in vita Epiphanii cap. 49), Carpathium appellare placuit: inde Fogginius, auctorem fecit Carpathium, qua de re ab Archiepiscopo recte reprehenditur. Porro quod ad Philonem attinet, Polybius loco modo citato, eum κληρικὸν ἀπὸ ῥητόρων fuisse tradit, h. e. ex eo Clericorum genere, qui κατ' ἐξοχὴν ῥήτορες, i. e. Tractatores, Exegetae nominabantur. Male nuper quidam haec verba ita sunt interpretati, tanquam si indicarent, eum ex causarum Patrono Clericum esse factum: male, inquam, quia eiusmodi interpretationem praepositionis ἐκ, Grammaticorum praecepta

cepta non admittunt. Digna de hac re adiecta Archiepiſcopi obſeruatio eſt, quae legi meretur.

Si Commentarium deinde ipſum diligenter inueſtigemus et exploremus, apparet, eum multa loca, ab aliis olim iamiam excerpta, et, ut aliorum nomina praetermittam, a Cosma Indopleuſte laudata, ignorare. Similiter in Catena PP. Graeca in Canticum, Meurſio editore, et Catena Vatic. Procopii, addi quoque poſeſt Theotokii in Octateuchum, quae nuper Lipſiae prodiit, laudantur ex Philonis Commentario in Canticum loca, quae in noſtra editione atque manuſcripto exemplari, unde textus deſiuntus eſt, deſiderantur.

Fogginius quidem ſtatim habet quo ſe expediat: duplex, inquit, Commentarius in Canticum olim fuerit, alter Philonis Carpaſii, alter vero Carpathii. Verum haec coniectura eſt audaciſſima, et omni fundamento deſtituta. Philo enim Carpaſius et Carpathius tantum litteris differunt. Magis Giacomelli ſententia placet, qui duplici vice Philonem Commentarium hunc, ultimo auctiorem et longiorem edidiſſe, arbitratur. Quo facto facile fieri potuiſſe, ut textus, quem in manibus habemus, ex priori editione fluxt. Quid autem impedit, quo minus ſtatuas, copioſiorem olim fuiſſe illum Commentarium, et poſtea in excerpta abiiſſe. Nonne exempla ſunt in promptu? Si ad haec prouocare liceat, quis tandem de Theodoreti Commentariis dubitet, longiores fuiſſe? Coniectura haec etiam ipſa Commentarii forma nititur. Etenim ſi formam hanc et conditionem paululum intuearis, quamuis Ἐκλογὴ inſcribatur, nonniſi ſcholia, praeteraque nihil continere, apparet. Caeterum ita eſt comparatus, ut totum Carmen myſtice explicet. De quo interpretationum genere libentiſſime aliis iudicium relinquimus. Nihilominus autem, ob allegoricum interpretandi modum, huic

libro

libro laudem omnem denegare nolumus, imo Editoris diligentiae potius in illustrandis quibusdam huius Commentarii locis, simulque insignem in arte interpretandi scientiam atque peritiam, vehementer sumus admirati. Curauit enim, ut textum graecum, qualis sit postea videbimus, e Codice Vaticano et Var. Lect. Lamberti Bosii emendaret, ita tamen, ut suas quoque coniecturas saepe felicissimas, in notis modeste proponeret. Multum fortasse, quoad Canticum Salomonis, ii, qui in Versionibus Graecis V. T. recensendis versantur, auxilii et utilitatis inde capere poterunt. Nec frustra N. T. Critici hunc Commentarium legent, quippe cum quatuor e N. T. loca citentur, quae partim cum nostra recepta lectione consentiunt, partim ab ea differunt. Laudatur scilicet Rom. VI, 9. ubi κυριεύσει pro κυριεύει: 2. Cor. II, 16. ὀσμὴ ἐκ θανάτου εἰς θάνατον, pro ὁ, θανάτῳ; (eandem lectionem Vulgatus iam tueri videtur:) Matth. X, 28. μὴ ἐχόντων τι ποιῆσαι, pro μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι: et Ephes. VI, 12. πνεύματα τῆς πονηρίας, pro πνευματικοὶ, legitur.

Ad textum graecum quod attinet, qui integer est adscriptus, Archiepiscopus pag. 40. 110 et 176. animaduertit, illum maxima ex parte cum Alexandrino conuenire. Nihilo secius tamen in nonnullis locis memorabiles lectionum varietates occurrunt.

Cap. I, 16. Philo in textum προκλίνη ἡμῶν σύσκιος recepit, quam lectionem Origenes et Ambrosius iamiam elegerant. Editio contra tam Hispanica, quam Romana, πρὸς κλίνῃ aut πρὸς κλίνην habent.

Cap. II, 9. Philonis textus a vulgata Alexandrini et Vaticani Codicis lectione recedit: ἕστηκεν enim plane omisit.

Cap.

Digitized by Google

Cap. III, 4. Eleganter fane ἐκ ἀφέσεως αὐτόν, pro ἐκ ἀφῆκα αὐτόν legitur; et ſtatim v. 8. eiusdem Cap. εἰς ante πόλεμον additur, quod omnes negligunt.

Cap. IV, 1. Omnes editiones, quas vidimus, legunt: ἰδὲ εἶ καλὴ ἡ πλησίον μου, ἰδὲ, εἶ καλὴ, et Verſio latina hic εἶ utroque loco premit ſilentio, quamuis cap. I, 15. ubi eadem verba occurrunt, in ſermonem latinum transtulit; Philonis autem textus ἰδὲ ἡ καλὴ — ἰδὲ ἡ καλὴ. In v. 8. huius cap. verbis δεῦρο ἀπὸ Λιβάνου νύμφη, δεῦρο ἀπὸ Λιβάνου apponitur καλὴ, quod quidem neque in libris editis, neque in manuſcriptis notis et vulgaribus reperitur: at ob membrorum conuenientiam tamen, reiicere nolimus. Cap. VI, 12. verba: ἐκ ἔγνω ἡ ψυχή μου, et textus et Verſio ignorat.

Haec de lectionum varietate ſufficiant; ſed duo alia loca ſuperſunt, quae properamus cum Lectoribus communicare. Primum cap. I, 6. Philo verba: ὅτι παρέβλεψέ με ὁ ἥλιος, e Giacomelli coniectura intellexiſſe videtur, uti Ambroſius, qui ea in hunc modum reddidit, *quoniam ſol me intuitus eſt.* Itaque facile in eam ſententiam concedere quis poſſit, ut veram lectionem παρέβλαψεν aut παρέφλιξεν fuiſſe putet. Mox ad Cap. III, 10. Archiepiſcopus Librum Sap. Salomonis et Sententiarum Ieſu Siracidae, Philonem pro Canonico habuiſſe, probare ſtudet. Quod quidem, ſi modo verbum *Canonis* recte intelligitur, ſcilicet ut *Canon* ſit Catalogus librorum eorum, qui in Eccleſia publice praelegerentur, admitti poteſt. Verum ſi quis ita accipiat, ut iſtos Libros propterea θεοπνεύστους putet, vehementer ab eo diſſentimus.

Caeterum, de huius Commentarii aetate, diſertum quidem teſtimonium afferre A. nequit, ſed e Seculo ſaltem ſexto iam originem ducere, licet colligere ex eo, quod Cosmas Indopleuſtes, cuius tamen Topographia an-

no 535. iam prodiisse a quibusdam dicitur, de eo mentionem fecit.

DANSK LOV HISTORIE FRA KONG HARALD BLAATANDS Tid til KONG CHRISTIANden FEMTES, af PEDER KOFOD ANCHER, Conferentz-Raad og Professor Juris ved Kiobenhavns Universitet:

i. e.

Historia legum Danicarum a Rege Haraldo Blaatand ad Christianum Quintum, TOMUS II. quaternis: Opus laboriosum et multae industriae.

Hafniae 1776. impensis Frider. Christiani Pelt, in 4.

Incipitur hic ab Erico Plogpenning, continuata capitum serie a 12. ad 26tum, finiturque ineunte stirpe Oldenburgica. Spes igitur est, tertiam adhuc partem, quae reliquias operis complectatur, secuturam, quae non modo rerum, sed jucunditatis etiam tanto abundantior pro re nata futura est, quanto propius ad ea tempora accedetur, quae vel nuper transacta sunt, vel recenti memoria vigent. In exponendis legum occasionibus, initiis, fatis et successibus, ita ut semper veritas in liberali luce collocaretur, rectum a falso dignosceretur, dici non potest cum quot quantisque difficultatibus, sed quas patientia indefessa vicit Auctori fuerit luctandum Campus, qui rerebatur, nunquam tritus, omnia situ squalida. Tempus et vetustas alia deleuerat, alia tenebris et corruptioni tradiderat. Per dubia et incerta saepe prima rerum vestigia fuerunt quaerenda, saepe in lectionem

nem, in verborum et legum ſenſum, in rationem temporum, auctoris nomen, aliaque inquirendum fuit. Quo labore etiam Hiſtoria gentis Danicae accepit, quo ſibi gratuletur. Hanc quidem illuſtrare a conſilio auctoris alienum; nec tamen hoc nomine meruiſſe piguit, ubi una fidelia utrumque conſequi licebat. Illuſtriora nos, more noſtro, breuiter indicabimus. Quamuis iam nihil fere iis legibus, quas Waldemarus uterque ſanxerat additum ſit ante Ericum V. regum tamen, qui illum proxime anteceſſerunt, temporibus, duo primum capita (13 et 14) deſtinata ab A. ſunt. Non deſunt rationes. Commemorantur leges ab Erico I, Abele, et Chriſtophoro latae. Huitfeld, Lyskander, Oſterſen, auctores ſunt: ſed illorum fides hic examinatur damnaturque, incerto talo nixa. Ne a maioribus ſancita violarentur, legum et recti faciendi moderatores, vindices non auctores exſtiterunt. Ericum, cum in Liuoniam religionis proferendae, imperiique confirmandi gratia, more patrum, et auctoritate Pontificis, profecturus eſſet, penuria fiſci publici pecuniam nouam ciuibus impoſuiſſe, et inde nomen contumelioſum tuliſſe, etiam vulgus Hiſtoricorum nouit: ſed originem multo altius repetendam eſſe; ſub Waldemaris iam hunc obtinuiſſe cenſum, in Canuti M. et Anglo Saxonicis legibus iam commemorari, primum in pios uſus, deinde in politicos tractum, arbitrarium fuiſſe, neque niſi difficillimis temporibus imperatum, hic multis oſtenditur. Ericum praeterea Suſato priuilegium, quod a maioribus conceſſum erat, confirmaſſe; Concilio Otthonienſi, Leonis Pontificis ſententiam, omnes eos a communione Eccleſiae excludentem, qui ſacra illius, vel bona, ſubducendo, vel iura infringendo, vel alio modo malitioſe tractarent, adoptaſſe: a Pontifice Innocentio 4to, cuius amicitiam in ſtudiorum commercio Pariſiis contractam poſſidebat, ad Concilium Lugdunenſe 1245. una cum Optimatibus Cleri Danici vocatum, ſuo et totius regni nomine legatos, quorum unus nobiliſſimus Erlandſen erat, miſiſſe. Neque maiori fide digna ſunt, quae de

fratrum Abelis et Christophori Sancitis traduntur: hoc interea certum est, eos, in primis Abelem, qui hoc modo caedem fratris se expiaturum credidit, variis priuilegiis datis de Ecclesia bene mereri studuisse. Commemoratur etiam nobilis illa lis, quae inter Christophorum et Archiepiscopum iam dictum Erlanen intercesserat, quippe propter leges suscepta. Uterque diuerli animi solertiaeque. Alter in aula Pontificis a puero enutritus, ibi iuuenis sacris praefectus, iura et potestatem Pontificis etiam in remotis terris amplificare conatus, regere ipse omnia, leges Scanicas ad suam libidinem interpretari et mutare; alte rex, contemni se a subdito, eique seruire turpe putans, ordines regni in Hallandia conuocauit, consilia praesulis elusurus. At ille pertinax, plenus sui, et parendi insolens, synodum Vedelinam 1256. regis comitiis opposuit, quae suae suorumque cum securitati, tum auctoritati, non parum prospexit, decreto maxime iniquo facto, ut si ullo modo iniuria in Praesules et sacrorum Antistites, vel volente et machinante, vel prudente et non impediente ipso rege, non modo ipse rex, sed etiam omnis ciuitas a communione Ecclesiae excluderetur, donec querelis foret satisfactum. Quae lex a loco conuentus Vedelina adpellata, auctoritate Pontificis et Concilii Hafnienſis ao. 1257. (al 8.) consensu, in detrimentum gentis confirmata est. Mox enim rex cum tota ciuitate vim sententiae sensit: regius sanguis violatus: per septem et decem annos pietatis cultus interdictus, et more brutorum per silentium dies transactus. Hic elegans de duplici Ecclesiae Gladio, huiusque doctrinae ortu, disputatio opportune inseritur. Sequuntur leges Erici *Glipping*, in quibus exponendis auctor feliciter est versatus. E permultis huius regis legibus paucae sibi plane constabant, altera alteri et similis et dissimilis: *facies non omnibus una, nec diuersa tamen qualem decet esse sororum*: sententiae alterius sine ratione accedere nescius, non potuit in opinionem *Sperlingii* et *Stubaei* induci, qua haec inconstantia legum librariorum errori adscri-

Cubiculum. Inde ad alia duo cubicula, & ad alia duo cubicula. Inde ad cubiculum. Inde ad cubiculum. Inde ad cubiculum

nium eadem esset querela, nec idem status, tres singulares, in trium principum prouinciarum gratiam, Scaniae, Seelandiae, et Jutlandiae, ao. 1284. comitiis Neoburgensibus sanciuit. Agitur hic de pace domestica, de conuentibus quotannis Neoburgi habendis, de decimis, de reditibus regis, de boue equo, etc. praestandis. In quo differant hae leges ostenditur. Commemoratur Cardinalis Guidonis sententia, in familiam regiam iusto durior.

Capite XVI. de noua Seelandiae lege agitur, quae ab *Erico Menved* putatur scripta, cum in Epitaphio ut *justitiarius pauperum et diuitum* laudetur. Ambiguum, utrum Olaus Episcopus Roschildensis, an alius compoluerit. Haec non ex veteri facta, aut emendata, ut opinio est, sed noua, et alia, estque illa multo praestantior. Inprimis in regimine regni melius constituendo versatur; cumque vetus ad Seelandiam tantum accommodata esset, haec communis effecta est. Quam causam veram fuisse cur haec substituta, vetus abrogata fuerit, ex alia constitutione 1304. data ostenditur, qua ordinatum, ut *utiliores et necessariae regiae coronae et communitati regni leges edantur.* Interea non recepta fuit, nisi post aliquod tempus, dum prioris inutilitas ex huius utilitate appareret. Edita est a *Gottofredo Gemen* Hafniae 1500. 8. sed vitiosissime, ex exemplaribus corruptis. Multa hic desunt, ordo peruersus, inscriptiones capitum falsae. Nec melius se habet editio quam 1576. Madz Wiingaard curauit. A. 1304. memorabilem legem de tributis populi ad conseruandam et augendam classem et exercitus, Ericus Menved pertulit, sed quae non diu valuit: alia 1314. contra deuersorum assiduitatem et lautitias data. Scanis 1317. priuilegium stabilitum, manere nobilibus in bona sua et seruos ius, quod ab Arrildo erat introductum. Erici V. legem 1282. de *iure regnorum*, male hic quidam Erico VI. adscribunt; quemadmodum nec minori iniuria eam abiudicant, quam, populi querelis de vi et iniustitia potentiorum commotus, territorio *Barre* in Scania dedit. Nec propinquis solum ditionibus, optimas leges promulgando, optimus

mus princeps prouidit sed etiam remotis Ao. 1306. vasallos in Estonia uniuit. Cum his iam 1304. Magistrum Equ Ensiferor. Liuoniae coniunxerat, ut sibi mutuo praesidio essent contra imminentem hostem. Tres constitutiones in Liuoniae gratiam fecit Ao. 1315. Nouum ius feudale de quo Huitfeldii et Arndtii testimonia: Ius ciuile et equestre Rigensibus datum. (Alii alio illud conferre studeant, sed manifesta vestigia linguae et legum Danicarum a Danis profectum arguunt, et ab hoc rege, quod plura demonstrant Feudum Daniae nobilibus Liuoniae confirmatum conseruatumque, cum Estonia 1346. Prussiae, et 1347. Ordini Teutonico cederet. Tandem et *libertas gratiae* concessa, cum 1561. Liuonia Polonis, et Estonia Suecis subiiceretur. Ordinasse etiam quaedam Praesules, Egerum et Oesicum inprimis, de sacerdotum defunctorum hereditatibus, memorantur.

Praestantissimo regi, diis aduersantibus, frater non optimi animi virtutisque, Christophorus successisse videtur, qui manus sibi primum a nobilibus et optimatibus regni constringi passus est Praescripta sunt regi iura et sacramenta. Quos ipse regere imperio debuerat, iis seruire cogebatur. Ad ius vocabatur, ibique a subditis iudicabatur. Haec pactio, hae conditiones, quamuis non eiusmodi fuerint, ut post venturis regibus lex fundamentalis et perpetua essent; tamen sunt factae. Plures articuli ex legibus Erici Glippingi sumtae.

Waldemarum Erici (Cap. XIX) in Danicis regibus habere plures nolunt Creatus tamen rex est, et pactis subiici ipsit, quae hic paululum mutata nomine *placitationis Nobilium* veniunt. Non praetereunda hoc loco comitis Holsatici *Hani* (vulgo Iohannis a Vagria) priuilegia, Clero Lalandiae et Falstriae data, quibus ab omnibus tributis liberantur. Leges ecclesiasticae, quas Pontoppidanus ad annum 1335. retulit, ad annum 1345. referendae iudicantur; ad quem annum item Synodus ecclesiastica, quae Hafniae, Petro Archiepiscopo II. Praeside habita est, sub cuius nomine Statuta Hafnienfia circumferuntur, pertinet.

Wal-

Waldemarus Christophori, (Capite XX.) thronum, postquam iam diu regimine vacuus fuerat desideratus adiit, et pactione facta promisit, se neminem odio prosequuturum, aut iniurias in Maiores factas vindicaturum, unde annestiam vocant Patris postea renouasse pactionem, suamque anno 1345 propter tumultus regni, addit, docetur: quibus nihilo minus in dies crescentibus, 1360. iterum se obstrinxit. Digna sunt etiam quae notentur, *Magni Sinckii* priuilegia Scanica, et *Waldemari* priuilegia Lundensia. Cum de iniuriis sibi illatis saepe retert ad regem, Clerus, multaque alia essent, quae sapientius melinsque ordinari opus haberent, variae cautiones factae sunt, ne aut sacerdotes ipsi aut bona ipsorum laederentur. Huc pertinet Archiepiscopi Petri sententia *excommunicationis*, et aliae constitutiones Ecclesiae, ut de festis celebrandis, de ceremoniis, etc.

Articuli *Thord Degn*, seu Thordonis Diaconi, nobilissimi sunt, facti secundum legem Iutlandicam, additiones, explanationes, et emendationes continent. Alii etiam ius ciuile complectuntur. Exstant latine versi, a quo, nescitur. G. a Gemen, Ludwig, et Westphal, editiones curauerunt. Notatur hic, *Thord Degn* Diaconum Sorauum fuisse, dubitari, Diaconus an generis, honoris, an officii nomen sit, et si officii sit, an sacri? vocatur enim interdum legifer Daniae. Disputatio videtur tenebris inuoluta: duos fuisse ostenditur, vnum Thord Iversen Degn, alterum Thord Lille Degn: verisimile, vnum secutum iura, alterum sacra, utrumque ad hos articulos componendos sua contulisse.

Olai regis pactio (Cap. XXII.) non omnia continet, quae Christophori habet, sed nouos articulos accepit. Ea, quae in lege Seelandiae legitur, Huitfeldianae praestat: quatuor autem articulis minor est. Olao regnante Margaretha tantum ut tutrix, post eius autem obitum ut regina regnauit, usque dum Ericus ea aetate esset, ut ipse negotia regni tractare posset.

Lex Jutlandica a. 1396. in Archivo Holmiensi inuenitur. Hac ipse Huitfeldius usus est. Calmariensis unio 1397. Legum praeterea, iusti et aequi, diligentem rationem

[illegible] [illegible] [illegible] [

ſtres viros oriri, qui ſuae quisque patriae monumentis illuſtrandis, tale exemplum, laborum patientia, doctrinae copia, et vi induſtriae aequali, imitentur.

D. IO. SAL. SEMLERI APPARATVS AD LIberalem V. T. Interpretationem.

Halae 1773. octonis.

Quamquam multi, qui ſcilicet plerumque praeiudicata opinione tenentur, tam peruerſe atque temere de Semlero, viro de rebus theologicis longe meritiſſimo, iudicare coeperunt, ut adeo eius exiſtimationi illudere non dubitarint: tamen bona cauſa confiſus, uti theologum decet, in remouendis erroribus, e ſuperſtitione ignorantia, aut eiusmodi alio fonte natis, quibus ſtudium theologicum tantum maculatum ſcatet, indefeſſus pergit. In hoc quoque Opuſculo permulta, quae Serae ſacr. Interpretes, recte hanc prouinciam adminiſtrantes, in ſuam utilitatem conuertere poterunt, propoſuit, ita tamen, ut, quamuis a vulgaribus ſententiis Calovii, Waltheri, Heideggeri, Carpzouii, aliorumque recedat, nemini ſua obtrudat, aut ob hanc diuerſitatem aliis contumeliam dicat, ſed omnibus, qui animi ingeniique viribus valent, libertatem de rebus propoſitis iudicandi lubentiſſime concedat. Liceat igitur et illi, de eiusmodi rebus, quae accuratiori inueſtigatione indigent, iudicare, atque meliora nos docere — Totum Libellum in duas diuiſit partes. In primo libro, per quinque capita, Librorum V. T. quatenus Interpres ſcire eam debet, hiſtoriam enarrauit. Primum eorum a Canone incipit, reliqua deinde, quae ſequuntur, de Moſis ſcriptis, reliquisque Libris hiſtoricis, poeticis, et propheticis exponunt. In ſecundo autem Libro Interpretis inſtrumenta, quo Auctor et Verſiones

Alberti, qui et Gundelfingus, hic reperitur sub nomine Alberti Argentinensis.

Albertus Argentinensis, Ord. Praed. Lector Colon. Vide Albertus Gundelfingus

se habeat, nihil tamen de horum Librorum auctoritate detrahi demonstrauit.

Jam diligentius in Pentateuchi conditionem inquirere pergit. Quamuis diuisio Pentateuchi in quinque Libros nullis difficultatibus laborare videatur, tamen in diuersas partes Interpretes critici abierunt. Libelli huius Auctor putat, eam diuisionem minime ex Mosis aetate originem ducere, multo autem minus Mosen in publicandis Dei mandatis, eundem ordinem, sicuti in nostris Bibliis extat, seruasse — De Pentateuchi scopo Theologi iterum longe inter se differunt. Sed plerique tamen sibi persuadent, Mosen non solum suae aetatis hominibus patrum memoriam usque ad suam mortem delineare, sed etiam simul eosdem de Messia venturo, et Ecclesiae ortu atque progressu, instituere voluisse. *Semlerus* vero eo fine Mosen edidisse Pentateuchum censet, ut Israelitae a falso Dei cultu reuocarentur. Quam quidem sententiam non repudiaremus, nisi hoc modo horum Librorum scopus nimis angustis limitibus circumscriberetur. Nam pro hominum illorum ratione necessario requirebatur, ut de Messia certiores fierent, de quo Moses multis locis perspicue tradidit. Si quis Leges politicas, quae sine moralibus sunt immixtae, obiiciat, is teneat, in Theocratia fieri aliter non potuisse, quam ut Deus quoad conditionem externam quoque populi sui peculiarem rationem curamque haberet.

His in uniuersum disputatis, Auctor ad *Geneseos* originem redit. Neminem procul dubio fugit, omni tempore inter viros huius rei peritos de hoc Libro magnum dissensum fuisse. Auctor igitur in hac quoque controuersia suam sententiam non celauit, quam tamen, pro more suo, nemini obtrudit. Nimirum, Librum quidem formam suam mutasse, atque ab aliis in lectorum gratiam additamenta accepisse, concedit; at vehementer iis aduersatur, qui haec esse diuinae originis existimant.

mant. Eadem de Libro Moſis ſecundo etiam valere contendit. Itaque in tot virorum doctiſſimorum diſſenſu, qui quo eam ſententiam ſibi eligat quam veram putet. Difficile profecto nobis videtur, quoniam ab illis temporibus longe remoti, atque teſtimoniis indubitatis plane deſtituti ſumus, certi quid in hac re pronuntiare. — Ad tertium, qui *Leuiticus* dicitur, de cultu Leutico copioſius A. verba fecit. Primo ſciendum eſt: auctorem nullo modo eorum partes ſequi, qui eo conſilio cultum Leuiticum fuiſſe praeſcriptum atque inſtitutum ſibi perſuadere ſolent, ut Iſraelitae e vinde Meſſiam eiusque doctrinam cognoſcere poſſent. Argumenta enim ab aliis allata, auctori nullo modo ſatisfaciunt. Eadem ex ratione Spencerum, qui in eo caput cultus Leuitici primarium poſuit, ut idololatria profligaretur, abſoluere, ſaltem excuſare ſtudet. Ad Pellicam exemplum eo nomine provocat, qui tandem ſententiam defendit, a nemine unquam accuſatus. Ceterum, Symbola quaedam in cultu Leuitico fuiſſe, non omnino negare audet; tamen omnium minime eiusmodi viros, qui omnia, quae aliquo modo ſpeciem habere videntur, eo trahunt, aequo animo ferre poteſt. Quis tandem, ubi de puerperae purgatione ſermo eſt, de Sanctificatione cogitare poſſit? et tamen viri non indocti ſuperioribus temporibus ſunt reperti, qui huic ſententiae calculum ſuum adderent. Omnia, quae Auctor in hanc partem diſputauit, bene ſe habent. Sed ad Librum ordine quartum iam pergimus. Interpretes huius Libri, qui methodo interpretandi allegorica delectantur, ſemper mirabiliter ſeſe torſerunt, ut, quem tandem *Numeri* in doctrina uſum habeant, demonſtrarent: unde euenit, ut iſtius generis interpretes ſaepiſſime contortiſſima interpretatiuncula in medium proferrent. Sunt quidem, quod dubio careat, in hoc quoque Libro multa loca, quae nos de promiſſionibus diuinis erudire poſſint, ſi modo recte intelligere velimus. At nemo nobis perſuadebit, totum Librum eo reſpicere.

De Libri capite tertio non opus est multis, siquidem Auctor a vulgari via parum declinat. Sequuntur nempe *Libri Historici*, quos Judaei vulgo sub titulo *priorum Prophetarum* complecti solent. De quorum auctoribus si fortassis huius Libri Lectores certitudinem nancisci cupiant, profecto a nemine magis, quam a Nostro in Historia Ecclesiastica versatissimo, expectare poterunt. At *Semlerus*, aeque ac reliqui de auctoribus eorum nihil certi habet. Ceterum tamen omnia, quae alii quoad eorum διασκεύην, (quam tamen, donec argumentis idoneis et firmis recte probetur, in dubium vocat,) et quoad auctoritatem canonicam disputarunt, diligenter collegit.

Hos Libri stylo sublimiori scripti excipiunt. In universum A. primo de metro Hebraeorum tradit, et omnia quae ab aliis, cum antiquioribus, cum recentioribus, huius rei peritis, iam dicta sunt et prolata, congerit. E quibus deinde, olim iam plura versus componendi genera fuisse, colligit, contra eos, qui unum modo admittere volunt. Posthaec, quinam causa Scriptores diuini, in tradenda religione, artem poeticam, aut si mauis stylum sublimiorem adhibuerint, quaeritur. Quisque nostrum, experientia sua edoctus, scit, quantum hoc scribendi genus ad animos commouendos continendosque valeat, quapropter non sine causa iustissima Prophetae eo sunt usi. Jam de Libro, qui vulgo *Jobo* tribuitur, sermo est. De eius auctore omnino Interpretes critici in diuersas sententias abire solent: alii ad Jobum, alii ad Mosen, ad Salomonem, alii ad alium referunt. *Semlerus* vero nos verum huius Libri auctorem ignorare, recte censet. Porro viri docti quoad argumentum, utrum Historiam, an Parabolam, quod Libri Auctor defendit, potius sapiat, omni tempore dissentere. In constituendo tempore A. maxima ex parte cum Usserio et Broughtono consentit, qui huius Libri originem unanimiter ad seruitutis aegyptiacae tempora referunt.

Quod

Quod vero ad Pſalmos attinet, omnia ad formam conditionemque eorum externam pertinentia hic diligenter collecta, atque pro viri huius ingenii acumine explorata ſunt. Inter reliqua vero, quae de Pſalmis in hoc opuſculo commemorantur, facile primum locum obtinebunt ea, quae hic Auctor de Pſalmorum numero, qui vulgo de Chriſto exponuntur, propoſuit. In uniuerſum minime negat, quosdam neceſſario de Chriſto intelligi debere. Sed quum alii iuſto plures, repugnante contextu, de Meſſia explicent; alii eorum numerum nimis extenuent; nec horum, nec illorum veſtigia ſequenda eſſe, ſerio monet; multo magis ubique videndum, an aliquid, quod Chriſto competat, eiusque doctrinae conueniat, in eiusmodi Pſalmo reuera inſit. Pſalmum denique CLI. qui ſolus in Verſione graeca legitur, nec non illos XVIII. qui ſub nomine Salomonis ibidem occurrunt, Alexandrino Judaeo aperte tribuit.

Accedimus iam ad Libros, qui *Salomonis* nomen inſcriptum habent. Primo loco *Sententiae* ſunt propoſitae quarum προσωπεῖον Auctor omnino in dubium vocat. Concedit quidem, Librum haud nimis egregiis et fere diuinis dictis eſſe exornatum: attamen ſimul defendit, ea omnia apud alios quoque viros ſapientes reperiri. Eandem ſententiam antiquiſſimis iam temporibus Theodorus Mopsueſtenus, poſtea vero Spinoſa, eſt amplexatus: ſed acriter Huetius, Witſius, aliique eos caſtigarunt. In his Prouerbiis interpretandis diligenter monuit, ne ubique, uti nonnulli Interpretes fecerunt, ſententias communi quaſi vinculo inuicem connectere ſtudeamus. Ea methodo explicandi, ſane ſapientiſſimis Sententiis multum acuminis et elegantiae detrahi. Videamus nunc de *Coheleth*: ex ipſo hoc nomine, Auctor hunc Librum recentioris aetatis eſſe, quam vulgo putatur, colligit. Verum non ſolum Interpretes de tempore, quo ſcriptus, ſed etiam de auctore, a quo compoſitus liber ſit, diſſentiunt. Auctor dubius haeret, utrum Salomonem ipſum, an alium, qui eius perſo-

ἀπὸ τοῦ ἐναντίου. ἐν γὰρ τοῖς ἐναντίοις ἡ ἐναντία ἐπιστήμη. ἐπεὶ οὖν ἐστὶν ἐναντία ἀρετὴ κακίᾳ, καὶ ἐπιστήμη ἐπιστήμῃ ἐναντία ἐστίν. ἔστιν δὲ ἐπιστήμη ἀρετή· ἔστιν ἄρα καὶ κακία ἐπιστήμη. ἀλλὰ μὴν ἐπιστήμη οὐκ ἔστιν· οὐκ ἔστιν ἄρα οὐδὲ κακία ἀρετή. ἀλλὰ μὴν ἀρετή ἐστιν· οὐκ ἔστιν ἄρα κακία ἐπιστήμη. ἀλλὰ μὴν ἐπιστήμη ἐστίν· οὐκ ἔστιν ἄρα

Δίκαιος μέλλων κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων ἀπιστεῖται, καὶ ὁ ὅσιος ἐπὶ τῶν ἀνόσιων ἀπιστεῖται. Ἐὰν εἴπῃ σοι ὁ ἀδικούμενος ὑπὸ σοῦ· Ἀνάθου ὑπὲρ ἐμοῦ, καὶ δῷ τὰς ἀφορμάς, ἐξέτασον μετὰ πάσης ἀκριβείας, ἵνα μὴ ἀκούσῃς τὸ ῥητόν· Ἀπὸ τοῦ ἀδίκου ἀπόστηθι, καὶ ἐκδικήσει σε ὁ Θεός. Ἐὰν γὰρ ἐπιστρέψῃ ἐπὶ τὸ ἀνάθεμα, ἐκδικήσει σε ὁ Θεός·

guam vernaculam conuertit. De horum, aliorumque, v. c. Iunii, Tremellii, Oſiandrorum Verſionibus, nec non recentiſſimorum Paraphraſibus, ſufficienter atque docte hoc loco eſt diſputatum. Quae porro de Interpretibus dicenda reſtant, ea ne meris nominibus, aliunde fortaſſe notis, Lectoribus moleſtiam afferamus, data opera praetermittimus. Sunt autem primarii omnes, qui Commentarios, aut Obſeruationes exegeticas, aut eiusmodi alia huc pertinentia ſtripſerunt, nominatim de Geographia biblica, de Chronologia, Hiſtoria, Antiquitatibus, et ſic porro, ab Auctore diligenter laudati, ita ut, ſi quis in hac re erudiri velit, tuto eum adire poſſit.

OPPIANI, POETAE CILICIS, DE VENATIONE libri IV. et de Piſcatione libri V. cum Paraphraſi Graeca librorum de Aucupio, Graece et Latine. Curauit IO. GOTTLOB SCHNEIDERUS.

Argentorati, ſumtibus Koenigii, 1776. 2 Alphab. in 8vo. maiore.

Etſi, quod dudum inter rerum peritos conſtat, libri, qui ſub nomine Oppiani Poetae circumferuntur, ob generis dicendi elegantiam, artificiumque poeticum, non tantopere ſunt commendandi, ut multis aliis veteris Graeciae monimentis ſint praeferendi, aut forte aequiparandi: ob rerum tamen praeſtantiam facile digni videntur, vt a rerum naturalium indagatoribus non negligantur. Quare exiſtimamus, *Schneiderum*, cuius amor ſtudiumque graecarum litterarum iam aliunde conſtat, et nonnullis ſatis eſt comprobatum exemplis, merito feciſſe, quod hunc Poetam, paulo rariorem, quamquam ad hanc eius editionem magis caſu et fato quodam ra-

'ptus

ginta annos, quibus fuit in exilio, decessit, quinto anno
postquam Ioannes Apostolus ab exilio reuersus est. Ioannes
autem Apostolus, cum ad Ephesum peruenisset, ecclesias
circumiit, & ordinauit episcopos, presbyteros, & diaconos
per singulas ciuitates, & clericos ordinauit per singulas
ecclesias, & plebem per singulas partes. Deinde ad Ephesum
reuersus, ibi mansit usque ad Traiani principatum. Quem
Traianus persecutionem commouit, & Ioannes Apostolus
ab Ephesi ciuitate Romam ductus est, & ante portam Latinam
in dolium feruentis olei missus est, & inde exiuit purgatior
quam intrauit. Et ab eo tempore Traianus cessauit persequi
Christianos, & Ioannes Apostolus in Ephesi ciuitate mansit
usque ad Adriani principatum. Et ab Adriano relegatus est
in insulam Pathmum, & ibi scripsit Apocalypsim. Et cum
Adrianus mortuus esset, & Antoninus Pius regnare cœpisset,
Ioannes Apostolus ab insula Pathmo reuersus est, & Ephesi
ciuitate mansit usque ad Antonini principatum. Et ab eo
tempore Antoninus cessauit persequi Christianos, & Ioannes
Apostolus in Ephesi ciuitate mansit usque ad Antonini
principatum. Et ab eo tempore Antoninus cessauit persequi
Christianos, & Ioannes Apostolus in Ephesi ciuitate mansit
usque ad Antonini principatum. Et ab eo tempore Antoninus
cessauit persequi Christianos, & Ioannes Apostolus in

excepit Aldina, quae primum libros de Venatione graece adiunctos habet, sed innumeris iisque foedissimis obsitos mendis. Fr. Asulanus, qui curam huius editionis gessit, iactat quidem, Iuntinae vitia a se esse correcta, sed, ut facile ex comparatione utriusque editionis lectionum intelligitur, cum Schneidero existimamus, loca illa ab Asulano magis esse deprauata, quam emendata. Aldinae vestigia nimis religiose premit graeca Cynegeticorum editio Parisiensis, apud Vascosanum 1549. in 4. ubi nihil noui, nisi aliquot scripturae vitia, reperies. Egregiam vero operam nauauit Oppiano Hadr. Turnebus, qui nitide edidit, Codicibus Mssis adiutus haud paucis; quamquam eos, pro more seculi, non nominet. Nec tamen omnes lectiones, quae illi editioni subiunctae sunt, ex libris scriptis sumtas esse putandum est: insunt enim lectiones Iuntinae et Aldinae. Postremus ad Oppianum edendum accessit Conr. Rittershusius; sed eius opera multis accusatur nominibus. Etenim primo latina interpretatio et commentarius magis obruisse et obscurasse, quam illustrasse explicuisseque auctorem putatur. Deinde multa loca, ob ignorationem graecarum litterarum, perperam interpretatur, aliaque vitia negligentiae stuporisque commisisse insimulatur Rittershusius.

Praeter hos Editores subinde extiterunt alii viri, et ingenii acumine, laudeque eruditionis conspicui, qui studium suum ad emendandum conferrent Oppianum: in his *Andreas Schottus*, in libris Obseruationum humanarum, qui codices bibliothecae Vaticanae, et librum Salmanticensem, hanc ipsam ob causam diligenter contulit: item *Ianus Rutgersius*, in Variis Lectionibus: *Georg. Arnaldus*, in Lectionibus gr. *Io. Piersonus* in Verisimilibus: *Conr. Gesnerus*, *Io. Ger. Vossius*, *Corn. Pauus*, et alii. His omnibus usus est Schneiderus subsidiis. Sed alia restare ait, quibus aegre caruit, et quae adeo futuro Oppiani Editori relinquit: veluti Paul. Iac. Foertsch de Oppiano Poeta libellum, qui Lipsiae anno huius Seculi unde quinquagesimo prodierit in forma octaua: item

Artemidorus Ephesius Geographus cum scholiis Marciani, quae nunc primum in lucem prodeunt. Accedunt Agathemeri Geographiae Informatio, Eratosthenis Geographica, Isaaci Argyri Commentarius in Dionysium Periegetam, Eustathii Commentarius in eundem, Priscianus Lydus de Solibus, Dicaearchi Descriptio Graeciae, Scylacis Periplus, Anonymi Periplus Maris Rubri, Anonymi Periplus Maris Euxini, Anonymi Periplus Maris Magni, Anonymi Periplus Maris Erythraei, Anonymi Periplus Maris Caspii, Anonymi Periplus Maris Hyrcani, Anonymi Periplus Maris Persici, Anonymi Periplus Maris Indici, Anonymi Periplus Maris Atlantici, Anonymi Periplus Maris Exteri, Anonymi Periplus Maris Interni, Anonymi Periplus Maris Cimmerii, Anonymi Periplus Maris Ponti Euxini, Anonymi Periplus Maris Mediterranei, Anonymi Periplus Maris Adriatici, Anonymi Periplus Maris Ionii, Anonymi Periplus Maris Aegaei, Anonymi Periplus Maris Siculi, Anonymi Periplus Maris Tyrrheni, Anonymi Periplus Maris Gallici, Anonymi Periplus Maris Hispanici, Anonymi Periplus Maris Africani, Anonymi Periplus Maris Libyci, Anonymi Periplus Maris Aegyptii, Anonymi Periplus Maris Arabici

Turnebus, vel noua recepta lectio mutationem suaderet. At libros de Piscatione, suo more, latine reddidit Editor ipse. Nam ut hi libri certe latine legerentur, et intelligerentur ab iis, qui litterarum graecarum essent expertes, praesertim cum horum lectio inprimis rerum animaliumque naturae indagandae studiosis, qui sane non omnes graeca callent, non possit non esse longe utilissima et gratissima: id operam dedit, ut, poeticis saepe comparationibus, ambagibus et translationibus, praetermissis, ea tantum redderentur, quae ad rem causamque pertinere videbantur, atque interdum, ubi opus videbatur, obscura circumscriberentur, planiusque explicarentur. Interpretatio latina Paraphraseos Eutecnii in libros de Aucupio, sumta est e Conr. Gesneri editione. Sub calcem libri subiunctae sunt Schneideri Animadversiones in omnes nostri Poetae libros: hic non modo lectiones variantes plerasque, easque principes, notantur; sed subinde etiam redditur ratio mutationum, si quas textus subiit in hac editione; praeterea saepenumero res obscurae et intellectu paulo difficiliores explanantur. Sic v. c. ad libros de Venatione diligenter commemorantur opiniones hominum eruditorum, qui studium suum aut in emendandis Poetae verbis, aut in animalium ab Oppiano descriptorum natura explicanda, cum fructu aliquo collocarunt. Atque in animadversionibus ad quinque de Piscatione libros hoc maxime egit, ut sedulo loca conferret, quae vel ab aliis ex Oppiano sumta videntur, quemadmodum fere totus liber nonus Aeliani de Hist. Anim. inde conflatus est, uti verissime monet Editor, licet Aelianus rem bene dissimulauerit; vel aliunde translata, nomenclaturam, historiam, et rationem capiendorum piscium, ab Oppiano traditam, illustrare putabantur. Etenim recte monet doctissimus Editor, ante Oppianum multos extitisse, qui uniuersam piscandi rationem vel versibus canerent vel prosaica oratione explicarent: veluti Leonidam Byzantinum, Metrodori filium, cuius mentionem facit Aelianus; item Seleucum Tarsensem, uti ex loco quodam Athenaei constat.

NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipsiæ

ANNO MDCCXXXVII.

Cum Gratia & Privilegio Sacræ Regiæ Majestatis Poloniæ & Electoralis Saxoniæ.

Præfatio Editorum, in qua de Actorum Eruditorum Lipsiensium Continuatione, & Indice Auctorum & Rerum, qui Tomis XXX. hactenus continentur, agitur. pag. 1. 2.

Mensis Januarius, Anno MDCCXXXVII.

I. Joannis Bernoulli, Professoris Basileensis, Dissertatio de Natura & Propagatione Sonorum. pag. 1.

II. Christiani Wolfii, Professoris Halensis, Elementa Matheseos Universæ, Tomi tertii Sectio prima, continens Geometriam Planam. pag. 13.

III. Joannis Bernoulli, Professoris Basileensis, Dissertatio de Natura & Propagatione Sonorum. pag. 25.

IV. Christiani Wolfii, Professoris Halensis, Elementa Matheseos Universæ, Tomi tertii Sectio prima, continens Geometriam Planam. pag. 37.

V. Joannis Bernoulli, Professoris Basileensis, Dissertatio de Natura & Propagatione Sonorum. pag. 49.

VI. Christiani Wolfii, Professoris Halensis, Elementa Matheseos Universæ, Tomi tertii Sectio prima, continens Geometriam Planam. pag. 61.

VII. Joannis Bernoulli, Professoris Basileensis, Dissertatio de Natura & Propagatione Sonorum. pag. 73.

VIII. Christiani Wolfii, Professoris Halensis, Elementa Matheseos Universæ, Tomi tertii Sectio prima, continens Geometriam Planam. pag. 85.

IX. Joannis Bernoulli, Professoris Basileensis, Dissertatio de Natura & Propagatione Sonorum. pag. 97.

X. Christiani Wolfii, Professoris Halensis, Elementa Matheseos Universæ, Tomi tertii Sectio prima, continens Geometriam Planam. pag. 109.

XI. Joannis Bernoulli, Professoris Basileensis, Dissertatio de Natura & Propagatione Sonorum. pag. 121.

XII. Christiani Wolfii, Professoris Halensis, Elementa Matheseos Universæ, Tomi tertii Sectio prima, continens Geometriam Planam. pag. 133.

perunt, Alhazenus Maurus, et Vitellio, quorum ille circa annum R. S. 1100, hic autem anno 1250, satis amplum de arte Optica opus conscripsit, laudandi quidem sunt, qui in tanta temporum barbarie de illustranda nobilissima hac doctrina cogitauerint, theoriam autem de lucis propagatione, et de coloribus, ita non pertractarunt, ut vel ullam ex eorum voluminibus percipere possit utilitatem is, qui ad excolendam Dioptricam accedit. Primus itaque, qui paulo maiora in Matheſi conari solitus, anaclasticam etiam artem comtiori quodam habitu oculis hominum exposuit, magnus fuit ille Keplerus. Ab huius enim aeuo computanda sunt benigniora sicut Astronomiae, ita et Dioptricae fata. Ad enucleanda scilicet nobilissimae huius artis principia accingi se passi sunt summi in hoc genere viri Cartesius, P. Cherubinus, Nicolaus Hartsoekerus, Guilielmus Molyneux, Hugenius, Smithius, Abbas de la Caille, aliique. Omnium vero labores superat Leonhardus Eulerus, V. Cl. in aureo, quod iam manu versamus, de Dioptrica Opere. Cuius libri, ut breuiorem quidem notitiam, ita tamen comparatam, ut ad perspiciendas ipsius scripti dotes sufficiat, cum Lectoribus nostris communicare possimus, pauca de usu Dioptricae artis, eamque tractandi ratione, nobis dicenda sunt. Ultimus itaque, ut ab hoc ordiamur, Anaclasticae finis, in eo positus est, ut visionis nostrae imbecillitati, commoda quadam ratione, lentibus adhibitis, succurratur, quo feliciores in tractanda Astronomia, tum vero etiam in eruendis naturae arcanis, cognoscendisque iis corporum particulis, quae sensus effugiunt, experiri possimus progressus. Facile itaque patet, eos demum in hac arte plausus mereri, qui ita circa illam versantur, ut maxima quaeque eorum ex conaminibus ad Physicos aeque ac Astronomos redundent commoda. Non igitur multa, non noua, non otiosa forsan artificia docuisse sufficit. Ea potius doceantur, ea ex limpidissimis fontibus deducantur principia quibus si insistamus, fieri non potest, quin visionis perfectio, facillima ratione, et ita augeatur, ut minimus

mus inde error metuendus ſit. Hic etiam unicus eſt finis, quem ὁ πάνυ Eulerus, in nitidiſſimo, de quo iam nobis ſermo eſt, opere ſibi propoſuit. Non enim tironibus ſcripſit, ſed viris; non in demonſtrandis artis dioptricae rudimentis, a pluribus iam luculenter diſcuſſis, elaborauit, ſed mira potius ἀκριβείᾳ difficiliora et potiora artis illius capita ita adornauit, ut erutorum a ſe principiorum commodam ad praxin oſtenderit applicationem. Quod ipſum ut eo facilius noſtris etiam Lectoribus demonſtrare poſſimus, illuſtriorum, quae in volumine hoc occurrunt doctrinarum, recenſum dabimus. Ante omnia tamen moneamus neceſſe eſt, illotis certe manibus ad pernoſcendum praeclarum hoc Eulerianae eruditionis monimentum acceſſurum eſſe eum, qui ſolida Analyſeos finitorum aeque ac infinitorum deſtituatur cognitione. Omnia nimirum analytica methodo pertractauit Eulerus, eoque ipſo id aſſecutus eſt, ut theoremata, quae longa alias oratione demonſtranda fuiſſent, breuiſſima litterarum ſignorumque algebraicorum compoſitione ob oculos collocare ſuis potuerit lectoribus. Quibus praemiſſis, iam ad rem ipſam nos conuertimus.

Librum Dioptricae primum, qui hoc Volumine continetur, et generaliora exhibet principia, ad inſtrumentorum dioptricorum conſtructionem neceſſaria, in ſeptem capita diſtinxit Auctor laudatiſſimus. Caput primum in explicanda imaginis per unicam lentem repraeſentatae diffuſione verſatur; (pag. 3—47.). ab hoc enim caſu ſimpliciſſimo, qui in dioptricae ſublimioris theoria occurrere poteſt, totum omnino opus erat auſpicandum. Notum ſcilicet eſt artis peritis, figuras lentium ſphaericas impedire, quo minus radii, ab unico puncto diuergentes, et ſub diuerſis in lentis faciem incidentes angulis, poſt lentem iterum in uno eodemque puncto coniungi, atque ita diſtinctam puncti illius imaginem exhibere poſſint. Unde fit, ut plures eiusdem puncti poſt lentem repraeſententur imagines, quarum illa, quae a radiis lenti proximis per lentem refractis exhibe-

tur, principalis imago, quae vero ex concurſu radiorum per extrema aperturae lentis puncta transmiſſorum concurſu oritur, imago extrema dici ſolet. (pag. 3—6.). Spatium vero, inter has duas imagines interiectum ſpatium diffuſionis vocatur. (pag. 8). Ad hanc autem diffuſionem aut penitus tollendam, aut certe tamen, quantum fieri poteſt, minuendam, omnem omni tempore direxerunt Dioptrici laborem. Hinc alii, reiecta lentium figura ſphaerica, commodiorem ſubſtituendo figuram, huic defectui conſulere; alii contra, lentes faciebus ſphaericis adornatas retinere, et potius ex natura minimi eam conſtructionem elicere maluerunt, qua adhibita ipſum diffuſionis ſpatium minimum euadit. Inter illos Carteſius eminet, qui lineas eapropter dioptricas inuenit, quarum naturam, ab ipſo inuentore non demonſtratam: deinde explicarunt Newtonus in Princip. Phil. Nat. Mathem. Lib. I. Prop. 97 et 98. et Leibnitius in his Act. Erudit. An. 1689. p. 37. Sed quum in praxi non commode lentes parari alia quadam quam ſphaerica figura poſſint; et fieri certe nequeat, quin huiusmodi lentium ad ſimilitudinem alius cuiusdam curuae efformandarum conſtructio, longe maioribus obnoxia ſit difficultatibus, ac eae eſſe ſolent, quae in lentium dioptricarum ſphaericam referentium figuram, occurrunt praeparatione: facile patet, laudandum omnino eſſe Eulerum, qui alteram potius, quam indicauimus, viam ſequi, et, non mutata lentium figura, periculum facere maluit, quantum in hoc genere ab ingenio Matheſeos diuitiis lautiſſime inſtructo praeſtari poſſit? Hunc in finem tum omnes quae in laudato opere proponuntur doctrinae, tum etiam imprimis tractatio de imaginum diffuſione, luculenter compoſitae deprehenduntur. Determinato enim radiorum a puncto lucido in axe lentis ſito dimanantium, poſt tranſitum per lentem cum axe concurſu (pag. 12—23.), pro data lentis apertura ſpatium diffuſionis aſſignatur, et deinde pro datis diſtantiis determinatricibus, atque cognita lentis craſſitie, omnes lentes definiuntur, quae conditioni diſtantiarum illa-

Harum distantiae nimirum obiecti ante lentem, et imaginis principalis post lentem satisfaciunt; tandem, neglecta lentis crassitie, eam inuenire lentem docetur, quae, pro data apertura, minimam pariat imaginis diffusionem (p. 24—35.). Ex qua tractatione non iis solum, qui dioptricae arti suas dedicarunt operas, sed omnibus Matheseos studiosis utilissima, satis colligi potest, quanta sit in methodo analytica introductarum quantitatum indeterminatarum praestantia; utpote quibus adhibitis, longe generaliora theoremata, longe elegantiores efformari possunt hypotheses. Quod ideo monemus, quia per totum hocce opus, quantitates indeterminatae, optimo adhibitae consilio, occurrunt. Ultimum in capite primo locum occupat lentis, quae, pro data quadam apertura, non minimum, sed datum producat spatium diffusionis, determinatio (p. 35—41.); quibus ita discussis, auctor laudatissimus, definita mutatione, quam imaginis principalis locus patitur parumper longius remoto obiecto, determinataque magnitudinis, quam imago sortitur ad obiecti magnitudinem relatione, satis commodum sibi parat transitum ad doctrinam de diffusione imaginis per plures lentes repraesentatae, quae in altero capite exponitur.

Omnia nimirum in hac diffusionis, a pluribus in medium productae lentibus, determinatione ad id redeunt, ut loco unius puncti, de cuius repraesentatione in primo capite dictum est, introducatur imaginis puncti cuiusdam per primam lentem iam diffusae, atque nunc iterum per secundam lentem repraesentandae, consideratio. Ad hoc ipsum autem ea iam quodammodo viam sternunt, quae in primo capite de loco obiecti parumper mutato dicta sunt. Facile enim perspicitur, eandem fore repraesentationis imaginis diffusae rationem, quam in obiecto, quod in diuersis locis a se inuicem parumper remotis collocatum, post lentem exhibetur, deprehendimus. Hinc praemisso problemate generali, per cuius solutionem spatium diffusionis determinatur ex repraesentatione imaginis iam diffusae ortum (pag. 48—53.), re-

liqua huius capitis tractatio circa definiendum ſpatium diffuſionis pro obiecto in axe collocato, et per duas, tres, quatuor, aut quotcumque demum lentes repraeſentato, verſatur, et quidem tam in computum introducta, (pag. 53—69.) quam neglecta lentium craſſitie (pag. 69—76.).

Abunde hunc in modum exantlata theoria de obiecti cuiusdam per plures lentes certis a ſe inuicem diſtantiis collocatas repraeſentatione, in Capite tertio ſequitur doctrina de obiecto, per plures lentes, aut immediate iunctas, aut tam exiguis tamen ſpatiis diſſitas, ut diſtantiae illae pro nullis commode haberi poſſint, repraeſentato. Lentes hac ratione adornatae, compoſitae vel etiam multiplicatae dicuntur (pag. 77.), iisque adhibitis efficitur, ut longe minus prodeat ſpatium diffuſionis, quam idem, dum lentibus utimur ſimplicibus, ſiſti poſſit. Neglecta igitur lentium ſuper communi axe ſibi iunctarum craſſitie, primo loco lentes duplicatae, earumque effectus, tum vero etiam lens ſimplex, quae eundem quem duplicata producat effectum, determinantur (pag. 79—86.); deinde vero ea lentium euoluuntur requiſita, quae adeſſe debent, ut ſpatium diffuſionis prodeat minimum (pag. 86—93.). Quibus diſcuſſis, huc usque demonſtrata ad caſum applicantur, in quo, pro diuerſis lentibus, diuerſa obtinet refractionis ratio, et hactenus neglecta inter binas lentes diſtantia in calculum introducitur (p. 94—99.). Eadem ratione praeſtantiſſimus Eulerus circa lentes triplicatas verſatur, quas, iam enucleata de lentibus duplicatis doctrina tamquam lentes conſiderat ex lente duplicata et lente ſimplici compoſitas. Primum enim lentes ex iisdem mediis refringentibus confectas eſſe ponit (p. 100—120.), earumque diſtantias negligit; deinde vero et diuerſas refractionum rationes, et diſtantias illas, ad calculum reuocat (p. 120—127.), ita ut accuratior huius loci tractatio, ſui quo magis abſoluta numeris, mente vix concipi poſſit. Exhibetur porro doctrina de lentibus quadruplicatis, quintuplicatis, quin in infinitum usque multiplicatis, easque ad uſum accommo-

Digitized by Google

modandi ratio lucidiuscule, adhibitis eo fine quantitatibus indeterminatis, hoc eſt pro arbitrio noſtro determinandis, docetur; ultimo demum loco oſtenditur, ſatis iam conſuli inſtrumentorum dioptricorum conſtructioni, ſi lentes quadruplicatae adhibeantur, quum ſcilicet ſpatii diffuſionis diminutio, quae lentibus magis multiplicatis in uſum vocatis contingat, nullius fere ſit momenti.

Hactenus explicata principia ad ſolas lentes ſpectant, neglecta oculi ipſius, qui per illas lentes obiectum conſpicit, conſideratione. Hinc naturali ſatis ratione, in capite tertio, ad confuſionem viſionis, magnitudinem imaginis apparentem, et claritatem, ipſius oculi conſtructionis diligenter habita ratione, deuoluitur tractatio. Quo loco prima occurrit viſionis diſtinctae definitio, quod nimirum illa tunc adſit, cum radii a quolibet obiecti puncto diuergentes, in fundo oculi ſuper retina in unum punctum iterum congregantur; quem conceptum, ex ipſa ideae diſtinctae natura egregie deriuatum eſſe, nemo non videt. Quum autem pro diuerſa, diuerſorum oculorum conſtructione, ad viſionem diſtinctam diuerſae etiam obiecti ab oculo diſtantiae requirantur, paucis de differentia Myopes inter et Presbytas agitur, atque hos interdum non tantum infinitam, ſed quoque negatiuam obiecti diſtantiam exigere, ut diſtincte videre poſſint, oſtenditur. Iſtud nonnullis forſan obſcurius videri poſſet. Notamus igitur, negatiuam obiecti diſtantiam hoc loco dici eam, quae poſt oculi obſeruantis retinam concipitur, atque toties adeſt, quoties oculus non niſi conuergentibus radiis diſtinctam nanciſcitur viſionem. Sed haec hactenus.

Sequitur iam in Opere noſtro viſionis confuſae definitio (pag. 128.), quae adeſſe dicitur, cum radii, ex quocumque obiecti puncto emiſſi, non in uno iterum retinae puncto congregantur: quod quum euenire debeat quoties radii illi in puncto quodam, aut ante, aut poſt retinam ſito, concurrant; facile patet, per radios poſt illud punctum ante retinam ſitum iterum diuergentes vel etiam ante punctum concurſus poſt retinam ſitum conuergentes,

tes, cuiuscumque in obiecto puncti, orbicularem in retina sisti imaginem, huiusque circelli semidiametrum, confusionis mensuram exprimere. Haec vero confusio ex ipso diffusionis spatio hactenus determinato oritur; quapropter habita spatii illius ratione, confusio, cui visio obnoxia est, definitur (p. 140—143), atque ea eruitur oculi conformatio, quae minimam admittat confusionem. (p. 143—147.). In iis autem, quae hucusquae proposuit celeberrimus Eulerus, confusionis mensura determinata est pro spatio diffusionis arbitrarie assumto. Sequitur iam specialior eaque prolixior tractatio, quae pro spatio diffusionis, ab unica, a duabus, tribus, pluribusue lentibus in medium producto, confusionis ipsius mensuram determinat (pag. 147—155.), et quantitatem, sub qua quaeuis obiecti portio, ab oculo in iusta post imaginem ultimam distantia collocato conspicitur (p. 155—159) definit. Quum porro claritas visionis determinetur per coni vel cylindri luminosi, a quouis obiecti puncto in oculum transmissi, amplitudinem, sectionis illius coni circa eiusdem in oculum ingressum, semidiameter definitur (p. 162—165.). Atque his omnibus praemissis, ad quaestiones, quanta quotcumque lentibus adhibitis obiecti multiplicatio futura sit? quanta claritas? quanta confusio visionis? tam habita crassitiei lentium ratione, quam eadem neglecta, (quum hoc utplurimum commode fieri possit), respondetur (p. 165—178); in calculum tandem introductae discrepantium refractionum rationes, huic capiti addunt colophonem (p. 178—179.). In iis, quae praecedunt, doctrinis radiorum ex unico nonnisi puncto in lentis vel lentium axe collocato dimanantium, cum axe concursum, laudatissimus auctor considerauit.

Caput proinde quintum campi apparentis, id est, spatii in obiecto, ex cuius singulis punctis radii in centrum lentis obiectiuae incidentes, per reliquas lentes omnes transmittuntur, determinationi, definiendoque oculi loco maxime idoneo, de dicauit. Quapropter in primo statim problemate, radii ex obiecti puncto extra axem assumto

trans-

transmissi, cum axe determinatur concursus (p. 180—183). Quum autem oculus, in eo collocatus puncto, in quo radii ab extremis campi apparentis transmissi punctis axem intersecant, non possit non totum campum apparentem conspicere, hoc punctum praebere locum oculi maxime idoneum, in aprico est. Ea igitur, quae sequuntur, problemata, eo collineant, ut pro obiecto per unicam lentem, vel per duas, tres, aut quatuor lentes conspiciendo, tum campus apparens definiatur, tum vero etiam locus oculi maxime idoneus (p. 187—200.). Jam vero hae quantitates a singularum lentium pendent apertura; unde iam ratio aperturae ad calculum reuocatur, quam praestantissimus auctor dicit quotum, ex diuisione semidiametri aperturae, per distantiam lentis focalem, pro nihilo habita eiusdem crassitie, ortum (pag. 201—204.). Quo facto, per hanc rationem aperturae, posito instrumento quodam dioptrico, quotcumque lentibus adornato, singularum lentium distantiae, quas dicunt, determinatrices, hoc est obiecti ante lentem, huicque respondens imaginis post lentem distantia, exprimuntur (p. 205—208). idoneus oculi locus definitur, (p. 209—212), atque ea in lentium dispositione conditio determinatur, quae efficiat, ut oculus in loco idoneo collocatus simul distincte obiectum videat (p. 212—215.). Agmen denique doctrinarum in hoc capite expositarum claudit, problematis, quod pro quotcumque lentibus, quarum crassities negligitur, habita etiam multiplicationis ratione, campum apparentem determinare iubet, resolutio (p. 216—223).

Doctrinis, quae physicam radiorum indolis, non supponunt cognitionem, solide aeque ac eleganter exantlatis, in Capite sexto laudatissimus Eulerus ad confusionis, quae ex diuersa radiorum indole originem capit, considerationem

ſeſe conuertit. Omnibus enim, qui vel leuiori ſolum brachio phyſicorum doctrinam attigerunt, notum eſt, radios, qui a ſole ad nos propagantur, ſingulos ſeptem radiis coloratis conſtare, quorum quiuis diuerſam patitur refractionem, ita ut radii rubri minime, violacei autem maxime refringantur. Poſita nimirum refractionis ratione $= n : 1$; pro radiis mediae naturae refractio etiam media obtinebit, ita ut ſit $n = \frac{31}{20} = 1,55$; ſed, (quod ex obſeruationibus patet,) pro radiis rubris habebimus $n = 1,54$; et pro violaceis $n = 1,56$. Quorum valorum diſcrimine pro differentiali refractionis $= d\,n$, accepto, in primo ſtatim problemate variatio definitur ex ipſius, quam diuerſimode colorati radii patiuntur, refractionis diuerſitate, in loco imaginis oriunda (p. 224—226). Jam vero, quum in priori problemate, ad unicam nonniſi lentem accommodato, ipſa obiecti ante lentem diſtantia conſtans eſſet, atque ita artificium illud, quo minimum quantitatis mutationi obnoxiae elementum determinatur, (differentiationem vocant,) non admitteret, in iis qui ſequuntur caſibus, laudatae etiam diſtantiae capiendum eſt elementum. Primo enim loco de mutatione quaeritur, quam diuerſa radiorum coloratorum refractio, duabus adhibitis lentibus, in ultima producit imagine (p. 227—229); deinde vero eadem mutatio, adhibitis quotcumque lentibus, determinanda proponitur (p. 229—234). In utroque ſcilicet caſu, ſpatium ultimam inter lentem et penultimam imaginem, (quae iam loco obiecti habetur,) interiectum, a loco ipſius imaginis penultimae pendet; haec autem variationi, a diuerſa radiorum refractione introducta, obnoxia eſt. Unde facile patet, non quotidianas eſſe eas, quae hoc loco diſcuſſae leguntur, quaeſtiones, ſed grauiſſimas, tantique, quantus Eulerus eſt, viri, opera dignas. Expoſitis hactenus nouae illius confuſionis rationibus, iam de modo illam aut tollendi, aut tamen minuendi, agitur. Hinc, quum diuerſa radiorum coloratorum refractio, non tantum in imaginis

Attalus, qui ab Attalo Philadelpho, Eumenis filio, regnum Pergamenum accepit, Romanis auxiliatus est contra Antiochum Magnum, Syriæ regem, qui Asiam occupare tentabat. Ob hanc causam Romani Attalo Asiam, quam Antiochus tenuerat, dederunt. Attalus, ut Livius refert, Romæ ludos Megalenses primus fecit, et Megalesia primus instituit. Ejus mortem Livius narrat, et Valerius Maximus, qui ait, Attalum, cum Romæ ludos spectaret, ex morbo decessisse. Livius autem

299); ita ut his principiis cognitis, instrumenta dioptrica ad singulorum oculorum naturam accommodata, construi optima ratione possint. Oculi enim post lentem distantia ex ea definitur distantia, in qua hic oculus obiecta distincte et clare conspicit: consideratur multiplicatio apparens, ad diametrum obiecti nudo oculo in certa distantia visum relata; gradus claritatis, seu coni luminosi, a quouis obiecti puncto in oculum transmissi, semidiameter; confusio ex ipso diffusionis spatio oriunda; conditiones denique, sub quibus campus apparens maximus euadat; porro, quae efficiant, ut aut margo coloratus aut omnis plane confusio, de qua in praecedente, quod satis est, dictum fuit capite, euanescat, definiantur. Postremo demum loco, ea oculi post lentem distantia, quae nullo ad campum apparentem habito respectu, et neglecta lentium crassitie, efficit, ut obiectum sine margine colorato percipiamus, assignatur (p. 299—303.). Sequuntur in calce ipsius libri nonnulla adhuc supplementa, quasi coronidis loco apposita. Et quidem primum in calculum introductis diuersis mediis refringentibus, ea, quae laudauimus, visionis momenta determinantur (pag 303—310); deinde de lentibus obiectiuis perfectis, ex diuersis mediis diaphanis compositis, fusius agitur (p. 309—337.). Quo loco, mira quadam soliditate et elegantia de lentibus obiectiuis duplicatis et triplicatis, ex vitro communi seu ordinario, et crystallino, (quod Angli Flint-Glass dicunt,) compositis, disputatur; simul vero etiam experimentum, quod celeberrimus Dollondus, cum duobus prismatibus, quorum alterum ex vitro communi, alterum ex crystallino confectum erat, ad definiendam refractionis diuersitatem instituit, examinatur, et quae a viro clarissimo non satis determinata fuerunt, analytica methodo determinantur, p 315 sqq. Et haec ferē fuerunt, quae cum Lectoribus nostris de hoc nitidissimo magni Euleri opere communicanda duximus. Vos autem, quibus cordi est scientiae humanae incrementum, vos, quibus Matheseos arcana scrutari expedit, hoc volumen Nocturna versate manu, versate diurna!

DE

DE CANTV ET MVSICA SACRA, A PRIMA Eccleſiae aetate usque ad praeſens tempus, Auctore MARTINO GERBERTO, Monaſterii Congreg. S. Blaſii in ſilua nigra S. R. I. P. ABBATE

Tomus I. typis San Blaſianis 1774 in 4 plag. 590.

Tomus II. plag 409. praeter Indicem utriusque Tomi, et notas muſicas, 112. plag. typis expreſſas.

Etſi cantus, caeteraeque artis muſicae ſpecies, eam vim habent, ut animum humanum ſuaui quodam religionis ſenſu impleant, modo de beneficiis diuinis aliisque rebus laetis hilarem cogitare, modo de peccatis rebusque aduerſis triſtem dolere iubeant, tardum ad virtutem excitent, celerem a vitiis reuocent, et ab ultima inde hominum memoria cuiusuis fere religionis, quarumvis partium homines, in ſacris faciendis primum voce ac modulatione, dein muſicis quoque inſtrumentis uſi ſunt: haud defuerunt tamen, qui muſicam a ſacris abeſſe vellent, religionisque grauitate ac maieſtate indignam arbitrarentur. At qui in ea verſantur opinione, forſan id modo genus cantus atque modulationis templis ſocisque ſacris exulare volunt, quod nimis molle atque delicatum, ſcenae potius quam eccleſiae conuenit, aure titillat, animumque illecebris voluptatum abripit. A veteris enim Eccleſiae ſimplici ac deuoto cantu mirum quantum deflexit, a Seculo XV. inprimis, muſica hodierna, ita ut muſica quaecunque, a quibusuis quocunque modo concinnata, ſacris admitteretur, utque curioſitati modo atque oblectationi auditorum, muſicorumque laudibus qua ratione conſuli poſſet, curaretur. Quod quidem ſatis clare atque perſpicue intelligitur, comparando veterem muſicam cum hodierna, cuius utriusque faciem pulcre delineauit Reu. Abbas

Martinus Gerbertus, in opere *de cantu et Musica sacra*, ita ut prioribus libris duobus de cantu primae Ecclesiae ad Gregorium M. usque; de cantu et musica a Gregorio M. usque ad Saeculum XV. ageret; libro III. cum musicam polyphonam atque mensuratam, tum instrumenta musica sensim in Ecclesiam introducta describeret; libro vero quarto disciplinam Musicae sacrae in Ecclesia Romana, usum cantus, ac musicae apud heterodoxos seu Acatholicos, nec non recentiores Graecos, Moscos, et alias extra Europam gentes, delineando, institutionem Musicae sacrae postrema hac aetate describendo, auctores musicae sacrae usque ad praesens tempus commemorando, veterem musicam recentiori comparando, opus omne absolueret. Primum huius operis Volumen quum esset absolutum typisque e-pressum, rapaces flammae, quae praeter alia monasterii S. Blasii aedificia, et typographeum consumerent; non solum iam digestam materiem, sed et aduersaria, plurium annorum labore, susceptisque per Germaniam, Italiam, et Galliam itineribus comparata, in cineres abire iusserunt. At de iactura ista sarcienda, insitus atque innatus amor Musicae, bonisque litteris consulendi studium, Reu. Abbas ut cogitaret, ita incitauit, ut anno septuagesimo quarto uterque Tomus prodire posset.

Etsi vero in hoc uniuerso opere tractando doctissimo *Gerberto* ita versari placuit, ut sacra Ecclesiae Romanae potissimum spectaret, eiusque in canendo psallendoque rationem, ordinem, leges ac disciplinam describeret: tamen doctorum quemuis, non fata modo Musicae sacrae a primis initiis inde cognouisse, sed multa quoque ad historiam, sacram inprimis, antiquitatesque pertinentia, ibi reperisse, iuuabit. Omnis vero factorum Musices descriptio tribus temporum Periodis definitur, quarum prior ad tempora Gregorii M. vel Seculum sextum fere profligatum decurrit, cui, Romano Pontifici, ut maxime probabile est, primae atque praecipuae partes in corrigenda adornandaque Musica sacra tribuuntur.

Mu-

Muſicae ſacrae ante exitum Iſraelitarum ex Aegypto quum nulla in publico Dei cultu fiat mentio Dauidem inprimis, atque Salomonem, de muſica veteri Judaeorum praeclare meruiſſe conſtat: quaecunque vero de cantus illius ratione, de inſtrumentis muſicis, de uſu accentuum muſico diſſeruntur, ea meris coniecturis niti videntur. Gentilibus eam fuiſſe opinionem, ut gratam diis muſicam, et amicam templo putarent, innumeris veterum teſtimoniis conſtat, inter quae Plutarchi librum de Muſica, et Quintilianum libro I. Inſtitut. orator. c. 17. laudaſſe ſuffecerit. Quae fuerint primorum Chriſtianorum ſtudia in canendis Pſalmis, ac Dei laudibus, tum publice, tum priuatim, ex praeceptis apoſtolicis, exemplis e Scriptura ſacra, teſtimoniis a prima Eccleſiae aetate, ſatis ſuperque patet. Inde etiam in vetere Eccleſia fuiſſe narratur peculiaris ordo Cantorum, a Lectoribus, in Oriente ſaltem, diſtinctus, qui a Socrate hiſtor. eccleſ. V. 22. ὑποβατεῖς dici videntur, qui ſunt iidem cum καταιχάις ac Latinorum *praecentoribus*, quos in medio chori ſtetiſſe ex Euſebio libr. II. c. 17. colligitur.

Morem alternatim canendi, Ignatium in Eccleſia Antiochena inſtituiſſe, atque hunc uſum ab iſta ad ceteras permanaſſe, Socrates libr. VI. c. 8. auctor eſt; ſed in Occidente cantus alterni inſtitutio a multis Damaſo I. ab aliis Ambroſio tribuitur, de qua re conſuli iubetur *Euſtachius a S. Ubaldo*, in diſquiſit. *de cantu a S. Ambroſio in Mediolan. eccleſ. inducto.* Cum hac alternis canendi ratione conuenit illa, quam Graeci ὑποψάλλειν, ὑπηχεῖν, ὑπακούειν, quae verba eandem vim habere, atque de reſpondendo in cantu uſurpari, *Montefalconius tomo I. collectionis Graec. PP. ad Euſebii commentarios in Pſalmos T. I. p.* 304. obſeruauit; idemque Reu. Abbas multis Patrum locis, quibus moris reſpondendi *Amen*, nec non doxologias, et vocis *Halleluia*, mentio fit, illuſtrauit. Quum non Pſalmi modo, ſed Hymni quoque, ab ingenio humano profecti, decantarentur: inter auctores Hymnorum referuntur Ignatius, Hierotheus, Clemens Alexandrinus, Athe-

Athenogenes, aliique, quorum catalogum breuem versibus iambicis concinnauit Nicephorus Calixtus, atque praecipuos hymnodos graecos, typis aeneis expressos, licet videre in *Typico Graecorum*, edito Venetiis. Quum primis temporibus etiam Romae graeca lingua in monumentis ecclesiasticis obtinuerit, hymnographorum latinorum serius prouenientium chorum duxit Hilarius, quem *Hieronymus* de *Scriptor. eccles. c. III.* tellatur scripsisse librum hymnorum quem Ambrosius, Paulinus Nolanus, cuius hymnarium, Gennadius memorat, Marius Victorinus, Iuuencus, Sedulius, Clemens Hispanus sub Theodosio iuniore, Licentius Hipponensis, aliique sequuntur.

In sacra Missae liturgia *Kyrie eleison* primi Christiani una cum doxologia angelica frequenter repetebant, ita ait Apontifici salutanti respondebant, inter lectionem Apostolicam et Euangelium psalmos canebant, inprimis vero inde ab ecclesiae primordiis in usu erat gratiarum actio, quae iam *praefatio* dicitur, et oratio dominica, quae, ut *Gregorius M. libr. VII. epist* 64. refert, apud Graecos ab omni populo, apud latinos a solo sacerdote recitabatur. In liturgia Mozarabica a sacerdote quidem dicitur, ita tamen ut populus ad singulas petitiones *Amen* respondeat. Praeter cantum in Missa, canebatur quoque in Vigiliis praecipuorum festorum, in carceribus, in statis Litaniarum seu Rogationum processionibus, in conuiuiis, in funere, in horis canonicis, et nocturnis vigiliis cum fidelium, tum monachorum praesertim, et clericorum, ut ex Actis Conciliorum, martyrum, sanctorum, Patrum denique locis, fusius ostenditur. Qualis prima Ecclesiae aetate fuerit cantus, num instrumentis musicis usi sint, qualemque spectarint finem et modum, capite IV. eoque extremo libri primi ita disquiritur, ut de priore nihil certi affirmari posse statuatur, instrumenta musica in sacris in usu fuisse negetur, canendo autem psallendoque nihil aliud spectatum esse doceatur, quam ut mores Christianorum componerentur et ornarentur.

De cantu medii aeui quum Libri II. Parte I. de can-

ἀπὸ τῶν ἐμπύων· τὰ μὲν γὰρ ἐκκαθαίρει, τὰ δὲ ἐπιπλάττει, τὰ δὲ ἐπουλοῖ, τὰ δὲ ἐπιφλοιοῖ, τὰ δὲ ἐπιπολάζει, τὰ δὲ ἐπιπολάζοντα ἐπιφλοιοῖ, τὰ δὲ ἐπιφλοιοῦντα ἐπουλοῖ, τὰ δὲ ἐπουλοῦντα ἐπιπλάττει, τὰ δὲ ἐπιπλάττοντα ἐκκαθαίρει. Ἐπὶ τοῦ ἐμπύου ἐκκαθαίρει μὲν ἡ ἐλλεβορίνη, ἐπιπλάττει δὲ ἡ ἀμυλίνη, ἐπουλοῖ δὲ ἡ ἀμυλίνη καὶ ἡ ἐλλεβορίνη, ἐπιφλοιοῖ δὲ ἡ ἀμυλίνη καὶ ἡ ἐλλεβορίνη καὶ ἡ ἀνθρακίνη, ἐπιπολάζει δὲ ἡ ἀνθρακίνη καὶ ἡ ἐλλεβορίνη καὶ ἡ ἀμυλίνη, ἐπιπολάζοντα δὲ ἐπιφλοιοῖ ἡ ἀμυλίνη καὶ ἡ ἐλλεβορίνη καὶ ἡ ἀνθρακίνη, ἐπιφλοιοῦντα δὲ ἐπουλοῖ ἡ ἀμυλίνη καὶ ἡ ἐλλεβορίνη, ἐπουλοῦντα δὲ ἐπιπλάττει ἡ ἀμυλίνη, ἐπιπλάττοντα δὲ ἐκκαθαίρει ἡ ἐλλεβορίνη

dum est vulgari potius opinioni Ecclesiae Romanae, quam veritati, ubi Gerbertus p. 21. Graecos ab ecclesia scissos variis erroribus etiam diuinum officium conspurcasse scribit, hymnisque in laudes Sanctorum ipse praerogatiuam tribuit. Guidonem Aretinum, Seculo XI, *claues et lineolas inter ascensum et descensum, notarum etiam per colores discrimina* reperisse, Guido ipse in *Micrologo* a se edito, et ad Theobaldum Episcopum Aretinum misso, testatur his rhythmis:

Quaedam lineas figramus variis coloribus,
Ut quo loco, qui sit sonus, mox discernat oculus
Ordine tertiae vocis splendens crocus radiat,
Sexta eius affinis flauo rubet minio,
Est affinitas colorum reliquis indicio.

Ante Guidonis tempora vero, loco notarum usi sunt Graeci et latini litteris, de quibus *Kircherus* in *Musurgia*, *Meibomius* in *praefatione ad auctores antiquae musicae*, et *Montefalconius*, in *Palaeographia graeca* digni sunt qui consulantur, ex quo posteriore quoque, ut et ex *Ios. Blanchinii Euangeliario*, quod Romae anno 1749. editum est, notarum specimina aere expressa per Saecula exhibentur, libri II. capite II. quae singula digna esse videntur, quae ab artis musicae et antiquitatis studiosis considerentur. Ex capite III. eoque ultimo libri II. quod de disciplina cantus medio aeuo, certis modis musicis, cura vocis de Eunuchis, et cantu mulierum, de ludis sacris, multa lectu nec inutilia, nec iniucunda tradit, facile intelligitur, cantum et medio aeuo praecipuam fuisse cultus sacri publici partem, nec parum studii atque operae in arte canendi fuisse collocatum.

Libro III. Cel. Gerbertus, quum musicam polyphonam et mensuratam, veteribus incognitam, a Seculo inde undecimo circiter inuentam ostendisset; capite III. describit cum

or-

organa hydraulica, atque pneumatica, inde a Seculo VIII. in Occidente uſitata, quorum forma varia aeri inciſa Tab. XXIII. num. I. Tab. XXVII. num. I. Tab. XXXV. cernitur; tum alia inſtrumenta, veluti tubam, monochordum, citharam, tympanum, cymbala, campanas, quae cuncta multis figuris aeneis illuſtrantur.

At paucis quoque nobis enarrandum | videtur, quid libro IV. huius Operis contineatur, quoniam ſemel lectorum patientia aliquantum abuſi eſſe videmur. Poſtquam capite I. de muſices ſtudio, per decreta Conciliorum et Episcoporum auctо, et propagato, de cantionibus monialium, de muſicae motetticae uſu, de muſica inſtrumentali, in Gallia ſerius quam in Italia et Germania admiſſis, actum, et quid Concilii Tridentini, ac Romanorum Pontificum inſtitutis atque conſiliis Muſica debeat, enarratum eſſet: etiam capite II. et III. de cantu atque muſica eorum, qui ab Eccleſiae Romanae partibus ſunt alieni, paucis agitur. Quamuis vero videtur Gerbertus eorum opinioni accedere, qui putant, Huſſitas et Lutheranos errores ſuos per cantilenas propagaſſe, et per plateas a pueris decantari curaſſe cantilenas, ad dogmata eccleſiae Romanae conuellenda: ſerio tamen atque religioſe a Lutheranis curari fatetur, ut intra fines legitimos conſiſtat, ſeſeque contineat muſica ſacra; nec dubitat Lutherum inter patronos ac defenſores Muſicae praecipuos referre, cuius loca nonnulla in commendationem Muſicae, *Joach. Math ſon*, in Schediasm. epiſtol. *de eruditione muſica*, commemorauit. Caput IV. quo doct. Auctor de hymnis metricis ab Vrbano VIII. reuocatis, de cumulatis figuris Muſicae figuralis, de ſyllabis, quas *ſolmiſationem* vocent, varie auctis, et immutatis, de ſtilo metabolico, de ſyſtemate nouo cel. de *Rameau* et *Tartini*, de ſtilo motettico, madrigaleſio, idque genus aliis ediſſerit, ita comparatum eſt, ut nonniſi ab artis peritis legi atque intelligi poſſe videatur. Capite V. continetur breuis commemoratio doctorum ac profeſſorum Muſices publicorum, per tria Secula. In commemorandis autem Seculi XV. et XVI. Muſicis egregiis, Ger-

bertus V. Cel. utitur ducibus *Donio*, de *praestantia musicae veteris*, *Glareano* in *Dodecachordo*, *Burney* in *Diario musico*, consulique etiam iubet *Oelrich*, *von den academischen Würden in der Music*. Legitur in *Bibliotheca musica Mizleri* epistola D. Venzky, conrectoris et bibliothecarii Halberstadensis, ad Mizlerum, qua eum ad celebrandum iubilaeum musicae figuralis excitat, ad annum scilicet 1440, dum eo tempore *Dunstaphum*, in Anglia inter Seculi XV. musurgos maxime celebratum, musicam figuralem excoluisse persuasus fuit. *Claudius Sebastiani*, *bello musicali*, tres distinguit classes musicorum; in prima quidem, theoreticorum, etiam *Ockgehem*, et *Iacobum Obrecht* collocat; in altera mathematici, difficiles in multitudine signorum, et obscuri, reperiuntur, *Ioannes Geislin*, *Dufay*, *Ioannes Tinctoris*, *Franchinus*, *Buschnae*, *Caronte*; in tertia classe laudantur qui canere et componere, et composita intelligere poterant, *des Prés*, *de la Rüe*, *Brumel*, *Henricus Isaac*, *Ludouicus Senfel*, *Adr. Vuillart*, *Lebrun*, *Gombert*, *Crequillon*, *Champion*, *Massenus Lupus*, *Clemens Herpol*, *Claudin*. Dantur complures collectiones, factae iam Seculo XVI. diuersarum nationum musicorum. Ita Norimbergae a. 1537. impressum est opus musicum sex, quinque, ac quatuor vocibus, ex praestantissimis eius artis magistris collectum. Venetiis a 1568. impressus extat *Noui thesauri musici* liber primus, *Petri Ioanelli Bergamensis de Gandino* studio. Anno 1588. Mediolani prodiit *Antonii Barre liber primus Musarum*, cum 4. vocibus. Venetiis denique 1615. lucem vidit *Parnassus musicus Ferdinandeus*, *in quo musici nobilissimi*, *qua suauitate*, *qua arte prorsus admirabili et diuina ludunt*, 1. 2. 3. 4. 5. *vocum*. Seculo XVII. *Corelli*, *Horatius Benevolus*, *Lullius* inter Italos, *Buttrus*, *Hier. Schulz* seu *Praetorius Hamburgensis*, *Vulpius*, *Hammerschmid*, *Kerl*, *Aichinger*, inter Germanos praecipue celebrantur. Quos nostra aetas tulit huius artis maxime peritos, in Anglia, in Hispania, in Italia, in Germania denique, etiam inter Protestantes, eorum quisque, prout meruisse videbatur, laudatur; at eorum nomi-

minibus atque meritis commemorandis non eſt quod immoremur, quum artis muſicae rudes iſta non curare putemus, huius vero artis gnaros, atque ſtudioſos, ipſum Gerberti opus perluſtraturos eſſe credamus, vel ſola cupiditate ſui forſan nominis legendi inductos, atque allectos. Nec eſt quod argumentum capitis ultimi repetamus, quo vetus Muſica cum recentiori comparatur, ſtupendi veteris muſicae effectus laudantur, quam diſpar primitiuae Eccleſiae muſicae adhibendae exercendaeque ratio ab hodierna diſciplina fuerit, oſtenditur: hoc denique epiphonemate auctoris uniuerſo operi, infinitae diligentiae atque induſtriae, finis imponitur: *Nulli parcendum operae exiſtimaui, ut dictis fidem commodis aſtruerem auctoritatibus, conciliaremque. Vel hinc coniiciet lector, me haec non vanae aucupandae gloriolae cauſa conſcripſiſſe, ſed ut allatis tot tantorumque auctorum, ſiue publica, ſiue priuata dignitate praeſtantium, teſtimoniis palam fieret, conclamatum eſſe, omnium proborum ſagaciumque iudicio, de corruptela muſicae ſacrae. Utinam, dum ſic ἀλήκτως ſatis cecinisſe videatur, feralis eius vox, ac concitatus frequensque clamor, non tantum a Petro in adyto, ſed per regiones etiam urbis et orbis audiatur. Sic Te Deum ac dominum,*

Te mente pura et ſimplici,
Te voce, Te cantu pio,
Rogare curuato genu,
Flendo et canendo diſcimus.

IO. IAC. HOTTINGERI, Prof. Eloquentiae in Acad. Turicenſi, nonnullorum in oppugnanda religione ineptiis ac malis artibus, maxime in Francogalli cuiusdam libro, qui Syſtematis naturae nomine fertur, conſpicuis,

Libri duo.

Lugd. Bat. 1774 octonis, pl. 8.

Quamquam nonnulli ab antiquioribus iam temporibus in eo maximopere elaborarunt, ut rebus theologicis, ope Philoſophiae, conſulerent atque proſpicerent; tamen alii quoque iuſtae rerum cognitionis, qua Philoſophia continetur, ignari, qui aeque libenter in damnum religionis chriſtianae ea abuti velle viderentur, non defuerunt. Noſtris temporibus, inprimis Gallia, huius generis Philoſophorum dici poteſt feraciſſima. Quis indicatum Librum francogallicum, qui *Syſteme de la Nature* inſcribitur, omnium Librorum contra religionem chriſtianam ſcriptorum turpiſſimum atque perniciosiſſimum, ignoret? certe eius auctor, omnium haereſium ex omnibus fere temporibus quintam quaſi eſſentiam, ut ita dicamus, congeſſiſſe videtur.

Hottingerus V. Cl amore erga utramque ſtudium commotus, Philoſophiae ſordidam hanc ſqualidamque veſtem, qua ab iſtius Libri auctore maleinduitur, detrahere ſibi propoſuit. Tamen vero, ne iſtius Libelli plagulas, quum alii iamiam ſat felici ſucceſſu manus operi admouerint, praeter neceſſitatem augeret eiusmodi tantum loca, quae fraudulentam atque illiberalem iſtius hominis mentem luculenter proderent atque teſtarentur, conuellenda et confutanda ſibi ſumſit.

Jam igitur primo loco caput de natura corporum, eorumque motu, discussit atque refutauit. Constat enim, paucis ut repetamus, Systema illud Naturae in eo, ut Deum prorsus tollat, eoque facilius absolutam Stoicorum necessitatem nobis persuadeat, corporum adeo motum ad eorum essentiam referat. Argumentatur nimirum hoc fere modo: Mundo excepto, omnino nihil est, nec esse potest, ergo motus ad corporum essentiam necessario pertinet. Porro, extensio, inquit huius sententiae defensor, sine pondere cogitari nequit, exinde igitur motus oriatur necesse est. Cuinam, quaeso, lectis his ponderatisque, vetus verbum atque tritum, si tacuisses — reliqua facile intelliguntur, in mentem non veniat? Jam Hottingerus V. C. inde a pag. 16. huius opinionis errorem, qui ne speciem quidem aliquam habet, discutere atque frangere aggreditur. Quaeritur scilicet, quomodo fiat ut corpus quodcunque versus terram semper et ubique sese moueat? Aduersarius parum conuenienter, ope extensionis hoc effici respondet. At noster Hottingerus, vir ingenio prudentiaque clarus, recte ei obiicit, corporum vis mouendi, quam sublatis impedimentis in iis cernimus, si extensione sola nitatur et efficiatur, cur corpus aliquod unum eundemque mouendo cursum tenet, nec potius pro lubitu, nox detrorsum, nox sinistrorsum declinat, nox in altum ascendit, sed semper ad terrae centrum descendit? eius rei nullam causam apparere nullo modo. Quae quum ita sint, non alienum esse videri statuere, corpora vim motricem extrinsecus accepisse. Jam vero hoc concesso, nisi ad Deum, rerum creatarum auctorem sapientissimum, respicias, quomodo te commode expedire possis nescimus. Nam negato hoc, Deum rebus creatis adhuc adesse, easque adiuuare, tot innumerabilibus difficultatibus impediti tenebimur, ut neque in Theologia, neque in Philosophia, recte quidquam teneri, multo minus defendi possit.

Abstract: In the study [10] the grouting operation in the

qui etiam ſaepenumero, utrum data opera, an ex ignorantia, id factum ſit, profecto neſcimus, praecepta Logices notiſſima neglexit. Si cui fortaſſis haec ſententia iuſto durior videatur, eum Libellus hic, in quo Hottingerus ſat multa et perſpicua exempla enarrauit, certum reddet.

Hactenus de parte prima; reſtat ut e ſecunda quoque momenta quaedam depromamus. Primo Noſter erroneam Naturaliſtae illius opinionem, de diuina natura oppugnare eſt aggreſſus. Olim iam nonnulli nimis curioſi Philoſophi quaeſiuerunt, quid in hominum mente potiſſimum prima circa Dei exiſtentiam cognitionis initia excitauerit? Aliqui iſtorum huius cognitionis magiſtram fecerunt et iudicarunt timorem. Hunc itaque errorem Syſtematis auctor iterum recoxit, ad illud vetus: primus deos fecit timor. Miramur ſane, quod vir, qui ſe philoſophum profitetur, eo delabi potuerit, nec ullam niſi hanc videmus cauſam, eum malo animo et data opera hanc Deo indignam ſententiam diſſeminare voluiſſe. Sed Hottingerus, quo haec via, ſi eam proſequaris, ducat, digito quaſi commonſtrauit. Omnium vero minime Syſtematis ſententia de Θεότητος natura placet. Ea fere haec continet: omnia, quae homines, de Deo cogitantes, ei tribuere ſolent, aut negandis et remouendis iis rebus, quae minime ad Deum, ſed ad homines ſolummodo pertinent, aut affirmandis talibus, quales et hominibus, licet longe inferiore gradu, ut v. c. ſapientia, iuſtitia, et ſic porro, competunt, comprehenduntur. Hinc fit, ut Deum aut merum hominem efficiamus, aut tam confuſe de eo loquamur, ut nemo recte de Deo ſentiat. — Tenendum vero ante omnia videtur, Syſtema illud Naturae, Hobbeſii, famoſi Seculi XVII. Scriptoris, veſtigia premere, qui omne id, quod circumſcriptionem excedit, ex rerum exiſtentium ſerie delere conatur, ita ut ne cogitari quidem poſſit. — Sed quod ad Dei attributa, cum hominibus communia, attinet, quomodo Syſtematis auctor tam grauiter errare potuerit, iterum non capimus. Quis, per Deum, inter genera et ſpe-

cies magnum discrimen intercederet, ignoret? Jam vero, sic Hottingerus tere pergit, nisi haec prima Logices elementa valorem suum retineant, atque diligenter discernantur, perfacile fieri poterit, ut homines, quoniam natura quaedam habent communia, inter se permutentur. Porro impostor ille, adeo nonnulla, Dei attributa ut iustitiam, benignitatem, et lenitatem, prorsus tollere non dubitat. Ex his liquide iam apparet, hominem illum ad diuinitatis naturam inuestigandam omni modo esse inidoneum.

Contra vero Hottingerus, in his erroribus grauissimis refutandis, talem se praestitit, qualem rei grauitas postulabat. Optandum sane est, ut plures solida eruditione instructi, et integro animo praediti, purae Religionis christianae doctrinam porro defendant, impostoresque domare laborent. Quo certe minor talium numerus habetur, qui fortiter religionis hostes inuadunt, eo maiorem laudem noster, vir de hac re, solum ob hunc Librum, meritissimus, sibi comparauit.

EDUARDI CORSINI, CLER. REG. SCHOLAR. Piar. in Academia Pisana Humaniorum Litterarum Professoris, Epistola, de Burdigalensi Ausonii Consulatu.

Pisis, apud Giouanellium, MDCCLXIV. plagg. 3. in 4.

Plenam bonae frugis Epistolam celeberrimi *Corsini*, tarde ad nos delatam, integram Lectoribus nostris malumus, quam excerptam, in manus tradere.

FRANCISCO DE ALBIZZIS
Patricio Pisano primatialis ecclesiae canonico et in patria academia pontificii iuris interpreti
EDVARDVS CORSINVS.

Se-

Sexagesimus annus absolutus,
Et virus podagrae insidens medullis,
Spem nobis vetat inchoare longam.

Ita nimirum optime vereque dicebat Cato, Francisce doctissime, quod ubi corporis animique vires, vel imminente iam senio, vel ingruentis aegritudinis vitio, languere ceperint, de longioribus grauibusque studiis cogitari non potest; sed satis praeclare nobiscum agi putandum est, si breuiora solum, et leuiora quaedam argumenta suscipere et illustrare concedatur. Miseram hanc sortem mihi obtigisse Tu facile profecto intelligis, quippe qui una cum plurimis Exc. Patribus, ac Ciuium corona, superioribus Kalendis Nouembribus perhumaniter intereras, cum pro iniuncto Oratoris ac Historici munere, adolescentum nostrorum animos, praeclaris Maiorum nostrorum exemplis, ad optima quaeque doctrinarum studia excitarem. Etenim, vix amplissimas Galilei nostri laudes ingressus, vehementi quodam ac inopino vel podagrici, vel acrioris alterius humoris impetu, (refugit enim animus id accuratius inquirere,) repente perculsus, fere absolutam Orationem abrumpere, exhedra abire, seminanimis domum referri sum coactus, ubi quatriduo cum morte conflictatus, maximo tandem Dei beneficio, et doctissimorum hominum praesidio, a morbo recreatus, sensim conualui, et calamum tractare incepi. Itaque reparatis sensim viribus, moeroris ac taedii leuandi gratia, in Aduersaria oculos conieci, in quae iam pridem plurima a me legendo obseruata opportune congesseram, atque ex iis argumentum aliquod selegi, quod mihi facilius, studiisque meis opportunius videbatur. Quum enim Praefectorum Vrbis seriem paucis abhinc mensibus adornarem, quae nuperrime in lucem prodiit, de Rutilio Numatiano sermonem instituí, quem hoc illustri Praefecti munere aliquando functum accepimus. Quum autem is, in Galliam rediturus, tempus ex-

primere cuperet, quo reditus ille contigerat, 1169 annos ab Vrbe Roma condita numerauit, atque annos ipsos in Catonis, siue potius in Varronis hypothesi supputatos esse deprehendi, ut nimirum annus 416 a Christo nato exprimeretur: ut proinde Rutilius ipse ceteris Scriptoribus accenseatur, qui in supputandis annis ab Vrbe condita Varronianam Epocham usurparunt. Illud autem interim mirari maxime subiit, quod Ausonius iisdem ipsis Rutilii temporibus Epocham aliam usurpare dicerentur, quae 13. solidis annis a Varroniana differret, atque ipsa posterior foret, et quae iam prisem ab Arnobio quoque praecedenti Seculo adhibita putaretur; quodque grauius esse debet, haec Vrbis Epocha Ausonio et Arnobio tributa a Chronologis, Scriptoribus ac Interpretibus omnibus memorata fuerit, perinde ac si ex laudatis Ausonii verbis id omnino perspicue certoque deduceretur. Ego vero, singulis Ausonii locis subtiliter, accurateque exploratis, manifestissime offendi posse putaui, quod Interpretes omnes longissime ab Ausonii mente aberrarunt, et nouam hanc Epocham ipsi temere affinxerunt; cum ipse profecto non aliam, quam Varronianam Epocham, Rutilii instar, in supputandis annis ab Vrbe condita usurpauerit. Id ego breuissima hac Epistola demonstrandum suscepi, in qua nonnulla scitu iucunda de Consulibus Municipalibus opportune obseruaui. An vero feliciter, et ex voto mihi res cesserit, Tute omnium maxime, FRANCISCE doctissime, eximia qua polles Historiarum peritia, atque omnigenae eruditionis ubertate, qua merito commendaris, praesertim vero acri subactoque ingenio iudicare poteris. Mihi vero maxime laetandum erit, quod, etsi quidquid ingenii, virium, ac vitae supererit Academicae nostrae Historiae conscribendae libentissime consecrauerim; aliquod tamen argumentum aliud, animi leuandi reficiendique amore, subsecuis horis elucubrare, Tibique, Vir Ornatissime, tenue saltem obsequii in Te mei, veterisque amicitiae pignus offerre potuerim.

II.

Digitized by Google

Ἀλλὰ τὰ μὲν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πραχθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὰς ἐπὶ τοὺς Ἰνδοὺς στρατείας ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀναγράψομεν· ἐν δὲ τῇ παρούσῃ βίβλῳ τὰ κατὰ τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἑλλάδα πραχθέντα ἐκθησόμεθα.

Ἀλλὰ τὰ μὲν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πραχθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὰς ἐπὶ τοὺς Ἰνδοὺς στρατείας ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀναγράψομεν· ἐν δὲ τῇ παρούσῃ βίβλῳ τὰ κατὰ τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἑλλάδα πραχθέντα ἐκθησόμεθα.

III.

De eodem ad Proculum.

Vrbis ab aeternae deductam Rege Quirino
Annorum seriem, quam Procule, accipies,
Mille annos centumque, et bis fluxisse nouenos
Consulis Ausonii nomen adusque leges.
Fors erit ut, lustrum cum se cumulauerit istis,
Confectam Proculus signet Olympiadem.

In fine eiusdem Libri additi quatuor.

Hactenus adscripsi Fastos, si fors volet, ultra
Adiiciam; si non, qui legit adiiciat.
Scire cupis qui sim? titulum, qui quartus ab imo est,
Quaere, leges nomen Consulis Ausonii.

III. Itaque Interpretes omnes, Lipsius nimirum, Tollius, Vinetus, ac ne in ceteris recensendis hic immorer, Iulianus Floridus, qui pulcherrimam Ausonii editionem ad vsum Delphini adornauit, existimarunt, perspicuis locis istis ostendi, quod cum primus annus Aerae Christianae in annum 754 ab Vrbe Roma Condita inciderit, ordinarius Ausonii Consulatus in annum V. C. 1118. ideoque Chr. 365. vel 366. incidisse debuit, et Ausonius ipse Consulum seriem ad annum usque 1123. protraxit. Ita nimirum, ut Floridus obseruauit, *si quatuor Consules praeter ipsum extremum numeres, quartus erit Ausonius*, quatuor Consules alii post Ausonium Consularibus fascibus ornati, et in accurata Consulum serie memorati iam fuerant; eumque fortasse Consules illi, qui anno proximo 1124. erant futuri, dum Ausonius Proculo scriberet, designati iam forent, Consulatus honorem nonnisi pro anno 1125. Proculo Ausonius optare, vel augurari iam poterat, ideoque dixit a Proculo confectum lustrum,

Digitized by Google

Rom. am Donnerstag Septuag. [1]. Eine schöne Predigt über die Epistel Rom. 8, 18—22. Ist auch in Druck gegeben worden. Ist aber nicht so gut, als die vorige. Ist auch nicht so gut, als die Predigten, die ich sonst von ihm gehört habe.

Am Freitag Septuag. [2]. Eine gute Predigt über die Epistel Rom. 8, 23—27. Ist auch in Druck gegeben worden. Ist aber nicht so gut, als die vorige. Ist auch nicht so gut, als die Predigten, die ich sonst von ihm gehört habe.

Am Sonntag Sexag. [3]. Eine gute Predigt über die Epistel 2 Cor. 11, 19—12, 9. Ist auch in Druck gegeben worden. Ist aber nicht so gut, als die vorige. Ist auch nicht so gut, als die Predigten, die ich sonst von ihm gehört habe.

Am Montag Sexag. [4]. Eine gute Predigt über die Epistel 2 Cor. 12, 1—10. Ist auch in Druck gegeben worden. Ist aber nicht so gut, als die vorige. Ist auch nicht so gut, als die Predigten, die ich sonst von ihm gehört habe.

Am Dienstag Sexag. [5]. Eine gute Predigt über die Epistel 2 Cor. 12, 11—21. Ist auch in Druck gegeben worden. Ist aber nicht so gut, als die vorige. Ist auch nicht so gut, als die Predigten, die ich sonst von ihm gehört habe.

gitarunt, qua Auſonii calculus cum Faſtis editis conſpiraret.

V. Itaque Faſtorum pater Panuinius, cum Auſonii Conſulatum in anno Chr. 379. in Faſtis omnibus collocatum eſſe conſpiceret, ſimulque tamen in Auſonii Faſtis hunc ad annum 366. reuocatum eſſe intelligeret, id alia ratione fieri, vel explicari non poſſe putauit, quam ſi concedatur, Auſonium annos illos 1118. quibus Conſulatus a ſe ſuſcepti tempus expreſſit, non in Catoniana aut Varroniana Epocha numeraſſe; ſed illos a peculiari potius, inſolito, ignotoque cardine deduxiſſe, quem Auſonius ipſe, a ceteris omnibus mire deflectens, effinxerat. Itaque exiſtimauit, hanc Epocham ab Auſonio uſurpatam 13. ſolidis annis Varroniana poſteriorem eſſe oportere; ideoque Romam, in Auſonii ſententia non anno 3. Olympiadis VI. ſed anno 2. Olympiadis IX conditam fuiſſe: ita nimirum annus 1118. ab V. C. in hac Auſonii Epocha numeratus, cum anno V. C. 1131. Varroniano congrueret; ideoque Conſulatus, qui in Auſonii calculo anno V. C. 1118. adſcribitur, in annum Chr. non 366. ſed 379. incidiſſet.

Perſpicuum hunc Panuinii calculum Cl. Pagius (1) amplectitur, ſimulque obſeruat, quod haec ipſa Auſonii Epocha, ab Arnobio quoque longe antiquiori Scriptore, uſurpata iam fuerit; eumque deinde haec veluti rudior, et ab vſitatis Epochis aliena, in deſuetudinem abiiſſet, eius memoria prorſus exciderat ut a nullo prorſus adhibita, vel memorata ſit. Grauiſſima vero Panuinii et Pagii auctoritate, ſimulque perſpicuis Auſonii verbis permotus Relandus, in Conſularibus quidem Faſtis Auſonii nomen anno Chr. 379. optime adſcripſit; ſed annos tamen ab V. C. ab Auſonio ſupputatos a peculiari quadam Epocha ductos aſſeruit, cuius initium in 13. Varronianum annum incideret; idque Gotho-

fre-

(1) Ad an. 302.

Public Library, in Pennsylvania Avenue, has a fine law collection.

Museums.—The Museum of the Smithsonian Institution, in the Smithsonian Building, contains a large collection of specimens illustrating the natural history of the country, and a valuable collection of Indian relics. The Museum of the Patent Office contains a large collection of models of inventions. Specimens of many of the products of the country are also exhibited in the Patent Office. The Museum of the Department of Agriculture contains a collection of specimens illustrating the agricultural products of the country. The Museum of the Army Medical Department, in the Army Medical Museum Building, contains a collection of specimens illustrating the progress of medical science in the army. The Museum of the Department of the Interior contains a collection of specimens illustrating the mineral resources of the country. The Museum of the Department of Commerce contains a collection of specimens illustrating the commercial products of the country. The Museum of the Department of Justice contains a collection of specimens illustrating the criminal history of the country. The Museum of the Department of the Treasury contains a collection of specimens illustrating the financial history of the country. The Museum of the Department of War contains a collection of specimens illustrating the military history of the country. The Museum of the Department of the Navy contains a collection of specimens illustrating the naval history of the country. The Museum of the Department of the Interior contains a collection of specimens illustrating the geological history of the country. The Museum of the Department of the Interior contains a collection of specimens illustrating the zoological history of the country. The Museum of the Department of the Interior contains a collection of specimens illustrating the botanical history of the country. The Museum of the Department of the Interior contains a collection of specimens illustrating the ethnological history of the country. The Museum of the Department of the Interior contains a collection of specimens illustrating the archaeological history of the country. The Museum of the Department of the Interior contains a collection of specimens illustrating the paleontological history of the country. The Museum of the Department of the Interior contains a collection of specimens illustrating the mineralogical history of the country. The Museum of the Department of the Interior contains a collection of specimens illustrating the geological history of the country.

vnius ſolum anni diſcrimine aberrauit, et Fabius Pictor, qui longius aberrat, Vrbem ipſam *quadriennio* ſolum recentiorem eſſe putauit, quis opinetur, Auſonium, tot praeſidiis inſtructum, in definiendo natali Vrbis anno 13. annorum diſſidio, a Varronis calculo, qui notiſſimus eſſe debuit, aberraſſe? Ac, ne fortaſſe quis temere ſuſpicetur, peculiarem hanc Epocham ab V. C. quae ab Auſonio uſurpata dicitur, in Gallia ſolum, in qua erat, omnemque fere aetatem Auſonius tranſegerat, uſitatam fuiſſe: inſignis ille Rutilii Numatiani locus, quem opportune iam alibi protuli, ac illuſtraui (1), manifeſtiſſime oſtendit, quod annorum calculus ab V. C. a Gallis etiam Scriptoribus non in alia, quam in Varronis hypotheſi vel Epocha ſupputabatur, quod facile et exemplis, et teſtimoniis aliis oſtendi poſſet. Itaque, cum in Auſonii texta, vel annorum numero, nullus omnino error effingi poſſit, illud vnum ſupererit, ut eius verba, perperam hactenus ab Interpretibus omnibus intellecta, vel explicata dicantur; ideoque, ut noua prorſus ratione exponantur, quae cum Varronis hypotheſi, receptaque iam Vrbis Epocha congruere, accurateque componi poſſit.

VII. Ac initio quidem ſuſpicabar, perplexum hunc et obſcuriſſimum Auſonii locum facile dirimi, et explicari poſſe, ſi diceretur, quod in Faſtis ab Auſonio contextis non modo *ordinarii*, ſed etiam *ſuffecti* Conſules recenſeantur; ac Auſonius ipſe anno Chr. 366. *ſuffectum* Conſulatum geſſerit, antequam anno 379. *ordinarius* Conſul procederet. Ita nimirum Auſonius in Faſtis, quos anno 370. deſcripſiſſet, de ſuffecto hoc Conſulatu loquens, optime accurateque dixiſſet, ſe anno ab V. C. 1118. Conſulatum adeptum fuiſſe; neque tamen hic Faſtis aliis aduerſaretur, quibus Auſonius anno ſolum 379. veluti *ordinarius* verusque Conſul inſcribitur. Haec tamen ſuſpicio, vel coniectura, quae cogitanti mihi pridem affulſerat, omnino refelli debet. Siquidem in Con-

(1) De Praef. Vrb. pag. 330.

Digitized by Google

Conſularibus Faſtis, ut Eruditi norunt, *ordinarii* ſolum, non *ſuffecti* Conſules memorari conſueuerant; nec ullo prorſus indicio, vel argumento, ſuaderi poteſt, quod Auſonius ab uſitata annorum ab V. C. ſupputandorum methodo receſſerit. Accedit etiam, quod ſi Auſonius ipſe prius anno 366. *ſuffectum*, deinde vero anno 379. *ordinarium* Conſulatum ſuſcepiſſet, anno 379. *ſecundo* Conſul diceretur; ideoque in Faſtis iterati Conſulatus nota reperiretur. Denique, ne rationes alias mox indicandas hic perſequar, ſi Auſonius anno 366. veluti *ſuffectus*, vna cum ordinariis Conſulibus, Gratiano et Dagalaipho, ſe deſcripſiſſet, dicere certe non poterat:

Scire cupis qui ſim? titulum, qui quartus ab imo eſt,
Quaere, leges nomen Conſulis Auſonii:

ſiquidem in eo titulo, vel eodem anno, tria Conſulum nomina occurriſſent, neque facile deprehendi potuiſſet, quis *ordinarius*, quisue *ſuffectus* Conſul proceſſiſſet.

VIII. Quae cum ita ſint, id vnum poſtremo ſupererit, ut Auſonii verba de ſuo Conſulatu, alia prorſus ratione, quam quae doctiſſimis viris arriſit, intelligi et explicari nunc debeant. Quaenam vero vel clarior, vel accuratior, vel verisimilior afferri unquam poterit, quam ſi dicatur, Auſonium primum quidem Burdigalae anno V. C 1118. ſiue Chr. 366. moxque Romae anno V. C. 1131. ſiue Chr. 379. Conſulatum geſſiſſe? Auſonium ipſum duplicem Conſulum Seriem, aut duplicis generis Faſtos edidiſſe, in quorum una *Romanos*, in alia *Burdigalenſes* Conſules ille complecteretur; in Epigrammate, quod ad Heſperium filium cum Romanis Faſtis direxit, de Romano; in verſibus autem illis, quibus ab V. C. 1118. annos ad Conſulatum ſuum enumerat, non de Romano, ſed Burdigalenſi ſolum Conſulatu loquutum fuiſſe; ideoque in verſibus illis, non aliam profecto, quam Varronianam Vrbis Epocham, Scriptoribus etiam aliis communem, uſurpaſſe.

IX. Vt autem haec omnia, Scriptoribus quidem ac Interpretibus omnibus ignorata, atque a me primum perſpicue certoque, niſi plurimum fallor, demonſtrata, clariori, quo poterit, ordine proponantur, obſeruari plurimum velim, quod Auſonius ipſe nitide diſerteque teſtatur, quod is Conſulatum Burdigalae, nimirum in patria, aliquando geſſerat. Siquidem in *Burdigalae Encomio*, honores omnes Burdigalae ſimulque Romae a ſe ſuſceptos enumerans, ait:

Diligo Burdigalam, Romam colo; ciuis in hac ſum,
Conſul in ambabus; cunae hic, ibi ſella curulis:

ideoque aperte demonſtrat, non Romae ſolum, ſed Burdigalae quoque ſe Conſulatum geſſiſſe. Conſulatus ipſe Burdigalae ab Auſonio geſtus eximio quoque Marmoris teſtimonio confirmatur, quod nuper in Gallia Scaligeri temporibus effoſſum fuiſſe, Scaliger ipſe teſtatur (1), ſimulque epigraphem ipſi inſcriptam producit:

DEC. AVSON. COS. OLYMPIADE LXXXIII.

quamuis ingenue fateatur, ſibi, dum ſcriberet, memoria excidiſſe an vere LXXXIII. ſiue LXXXIV. legeretur. Itaque dubitari non poterit, quod Auſonius in Gallia Conſulatum geſſerit, et Conſulatus ille *Olympiadis* nomine deſignari conſueuerit: quod certe nomen Auſonius ipſe uſurpauit, dum Proculo ſcribens ait, *Confectam Procu'us fignet Olympiadem.*

Eiusmodi vero Conſulatus, quem Auſonius, ceterique Burdigalae geſſere, ac *municipalis* optime dicebatur, non *annuus*, Romani Conſulatus inſtar, ſed *quinquennalis* erat; ideoque *Luſtrum*, vel *Olympias* appellari conſueuerat, eo plane ſenſu quo Quidius ipſe dixit (2):

In

(1) In Not. ad Auſon. (2) de Ponto Lib. IV. Eleg. VI.

In Scythia nobis quinquennis Olympias acta eſt,
Iam tempus Luſtri tranſit in alterius.

Siquidem in Municipiis omnibus, maiores Magiſtratus plerumque quinquennales eſſe ſolebant; ideoque Ciues illi, quibus obtigerant, aliquando *Duumuiri*, aliquando *Conſules*, aliquando *Praetores*, plerumque tamen *Quinquennales*, in Marmoribus appellantur; quemadmodum in Marmoribus ipſis *Luſtrum V. Luſtrum VIII.* memoratur.

X. Illuſtre quinquennalis huius Conſulatus exemplum in Gruteri (1) Marmore reperitur

L. LICINIO
SECVNDO
ACCENSO
PATRON. SVO
L. LICIN. SVRAE
PRIMO. SECVNDO. TERTIO
CONSVLATV. EIVS. IIIIIIIVIR. AVG.
COL. I. V. T. TARRACON.
ET COL. FLAV. P. BARC.
M. GAL. SIRVS. GRATVS
IIIIIIVIR. AVG. CONSVL
AMICO OPTIMO

Quis hic aperte non videat, quod *primi, ſecundi, tertii* Conſulatus nomine, nihil prorſus aliud intelligi poſſit, quam *primus,*

(1) Pag. 429. n. 5.

mus, *ſecundus*, ac *tertius*, diuturnioris, adeoque facile *quinquennalis*, Conſulatus annus? vnde vberrima certe lux Marmoribus illis affulget, in quibus aliquando *Conſul I.* hoc eſt *Conſul primo* reperitur, quod de Romanis Conſulibus uſurpari ſane non ſolet. Sic in Piſano Marmore, quod a Noriſio profertur, ac modo prorſus interiit, perſpicue diſerteque legebatur

D. M. S.

FELIX. HERCVLES

EQ. P. AED. II. COS. I.

PONT. PERP.

REIP. PIS.

quod nimirum ille tunc Piſis *primum* quinquennalis eiusmodi Conſulatus annum agebat.

XI. Itaque, cum in Hiſpania, Piſis, alibique, quinquennales eiusmodi Conſulatus occurrant, cum Burdigalae Conſulatus *Luſtri*, vel quinquennis *Olympiadis* nomine deſignetur, cum Anſonius auguretur ut Proculus ſibi in Conſulatu ſuccedat, nouamque Olympiadem initurus, *confectam* ab Auſonio Olympiadem ſignet, dubitari certe non poterit, quin Auſonius ipſe in utroque Epigrammate, quod Proculo inſcripſit, et in quo annorum ab V. C. numerum expreſſit, de municipali ſolum, quinquennali, ac Burdigalenſi Conſulatu loquatur. Etenim, ſi de Romano, vel annuo Conſulatu res foret, non *Luſtri*, vel *Olympiadis* nomen adhiberetur, neque integrum Olympiadis, vel Luſtri tempus expectandum fuiſſe diceret, ut Proculus Auſonio in Conſulatu ſuccederet; ſed Auſonius amico ſuo dignitatem illam, vel proximo, vel viciniore ſaltem anno ineundam, auguratus fuiſſet. Quod enim Interpretes omnes exiſtimarunt, Auſonium ea ſolum de cauſſa Conſulatum Proculo pro anno ſolum V. C. 1125. augura-

guratum fuiſſe, quod anni proximi 1124. Conſules deſignati iam forent, non modo futile, ſed ab ipſa quoque Auſonii mente alienum conſpicitur, qui non deſignatos hos Conſules prius eo munere decorandos, ſed Olympiadem ſolum conficiendam vnice memorauit; ideoque ſolum tunc Proculo Conſulatum praedixit, cum Olympias cumulato luſtro *confecta* foret; nimirum, peracto iam abſolutoque Auſonii tempore, noui futuri Conſulis tempus inſtaret. Ac certe quidem, ſi de Romano Conſulatu loqueretur Auſonius, quid *Luſtri*, quid *Olympiadis* nomen uſurpaſſet, cum in Romanorum Conſulum ſerie nulla prorſus Olympias inueniretur, aut Olympiadum ratio haberetur, ac nulla prorſus Olympias anno V. C. 1125. conficienda vel abſoluenda foret.

XII. Quum ergo perſpicuis adeo certisque characteribus a me demonſtretur, quod verſibus illis Auſonius non *Romanum*, ſed *Burdigalenſem* ſolum Conſulatum expreſſerit, manifeſtiſſime inferri debet, quod, licet Interpretes omnes, Scaligerum ſequuti, vnicum Faſtorum Opus ab Auſonio ſcriptum putauerint, ille tamen duplicem prorſus Faſtorum Seriem, duobus diſtinctisque Libris expreſſam, ac duobus diſtinctisque Viris inſcriptam, contexuit; ut in vna quidem, Heſperio filio ſuo dedicata, ſola Romanorum Regum Conſulumque nomina expreſſerit; ideoque Heſperio auguratur, ut ille quoque patris inſtar, *Auſoniis*, hoc eſt Romanis verisque *Conſulibus* accenſeatur; in alia vero, Proculo inſcripta, patrios, quinquennales, municipales, Burdigalenſes nimirum Conſules, recenſuerit.

XIII. Ac primam quidem Conſulum Seriem, vel Romanorum Faſtos, Auſonius non anno 379. quo Romanum Conſulatum obtinuit, ſed anno potius 383. ſcripſiſſe debuit, ut ex verſibus illis apparet:

Scire

Scire cupis qui ſim? titulum, qui quartus ab imo eſt,
Quaere, leges nomen Conſulis Auſonii:

quo certe loco non *quartus ab uno*, ut in libris aliquot deprauate legitur, ſed *quartus ab imo* legendum aſſero; ut nimirum exprimantur in eiusmodi ſerie, poſt Auſonii nomen, quatuor etiam Conſulum paria, vel ciuiles annos memoratos fuiſſe; ideoque Seriem in Merobaude et Saturnino deſinere, qui anno 383. Conſules proceſſere. Ita nimirum optime vereque dicitur, quod ab *imo* poſtremoque titulo, ſeu Merobaudis et Saturnini nomine, ſi ſuperiores Conſules numerentur, *quartus* erit Auſonius, qui anno 379. imperauit.

In altera vero Conſulum Serie, quam Auſonius ipſe ad Proculum miſit, anni quidem ab V. C. et Romanorum Conſulum nomina exhibebantur; ſed ſimul etiam per Olympiades, ſiue quinquennia Burdigalae uſurpat, e regione Conſulum Romanorum ipſa quoque Burdigalenſium Conſulum nomina expreſſa fuerant: quemadmodum fere in Diodoro Siculo Conſulum Romanorum nomina, aut Faſti, ſimulque etiam in primis Olympiadum annis Olympionicarum nomina adſcribuntur; atque in Praefectorum Vrbis Laterculo, quem Cuſpinianus vulgauit, vna cum Romanorum Conſulum nominibus, ipſa quoque Praefectorum nomina coniunguntur. Itaque in editis Auſonii Libris, Epigramma II. cum III. optime accurateque coniungitur, cum ipſorum utrumque de municipali Burdigalenſium Conſulatu loquatur; ſed Epigramma IV, quod nunc a I. diuellitur, ipſi coniungi, proximeque ſubnecti debet, cum in vtroque de Romano ſolum agatur.

XIV. Quod ſi in Epigrammatis, Proculo inſcriptis, non Romanum, ſed Burdigalenſem ſolum Conſulatum Auſonius intelligit, ut hactenus demonſtraui, nullus, opinor, ambigendi locus ſupererit, quin ille hunc honorem anno V. C. 1128. quem ipſe ſemel iterumque expreſſit, ideoque anno

Chr-

Digitized by Google

Chr. 366. ſuſceperit. Nec ſerius profecto Conſulatum illum in patria ſortiri ipſe poterat, cum anno proximo 367. quo Gratianus a Valentiniano patre *Auguſti* nomen accepit, Auſonius Burdigala ad aulam accitus fuerit, ut Gratianum ipſum erudiret, eoque Praeceptoris munere decore laudatiſſimeque perfunctus, anno 378. vna cum Heſperio filio, Galliarum, ſimulque Italiae Praetorio praefuerit, moxque anno proximo 379 Romanorum Conſulum faſces, veluti laboris fructum, obtinuerit.

XV. Quandoquidem vero Lapis a Scaligero memoratus, Auſonium ipſum Olympiade LXXXIII. vel LXXXIV. Conſulem fuiſſe demonſtrat, perſpicue apparet, quod Olympiades illae, ſiue *Luſtra*, aut quinquennales Conſulatus Burdigalae anno V. C. 703. vel 708. inſtituti fuerant, ut LXXXIII. vel LXXXIV. Olympiadis initium in annum ab V. C. 1118. incidiſſe potuerit; cumque dignitates illae inſtitui conſueuerint, cum noua quaedam regiminis forma, vel nouum Magiſtratus nomen inſtitutum foret, facile utrumque Burdigalae circa annum ab V. C. 702. inſtitutum videtur, quo Caeſar, Galliis omnibus ſubactis, anno proximo 703. nunquam rediturus e Galliis diſceſſit; ideoque facile Burdigalae Civitati Municipii iura, et municipales magiſtratus conceſſit, qui fortaſſe initio *Duumuiri Quinquennales*, deinde vero ambitionis cauſſa *Conſules* appellati ſint; quemadmodum prorſus Cicero (1) de Capuanis, qui Coloniae ſuae Magiſtratus, non aliarum inſtar *Duumuiros*, ſed nouo nobiliorique nomine *Praetores* vocabant, ait: *nonne arbitramini paucis angis fore nomen Conſulis appetituros?* Quod enim Reineſius (2) exiſtimauit, Auſonium in patria *Duumuirum* fuiſſe, ſed metri cauſſa ſe *Conſulem* appellaſſe, cum

(1) De Lege Agr. c. 34. (2) Epiſt. 31.

cum ait: *civis in hac fum, Conſul in ambabus*, profecto ille fallitur, ut Chimentellius (1). Caſaubonus (2), ac Noriſius (3) optime demonſtrarunt; idque ex ſuperioribus Auſonii verbis rite explicatis uberius ac illuſtrius inferri iam poterit. Certe, ut Gruteri (4) Marmora omittam, in quibus eiusmodi Municipalium Conſulum nomina reperiuntur, perſpicuo Plinii (5) teſtimonio erudimur, quod ab antiquis usque temporibus Tuſculi *Conſules* eligebantur, cum ait: *Eſt L. Fulvius inter inſignia exempla, Tuſculanorum reluctantium Conſul, eodemque honore, cum tranſiſſet, exornatus, conſtitit a R. P. qui ſolus eodem anno, quo fuerat hoſtis, Romae triumphavit ex iis, quorum Conſul fuerat.*

Atque iſta quidem de celebri, mireque implexo Auſonii loco, quem ab erroris ac oſcitantiae nota, temere ac imprudenter hactenus Auſonio inuſta, ſatis a me vindicatum eſſe confido. Itaque, niſi fallor, in poſterum in vexatis illis Auſonii Carminibus, non inſolens quaedam Epocha, vel peculiaris quaedam annorum ab Vrbe Condita ſuppurandorum ratio, ſed eadem prorſus Epocha annorumque calculus agnoſcetur, qui a Varrone inſtitutus, mira conſtantique Chronologorum omnium conſenſione confirmatus fuit. Proximum eſt ut id ipſum de illuſtri quoque Arnobii loco modo demonſtrem.

XVI. Vehemens ille, et acerrimus Chriſtianae Religionis, aſſertor Ethnicorum furorem deſcribens (6), quo ſacros

(1) De hon. Biſel. (2) In Apol. Apul.
(3) Cenot. Piſan. diſſ. 1. c. 3. p. 41.
(4) Pag. 351. 5. pag 90. 8. p. 4319. p. 438. 7.
(5) Hiſt. Nat. Libr. VII. c. 44.
(6) Adv. Gentes Libr. IV. in fine.

cros Chriſtianorum Codices comburi, eorumque Templa dirui iuſſerunt, ait: *Quod ſi haberet vos aliqua pro veſtris Religionibus indignatio, has potius Litteras, hos exurere debuiſtis olim Libros, demoliri, diſſoluere theatra haec potius, in quibus infamiae Numinum propudioſis quotidie publicantur in Fabulis. Nam noſtra quidem Scripta cur ignibus meruerunt dari, cur immaniter Conuenticula dirui, in quibus ſummus oratur Deus, pax cunctis, et venia poſtulatur, Magiſtratibus, exercitibus, Regibus* (1)?

Eiusmodi vero decreta de comburendis Chriſtianorum Libris, eorumque Templis funditus euertendis, ineunte ſolum anno Chr. 303. edita ſunt; ut proinde Cirtae in Numidia 3. Nonas Martii anni 305. Concilium celebratum fuerit, in quo poenae *Traditoribus* inflictae ſunt, iis nimirum, qui ſacros eiusmodi Codices comburendos inquirentibus Ethnicis tradidiſſent. Itaque perſpicue apparet, quod Arnobius Libros ſuos *aduerſus Gentes* ineunte iam anno Chr. 303. ſcripſiſſe debuit; quemadmodum ſane alio in loco annos, qui a Chriſto nato iam fluxerant, indicare volens, ait (2): *Trecenti ſunt anni ferme, minus vel plus aliquid, ex quo coepimus eſſe Chriſtiani, et Terrarum in orbe cenſeri.*

XVII. Quemadmodum vero hic Arnobius, perſecutionis initium tercentis circiter a Chriſto nato annis expreſſit, ita quoque tempus illud ad annos V. C. referre, vel ab V. C. ſupputare volens, ait, ab Vrbe condita ad annum illum mille fere et quinquaginta annos fluxiſſe (3): *Aetatis Vrbs*

(1) Vid. Euſ. Hiſt. Eccl. Lib. VIII. c. 2.
(2) Lib. I. Vid. Tillem. Hiſt. Eccl. T. V. n. 6.
(3) Lib. II.

Roma cuius esse in Annalibus indicatur? Annos ducit quinquaginta, et mille, aut non multum ab his minus. Itaque, si hos mille et quinquaginta Vrbis annos in Varronis Epocha enumeres, ipsorum postremus incidet in annum ab V. C. 297. ideoque Arnobius ante annum ipsum scripsisse debuisset; quamuis ex characteribus aliis, ac superiori Arnobii testimonio, manifestissime demonstretur, quod ante annum Chr. 303. scripsisse certe non potuit. Ergo, ne grauis adeo varietas, error, et inconstantia in eruditissimo Scriptore admittatur, necessario dicendum foret, quod Arnobius ipse V. C. annos non in vulgata receptaque Varronis Epocha numerauit, sed in alia solum, cuius initium *quinque* saltem annis Varroniano initio posterius esse deberet, vt annus a Christo nato 303. in annum ab V. C. 1050. proxime incideret, si vere Arnobii Liber eodem ipso anno Chr. 303. prodiisset.

XVIII. Quid vero si Liber ille non anno Chr. 297. vel 303. sed post annum 303. quo immanis illa Diocletiani persecutio excitata in Christianos omnes vbique gentium concitata fuit, ab Arnobio exaratus, furentibusque in Christianos Ethnicis obiectus videatur? Id sane plurimis certisque temporum characteribus ab *Arnobio* demonstratur. Siquidem excitatae iam persecutionis rabiem describens (1), ait: *Quod tam magnis ingeniis praediti Oratores, Grammatici, Consulti Iuris, ac Medici, Philosophi etiam secreta rimantes, magisteria haec expetunt, spretis quibus paullo ante fidebant; quod ab dominis se serui cruciatibus affici quibus statuerint, malunt, solui coniuges matrimoniis, exhaeredari a Parentibus liberi, quam fidem rumpere Christianam, et salutaris militiae*

(1) Lib. II. adv. Gent.

tiae Sacramenta deponere. Quod quum genera poenarum tanta ſint a vobis propoſita Religionis huius ſequentibus leges, augratur res magis, et contra omnes minas atque interdicta formidinum animoſius populus obnitatur, et ad credendi ſtudium prohibitionis ipſius ſtimulis excitetur.

Eiusmodi Arnobii verba Cl. Pagius an. 302. ad annum Chr. 297. referri poſſe negauit: *Tunc enim*, inquit, *tantum in Milites ſaeuitum eſt; ſed poſt Ecclſum perſecutionis generalis . . . cum Arnobius loquatur de Chriſtianis cuiuscunque aetatis, ſexus, ac conditionis, quod ante ſequentem annum 303. emiſſum non eſt. Itaque*, concludit Pagius, *utitur Arnobius Epocha Vrbis, quam poſtea adhibuit Auſonius; ideoque aduerſus Gentiles eo tempore ſcripſit, quo Galerius omni tormentorum genere Chriſtianos vexabat, anno ſcilicet Chriſti 310. In tanta quippe diuerſitate opinionum, de priori anno V. C. nulla occurrit, cui adhaerere potuerit Arnobius, praeter illam, quam diximus.*

XIX. Nollem, Cl. Virum, de Eccleſiaſtica Hiſtoria, omnique prorſus doctrina immortaliter meritum, commentitia illa Auſonii Epocha abreptum, grauiter adeo temporum ſeriem perturbaſſe. Vt enim omittam, quod error aliquis apud Arnobium in numeros facile irrepſiſſe poterat, ut merito Baronius ac Basnagius ipſe putauit; certe ſuperiora Arnobii verba de leuiori ſolum, ac peculiari quadam perſecutione contra Milites excitata, commode intelligi, ideoque facile ad annum ipſum 297. referri poſſent: quis aperte non videat, quod, quamuis etiam poſt editum generalis per-

secutionis decretum; ideoque post initum annum 303. aureus ille Arnobii Liber editus concedatur, nunquam tamen exsculpi inde poterit, quod Arnobius Ausonianam Epocham, si quae fortasse illa foret, usurpauerit, ideoque ex Arnobii loco huic Epochae auctoritas, ac praesidium aliquod, inquiratur? Siquidem obscurior ille, et ambiguus Arnobii locus, id vnum ostenderet, quod Scriptor ille in supputandis annis ab V. C. nonnisi sexennii discrimine a Varronis Epocha dissideret: cum tamen Epocha, quae perperam hactenus Ausonio tributa fuit, integro 13. annorum spatio a Varronis Epocha aberret. Itaque Cl. Pagio libens concesserim, quod Arnobius, furente iam Diocletiani rabie, ideoque affecto iam anno 303. Librum exarauerit, ibique in supputandis annis ab V. C. et a Christo nato minus accurate feliciterque summam expressérit. At nunquam tamen concesserim Arnobii Librum ad Galerii tempora, ideoque ad annum 310. reuocandum esse, quod Pagius ex praeconcepta iam Ausonianae Epochae hypothesi existimauit.

XX. Sed quid coniecturis, et argumentis aliis hic immorer, cum aperte satis ostenderim, Ausonianam hanc Epocham, quae hic a Pagio explicandis Arnobii verbis in praesidium vocatur, omnino falsam et commentitiam esse oportere, nec aliunde, quam ex perperam intellectis Ausonii verbis profluxisse? Itaque tum Ausonius, tum Arnobius, Varronianam Epocham usurpauit: hoc tamen discrimine, quod Ausonius tum Romae Conditae, tum Consulatus sui tempus accuratissime compertum habuit, ideoque is perspicue illud expressit; Arnobius vero Christi nati tempus, Christianamque historiam breuius leuiusque attigerat; ideoque vel obscure, vel haesitanter, vel minus accurate a Christo

Christo nato tempus exposuit: quemadmodum certe in pluribus ad Christianam doctrinam spectantibus, Arnobius ipse a communi Patrum aliorum sententia subinde aberrauit, ut Theologi iam obseruarunt. Etenim, cum Arnobius, recens admodum, dum scriberet, Christianam religionem amplexus foret, nondum eius dogmata et historiam satis imbiberat, ideoque facile in supputandis annis cespitare ille potuit: cum praesertim veteres olim Christianos hac in parte incuriosos, vel indiligentes fuisse, exemplis innumeris ostendatur.

Haec sunt, FRANCISCE humanissime, quae de celebri Ausonii et Arnobii loco, vel Ausoniana, si superis placeat, Epocha, differenda putaui, ut suus doctissimo politissimoque Scriptori honor constaret, nec absurda opinio temere in posterum ab Interpretibus et Chronologis ipsi affingatur, sed Ausonii carmina noua puriorique luce illustrentur. Tuum est, consilium hoc meum, laboremque, quicumque tandem is fuerit, aequi consulere, atque ubi vel orationis cultum, vel ingenii vim, vel eruditionis copiam deesse videas, id languentibus adhuc viribus, et infirmae, qua sum, valetudini, tribuendum intelligas.

Datam Pisis 16. Kal. Jan. anno 1763.

Dum

Dum bis mille decem quingenti ſexque egerentur
Anni, Roma, tibi, tunc veros Conſulis annos
Auſonii, et varios diſtinxit Epiſtola Faſces,
Tertius ac decimus quos iam ſecreuerat annus.

Digitized by Google

NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipſiae

Calendis Maii Anno MDCCLXXIV.

JACOBI ALBERTI VOS, ORATIO PRO LIBRO Eſtherae, dicta publice d. XXVII. Martii A. MDCCLXXV. quum magiſtratu academico abiret.

Traiecti ad Rhen. 1775. pl. 14. in 4.

Occaſionem habendae huius orationis nactus eſt V. Cl. e variis libris, qui ex aliquo tempore de Canone V. T. in Germania ſcripti ſunt, adſperſis de libro Eſtherae nominatim variis dubitationibus. Nempe Oederus et Semlerus, cum liberum examen Canonis commendare inſtituerent, graues ſibi reperiſſe viſi ſunt cauſas, quare narrationem de Eſthera, quae nunc quidem exſtat, humanum potius quam diuinum opus eſſe ſtatuerent; et Michaelis, cum horum virorum libros in bibliotheca orientali examinaret, ipſe plura indicauerat, e quibus, difficilem et impeditam quaeſtionem eſſe, adpareret. Itaque Cl. Voſſius hoc egit, ut, praemiſſis argumentis, quibus cuiusuis narrationis fides nititur, primo oſtenderet, hanc quoque de Eſthera narrationem iisdem de cauſis fidem mereri, quibus omnium aliarum narrationum fides continetur; deinde doceret, librum de Eſthera canonicis V. T. ſcriptis utique accenſendum eſſe. Ac prius

quidem, de libri ἀξιοπιστίᾳ, his confirmauit argumentis. Scilicet, quaecumque in hac narratione de rebus institutisque Persarum ac Medorum traduntur, ea omnia cum iis, quae aliunde his de rebus et ritibus cognita habemus, ita bene conspirant, ut nihil, quod recentius confictum, aut ab analogia historiae omnis abhorrens videatur. inde proferri possit. Nam quae de ingenti pecuniae summa (3, 9) traduntur, et rem e nostrae aetatis consuetudine aestimanti omnem fidem excedere videntur, ea aut non sunt cum nostris moribus conferenda, aut legitima interpretatione facile eo reducuntur, ut nihil sit a vero absonum. Quod autem auctor narrationis, siue Mardochaeus ipse fuerit, siue alius Iudaeus, lectores ad annales Medicos et Persicos amandat, id aut fidem facit narrationi, (poterant enim illi annales facile conferri, et, si nihil tale in iis exstaret, commentum detegi;) aut Scriptoris impudentiam incredibilem prodit, quae tamdiu latere non potuisset, ut mendacium ad posteros secure propagaretur, nec omnes clamarent, falso ut gesta narrari, quae gesta numquam essent. Nam si vel maxime ipsi Judaei tacuissent, deque commento ipsis honorifico gauisi essent, verendum tamen erat, ne ipsi eorum aduersarii hanc vanitatem gloriandi compescerent, ac deri sui exponerent. Iam domesticus Iudaeorum scriptor, Iosephus, qui de veritate rei nihil dubitat, et instituta in rei memoriam sacra (Purim), haud exigui sunt ad fidem faciendam momenti. Quod si res, cuius memoria annuis sacris recolitur, numquam accidit, unde sacra illa sunt? cur tantae antiquitatis sunt? cur ab omnibus omnino Judaeis vnanimi consensu celebrata? In libris quidem Talmudicis reprehensa dicitur horum Sacrorum institutio, nullo quippe praescripto diuino nixa; sed instituta tamen esse antiquitus, vel sic adparet. Si quis autumet, veram festi originem obliuione deletam esse, aliamque fictam causam successisse, ei responderi potest non videri veram causam ante Alexandri M tempora obliteratam, (si modo obliterata est,) cum et quotannis memoria rei repetere-

teretur, et res ipſa memorabilis fuerit neceſſe ſit. Atqui ſi veritas ad Alexandri usque tempora tenuit, quo imperante Judaeos per omnem terrarum orbem diſperſos fuiſſe conſtat, quis omnibus ubique locorum perſuadere potuit, ut repudiata vera cauſa, in commenticia ſubſtituenda conſentirent? Ac ne in Ahaſueri nomine et perſona iuſta dubitatio ſupereſſet, docuit Cl. Voſſius, eum fuiſſe regem Perſiae, cuius imperium ab India ad Aethiopiam usque, (haec enim eſt Cuſch,) pertinuerit: id quod in Mediae regem non conuenit: et ſi vel maxime Cúſch Arabia videretur, tamen inter Arabiam et Mediam interiectum eſſe Babylonicum regnum, ut adeo Medici regis imperium non pertinere usque ad Arabiam potuerit. Inſulae porro, quae ſub imperio Ahasueri fuiſſe dicuntur, ſi ſunt inſulae maris mediterranei et Aegaei, ut videtur, id ipſum efficit, Perſiae regem intelligendum eſſe. Accedit, quod in tota narratione Perſae praeponuntur Medis, quod rex Perſas habuit conſiliarios, non Medos, quod Suſa, non Ecbatana, ſedes regia fuit. Credibile ergo eſt, Ahasuerum non modo eſſe Perſiae regem, ſed nominatim Artaxerxen Longimanum intelligendum; in qua re omnia argumenta Cl. Auctoris perſequi nunc non licet, ne nimii ſimus. Rurſus ab aduerſariis in ipſa narratione multa ineſſe dicuntur, quae cum ad intelligendum, tum ad probandum, difficillima ſint, veluti, regem Hamani ſuaſu eo adductum eſſe quo adductus eſſe narratur, ut Judaeos, regni ſui incolas, interimendos decerneret; Mardochaeum porro imprudenter egiſſe, qui negato προσκυνήσεως honore, ſe Judaeosque omnes in tantum diſcrimen deduxerit, cum poſthaec, ad ſummum faſtigium euectus, et in aula conſtitutus, regem hoc ſigno honoris venerari debuerit; denique omni fide maius eſſe, tot Perſarum millia fuiſſe a Judaeis impune interemta. De primo reſpondit Cl. Voſſius, non eſſe ſuper iis, quae bona fide traderentur, philoſophandum, utrum fieri potuerit, nec ne; et eſſe in hiſtoria Romana notum Mithridatis exemplum, qui una epiſtola octoginta millia Romano-

rum, in eius regno habitantium, interfecerit. De secundo monet, non usitatum quendam, sed regi similem honorem Hamano fuisse exhibendum, honorem vero, regibus Persarum exhibitum, maiorem humano, ac propemodum diuinum, ideoque Judaicae religioni addictis abhorrendum fuisse. Sed, quod bona venia Viri Cl. monere liceat, tamen ille honor non nisi ciuilis, vt dici solet, fuit, et longe aliud est, externo ritu aliquem prosequi, aliud, eum, cui habeatur honor, diuinum existimare, et hoc nomine augustius, quam pro humana conditione, venerari. In tertio agnoscit prouidentiae diuinae documentum, quae Judaeos, ab armatis illo die Persis petitos, victores discedere voluerit: fuisse enim vim, qua Judaei illatam sibi vim depellerent.

Huic priori orationis parti adiecit V. Cl. longiorem obseruationem, qua aliis dubitationibus breuiter occurrit. Sed partim ab aliis iam exposita erant, quorum nomina Cl. Vossius indicauit; partim ita sunt comparatae dubitationes, vt eas recte in notas coniecerit, et veluti aliud agendo refutauerit. Nam quod Oedero displicauerit, virgines diu et sedulo unctas esse (Esth. 2), antequam regem conuenerint. id quis quaeso mirari aut addubitare potest, nisi qui veteres libros, moresque orientis, indiligenter legit et tractauit. Ac talia fere sunt cetera.

Pars posterior vindicat eam sententiam, quae narrationem de Esthera canonicis libris accenset. Facile princeps argumentum est, Josephum tradidisse, tredecim esse libros, post Mosis tempora usque ad Artaxerxis aetatem scriptos, in quibus esse librum de Esthera notum est. Cum igitur Josephus Estheram Artaxerxis Longimani aetate vixisse, post hunc autem aetatem nullos a prophetis libros scriptos esse referat, sequitur, eum non modo rem gestam, sed et librum ad ea tempora retulisse, adeoque canonicis adnumerasse. Reliqua, quae ex disciplina theologica de canone, inspiratione,

ne, et reuelatione dicuntur, et ad libellum hunc controuerſum accommodantur, nunc non repetemus.

Si quidam Patres, fortaſſe inſcitia hebraei ſermonis, (quae, quo minus hebraeum librum ab apocrypho diſcernerent, impediuit,) aut ignoratione variarum codicis hebraei diſtributionum, de libro dubitarunt; et alii viciſſim eius auctoritatem canonicam agnouerunt.

Breuiter quidem, ſed perſpicue et diſpoſite, V. Cl. rem omnem perſecutus eſt, poſſuntque ea, quibus omnis haec cauſa continetur, ex hac oratione utiliſſime et cognoſci, quae doctrinae pariter ac modeſtiae inſignis documentum eſt.

FRID. IOS. GUIL. SCHROEDER, MED. D. et P. P. O. Diſſertt. II. de Vitae robore, Tono, et Vitalitate, nec non de medicamentis roborantibus, ſeu vitae balſamicis, confortantibus, tonicis veris et polychreſtis, praeſidiis: HENR. GEORG. MARSCHALL, et IO. GEORGIO WENDELSTADT, pro gradu Doctoris, defenſoribus.

Marpurgi Cattorum MDCCLXXI. quaternis.

Poſtea quam philoſophorum, ſuper argumento ſupra poſito, placita in Diſſ. priore A. enarrauit, diiudicauit, et, ut decet eruditos, quam humaniſſime confutauit, ad uberiorem vitae, vitalitatis, et roboris vitalitatis explicationem, in Diſſertatione poſteriori progreditur, et ſuam de ipſa vitalita-

te ſententiam, magna diligentia proponit. De priore nihil attinet dicere, nam ea tota in perſtringendis Medicorum theorematibus, ad vitam et vitalitatem pertinentibus, occupata eſt. Sed alteram, quod rarior eſt, et paucis admodum cognita, plena tamen obſeruationum ſelectiſſimarum, (quae rem, cuius cauſa agitur, docte et vero ſimiliter proponit, totam hoc loco deſcribimus, ne forte intereat. Poteſt ne vero quidquam eſſe ſuperuacuum, quod ad vires vitae, igitur ad vitalitatem recte cognoſcendam pertinet, quae, fatente ipſo magno *Frider. Hofmanno*, a Medicis, etſi nolunt negligere videri, tamen vulgo negligitur. Ita vero *Schröderus*.

SECTIO I.

VBERIOR VITAE, ET VITALITATIS, ET ROBORIS EXPLICATIO.

1. Cum vitalitas, ſiue vis vitae princeps, non ſit corporea vis, nec vita vnicis legibus corporeis abſoluatur, (P. 1. §§. 29. et 28.) id quod per ill. HALLERI inuenta maxime tandem et euidentiſſime in fibra muſculari irritabili eluxit: requiritur nunc, ut eas in natura vires, quas habet incorporeas, liberiores, ſiue de ſe ipſis agentes, recognoſcamus. In his enim verum vitae fundamentum vnice inueniemus. Neque tamen in terreo quodam, utut ſimpliciſſimo, principio, ea vis nititur, cum iners terra nunquam de ſe ipſa poſſit agere, niſi viribus alienis reuiuiſcat. Atqui de reliquo nonniſi triplicem, minus mixtam ſiue incorpoream vim, in omni natura datur inueſtigare. Vel enim vis ea abſolute ſimplex, vel ſimpliciter ſine corporea commiſtione in partibus ſuis ſimpliciter cohaerens eſt. Abſolute ſimplex autem, et libera vis, duplicis generis eſſe poteſt: altera, quae ſine omni contactu phyſico agit, qualis anima; altera, quae motu ſuo corpuſculis impingit, neque tamen cohaeret, ſed expanſionem eius corpuſculi efficit, in quo incluſa tenetur, ceterum libera. Vel igitur vis animae, vel cohaerens vis ma-

materialis ſed incorporea, vel virtus liberior expandens, qualis phlogiſtica, ea eſſe debet, quae vitam cauſatur. Non *anima* ea eſt vis (P. I. §. 17.), licet ad vitam eius nexus requiratur. Vitalitas potius eſt vinculum inter animam et corpus connexum.

2. Neque *ſimpliciter cohaerens*, ſiue *aetherea vis*, vitam principialiter efficit (P. I. §. 41—44), quod ut certius cognoſcamus, eius vis naturam nunc videbimus, quippe quae itidem ad vitam requiritur neceſſaria. Nempe iſte ſimpliciſſimus aether, omnibus corporibus *adhaerens*, eo ipſo *premit* corpora, eorum *gluten primum vniuerſale*, ſi ipſis miſcetur. Preſſione autem ſimul *grauat* terrea, et *ſoluens* tandem ea fluida reddit, et eſt in omnibus *fluidis* et *mineralibus* corporibus vera conſtituens et praecipua pars. Preſſione ſua etiam quietem, hinc *frigiditatem* cauſatur. Per ſe quidem pellucidus ſiue translucens eſt; ſi vero in fluidis eſt corporibus laeuigatis, ubi foliaturam inuenit terream et opacam, repraeſentans fit, et eſt vera *repraeſentans vis catholica*. Per Phlogiſton admiſtum fit *ignis*, et per tremulum phlogiſti motum celeritate agitur rapidiſſima, ita ut corpora inde incaleſcant. Exemplum eius ſuppeditant miſcelae acidorum ſulphureorum, ut olei vitrioli cum glacie, aut aliis aethereis. Quod talis ſimpliciſſima aetherea ſubſtantia detur, nemo ibit inficias: quod autem eadem ſit incorporea, ex eo liquet, quod ante corpoream mixtionem aliquid ſaltem ſtatui debeat materiale non mixtum, ſiue ſimpliciter cohaerens, in omnibus ſuis partibus idem et perfecte homogeneum. Aſt tale quid vitam efficere non poteſt, quia cohaerens de ſe ipſo liberius agere nequit, ſed ſolis adhaeſionis ſuae legibus agitur, et vi phlogiſtici principii, ſibi alieni. Vitalitas autem ſui ipſius lex eſt.

3 Hinc non quidem in phlogiſto, ſed tamen in ſolo phlogiſtico principio, quod per experientiam expanſionem cau-

cauſatur, vitae fundamentum quaerendum nobis eſt. Datur eiusmodi a ſe ipſo et liberius agens principium, quia *expanſio* datur actiua et libera, et ab *extenſione* corporea diuerſa. Atqui *expandens principium* ipſum non poteſt eſſe expanſum, quia alias progreſſus cauſarum in infinitum eſſet, quod abſurdum. Neque cohaerens aut extenſum id eſſe poteſt, quia libere, et ex ſe ipſo agit, vis ſtrictius dicta et prima. Hinc principium expendens et phlogiſticum vere ſimplex eſt, de ſe ipſo agens, et immateriale. Attamen ſi corporum expanſionem facere debeat, utut ſimplex ſit, iis ut impingat requiritur, ſine plenaria tamen admiſtione. Hinc ſolo motu ſuo celerrimo ſpatium adimplet, et ex eo ſpatio, ſeu ex motus celeritate varie hinc eueniente, menſuratur. Tremulo, ſed gyratorio motu, agere obſeruatur; ut quia eo ipſo lucem et calorem efficit, *lux originalis*, licet inuiſibilis per ſe, merito nominatur. Lucida eius natura eſt propter proprium continuum motum et pellucidiratem incorpoream. *Phlogiſticum* autem et *calidum* tunc nominatur, quando in aethere et corporibus ſulphureis calorem vel ignem producere valet; et eius expanſionisque principium unum idemque eſt, quia omnis phlogoſis eſt expanſio ex eodem principio eueniens.

4 In hoc principio omnis naturae motus et actiuitas, ſeu *vita*, primum fundata eſt, de quo poſtea uberius (§ 6.), quia ipſum eſt *primum et ſimpliciſſimum phyſicum principium*. Hinc idem eſt *vitalitas omnis naturae in genere*; non tamen illud ſolum omnem vitam abſoluere poteſt, niſi contactu quodam, licet leuiſſimo et momentaneo, cum reliquis viribus ſimul agat, earumque motum vel producat, vel propaget et augeat. Reliquae autem vires vel ad motum non ſatis liberae, vel extra contactum phyſicum poſitae ſunt. Hoc inter utrasque eſt intermedium. Connexionem eius cum anima poſtea videbimus §§ 5. 6. et 15. Videamus quomodo corporibus connexum ſit. Ad eam connexionem phy-

physicam requiritur spatium pro vi expandente, quod non datur nisi in satis porosis corporibus, quale calcarea corpora et grossiora habent, et fluida ipseque aether, huic principio facillime concedunt. Hinc idem non nisi in calcareis, solutis et fluidis, praesertim sulphureis mollibus rebus obseruatur, et optime mixta motu *glutina sulphurea* tunc constituit. Tunc autem vis expandens, et premens fluida, *in se* inuicem continuo agentes ree proce ad motum se stimulant, unde *vortus* existit *continuus, tremulus*, et oscillans. Dum porro actio utriusque per vices aequalis sit, centrum autem totius actionis in medio compositi corpusculi vires renitentes aequali vi versus centrum tendunt, idque vi sua concentrata coniortant. Vnde fluidorum et molliorum *sulphureorum corporum globosa conditio* est, et *firmior mixtio* et *contractilitas glutinosa*. Experimenta haec docent. Quod enim in hac corporum cum expandente principio intima coniunctione, *firmior conglutinata mixtio*, immo et *sulphur*, et *glutinatio*, et vnici sulphurei glutinaminis vera *contractilitas*, consistat, id videre est quotidie in omni pasta farinacea manifestum. Nam pasta, ex sola farina et aqua composita, nunquam in eo gradu sulphurea et glutinosa aut vere contractilis inuenitur, qualis fit eo ipso, si fermentum qualecunque expandens eidem admistum fuerit, vel etiam si igne soluta coquatur. Mulierum culinas et doctrinas visitans haec omnia videbis, et ipse experieris si incredulus es. Omnis enim fermentatio sulphurea reddit corpora, eaque soluens melius miscet. *Sulphur* itaque *purius* est principium expandens, cum igneis aqueis et salis particulis calcareis optime temperatis, subtilissimis, et per motum intime ideoque firmius mixtis, conglutinatum. Nec inflammabile id est, nisi impuritates eremabiles et superfluae admistae sint. Subtilissimum autem, et ex propria vi halituosum, liberius et purius eiusmodi compositum, dicitur *Spiritus* in sensu physico, si scilicet a superflua mixtione et ab ipsa cohaesione exractus lucidus et purus haberur. Corporeus quidem is est, sed tamen ita, vt vis eius insita incorporea

Eleem Expressiones ejusmodi sic, ut inter puras legibus Geometricis non ita pridem subjectas esse, & easdem rationes habere, atque illas, ut jam ante memoravi, simul demonstrabo. Quamvis autem ad Curvas Algebraicas tantum Quadraturas adhuc non extendam, Transcendentes tamen ejusmodi, quæ ad Curvas Algebraicas rectificandas, vel Superficies Curvas earum Solidorumque Capacitates determinandas requiruntur, ad Quadraturas Curvarum Algebraicarum plerumque reducere possumus. Unde patebit, quomodo Curvarum Algebraicarum, quæ in infinitum producuntur, & ad quas ideo Quadratura Hyperbolæ Apollonianæ, aut Ellipsis, aut Circuli applicari nequit, ea tamen ope, qua Hyperbolæ Apollonianæ, Ellipsis, Circuli Quadratura, Quadratura determinari queat. Quæ omnia, ut & Quadratura Curvarum Algebraicarum, quæ in infinitum producuntur, ipsa per se, & ad Curvas Algebraicas rectificandas, aliosque usus, quos in Geometria præstare possunt, pertinent ad Sectionem II.

4. Hæc, & plura alia, quæ ad Curvas Algebraicas illarumque Quadraturas, aut Rectificationes, aut Solidorum quæ ex illarum Revolutione circa Axem oriuntur, Capacitates, aut Superficies Curvas, aut Centra Gravitatis, aut Momenta Inertiæ, aut alia quæ ejus generis sunt, pertinent, Geometræ universi ad hunc usque diem ignorarunt. Imo ne Problemata quidem, quæ ad hæc omnia pertinent, proponere, nedum solvere, ullus hactenus potuit. Quæ cum ita sint, Geometræ, qui hæc omnia, & plura alia, quæ ad Curvas Algebraicas pertinent, cognoscere cupiunt, & ea, quæ ad hæc omnia, cum pulcherrima, tum maxime utilia, pertinent, ipsi per se invenire, & demonstrare, & ad alia quæ ad Curvas Algebraicas pertinent, applicare, & ad Curvas Algebraicas rectificandas, aliosque usus, quos in Geometria præstare possunt, ut supra memoravi, adhibere volunt, hanc unam viam, quæ

dicens primum de primitivo, tum post omnibus aliis de hoc, addidit, Hipparchum hanc de lunæ motu in latitudine sententiam habuisse, quidnam, nescire tentans in antiquis ejus commentariis, quos ipse legerit, nihil tale se invenisse, sed tantum de solstitiis. Quamobrem Ptol. V. 3. p. 133. quæ sunt verba nostra de lunæ latitudine, ea ipsa Hipparchi esse dicit, non autem de solstitiis. Eum enim, qui de solstitiis tantum scripserit, nihil omnino de motu latitudinis, quem ipse primus invenerit, scribere potuisse. Quæ quidem ratio, quum ex ipsius Hipparchi verbis, sed aliter propositis et tractatis, satis perficiatur, non opus est, ut ea ipsa verba illustremus plenius. Sententiæ autem Hipparchi, quam ipse Ptolemæus ex ejus libris de lunæ motu in latitudine, vel, ut ipse dicit, de latitudine, et quam ex eo non latere latum. Ne nunc pedem quidem ab ea discedere, ut ipse ait, ea ipsa est, quam nos ex Ptolemæo supra proposuimus. Ait enim, Hipparchum, quum duo inter se solstitia proxima essent, unum hibernum, alterum æstivum, ex observationibus eorum, quæ ipse habuit, et quæ a Timocharide et Aristyllo facta sunt, invenisse, quod tempus ab æstivo ad hibernum, quod est dimidium anni, contineat dies 179 $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{24}$ $\frac{1}{48}$ $\frac{1}{96}$ $\frac{1}{192}$ $\frac{1}{384}$ $\frac{1}{768}$ $\frac{1}{1536}$ $\frac{1}{3072}$ $\frac{1}{6144}$ $\frac{1}{12288}$ $\frac{1}{24576}$ $\frac{1}{49152}$ $\frac{1}{98304}$ $\frac{1}{196608}$ $\frac{1}{393216}$ $\frac{1}{786432}$ $\frac{1}{1572864}$ $\frac{1}{3145728}$ $\frac{1}{6291456}$ $\frac{1}{12582912}$ $\frac{1}{25165824}$ $\frac{1}{50331648}$ $\frac{1}{100663296}$ $\frac{1}{201326592}$ $\frac{1}{402653184}$ $\frac{1}{805306368}$ $\frac{1}{1610612736}$ $\frac{1}{3221225472}$ $\frac{1}{6442450944}$ $\frac{1}{12884901888}$ $\frac{1}{25769803776}$ $\frac{1}{51539607552}$ $\frac{1}{103079215104}$ $\frac{1}{206158430208}$ $\frac{1}{412316860416}$ $\frac{1}{824633720832}$ $\frac{1}{1649267441664}$ $\frac{1}{3298534883328}$ $\frac{1}{6597069766656}$ $\frac{1}{13194139533312}$ $\frac{1}{26388279066624}$ $\frac{1}{52776558133248}$ $\frac{1}{105553116266496}$ $\frac{1}{211106232532992}$ $\frac{1}{422212465065984}$ $\frac{1}{844424930131968}$ $\frac{1}{1688849860263936}$ $\frac{1}{3377699720527872}$ $\frac{1}{6755399441055744}$ $\frac{1}{13510798882111488}$ $\frac{1}{27021597764222976}$ $\frac{1}{54043195528445952}$ $\frac{1}{108086391056891904}$ $\frac{1}{216172782113783808}$ $\frac{1}{432345564227567616}$ $\frac{1}{864691128455135232}$ $\frac{1}{1729382256910270464}$ $\frac{1}{3458764513820540928}$ $\frac{1}{6917529027641081856}$ $\frac{1}{13835058055282163712}$ $\frac{1}{27670116110564327424}$ $\frac{1}{55340232221128654848}$ $\frac{1}{110680464442257309696}$ $\frac{1}{221360928884514619392}$ $\frac{1}{442721857769029238784}$ $\frac{1}{885443715538058477568}$ $\frac{1}{1770887431076116955136}$ $\frac{1}{3541774862152233910272}$ $\frac{1}{7083549724304467820544}$ $\frac{1}{14167099448608935641088}$ $\frac{1}{28334198897217871282176}$ $\frac{1}{56668397794435742564352}$ $\frac{1}{113336795588871485128704}$ $\frac{1}{226673591177742970257408}$ $\frac{1}{453347182355485940514816}$ $\frac{1}{906694364710971881029632}$ $\frac{1}{1813388729421943762059264}$ $\frac{1}{3626777458843887524118528}$ $\frac{1}{7253554917687775048237056}$ $\frac{1}{14507109835375550096474112}$ $\frac{1}{29014219670751100192948224}$ $\frac{1}{58028439341502200385896448}$ $\frac{1}{116056878683004400771792896}$ $\frac{1}{232113757366008801543585792}$ $\frac{1}{464227514732017603087171584}$ $\frac{1}{928455029464035206174343168}$ $\frac{1}{1856910058928070412348686336}$ $\frac{1}{3713820117856140824697372672}$ $\frac{1}{7427640235712281649394745344}$ $\frac{1}{14855280471424563298789490688}$ $\frac{1}{29710560942849126597578981376}$ $\frac{1}{59421121885698253195157962752}$ $\frac{1}{118842243771396506390315925504}$ $\frac{1}{237684487542793012780631851008}$ $\frac{1}{475368975085586025561263702016}$ $\frac{1}{950737950171172051122527404032}$ $\frac{1}{1901475900342344102245054808064}$ $\frac{1}{3802951800684688204490109616128}$ $\frac{1}{7605903601369376408980219232256}$ $\frac{1}{15211807202738752817960438464512}$ $\frac{1}{30423614405477505635920876929024}$ $\frac{1}{60847228810955011271841753858048}$ $\frac{1}{121694457621910022543683507716096}$ $\frac{1}{243388915243820045087367015432192}$ $\frac{1}{486777830487640090174734030864384}$ $\frac{1}{973555660975280180349468061728768}$ $\frac{1}{1947111321950560360698936123457536}$ $\frac{1}{3894222643901120721397872246915072}$ $\frac{1}{7788445287802241442795744493830144}$ $\frac{1}{15576890575604482885591488987660288}$ $\frac{1}{31153781151208965771182977975320576}$ $\frac{1}{62307562302417931542365955950641152}$ $\frac{1}{124615124604835863084731911901282304}$ $\frac{1}{249230249209671726169463823802564608}$ $\frac{1}{498460498419343452338927647605129216}$ $\frac{1}{996920996838686904677855295210258432}$ $\frac{1}{1993841993677373809355710590420516864}$ $\frac{1}{3987683987354747618711421180841033728}$ $\frac{1}{7975367974709495237422842361682067456}$ $\frac{1}{15950735949418990474845684723364134912}$ $\frac{1}{31901471898837980949691369446728269824}$ $\frac{1}{63802943797675961899382738893456539648}$ $\frac{1}{127605887595351923798765477786913079296}$ $\frac{1}{255211775190703847597530955573826158592}$ $\frac{1}{510423550381407695195061911147652317184}$ $\frac{1}{1020847100762815390390123822295304634368}$ $\frac{1}{2041694201525630780780247644590609268736}$ $\frac{1}{4083388403051261561560495289181218537472}$ $\frac{1}{8166776806102523123120990578362437074944}$ $\frac{1}{16333553612205046246241981156724874149888}$ $\frac{1}{32667107224410092492483962313449748299776}$ $\frac{1}{65334214448820184984967924626899496599552}$ $\frac{1}{130668428897640369969935849253798993199104}$ $\frac{1}{261336857795280739939871698507597986398208}$ $\frac{1}{522673715590561479879743397015195972796416}$ $\frac{1}{1045347431181122959759486794030391945592832}$ $\frac{1}{2090694862362245919518973588060783891185664}$ $\frac{1}{4181389724724491839037947176121567782371328}$ $\frac{1}{8362779449448983678075894352243135564742656}$ $\frac{1}{16725558898897967356151788704486271129485312}$ $\frac{1}{33451117797795934712303577408972542258970624}$ $\frac{1}{66902235595591869424607154817945084517941248}$ $\frac{1}{133804471191183738849214309635890169035882496}$ $\frac{1}{267608942382367477698428619271780338071764992}$ $\frac{1}{535217884764734955396857238543560676143529984}$ $\frac{1}{1070435769529469910793714477087121352287059968}$ $\frac{1}{2140871539058939821587428954174242704574119936}$ $\frac{1}{4281743078117879643174857908348485409148239872}$ $\frac{1}{8563486156235759286349715816696970818296479744}$ $\frac{1}{17126972312471518572699431633393941636592959488}$ $\frac{1}{34253944624943037145398863266787883273185918976}$ $\frac{1}{68507889249886074290797726533575766546371837952}$ $\frac{1}{137015778499772148581595453067151533092743675904}$ $\frac{1}{274031556999544297163190906134303066185487351808}$ $\frac{1}{548063113999088594326381812268606132370974703616}$ $\frac{1}{1096126227998177188652763624537212264741949407232}$ $\frac{1}{2192252455996354377305527249074424529483898814464}$ $\frac{1}{4384504911992708754611054498148849058967797628928}$ $\frac{1}{8769009823985417509222108996297698117935595257856}$ $\frac{1}{17538019647970835018444217992595396235871190515712}$ $\frac{1}{35076039295941670036888435985190792471742381031424}$ $\frac{1}{70152078591883340073776871970381584943484762062848}$ $\frac{1}{140304157183766680147553743940763169886969524125696}$ $\frac{1}{280608314367533360295107487881526339773939048251392}$ $\frac{1}{561216628735066720590214975763052679547878096502784}$ $\frac{1}{1122433257470133441180429951526105359095756193005568}$ $\frac{1}{2244866514940266882360859903052210718191512386011136}$ $\frac{1}{4489733029880533764721719806104421436383024772022272}$ $\frac{1}{8979466059761067529443439612208842872766049544044544}$ $\frac{1}{17958932119522135058886879224417685745532099088089088}$ $\frac{1}{35917864239044270117773758448835371491064198176178176}$ $\frac{1}{71835728478088540235547516897670742982128396352356352}$ $\frac{1}{143671456956177080471095033795341485964256792704712704}$ $\frac{1}{287342913912354160942190067590682971928513585409425408}$ $\frac{1}{574685827824708321884380135181365943857027170818850816}$ $\frac{1}{1149371655649416643768760270362731887714054341637701632}$ $\frac{1}{2298743311298833287537520540725463775428108683275403264}$ $\frac{1}{4597486622597666575075041081450927550856217366550806528}$ $\frac{1}{9194973245195333150150082162901855101712434733101613056}$ $\frac{1}{18389946490390666300300164325803710203424869466203226112}$ $\frac{1}{36779892980781332600600328651607420406849738932406452224}$ $\frac{1}{73559785961562665201200657303214840813699477864812904448}$ $\frac{1}{147119571923125330402401314606429681627398955729625808896}$ $\frac{1}{294239143846250660804802629212859363254797911459251617792}$ $\frac{1}{588478287692501321609605258425718726509595822918503235584}$ $\frac{1}{1176956575385002643219210516851437453019191645837006471168}$ $\frac{1}{2353913150770005286438421033702874906038383291674012942336}$ $\frac{1}{4707826301540010572876842067405749812076766583348025884672}$ $\frac{1}{9415652603080021145753684134811499624153533166696051769344}$ $\frac{1}{18831305206160042291507368269622999248307066333392103538688}$ $\frac{1}{37662610412320084583014736539245998496614132666784207077376}$ $\frac{1}{75325220824640169166029473078491996993228265333568414154752}$ $\frac{1}{150650441649280338332058946156983993986456530667136828309504}$ $\frac{1}{301300883298560676664117892313967987972913061334273656619008}$ $\frac{1}{602601766597121353328235784627935975945826122668547313238016}$ $\frac{1}{1205203533194242706656471569255871951891652245337094626476032}$ $\frac{1}{2410407066388485413312943138511743903783304490674189252952064}$ $\frac{1}{4820814132776970826625886277023487807566608981348378505904128}$ $\frac{1}{9641628265553941653251772554046975615133217962696757011808256}$ $\frac{1}{19283256531107883306503545108093951230266435925393514023616512}$ $\frac{1}{38566513062215766613007090216187902460532871850787028047233024}$ $\frac{1}{77133026124431533226014180432375804921065743701574056094466048}$ $\frac{1}{154266052248863066452028360864751609842131487403148112188932096}$ $\frac{1}{308532104497726132904056721729503219684262974806296224377864192}$ $\frac{1}{617064208995452265808113443459006439368525949612592448755728384}$ $\frac{1}{1234128417990904531616226886918012878737051899225184897511456768}$ $\frac{1}{2468256835981809063232453773836025757474103798450369795022913536}$ $\frac{1}{4936513671963618126464907547672051514948207596900739590045827072}$ $\frac{1}{9873027343927236252929815095344103029896415193801479180091654144}$ $\frac{1}{19746054687854472505859630190688206059792830387602958360183308288}$ $\frac{1}{39492109375708945011719260381376412119585660775205916720366616576}$ $\frac{1}{78984218751417890023438520762752824239171321550411833440733233152}$ $\frac{1}{157968437502835780046877041525505648478342643100823666881466466304}$ $\frac{1}{315936875005671560093754083051011296956685286201647333762932932608}$ $\frac{1}{631873750011343120187508166102022593913370572403294667525865865216}$ $\frac{1}{1263747500022686240375016332204045187826741144806589335051731730432}$ $\frac{1}{2527495000045372480750032664408090375653482289613178670103463460864}$ $\frac{1}{5054990000090744961500065328816180751306964579226357340206926921728}$ $\frac{1}{10109980000181489923000130657632361502613929158452714680413853843456}$ $\frac{1}{20219960000362979846000261315264723005227858316905429360827707686912}$ $\frac{1}{40439920000725959692000522630529446010455716633810858721655415373824}$ $\frac{1}{80879840001451919384001045261058892020911433267621717443310830747648}$ $\frac{1}{161759680002903838768002090522117784041822866535243434886621661495296}$ $\frac{1}{323519360005807677536004181044235568083645733070486869773243322990592}$ $\frac{1}{647038720011615355072008362088471136167291466140973739546486645981184}$ $\frac{1}{1294077440023230710144016724176942272334582932281947479092973291962368}$ $\frac{1}{2588154880046461420288033448353884544669165864563894958185946583924736}$ $\frac{1}{5176309760092922840576066896707769089338331729127789916371893167849472}$ $\frac{1}{10352619520185845681152133793415538178676663458255579832743786335698944}$ $\frac{1}{20705239040371691362304267586831076357353326916511159665487572671397888}$ $\frac{1}{41410478080743382724608535173662152714706653833022319330975145342795776}$ $\frac{1}{82820956161486765449217070347324305429413307666044638661950290685591552}$ $\frac{1}{165641912322973530898434140694648610858826615332089277323900581371183104}$ $\frac{1}{331283824645947061796868281389297221717653230664178554647801162742366208}$ $\frac{1}{662567649291894123593736562778594443435306461328357109295602325484732416}$ $\frac{1}{1325135298583788247187473125557188886870612922656714218591204650969464832}$ $\frac{1}{2650270597167576494374946251114377773741225845313428437182409301938929664}$ $\frac{1}{5300541194335152988749892502228755547482451690626856874364818603877859328}$ $\frac{1}{10601082388670305977499785004457511094964903381253713748729637207755718656}$ $\frac{1}{21202164777340611954999570008915022189929806762507427497459274415511437312}$ $\frac{1}{42404329554681223909999140017830044379859613525014854994918548831022874624}$ $\frac{1}{84808659109362447819998280035660088759719227050029709989837097662045749248}$ $\frac{1}{169617318218724895639996560071320177519438454100059419979674195324091498496}$ $\frac{1}{339234636437449791279993120142640355038876908200118839959348390648182996992}$ $\frac{1}{678469272874899582559986240285280710077753816400237679918696781296365993984}$ $\frac{1}{1356938545749799165119972480570561420155507632800475359837393562592731987968}$ $\frac{1}{2713877091499598330239944961141122840311015265600950719674787125185463975936}$ $\frac{1}{5427754182999196660479889922282245680622030531201901439349574250370927951872}$ $\frac{1}{10855508365998393320959779844564491361244061062403802878699148500741855903744}$ $\frac{1}{21711016731996786641919559689128982722488122124807605757398297001483711807488}$ $\frac{1}{43422033463993573283839119378257965444976244249615211514796594002967423614976}$ $\frac{1}{86844066927987146567678238756515930889952488499230423029593188005934847229952}$ $\frac{1}{173688133855974293135356477513031861779904976998460846059186376011869694459904}$ $\frac{1}{347376267711948586270712955026063723559809953996921692118372752023739388919808}$ $\frac{1}{694752535423897172541425910052127447119619907993843384236745504047478777839616}$ $\frac{1}{1389505070847794345082851820104254894239239815987686768473491008094957555679232}$ $\frac{1}{2779010141695588690165703640208509788478479631975373536946982016189915111358464}$ $\frac{1}{5558020283391177380331407280417019576956959263950747073893964032379830222716928}$ $\frac{1}{11116040566782354760662814560834039153913918527901494147787928064759660445433856}$ $\frac{1}{22232081133564709521325629121668078307827837055802988295575856129519320890867712}$ $\frac{1}{44464162267129419042651258243336156615655674111605976591151712259038641781735424}$ $\frac{1}{88928324534258838085302516486672313231311348223211953182303424518077283563470848}$ $\frac{1}{177856649068517676170605032973344626462622696446423906364606849036154567126941696}$ $\frac{1}{355713298137035352341210065946689252925245392892847812729213698072309134253883392}$ $\frac{1}{711426596274070704682420131893378505850490785785695625458427396144618268507766784}$ $\frac{1}{1422853192548141409364840263786757011700981571571391250916854792289236537015533568}$ $\frac{1}{2845706385096282818729680527573514023401963143142782501833709584578473074031067136}$ $\frac{1}{5691412770192565637459361055147028046803926286285565003667419169156946148062134272}$ $\frac{1}{11382825540385131274918722110294056093607852572571130007334838338313892296124268544}$ $\frac{1}{22765651080770262549837444220588112187215705145142260014669676676627784592248537088}$ $\frac{1}{45531302161540525099674888441176224374431410290284520029339353353255569184497074176}$ $\frac{1}{91062604323081050199349776882352448748862820580569040058678706706511138368994148352}$ $\frac{1}{182125208646162100398699553764704897497725641161138080117357413413022276737988296704}$ $\frac{1}{364250417292324200797399107529409794995451282322276160234714826826044553475976593408}$ $\frac{1}{728500834584648401594798215058819589990902564644552320469429653652089106951953186816}$ $\frac{1}{1457001669169296803189596430117639179981805129289104640938859307304178213903906373632}$ $\frac{1}{2914003338338593606379192860235278359963610258578209281877718614608356427807812747264}$ $\frac{1}{5828006676677187212758385720470556719927220517156418563755437229216712855615625494528}$ $\frac{1}{11656013353354374425516771440941113439854441034312837127510874458433425711231250989056}$ $\frac{1}{23312026706708748851033542881882226879708882068625674255021748916866851422462501978112}$ $\frac{1}{46624053413417497702067085763764453759417764137251348510043497833733702844925003956224}$ $\frac{1}{93248106826834995404134171527528907518835528274502697020086995667467405689850007912448}$ $\frac{1}{186496213653669990808268343055057815037671056549005394040173991334934811379700015824896}$ $\frac{1}{372992427307339981616536686110115630075342113098010788080347982669869622759400031649792}$ $\frac{1}{745984854614679963233073372220231260150684226196021576160695965339739245518800063299584}$ $\frac{1}{1491969709229359926466146744440462520301368452392043152321391930679478491037600126599168}$ $\frac{1}{2983939418458719852932293488880925040602736904784086304642783861358956982075200253198336}$ $\frac{1}{5967878836917439705864586977761850081205473809568172609285567722717913964150400506396672}$ $\frac{1}{11935757673834879411729173955523700162410947619136345218571135445435827928300801012793344}$ $\frac{1}{23871515347669758823458347911047400324821895238272690437142270890871655856601602025586688}$ $\frac{1}{47743030695339517646916695822094800649643790476545380874284541781743311713203204051173376}$ $\frac{1}{95486061390679035293833391644189601299287580953090761748569083563486623426406408102346752}$ $\frac{1}{190972122781358070587666783288379202598575161906181523497138167126973246852812816204693504}$ $\frac{1}{381944245562716141175333566576758405197150323812363046994276334253946493705625632409387008}$ $\frac{1}{763888491125432282350667133153516810394300647624726093988552668507892987411251264818774016}$ $\frac{1}{1527776982250864564701334266307033620788601295249452187977105337015785974822502529637548032}$ $\frac{1}{3055553964501729129402668532614067241577202590498904375954210674031571949645005059275096064}$ $\frac{1}{6111107929003458258805337065228134483154405180997808751908421348063143899290010118550192128}$ $\frac{1}{12222215858006916517610674130456268966308810361995617503816842696126287798580020237100384256}$ $\frac{1}{24444431716013833035221348260912537932617620723991235007633685392252575597160040474200768512}$ $\frac{1}{48888863432027666070442696521825075865235241447982470015267370784505151194320080948401537024}$ $\frac{1}{97777726864055332140885393043650151730470482895964940030534741569010302388640161896803074048}$ $\frac{1}{195555453728110664281770786087300303460940965791929880061069483138020604777280323793606148096}$ $\frac{1}{391110907456221328563541572174600606921881931583859760122138966276041209554560647587212296192}$ $\frac{1}{782221814912442657127083144349201213843763863167719520244277932552082419109121295174424592384}$ $\frac{1}{1564443629824885314254166288698402427687527726335439040488555865104164838218242590348849184768}$ $\frac{1}{3128887259649770628508332577396804855375055452670878080977111730208329676436485180697698369536}$ $\frac{1}{6257774519299541257016665154793609710750110905341756161954223460416659352872970361395396739072}$ $\frac{1}{12515549038599082514033330309587219421500221810683512323908446920833318705745940722790793478144}$ $\frac{1}{25031098077198165028066660619174438843000443621367024647816893841666637411491881445581586956288}$ $\frac{1}{50062196154396330056133321238348877686000887242734049295633787683333274822983762891163173912576}$ $\frac{1}{100124392308792660112266642476697755372001774485468098591267575366666549645967525782326347825152}$ $\frac{1}{200248784617585320224533284953395510744003548970936197182535150733333099291935051564652695650304}$ $\frac{1}{400497569235170640449066569906791021488007097941872394365070301466666198583870103129305391300608}$ $\frac{1}{800995138470341280898133139813582042976014195883744788730140602933332397167740206258610782601216}$ $\frac{1}{1601990276940682561796266279627164085952028391767489577460281205866664794335480412517221565202432}$ $\frac{1}{3203980553881365123592532559254328171904056783534979154920562411733329588670960825034443130404864}$ $\frac{1}{6407961107762730247185065118508656343808113567069958309841124823466659177341921650068886260809728}$ $\frac{1}{12815922215525460494370130237017312687616227134139916619682249646933318354683843300137772521619456}$ $\frac{1}{25631844431050920988740260474034625375232454268279833239364499293866636709367686600275545043238912}$ $\frac{1}{51263688862101841977480520948069250750464908536559666478728998587733273418735373200551090086477824}$ $\frac{1}{102527377724203683954961041896138501500929817073119332957457997175466546837470746401102180172955648}$ $\frac{1}{205054755448407367909922083792277003001859634146238665914915994350933093674941492802204360345911296}$ $\frac{1}{410109510896814735819844167584554006003719268292477331829831988701866187349882985604408720691822592}$ $\frac{1}{820219021793629471639688335169108012007438536584954663659663977403732374699765971208817441383645184}$ $\frac{1}{1640438043587258943279376670338216024014877073169909327319327954807464749399531942417634882767290368}$ $\frac{1}{3280876087174517886558753340676432048029754146339818654638655909614929498799063884835269765534580736}$ $\frac{1}{6561752174349035773117506681352864096059508292679637309277311819229858997598127769670539531069161472}$ $\frac{1}{13123504348698071546235013362705728192119016585359274618554623638459717995196255539341079062138322944}$ $\frac{1}{26247008697396143092470026725411456384238033170718549237109247276919435990392511078682158124276645888}$ $\frac{1}{52494017394792286184940053450822912768476066341437098474218494553838871980785022157364316248553291776}$ $\frac{1}{104988034789584572369880106901645825536952132682874196948436989107677743961570044314728632497106583552}$ $\frac{1}{209976069579169144739760213803291651073904265365748393896873978215355487923140088629457264994213167104}$ $\frac{1}{419952139158338289479520427606583302147808530731496787793747956430710975846280177258914529988426334208}$ $\frac{1}{839904278316676578959040855213166604295617061462993575587495912861421951692560354517829059976852668416}$ $\frac{1}{1679808556633353157918081710426333208591234122925987151174991825722843903385120709035658119953705336832}$ $\frac{1}{3359617113266706315836163420852666417182468245851974302349983651445687806770241418071316239907410673664}$ $\frac{1}{6719234226533412631672326841705332834364936491703948604699967302891375613540482836142632479814821347328}$ $\frac{1}{13438468453066825263344653683410665668729872983407897209399934605782751227080965672285264959629642694656}$ $\frac{1}{26876936906133650526689307366821331337459745966815794418799869211565502454161931344570529919259285389312}$ $\frac{1}{53753873812267301053378614733642662674919491933631588837599738423131004908323862689141059838518570778624}$ $\frac{1}{107507747624534602106757229467285325349838983867263177675199476846262009816647725378282119677037141557248}$ $\frac{1}{215015495249069204213514458934570650699677967734526355350398953692524019633295450756564239354074283114496}$ $\frac{1}{430030990498138408427028917869141301399355935469052710700797907385048039266590901513128478708148566228992}$ $\frac{1}{860061980996276816854057835738282602798711870938105421401595814770096078533181803026256957416297132457984}$ $\frac{1}{1720123961992553633708115671476565205597423741876210842803191629540192157066363606052513914832594264915968}$ $\frac{1}{3440247923985107267416231342953130411194847483752421685606383259080384314132727212105027829665188529831936}$ $\frac{1}{6880495847970214534832462685906260822389694967504843371212766518160768628265454424210055659330377059663872}$ $\frac{1}{13760991695940429069664925371812521644779389935009686742425533036321537256530908848420111318660754119327744}$ $\frac{1}{27521983391880858139329850743625043289558779870019373484851066072643074513061817696840222637321508238655488}$ $\frac{1}{55043966783761716278659701487250086579117559740038746969702132145286149026123635393680445274643016477310976}$ $\frac{1}{110087933567523432557319402974500173158235119480077493939404264290572298052247270787360890549286032954621952}$ $\frac{1}{220175867135046865114638805949000346316470238960154987878808528581144596104494541574721781098572065909243904}$ $\frac{1}{440351734270093730229277611898000692632940477920309975757617057162289192208989083149443562197144131818487808}$ $\frac{1}{880703468540187460458555223796001385265880955840619951515234114324578384417978166298887124394288263636975616}$ $\frac{1}{1761406937080374920917110447592002770531761911681239903030468228649156768835956332597774248788576527273951232}$ $\frac{1}{3522813874160749841834220895184005541063523823362479806060936457298313537671912665195548497577153054547902464}$ $\frac{1}{7045627748321499683668441790368011082127047646724959612121872914596627075343825330391096995154306109095804928}$ $\frac{1}{14091255496642999367336883580736022164254095293449919224243745829193254150687650660782193990308612218191609856}$ $\frac{1}{28182510993285998734673767161472044328508190586899838448487491658386508301375301321564387980617224436383219712}$ $\frac{1}{56365021986571997469347534322944088657016381173799676896974983316773016602750602643128775961234448872766439424}$ $\frac{1}{112730043973143994938695068645888177314032762347599353793949966633546033205501205286257551922468897745532878848}$ $\frac{1}{225460087946287989877390137291776354628065524695198707587899933267092066411002410572515103844937795491065757696}$ $\frac{1}{450920175892575979754780274583552709256131049390397415175799866534184132822004821145030207689875590982131515392}$ $\frac{1}{901840351785151959509560549167105418512262098780794830351599733068368265644009642290060415379751181964263030784}$ $\frac{1}{1803680703570303919019121098334210837024524197561589660703199466136736531288019284580120830759502363928526061568}$ $\frac{1}{3607361407140607838038242196668421674049048395123179321406398932273473062576038569160241661519004727857052123136}$ $\frac{1}{7214722814281215676076484393336843348098096790246358642812797864546946125152077138320483323038009455714104246272}$ $\frac{1}{14429445628562431352152968786673686696196193580492717285625595729093892250304154276640966646076018911428208492544}$ $\frac{1}{28858891257124862704305937573347373392392387160985434571251191458187784500608308553281933292152037822856416985088}$ $\frac{1}{57717782514249725408611875146694746784784774321970869142502382916375569001216617106563866584304075645712833970176}$ $\frac{1}{115435565028499450817223750293389493569569548643941738285004765832751138002433234213127733168608151291425667940352}$ $\frac{1}{230871130056998901634447500586778987139139097287883476570009531665502276004866468426255466337216302582851335880704}$ $\frac{1}{461742260113997803268895001173557974278278194575766953140019063331004552009732936852510932674432605165702671761408}$ $\frac{1}{923484520227995606537790002347115948556556389151533906280038126662009104019465873705021865348865210331405343522816}$ $\frac{1}{1846969040455991213075580004694231897113112778303067812560076253324018208038931747410043730697730420662810687045632}$ $\frac{1}{3693938080911982426151160009388463794226225556606135625120152506648036416077863494820087461395460841325621374091264}$ $\frac{1}{7387876161823964852302320018776927588452451113212271250240305013296072832155726989640174922790921682651242748182528}$ $\frac{1}{14775752323647929704604640037553855176904902226424542500480610026592145664311453979280349845581843365302485496365056}$ $\frac{1}{29551504647295859409209280075107710353809804452849085000961220053184291328622907958560699691163686730604970992730112}$ $\frac{1}{59103009294591718818418560150215420707619608905698170001922440106368582657245815917121399382327373461209941985460224}$ $\frac{1}{118206018589183437636837120300430841415239217811396340003844880212737165314491631834242798764654746922419883970920448}$ $\frac{1}{236412037178366875273674240600861682830478435622792680007689760425474330628983263668485597529309493844839767941840896}$ $\frac{1}{472824074356733750547348481201723365660956871245585360015379520850948661257966527336971195058618987689679535883681792}$ $\frac{1}{945648148713467501094696962403446731321913742491170720030759041701897322515933054673942390117237975379359071767363584}$ $\frac{1}{1891296297426935002189393924806893462643827484982341440061518083403794645031866109347884780234475950758718143534727168}$ $\frac{1}{3782592594853870004378787849613786925287654969964682880123036166807589290063732218695769560468951901517436287069454336}$ $\frac{1}{7565185189707740008757575699227573850575309939929365760246072333615178580127464437391539120937903803034872574138908672}$ $\frac{1}{15130370379415480017515151398455147701150619879858731520492144667230357160254928874783078241875807606069745148277817344}$ $\frac{1}{30260740758830960035030302796910295402301239759717463040984289334460714320509857749566156483751615212139490296555634688}$ $\frac{1}{60521481517661920070060605593820590804602479519434926081968578668921428641019715499132312967503230424278980593111269376}$ $\frac{1}{121042963035323840140121211187641181609204959038869852163937157337842857282039430998264625935006460848557961186222538752}$ $\frac{1}{242085926070647680280242422375282363218409918077739704327874314675685714564078861996529251870012921697115922372445077504}$ $\frac{1}{484171852141295360560484844750564726436819836155479408655748629351371429128157723993058503740025843394231844744890155008}$ $\frac{1}{968343704282590721120969689501129452873639672310958817311497258702742858256315447986117007480051686788463689489780310016}$ $\frac{1}{1936687408565181442241939379002258905747279344621917634622994517405485716512630895972234014960103373576927378979560620032}$ $\frac{1}{3873374817130362884483878758004517811494558689243835269245989034810971433025261791944468029920206747153854757959121240064}$ $\frac{1}{7746749634260725768967757516009035622989117378487670538491978069621942866050523583888936059840413494307709515918242480128}$ $\frac{1}{15493499268521451537935515032018071245978234756975341076983956139243885732101047167777872119680826988615419031836484960256}$ $\frac{1}{30986998537042903075871030064036142491956469513950682153967912278487771464202094335555744239361653977230838063672969920512}$ $\frac{1}{61973997074085806151742060128072284983912939027901364307935824556975542928404188671111488478723307954461676127345939841024}$ $\frac{1}{123947994148171612303484120256144569967825878055802728615871649113951085856808377342222976957446615908923352254691879682048}$ $\frac{1}{247895988296343224606968240512289139935651756111605457231743298227902171713616754684445953914893231817846704509383759364096}$ $\frac{1}{495791976592686449213936481024578279871303512223210914463486596455804343427233509368891907829786463635693409018767518728192}$ $\frac{1}{991583953185372898427872962049156559742607024446421828926973192911608686854467018737783815659572927271386818037535037456384}$ $\frac{1}{1983167906370745796855745924098313119485214048892843657853946385823217373708934037475567631319145854542773636075070074912768}$ $\frac{1}{3966335812741491593711491848196626238970428097785687315707892771646434747417868074951135262638291709085547272150140149825536}$ $\frac{1}{7932671625482983187422983696393252477940856195571374631415785543292869494835736149902270525276583418171094544300280299651072}$ $\frac{1}{15865343250965966374845967392786504955881712391142749262831571086585738989671472299804541050553166836342189088600560599302144}$ $\frac{1}{31730686501931932749691934785573009911763424782285498525663142173171477979342944599609082101106333672684378177201121198604288}$ $\frac{1}{63461373003863865499383869571146019823526849564570997051326284346342955958685889199218164202212667345368756354402242397208576}$ $\frac{1}{126922746007727730998767739142292039647053699129141994102652568692685911917371778398436328404425334690737512708804484794417152}$ $\frac{1}{253845492015455461997535478284584079294107398258283988205305137385371823834743556796872656808850669381475025417608969588834304}$ $\frac{1}{507690984030910923995070956569168158588214796516567976410610274770743647669487113593745313617701338762950050835217939177668608}$ $\frac{1}{1015381968061821847990141913138336317176429593033135952821220549541487295338974227187490627235402677525900101670435878355337216}$ $\frac{1}{2030763936123643695980283826276672634352859186066271905642441099082974590677948454374981254470805355051800203340871756710674432}$ $\frac{1}{4061527872247287391960567652553345268705718372132543811284882198165949181355896908749962508941610710103600406681743513421348864}$ $\frac{1}{8123055744494574783921135305106690537411436744265087622569764396331898362711793817499925017883221420207200813363487026842697728}$ $\frac{1}{16246111488989149567842270610213381074822873488530175245139528792663796725423587634999850035766442840414401626726974053685395456}$ $\frac{1}{32492222977978299135684541220426762149645746977060350490279057585327593450847175269999700071532885680828803253453948107370790912}$ $\frac{1}{64984445955956598271369082440853524299291493954120700980558115170655186901694350539999400143065771361657606506907896214741581824}$ $\frac{1}{129968891911913196542738164881707048598582987908241401961116230341310373803388701079998800286131542723315213013815792429483163648}$ $\frac{1}{259937783823826393085476329763414097197165975816482803922232460682620747606777402159997600572263085446630426027631584858966327296}$ $\frac{1}{519875567647652786170952659526828194394331951632965607844464921365241495213554804319995201144526170893260852055263169717932654592}$ $\frac{1}{1039751135295305572341905319053656388788663903265931215688929842730482990427109608639990402289052341786521704110526339435865309184}$ $\frac{1}{2079502270590611144683810638107312777577327806531862431377859685460965980854219217279980804578104683573043408221052678871730618368}$ $\frac{1}{4159004541181222289367621276214625555154655613063724862755719370921931961708438434559961609156209367146086816442105357743461236736}$ $\frac{1}{8318009082362444578735242552429251110309311226127449725511438741843863923416876869119923218312418734292173632884210715486922473472}$ $\frac{1}{16636018164724889157470485104858502220618622452254899451022877483687727846833753738239846436624837468584347265768421430973844946944}$ $\frac{1}{33272036329449778314940970209717004441237244904509798902045754967375455693667507476479692873249674937168694531536842861947689893888}$ $\frac{1}{66544072658899556629881940419434008882474489809019597804091509934750911387335014952959385746499349874337389063073685723895379787776}$ $\frac{1}{133088145317799113259763880838868017764948979618039195608183019869501822774670029905918771492998699748674778126147371447790759575552}$ $\frac{1}{266176290635598226519527761677736035529897959236078391216366039739003645549340059811837542985997399497349556252294742895581519151104}$ $\frac{1}{532352581271196453039055523355472071059795918472156782432732079478007291098680119623675085971994798994699112504589485791163038302208}$ $\frac{1}{1064705162542392906078111046710944142119591836944313564865464158956014582197360239247350171943989597989398225009178971582326076604416}$ $\frac{1}{2129410325084785812156222093421888284239183673888627129730928317912029164394720478494700343887979195978796450018357943164652153208832}$ $\frac{1}{4258820650169571624312444186843776568478367347777254259461856635824058328789440956989400687775958391957592900036715886329304306417664}$ $\frac{1}{8517641300339143248624888373687553136956734695554508518923713271648116657578881913978801375551916783915185800073431772658608612835328}$ $\frac{1}{17035282600678286497249776747375106273913469391109017037847426543296233315157763827957602751103833567830371600146863545317217225670656}$ $\frac{1}{34070565201356572994499553494750212547826938782218034075694853086592466630315527655915205502207667135660743200293727090634434451341312}$ $\frac{1}{68141130402713145988999106989500425095653877564436068151389706173184933260631055311830411004415334271321486400587454181268868902682624}$ $\frac{1}{136282260805426291977998213979000850191307755128872136302779412346369866521262110623660822008830668542642972801174908362537737805365248}$ $\frac{1}{272564521610852583955996427958001700382615510257744272605558824692739733042524221247321644017661337085285945602349816725075475610730496}$ $\frac{1}{545129043221705167911992855916003400765231020515488545211117649385479466085048442494643288035322674170571891204699633450150951221460992}$ $\frac{1}{1090258086443410335823985711832006801530462041030977090422235298770958932170096884989286576070645348341143782409399266900301902442921984}$ $\frac{1}{2180516172886820671647971423664013603060924082061954180844470597541917864340193769978573152141290696682287564818798533800603804885843968}$ $\frac{1}{4361032345773641343295942847328027206121848164123908361688941195083835728680387539957146304282581393364575129637597067601207609771687936}$ $\frac

in semine animali, ut triginta partes ad $35\frac{3}{4}$ reliquae omnis salinae terrae numerentur in sanguine ab HOMBERGIO. Semen autem plane oleosum sulphure subtiliori magis foetidum est, unde magis etiam stimulat ad motum. Nihilominus et in eius, et in sanguinis globulis, clara et translucens pelluciditas obseruatur (*), quae nisi vacuum spatium et immaterialitatem contenti, attamen eius subtilitatem incorpoream, satis commonstrat. Globuli tamen elastici humorumque sulphur vitalitatem soli nondum constituunt, antequam rarefactione pars eorum subtilissima in halitum spirituosum liberiorem reducta fuerit, ita ut non amplius ex legibus elasticitatis agat, sed liberiorem vim incorpoream exerceat, a leuissimo contactu et motus perceptione, et ab ipsa eius repraesentatione irritabilem. Hic modus est, quo principium vitale cum ipsa anima connexum est, et praeter hanc vim animae cooperans, connexa, et corporea constitutio ad vitalitatem requiritur. Sed cognita hoc modo vitalitate animali, *vitae notio* est facilis. *Triplex enim vis in omni animali viuente, nisi quadruplex, satis superque elucet: vis videlicet spontanea simplex unica sui conscia; deinde vis repraesentans, non quidem plane simplex, nec spontanea, nec sui conscia; attamen unita simplicissima materia, nervos et cerebrum implens; et vis denique itidem non spontanea, sed tamen liberius mouens, et igneā, in sanguine et reliquis humoribus. Ex harum trium virium connexione, et reciproca ideali in se inuicem actione et actione per molecular corporeas sulphureo salinas glutinosas et firmiter cohaerentes constructa, tandem est machina, seu vis illa animalis viuens, ANIMAL, vis vitae animalis composita quadruplex nunc nudior et motrix muscularis. VITA igitur et natura animalis perdurans, in omnium harum unione actiua perdurante realiter consistit*, ita ut vis expandendo mouens cum halitu liberior reddita vis actionis totius princeps semper existat.

(*) v. HALLER l. c. Lib. VI. Sect. III. §. 17. in fine. Lib. V. §. 11. §. 13. et Lib. XXVII. Sect. II. §. 2.

fiat (*). Quomodo autem per eam vim hae omnes actiones et vitae phaenomena peragantur, et quomodo ipsae vires reliquae in commercio suo inter se connectantur, nostrum nunc est ut palam faciamus.

6 Primum et maximum est *motus in genere*, quem ab expansione deriuamus. (Vid. §. 4.) Licet enim vis expandendo mouens, sine aliis assistentibus, non moueat, non obstante quod ipsa in continuo motu corpus viuum efficiat: attamen sine ea primum mouente causa motus nullus est. Nam cum motus sit mutatio loci, quae sine dislocatione, hinc sine expansione perceptibilis non est, motus omnis primario ab expansione et ab eodem expandente primo euenit, quod simul *motus principium* est. Hic motus tamen, praecipue animalis, singulares quasdam leges non mechanicas in ortu suo primo habet obseruandas. Requiritur enim vel leuissimus contactus, vel perceptio motus, ut, vel spontanea plana libera vis, vel alia homogenea, motum suum usque ad vim mouentem propaget, vel resistentia corporea ex copiosiore vi soluta et sublata, expandenti maius spatium adimplendum relinquat, et simul corporea sua mole motum excitatum adaugeat, necesse est, si quando eius actio expandens maior fieri debet. Ex omnibus hisce causis, vis liberior motum percipiens, et ex se agere potens, ad motum proprium maiorem irritatur, et *celeritate summa* tunc compensat, quidquid numero virium deest. In hoc a vi corporea et eius legibus differt. Attamen et numero eadem in toto maior est, adeo ut unica vis expandens, deficientibus pluribus, a mole corporea obruatur, et adhaesione ad mortem usque fixetur. Porro cum *ordinis summa lex* in tota natura, scilicet homogeneitas, hic quoque valeat, ita fit, ut tantum pro homogeneitate, vis expandens mota, alteram ad eundem suum motum magis

(*) PRAES. *Diſſert. quaedam ad febrium doctrinam ſpectant, Cap. II.*

pedem, qui sine fine decrescit: quod nihil refert, si pedem qui-
dem quantum vis exiguum finitum ponamus: quia semper
in conjecto vinculo remanet, quod quidem infinitum est. Hinc
ergo patet, quomodo ex infinitis vinculis unum finitum effici
queat, modo proprietas quædam concedatur. Concedatur
nempe, si homogeneorum ex eodem vel ex æquipondio pen-
dent: Tunc unum ex adhærentibus ex æquipondio pendere,
quorum centrum gravitatis, si opus, per theoriam Cl. Varignonii
inveniri potest. Ita ergo ex infinitis vinculis unum finitum
æquivalens effici manifestum est. Quod ipsum ex principiis
Dynamicis magis magisque elucescit. Sicuti enim ex infinitis
momentis, quæ ab infinitis viribus infinitis modis diversis
agunt, vel per consequens infinitesimis, vel per consequens nul-
lis fiat motus in corpore, vel ab eo genere, in cujus potestate, ut
ita dicam, est infinitum fieri: Ita contra ex infinitis momentis
finitum motum per impressionem ab infinitesimis viribus,
quæ tamen ipsæ finitæ sunt, effici posse, si modo proprietas
aut lex aliqua motui ab infinitesimis viribus infinitesimis
finitisve impresso, quam motus impressio pariat in momentis
finitum motum, tam ad motum ex impressionibus præcedenti-
bus finitum & infinitesimum finitum aut motum impressum
infinitesimum, quam ad motum ex impressionibus infinitis
finitum, tam effectibus quæ fiunt impressionibus finitis, tam
possibile sumendum videtur, etiam datorum effectuum finem
non determinetur. Quæ lex, ut ex principiis Dynamicis ad
motum corporis finiti ex infinitis quidem infinitesimis impressis
apparet, in superficiebus. Hinc lapsus cognoscere est mechanicos
etiam esse quandoque. Tractatus de lumine non supponendo pon-
dus gravitatis; quod supponit ex contrario experientia, ver-
bum non habet. Experientia enim docet, lumen, quod ad
nos venit, pondus habere. Et supponi non debet, quod
fieri non possit, ut aliquid fiat, nisi pondus, quatenus tamen ex-
pers est vel esse videtur, ponderosis, ex talibus vitali ex ma-
chinarum principio.

Y Quod

7 Quod enim *motum ſanguinis* in ſpecie *progreſſivum* attinet, de eo iam (P. I. §§. 31. 32. 35.) praeliminariter explicatio ex noſtro mouente principio facta eſt. Dictum enim eſt, quod ſanguinis irritans expanſio in vena caua cum eius pulſu primum ſit vitae fundamentum et initium, antequam cor ad pulſum contribuere quid poſſit. Et ſine ſanguine per halitum ſuum vivo ipſum cor non irritatur (*), nec ſine aeris in pulmone reſtauratione id bene fit, ita ut auricula dextra ultima ſuperuiuere obſeruata ſit (**). Sed de his poſtmodum plura loqui tantum hic libet, quia ſine explicatione motus ſanguinis *inteſtini*, et cordis, et vaſorum, nulla eſt circuli ſanguinis explicatio. His igitur in principio noſtro fundatis, progreſſiuus motus melius intelligi poterit ex eodem principio, quod vide ſis §. 11. *Pulſum* quidem in genere vaſorum omnium cum vera dilatatione eorum nemo explicauerit ſine vi expandente, quae tamen violenta, et ex pondere premente eſſe non poteſt; ſed ab elaſticitate globulorum ſanguinis, et vi halitus vitalis erumpente, et tunc ſtimulante ſimul, facilius cognoſcitur, (P. I. §§. 33. et 34.) ſed neque ſyſtole ſine his plane explicatur, quod videbimus [illegible]

8 Nec motus inteſtinus, mixtio, et fluiditas ſanguinis, ſine hoc principio recte intelligitur. Licet enim haec non ex halitu vitali ſeu ipſa vitalitate eueniant, cum neque vitam ipſam proprie conſtituant; attamen cum vitae et vitalitatis maximum ſint fundamentum, ſaltim ex eodem vitalitatis fundamento deriuari debent. Quis autem non videt, haec omnia ex ſanguinis vi expandente, ſeu halitus vitalis primo principio, euenire? *motus inteſtinus* ſine hac vi nullus eſt, nec *mixtio* animalis ſulphuris et aquae ſine motu inteſtino, nec globulorum ſulphureorum firma conditio ſine vi ex-

(*) v. HALLER L. IV. S. V. §. XIV.
(**) Id. L. c. §. XV.

expandente (§. 4.), nec eorum et fluidi *fluiditas* absque hac unquam est. Hinc sicut mixtio est totius corporeae compagis et vitae fundamentum, ita mixtionis animalis prima basis est principium expandens in sulphure sanguinis contentum: et tota vita hinc maxime et primario in illo nititur, ita ut vitae quidem *firmitas* ex mixtionis firmitate, haec autem cum densitate fluida ex illo dependeat principio.

9 Ad partes vitae iam transeamus, ubi *nervorum motum* sensationemque cum repraesentatione videbimus. Licet enim *sensationis vis* et actio in ipsa anima conscia magis sit posita, non tamen ea sine nervis sentire, nec voluntarium motum producere valet. Nervi autem et sine anima moventur et moveut, et sine anima, si non sentiunt, attamen repraesentant, ut vera *repraesentans vis* in corpore animali, animaeque vinculum. Haec autem omnia a spirituoso nervorum contento evenire, dudum evictum est. Quis igitur negabit, hosce *spiritus animales* ex halitu sanguinis vitali oriundos esse, licet formam halitus omiserint nunc fluidi facti? iam autem omnem nervorum vitam et actionem intelligere licet. *Repraesentatio cum motu* ex ante dictis (§. 6.), et ex perceptione quae est in halitu vitali, et ex translucida substantia liquoris nervei concipitur, una cum nervorum irritatione. *Sensatio* non est nisi repraesentationis huius conscientia in anima, quae obtusa est, quando motus confusus, et liquoris corruptio exoritur, aut nervi ad sensationem minus compositi sunt. De motu ad musculos propagato animali postea dicam (§. 10.). *Vinculum* autem *animae* in nervis ex eo est, quod ipsa anima est mobilis movens seu mota continuo et percipiens vis, licet contactu suo nervos non moveat, sed motus sui spontanei varia repraesentationes. Nec ab iis contactu movetur sed repraesentationis perceptione. Ceterum, quia nervorum vis simul fluida et *adhaerens* est, hic motus non interrumpitur, et ex eadem causa celerrimus est.

10. To-

ceris esse. Hoc autem non solum ostendunt ea, quibus ex cera
corporum usus est, exempla, verum etiam ratiocinium ma-
xime probabile perspicue demonstrat. Si, ut antea ex-
posuimus, cera ex oleo et cera alba, quae ipsa ex oleo et
cera flava paratur, conficitur, illud oleum, ex quibus ea
praeparata fuerat, partem in flavam cerae, quae inde
paratur, transmittit, quae autem pars olei in cera alba
haereat, et quae ea sit, nemo adhuc explicavit. Sed explicatu difficilem
hanc rem esse, ipsa cerae praeparandae ratio, quae ab
antiquissimis temporibus in Europa usitata est, satis osten-
dit. Cera flava, quae ex cera nova paratur, in quam si, ut fieri
solet, aqua fervens infunditur, ea, quae in cera alba fit, ra-
tio, a nemine, quantum quidem adhuc deprehendere licet, ex-
plicata est. Quae cum ita sint, ea, quae de cera alba ex
cera flava parata adhuc exposita sunt, illustrat, quae autem
ipsa in cera alba praeparanda observanda sunt, illa simul
explicat. Quae cum ita sint, ea, quae de cera alba ex cera
flava parata, — sed disputatio multo latius patebit, quam
ut nunc commemorari, nec ea, quae illustrat, explicari pos-
sint, — ea, quae de cera alba ex cera flava parata adhuc
exposita sunt, illustrat, quae autem ipsa in cera alba prae-
paranda observanda sunt, illa simul explicat.

(7) HASSENFRATZ physique, II. 420. 421.

que parte vim expandentem denuo recipiat; sed etiam a quouis ingresso vapore aquae tepidae, sanguinis, et maxime aeris, ad contractionem maiorem stimulata est (*). Ex his elucet, quod vis quaedam expandens subtilior accedat elasticis fibris, et inclusa in illis retenta elasticitatem cum contractilitate adaugere ad tonum usque possit, usque dum consumatur. Sed haec maior contractilitas nondum *vitalis tonus* et *irritabilitas*, seu *vita musculorum* est, nisi ipsa haec contractio ex halitu vitali liberrimo oriatur, alterno continuo agat, et motum suum ex se ipsa adauctum in eodem gradu continuare possit. Hicce enim halitus iisdem fibris continuo inhabitat, et restauratur continuo, immo irritatur etiam per nervos et arterias, licet consumatur continuo destructus et tandem in auras euanescat, aut pro nutritione inseruiat fixatus. Hicce etiam solus perceptionem habet vitalem, quae reliquis crassioribus vaporibus deest, quippe non satis homogeneis (§. 6.), nec lucidis. *Perceptio* enim *vitalis (irritabilitas)* est ea motus subtilissimi impressio seu communicatio, quae per ipsam vim insitam expandentem liberiorem adaucta, in eodem gradu longius in eadem continuatur, quam ea impressio durat. Haec non nisi in fibra musculari adhuc viua obseruatur, quia structura angustioris obserantis canaliculi hanc praerogatiuam illi concedit, unde tonus physicus et elasticitas in illa augetur, praecipue a vi halitus expandente et liberiori. Nam halitu liberior vis physica in corpore animali nulla inuenitur, nullaque maior; et ea vis consumpta continuo restauratur in viuis a sanguine. Percipit quidem motum, sed *vitalem* perceptionem non nisi in musculis exercere potest. Leges eiusdem vide antea. (§. 4.) Hinc motus alternus et continuus, hinc etiam mirabilis illa virium musculi exuberantia per solam agentis summam celeritatem, absque mechanico adminiculo eueniens, intelligitur. Sed *motus animalis*, siue per neruos ad musculos

(*) cf. v. HALLER L. XI. S. II. §. 5. in fine.

los propagatus et auctus, nunc quoque facilius intelligitur ex natura ſpiritus neruei eiusdem generis, ſeu homogenea, cum halitu vitali et vitalitate muſculorum. Haec enim actio ſit itidem pro impulſus et ſtimuli neruei celeritate, aut continuatione, maior aut minor, prout etiam animae motus fuerit fortior aut minor. Nerueum autem fluidum, motu halituoſum redditum, per homogeneitatem optimus eſt ſtimulus vis inſitae muſcularis, ſicuti halitus et cauum muſculum intus optime ſtimulat.

11 Quod eſt videre in corde et vaſis ſanguiferis, quorum vitam et vim is ſimiliter praeprimis conſtituens efficit, cum ſubſequente *pulſu* et *ſanguinis circulo*; vnde reliqua omnis vita animalis fere dependet. Non enim datur aut obſeruatur in corde et muſculis fortior ſtimulus ſubtiliſſimo vapore, aut ſanguinis, aut ignis, aut aeris. Nihil pulſum facilius reddit, ex hocce noſtro principio unice nunc deducendum; quae grauiſſima vitae pars nobis explicanda ſuperest. *Cordis* autem *triplex vis*, partim inſita eſt, partim a neruis, partim etiam a ſanguinis irritatione completur. Ubique halitus vitalis manifeſta eius vis et cauſa eſt, qui et primam vim ipſi cordi, ut muſculo inſitam antea, conſtituit (§. 10.). Sed tamen triplex porro hinc nobis exoritur demonſtratio. Primum docendum eſt, quod non niſi ex halitu vitali irritatio cordis vere vitalis et ſufficiens exiſtat; deinde quod ea irritatio *vim cordis* cum *pulſu* vere etiam conſtituat, vel ſaltim addat cauſam ad impellendum ſanguinem; ultimum autem eſt, quod ipſa etiam propria vis inſita cordis, et ſyſtole, ab hac irritatione vitali ita dependeat, ut illa etiam ab hoc conſtituatur, et vel augeatur, vel minuatur, adeo ut irritans vitalis vis omnium ſit maxima, potior, et cordis etiam prima vis. His enim demonſtratis res noſtra ſalua erit, et *vita animalis* ex maxima ſui parte explicata. Quoad primum, per experimenta ſatis innotuit, quod non niſi interna cordis irritatio, et per vapores effecta, vitam cordi reſtituerit,

qui vapores quo fuerint subtiliores eo se praestiterunt meliores: adeo ut ipsa fluida hanc vim non tribuant nisi vapore subtili euoluto per calefactionem. Legamus de hac veritate quae collegit Hl. HALLER physiol. Lib. IV. S. V. §. 4. et 14. et L. V. S. IV. §. 8. (*). Coecum omnino dixeris,

(*) *Externae irritationes, quaecunque demum fuerint, breuem effectum producunt, et post paucas palpitationes quies duratura redit. Multo tempore et perfectiore et bono ordine superat is cordis motus qui ab interno irritatione succedit. Eiusmodi sunt pulsationes, quae a calore omnia penetrante, et sanguinem forte venosum rarefactum in cordis caueam pellente, adeo durabiles superueniunt. Sed etiam aqua cordi immissa aut vasis eam potentiam exercet. Sanguis vero etiam magis, cuius vis stimulans ad cordis naturam commensurata fuisse videtur. — In experimentis tamen meis non alius stimulus, quam aeris, potentior fuit. — Nam et in rana, circa aeris bullam corde et auricula receptam, cumque viscido sanguinis sero subactam, nouem et decem integris horis, et in multam noctem cor contrahitur, et alterne laxatur, optimi et vitalis simillimo ordine: et in cane septem integris horis, ab eodem elemento immisso, cordis pulsationem superfuisse vidi; et in uniuersum, aere impulso, cor a quiete reuocaui, quando ad omnes alios stimulos surdum erat. Ita duodecim a morte horis, et integris diebus, ab aliis claris viris aeris vim cor ex quiete suscitasse legimus. — Neque solus ruber aut ponderosus sanguis eo officio fungitur, cum et in pullo cor prius acriter saliat, quam sanguis purpuram induerit, et ipse ovi millies sanguine lenior, perinde et rectius cordis motum resuscitet. — Aiunt cl. viri, vos etiam inane pulsare etc. — Neque tamen dubium est, cor rite inanitum quiescere, ut elisum atque omni sanguine aerisque parte maiori subtracto continuo de motu desistat. Alias, venis ligatis, omnino cordis motum integrum supereſſe vidi. Quoties enim cor ligatis venis non quieuit, et ne expressum et elisum quidem a motu destitit, toties sanguinis aliqua particula in ventriculo reses deprehensa est. — Mouimus quidem aquam, et inprimis leuissimum aerem, cor efficacissime ad motum stimulare, deinde cor vehementer agitari, et omnium maxima et irritabili vi pollere, quando nondum quidquam rubri apparet. Non ideo repugnauerim, sanguinem multus aqua cor irritare, siquidem cum aqua et aquoso sanguine vis laxans et irritationes consopiens coniungitur. Et canis disperit, quando ab impulsa aqua sanguis nimis valde diluitur.*

ris, qui ex hiſce collatis experimentis videre recuſaret, quod fluida, non qua fluida adhaerentia, aut ponderoſa impulſa, ſed ſolo ſuo emiſſo vapore cor ad motum incitent. Alias enim fluidum maxime dilutum, aut ponderoſius et fluidiſſimum, ut aqua, maximum effectum edere deberet, quod contra experientiam eſt. Magis hoc perſpicies, ſi addas quae idem vir illuſtr. de aqua et frigiditate in hac cauſa profert (*): *frigore pulſuum numerum ad octauam fere partem minui, calore irritari — ſed etiam in perfectioribus animalibus et puncti ſalientis pulſum frigida affuſa deleri, et cor felis euulſum viuideque pulſans ſubito ad quietem cogi.* Cum igitur per facta experimenta vapor ſaltem aereus, vel immo ſubtilior, ad perdurantem cordis vitalem irritationem requiratur, viſu etiam eſt facillimum, quod praeter halitum vitalem ſanguinis nihil eiusmodi ſufficiens in corde et ſanguine inueniatur; dum nempe ſanguis ipſe, nec mole ſua ponderoſa, nec fluiditate, neque ex alia corporea premente cauſa, hoc loco agat. Q. E. D. Secunda mihi incumbit demonſtratio, quod haec irritans cauſa vim cordis addat, eamque et pulſum et impulſum ſanguinis efficiat. Facillima et haec eſt demonſtratio, quippe cum ſine ea irritante cauſa cor numquam agat, nec agere potens ſit, ita ut ipſe Illuſtris HALLERVS, qui alias vim cordis inſitam et propriam pro maxima et prima habuit, fateri tamen coactus fuerit, quod *duplici ex cauſa vis augeatur, qua humores impelluntur* (**). Conferantur etiam quae ſuperius, de dilatatione cordis per expanſionem vnice ſientem, dicta ſunt. (§. 7.) Nihil igitur ſupereſt, quam ut tertio euincamus, inſitam quoque vim et ipſam ſyſtolen cordis ab hac irritante vi ſanguinis principaliter dependere, augeri, et minui, cum huius actio et vis minus ſit compoſita et prior quam illa muſcularis. Sed per experientiam quoque lex ſumma cordis et omnis eius actionis

(*) L. c. L. IV. S. IV. §. 34.
(**) Lib. V. S. IV. §. 8.

obſeruatur, quod eius propria vis et ſyſtole ſemper ſit proportionata irritationi ſuae et expandenti irritanti vi, quae eſt in ſanguine viuo, et eius vitalitate. Hinc maxima et prior vis cordis non eſt eius propria aut inſita q. e. d. Ipſe etiam ill. HALLER hoc antea cognouit, cuius verba mentione digna iterum iterumque legantur. (*) Addimus, quod prima omnis actio vitalis, ſeu *prima* quoque *vita* ſit in actione ſanguinis, per halitum cor irritante. Hinc *ortum vitae*

(*) L. IV. S. V. §. 14. *Si ſubtracto ſanguine cordis vires franguntur, augentur certe congeſto. Eo maior, celerior, diuturnior, vehementior ſyſtole in corde percipitur, quo cor copioſius ſanguine repletum fuit* (ſc. ſpirituoſo.) *Hinc in peripneumonia pulſus robur et violentia eſt in ratione ſanguinis, qui per liberam partem pulmonis tranſit, et cum ea copia aut languet, aut incitatur. Hinc in viuo animale cor atrociter laborat, et conſtringitur vehementiſſime, et pulſat diutiſſime, quando arteriis ligatis ſanguine ſe deplere impeditum perpetuo ſtimulo agitur. — Manifeſtius adhuc vis ſtimuli percipitur, quando aut ſanguinis cor perambulantem* NUBEM *oculis ſequimur, aut aquam, aut inflatum aerem. Tunc enim adparebit, venam cauam primam repleri, et primam, poſtquam repleta fuit, contrahi. Deinde etiam auriculam et ventriculum paulo poſt conſtringi, ut perenni ordine ea ſemper pars conſtringatur, quam paulo prius iniectus liquor irritauit. — Sed etiam quoties unica pars cordis repletur, et iam unica illa paulo poſt contrahitur. — Denique, ubicunque cor irritatur, ibi initium motus eſt. Indeque ſanguis directionem accipit. Atque adeo irritatie cauſſa procul dubio eſt, quare cor contrahitur.* Hinc vir ill. vim vitalem confortantem, denſiore in ſanguine latentem, nobiscum adeo maximam fecit, ut L. V. S. IV. §. 8. ſontica verba addiderit: *Apparet adeo, et plures etiam rationes ſuperſunt, quae latentes iſtas cauſas adiuuant, quas expoſuimus, apparet, inquam, quam neceſſe ſit, denſitatem ſanguinis conſeruare, amiſſam vero et eiusmodi medicamentis reſtaurare, quae cordis contractionem adiuuant. Apparet perinde, quam plena periculo* CORNELII BONTEKOE *ſecta fuit, qui male accuſata ſanguinis craſſitie, integritatem valetudinis fere unice in tenuiſſimo ſanguine poſuerit, eamque aquoſam indolem aqua, cui thea infuſa fuiſſet, unice conatus ſit adſequi. —*

Digitized by Google

tur explicare datur. Nam ubi ſanguis maternus femine paterno ſpirituoſus primum ſatis reagens et irritabile inpuncto ſaliente tandem inuenit, ibi tunc actio vitalis compoſita incipit motu proprio ſanguinem nunc pellens, ex quo reliqua vitae nunc ſubſequuntur.

12 Sed etiam *reſpiratio*, quae eſt ſuſtentaculum vitae neceſſarium, ex noſtro principio unice intelligitur, una cum omni ſuſtentante nutritione vitalis principii. Anguſtia autem limitum, quibus circumſcriptus ſum, omnia me dicere vetat. Quis tamen ex ſe ipſo nunc non intelliget, expandens ex aere principium, reſpiratione in ſanguine continuo reſtaurari, reſpirationemque ex hac cauſſa neceſſariam eſſe calidioribus animalibus, quia purius et nondum fixatum hocce principium ex aere ſanguini per reſpirationem accedit? cum alimenta ſimul idem, ſed magis inuolutum et fixum ſuppeditent. *Nutritio* igitur vitae non fit, niſi ex ſeminibus et ſatis glutinoſis ſulphuribus, quae in ſatis magna copia principium expandens et confortans inuolutum et bene mixtum continent, et in quibus concentrata eiusmodi vis eſt cum quadam elaſticitate et mixtionis firmitate. Purius tamen iſtud ſulphur non eſt.

13 *Leuitas* peculiaris viuentium explicanda ſupereſt, quam alioquin ex leuiſſima materia falſo deducunt; quod contra experientiam dictum fuiſſe, antea iam monitum eſt, (P. I. §. 43.) ubi leuitas in genere iam explicata fuit. Nam vapores aſcendentes, et cum grauiſſimis corpusculis, contrarium docent. Nec vita vigiliae rarefactio et motus, quae leuant corpora, iis leuiorem materiam addunt. Hinc in ipſo principio vitali et mouente, eiusque rarefactione, eſt leuitatis principium, contra grauantem materiam agens expandendo et ſurſum aſcendendo, ſi vinculis cohaeſionis ſoluta corpora, a plurima et liberiori hac vi aguntur, etiam in corpore animali. Hinc volatilis ſpiritus animalis oritur (§. 4),

et

et omne volatile leuitatem addit, per ſolam experientiam ſatis cognitam. Nec ſine hac vi et eius actione liberiori *tranſpiratio* ulla penitus cognoſci poteſt, nec ſudoriferorum vis vapores expellens intelligi. Ex hac etiam cauſa experimentum mirabile de peculiari leuitate opii ſoluti, aliorumque ſulphureorum factum, cognoſci poterit. (*)

14 Porro, omnis *calor* hinc etiam *vitalis* non niſi ex phlogiſto eſt, nec aliunde deriuari poteſt (**). Principium autem noſtrum vitale eſt phlogiſton (§. 3.) quam diu in ſulphure ſanguinis contentum retinetur. Reliqua per ſe facile intelliguntur, ex attritu, ex ſolutione igneae materiae; quam tamen ſales non praeſtant, cum in contrarium copioſior adhaerens immo et craſſior materia, qualis acida et ſalſa, motum expanſiuum cum calore minuat, niſi forſan attritum augeat. Hinc frigiditas cum frigoris ſenſu et humorum inſpiſſatio euenit. Bona autem mixtio cum continua vitali *reſolutione*, fluiditate, et excretione craſſiorum vaporum, a principio vitali liberiori, non tamen nimium liberato, eſt. Nimia deſtructio ſulphurei elementi animalis cum calore non vitali eodem modo *morbos* et *mortem* cauſatur, ac nimia inſpiſſatio. Ad vitam ſanam autem iuſta et aequata huius elementi conditio et mixtio unice requiritur. (§. 8. 4.)

15 Sed antequam de hac et vitae robore agamus, *animae vinculum* et influentiam per idem principium vitale, ſeu halitum ſpirituoſum fieri, obſeruabimus. Non aliud enim poſſibile eſt vinculum mentis et corporis, niſi per repraeſentationem et perceptionem motus ex utraque parte in tertio. Atqui repraeſentationem et perceptionem vitalem cum vi re-

(*) Cl. EBERHARD Gedanken von der Wirkung der Arzneymittel §. 28.

(**) Id. ibid. §. 32.

repraeſentante et percipiente, non in alia corporis parte niſi in halitu vitali, et inde effecto fluido nerueo, habemus. Hinc certo certius in eodem vinculum eſt animae et corporis vinculum atque commercium. Q. E. D. Nec video, quae difficultas explicationi omnium exinde euenientium actionum, et veri influxus reciproci, ſuperſit, ſi motus utrinque per vim mouentem ſimplicem et percipientem communicantur. (§. 6. et 9.) Sic enim ſolus motus per repraeſentationem lucet, et mouet, et calefacit terram. Sic omnem vitam, licet fugiente calamo, realiter et vere explicauimus ex vero vitae et unico principio, ſpiritu nimirum halituoſo vitali, quem et animalem dicimus, in neruis et fibris exiſtentem, et percipientem, et repraeſentantem.

16 Nunc tandem quid ſit *robur vitae* perfectius dici poteſt. Hoc enim non niſi in copia maiore et moderate celeri actiuitate liberiorum virium vitalium, quas dixi, et quidem duplici modo exiſtit, dum vires hae copioſiores vel in potentia tantum, vel actu euolutae et agentes, adſint. Alterum eſt *tenacitas vitae*, *tonus in ſenſu latiori*, alterum *vigor vitalis*. Ad tenacitatem vitae et tonum, qui vigoris eſt baſis, requiritur vita perfecte ſana (§. 14.), et bona ſulphuris animalis mixtio (§. 8. 4.) deſcripta, et eius copia (§. 11. not.). Hinc obſeruatur, quod animal robuſtius ſit, quo maior eſt vis globulorum ſanguinis, plethoram non morboſam conſtituens (*), quod gluten animale optime ſulphureum in iunioribus animalibus irritabilitatem cum vita augeat (**), et quod animalia imperfectiora, quibus ſanguis denſior et frigidior eſt, et inſecta magis irritabilia et vitae ſint tenaciora. Vigor autem vitalis requirit ſimul ſpirituum vim actua-

(*) v. HALLER *Phyſiol.* L. V. S. II. §. 14.
(**) v. HALLER ib. L. II. S. II. §. 11.

ctualium ſuſtentatam quidem a ſulphuris animalis copia cum elaſticitate a vi expandente ad ſummum gradum adaucta (§. 10.) ſed cum celeritate vis eius liberioris maxima. Hinc a ſpirituoſo vino, et a ſeminis animalis vi ſpirituoſa, vis irritans cum robore vigente obſeruatur (*). In utroque caſu, praeſertim autem in omni vigore, mira celeritas actiuarum virium vitalium ea obſeruatur, quae ſola maiorem effectum edit, quam qui ex legibus naturae corporeae conſuetis euenire potuerit; cum ſine difficultate pauci ſaepe muſculi corque et humores viui pondus eleuent toto corpore humano multo maius, et tamen nixus longe maxima pars absque effectu viſibili pereat. Neque ſolum aequilibrium ſuperant, ſed magnam praeterea et ſuperantem velocitatem addunt, contra motus principia mechanica. Porro corporeae vis et motus principia mechanica non ſunt niſi ponderis preſſio et impulſus coniunctus cum ſuis legibus. Haec autem vitalis vis robur ſuum amittit potius ab omni preſſione et corporis impulſu, immo ab adhaeſione corporea, adeo ut a corporea vi non perinde irritetur, ſi magis homogenea haec adhaereat, ſed potius ab heterogeneis corpuſculis, leuiſſimo tantum contactu agentibus, ſtimuletur tantummodo (§. 6.). Robur itaque vitale non aliam legem agnoſcit praeter ſuam ipſam vim copioſiorem et celeritatem, quae nunquam a corporea natura aut mechanismo oritur. Summa enim celeritas non obſeruatur niſi in omnium ſubtiliſſima et libera mobiliſſima materia. Eiusmodi corporea non eſt. Hinc incorporea tantum celeritatis legem facit, et ſuum ipſius robur in corporibus motu bene admiſtis. De reliquo omnia (§. 6.) dicta huc applicari debent, ſi robur vitale rite cognoſcere velis. De *partium robore vitali* ut dicam, ſupereſt. Vigor enim obſeruatur vel in ipſo animae liberiori ſtatu, et *mentis alacritate*, vel in neruorum *ſenſibilitate*, vel in ſola ſanguinis optime mixti *leuitate et calore* cum cordis *animoſitate* coniuncta,

(*) v. HALLER L. XXVII. S. III. §. 3.

Digitized by Google

ſta, vel etiam in muſculorum firmiorum tono vitali et eius *irritabilitate* maiori, ſi nimirum in dictis partibus ad vitam requiſita ſuperabundant halitu vitali liberiori. Ipſe enim animae ſtatus ab hac ſanguinis neruorum et muſculorum conditione ita dependet, ut haec ſingula ad perfectum vitale robur requirantur.

SECTIO II.

DE VITALITATIS ET ROBORIS VITALIS DEFECTIBUS.

17 Quod ſi vis quaedam in corpore animali non recte conſtituta eſt, aequilibrio virium ſublato, *morbus* eſt; ſi autem vis vitalis in genere non rite ſe habeat, *morbus vitalis* hic eſt *primarius*, morbus κατ' ἐξοχήν, eoque periculoſior deficiente robore, quia *mors*, id eſt vis huius abolitio, exinde facillime conſequitur. Attamen in omni fere morbo vis haec praecipue tandem patitur, quia primaria eſt. Hinc vniuerſale et ſonticum quoddam in genere morborum eius conſtitutio varia conſtituit, ut ſine eius ſcientia medicatio rationalis fere impoſſibilis ſit. Non quidem cum TEICHMEIERO (*) ſpasmum et atoniam pro omnis morbi cauſa immediata et formali habemus, cum genus uniuerſalius morborum ſit deprauata mixtio humorum, et robur eius potius ſit conſectarium. Attamen primum et potiſſimum conſectarium ſemper eſt. Interea vis haec varie affecta, vel peccat in toto, mixtione humorum deprauata, vel in partibus tantum corporis vitalibus. Vario autem modo affecta peccat ut robur deficiat. Vel enim nimia eſt vis haec, ſolutione et rarefactione deſtruens et mouens; vel in contrarium

(*) Diſſ. *de analogia morborum, eorumque curatione per polychreſta*, 1732.

obruta in motu ſuo, fixata, aut plane deficiens quoque offenditur. In utroque caſu mors imminet, ſi nimirum opprimitur, aut expandendo conſumitur, aut materia ſulphurea et glutinoſa eam ſuppeditans deficit, dum nimium aquoſa aut deſtructa haec fuerit. Sed vbiuis mixtio optima, quae eſt totius vitae et ſanitatis fundamentum, (§§. 8. 14.) deficit (*). Hinc in omni morbo mixtionis deficientis praecipua cura ſit neceſſe eſt, qua reſtituta natura reſtituitur, et robur vitae ſubſequens ex motu ſanitatem per ſe reſtaurat. *Natura* enim optima eſt morborum medicatrix, et in ſola hac mixtione fundata. Hinc etiam roboris vitalis defectus ſummum in omni medicina momentum eſt. In genere defectus hic obſeruatur ex cauſſis quae motum vis expandentis et vitalis augent et minuunt, quae ſis vide (§§. 6. 4— 16.). Hinc vitia partium vitae ſingula virium motus omne non unice abſoluunt, quod putatur, ſed virium plurimum in ipſo ſanguine latet.

18 In ſpecie autem et in partibus corporis animalis ad vitam requiſitis offendimus varios vitalitatis defectus, ex variis cauſſis (§. 7—15.) allatis. Si enim motus ſanguinis progreſſiuus, cum pulſu cordis ex quacunque occaſione alteratus fuerit, ſtatim robur vitale afficitur cum ipſa vita et vitalitate. Motum eiusmodi inordinatum efficiet vel ſanguinis ipſius diſproportio, anaemia, aut conditio aquoſa, aut terrea et ſpiſſior, vel vaſorum actio alioquin alterata, et male proportionata. Tunc autem vis ſeu robur cordis potiſſimum deficiet, viribus vel conſumptis, vel obrutis et fixatis. Cumque triplicem cordis vim agnouerimus §. 11. ex triplici occaſione, eaque etiam varia, vis haec vel nimia erit, vel imminuta, robore tamen ſemper deficiente, dum nimia etiam vis conſumitur, aut male proportionata eſt. Quamdiu autem re-

(*) IO. HALLERI, Diſſ. *de virium in et a morbis inſtauratione, praeſide IVNKERO.* Halae, 1745. §. 4.

reſtauratio virium ex ſanguine bene mixto poſſibilis, tamdiu periculum vitae minus eſt.

19 Si vero motus inteſtinus ſanguinis in ſpecie vel eſt deficiens, vel nimius, aeſtuoſus, et deſtruens, ex mala mixtione obortus, tunc virium ſumma iactura non ſine vitae maximo periculo apparet. Haec tamen virium ſtrages non ex laſſitudine artuum, aut voluntariorum motuum remiſſione, diiudicatur, cum talis remiſſio in febribus potius fiat, ut reliquarum virium impenſae parcat natura (*), cumque laſſitudo etiam non ſit virium defectus in genere, ſed innocens ſit, temporarius tantum in muſculis voluntariis defectus, niſi nimia atonica et ſtupida fuerit. Haec igitur bene diſtinguantur a medico rationali.

20 Tunc quoque, ſi quando vires vitales vere deficiunt in ſanguine, et anima facilius deficit, et nerueа vis deeſt. Haec tamen utraque conſtitutio vel etiam ex ipſa anima, et ex ipſis cerebro et neruis proficiſci poterit. Motus animi nimii in terrore, et deficientes in triſtitia et metu obſeruantur, cum ſubſequente iactura virium. Ex quo manifeſto videtur, vim etiam animae cooperantem ad vim vitalem requiri. Conſuetorum adeo defectus ex hac cauſa virium defectum efficit, dum ſenſu animum afficit. Nerui autem cum cerebro per ſe patiuntur, nimia actione ſenſuum et repraeſentationum, et motu, et vigiliis, et vitio malae mixtionis et conformationis, et preſſione, et ſomno etiam nimio: praeſertim ex phlegmate ſulphur in ſanguine nimis ſupergrediente, vel etiam nimia ſiccitate ſpirituoſa.

21 Tonicum fibrarum robur deficit, quando vel nutrimentum vitale, vel nerueus influxus nimius aut minutus, in fibris muſcularibus eſt. Hoc ipſo enim elaſtica etiam firmi-

(*) Io. HALLER l. c. §. 23. ſeq.

tas et cohaesio tollitur. Debilitatem fibrarum alias per minorem cohaesionem unice solent explicare (*) ex glutine nimium aquoso, aut ruptione et tensione. Sed haec omnia rem non exhauriunt, quae, nisi in vitalitate, saltim in elastico expandente principio maxime sita est, quippe cum per illud unice firmior cohaesio fit motu in renitente glutine et fibra, ut proportionata, contractio fiat (§§. 10. 4.). Caeterum, amissio haec virium vel est a priori, sine materiali causa proportionata et ex influxu motus animi cooperantis, vel a posteriori post labores, vigilias, aut ex nimiis euacuationibus et resolutionibus, ex acredine macilentorum, ipsas fibras tandem abstergente, putredine, narcosi, malaque mixtione et lentore sanguinis aut fluidi neruei, quod bene semper distinguendum est.

22 Sed quoque nutritio non bona, et aeris impuritas, et respirationis vitia, suum et huc, et in genere ad virium defectum contribuunt. Hinc singularis neruea quaedam scorbuticorum quorundam, phthisicorum, vel etiam sedentium et hypochondriacorum debilitas obseruatur, quae solis saepe equitationibus sanata est, tono pulmonum respiratorio restituto, et vitae principio melius sustentato. Nam et omnis sustentatio virium deficiens vires deficere facit, hominibus caeteroquin sanis et robustis. Ex parte etiam morbus huc referatur falso dictus *das Nervenfieber*.

23 *Nimirum robur* in genere quidem non est morbus aut virium defectus, quia nimium non esse potest, quamdiu corporeae reliquae vires satis sunt proportionatae: attamen idem praesertim vigor, robustioribus hominibus defectum virium facilius parit, mixtione et aequilibrio virium quodammodo tantum sublato. Hinc iidem et grauioribus mor-

(*) *LOESEKE, Abhandlung auserlesener Arzneymittel* Cl. II. Cap. II. §. 12.

morbis et facilius iisdem ſuccumbunt. Duplex autem tunc nimium robur incommodum habet, prout etiam partes ab eo affectae patiuntur. Si enim in ſanguine tantummodo dominatur ſpiſſo, plethora falſo ſic dictus morbus nominatur; quae varia eſt. Vel ſi temporaria tantum rarefactio ſanguinis oboritur nimia, disproportio et conſumtio virium vires frangit; ſic etiam ubi in muſculis aut neruis robur eſt nimium disproportionatum fibris, ſpasmi, et conuulſiui aliique motus neruorum morboſi cum variis ſymptomatibus oriuntur. Exinde vires ipſae vitales tandem vel conſumuntur, vel obruuntur ſpiſſo humore, et ipſa atonia ex altera parte ſimul ſubſequitur. Huc etiam referatur rigiditas et ſtrictio fibrarum. Sed ad finem diſſertationis properare copia rerum ſuadet.

SECTIO III.

THERAPEUTICA, DE MEDICAMENTIS ROBORANTIBUS.

24 Iam ut uſumfructum ex theoreticis noſtris poſitionibus capiamus, pauca ſaltim de corroborando corpore animali ſubiungere lubet. *Roborans* aut *confortans* remedium *vulgo* dicitur, quod vires qualescunque deficientes addit, ut integritatem actionis virium reſtituat Sed in hoc ſenſu latiſſimo quoduis remedium, morbis recte adhibitum, roborans eſt, et ipſa eneruantia, humectando relaxantia, et adeo aquoſa remedia, poſſunt in quibusdam rerum circumſtantiis roborare. Sic ex. gr. aqua, aeſtu calentes et ſitientes confortat. De hoc lato nominis ſenſu mihi nunc non eſt ſermo, partim quia omnem medicinam pertractare hoc loco non poſſum; partim quia etiam de claſſe quadam roborantium medicaminum in ſpecie et diſtinctius agi debet a quouis medico artis ſuae bene perito. Interea defectum quendam hu-

huius pertractationis in libris medicorum me obſeruaſſe lubens fateor: nam licet de confortantibus varie ſcribant medici, ſtrictius tamen de medicina motus, ſeu de *mouentibus* remediis, non agunt, ſine quibus nihilominus tota medicina non recte intelligitur. Plerumque enim potius de confortatione partium duntaxat ſolidarum Corp. Hum. cordis, et neruorum tractant, quam ut de ipſius vis mouentis in humoribus latentis conformatione dicant in genere. (*) *Roborans* igitur *medicamentum* in ſenſu ſtrictiori mihi eſt, quod vim, quae ſtrictius ita dicenda eſt, corpori animali affert, et reſtituit in caſu neceſſitatis. Haec autem vis eſt ſimplex, expandendo mouens, et vitalis cum halitu ſuo, antea mihi deſcripta, ſi nimirum in corpore ſuo recte conſtituta eſt. Hinc duplici modo vis eiusmodi affertur, ſi vis ipſa denuo conceditur, et etiam ſi iſta in corpore recte conſtituitur. In genere autem haec conſtitutio, ſeu recta et optima primi elementi animalis ſulphurei mixtio, cum eiusmodi principio ſuo expandente, eſt unice roborans, et ſimul polychreſta motus medicina (§§. 17. 4. 8. 14). Omne igitur roborans eſt ſulphureum. Hinc tamen *duplex eſt polychreſtorum roborantium claſſis*, altera eorum, quae phyſico mechanico modo conſtitutionem corpoream et ſulphuream illius vis tantum afficiunt, *roborantia phyſica*, ſeu *tonica*, in ſenſu latiori; altera autem claſſis eorum eſt, quae, licet phyſico chymico modo agant, ſimul tamen immaterialem vim ipſam addunt, irritant, et denuo conſtituunt, *roborantia vitalia*, ſeu *balſamica* ſanguinis remedia, quae non niſi ſulphura ſubtiliſſima, optime miſta ſunt, et phlogiſtica puriora, ſed ſanguini homogenea, nec nimis volatilia. Notum quidem eſt, quod medici non niſi mechanicam medicaminum operationem concedant, et ipſum phlogiſticum medicamentorum principium corpus eſſe

(*) Vide claſſes medicamentorum in LOESECKE *Abh.* Cap. III. S. I. §. 58. et S. II. §§. 3. 4.

esse putent. (*) Sed errorem ex parte iam demonstrauit el. EBERHARD (**), licet vim phlogisti liberiorem cum materialibus viribus et ille confundat. Vis autem phlogisti expandens, a phlogistica seu inflammabili materia separata, merito discernitur, si certius philosophari velimus. Nam expandens in inflammabili, et inflammabile ipsum, non sunt unum ideunque. Ad illius vis actionem mechanica philosophia, ne latius quidem sumta, quadrat. Interim eremore agere eam concedimus; plurima eius actionis latent.

25 Pauca tantummodo de modo operandi remediorum motus addere nunc licet, quippe cum contra expandens principium maior renixus glutinis contractilis fit (§. 4.), et eo ipso motus aequabilis fit et maior. *Polychrestum roborans* in genere tunc agit, dum mixtionis seu compositionis sanguineae aequilibrio restituto, non modo spiritus suppeditat semper, et vitalium humorum circuitum expansione proportionata iuuat, et excretiones soluendo et secernendo promouet, sed etiam aucto fibrarum renixu aut tono periculosas obstructiones impedit. Quippe instructum est partim pauco salino, partim sulphureo principio, partim terreo exsiccante et subadstringente, vel etiam acido pingui subtili intimius adhaerente et condensante: ita ut expandat, motuque irritet et resoluat, simulque miscendo compagem densiorem reddat. (***) *Tonica* autem simul vel condensando nimium motum sedant, consumtilemque spiritum conseruant, vel soluendo etiam et secernendo vim vitalem pressam ex parte interdum liberant, quando ipsa in humore spisso nimium ob-

(*) LOESEKE l. c. Cap. III. S. I. §§. 15. 46.
(**) l. c. Praef. et §§. 12. 13. 16.
(***) FR. HOFMANN Diss. *de modo operandi medicamentorum* A. 1718. §. 4. seq.

obruta et fixata est. Nam propter homogeneitatem maiorem facilius sanguini adhaerent una cum sulphureo suo principio, et ex adhaerentibus principiis ista praecipue constant, siue sint illa aetherea fluiditas, siue acor, siue glutinosum sulphureum quid. Plerumque soluendo simul tamen potius exsiccant. *Balsamica* tandem, quae sunt puriſſima sulphura, quod contra cl. HOFMANNUM (*) dicere liceat, cum neque acrius resinosum orgasticum, nec viscidius crassum aut vaporosum quid contineant, neque tamen volatilia sint, sed sanguinis sulphuri perfecte homogenea, paululum acria, spiritum vitalem facillime sustentant, et eum tandem constituentes leniſſima rarefactione augent, irritant, et motum tranquillum cum optima mixtione reducunt, segregatis et expulsis heterogeneis omnibus sibi non miscibilibus. Haec saltim materialitatem sanguinis pinguem adaugent, attenuant, et ita vires celerrime instaurant. (**) Rarefactio enim sanguinis moderata subsequens vim quoque vitalem liberat, sine iactura et noxa (§. 4).

26 Distinguuntur haec remedia merito a neruinis excitantibus, et a cardiacis calidis remediis, quae utraque robur firmum et verum corpori non addunt, licet roborantium spuriae quaedam sint species. Sed ipsas varias *species roborantium* nunc videamus, quae partium quidem robur excitando efficiunt, sed minus durabile, nisi sanguis bene mistus fuerit mediante motu intestino moderato, et phlogisto fixiori admiscendo. Cum sulphur et phlogisticum principium (§. 4.) genus roborantium et mouentium medicaminum constituat (§. 24.) species eorum pro varia sulphuris commixtione inter se differunt vnice. Datur enim sulphur purius, et inflammabile, et non inflammabile, et volatile, et minus volatile aut fixum, in quo nihilominus idem expandens phlo-

(*) Diss. *de medicamentis balsamicis* a. 1715. §. 1.
(**) *ABR. VATER* Diss. *analepsis rationalis* a. 1727. Th. IX.

phlogiſton principium eſt, licet non comburatur; datur etiam ſulphur vel acrius reſinoſum, vel vaporoſum et humidum, vel terreum etc. *Calidum* igitur *orgaſticum* et *calefaciens ſulphur* acrius aut reſinoſum eſt, quod heterogeneitate ſua et magis ſtimulat, et deſtruendo magis rarefacit ſanguinem, quia corpori non plane admiſcetur, ſed leui contactu continuo repetito ad pulſum agit. (§. 6.) Eiusmodi duplex remedium datur gradu diuerſum, et vel *cardiacum*, vel immo *ſudoriferum*, quod acrius eſt, et tamen non prius quam in ipſo ſanguine demum ſoluitur, cum cardiaca ſine iſta acredine maiori conſtituta non adeo ſoluantur. Sudor non alio modo explicari poteſt, nec umquam eius in aerem aſcenſus recte explicatus fuit ex alia ratione, quam ex ſulphurei principii liberati magis expandente et ſurſum expellente vi. Cardiaci notio etiam confuſa fuit vel cum neruinis, vel cum omnibus aliis remediis, ita ut Cl. HEISTER (*) et temperantia et refrigerantia inter cardiaca ponat, et tamen ſibi ipſi poſtea contradicere coactus fuerit (**). Cardiaca ſtimulando tantum motum ſanguinis promouent, et cordis robur in ſpecie augent, quod tamen non optimo ſemper conſilio fit. *Analepticum* contra remedium eſt, quod agit ſulphure per acida aut aliter fixato, motum ſanguinis inteſtinum ſedando, viresque eius et cordis conſeruando, vel etiam quod ipſum ſanguinis ſulphur rarefactum ſine noxa condenſat. Si autem vaporoſum eiusmodi ſulphur in remedio eſt, *anodynum* et *narcoticum* oritur etc. *Neruinum* et *excitans* remedium eſt omne ſulphur volatile, quod neruis temporarium robur affert, verum autem roborans non eſt. Sub nomine ſulphuris volatilis non comprehendo inflammabile, ſed ſpirituoſum purius, ſiue ex cohaeſione ſua liberatum et rarefactum ſulphur, quod etiam ſine inflammatione eſſe poteſt, ut ſit in ſale volatili, et aliis ſolutis ſulphureis, ſeu

(*) Diſſ. *de medicamentis cardiacis* a. 1729. §. 17. ſeq.
(**) L. c. §§. 27. 28.

firmius mixtis corporibus. Ex his enim halitus confortans, et ſpiritus ſtimulans nerueus ſtatim augetur, mox iterum diſperiturus cum omni robore. *Adſtringens* et *ſubadſtringens* remedium eſt fibrarum ex ſulphure adhaerente terreo et exſiccante, et acido, et quod *amarum* ſimul eſt, ſanguinis ipſius tonicum adhaerens remedium, quando alcalicum aut ex ſale compoſitum eſt. Hoc modo exprimuntur et conſolidantur fluidae partes ex ſolidioribus, et condenſatio exſiccans oritur. Vnde primum affluxus humorum exoritur, non quidem ex neruis, ſed ex ipſis partibus contrictis. Amara, ſi tonica eadem ſunt, ut puriora ſulphura, fiunt ſimul *ſtomachica*, leniſſima ſua irritatione et adſtrictione fibrarum. *Nutriens* autem eſt, quod balſamicum purius ſulphur in minore copia ita continet, ut poſt ſtomachi digerentem concoctionem tantummodo ſeparari poſſit. Nutrientia medicamina ea ſunt, quae leuiſſima digeſtione ſtomachi opus habent.

27 Sunt et alia remedia robur adiuuantia, ex aeris reſpiratione, ex motu, ex calore, ex frigore, ex balneis, ex venae ſectione, ex ſomno, ex mentis curatione, ex ipſis conſuetudinibus, ex hunnectatione, euacuationibus, etc. petita, quippe quae omnia ſanguinem et vis vitalis conſtitutionem alterant quae tamen lubens nunc praetermitto. Sic enim ſuſpiria, et aeris hauſtus longior continuatusque, aut pulueris nicotianae odorisque uſus, confortaſſe obſeruatum eſt. Sic equitatio et exercitatio ſeu motus, ſine labore, ad antiquioris medicinae normam cum anhelitu inſtituta, robur addit. Sic frictio ex calore et balneis et igne electrico, ſi nimia non fuerit, ſic etiam venae ſectio, libertatem expandentibus viribus procreant. Ex ſomno enatum robur, viribus reſeruatis, ſaepius miraculoſum fuit. Sic etiam mentis exhilaratio et tranquillitas ſerena robur vitae non ſolum conſeruat ad longaeuitatem, ſed etiam reſtituit. Quoad euacuationes nullum robur firmius conſeruatur aut reſtituitur, ſine conueniente heterogeneorum excretione.

28

28 Sed ſupereſt ut de indiuiduis omnium ſupra memoratorum roborantium nunc dicam. Omnia quidem et ſingula referre non poſſum, ſed tamen plurima. Ex *ſulphuribus purioribus vere balſamicis* et *vitalibus*, quae ſaltim leuiſſima concoctione ſegregata, puriora, et ſanguini noſtro homogenea redduntur, ſi impuritates eorum ſatis crudae ſint, habemus ipſum ſulphur minerale, ſuccinum, ferrum, ſulphur antimonii purius ſiccum, et tincturam Ludolphi, aurum philoſophice praeparatum ſeu volatile redditum, ambarum, et ex regno animali bezoar, oleum animale, phosphorum, ſal urinae, coccioneliam, et bilem praecipue; ex regno vegetabili balſama fere omnia ut opobalſamum ſeu balſamum de Mecca, tolutanum, peruuianum, de Copaiba, myrrham, gummi elemi, maſtichen, et alia gummata, e. g. copal et anime, tacamahac, olibanum, et thus, quibus addantur ſubtiliora quaedam, caeterum magis ſpirituoſa, benzoe, liquidambra, ſtyrax pura, calamita et ladanum. Addantur et ſaponacea ea, quae ſimul diureſi cruditates ſuas facilius ſeparant, ut terebinthina, gummi ammoniacum, bdellium, galbanum, gummi hederae, opopanax, ſagapenum, pix liquida, naphtha, et petroleum, cum radicibus paucis quibusdam ſaponaceis, e. gr. taraxaci. Porro his adnumerantur amara fere omnia non nimis acria, qualis ipſa bilis eſt, radices et herbae et ſalia ipſa amara, in parca doſi, et fuligo ſine ſalibus conceſſa, et cortices peruuianus, wintheranus, caſcarillae, ligni ſaſſafras, coſtus verus, iuniperus, cinamomum, cum lignis aloes, rhodio, et ſantalo citrino. Et quis omnia enumerare poterit? Zedoariam, meliſſam, ſcordium, radicem ninſing, flores chamomillae, boraginis, ſemina emulſa, nucleos coffeae, butyrum cacao, vinum, cum ipſo eius ſpiritu concentrato ſed fixato, et citra et aurantia poma extracta cum vino aut ſpiritu vini, pro potu confortante, vel etiam puluerem cordialem Cellenſem, eſſentiam dulcem Halenſium, et pilulas balſamicas Iunckeri genuinas, per fermentationem et ſine omni laxante praeparatas. Haec autem omnia ne ni-

mis rarefacta ſint ſolutione caueatur. *Tonica* nunc ſunt ex hiſce quae terrea et acida aut ſalſa exſiccant et ſubadſtringunt ſimul, et quae fixiora ſunt, ut amara omnia et ſalia, ſal urinae, ipſumque nitrum, tartarus, balſamicae pilulae, cortices et ligna, vinum recens nec generoſum, mispilus, myrtilli, cydonia, gummata copal et anime, ſanguis draconis, olibanum, tacamahaca etc. ferrum, aurum, ſuccinum, quibus adde millefolium et haematitem, et ipſam calcem viuam, vitrioli ſulphur, et zincum, ſi cum igne ſuo bene praeparata fuerint. Inter nutrientia referimus ſpiritum panis, et lactis recentiſſimi et adhuc calidi epoti, oua ſorbilia cum butyro, gelatinas, et ſemina emulſa cum butyro cacao, coffeae potu, et ſpirituoſis potionibus.

29 *Cardiaca* in ſpecie ſunt moſchus, et acrius zibethum, aromata calidiora, vinum generoſius, balſamica acriora, ſalia volatilia oleoſa cum ipſo borace, ſpiritus e. gr. Cornu cerui, et alii acrieres, camphora, offa Helmontii, et phosphorus, puluis cellenſis, radices ſerpentariae virgineanae, contraieruae, cariophyllatae, ariſtolochia, galanga, helenium, doronicum, aegagropili, et ita dicta *alexipharmaca* omnia, ſeu *ſudorifera*, cum *carminatiuis* quibusdam ſeminibus acrioribus etc. *Analeptica* ſunt ſpiritus fixati acidi ipſiusque vini, fructus acidi, et acida fere omnia, fragrantia, praeſertim et cum ſacharo dulcificata, nitrum, acetum, tartarus, et dulcia ſulphurea, et ipſa aqua, praeſertim ſi odorata fuerit. *Anodyna* autem *ſulphura*, quae, licet in maiori doſi debilitent potius, in parca tamen *laetificant*, et *ſomno nerues* adeo *confortant*, ſunt ſuaueolentia omnia, non acria, flores fragrantes, iasmini, roſae, tuberoſae, aurantiorum etc. ſpecies laetificantes Rhaſis et Galeni, ſpiritus praeſertim acidi vaporoſi ſubtiliores, oleum vini, ſpiritus meliſſae, oleum caiuput, oleum animale, ſulphur vitrioli volatile, nitrum, caſtoreum, opium, peganum, pollen cannabis, crocus, hor-

Digitized by Google

horminum, et valeriana, cum camphora et aliis vaporoſis neruinis (*).

30 *Neruina* autem *excitantia* ſunt, ſi in iuſta doſi adhibentur, cardiaca volatiliora, et laetificantia ſpirituoſa et aromatica, e. gr. baccae iuniperi, cubebae, camphora, ros marinum, hauendula, ſpica, maiorana, baſilicum, ſerpillum, mentha, origanum, marum, marrubium, matricaria, ſpiritus neruini ita dicti, cum ſalibus volatilibus, odor ſpirituoſus ex ipſo pane, nec non ignis praeſertim electricus adhibitus. Iuſta tamen proportio remediorum iſtorum eſt omne id, quod aut neruinum robur, aut relaxationem motus neruei neruos ſupprimendo, conſtituit. *Adſtringentia* demum et *exſiccantia ſubadſtringentia* ſunt millefolium, conſolida varia, biſtorta, tormentilla, cortices peruuianus, quercinus, et granatorum, et alii, ipſaque tonica, ut myrtillus uterque, mispilus, cydonia, acacia, et omnia acida et terrea, terra catechu, et calces, quibus adde ipſa amara et herbas traumaticas, alchymillam, pyrolam, ſaniculam, hederam terreſtrem, veronicam variam, agrimoniam plantaginem, tuſſilaginem, hypericum, capillos veneris etc. De ſtomachicis in ſpecie non dicam.

31 Et de uſu horum omnium in ſpecie non dicam, ſed de roborantibus vitalibus et tonicis in genere tantum leges therapeuticas praeſcribam, cum eas partim neglectas, partim parum cognitas, uſumque ipſum vitalium balſamicorum medicaminum fere praetermiſſum offendam. Licet enim maxiui viri uſum hunc quadantenus experti, HOFMAN, STAHL, VÄTER, JUNCKER, aliique, encomiis ſuis eundem ſatis celebrent, mirum tamen, neſcio qui fiat, ut eorum ſontica verba nec hodie ponderentur. Eiusmodi adnotatum eſt cl. JUNCKERI: *motuum defectum feliciter re-*

(*) conf. cl. DELII diſſ. *ſpecies laetificantes*, Erlang. 1763.

reſtaurantia deſiderantur; — Sola temperate balſamica peculiari ſua craſi naturae amica ſunt, quorum quidem operandi intimior ratio non adeo perſpecta, experientia tamen ſatis confirmata eſt. (*) Neglectum grauiſſimae rei eo minus comprehendere licet, cum ſine his medicamentis ne mixtio quidem in ſanguine humano alteratur, HIPPOCRATES autem iam de modo agendi remediorum uniuerſalium enunciauerit: ſanitas reſtituitur addendo et adimendo, hinc per bonam humorum mixtionem effectam. Et vere, ſi umquam uniuerſale potens remedium eſt, in hocce genere unice id inuenire licebit, cum antea iam polychreſtum id eſſe viſum fuerit (§§. 17. 24. et 25.). Nullum igitur tam late patentem, tamque uberrinum uſum medicina ex alia quacunque re capere poterit, quantum ex hisce vitae praeſidiis. Et dictum nunc ſit in omnis humani generis ſolatium, quod nullus fere morbus, nullumque medicamen ſit, in quo horum non ſit uſus euidentiſſimus, omni experientia teſte. Paucos iſtos caſus excipias velim, ubi nimia ſulphurea vis antea ſanguini admiſta fuerit, quod fit e. gr. bile in ſanguinis maſſam retrogreſſo, aut in ebrietate etc. Attamen tantum abeſt ut haec remedia orgasmum inducant prudenter adhibita, ut potius eundem, et dolorem in morbis (§. 23.) dictis, et aliis, ſedent, et omnem motum nimium quoque auferant euacuando (**), et in ipſis febribus putridis, et viſcerum vitiis, quam maxime profint (***). Omnibus reliquis remediis haec corrigentia admiſcenda eſſe docet FR. HOFMANN (****). Quae ſingula quiuis per ſe nunc facile intelliget, et vera eſſe videbit ex noſtris ante dictis, ſi ea bene ſecum penſitauerit. Hinc explicationem nunc denuo

(*) IOAN. HALLER Diſſ. *de virium in et a morbis inſtaurationes* §. 37.
(**) HOFMANN Diſſ. *de balſamicis* §. 34.
(***) Id. l. c.
(****) l. c.

Digitized by Google

nuo facere ſuperſedeo. Vnicam legem generatim praeſcribo pro roborantium uſu. In genere enim nullus umquam morbus ſine excretione congrua curatur, id quod ſummam therapeuticae legem conſtituit. Si itaque remedium roborans congruam euacuationem ipſum praeſtare nequit, tunc euacuans aliud quoddam ſemper coniungendum eſt. Reliquae practicae regulae pauciores ſunt, et non niſi cautelae: e. gr. ſpecifice roborantia non ſemper ſatis tuto adhibentur, et Medici uberiorem cognitionem et diiudicationem requirunt; uniuerſaliter roborantia autem vix umquam nocebunt, niſi nimia fuerint adhibita. Semper iuuant, et ſaepiſſime per ſe morbos vincunt ſi continuentur, quia naturam euacuantem inſtaurant. Expertis nobis haec concedas velim. Neque in rigiditate, aut ſpiſſitudine, aut motu partium nimio, damnum haec afferre poſſunt. Doſin largam tamen non expoſcunt, ſed repetitam, et longius pro re nata continuatam. Interea diſtinguas ea, quae heterogeneum crudum in copia habent, a reliquis purioribus ſulphuribus; vel de reliquo videas an aliquid proficuum iis admixtum in corpore animali remanere poſſit, et cuius indolis id ſit in quouis remedio indiuiduo quaeras. Volatilia, et nimis rarefacta et acriora, fuge.

32 Tandem illuſtrationis gratia de *ſulphure minerali* puriore in ſpecie ea adferam, quae ex aliorum obſeruatis pro noſtra confirmanda ſententia innotuerunt, ex quibus ratio eo magis patebit, quam habemus, ad eius et reliquorum ſulphurum laudes maxime extollendas. Iam olim cel. ABR. VATER, (*) *At enim*, inquit, poſtquam calida remedia reiecit, *de genuino et vero uſu ſulphureorum, ſummo cum gaudio et animi oblectatione ſequentia tradimus, ea in morbis haud paucis nos vix deſerere, ut potius iuſto tempore in conueniente forma et doſi applicata, ad analepſin aegrotantibus noſtris exoptato conciliandam ſint apta.* Quae porro ſequuntur verba, praeſertim de ſpiritus vini roborante vi etc. legas velim ſuo

(*) Diſſ. *Analepſis rationalis* th. IX.

ſuo loco. Sed ſulphur minerale, veteribus (*) et antiquiſſimis quidem Medicis iam uſurpatum, et ſummopere laudatum, neſcio an non recentiori aeuo noſtris demum temporibus primum rationaliter tentatum ſit. Legamus quae clariſſ. A. S. GUMPERZ in ſuis adnotatis ad materiam clariſſ. LOESEKE in haac cauſam collegit. (**) *Die Wirkungen des Schwefels in allerhand Krankheiten werden verſchiedentlich gerühmt, inſonderheit erhebt ihn Cheyne, de arthritide, als ein untrügliches Mittel wider das Podagra, zu der Zeit da der Paroxismus nachgelaſſen, mit einigen Loeffeln Milch gegeben: Er will wunderbare Curen damit verrichtet haben, und glaubt, er habe keinen geringern Nutzen in andern langwierigen Krankheiten. Ebendaſſelbe verſichern auch andere heutige geſchickte Aerzte, und recht gute Chymici, unter andern Pringle: und obgleich die Art und Weiſe, wie er ins Geblüt übergebracht werde, unbekannt iſt, ſo können doch ſo viel Erfahrungen von vernünftigen Chymicis nicht deswegen umgeſtoſſen werden, weil ſie ſich mit einer gröſtentheils eingebildeten Theorie nicht reimen wollen. Ich berufe mich unter andern auf das Zeugniſs des Herrn Cartheuſers in ſeiner materia medica, wo er geſteht, daſs etwas vom Schwefel in unſern Saeften aufgelöſt werden kann, und halte dieſes inſtar omnium — Von dem Balſamo ſulphuris habe ich verſchiedene gute Erfahrungen, ſo gar wo ſchon haemoptyſis war, wenn ich ihn mit einem opiato verſetzt.* Porro ibidem haec verba leguntur: *Es iſt unbekannt, wodurch der Schwefel in den erſten Wegen dergeſtalt aufgelöſt werde, daſs er ins Geblüt übergeht, und die am Hals getragene Munzen ſchwarz gefärbt habe.* Item: *Es ſind einige welche ihn in groſſer Menge, und zu wiederholten malen gegeben, eine laxirende Kraft zueignen.* Hanc theſin ſatis experientia quotidiana confirmat, ſi ſcilicet eruditates in primis viis excernendae adſint, e. gr. in febre catharrhali, etiam maligna et petechizante, purpura maligna, et aliis putridis febribus, ubi pauciora grana eum-

(*) cf. *MATTH. VNTZER de Sulphure* ao. 1619. qui ſummorum virorum experientias collegit in febribus, et putridis, peſte, phthiſi etc.

(**) Cap. IV. S. III.

eundem effectum exhibuerunt. Quod tandem hac ratione ſulphur plane non ſit orgaſticum, et tamen calorem naturalem ſine aeſtu augeat, licet eius etiam ſcrupulus ſumtus fuerit, id teſtatur nobiscum cel. EBERHARD. (*) Idem de camphora dudum quidem innotuit, modo omnis acredo admiſta praecaueatur in hiſce ſulphureis remediis. Acida vero, et nitrum admiſtum, non nocent, nec tamen opus ſunt. Sed limitum anguſtia plura nos dicere nunc vetat: conf. cel. PRAES. Diſſ. *quaedam ad febrium doctrinam ſpectantia*: Diſſertationem cel. DETHARDINGII *de ſulphure praeſtantiſſimo bezoardico*, legere mihi nondum contigit.

33. Videant lectores benenoli ex hactenus allatis, an iure quodam non polychreſtum ſolummodo, ſed etiam *catholicum vitale* et *abſolutum remedium*, omnibus morbis poſſibile, ſtatuamus. Poſſibile enim eſt, puriſſimum quoddam ſulphur, cum ſubtiliſſima quadam penetrante acoris aut ſalis vi, quod concoctione noſtra non indigens ſanguini homogeneum totum admiſcetur, eiusque intimam ſulphuream miſcelam penitus tunc alterando corrigit, vimque naturae mouentem eo ipſo confortat, et heterogenea omnia tunc ſeparata ex corpore expellit. Hoc facto certo certius tandem omnes humorum morbi curabiles ſuperantur ab ipſa animali natura. Sed Medici vel falſum conceptum plerumque de iſta medicina ſibi fingunt, vel adeo falſis hinc formatis ratiociniis eam oppugnant. Ex altera parte loquentem ſi audiamus cel. TEICHMEIERUM, (**) dantur analeptica uniuerſalia, quae archeum ſeu vitae principium roborant. Sed negligitur in iſta ſententia optima humorum mixtio, qua ſola mediante vitae principium defenditur, et a diſſipatione et ab incarceratione ſua, et ſimul viribus denuo conſtituentibus augetur, et tranquillo motu irritatur. Ex altera parte negat poſſibilitatem huius remedii cel. HEISTER (***). *Nunc*, inquiens, *motus humorum temperandus eſt*, *nunc*

(*) Loco ſaepius citato §. 43.
(**) Diſſ. *de analogia morborum eorumque curatione per polychreſta* 1732.
(***) Diſſ. *de cardiacis*.

languidus excitandus, nunc humores deficientes reſtituendi, nunc abundantes minuendi ſunt, hinc haec omnia ab uno eodemque medicamento expectari nequeunt. Sed experientia huic aſſerto contraria eſt: nam haec omnia per unicam reſtitutam bonam temperatamque humorum mixtionem, heterogeneis euacuatis, quotidie fiunt. (§. 17.) Cum igitur unum idemque ſit medicamen, quod ſuperflua remouendo mixtionem unice bonam vere afferat, et ſuperflua expellat, nimirum purius ſulphureum, quod ſimul ſegregationem et mixtionem nouam inducit (§. 24), medicamentum uniuerſale datur, et vitam prolongare valet.

IOS. ANT. RIEGGERI, EQU. AUGG. A CONSIliis, et Iuris Eccl. Prof. Ord. in Academia Albertina Opuscula ad Hiſtoriam et Iurisprudentiam Eccleſ. pertinentia.

Friburgi Brisgouiae 1773. octonis.

Quamuis Rieggerus, titulo indice, de rebus tantum ad Hiſtoriam et Iurisprudentiam Eccleſiaſticam pertinentibus, ſe diſputaturum ſignificauit: tamen dimidia fere pars a re poſita eſt ſeiuncta. Enumeramus primo quae proprie huc pertinent: de Amoenitate Studii iuris publici eccleſiaſtici; de receptione corporis Iuris Canonici in Germania; de collectione Decretalium Honorii III. P. Rom. de Gratiano auctore Decreti; de paleis Decreto Gratiani inſertis. Aliena vero ex noſtra ſententia videntur haec: de cultu latini ſermonis ICto haud negligendo; de hiſtoriae litterariae praeſtantia; de iurisprudentiae cultura per ſaltum; an detur traditio ſacra; de inſtitutione Academiae Albertinae Friburgenſis.

Jam de parte ea, quae cum Libelli titulo conuenit, primo aliquid nobis eſt dicendum. Orationem vero, de Amoenitate ſtudii iuris eccleſiaſtici, quacum duodecimam de neceſſitate ſtudii iuris publici eccleſiaſtici, velim coniungas, plane ſilentio praeterimus, nec habemus quod moneamus.

Nam quae ullam ad hocce ſtudium tractandum alliciendi vim praebere poſſunt, A. omnia excuſſit atque pro-

propoſuit; ſimiliter duodecima bene ſe rectequehabet, niſi fortaſſis quis dicat, hanc Orationem Pontificios potius, quam Proteſtantes reſpicere. Sed maioris momenti aeſtimatur id, quod de Receptione Corporis iuris Canonici in Germania ab A. eſt disputatum. Nimirum Germani, quod ex tot Conciliis, Synodis, Canonumque collectionibus clariſſime patet, inde a primordiis religionis Chriſtianae ſtudioſe Canones eccleſiaſticos coluerunt. Studio atque animi feruore abrepti, ne Iſidori quidem Decretales ſpurias reſpuebant. Omnium minime igitur ſententia eorum placet, qui initium iuris Canonici inter Germanos usque ad Seculum XIII. demittunt.

Procul dubio Conringius, Kulpiſius, aliique huius erroris defenſores, quicunque etiam ſint, opinione ſua fallun-tur. Nonne Senneca quidam, qui commentatione Decretum illuſtrauit, ſub initium Seculi XIII. floruit? Quin etiam Seculo iam duodecimo Gratiani Collectio reliquis omnibus in Germania palmam eripere coepit. Multi enim Germanorum, diſcendi cauſa eo tempore Irnerium, vel potius Guarnerium, Bononienſem, adibant. Illuc Papa Eugenius III. anno 1151. etiam Decretum Gratiani miſit, atque in ſcholiis tractari iuſſit, his mandatis, ut et Decreti Gratiani, et iuris ciuilis doctores, dignitate aequali haberentur. Quamobrem Fridericus primus, Imperator, maxime in aulam, viros utriusque iuris, et ciuilis et canonici peritos, arceſſiuit, maximisque eos honoribus ornauit. Et filium ſuum Henricum *in apoſtolicis inſtitutis et legibus imperatoriis* inſtitui curauit. Anno 1179. iuſſu huius Imperatoris, Bertholdus, *ob inſignem decretorum legumque peritiam*, Archiepiſcopus Bremenſis eligitur. Recepto hoc modo in Germania iure Canonico, poſtea quoque reliquae eius partes, quae per varias occaſiones ſunt additae, facile recipiebantur. Sic anno 1318. Conſtitutiones *Clementinae* in publicum prodiere, etiam ex Decreto Ludouici Bauari, anno 1338. publicato, quod ſub nomine Iuris Pontificii extat, niſi Auctori noſtro fidem derogemus, iam receptae fuerunt. Licet haec A. ſententia ſola coniectura nitatur; tamen nemo umquam dubitet, quin Germani has Conſtitutiones inter Iuris Canonici partes initiiarint

Seculi XV. retulerint. Nonne etiam posthaec Ioannis XXII. (aliis XXI.) *Extrauagantes*, uti appellantur, ad Corpus Iuris referebantur?

Sequitur Collectio *Decretalium Honorii III.* quae inter antiquas Decretalium Collectiones, (h. e. Ante Gregorianas,) ultimum locum occupat, de qua A. nunc copiose exponit. De reliquis per aliud tempus oblatum commentari promisit. Vulgo haec Honorii III. Collectio *quinta* dici solet; sed de hac re, quum ne mediocrem quidem utilitatem praebeat, nihil A. commemorauit. Sufficit scire, eam immediate Gratianam secutam esse, eoque consilio ab Honorio confectam, ut et in foro, et in scholis, usum suum haberet. Auctor vero huius Collectionis, quod et Rieggerus demonstrare studet, haud dubie ipse Honorius III. Papa fuerit. Sunt quidem alii, qui Tancredum quendam, Bononiae Archidiaconum, eam iussu Papae curasse defendant: at ex ipsa Honorii III. bulla ad eundem Tancredum, contrarium patet, ubi dicit, *se epistolas decretales compilari fecisse, easdemque illi destinandas duxisse.* Accedit, quod Scriptores illis temporibus propinquiores Tancredum hunc omnino ignorent, contra vero uno ore Honorium ipsum Collectionis auctorem tradant. Quod dein ad usum valoremque huius Collectionis attinet, omnino fatendum est, eam non admodum diu viguisse. Nam paulo post Gregor. IX. exoriri atque illius memoria obliterari coepit, ita ut recentiores plane fugeret donec Cironius quidam, ut Tolosae anno 1645. typis imprimeretur, curaret. Nostet, collata hac editione cum Codice manuscripto Bibliothecae Vindobonensis, hanc Collectionem Honorii emendatam Viennae anno 1761. 4. iterum in lucem edidit. Cuius Codicis, ut et ipsius Collectionis conditionem, A. in hoc Tractatu accuratissime descripsit.

Videamus nunc de Gratiano, Decreti auctore, Dissertationem, quae tanta diligentia est composita, tantaque eruditione exornata, ut quisque in ea acquiescere possit. Etenim A. de Gratiani persona, operibus, patria, muneribus, loco ubi illustre hoc Decretum perfecit, diligenter atque perspicue tradidit. Qui igitur Iuri Canonico operam dat, eiusque Hi-

sto-

ſtoria delectatur, is una cum laudata Diſſertatione ſequentem *de Paleis, Decreto Gratiani inſertis*, coniungat. Ceterum omni dubio caret, Gratiani Decretum ſequenti tempore additamenta quaedam, quo recte etiam referas quae Paleae dicuntur, accepiſſe. Sed de nomine rei Palea, viri docti tanta ſunt in varietate ac diſſenſione, ut eorum moleſtum ſit ſententias dinumerare. Alii Paleum Gratiani discipulum fuiſſe, et poſtea in praeceptoris Decretum Scholia ſcripſiſſe, ſtatuunt; alii contra aliter; de his A. inde a §. 17. usque ad 27. §. disputauit. Eſt autem, quid de Paleis Decreto huic inſertis ſtatueret, dubius; igitur Bibliothecam Vindobonenſem, quae quatuor Codices Decreti huius manuſcriptos ſeruat, conſuluit. Codd. inter ſe collatis, per coniecturam vidit, alias Paleas ab *ipſo* Gratiano, alias vero ab alio Scriptore propemodum coaeuo, eſſe profectas. Alius enim Codex plures, alius paciores continet; alius Paleas in textum recepit, alius in margine poſuit. Ut igitur et alii, uſu illorum Codicum deſtituti, de iis iudicare poſſint, A. circa finem huius Tractatus omnes omnino Paleas, tam Codicum Vindobonenſium, quam Librorum typis impreſſorum, commemorauit.

Jam reſtat ut et de reliquis, licet neque ad Iurisprudentiam, neque ad Hiſtor. Eccleſiaſticam pertineant, mentionem faciamus. Eſt Diſſertatio: an detur Traditio ſacra: Super hoc argumentum inter Pontificios et Lutheranos acriter olim eſt pugnatum, nec raro tantum in verbo Traditionis haerebant. Vulgo Traditio ita deſcribitur, ut pro regula fidei vitaeque oretenus dictata habeatur. Quae in uniuerſum, aut in diuinam, ſeu immediate a Deo trino profectam, aut in humanam, ſi ab Eccleſiae doctoribus orta, diuiditur. Alii praeterea inter Traditionem diuino-apoſtolicam, et mere apoſtolicam, discrimen ponunt, quorum vero ſententiam A. repudiat. Quid igitur Rieggerus per Traditionem ſacram, quam in hac Diſſertatione affirmare atque argumentis ſtabilire ſuſcepit, potiſſimum intelligit? Nihil aliud intelleriſſe videtur, quam religionis Chriſtianae dogmata, ab Apoſtolis ore tantum prolata, quae vero, quum ſint diuinae originis, auctoritate et obligatione reliquis ſcriptis haud quaquam cedant. Argumenta par-

partim e nonnullis Pauli locis, ubi παράδοσις aut παραδόσεις occurrit, partim a consuetudine Ecclesiae, quae semper Traditiones magni aestimauit, sunt petita. Verum enim vero haec omnia nobis nihili sunt, siquidem eiusmodi Traditio Scripturae sacrae perfectionem prorsus tollit, qua sublata, nemo de modo salutem aeternam consequendi certus esse potest. Loca Pauli, quae sunt laudata, de dogmatibus religionis quidem, quae Paulus oratione, non epistola proposuit, agunt. In his vero A. non acquiescit, sed etiam Ecclesiae disciplinam et cerimonias simul subintelligit, sicuti Traditionem de utroque, dogmatibus et ceremoniis, explicat. Verum quod ad dogmata attinet, oretenus solum ab Apostolis tradita, res nullo argumento firmari potest. Nam Prophetae et Apostoli, quum Religionem non solum ad suae aetatis homines, sed ad omnes etiam futuri temporis pertinentem docerent, inconsulto sane egissent, si homines alia viua voce, alia per Libros relictos docuissent. Id vero lubenter concedimus, eos dogmata, quae postea litteris mandarunt, olim verbosius explicasse, et saepius repetiisse. Denique A. ad Ecclesiae consuetudinem, quippe cum omni tempore ad depellendos errores in ea Traditiones adhibitae, atque adeo in Conciliis ne usu quidem, (laudat Nicaenum et Constantinopolitanum primum,) fuerint destitutae, confugit. At quis tandem, si ad Concilium Nicaenum attendas, de diuinitate Christi Traditionem solummodo non scriptam umquam putarit? Praeterea si Patres in controuersiis, Ecclesiae superioris consensum in testimonium vocant, nihil aliud intelligunt atque eo probare volunt, quam loca Scr. S. quibus ad refutandos aduersarios utebantur, doctores Ecclesiae semper in eundem sensum fuisse interpretatos. Numquam vero per consensum Ecclesiae, licet A. hanc sententiam defendat, Traditionem aliquam Apostolorum oralem, litteris haud expressam, intellexerunt. Si itaque nobis dicendum est, quid ad quaestionem propositam, an detur Traditio sacra? respondeamus, lubenter fatemur, nos Traditionem hoc sensu sumtam, quo A. sumsit, penitus ignorare, nec argumentis certis eam et indubitatis confirmari posse. Nam A. argumenta ad hanc rem probandam nihil prosunt.

NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipſiæ

Calendis Junii Anno MDCCLXXIV.

VETUS TESTAMENTUM HEBRAICUM CUM Variis lectionibus edidit BENIAMINUS KENNICOTT S. T. P. Aedis Chriſti Canonicus, et Bibliothecarius Radcliuianus. TOMUS PRIMUS.

Oxonii, e Typographeo Clarendoniano, MDCCLXXVI. Fol. majori, pag. 684. praeter praefationem, et Indicem eorum, qui ſumtus erogarunt.

Quam gratiam in textu graeco N. T. recenſendo, varietateque Codicum notanda, *Io Millius*, *R. Küſterus*, *P. A. Bengelius*, *et I. I. Wetſtenius*, apud omnes litterarum ſacrarum interpretes graues et doctos iniere; eadem quoque, ratione textus hebraici V. T. deberi videtur Ven. B. *Kennicotto*, qui neque laborum moleſtia, neque ſumtuum multitudine, neque vocum, quibus antiquitas Codicum, lectionisque cum grauitas, tum bonitas, dubia redderetur, qui-

busque Codicibus Synagogicis Judaeorum summa fides tribueretur, insolentia atque iniuria, se deterreri passus est, quominus consilium, textum impressum cum Codicibus manuscriptis conferendi, quod ante hos viginti fere annos ceperat, exsequeretur, ac diuino auxilio fretus, principum ac priuatorum munificentia et liberalitate adiutus, splendidissimi ac praestantissimi Operis, V. T. cum septingentis Codicibus collati, primam partem, quae Pentateuchum, Iosuam, librum Iudicum, et quatuor libros Regum continet, typis mandandam curaret, omniumque vsibus et intelligentium iudicio exponeret. Ex quo vero tempore Celeb. Kennicottus consilium suum, de Codicibus conferendis duabus dissertationibus, *The State of the Printed Hebrew Text of the Old Testament considered*, inscriptis, annis LIII. et LIX. huius Seculi editis, aperuit, multa multi cum in utramque partem disseruerint, haud nobis id officii impositum esse credimus, ut vel eorum qui Kennicotti consilio institutoque fauent, partes sequamur, vel iis, qui se Variis lectionibus Codicis sacri infestos atque inimicos ostentant, indignemur, multo minus de vetustate atque auctoritate Codicum, quibus usus est Vir Celeberrimus, et de bonitate Lectionum hoc vel illo loco, sententiam feramus. Haec res enim integra sacrarum litterarum interpretibus, multis litterarum copiis Criticesque longo usu instructis, relinquenda videtur; quum nobis nihil aliud agendum sit, quam ut eorum commodis inseruiamus, quibus non datur hoc splendidum et sumtuosum opus consulere, sibique comparare. Quid igitur Ven. Kennicottus hoc Opere praestare voluerit, quaque ratione suum consilium executus sit, breuiter ostendemus.

In fronte quidem conspicitur augustum nomen Magnae Britanniae regis, cuius auspiciis, fauore, munificentia, hoc opus inchoatum, adiutum, confectum; quam Augustissimi regis munificentiam, ut et aliorum Fautorum liberalitatem, cele-

Digitized by Google

lebrat Ven. Semlerus, in *Admonitione de obſeruandis Hebraicorum MStorum Membranis*, edita Halae 1764. cuius verba huc ſpectantia Kennicottus hic repetenda curauit. Nouem folia tum ornantur nominibus eorum, qui vel obtulerunt pecunias erogandas in Collationem Codicum, Variarum lectionum praeparationem ad praelum, vel praenumerandis pecuniis, ſuum ſtudium in adiuuando Opere oſtenderunt.

Praefationem, qua uniuerſi Operis ratio breuiter exponitur, excipiunt cum ea, quae de Variarum lectionum colligendarum neceſſitate pariter, ac utilitate, diſſeruere *Erasmus* in Praefatione primae N. T. gr. editioni praemiſſa, in Apologia editioni ſubſequenti praefixa, in Argumentis ante Editiones poſtremas, *Walton.* Bibl. Polyglott. Proleg. VI. §. 3. *Buxtorf.* Vindic. Verit. Hebreae par. I. c. 12. *Hottinger* Biblioth. p. 157. *Loeſcher*, de cauſis linguae Hebreae p. 445. *Grabe* Septuag. Proleg. Tom. II. c. 1. prop. 9. §. 39. *Jablonski* Praefat. bibl. Hebr. 1699. §. II. tum ea, quibus Viri docti Kennicotti inſtitutum approbarunt, laudarunt. Litterae ſcilicet, ut non commemoremus *Lowthium* de ſacra poeſi hebr. praefat. ed. II. 1763. *Caroli Chaiſe* Paſtoris Hagae Comitum 1769. ſcriptae, *teſtimonia Romanum* et *Genevenſe*, nec non *diplomata* Regiae Societatis Goettingenſis, Academiae Electoralis Scientiarum Theodoro Palatinae, et Academiae Regiae Inſcriptionum Pariſinae, quae omnia celeberr. Kennicottus huic Operi praemiſiſſe videtur, non ut famam nominis ſui inde quaereret, ſed ut tela aduerſariorum eo fortius repelleret, haberetque quibus cauſam ſuam tueretur. Quum uniuerſa huius Operis hiſtoria, omniumque qui hic laudantur Codicum deſcriptio, in Tomi Secundi finem, ſub titulo *Diſſertationis generalis*, reſeruentur: in Praefatione huic Tomo praefixa agitur cum de Textibus in hanc Editionem ſelectis, et receptis, tum de modo, quo ſint legendae atque intelligendae Lectiones Variae textui ſubiunctae.

Textus quidem Hebraeus ductus est ex editione *Euerardi van d r Hooght* Amstelodamensi 8vo. 1705. ne minima quidem sponte facta literarum mutatione, si excipias errores typographicos, ad imam quamque paginam notatos: necesse enim erat textum quendam fundamenti loco ponere, Hooghtianus vero prae ceteris correctus, atque a vitiis alienus putatur. Lateri sinistro adiectus est textus Samaritanus, e Bibliis Polyglottis Londinensibus ductus, ita tamen, ut verba Samaritana literis exhibeantur Hebraeis, eorum causa, qui characteres Samaritanos ignorant; dein ea sola expressa reperiantur verba, quae ab Hebraeo textu discrepant, reliquum vacuum spatium lineolis signetur, quae res oculis legentium ingrata nobis quidem videtur, atque interpretibus, accuratius aliquem locum tractantibus, fidemque Kennicotto habere nolentibus, ipsa Biblia Polyglotta consulendi necessitatem imponit. Quodsi in alterutro Textu litera desideretur, in altero extans, defectus notatur Asterisco. At istae quae desiderantur literae sunt plerumque litterae quiescentes ‏אהוי, *matres* ut constat *lectionis* dictae, ut oculo fugiente obseruare licuit. Has litteras, in ipso Textu sacro olim adhibitas loco Vocalium, quamuis sint qui, ut antiquitatem punctorum defendant, negent, ex hoc tamen Opere Kennicotti, si res postularet, multis exemplis demonstrari posset.

Quum Codicum Manuscriptorum et Impressorum, in quibus conferendis celeb. Kennicotti atque Adiutorum versata est industria, tanta sit copia, ut numerus fere septingentesimus expleatur: placuit Editori doctissimo, Codices numerare, numerisque distinguere, quod singulos Codices describere longior fuisset labor, atque difficilius negotium, pluraque requirerentur Volumina. Ista vero Codices numerandi ratio id incommodi habere videtur, ut, praeterquam quod operae in tanta diuersorum numerorum multitudine facile errare potuerunt, lectores de huius illiusue lectionis fide

fide, ac bonitate, haud prius ſententiam ferre poſſint, quam dum Kennicotti *diſſertationem*, quam promiſit, *generalem* viderint; cui rei, cui incommodo, forſan occurri potuiſſet, ſi Codices vel Librariorum, qui eos deſcripſiſſent, vel Poſſeſſorum, in quorum manibus eſſent, vel locorum, quibus ſeruarentur, nominibus eſſent inſigniti atque diſtincti, qua re multis doctorum, huius vel illius Codicis inſpiciendi, nonnunquam et de Codicis pretio iudicandi, copia daretur. Quum breuitati ſtuderet Cl. Editor, ita tamen, ut obſcuritatem vitaret, vocem in Textu quandoque Variae Lectioni in notis adiunxit; ſaepe tamen Variam imprimi curauit Lectionem per ſe, nulla voce textuali praepoſita.

In Variarum Lectionum numero notatae reperiuntur voces et litterae maiusculae et minusculae, nec non nominis יהוה per יי ſcribendi ratio, quod ex his Codicum MStorum aetates, gradusque ſuperſtitionis colligi cognoscique poſſe viderentur. Quod ad Variarum lectionum diſcrimen declarandum, commoditatique lectorum conſulendum inprimis neceſſarium videbatur, notulis certis uti, Variationes duae pluresque eiusdem vocis iunguntur lineola recta —, quum vocum diuerſarum varietates in eodem verſu ſuo ſequantur ordine, ſpatioque modo a ſe inuicem ſeparentur, ad vocum vel litterarum transpoſitionem notandam adhibetur notula ס, ſed vocis, vel vocum additio, deſignatur per vocem textualem, vel praepoſitam, vel ſubiunctam; vocis denique vel litterae omiſſionem indicat notula Vau inuerſi ʌ; raſuram tandem litterae obelisco indicare placuit. In Codicibus MStis, ſi recentioris manus cernerentur veſtigia, ratione litterarum, punctorum enim a poſteriori quodam ſcriba adſcriptorum nullam plane Kennicottus rationem habuit, addita eſt vocula *primo*, ſi prima lectio certo conſtaret, ſi longe aliter ſe res haberet, *forte* adiectum eſt. Quodſi prima lectio euanuit vel deleta eſt, et altera ſuperinducta clare cognoſcitur, Kennicottus uſus eſt voce *nunc*, et in voce obſcu-

rius ſcripta verbum *videtur* adhibuit, ut Geneſ. I, 14. מארת primo מאורת 155, 349, 419. Geneſ. XIIX, 10. שוב nunc שב 150, 151—ibid. 26. צדיקם: צדיקים 9, 11, 18. etc. *forte* 139. Quia in margine Codicum ſaepius notantur Variae lectiones ex aliis Codicibus, vel diſerte, vel probabiliter petitae, vocum vel a textualibus verbis differentium, vel in textu omiſſarum: hoc verbis *margo addit*, illud per *marg.* annotare viſum eſt. Sic Gen. IX. verſu ultimo pro ויהי in nonnullis Codd. legitur ויהיו, in aliis, et quidem permutatis, ויהיו margini aſcriptum cernitur, ex quo nos quidem colligimus, librarium quendam primum ex coniectura margini alleuiſſe ויהיו, eamque lectionem inde ex alio in alium Codicem deriuatam propagatamque eſſe. Triſtius fatum ſoceri Samſonis Iud. XV. 6 his verbis deſcribitur: ישרפו אותה ואת אביה באש, in nonnullis Codd. legitur בית אביה, ut et legerunt Alex. Interpretes ἐνέπρησαν αὐτὴν καὶ τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς αὐτῆς, vnus modo Codex 240. margini addit בית, vel quod librarius, ut nobis quidem videtur, hanc vocem in deſcribendo praeteriſſet, vel quod illam in alio Codice reperiſſet, textui tamen inſerere dubitaret. Librarii enim in deſcribendis Codicibus, non eo ſolum, quem deſcriberent, Codice uſi eſſe, ſed unum quoque alterumue inter ſe comparaſſe videntur; quod etſi non ab omnibus, a multis tamen factum eſſe, maxime probabile eſt. *Morinus*, quum, ut conſtat, e Codice Oratorienſi ediderit Pentateuchum Samaritanum, ex eodemque Codice *Houbigantus* dederit lectiones ab Hebraeo diuerſas: huius quoque (Houbigantii) ab hoc (Morino) diſſenſum ſuis locis annotare Kennicotto viſum eſt operae pretium: veluti Gen. I, 26. ויאמב Morin ſed Houb. ויאמר; v. 29. אשב Morin, ſed Houb. אשר, quo utroque loco diſcrimen cernitur in permutatione litterarum ב et ר, forſan quoque ortum ex errore operarum. Loca quoque parallela Celeb. Kennicottus inter ſe comparauit, vel potius iuxta ſe inuicem inprimi curauit: cuius rei exemplum pag. 71, extrema cernitur. In Editione Hooghtiana quatuor me-

modo capita Exod. XV. Deuter. XXXII. Iud. V, 2 Sam. XXII. more poetico impreſſa ſunt, ſed Kennicottus quoque Gen. XLIX. Num. XXIII. et XXIV. Deut. XXXIII. 1 Sam. II. 2 Sam. XXIII. per hemiſtichia exprimi curauit, ſeruato tamen ordine verborum Hooghtiano. Obſeruationes vero in has Sacri Codicis partes, una cum notis criticis quamplurimis, quibus de cauſis nos latet, Tomo Secundo inferi utilius commodiusque viſum eſt. Codicum denique impreſſorum diſſenſus, (discrepare enim feruntur in locis plus quam decies mille,) inuictiſſimum, (ipſis utimur Kennicotti verbis,) praebent argumentum contra Textus impreſſi integritatem, rem adhuc a quibusdam inter Chriſtianos acriter propugnatam, ipſis quoque Iudaeis, Variationes in ſacris ſuis Codicibus dari quamplurimas fatentibus, nec Maſoram certam veritatis regulam agnoſcentibus. Noſtrum non eſt tantas componere lites: haud tamen facile quemquam fore credimus, qui in magna multorum, Iudaeorum maxime, inſcitia et negligentia, operarum quoque incuria, conſenſum Codicum impreſſorum in ſingulis litteris atque apicibus dari, vel poſtulari modo poſſe, ſibi perſuadeat, haud ignorans, innumera diligentiſſimum quoque et acutiſſimum oculum hominis fugere, niſi modo diſſenſus ita ſit comparatus, ut, quae vera ſit ſententia ſcriptoris plane ignoretur, ad coniecturas confugiendum ſit futiles atque inanes, noſtrosque maiores in Codice Sacro legendo interpretandoque nihil vidiſſe, vel videre potuiſſe, exiſtimemus.

Ut vero Celeb. Kennicottus quid de ſuo ipſe Opere ſentiat, qua ſpe, quam praeclara, quam certa laetetur, eo melius intellegatur, non alienum, nec ingratum Lectoribus noſtris humaniſſimis fore putamus, ſi paragraphum vigeſimam primam praefationis hoc loco repetendam curemus. *Tomus interea primus, iam typis excuſus, traditur in manus Fautorum ſuorum, qui partem hanc anxie poſtulant, deſiderio Operis, de cuius utilitate bene augurantur. Nec immerito augurari*

rari videntur, respicientes numerum Codicum hic collatorum prope septingentesimum, et multitudinem Variarum Lectionum reuera mirandam. Lectoribus hisuna cum aliis inter eruditos quamplurimis) uti et Editori persuasum est, Textum Bibliorum Hebraeorum impressum, multis in locis corruptum, ex codicibus MStis saepius emendatum iri. Hi igitur cum Editore consentient in pissima gratiarum actione, ob codices MStos tot tantique momenti usque ad haec tempora conseruatos, indefessa quorum perscrutatione corrigi possunt multa, quae in sacrum V. T. textum irrepserunt vitia; siue sint orta ex transpositione, additione, omissione, siue alia quacunque mutatione, per ultima haec octo seu decem Secula. Nec indecorum sane laetari, quod ad Secula octo seu decem adhuc superiora attingant horum Codicum utilitates: constat enim, Versionibus antiquis ex MStis Hebraeis nunc collatis deriuari haud parum ponderis atque auctoritatis. Nec infima debetur laus MStis codicibus Textus Samaritani, quod uariis eorum Lectionibus saepe emendatur hic Textus, pluribus in locis, in tribus istis Editionibus, vitiose impressus. Sed in praesens, de his hactenus; quorum omnium elucidationem exhibebit Dissertatio generalis. Haec Kennicottus.

Dum igitur prodeat illa, quam promisit Kennicottus, *Dissertatio generalis*, exspectandum esse videtur Lectoribus, non de numero, sed de aetate et auctoritate Codicum; non de multitudine, sed de pretio Variarum lectionum sollicitis, atque cur Kennicottus Codicum alios per totum, alios in locis selectis modo conferendos curarit, quidque inter hos illosue interfit, cur, cum inter septingentos Codices forsan multi quoque fuerint punctati, etiamsi puncta a recentiore manu profecta sint, diuersitatis punctorum nullo umquam loco rationem habendam putarit, scire cupientibus, atque in iis locis, in quibus veteres Versiones de varietate lectionis cogitare, eamque suspicari iubent, in Codicibus Kennicotti nihil plane reperiri mirantibus. Amplus enim Opere hoc aperitur campus, in quo exspatiari possit doctrina atque mo-

Digitized by Google

modeſtia Criticorum, de exploranda vel confirmanda Textus ſacri integritate cogitantium, ac longa praebetur materies atque occaſio, ſalua religione, ſalua auctoritate atque integritate litterarum ſacrarum, de hoc illoue loco differendi disputandique; cuiusrei pauciſſima exempla proponere haud ingratum Lectoribus doctiſſimis fore putamus. Verba Caini ad Abelem Gen. IV, 8. quae deſiderari videntur in hebraico textu, nec in ullo Codicum Kennicotti leguntur, cum reperiantur in Textu Samaritano, נלכה השדה, et in Alex. verſione διέλθωμεν εἰς τὸ πεδίον; Alexandrinos haec verba non ex libro Apocrypho, ut docet ſcholion Cyrilli a Montefalconio laudatum, ſed ex Samaritano textu deſumſiſſe probabilius videtur; quum tamen in viginti duobus Codicibus inter אחיו et ויהי ſpatium cernatur, quaeri poſſet, utrum Codices iſti propius accedant aetatem Samaritani textus, quam ducenti fere in quibus nullum ſit ſpatium; an potius librarii Codicum viginti duorum, propterea, quia reliquerint ſpatium, hic aliquid deeſſe, vel ſponte ſua, vel indice libro quodam ſuſpicati ſint. Quum verba Seporae, uxoris Moſis, Exod. IV, 26. חתן דמים למולות ab Alexandrinis, quaſi legiſſent חתם, reddantur ἔση τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς τῷ παιδίῳ μου, et in Hexaplis Origenis haec verba legantur, ὁ δὲ Εβραῖος, ἰσφαγίσε τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς, חתם vero recte verti poſſit per ἔση, ut docuit Fiſcherus V. C. Proluſ. de Verſ. gr. V. T. p. 13. Mirandum profecto eſt, huius Varietatis, et antiquae, et facilis, in Codd. a Kennicotto collatis nullum plane reperiri veſtigium. Capite ſequenti Exodi v. 9. pro וישם Samaritanus habet וישש בה, quocum conſentit Onqueloſus, et Alexandrini καὶ μεριμνάτωσαν αὐτά, atque haud dubie vera eſt lectio iudice Fiſchero l. c. p. 158. Kennicottus tamen ne uno quidem inter ſeptingentos Codice eſt uſus, in quo haec litterarum transpoſitio reperiatur, nilque notauit, niſi hoc, בה ſup. raſ. 103. Aeque mirum videatur 1 Sam. VIII, 16. quo loco Samuel asperitatem et iniquitatem, qua uſuri ſint reges Iſraelitarum, commemorat,

ſeruorum ſeruarumque mentione facta, etiam בחוריכם laudat, Alexandrinos verba את־בחוריכם reddidiſſe καὶ τὰ βεκέλια ὑμῶν, quod legerent בקריכם, ſicque legendum ipſam orationis ſeriem ſuadere: ad huius tamen lectionis veritatem auctoritatemque confirmandam, Kennicotti Codices plane nihil conferre.

Kennicottus locum 1 Sam. XVII. a verſu 12 usque ad 31 uncis incluſit, quod in editione Romana LXX. deeſſent, in Cod. Alexandrino ſuppleta, quodque Diſſertatione II. *ſuper ratione textus hebr.* pag. 403 et 542 verſ. lat. egregie et docte, (iudice ſcilicet Balurdio ad Hexapla p. 561.) demonſtraſſet, hos verſus omnes ex hebraeo eſſe expungendos, tamquam ab otioſa manu interpolatos, atque in ipſo MS. Alexandrino primitus omiſſos: quid ſentiendum putemus de fide Kennicotti qui non modo Lectores de hac interpolatione ne verbo quidem admonendos cenſuit, ſed etiam multorum Codicum, qui hunc locum *ex hebraeo expungendum* continent, Varias lectiones laudauit. Hosne igitur Codices, *ab otioſa manu interpolatos*, alicuius autoritatis habendos, aliquaque fide dignos cenſendos arbitremur? At horum tamen, ut aliorum Codicum auctoritate et conſenſu utitur Kennicottus, ad confirmandam lectionem verſus 34 huius ipſius capitis quo voci textuali וַיָּבֹא vox marginalis וַיָּשָׁב ſubſtituenda iure meritoque putatur. Quum verſus, qui ſpectant tribum Rubenis non reperiantur in antiquis Codicibus teſte Maſora et Kimchio, nec in iis, quibus Hieronymus uſus eſt, et ex priori Paralip. VI. 78. 79. huc traiecti a multis putentur, legantur tamen in Chaldaica et Alexandrina verſione: digna quoque ſunt, quae de hac Codicum diuerſitate Kennicottus notauit, ut a Viris doctis, quibus integritas textus ſacri curae cordique eſt, diligentius examinentur. Kennicottus uſus eſt 59 Codicibus, in quibus hi verſus deſiderantur, 137 in quibus leguntur, in textu, 12 in quibus adſcripti ſunt margini. In priorum numero ſunt tres manu-

nuſcripti, et quinquaginta ſex impreſſi; inter poſteriores ſunt 126 manuſcripti, 23 impreſſi. At quum huius loci examinandi ratio a conſilio noſtro ſit plane aliena, haec ſufficiant. Satis enim intelligi poteſt, multa ineſſe huic Operi, quae doctrinam et induſtriam Interpretum grauium atque piorum exercere poſſint, nec operam in hoc Bibliorum Opere perluſtrando ſine fructu atque utilitate collocari.

Carſten Niebuhrs Reiſebeſchreibung ꝛc. erſter Band.

i. e.

DESCRIPTIO ITINERIS, QUOD IN ARABIAM et vicinas Orientis partes ſuſceperat C. NIEBUHR: Volumen Primum.

Hafniae, ap. Möllerum Typogr. Aul. 1774. 4. 504. pp. cum tabb. aen. 72.

Poſtquam Cl. Auctor, rationem eorum, quae in itinere ſuo litterario, ad augendas ornandasque litteras, comparaſſet, in uniuerſum redditurus, et deſideriis Arabiam recte cognoſcere cupientium ſatisfacturus, qualem hanc terram ipſe reperiſſet, peculiari libro explicuerat, unde nuper excerpta dedimus: iam alios libros inſtituit edere, quibus uniuerſa huius itineris natura et ratio amplius innoteſceret, et prior illa deſcriptio Arabiae, veluti Commentariis, magis illuſtraretur. Itaque in hac itineris narratione hoc ſibi propoſitum habuit, ut, per quas regiones iter factum, quid hic illic actum memorabile, quid ſingulis in locis viſum, repertum, cognitum eſſet, id ordine et ſerie nobis traderet.

Complectitur autem prius hoc volumen, quod indicamus, profectionis Aegyptiae et Arabicae historiam. Nam cum Societas litteraria, quam auspiciis Danici Regis iter fecisse constat, maxime quidem Arabiam perlustrare, sed tamen Aegyptum quoque Persiamque, et Turcis subiectas regiones visere iussa esset, per Germanicum, Atlanticum, et Mediterraneum mare, relicta Melite, Smyrna, Tenedo, Constantinopoli, Rhodo, Aegyptum petiit, Alexandriam, Raschidun, Damiatam, Cahiram, omnemque inferiorem Aegyptum, accurate lustrauit, hinc per oppidum Suessum ad Sinaiticum montem desc it, inde reuersa, conscensis in Sinu Arabico nauibus, Giddamque praeteruecta, Loheiae appulit, et terrestre iter per terram Jemenensem fecit; in qua regione cum plerique socii mortui essent, reliquam itineris partem A. fere solus absoluit, qui ubi e portu Mochensi soluisset, Bombaiam Indiae petiit, hinc Mascatam in Arabia reuersus, trans Sinum in Persiam nauigauit, et conspectis Persepolitanis reliquiis Basram, inde per Arabiam Desertam, Syriam, Minoremque Asiam, venit Constantinopolim, unde per Hungariam, Poloniam, Germaniamque, ad Danos reuersus est. Huius amplissimi cursus narrationem duobus voluminibus absoluere A. statuit, et hoc priori, quidquid a die 4. Ian. 1761. quo nauem Hafniae conscenderant, ad d. 11. Sept. 1763. quo Bombaiam peruentum est, a se sociisque actum fuerat, complexus est; quod quale sit, quamquam non nisi legendo libro ipso plane cognosci potest, tamen lectoribus nostris aliquo modo studebimus ostendere, enotandis iis, quae prae ceteris digna memoria videntur.

Non immorabimur pagg. 22. prioribus, quibus, quomodo Hafnia Constantinopolin nauigatum sit, exponitur: sufficiat commemorasse, ut post molestos periculososque duorum mensium errores, in Sinu Codano, Martio Mense in Mare Germanicum, Maio ineunte Mediterraneum, intrauerint, a. d. 14. Iun. Melitae nauem applicuerint, (per quam oc-

occaſionem, praeter alia, natura ſaxi e mari eminentis, quod Melite vocatur, et Salinarum in hac inſula ratio, explicatur p. 19.) tum d. 13. Iul. Smyrnam, et tandem d. 30. Cſtplim peruenerint. Obſeruationes ſuper Conſtantinopoli, quae p. 22—34. leguntur, plerumque ſunt topographicae, ſed iucundae lectu, inprimis cum illuſtrentur plane noua et accurate ab A. confecta urbis ichnographia, in qua praeter ipſam urbem, eiusque ſuburbium *Ejub*, oppida trans portum ſita, *Kura agag*, *Kaſſim baſcha*, *Galata* et *Pera*, et trans Bosporum *Scutari* et *Chalcedonia*, (vel Kadikoi,) exhibentur; quae omnia, quia vulgo ſolent Cſtpli accenſeri, narrationes de ingenti et vaſto vrbis ambitu pepererunt. — Incidimus hic in locum (p. 28.) in quo A. vulgarem appellationem *Portae Ottomannicae*, ex ambiguitate verbi turcici *Kapü* ortam, contendit: nam cum hoc verbum et portam, et palatium, Cſtpli vero etiam κατ' ἐξοχήν palatium Praefecti Praetorio (Wiſiri) ſignificet, in quo cotidie Legatorum regiorum interpretes conueniant, Europaeos, qui eos in *Kapü* conuenire audiuerint, ignorantia rei de palatio Sultani hoc accepiſſe, atque ita aulam Sultanicam *Kapü*, vel Portam appellare ſuesſiſſe. Jam etſi hoc ſatis probabiliter disputari videtur, tamen a vero alienum eſt: nam *portam* pro *regno* dicere Orientis populis antiquitus familiare fuit, quod apparet ex *Xenoph.* Cyrop. I, 3. §. 2. et confirmatur uſu loquendi N. T. v. c. Matth. XVI, 18. — Ceterum obeliscum illum, quem prope palatium Imperatorium, ubi olim Hippodromus fuit, poſitum conſtat, A. multo accuratius aliis, ſed et audacius inſpexit, et cum adhuc baſeos tantum tituli deſcripti eſſent, etiam hieroglyphas omnes figuras, quae ei inſcalptae ſunt, deſcriptas dedit tab. IV. — Pag. 34—42. exponitur de ultima huius nauigationis parte, Conſtantinopoli Alexandriam; ubi in primis legi merentur, quae de ſitu, natura, et conſtructione munimentorum, quibus Dardanellarum nomen eſt, notata ſunt,

In Alexandriae deſcriptione p. 43—54. breui eſſe Auctori licebat, cum pleraque a Pocokio et Nordeno accurate tradita eſſent. Inter duos portus urbs ſita eſt, quorum alter amplus, profundus, tutus, tantum Mohammedanorum nauibus patet, alter, etſi lapidibus iam fere obrutus, tamen ſemper refertus eſt Europaeorum mercatorum nauibus, quae ex Europa per Africam in Aegyptum, vel hinc illic merces vehunt, et portorii magnam vim inferunt.

Alexandria quamquam terreſtri via Cahiram proficiſci ſocietas cupiebat, ut nondum deſcriptas ab aliis regiones viſeret, tamen, ut vagantium Arabum latrocinia euitaret, nauibus ire coacta, et Raſchidum, inſigne emporium, praeterueĉta, per oſtium Nili valde periculoſum, alueumque qui apud Raſchidum in mare effluit, Cahiram peruenit. Haud procul urbe Raſchid, iuxta flexum aluei, nuper effoſſae erant columnae marmoreae, quae ab incolis reliquiae Canopi eſſe putabantur. (p. 54. ſſ.) A Cahira naualem excurſionem A. fecit Damiatam (p. 60—70.) quae quoniam iuxta oſtium Nili minus periculoſum media inter Aegyptum Syriamque ſita eſt, admodum idonea mercaturae reperitur, eamque agit ſane ſedulo, ſed Europaeos mercatores habet nullos. Cum autem breue hoc iter eo conſilio ſuſceptum eſſet, ut nauigato altero alueo Nili, qui verſus occidentem effluit, etiam is qui orienti propior eſt viſeretur, Auctor, quae de utriusque curſu, de oppidis vicisque in utriusque ripis poſitis, atque hinc de ſitu et conſtitutione eius regionis, quae nunc Delta vocatur, ipſe cognouit, retulit in tabulam geogr. quam Tab. X. exhibet, et quae poſſit in ſupplementum tabulae Nordenianae adhiberi; hanc tabulam illuſtrauit annotationibus p. 70—94. quibus, more Itinerariorum veterum, loca in utraque ripa alueorum notantur. — Per hanc occaſionem inſeruit A. p. 94—105. Commentatiunculam, in qua modeſte admodum, et plerumque probabiliter, ut videtur, coniecturas de ſitu veterum nonnullarum in Aegypto

ve-

vrbium, propoſuit. De Alexandria et Canopo, itemque de Taniticae urbis ruderibus, et de Bilbai oppido, dixerat antea; nunc nobis narrat, in occidentali ripa aluei Raſchidenſis, prope villam Ramſis, itemque in ipſa Delta prope Salhagar, rudera antiquorum oppidorum viſa eſſe. unde acceptа quaedam monumenta cum figuris hieroglyph. tab. XI. depinxit; Heliopolis ſitum accurate oſtendi docet eo loco, quem nunc quoque Arabes *Ainſchaems* appellent (عين شمس) 2 horarum itinere a Cahira verſus ſeptentrionem, prope vicum Matarè; tumulum vero ex ruderibus congeſtum, 2 mill. germ. ab eo loco diſtantem, qui ab incolis Judaeorum tumulus dicitur, olim templum Oniae celeberrimum habuiſſe, ſuſpicatur.

(Haec coniectura non eſt ſine multa veri ſpecie, ſi modo certum eſt, celeberrimam illam Heliopolin, iuxta quam ab Onia templum conditum eſt, eam ipſam fuiſſe, cuius reliquiae dicto loco cernuntur: quod in grauem dubitationem adduxit *Bryantus* Disqu. ſingulari de duplici Heliopoli, in Obſeruat. and Inquiries, Cambr. 1767. 4.) Memphim urbem negat fuiſſe, ubi nunc Giſe eſt, potius inter pyramides et Sacaram ſtructam fuiſſe docet, non modo veterum auctorum, ſed inprimis Geographi Nubienſis teſtimonio uſus, qui eam *Masr el atik*, i. veterem Masram vocat. Scilicet metropolin Aegypti Arabes *Masr* nominant; ſed poſtquam Arabes, occupata Babylone, in orientali fluuii ripa, et iuxta eam ſtructa noua urbe *Foſtat*, hanc ipſam ſedem regni fecerant, Foſtat dicta eſt Masr, et Memphis Masr el atik coepit nominari; poſtea, cum illa regni ſedes eſſe deſiiſſet, noua metropolis *Cahira*, an. H. 358. aedificata, nomen Masrae tulit, Palaeomasrae appellatione urbi Foſtat relicta, quam etiam nunc ſeruat: ſed cum Europaei hoc non recte intellexiſſent, duplicem Cairam inde fecerunt, nouam et veterem, quae nulla eſt.

C.

Cahirae ipſius deſcriptio, cum vicinis et prope contiguis oppidis *Bulak*, (iuxta quam portus eſt Cahirinorum, in quo de mercibus omnibus vel Nilo deuehendis ad mare, vel a mari ſurſum aduectis, portorium Sultano ſoluitur,) *Foſtat*, vel Maſr el atik, et *Giſe* in oppoſita fluuii ripa, ſequitur p. 105—131, cum ichnographia horum oppidorum tab. XII. Ibi inprimis memoranda ſunt, quae de inſula Rodda narrantur, inter oppida Bulak et Giſe interiecta; eſt enim in ea poſitum Nilometrum, cuius naturam cum tempore et diuerſa altitudine creſcentis aquae fluuialis, incrementique, quotidie per Praefectum (Schech) metiendi, et altitudinis indicandae modo, deducendae denique in agros aquae ratione, A. diligenter enarrauit. — Reliqua, quae variis capitibus ſuper Cahira et Aegypto in uniuerſum A. tradidit p. 131—205. magnam continent utilium rerum, ſcituque iucundarum, copiam, quarum e numero quasdam apponemus, reliquarum argumentis certe indicatis. Incolae Cahirae ex diuerſo hominum genere miſti ſunt; maximam partem Arabes, Turci, Mohammedanique, alii efficiunt, quorum qui ſunt indigenae, Schafena placita ſectae Sunniticae ſequuntur; poſt hos numeroſiores ceteris ſunt Chriſtiani Copti, veterum Aegyptiorum poſteri, (unde fit ut per contemtum Pharaonis poſteri dicantur,) quorum Patriarcha ſedem habet in urbe Foſtat; ſequuntur Judaei, cum Rabbanitae, tum Karaitae, ſed illi copioſius degunt, et cum dignitate, ſorteque fruuntur laetiori, quam in ceteris omnibus ciuitatibus Turcorum; Graeci duas eccleſias habent, quarum altera ſedes eſt Patriarchae Alexandrini, altera Episcopi Sinaitici; Armenorum exiguus eſt numerus; ex Europaeis hic quidam mercatores, et mercaturae cauſſa a nonnullis in Europa ciuitatibus legati viuunt, itemque Monachi multi degunt. — Adminiſtratio prouinciae Aegypti pendet a Praefecto, qui e numero ſummorum Praefectorum eſt, (*ein Paſcha von drey Roſſchweifen*;) ſed non ipſe pro arbitrio omnia adminiſtrat, verum Senatum, qui ex ſummis regni magiſtratibus, (*Bey*) quo-

Digitized by Google

quatuor numerus est 24. Sedes numeri, et fundamenti
ejus, ut et numeri 6, et 12, ut et numeri 18, et 24, ut
et numeri 30, hujusmodi sunt, ut quatuor ejus sedes, ut
et ultima, sint commensurabiles ad se invicem, qui sex
primi numeri naturales sunt, unus, duo, tres, quatuor,
quinque, sexque. Atque, qui plurimorum et maxime ad
se invicem commensurabilium, ut et ultimorum, sedes
sunt quatuor, hinc numeri, quibus quatuor sedes sunt,
&c. — Quapropter cum de hisce numeris in sequens,
et ultimum, theorema, ut et in antecedens, et in 6, 12,
18, 24, 30 theorematum, vel eandem rem ob commensu-
rabilitatem, vel eandem ob commensurabilitatem, et
ob rectangulum, demonstrandum sit; demonstrationem
in unum theorema, demonstrabo ad hunc numerum 24,
et ad ejus commensurabiles, 3, 12, 6 et ultimo, ut mox ve-
rum apparebit, ad 30. Quod si vero demonstrandum sit
de numeris, qui ad hunc 24 incommensurabiles sunt, ut
sunt 16, 8, 32, 48, &c. demonstrationem ad hunc 24, et
ad 8, et ad duos primos numeros, quibus quatuor sedes
sunt commensurabiles, ut 16, 8, 32, XXV. et XXVI.
et ad 48, et ad 3, et ad 12, et ad 6, et ad ultimum, quod
propter 6 et 8 proportionales 6, 8, 12, 16, 24, 32, 48,
quatuor adhuc sedes habebit, et proinde, ultimo quidem
ad 24, et ad 48, et ad 32, et ad 16, et ad 12, et ad 8, et
ad 6, et ad 3, 12, 6, 24 theorematum 3, 24, 12, 6,
quos quidem pauci a Schyrio, hinc pauciis in locis ad-
ducti, hic loco videre, penes eruditos alii a Schyrio,
alii a me allati sunt, v. 8. 16. 6. 1. 32. 4. 2. Numeros
autem, quibus quatuor sedes sunt, ut et ultimum, ad
quem reliqui reducti sunt hic esse, XXX. XLII. &c. ha-
bebunt. Quod autem ultimo, qui antepenultimo theorema
ad 30 reducatur, ita demonstrabo. Quoniam 30 et 6
habent numerum integrum, quem dabit 5, numerum
hic figere, quo loco literarum alphabeticus locus esset
dabat. Sit ergo integrum hoc numerus 5 ipsius 6 ver-

morabilium esse, earum vero explicationem, et quae vere scriptura hieroglyphica dici possit, minoribus characteribus contineri videri. Itaque ut sensus reperiundi artificium adiuuaret, A. non sine molesta diligentia figuras et imagines omnes, quaecunque in monumentis reperit, collegit, et iuxta se positas lectorum oculis subiecit tab. XLI. (Nobis quoque iam dudum videbantur maiores illae imagines ideo positae esse, ut vel rerum sensibilium imagines oculis subiicerent, vel ceterarum notiones ipsas menti informarent; minores vero figurae, et singuli ductus additi, vt notionum illarum coniunctionem et χρεῖαν exprimerent, atque adeo singula verba indicarent, suis litteris scripta, sine quorum accessione non intelligebamus quomodo hoc scripturae genus potuerit ad monumenta publica inscribenda, fidemque rerum gestarum seruandam, adhiberi. Itaque ut legi haec possent, putabamus opus esse veteris linguae aegyptiae, et litterarum quibus tum verba aegyptia scribebantur, plena cognitione; quae, dubitatio non est, quin haud parum adiuuetur, si, quod A. suspicatur, in sepulcris et conditoriis Saearensibus, libros veteres abditos iacere, euentu et usu ipso librorum comprobatum fuerit.)

Atque haec quidem de Aegypto; hinc A. Cl. cum sociis Arabiam petiit; quo consilium omne profectionis tendebat; et primum quidem Cahira Suessum profectus est, et in montem Sinaiticum p. 209—254. Nam cum Christianis non liceret, inter Mohammedanos sacrorum caussa peregrinantes versari, non potuerunt huius itineris litterarii socii per Arabiam Petraeam, Meccam usque, terrestri itinere peruenire, sed ut nauibus oras legerent, Suessum ire coacti sunt, unde soluere possent. Hic ergo nobis A. modum enarrauit rationemque cum agmine viatorum proficiscendi, et quae invia adnimaduertit, eorum naturam et situm transtulit ad illustrandam profectionis Israelitarum historiam, et loca Mosis Num. XXX. 6. Exod. XIII. 20. XIV. 2. explicandi

plicanda. — Oppidum ipſum Sues recens, (quippe Breidenbachio a. 1483. nondum memoratum,) exiguum, non valde cultum, in receſſu Sinus Arab. occidentali littori appoſitum eſt in regione ſterili, victumque omnem et alimenta ex Aegypto, Sinaiticoue monte, aut a Gazenſibus adeo accipit. — Ex oppido Sues profectus A. cum Havenio, ducibus tribus Arabum phylarchis, ſed malis et fallacibus, excurſionem fecit ad montem Sinaiticum, et alterum illum, qui litteris inſcriptus (جبل مكتب) videndum. Atque hunc quidem non reperit, cum duces viae ne nomen quidem Gaebbel Mokarteb cognitum haberent; ſed quia tamen lucri cupidi montem quendam hoc nomine inſignieranr, A. adſcendit, miratusque eſt ſe repente planitiem in ſummo monte videre, monumentis ſepulcralibus et cippis rectis proniſue refertam, in quibus multa higroglyphice ſcripta eſſent (vid. tab. XLV. XLVI.) Propter has ſepulturas aegyptias, quas primus ipſe reperit narrauitque, multo magis memorabilem hunc montem A. iudicat, quam illum ab Anglis tantopere celebratum, qui inſcriptiones varias habet, inprimis, ſi hae ſimiles fuerint earum, quas ipſe in via hic illic ſaxo inciſas vidit; (tab. XLIX. L.) in quo facile ei aſſentimur: at illud probare non poſſumus, quod in hoc monte vel ſepulcra Iſraelitarum, Num. XI. 33. memorata, vel montem Hor, Num. XXXIII. 38. ſe reperiſſe ſuſpicatur, cum monumenta hieroglyphica videantur potius oſtendere, coloniam aegyptiam olim hic ſediſſe, quae fortaſſis inter turbas inteſtinas ſub Perſarum imperio Aegyptum vaſtantes, aut tempore antiquiori huc commigraſſet. — Ceterum A. cum vallem Girondel fertiliſſimam, (haec fuerit forte Elim Moſi) tranſiiſſet, partemque vallis Pharan attigiſſet, venit tandem XXIX. mille a Sueſſa ad monaſterium Catharinae, appoſitum vertici, quem Graeci montem Sinaiticum vocant, quod in toto illo montium tractu maxime eminet, qui inter utrumque ſinus arabici receſſum protenduntur, et ab accolis montes Moſis (جبل موسى) dicuntur: ſed

sed monasterium ipsum ei intrare non licuit, ut qui litteris commendatoriis Episcopi Sinaitici caruerit, qui Kahirae sedem habet; itaque contentus eo fuit, quod rectius, quam factum adhuc erat, montis et monasterii faciem depictam dedit (tab. XLVII. VIII.) Suessa Giddam nauigantibus quae visa et cognita sunt (p. 255—271.) intelligi non possunt, nisi Sinus Arabici Tabula, quam in Descriptione Arabiae cerni diximus, comparetur. De Gidda vero ipsa quae traduntur usque ad p. 285. huc fere vedeunt, emporium esse satis celebre, unde ex prouentibus terrae amygdala maxime et opobalsami aliquid, Caffeae et foliorum Sennae, ex Jemena haud parum euehatur, Europaearum vero mercium, inprimis argenti aurique signati cum Indicis mercibus permutatio haud exigua fiat; eamque rem valde utilem esse dominis, cum pretii decima pars pro portorio soluenda sit, unde alteram partem ad Scherifum Meccanum, alteram ad Turcos redire. — Jemenensium vestitus depingitur tabb. LVI. et LVII. — Gidda Loheiam perrexerunt, (p. 285. —311.) qui primus portus est in ditione Imami Jemenensis, a septentrione venientibus. Hic eum exscendere ab initio noluissent, quippe qui, metu. Arabum has regiones incolentium, per earum terras proficisci nunc non ausi, in Indiam nauigare decreuissent, unde Anglorum ope tutius in Arabiam se redituros sperarent: tamen ventis retenti, et amicorum sermonibus persuasi, qui de Jemenensibus melius sperare eos iusserant, saltem experiendi causa appulerunt. Neque eos spes fefellit: nam a praefecto urbis, (qui Emir vocabatur, cum in aliis urbibus Dola dici solerer,) aliisque incolis, tanta comitate excepti, tanta beneuolentia aucti, tanta denique liberalitate adiuti sunt, quantam vix interculissimos Europae populos experturi fuissent. Ceterum urbs Loheia recens est, originemque debet, ut plurimae per Arabiam urbes, sepulcro cuiusdam Saelei, qui nunc patronus urbis colitur; portum habet non valde bonum, muros nullos, mercaturam diligenter colit.

Re-

Relicta hac urbe a. d. 20 Febr. 1763. terreſtri itinere regnum Imami peragrare coeperunt; cuius itineris partes ab A. multa cum diligentia deſcribuntur, annotatis in modum Itinerariorum veterum ſingulis locis et ſtationibus, ad quas peruenerant; quae omnia tum demum intelligi recte et ad uſum geographiae poterunt adhiberi, ſi tabulam itinerariam, quae huic libro in fine adiuncta eſt, in ſubſidium lector vocauerit. Itaque nos pauca hinc enotabimus. In narratione itineris ab oppido Loheiano ad Beit el-fakihenſe (p. 311—321.) occurrit deſcriptio diuerſorii publici, (*Manſale*,) in quo proficiſcentes per aliquot dies gratis aluntur; quis vero ſumtus in hanc liberalitatem eroget, non additur. — In urbe ipſa celeberrimus per omnem terrarum orbem mercatus Caffeae viget. — Ab hac urbe, in qua Societas ad aliquod tempus ſedem fixerat, variae excurſiones factae ſunt, alia ab Auctore ſolo, in regiones maritimas et montanas verſus occidentem ſitas (p. 321—336.) alia, *Forſkalio* comite, in auſtrum et orientem, (p. 337—355.); hic nobis A. p. 322. explicat modum et rationem itinerum in his regionibus, victum et cultum Arabum montanorum enarrat p. 338. ff. et a Forſcalio viſum accurate examinatumque eſſe opobalſamum fruticem, tradit; (eius deſcriptionem edidit libello peculiari ad Ill. Linnaeum, qui inſcribitur, *Opobalſamum declaratum.*) — Mocham cum Societas veniſſet, haud bene excepta, et male habita eſt fraudibus mercatoris, in cuius fidem ſe receperat, ſed peius affecta morte *Havenii*, qui a. d. 25 Maji hic periit morbo, quem ex vitioſo victu contraxerat: ceterum non magno detrimento litterarum obiiſſe videtur; quantum enim ex iis colligere licet, quae Cl. Auctori hic illic exciderunt, nec diligentem admodum induſtriumue ſe praebuit, nec vero etiam in vniuerſum huic itineri bene aptus videtur fuiſſe. Conf. p. 354. — Reliqui ſocii cum aliquantum Mochae commorati eſſent, inde a. d. 9. Iun. profecti per oppidum Taes, ubi aliquot dierum moram fecerunt (p. 373—393.)

Sanaam, quae ſedes regni eſt, contenderunt (p. 394—430.) Sed itineris moleſtiae cum ceteris omnibus valetudinem aduerſam attuliſſent, *Forſkalio* mortem adeo conciliarunt: nam cum aegre Ierimum perlatus eſſet, ibi deceſſit a. d. 10. Iul. 1763, non ſine ſummo reliquorum dolore, qui et rerum ſcientiam peritiamque ſermonis, tum ſtudii intentionem et animi indolem, quae in eo erant omnia egregia, adamauerant, et nunc aegre ſe eius conſuetudine carituros ſentiebant. Qui ſuperſtites erant, Sanaam venerunt a. d. 16. Iul. ſed poſt aliquot demum dies ad colloquium Imami admiſſi ſunt, a quo benenole excepti et liberaliter habiti, (imaginem colloquii ſolennis exhibet tab. LXIX.) ſatis commode in urbe commorati ſunt, et quae maxime ſcitu digna viderentur, ea vel viderunt, vel percontari ſtuduerunt. — Ex ſede regni alia via, eaque aſperrima et moleſtiſſima, Mocham redierunt, (p. 430—447.), quae fuit ultima pars itineris Arabici. Hic memoratu digna ſunt, quae de ſingulari natura riui cuiusdam, ad illuſtranda nonnulla in Quaeſt. 94 Michaelis p. 435. de ſingulis Sanctis ſingulis opificum generibus inter Mohammadenos praefectis, p. 440 de Mochae urbis caſibus, quae a. 1738. a Francogallis oppugnata eſt, p. 441. de commerciorum Europaeorum, quae in hac urbe aguntur, ratione, p. 443. ſſ traduntur. — Tandem a. d. 23. Aug. e portu Mockano ſoluerunt, cum in Iemenico regno 8 menſes, in Arabia vero in uniuerſum, ex quo Sueſſam venerant, annum integrum conſumſiſſent.

Finitur hic liber in narratione itineris, quo in Anglica naui ex Arabia in Iudiae portum emporiumque Bombaium tranſfretarunt (p. 447—457.) et quod ſocietati fere exitiale fuit. Nam cum plerique minus commode valentes nauem conſcendiſſent, in ipſa naui mortuus eſt *Bauenſiind* pictor, et mox Bombaii *Cramerus*, medicus, ita ut unus *Nieburius* ſuperſtes in Europam rediret. Enimuero ſocios ſuos ipſos ſibi mortis artifices fuiſſe, libere A. fatetur p. 455.

454. quod in Oriente victum cultumque orientalem non ſtatim imitati eſſent, quod aeſtu coeli et regionis calentes minus ſibi a frigoris a ceſſione cauiſſent, quod diſſenſionibus et ſtudiis contrariis ipſi ſibi inuicem moleſtias haud exiguas et taedia bene multa creaſſent. — Ceterum cum fretum maris rubri (Bab el [illegible]deb) A. perfretauerit, de eius ſitu et amplitudine, deque inſula Perim, quae medium diuidit, nonnulla tradit, et per hanc occaſionem quaeſtionibus, a quodam in Germania Eccleſiaſte Societati propoſitis, quantum poteſt respondet p. 449. — Bombaium Cl. *Niebuhr* venit a. d. 11. Sept. 1763.

Diximus hic prius hoc Volumen finem habere, alterum, non minus utile iucundumue reditum Auctoris per Perſiam et Delertam Arabiam narrabit, et inter alia Perſepolitanas reliquias, accuratius quam adhuc factum eſt, deſcriptas dabit; eius ſummam ſimulatque copiam libri litterario orbi fecerit Cl A. induſtria, ſtatim enarrabimus. Sed nunc de appendice aliquid dicendum eſt, qua hanc partem auxit (p. 458—469.). Continet enim obſeruationes geographicas ſcriptas in variis per Iemenam itineribus a quodam Batauo natione, ſed Mohammedana ſacra amplexo, quocum conſuetudinem A contraxerat. Sed nec idem de aliis viris doctis quaerere neglexit, qui per has terras videndi cognoſcendique cauſſa profecti ſint. Itaque comperit, (p. 453.) ex ſocietate litteraria, quam Rex Sardiniae in Orientem miſiſſet, poſt varias diſſenſiones unum remanere iuſſum *Donatum* quendam, inſigni ſtudio et forti animo virum, quaecunque cognouiſſet in ſchedulas retuliſſe, ſed mortuum eſſe in ipſo itinere Maſcatae, nec de eius ſchedulis quidquam certi conſtitiſſe; monuit tamen, apud quos verisimile ſit eas conditas iacere. — (Conf. de hoc Donato *Ferberi* Epiſtolae ex Italia p 373.). Item et alium audiuit ex Gallia miſſum fuiſſe, *Simonem*, Academiae Pariſienſis ſocium, et in Syria Meſopotamiaque aliquandiu commoratum, tandem ad

Mo-

Mohammedanorum sacra transiisse, et in comitatu praefecti cuiusdam mortuum esse, fructus vero itinerum suorum ad litterarum incrementa, quantum constaret, nullos reliquisse.

ARTIS POETICAE LIBRI IV. AUCTORE M. CHRISTIANO DAVIDE JANI, Gymnasii Halensis Conrectore.

Halae, impensis Orphanotrophei 1774. 8. plag. 749.

Ex quo tempore mos ille maxime incommodus, bonisque litteris, diuinae inprimis Poesi, noxius magis quam utilis, ubique fere inualuit, ut, qui vix elementa linguae latinae nedum artis Poeticae capere, atque intelligere possent, carmina scribere, verbaque non intellecta, atque inepta, pedibus numerisque vincire iuberentur, duce quoque saepius magistro, neque ab ingenii vi satis instructo, neque lectione poetarum accurata ac diligenti satis exercitato: ex eo inde tempore accidit, ut, cum subsidiis in re angusta atque tenui opus esset, *abacus prosodicus*, *Gradus ad Parnassum*, *Smetii Prosodia*, aliique eius generis libelli adhiberentur, qui non excitarent acuerentque ingenium iuuenis, sed frangere atque obtundere potius viderentur, et quid scribendum sit nescientis, et voces aptas anxie conquirentis. Quum vero ingenium iuuenis excitetur, alatur, augeaturque, praestantissimorum poetarum lectione, et ab ista recenti animo rei metricae praecepta facillime influant: temerarium profecto videtur, a puero decenni postulare, vt versus scribere discat, nec curare, vt discipuli classici, et qui scholis relictis, altioribus, quas vocant, disciplinis se tradunt, id agant, ut suum ingenium ad veterum poetarum exemplum conforment, et in hoc genere studii se exerceant. Quare cum

cum Clar. et doctiſſimus *Jani* rogaretur, ut promtuarium ſermonis poetici latini, ſimile illi, quod *gradus ad Parnaſſum* vocatur, cuius prolegomena modo *Koetzius* V. Cl. perfecerat, morte immatura oppreſſus, ad finem perduceret, cum partibus muneris ſui recte ſatisfeciſſe, tum artis poeticae ſtudioſis egregie conſuluiſſe videtur, talem librum edendo, qui non modo quantitatem vocum doceret, ſed et ad legendos interpretandosque veteres poetas plurimum prodeſſe videretur. Quum vero huius uſus latius pateat, quam illius, utrumque vero ei, qui in poetarum numero eſſe cupit, ſcitu maxime neceſſarium ſit: id fuit propoſitum Clar. Jani, ut et adoleſcentibus de re metrica praecipiendo conſuleret, ſi ipſi verſus ſcribere vellent, et etiam ea, quae ad poetas latinos intellegendos pertinerent tradendo, iis proſpiceret, qui legendis poetis delectarentur. Inde in Prolegomenis Capite I. cum breuem poeſeos latinae hiſtoriam propoſuit, tum ingenia poetarum latinorum praecipuorum deſcripſit, qui denique, quo ordine, quoue modo legendi ſint poetae, tradidit. Interpretem poetarum primum argumentum totius carminis, vel ſi ingenium non ſufficiat, ampliori operi cognoſcendo, aliquot verſuum ſpectare, tum quid veri inſit huic ſententiae, quid quantumque ornatus cauſa acceſſerit, conſiderare iubet. Quod poſterius nullo alio modo fiet, quam ſi verborum ſingulorum propriam ſcrutetur vim, animaduertatque, quomodo translatum ſit verbum ad alia; ſi quam aut nouitatis gratiam, aut iucunditatis ſpeciem, aut imaginis nobilitatem nacta ſit ſententia hac translatione, intelligere ſtudeat, quale epitheton additum ſit, quam illud vim habeat, quam conueniat naturae rei, quam ſit exquiſitum, quam reſpondeat verborum coniunctio ipſa carmini, quam recedat a pedeſtris ſermonis genio, modo in aliis abhorreat a vulgata ratione: in ſententiis denique ſi videat, quomodo hic exemplorum ſpecie oſtendantur, ibi nudiore forma commendentur, in imaginibus nitorem, vigorem, varietatem obſeruet, loca demum aliorum poetarum ſimilia comparet. Altera

prolegomenorum parte, quae ad rem metricam pertinent, tradit, de quo haud opus esse videtur, ut quid dicatur a nobis, qui non adolescentibus scribimus. Quare ad ipsam artem Poeticam veniamus, cuius liber I. *grammaticam poeticam*, seu doctrinam de proprietate sermonis latini, qua et uti possint poetae, et utantur saepe, complectitur. Caput I. quaedam de orthographia proponit, quo refert Clar. Iani Prosthesin, Epenthesin, Syncopen, et Apocopen, nec non et Crasin, atque Metathesin. Capite II. traduntur quae pertinent ad flexionem, usum, ac significationem vocabulorum, atque laudantur insolitae declinationis atque coniugationis exempla, tum vocabula poetica, quae vel omnino, vel certe ea significatione poetis sunt propria; tandem locutiones poeticae. Exempla denique adduntur permulta Antimerias atque Enallages, quae facile adolescens inter legendum, vel sua sponte, vel monitore magistro, obseruat.

Syntaxis poetica continet praecepta de conuenientia, de rectione, de ellipsi, de pleonasmo, de perturbatione ordinis denique, et compositionis. Ratione rectionis Clar. Iani inter alia permulta collegit exempla adiectiuorum, quae infinitiuo iuncta reperiuntur, et adiectiua in certas classes ratione significationis distribuens, et hanc construendi rationem poetis propriam, Horatioque inprimis usitatam, obseruans. Ut uniuersus iste liber de grammatica poetica dignus est, qui commendetur tironibus, sic quoque merentur legi ea, quae de hypallage cum communi, tum nobiliori, praecipiuntur. Communem vocat hypallagen inuersam constructionem, quae non exquisitiorem ornatioremque efficit sensum; nobiliorem, quae vel elegantiorem excellentioremque sententiam, vel versum numerosiorem reddit, in cuius utriusque exemplis afferendis copiosior quidem esse videtur Autor Clar. quam opus esset, illa tamen copia tironibus maxume consuluit.

Digitized by Google

At progredimur ad librum alterum, qui de elegantia ornatuque carminis praecipit. Elegantia cernitur in negligentia et venuſtate. Negligentia patet ex uſu vocum obſoletarum, nouarum, peregrinarum, nec non locutionum graecarum. Venuſtas vero oritur cum ex decoro poetico, cum et carmini uniuerſo, et cuique carminis generi ſuum dicendi genus, ſuus orationis habitus, ſuus character et color tribuitur; tum ex ſuauitate, aptoque et naturali lepore, qui iucunda quadam voluptate afficit lectores, et comparatur mutatione adiectiui in ſubſtantiuum, uſu deminutiuorum, adiectiuorum, pro aduerbiis, comparatiui pro ſuperlatiuo, numeri definiti pro indefinito, et id genus aliis. Ad hunc numeri definiti pro indefinito uſum Clar. Iani recte, vt videtur, retulit locum Horatii Carm. I. 13, 15. *ſcula, quae Venus quinta parte ſui nectaris imbuit*, i. e. multo nectare, magna dulcedine. Huic de elegantia poetica eleganti loco ſubiectus cernitur index formularum poeticarum, quem vel in legendis poetis, vel in componendis proprio Marte verſibus, tirones cum fructu adhibere poſſint. Capite II. perſequitur doctiſſimus Auctor ornatum, quem afferunt tropi, figurae, compoſitio, ſtructura, et numerus, nec non copia, eaque illuſtrat innumeris locis Virgilii, Ouidii, atque Horatii, nec non vnum alterumque locum breuiſſimis interpretatur.

Superſunt quaedam dicenda de libro III. de copia epithetorum, ſubſtantiuorum, verborum, aduerbiorum, in quo hunc ordinem ſequitur Clar. Iani, ut, praemiſſis proluſionibus duabus, ex ordine litterarum proponat epitheta, appellatiua, patronymica, et gentilia, nomina propria, aduerbia denique, ita ut in quauis forma praemittantur ea, quae a vocali incipiunt; quae quem habeant uſum, proluſione II. oſtenditur. Primam promtuarii huius dotem eſſe dicit, quod ad cognoſcendam quantitatem utile ſit, alteram autem ac

praecipuam, quod tironibus adiumento ſit ad epithetorum ac ſynonymorum copiam comparandam.

Verendum quidem eſt, ne tirones in deligendis epithetis ſaepius errent, copia obruti, nec ſatis valentes iudicio: ſed Clar. Iani poſtulat, ut magiſtro duce ad huius promtuarii uſum inſtituantur, et ad manum habeant lexicon, aut vocabulorum germanice expoſitorum enchiridion. Iſta vero via, qua ad poeſin tirones ducuntur, nobis videtur, et longior quam pro patientia iuuenili, et incertior quam pro tironum iudicio; nec iuuentuti poeſeos amanti melius conſuli poteſt, quam ſi aſſidua lectione poetarum ingenium acuant, aures numeris adſuefaciant, copiam vocum aptarum memoria condant, magiſtrum ſibi idoneum ducem atque comitem eligant, ac tum demum ad carmen ſcribendum accedant. Quae quamuis ita ſint, nolumus tamen hoc quoque praeſidio iuuentutem orbari atque deſtitui, nec diffitemur, et magiſtros, et diſcipulos, multum utilitatis atque ſuauitatis ex hoc artis poeticae commentario capere poſſe: illos quidem, ut haec atque illa rurſus in memoriam ſibi reuocent, atque hac via, ſi placeat, ſuos ducant; hos vero, ut quandam quaſi familiaritatem cum ſermone poetico contrahant. Nec poenitebit artis poeticae ſtudioſos, quinque Indices deorum, atque heroum, deſcriptionum, comparationum, periphraſium ac troporum, ſemel atque iterum perlegiſſe; ex qua lectione num quis fructus ſperandus ſit, ut lectores noſtri iudicare poſſint, primam cuiusuis indicis vocem deſcribendam curauimus. *I. Achilles: Pelides. Aeacides. Genus Aeaci. Nereius nepos. Dux vel heros Theſſalicus, Aemonius, Lariſſaeus, Phthius, Theſſalus. Danaum fortiſſimus. Caput inſuperabile bello. II. Aetas aurea.* Ouid. Met. I. 89. XV. 96. Am. III. 8. 35. Horat. Epod. XVI. 41. Claud. Ruf. I, 282. R. P. III, 19. Tibull. I, 3. 35. Virgil. Ecl. IV. Georg. I, 125. *III. Amor comparatur cum hedera.* Catull. LIIX, 33. *cum ulmo vitem amante,* Stat. Silu. V, 1. 46.

i. 46. *cum cera et pruina*, Ouid. Metam. III. 487. *cum ture ac tedis*, Ouid. Her. VII, 23. cum *segete incensa*, Heroid. XV, 9. *cum plumbo funda iecto*, Metam. II, 727. *cum Hercule Oetaeo, et Aetnae incendio; cum igne, flamma, vulnere, et cet. IV. Abundantia*: Pleno copia cornu. Hinc tibi copia manabit ad plenum benigno ruris honorum opulenta cornu. Aurea fruges Italiae laeto diffudit copia cornu. *V. Accendere: infandum accendere bellum*, Virg. *Bello animos accendit agreſtes. Sol accendit diem*, Claud.

Ex his igitur, credimus, ſatis ſuperque patebit, quanta Clar. Iani in hoc libro conſcribendo fuerit induſtria atque diligentia, et quam praeclare agatur cum tironibus, qui tales habeant in poetis legendis, carminibusque ſcribendis, duces atque comites.

JOANNIS HENRICI VERSCHUIR, S. TH. DOctoris, et Linguarum Orientalium Profeſſoris, Diſſertationes philologico-exegeticae, quibus varia S. Codicis loca illuſtrantur, et noua ratione explicantur. Addita eſt Oratio eiusdem inauguralis.

Leouardiae et Franequerae MDCCLXXIII. pagg. 228.

Collectio harum Diſſertationum, a doctiſſimo Litterarum ſacrarum interprete profectarum, diligentiaque haud vulgari compoſitarum, quin magnam virorum huius rei peritorum gratiam ſibi conciliauerit, non eſt quod dubitare nos ſinat. Perpende, quaeſo, Lector doctiſſime, quae Verſchurius V. Cl. docte pertractauit: Ab initio habes Diſſertationem de Oraculo Bileamitico Num. XXIV, 17 — 20. 2) de lectionis varietate in loco Deutr. XXVII, 4. contra Kenni-

cottum. 3) de aemulatione Iſraelitarum mutua, 4) de illuſtri Dei apparitione, Prophetae Eliae in monte Chorebo facta, ad 1 Reg. XIX, 11. 12. 5.) ad locum Michae IV, 14. 6) ad locum Hagg. II, 6 — 9. 7) de IV. cornibus et IV. iis oppoſitis fabris, Prophetae Zachariae in viſo propoſitis, cap. II, 1—5. 8) de Paronomaſia Orientalibus multum adamata; denique 9) Oratio de Interpretatione V. T. grammatica, hoc noſtro Saeculo ad magnum perfectionis gradum perducta, porroque ad maiorem perducenda, ſequitur. Jam de ſingulis Diſſertationibus, pro inſtituti ratione, breuiter et accurate disputabimus.

Prima inter praeſtantiſſimas huius Collectionis Diſſertationes, de Oraculo Bileamitico Num. XXIV. 17—20. noua plane ratione exponit. Recenſuit igitur Auctor atque refutauit argumenta eorum, qui hoc vaticinium de Chriſto intelligunt. Reiecta iam hac vulgari explicatione, nouam, quae toto coelo ab illa recepta differt, in medium protulit. Nimirum, hunc locum Edomitarum et Moabitarum fata ſub Dauide et Maccabaeis, maxime vero Ioanne Hircano futura exponere atque praedicere, noſter certiſſime ſibi habet perſuaſum. Nec omnino haec noua, quantum nobis conſtat, interpretatio, omni legitimo fundamento deſtituitur. Verchurius V. Cl. circumſpecto undique quo prolatam ſententiam defenderet, non ſolum orationis ſeriem conſentientem vidit, ſed etiam hiſtoriam ad hanc interpretationem confirmandam egregie adiuuare, cognouit.

Secunda dein Diſſertatio, uti modo diximus, de Kennicotto, lectionis Samaritanae in loco Deut. XXVII, 4. defenſore acerrimo, qui *Garizim* pro *Eba!* legi ſuadet, copioſe tradit. Quae lectionis varietas, ab aliis iamiam viris non indoctis, atque iuſta linguarum Orientalium cognitione inſtructis, omiſſis aliis, Maknigthus in Harmonia Euangelica Tom. I. pag. 183. editore Ruckersfeldero, nominari meretur,

tur, omnibus rebus, quae ad Samaritanam recipiendam faciant, diligenter ponderatis, prorſus eſt reiecta et repudiata. Sed licet alii iam hoc argumentum pertractauerunt, nihilominus Diſſertationis Auctor vtilem ſuſcepit laborem: etenim ille fractis Kennicotti argumentis, pro Samaritana lectione allatis, hebraeam ab omnibus obiectionibus vindicauit, atque in tutelam quaſi recepit. Nimirum Kennicottus, quoniam in monte Garizim benedictiones, contra in Ebal maledictiones, tradente textu hebraeo Deut. XI, 29. eſſent auditae, lectionem Pentateuchi Samaritani praeſtantiorem, et contextui aptiorem, iudicauit. Noſter vero difficultatem hanc eo ſuſtulit, ut altare illud, de quo ſermo eſt, ad confirmandum ſtabiliendumue Moabiticum foedus exſtructum fuiſſe confirmet; quod ſcilicet foedus, ab illo in monte Sionis inito eatenus tantum, quatenus minas in populum inobedientem fulminabat, ſolum differret. Dato hoc, quis de lectionis hebraeae puritate dubitare audeat? Vt igitur huius explicationis veritas melius intelligeretur, Diſſertationis Auctor foedus Moabiticum paulo accuratius deſcripſit. Moſen omnino, iuſſu Dei, populum Iſraeliticum, cum in eo iam eſſet ut terram Canaanis intraret, tam promiſſionibus liberaliſſimis propoſitis, quam minis grauiſſimis adhibitis, ad verum cultum Deo praeſtandum excitare, commouere, et allicere oportebat. Hoc eſt foedus illud ſolenne, (ſic fere circa finem cap. XXVIII. loquitur,) quod ego, ex Dei mandatis, praeter illud Sinaiticum, cum Iſraelitis in terra Moabitica pepigi. — Ne enarrandis reliquis Kennicotti argumentis, quae facile fracto principali corruunt, tempus perdere videamur, ſtatim coniecturae, circa finem huius Diſſertationis ab Auctore prolatae, mentionem iniicimus. Pertinet ea ad locum Ep. ad Hebr. cap. XII, 24. ubi Verſchurius V. Cl. Ἔβαλ pro Ἄβελ forte legendum eſſe ſuſpicatur. Quae quidem coniectura omnino non incommodum ſenſum efficit hunc: multo praeſtantiora ac laetiora noui foederis ſanguis annuntiat, quam ſacrificiorum illorum ſanguis in monte Ebal

Ebal oblatorum, ubi nil nisi minae grauissimae exaudiebantur. Attamen vero, si libere fatendum est, quid nobis de hac scite excogitata coniectura videatur, nos vulgarem potius lectionem retinendam arbitramur.

Tertia, quae nunc ordine sequitur, Dissertatio, de aemulatione Israelitarum, tanquam vera causa scissae et debilitatae Judaeorum reipublicae, inscribitur. Quamquam de populo Israelitico in XII. tribus diuiso satis superque constat, hunc unam solummodo ciuitatem, scilicet iudaicam, constituisse; etsi singulae tribus multum a se, vel diuitiarum magnitudine, vel ciuium multitudine differrent. Hinc illud aemulationis studium! hinc crudelissima illa bella inter eos gesta! Noster igitur in hac Dissertatione Scripturae sacrae loca, e quibus perspicue hoc studium cognoscere licet, diligenter collegit, uberiusque explicauit. — Inter tribus reliquas maxime Ephraim et Juda opibus florebant; quid igitur mirum, si, tradente Propheta Ies. IX, 18. 19. 20. et XI, 13: de principatu acerrime contenderunt armis? Nonne Gideonem, Midianitarum victorem, Ephraimitae (Jud. VIII.) acriter reprehenderunt, atque adeo post eius mortem a familia relicta supplicium grauissimum (Jud. IX. 9) sumserunt? Idem Jephtae, qui Amoritas sine Ephraimitarum consensu deuicerat, accidit; unde tristissima horum fata, quae Jud. XII. legimus, originem ducunt. Quae aemulatio usque ad Salomonis et Dauidis tempora viguit, atque non raro bella ciuilia durissima peperit, atque adeo huius regni interitum accelerauit. Caeterum haec Dissertatio multa alia scitu necessaria continet, nec argumenti grauitas solum, sed etiam animaduersiones philologicae ab Auctore adiectae, animos virorum doctorum in legendo facile retinebunt.

Quarta porro Dissertatio, super loco 1. Reg. XIX, 11. 12. scripta, ab initio de huius apparitionis occasione per-

perſpicue et cōpioſe exponit, poſtea vero doctiſſimus Auctor ipſa huius loci verba, obſcura ſane, luce perfundere ſtudet. Miſſis illis de viſionis occaſione, eo ſtatim veniendum eſt, in quo caput et arx totius rei conſiſtit, ut tecum Lector, quae Noſter de verbis textus eſt commentatus, communicemus. Ad ordinem eorum, quem peruerſum et corruptum iudicat, quod attinet, ſciendum eſt, Auctorem noſtrum verbis. ויאמר צא ועמדת בהר לפני יהוה ſtatim v. 13 ויצא ויעמד פתח המערה coniungere. Sed omnino durior et audacior eiusmodi transpoſitio nobis videtur, quam ut pro ſcribarum vitio, ex incuria orto, haberi poſſit; nec eſt quare vulgarem verborum collocationem, quae nihil obſcuritatis prae ſe fert, turbemus. Jam propius ad viſionis, et maxime rerum ante Dei apparitionem factarum explicationem, accedimus. Tria haec praecipue ſunt recte intelligenda: primo *ventus ingens*, quem Libri Auctor de exercitu Hazaelis Regis Syriae, regnum Iſraeliticum vaſtante, interpretatus eſt; porro *terrae motus* de turbis illis inteſtinis, temporibus Jehu, ab eoque motis cum in eo verſaretur, ut idololatriam tolleret, inprimisque Ahabi familiam e ſtirparet, intelligitur; *ignis* denique, ex mente Auctoris, ita eſt capiendus, ut poenas in Ahabum, omnesque omnino idololatriae cultores, futuras ſignificet. Senſum hunc verbis vere ſubeſſe, non temere ex verſſ. 15. 16. et 17, ubi ipſa Jehouae verba legimus, colligitur: Hazaelem Syriae regem conſtitue — Jehum Iſraelitarum regem ungito — Eliſaeus tuas partes ſuſcipiat —. Ceteroquin etiam harum rerum ſignificatio ſymbolica hanc interpretationem ſuadet, atque adeo confirmat. Sed grauiſſimum omnium et euidentiſſimum argumentum, quo vel ſolo acquieſcere quisque poteſt, ex ipſo rerum euentu ducitur; in quo exornando A. inde a §. 10. usque ad 14. §. omnem operam, cum ſumma doctrina coniunctam adhibuiſſe, teſtamur. Quod reliquum eſt, frequens verborum repetitio: *Jova in vento — in terrae motu — in igne non erat*, ita accipienda vi-

detur, ut Dei benigniſſimi, et a poenarum immiſſione libenter abſtinentis, niſi diuinae iuſtitiae repugnarit, *miſericordiam*, *benignitatem*, *lenitatem*, et ſic porro, hominibus confirmet. Cuius interpretationis fundamentum certiſſimum in verbis: *ignem ſequebatur*, uti Caſtellio vertit, *tacita vox et exilis*, A. poſitum habet. Quibus haud dubie et Propheta admonitus, ut in promouenda Dei gloria, et exſequendis diuinis mandatis, mitius ſe gereret.

Sequitur Diſſertatio quinta, lectu digniſſima, qua Michae locus cap. IV, 14. tam verborum, quam rerum obſcuritate plane inſignis, illuſtratur. Quem viri docti ſemper, ut difficultates obuias effugerent, tam varie ſunt interpretati, ut magis eum obſcurarent, quam vt clariorem redderent.

Noſter Cocceium, qui בַּת־גְּדוּד in quo omnes fere Interpretes haerere et diſſentire ſolent, de Romanis, duce Pompeio Hieroſolymam oppugnantibus, intellexit, maxima ex parte eſt ſecutus. Primum, quod A. protulit argumentum, primo intuitu ſpecioſum et graue, e contextu eſt petitum. Verſſ. 8. 9. 10. de captiuitate babylonica, nec non reipublicae Judaicae reſtitutione; iam verſſ. 11. 12. 13. de aliis Judaeorum hoſtibus, nempe Syris, quos Judaei, diuturnis magnisque bellis geſtis, tandem ſint victuri, exponit; denique v. 14. ex A. ſententia, aliud hoſtium genus, quod vim crudelitatemque in oppugnatione urbis Hieroſolymae exereret, commemoratur. Jam de hoſtibus quinam potiſſimum ſint intelligendi, quaeritur. Romani, ait Cocceius et qui partes eius ſequuntur. Nam Romanorum exercitus ex turmis ſeu legionibus conſtabat; porro Propheta de iisdem hoſtibus praedixerat, quod principes Judaeorum illiberaliter ſint tractaturi; denique in eos omnino cadit id, quod Judaei ſemper in eorum poteſtate ſint manſuri. His propoſitis, Propheta ſtatim de Chriſti natiuitate verba fecit.

Ha-

Hactenus huic interpretationi contextus egregie conuenire videtur; verum si ea quae sequuntur, compareamus, longe aliter res se habebit. Conferamus capitis V. comma 3. quo manifeste de reditu ex captiuitate babylonica est sermo; nec quisquam facile negabit, hoc comma cum duobus praecedentibus arctissime cohaerere, atque unam eandemque rem enarrare. Liceat igitur nobis suspicari, Auctorem nostrum doctissimum ea verba, quae locum illum quem sibi explicandum sumsit sequuntur, non curasse. Qua negligentia seductus, in eam quam protulit sententiam incidisse videtur.

Ad sextam Dissertationem quod attinet, quae explicationem Hagg. II, 2—9. complectitur, ea et argumenti grauitate, et Auctoris diligentia, aeque ac reliquae, mirum in modum Lectoribus sese commendat. Assentit fere Noster in explicandis verbis: *propediem erit, quum ego coelum, terram, mare, siccumque commouebo etc.* iis, qui de Alexandri M. et proxime sequentibus temporibus ea intelligunt. Eam sententiam ex rebus historicis ita firmauit et corroborauit, ut nullum fere dubium sit reliquum, quin Haggaeus illa tempora atque Alexandri res gestas in animo habuerit. — Quo facto ad verba: ובאו חמדת כל־הגוים, quae in summa sententiarum diuersitate sunt posita, A. accedit. Plerumque tamen optimi quique Interpretes hunc locum de Messia non temere capiunt; sed Verschurius V. Cl. relicta hac vulgari interpretatione, potius *desiderium gentium* de Hierosolyma et templo simul, rectius accipiendum esse censet. Huius conditio et status, Maccabaeorum temporibus, imprimisque Simone et Ioanne Hircano regnante, felicissima putatur. Argumenta, quibus adductus ut illam de Messia negligeret, quatuor ab Auctore sunt laudata. Primum, Messiam in praecedentibus non commemorari; secundum, verbum גוים semper et ubique Judaeis opponi; tertium, gentes Messiam ignorasse, ergo desiderium gentium dici non posse; denique, ipsa gentium conuersio, Christi temporibus demum futura, et

quum poſtea templum non viſerent, Auctorem huius Diſſ. commouit, ut de noua huius loci interpretatione cogitaret. Verum enimuero haec argumenta omnia nullam nobis imponunt neceſſitatem, ut priorem, uſu receptam, ſententiam mittamus. Ad primum enim quod attinet, probe eſt ſciendum, in Libris propheticis rem aliquam ſaepe inopinate intercalari; porro גוים non ſolum de gentibus, ſed etiam de Judaeis, inprimis cui opponatur ubi non habet, uſurpari; deinde Meſſiam, eodem ſenſu, quo Gen. XLIX, 10. יקהת עמים, commode deſiderium gentium dici poſſe. Illa autem ultima difficultas ſtatim ceſſat, ſimulac recordamur, ante Chriſti iam tempora, gentiles multos, qui Proſelytae ſunt dicti, Judaeorum ſacra adiiſſe atque celebraſſe. Praeterea Ellypſis של אל, quam doctiſſimus Auctor excogitauit, durior nobis videtur, neque ſimile habetur exemplum. Nam allatum illud longe eſt alienum. Caeterum Verſchurius V. C. hunc locum ſenſu myſtico de Meſſia accipi poſſe, negare non audet.

Septima Diſſertio, de quatuor cornibus, et quatuor iis oppoſitis fabris, Prophetae Zachariae in viſo propoſitis cap. II, 1—15. inſcribitur. Verba huius loci ſingula tam clara et perſpicua ſunt, ut accuratiore et longiore explicatione opus habere non videantur; etſi ratione rerum hiſtoricarum tot tantisque difficultatibus laboret, ut dictu ſit difficile, quinam huius loci verus ſit ſenſus et genuinus. Noſter in hoc diſſenſu, ſuam ad Vitringae interpretationem accommodauit. Primum cornu regnum babylonicum, et fabrum ei oppoſitum, Cyrum ſignificare, ambo unanimiter contendunt. Quod deinde ad cornu ſecundum attinet, utrique rurſus in eo, ut de Perſis et Medis ſit cogitandum, amice conſpirant; verum de fabro, qui id frangeret, longe a ſe inuicem differunt. Vitringa nimirum, Graecorum, Themiſtocle atque Cimone ducibus, victorias de Perſis et Medis reportatas intelligere voluit. At Graecorum res geſtae

in

in Perſia non tantae fuerunt, ut regnum Perſicum funditus euerterent. Itaque rectius Alexandro M. fabri ſecundi expeditio, qui totum Perſarum regnum in poteſtatem Graecorum redegit, tribuitur. Jam cornu tertio procul dubio reges Aegypti, Ptolomaei, ſignificantur, quorum faber non temere Antiochus M. putatur. Qui fortaſſe in hoc diſſentiant, ſibique perſuaſum habeant, Judaeos Ptolomaeorum imperio, vitam omnino felicem et tranquillam duxiſſe, iis Diſſ. Auctor, quot quantisque calamitatibus fuerint adfecti, clare demonſtrauit. Cornu denique quartum de Syrorum regibus, et faber oppoſitus de Maccabaeis accipitur.

Ultima adhuc Diſſertatio, de Paronomaſia orientalibus multum adamata, reſtat. Explicato Paronomaſiae verbo, hanc quoque figuram apud Scriptores Graecorum et Latinorum elegantiae ſtudioſos fuiſſe uſitatam demonſtratur. Quod dein ad eius figurae elegantiam recte aeſtimandam attinet, a Michaele Goettingenſi, longe Auctor diſſentit. Nam Michaelis V. Cl. ad Lowthi Librum de Poeſi Hebraea in nota pag. 297. Paronomaſiae, linguae noſtrae vernaculae genio haud dubie deceptus, parum elegantiae tribuere videtur. Placet igitur nobis Verſchurii ſententia, quam exemplis multis, e Scriptoribus, qui venuſtatis dicendi laude florent, petitis, veluti Jeſaia, Jeremia, Micha, aliisque, in quorum ſcriptis omnes verborum et ſententiarum lepores reperiuntur, comprobauit. De frequenti autem huius figurae apud Arabes et Hebraeos uſu, tam multa ex utroque genere exempla a Noſtro ſunt collecta, ut, qui fortaſſis dubitet, lecta hac Diſſertatione, omnem omnino dubitationem prorſus abiecerit.

Ultimo denique loco Oratio inauguralis, ad demandatum doctoris publici munus adeundum habita, *de Interpretatione V. T. grammatica, hoc noſtro Saeculo ad magnum perfectionis gradum perducta, perroque ad maiorem perducenda,*

additur. Qua Verſchurius V. Cl. non ſolum V. T. interpretationis ſubſidia veriſſima, quo maxime linguas cognatas, uti vocantur, Arabicam, Chaldaicam, et Syriacam refert, commemorauit; ſed etiam quo modo ex iisdem fontibus unice certa et legitima textus hebraei interpretatio ſit haurienda, demonſtrauit. Eius rei teſtem quaſi Schultenſium, linguae Arabicae omnium iudicio peritiſſimum, produxit. Quid? haec ſola, inquies, idoneum V. T. interpretem efficiunt? minime: imo potius ut futurus V. T. interpres litteris Graecis et Latinis operam ſtudioſiſſime impendat, quibus Schultenſius ipſe multum debebat, A. ſerio monet. Porro in eligenda vera lectione, a qua omnis interpretatio incipit, interpres ſacpiſſime Hiſtoria et Geographia carere non poteſt; harum igitur rerum expers et rudis, cum munus interpretis in ſe ſuſcipit, facile ubiuis in errorem rapitur. In vniuerſum Verſchurius V. Cl permulta in hac Oratione de ratione V. T. interpretandi, licet in nonnullis, quae a Schultenſio veniunt, diſſentiamus, utilia et neceſſaria nos docuit.

IO. MATTH. GESNERI PRIMAE LINEAE ISAGOGES in eruditionem vniuerſam, nominatim philologiam, hiſtoriam, et philoſophiam, in uſum praelectionum ductae. Accedunt nunc praelectiones ipſae per IO. NICOLAUM NICLAS. Tom. I. et II.

Lipſiae ſumtibus Fritſchii 1774. et 75. Alphab. $3\frac{1}{2}$. octonis.

Olim bis illae Primae lineae Iſagoges ab ipſo Gesnero ſunt editae; nunc vero prodeunt auctae locupletataeque

que praelectionibus ipſis, quas calamo excepit ex ore praeceptoris *Niclaſii*, tunc diſcipulus Gesneri aſſiduus et probatiſſimus, nunc Scholae Lüneburgenſis Rector meritiſſimus. Etſi vero uniuerſe praelectiones, ab auditoribus calamo exceptae, admodum lubricae habentur fidei, et, ſi euulgentur, facile de auctoritate praeceptoris detrahere, famamue eius minuere poſſunt, multas ob cauſas; hae tamen a tali ſuſpicione et periculo liberae eſſe videntur. Etenim primum a Niclaſio exceptae ſunt omni qua fieri potuit diligentia, qui hanc ipſam ob cauſam, ut aliquando ederentur in vulgus, ſcripſit, et adeo his ipſis ſcholis ter interfuit: deinde Gesnerus ipſe, ſi fides habenda eſt editori, manuſcriptum perluſtrauit, et aliquot locis auctum atque emendatum probauit. Accedit, quod interdum editor obſeruatiunculas interſeruit, quibus vel perperam dictum, (vel etiam ſcriptum,) corrigeretur, vel mancum ſuppleretur, vel non ſatis definitum uberius explicaretur. Praeterea, ne forte quid elapſum eſſet, aut, quod alio tempore a Gesnero dictum eſſet ignoraretur, libros ſcriptos aliorum virorum doctiſſimorum, veluti noſtri Dathii et b. Zemiſchii, qui iisdem olim interfuerant ſcholis, ſedulo contulit, et ſupplementa, aut meliores lectiones, in ſuum uſum conuertit. Caeterum, eiusmodi praelectiones tamquam ſermones pedeſtres ſunt conſiderandi, et fruſtra hic quaeſieris ſubtilitatem ordinemque in diſſerendo, membrisque coniungendis, aut ſummam dialecticorum ἀκριβειαν, aut elocutionis elegantiam munditiemque. Ne quis forte miretur, cur Gesnerus hic ſubinde germanismos committat, qui Latinitatis, uti aliunde ſatis conſtat, unus omnium ſcientiſſimus erat, ſciendum eſt, eum in his ſcholis uſum eſſe patrio ſermone, ut ita quoque indoctiores rudioresque linguae eruditorum res intelligerent, et forte ad amorem ſtudiumque humanitatis, quae tantopere in hac Iſagoge commendatur, allicerentur. Veruntamen haec ſermonis vitia minime impediunt, quo-

mi-

minus auide et iucunde Gesneri sermo hic legatur. Certe possumus confirmare, nos non potuisse satiari libri lectione. Nam varietas rerum, ipsa ἀφέλεια sermonis, popularitas et mira facilitas in rebus tradendis, iudicia subtilia, quae passim inspersa leguntur, de libris, de viris quibusdam doctis, ioci sine scurrilitate, et alia sexcenta, mirum in modum animum legentis suspensum attentumque reddunt, nec sinunt fastidium lectionis oriri ullum.

Haec in uniuersum dicta sint: age paucis videamus de rerum hic traditarum ordine et argumento. Post prooemium, ubi de encyclopaediis, earumque natura, differentia, usuque exponitur, sequitur pars libri prima, quae agit de philologia, siue linguis. Summa eius huc redit: linguam patriam quidem non contemnendam negligendamque esse censet, sed negat, eam solam, qui est nonnullorum barbarorum imperitorumque error ridiculus, eam solam sufficere ad laudem verae eruditionis, nec aliam, inprimis graecam latinamue, discendam esse viro docto: atque rectissime damnat morem academiarum, inde a Thomasii illius barbari temporibus inductum, omnes omnino promiscue disciplinas artesque tradendi in sermone patrio. Eodem fere modo, quo lingua vernacula vulgo discitur, suadet quoque discendas esse linguas externas, h. e. usu tantum ab initio et ἀλόγῳ τρίβῃ, sine praeceptis grammaticis, quae commodius, et maiori cum fructu tradantur tum, cum iam idonea linguae notitia et copia verborum formularumque usu ac consuetudine sit comparata. Tum progreditur ad linguam latinam, et docet illius necessitatem ad laudem verae doctrinae in omni litterarum genere. De ratione discendarum linguarum, inprimis graecae latinaeue ille, si ob certa impedimenta posset fieri, suaderet, potius a graeca quam a latina initium discendi faciendum. De legendorum Graecorum ordine auctor est, ut initium fiat vel ab Homero, vel certe a nar-

narrationibus Xenophonteis, et ſermonibus Epicteti apud Arrianum potius, quam a libris Noui Teſtam. Et hic quoque, uti veroſimile eſt, commendare conatur uſum Chreſtomathiarum: quam rem, quamuis inutilem, et bonis litteris magis aduerſantem quam amicam, facile nos caeteris viri meritis longe maximis condonamus. Cognitione linguae hebraicae, et cognatarum, opus eſſe arbitratur non modo Theologiae ſtudioſis, verum etiam ad polymathiam quandam aſpirantibus, atque ubique obſeruationes ingenioſas, praeceptaque utiliſſima adſpergit. Praeterea nec plane linguas quasdam Europae recentiores negligendas eſſe praecipit, veluti Gallicam, ob operam quae ei colendae expoliendaeque ſit adhibita, et ob uſum illius ſat amplum; Italicam, quae floreat cummaxime in aulis Principum; Anglicam, ob ortum Germanicum; Hiſpanicam, quam putat inprimis valere ad linguae latinae origines inueſtigandas, et matrem eſſe nonnullorum vocabulorum, quae in Germanicam ſint inuecta; Belgicam denique, Danicam, et Suecicam, quippe quae ſint filiae Germanicae. Tum coepit A. tractare poeſin, eius naturam, diuerſa carminis genera, atque deuertitur tandem ad artem oratoriam. Hic deridentur Meierus, aliique iactatores cuiusdam artis, aeſtheticam ipſi vocant, atque de Klopſtockii poeſi quaedam docentur, quae non magnopere placebunt Klopſtockianis noſtris. Ad extremum quoque de inſcriptionibus, arte muſica, pictoria, haud pauca, praeclare et exquiſite traduntur.

Altera libri pars complectitur hiſtoriam, ampliſſimo ſenſu ſumtam. Nam exponitur ibi de vi, natura, diuiſione, et fide hiſtoriae: de geographia omni, cum vulgari, tum mathematica, terreſtri et coeleſti, atque de eius origine, incrementis, erroribus, et ſcriptoribus: de chronologia,

eiusque diuersis aeris seu epochis, aliisque rebus, quae scitu sunt dignissimae: de historia generali, seu catholica: de historia antiqua ciuili, atque recentiori. Hic semper fere fontes veri et subsidia cognoscendi indicantur, praecepta idonea exhibentur, et errores quidam vulgares refelluntur. His addita est delineatio, sed iusto breuior, genealogiae, heraldicae, peregrinationis, numismaticae, et diplomaticae. Postea aggreditur auctor historiam ecclesiasticam, inprimis Noui Testamenti, differitque de praecipuis temporis epochis, euentis, et Scriptoribus. Denique recenset historiam litterariam, eiusque quatuor studia percurrit, ut fata eruditionis per tempora et gentes, singularum disciplinarum historiam, vitas eruditorum, et bibliothecas; quibus adiungitur, tanquam appendix, historia breuis artium.

In tertia parte recensenda, quae constituit Tomum alterum, et ubi exponitur de philosophia, possumus esse breuiores, propterea quod Auctor in rebus tradendis eandem rationem ordinemque fere sequitur, quem adhibuit Ernestius, Collega noster, in Initiis, ad quorum ductum omnino haec Isagoge delineata esse videtur, praetermissis tantum physicis et politicis. Nam politica nuper demum ab Ernestio sunt edita. Veruntamen haec quoque pars lectu est dignissima et iucundissima. Nam non modo Gesneri opiniones de rebus quibusdam cognoscuntur, verum etiam anecdota de viris quibusdam, ioci, explicationes, aliaque, lectorem non minus delectant, quam docent. Inprimis mirifice nobis probatur non modo historia philosophica, quae Tomo est praemissa, sed etiam dogmatum quorundam historia, quae subinde est immixta.

IOH.

Digitized by Google

IOH. CHRISTOPH. GOTTLEBER A. M. et AFRAnni Recſ. Scholia ad Lexicon Noui Teſtamenti Schoetgenianum.

Ἄ'ιρω (ad n. 2.) notari poteſt, hoc verbum plerumque poni ſimpliciter, interdum vero addi ἀγκύρας, ſi de nauigatione, ſiue itinere maritimo ſermo ſit: veluti apud Polyb. T. II. Exc. Leg. p. 764. item ναυσί, ut apud Thucyd. I. 29 IV. 129. et ναῦς, apud eundem I 52. τὰς μὲν ναῦς ἄραντες ἀπὸ γῆς, quod dictum vere inſolenter videtur; datiuus enim frequentior eſt: v. Waſſ. et Duck. p. 37. Junguntur quoque praepoſitiones huic verbo, ἐκ et ἀπὸ, apud eundem, ut c. II. 103. ἄραντες ἐκ τῆς Ἀκαρνανίας, et I. 52. τὰς μὲν ναῦς ἄραντες ἀπὸ γῆς. Subintelligi quoque poteſt ἱστία, item δρόμον, ſi de terreſtri itinere ſermo eſt: cf. Bos Ellipſ. p. 95.

Ἀπάτωρ et ἀμήτωρ potius eſt, de cuius parentibus nil proditum eſt memoriae in ſcripturis. Plura erudite diſputat Wesſeling. Obſſ. II. 10. p. 177. cf. Raphel. adnot. ex Arrian. p. 663.

Ἀρρήτα ῥήματα) ad locum 2. Cor. XII. 4. illuſtrandum faciunt ἱερὰ ἄρρητα ἐς ἕκαστα γόνον, apud Herod. VI. p. 501. ſacra quae ad virilem ſexum efferri nefas eſt.

Βραχίων) Io. XII. 28. Βραχίων Κυρίου זרוע יהוה Ieſ. LIII. 1. eſt Filius Dei, qui et δύναμις ὑψίστου vocatur; זרוע enim de filio adhibetur, ut Deut. XXI. 17. Fortaſſe βραχίων Θεοῦ Luc I. 57. eſt Filius Dei, it. Act. XIII. 17. ubi dicitur e Deuteronomio Deus eduxiſſe populum μετὰ βραχίονος ὑψηλοῦ,

ὑψηλῶ, vel ut eſt ἐν τοῖς ὁ', ἐν χειρὶ κραταιᾷ, h. e. ἐν χειρὶ μεσίτου, per hebraismum, cf. Exod. XIII. 21.

Γίνομαι) differt a γίνω, quod guſtum, in primis rei vendendae, notat, γίνεσθαι eſt guſtare, v. Weſſeling. et Valk. ad Herod. VII. 532.

Διαλογίζομαι) Matth. XVI. 7. διελογίζοντο ἐν ἑαυτοῖς, h. e. cogitabant. Ita Plato ſimplex adhibet in Apolog. 6. πρὸς ἐμαυτὸν ἐλογιζόμην, antea utitur τῷ ἐνθυμεῖσθαι, quod et occurrit hac vi Matth. I. 20. XI 4.

Διδόναι) vulgo explicatur *edere*, ad illud Matth. XXIV. 24. δώσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα, edent miracula magna et prodigia, quae tamen hi falſi Chriſti non patrarunt. Capiendum potius τὸ δοῦναι ut τὸ נתן cui vis promittendi ſubiecta eſt, ut manifeſtum eſt ex Deuter. XIII. 2. "*ſi quis apud vos vates exſtiterit*, אות—ונתן h. e. et promiſerit edere miraculum; ſequitur enim v. 3. ובא "*quod deinde euenerit*. Sed Graeci quoque τὸ δώσω, de eo, qui ſe donaturum promittit, nunquam tamen dat, adhibent. Vnde Antigonus δώσων cognominatus fuit, ut auctor eſt Plutarchus in Aem. Paullo, T. II. p. 257. Reisk. Ita apud Latinos quoque verba quaedam de conatu intelligenda. Suet. Caeſ. 29. Cum aduerſariis autem *pepigit*, h. e. pacisci voluit. Iuuen. Sat. III, 78.

Graeculus eſuriens in coelum iuſſeris, *ibit*,

i. e. iturum ſe promittet. v. Caſaub. ad Suet. p. 24.

Ἐγκαταλείπω) 2. Cor. IV. 9. ἐγκαταλειπόμενοι non ſunt gladiatores, qui nusquam, ne a tergo quidem, ab hoſte tuti ſunt, ſed potius in ſtadio relicti, ſ. curſu ſuperati. Ad il-

illuſtrandum hunc locum pertinet unice Herodoteus, (L. VIII. p. 644.) ubi Themiſtocles Adimanto, duci Corinthiorum, dicenti: in certaminibus ii, qui ante tempus ſurgunt, flagris caeduntur: reſpondet: *οἱ δὲ ὑπολειπόμενοι τὰ στεφανοῦνται.* Plutarchus in Them. p. 461. Reisk. eos vocat ſimili in loco: *ἀπολειφθέντας.* cf. Valcken. ad Herod. l. c. p. 644.

Ἐνδημέω) quid ſit h. v. accurate intelligitur e Thucyd. I. 70. ubi *ἐνδημοι* opponuntur *ἀποδημητικοῖς*, h. e. peregrinationis cupidis, ſiue *ξένοις* apud Theognidem v. 792. *ἐνδημοι* ſunt igitur qui domi manent, nec peregrinantur. Vnde *ἐνδημεῖν* et *ἐκδημεῖν* opponuntur, 2. Cor. VI, 6, 8. *ἐνδημῆσαι πρὸς τὸν Κύριον*, eleganter beati vocantur, qui ſempiternum domicilium habent apud Deum: v. Waſſ. et Duk. ad Thuc. l. c. cf. Polluc. VIII. 1. S. 10. p. 980.

Ἐπιπίπτω) Luc. I. 12. *φόβος ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτόν.* Si plures Codd. conſentirent, legendum videretur *ἐνέπεσεν*, quod habent duo Mſſ. Quod verbum de hac re adhibetur fere ſemper. Herod. VII. 531. *νυκτὸς φόβος ἐς τὸ στρατόπεδον ἐνέπεσε*: cf. L. IV. 203. VIII. 37. *φόβος ἐνεπεπτώκει.*

Ἐπιφώσκω) Matth. XXVIII. 1. *ἐπιφωσκούσῃ* ſc. *ἡμέρᾳ*, quae vox interdum additur, v. c. apud Herod. III. p. 242. *ἡμέρῃ διαφωσκούσῃ.* A Iobi interprete c. XXXI. 26. dicitur *ἥλιος ἐπιφάυσκων*; Polybius habet in E. L. p. 764. *διαφώσκοντος* ſc. *θεῦ*, quod idem eſt. Antea plene p. 762. *συσκοτάζοντος ἔτι τῦ θεῦ.* Illud autem eſt: prima luce, ubi primum dilucularet, *ὄρθρου βαθέος* Luc. XXIV. 1. Plato Legg. XII. p. 989. Francof. *ἀπ' ὄρθρου μέχρι περ ἂν ἥλιος ἀνίσχῃ*, quae faciunt ad locum Matth. XXVIII. 1, recte intelligendum.

Ἐργάζομαι (2.) de re pecuniaria. Matth. XXV. 16. negotior. τάλαντα—ἠργάσατο ἐν αὐτοῖς. Pecunia numerata, quae domi manet, est ἀργύριον ἔνδον κείμενον, et quaestuosa ἐν ἐργῳ. Vnde χρήματα ἀνεργα elegantor opponuntur τοῖς ἀργοῖς. v. Salm. de foen. tr. p. 480. Valken. ad Herod. VIII. p. 631.

Εὐεργέτης) *Hoc cognomen datum fuit regibus orientis*, nempe Seleucidis, deinde Augusto, et aliis Imperatoribus. Apud Philonem Leg. 995. dicitur Caius σωτὴρ καὶ Εὐεργέτης. Adeo populus R. ita vocabatur. v. Mangeum ad l. l. pag. 549. Copiose de his cognominibus regum disputauit Spanh. Diss. VII. p. 416. cf. Valent. Hist. Ptolem. p. 44.

Ζῆν) conualescere: ita Io. IV. 50. 51. ὁ υἱός σου ζῇ. cf. v. 53. Simili modo Hebraei suum חיה, quod opponitur τῷ מוּת 2. Reg. XX. 1. De Hiskia apud Ies. XXXVIII. 9. ויחי מחזקיה, ὁι ὁ· καὶ ἀνέζη ἐκ τῆς μαλακίας αὐτῆ. 2. Reg. XX. 7. ubi de eodem Hiskia: ויחי ὁι ὁ· καὶ ὑγιάσει. Paullo ante v. 1. ci. cap. ἔντειλαι τῷ ὄικῳ σου, ἀποθνήσκεις σὺ καὶ ὁ ζήσῃ.

Θέλω) Col. II. 18. μηδεὶς καταβραβευέτω θέλων, h. e. *cupide* circumueniat, decipiat. Haec vis τῷ θέλων subiecta, confirmatur loco Herodoti L. VIII. p. 697. Mardonio iter facienti perfertur nuncius properans, — eo audito, ἐβουλεύετο θέλων, consultabat cupide. Aeschyl. Choeph. v. 791. θέλων ἀμείψει, libens retribuet. v. Abresch ann. in Aesch. II. 14. p. 334. Sed τὸ θέλων quoque significat ἑκών, v. c. 2. Petr. III. 5. λανθάνουσι γὰρ αὐτοὺς τοῦτο θέλοντας.

Ἰουδαῖοι) Non modo simpliciter Iudaei, sed interdum Synedrium, veluti Io. V. 10. ubi Iudaei dicuntur Iesum oc-

ci-

videre velle ob ſanatum hominem, ad quos de ſe diuinaque legatione differuerat, ut conſtat e v. 23. collato cum f. Ioannis v. 19. vbi Iudaei, h. e. collegium illud ſanctius, miſerunt legatos, Sacerdotes et Leuitas, quaeſitum, quisnam eſſet Ioannes? Qua explicatione miraculum Ieſu, quod commemoratur l. c. Ioannis, ab hoc iudicio Iudaeorum ſupremo confirmatur.

Καὶ) ad n. 16. addi poſſunt: Rom. III, 7. ἔτι κἀγὼ κρίνομαι; 2. Cor. II, 2. εἰ γὰρ — καὶ τίς — niſi hoc καὶ per *tandem* verti poteſt, ut vult Abreſch Dil. Thuc. p. 19. vbi multa exempla huius ſignificatus. Ita τὸ καὶ explicari poteſt 1. Cor. XV. 29. τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, vel, *adeo*.

Τί ἐμοὶ καὶ σοὶ) p. 680. Recte monetur, haec verba non una ratione verti poſſe. Forma loquendi reſpondet hebraicae, et ſimilis eſt illi, quae exſtat 2. Sam. XVI. 10. מה־לי ולכם, vbi Dauides ad filios Zeruiae: quid mihi moleſtiam conſilio veſtro intempeſtiuo faceſſitis? vel: quid aliam rem curatis? quid ea res ad vos pertinet? Matth. VIII. 29. Genii illi mali, quos Ieſus exire iuſſerat: τί ὑμῖν καὶ σοί; h. e. quid nunc commiſimus? quibus iniuriis te adfecimus? quae verba ſunt ſupplicantium. Verba Chriſti ad matrem: τί ἐμοὶ καὶ σοί, in Lexico Schoettgeniano ita conuerſa ſunt: mater, noli alienas res, et ad te nihil pertinentes, curare. Quae verſio aliquid incongrui habere videtur, nec perſona Chriſti erga matrem fatis digna. Equidem ſic verba interpretanda putem: *non opus eſt admonitione, ſponte mea hoc factum eſt.* Latini quoque ſimilem loquendi formam, nihil mihi eſt cum eo, vel, quid mihi cum eo eſt? non eadem ratione adhibent. Interdum ſignificat, nihil ei debeo, alio ſenſu eſt apud Liuium, (L. IX, 9.) vbi Poſthu-

humius, auctor pacis Caudinae, ad P. C. "*Nihil ergo vobis, nec nobiscum eſt, quibus nihil mandaſtis, nec cum Samnitibus, cum quibus nihil egiſtis:*„ i. e. nihil nos curare debetis, quae tandem calamitas nos maneat, quod non iuſſiſtis nos pro vobis ſpondere, nec Samnites vos appellare, vel a vobis aliquid poſtulare poſſunt, quod ipſis nihil ſpopondiſtis. De graecorum vſu in hac formula, v. Raphel. ad Matth. VIII. 29.

Μαλακία) eſt morbus, et reſpondet τῷ חלי quod ὀι ὁ· ita interpretati ſunt Ieſ. XXXVIII. 9. de Hiskia: καὶ ἐνέσῃ ἐκ τῆς μαλακίας αὐτοῦ. Ita quoque τὸ μαλακισθῆναι apud eundem Ieſaiam, XXXVIII, 9.

Digitized by Google

NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipſiae

Calendis Julii Anno MDCCLXXIV.

DE VITA IOANNIS IACOBI REISKII, MEDICINAE Doctoris, Arabicae Linguae Profeſſoris in Academia Lipſienſi, Scholae Nicolaitanae Lipſienſis Rectoris: ſcripſit SAM. FRID. NATH. MORUS gr. et lat. lingu. Profeſſor Lipſ.

Lipſiae, ſumtu Gotth. Theoph. Georgi CIↃIↃCCLXXVII.

Omnis fere Reiskianae vitae ſumma fuit, non cedere malis, ſed audentiorem contra ire. Quantacumque intelligi poteſt paupertatis foeditas, eam omnem Reiskius expertus eſt. Quidquid cruciatus habet ille morbus, ſedentariae vitae proprius, id diu noctuque animum et corpus eius lacerauit, cum poſt viceſimum fere aetatis annum ſaepenumero omnis cogitandi acies hebetaretur, et poſt diurnas iactationes, aut inſomnes eſſent noctes, aut tumul-

tuoris somniis anxiae: vnde malum ad eam saeuitiem processit, ut interdum se plane destitutum existimaret, ut nullum senectutis diem doloris sensu vacuum ageret, ut summa tristitia eum ad literas, amicos, munera, res domesticas comitaretur, ut anxietas et metus adstantibus lacrimas extorquerent. Adde his iacturam parentum, incepta centies irrita, multa multorum odia, aliosque per omnem vitam grauissimos casus. Poteritne maior hac calamitas fingi, aut literarum studio tristius impedimentum obiici? Etiamsi vero tanta sunt haec mala, ut singula singulorum vitam satis reddere possint aerumnosam: tamen Reiskius, his omnibus vnus obrutus, multarum literarum scientiam perfecit, multos libros scripsit, multis hominibus inseruiit, muneribus cum fide functus est, et, copiolis suis omnibus in librorum editiones impensis, nouo plane modo erga viros doctos liberalis fuit. Huius ergo viri vitam propius nosse et ipsius et literarum causa fas est. Quamquam enim doctrina eius, in libris expressa, omnibus ad cognoscendum proposita, et ad immortalitatem famae satis commendata est: non nulla tamen, quae ut e scriptis intelligi nequeunt, ita haud paulo plus admirabilitatis habent, videntur narrando promenda, ut, quidquid fuerit in eo, quam luculentissime adpareat.

Misenensis fuit, in oppidulo Zoerbigensi, anno huius seculi sexto atque decimo, die quinto et vicesimo Decembris natus, e Ioanne Baltasaro, coriario, et Ioanna Christina Klossia: a quibus filius decennis, usus aliquamdiu priuata Meisneri disciplina, in orphanotropheum Halense deductus est, ubi quinquennium exegit, interque alios praeceptorem nactus est Sigismundum Iacobum Baumgartenium, nuper theologum Halensem longe celeberrimum et eruditissimum, cuius memoria tam grata fuit Reiskio, ut, si quid molesti habuisset illud tirocinii tempus, id omne suauitate nominis Baumgarteniani compensaretur. Saepius vero dolebat, se non ab omnibus illius scholae praeceptoribus eo ductum esse, quo debebat, hoc est, ad eas artes, quibus reliquarum di-

disciplinarum commentatio continetur: cum plerumque in recentiorum quorumdam epistolis latinis detineretur, raro veterem latinitatis genuinae scriptorem cognoscceret; aut, si quem attigisset, non tam bona eius, quam verba externamque speciem intueri et admirari iuberetur. Nec fuerat ea philosophiae et matheseos scientia imbutus, quam illius aetatis intelligentia commode capit, carebatque multis, quae eum academiae maturum redderent. Igitur anno tertio ac tricesimo Lipsiam profectus, cum certam literarum viam neque ingressus esset antea, neque ingredi sciret, ab alio ad aliud delatus, tandem in libris magistrorum iudaicorum et literis arabicis haesit, incurius de reliquo, quare eas, et quo modo disceret: satis erat, eo sequi, quo nescio quis impetus animi fluctuantem abstulisset; quamquam senex confessus est, adolescentiam suam in hac quidem re stimulis gloriae ac famae potissimum concitatam esse. Unde etiam curtam supellectilem arabicis et rabbinicis libris coemendis impendit, nec ullum aliud vitae sustentandae praesidium aut oblatum accepit, aut sponte quaesiuit, modo sitim istam expleret, ac totus in adamatis literis esset. Nec reprehendimus hunc ardorem, sine quo nihil egregium exsistere potest; miramur tamen, multos in aliquo genere excellentes viros ab initio fere sine duce, sine ordine, sine consilio et dilectu versatos esse, et temporis viriumque magnam iacturam fecisse, donec redirent ad se, cognita digererent, et studium ordine prudentiaque moderarentur: qui si statim perito monitore usi essent, incredibiles videntur facturi fuisse progressus, seque ipsos superaturi. Sed quem semel acerrimum honoris et gloriae studium agitare coepit, ei, praesertim iuueni, vel summa festinatio tardior videtur.

Inter haec accepit a Wolfio, theologo Hamburgensi meritissimo, librum arabicum Hariri, manu scriptum, quem cupidissime cognitum anno septimo et tricesimo Lipsiae edidit. Qua re studium illud tantopere confirmatum est, ut, cum magnam arabicorum librorum multitudinem passim in

bibliothecis, Leidenſi nominatim, latere inaudiiſſet, occaſionem iis utendi quouis modo quaerendam eſſe exiſtimaret. Decreuit ergo, quamquam nemini apud exteros notus, et eum maxime multo grauioribus, quam antea, rei familiaris difficultatibus impeditus, Leidam petere, ut, praeter codices arabicos, etiam viros doctiſſimos, qui Batauiam orientalium literarum excellenti diſciplina illuſtrabant, cognoſceret. Tanta vis cupiditatis fuit, in eo praeſertim ingenio, quod rem inchoatam deponere neſciebat. Ipſe haec de ſe faſſus eſt in meletematibus de modo adiuuandi ſtudii literarum arabicarum, quae verſioni germanicae diſſertationum academiae Pariſinae adiecta ſunt *).

Ingreſſus eſt iter anno duodequadrageſimo, in quo Raphelium vidit, et Wolfium, de quo diximus, qui et omnino animum iuuenis confirmauit, et laetiorem incepti ſpem ei obtulit. Doruillio enim, apud quem amicitia plurimum valebat, ita tradidit Reiskium, ut commendationis fructus mox enaſceretur: quamquam in ipſo Reiskii ardore, quem omni modo teſtatum faciebat, haud exiguum fuit ad conciliandam Doruillii voluntatem momentum. Promiſit nempe Doruillius ſexcentorum florenorum ſtipendium, ſi Reiskius ipſi in conferendis ac deſcribendis codicibus operam amicam addicere vellet. Quam quidem conditionem noſter renuit, non quo fugeret huiusmodi negotia, aut lucrum tale ſibi neceſſarium eſſe dubitaret; ſed quoniam incredibilis arabicorum codicum amor urgebat, ut Leidae mallet arabica pauper diſcere quam alibi, ſecurus egeſtatis, in aliis literis tempus et operam collocare. Leidae igitur, victis tandem obſcuritatis difficultatibus, Schultenſio patri innotuit, per eumque veniam codicibus bibliothecae publicae arabicis utendi impetrauit, in quibus legendis ac deſcribendis quinquennium fere verſatus eſt. Edito inter haec carmine arabico (Tha-

*) Tom. XI. p. 148-200. Opus ipſum ſic inſcriptum eſt: *Hiſtoria academiae humaniorum literarum Pariſinae*: quod Gottſchedia, doctiſſima nuper femina, e francogallico ſermone in vernaculum transtulit.

Digitized by Google

(Tharaphae Moallakah), multo etiam magis se in gratiam Schultensii insinuauit, ab eoque iussus est catalogum codicum arabicorum Leidensis bibliothecae conficere. Premebat vero Reiskium grauissima paupertatis moles. Nam labor catalogi conficiendi non fuerat magnopere fructuosus, et cetera, quibus adleuare onus egestatis solebat, partim operosiora, quam pro magni lucri exspectatione, fuerunt, partim non omnino prospere cesserunt. Cum enim errores typographorum correctoris nomine notaret, nominatim in Petronio Burmanniano, et glossarii Hesychiani tomo priore: coeperat subinde in textu Petronii quaedam sponte mutare, iustoque longius emendandi studio progressus, et grauem sibi contraxerat reprehensionem, et alios ad mandandum sibi tale munus cunctantiores reddiderat. Una occupatio laetior fuit, cum graecarum literarum studiosos, in his Schultensium filium, priuatim erudiuit. In omnibus tamen his vicissitudinibus Doruilliana amicitia non modo integra mansit, sed arctius adeo copulata est, perpetuaque studiorum societate ad suauissimam familiaritatem progressa. Scilicet Reiskius, in villam Doruillianam Leida vocatus, saepius mensem unum et alterum cum amico vixit, codices in eius usum contulit, Charitonis codicem Florentinum descripsit, ipsumque opus quamquam paulo breuiore temporis spatio, latinum fecit, et alia a Doruillio sibi demandata, curauit, atque interdum haud paruam eius liberalitatem expertus est. Huius amicitiae insigne monumentum exstat in praefatione anthologiae graecae *), a Reiskio editae: nemo enim videtur maiore erga aliquem veneratione uti posse, quam illo in loco erga Doruillium Reiskius: adeo se ei postponit, adeo obseruanter veniam rogat, quod edenda anthologia succedere in locum praestantissimi Doruillii sustinuerit. Sed cum ab uno amico omnia vitae fortunarumque praesidia neque peti possent, neque exspectari, et Reiskius tamen, omnibus co-

*) Pag. XXIV.

copiis deſtitutus, multis indigeret, praeſertim qui ceteris quondam amicis, nunc uteretur paulo alienioribus, munusque Conrectoris Campenſis oblatum ſibi declinaſſet: et monitus eſt ab amicis, et ipſe decreuit, in patriam reuerti. Ante vero, quam Batauos reliquit, Leidae anno ſexto et quadrageſimo Doctor medicinae creatus eſt. Nam Schultenſius, poſtquam integro biennio Reiskium cognorat, ei ſuadere coepit, ut medicinae operam daret: id quod ita praeſtitit, ut anatomiae ſtudio in primis occuparetur, ceteras diſciplinae medicae partes cognoſceret quidem, ſed non pari cum cura et ardore. Atque ut ei contigerat, celeberrimos medicos, quorum fama tunc omnes exteros adliciebat, ſequi, ita Doctoris honores ab his et ſponte et gratis oblatos accepit, agente potiſſimum Schultenſio patre. Per quam occaſionem obſeruationes, e medicis arabicis petitas, edidit, quae paucis abhinc menſibus, curante Grunero, Profeſſore Ienenſi doctiſſimo, et veterum medicorum interprete intelligentiſſimo, recuſae ſunt. Sed poſthaec, ſiue voluntate, ſiue vitae genere, ad philologiam reuerſus, per omnem vitam in hac unice elaborauit.

Dicendum videtur, priusquam reliqua perſequamur, quos fructus aut ipſi Reiskio, aut literis tulerit illa linguae arabicae ſcientia, tredecim annorum continuo ſtudio parta, codicibus omnis generis veluti nutrita, auctoritate et exemplo ſummorum virorum gubernata, et omnis vitae tenore exculta. Ac cetera quidem praemia, quae ipſe tulit, fuere pauca, nec ullum illuſtre, praeter munus Profeſſoris linguae arabicae in academia Lipſienſi: ſed ipſe tanto plus aliis profuit, honeſtiſſimamque recte factorum mercedem meruit. Si enim non ſpernendum eſt, ab omnibus in aliquo genere excellentem haberi, non quia fama ſic ferat, ſed intelligentiſſimi viri ita eſſe et ſibi et aliis perſuadeant: quis tandem neget, Reiskium hac exiſtimatione felicem fuiſſe, quem plerique in arabicis conſulerent et audirent, cuius cognoſcendi cauſa exteri Lipſiam ventitarent, cuius eſſent per omnem

Ger-

Germaniam diſcipuli multi, qui, quae a ceteris eſſent deſperata, explicaret commode, qui, quod indolem linguae e diuitiis codicum, grammaticorum, ac ſcriptorum omnis generis hauſiſſet, non e lexicis paucisque librorum non nullorum fragmentis, prae ceteris audiendus videretur, qui plures codices arabicos ſua manu deſcripſiſſet, quam aliis legere contigiſſet, qui ornatam quoque Arabum ſcripturam, quam quidem calligraphiam apud illos in parte doctrinae et lectu difficillimam eſſe conſtat, expedite legere atque extricare poſſet. Cum enim Nieburius, Danus, ex arabico itinere redux, Reiskium ſalutaſſet, tanta viri admiratione captus eſt, ut in deſcriptione Arabiae *), quae anno huius ſeculi ſecundo et quadrageſimo Hafniae prodiit, profiteretur, neminem ſe vidiſſe, cuius in hoc genere ſcientia Reiskianam aequaret, cum ea adeo, quae in Arabia nemo ſibi detegere potuiſſet, Lipſiae patefeciſſet Reiskius. Vidimus ipſi Reiskium, periculi faciendi cauſa, illas Nieburianas tabulas ex tempore explicantem, non celeriter modo, ſed et docte, cum vel de lingua, vel de formis literarum et compendiis, vel de ritibus Arabiae, de antiquitate et hiſtoria, uberius diſſereret, quam in magna diligentia commentarii, labore multo conſignati, exſpectari potuiſſet. Tantum erat orationis flumen, tanta rerum copia. Et in hac ſcientia, in hac laude, tamen arabicis literis paruum ſtatuere ſolebat pretium. Nemo fere eius diſciplinam expetiit, quin ab eo grauiter deterreretur, non quidem augendis difficultatibus, quarum cogitatio neminem debet a diſcendi ſpe conatuque depellere, ſed quod homines putaret plus adiumenti inde ſperare, quam ipſa res pateretur: nam ſi quis hiſtoriam Arabiae ſpectaret, cetera, libris arabicis tradita, non tanti videri, ut iis multum temporis conſecraretur. Sed fortaſſe huius animi alienioris cauſae fuerunt in taedio repetendi centies eadem illa elementa, quae ingenio aetiori diu placere nequeunt, aut in caſibus aduerſis, inter quos ipſe ad illud peritiae

*) Pag. 96. et praefat. pag. XXV. et XXXIII.

tiae fastigium adscenderat: quorum quanta sit vis ad minuendam rerum iucundissimarum oblectationem, quis ignorat? praesertim, si cui paullo mollius sit ac humanius pectus, quod alios, simili studio deditos, in similis miseriae societatem venturos esse, frustra quidem, sed amanter veretur. Nihilo minus, quem nactus fuerat discipulum, hunc tanta cum fide et comitate adiuuit, quasi ipse eum aduocasset, eiusque constantiam blanditiis demerendam putaret. Neque enim tempus modo, matutinum pariter ac vespertinum, et horam, quam ceteri fere oblectationi et honestae quieti tribuunt, discipulorum arbitrio indulsit; sed praeterea facillimos habuit aditus, sermonesque, quandocumque vellent, cum iis conseruit, longe amicissimos illos et utilissimos. Atque his discipulis suis omnem adparatum librorum arabicorum manu scriptorum, ex Batauia adlatorum, liberalissime concessit, eos tractare docuit, describi permisit, etiam typis imprimi, sine ulla inuidiae significatione, aut lucri cupiditate: notis item additis suam sententiam discipulorum interpretationibus adiunxit, ut in illa Syriae tabula, quam celeberrimus Koehlerus edidit. Eadem humanitate alios, non e sua schola profectos, amplexus est, in his Eichhornium, Professorem Ienensem eruditissimum, qui nuperrime *) monumenta antiquissima historiae Arabum edidit, ad quae tractanda multa sibi a Reiskio praesidia submini strata fassus est, cuius etiam notas inseruit, et ad calcem libri animaduersiones criticas Reiskianas in Hamzae historiam regni Joctanidarum, ab Alberto Schultensio editam. Alia quaedam, studio Reiskii ornata, exstant in doctissimi Hirtii anthologia arabica **). Ipse plura edidisset, si emtorum maiorem copiam, aut bibliopolarum paratius studium exspectare sustinuisset: saltem duas has causas saepe indignabundus commemorauit. Ad illustrandam hebraicam linguam raro et cunctanter arabicis usus est, profecto non inscitia hebraei sermonis, quem pari studio cum literis rabbinicis excoluerat,

*) Gothae 1775. **) Ienae 1774.

Digitized by Google

rat, nec vanitate opinionis, aut eorum, qui hoc agerent, contemtu. Nam, ut in notis ad anthologiam Conſtantini Cephalae profeſſus eſt *) commentarium in librum Iobi, quem ſine literis arabicis vix dimidium intelligi poſſe iudicabat, paratum habuit; ſed grauibus de cauſis diuulgare veritus eſt. Adeo non ſpreuit hebraica. Verum ſtatuebat, indolem potius utriusque ſermonis comparandam eſſe, quam ſingulorum vocabulorum ſimilitudinem ſectandam: illud habere plus laboris, quam pro ſuis occupationibus, quibus aliud atque aliud conſilium capere, et vix coepta abiicere plerumque cogeretur, hoc eſſe perquam lubricum, cum de cautionibus, ad eam rem neceſſariis, nondum ſatis conſtaret, et ſine his libido omnia conferendi irrepere poſſet, nimiumque etymologiae ſtudium. Quamdiu enim tanta librorum arabicorum typis impreſſorum paucitate laboraremus, tamdiu fieri non poſſe, ut homines noſtri ambitum totius linguae emetirentur, omnemque usum loquendi perſpicerent: latere item grammaticos Arabes, quorum non nulli admodum ſubtiliter ſcripſiſſent: ſed pluribus impreſſis libris, cognitisque linguae copiis, euenturum, ut nexus ſingularum ſignificationum, uni verbo tributarum, non fingendo et philoſophando excogitaretur, ſed obſeruandis exemplis reperiretur; id vero demum ad hebraica recte illuſtranda valere, hoc eſt, ſimilitudinem indolis utriusque linguae aperire. De his, ut de omni ratione, quam in diſcendis excolendisque arabicis literis tenuit, ipſe ſcripſit, in meletematibus de modo adiuuandi ſtudii literarum arabicarum, quorum paulo ante mentionem fecimus. Quod autem diximus, in fructibus arabicarum literarum eum potiſſimum poſuiſſe ſcientiam hiſtoriae arabicae, id ipſe prae ceteris ſpectauit. Nam reliquit hiſtoriam arabicorum regnorum, copioſe elaboratam, ſed preſſam in hunc usque diem, eadem illa de cauſa, de qua ſupra conqueſti ſumus, quoniam, qui ſumtus faceret operi diuulgando, neminem reperire potuit.

*) Pag. 20.

tuit. Huius operis ſpecimina propoſita ſunt in excerptis prolixis uniuerſae hiſtoriae, quae in Britannia inſtituerunt Guthrie et Gray, viri clariſſimi, unde in vernaculam translata iam a pluribus inde annis Lipſiae deinceps prodierunt. Hic cum ad volumen ſextum ventum eſſet, quod hiſtoriam Arabiae comprehendit, Reiskius cum Heynio, Profeſſore Goettingenſi longe doctiſſimo, qui de hoc opere praeclare meritus eſt, communicauit animaduerſiones ſuas, magnumque ornamentum doctrinae ſuae huic volumini adiunxit. Ceterum plura ad illuſtrandas literas arabicas, iam parata prelo, reliquit, in his diatriben de numis Arabum, et verſionem germanicam omnium carminum, quorum auctor Montanabbi fuit, cuius verſionis ſpecimen annis abhinc undecim Lipſiae vulgatum eſt.

Sed veniamus ad reliquum vitae decurſum. Dum ergo Reiskius Batauos relinquit, Zwollae ſalutat Abreſchium, virum doctiſſimum, cuius in ſe excipiendo ornandoque humanitatem ſingularem ſaepe praedicauit. In Germania adiit viros, earum urbium, quas tranſibat, celeberrimos, multosque eorum deinde amicos habuit, et conſtantia et integritate probatos, Reimarum in primis Hamburgenſem, cui notas ad Caſſium Dionem, Reimarianae editioni inſertas, exhibuit, quas ipſe tamen in volumine animaduerſionum ad ſcriptores graecos ſeuere caſtigauit. Tandem Lipſiae ſubſtitit unde fuerat ad Batauos egreſſus: in qua quidem urbe ſe reperturum ſperabat, quo modo in literis doctorumque virorum conſuetudine adquieſceret, nec vitae praeſidia, quibus ipſa illa Lipſia tot alios inſtruxiſſet, ſibi ueni defutura. Sed altera haec ſpes eum diu fruſtrata eſt. Nam medicinae faciendae conſilium, ut diximus, abiecerat, cum ipſe ſibi diffideret, nec medicum haberet exercitatum, cuius conſiliis et commendatione adiuuaretur. Itaque ut vitam quomodocumque toleraret, moleſtiſſimos labores ſubire coactus eſt, indices maiorum operum conficere, mendas typographicas emendare, francogallicos libros ad arbitrium bi-

Digitized by Google

bibliopolarum facere germanicos. Sed incredibile eſt, quas interea moleſtias pertulerit, famem, vigilias, frigus, quae item ſibi negauerit, neglectis propemodum omnibus, in quibus ſpes tuendae vitae atque ſanitatis poſita eſt. Itaque per hos annos exiguas roboris reliquias ita exhauſit, ut numquam ad iuſtam valetudinem rediret. Nihilo minus, ut erat literarum amantiſſimus, eodem tempore non modo volumina animaduerſionum ad ſcriptores graecos inchoauit, et anthologiam graecam edidit; ſed e libris etiam recens editis ſummam excerpſit, inſerendam actis eruditorum, bibliothecae britannicae, aliisque huiusmodi libris, multis item acceſſionibus miſcellanea Lipſienſia auxit. Duo tamen commoda calamitatem illius temporis minuerunt: alterum, munus Profeſſoris arabicae linguae in academia Lipſienſi, cum annuo ſalario; alterum, Erneſtii humanitas, quae integro biennio Reiskium conſuetudine et conuictu quotidiano ita exhilarauit, ut anxia de vitae neceſſitatibus ſollicitudo euaneſceret.

Sic transactis pluribus annis, a Senatu Lipſienſi muneri Rectoris ſcholae Nicolaitanae anno duodeſexageſimo praefectus eſt, habuitque ad finem vitae, unde commodius viueret. In eo munere hoc egit, ut diſcipulos ad facultatem intelligendi ſcribendique proueheret, nec diutius in eodem loco detineret, ſed, multis omiſſis, quae vel ad minutias referebat, vel perfectioni reſeruanda iudicabat, ad familiaritatem cum ſcriptoribus ipſis adduceret, omninoque fide et aſſiduitate ſatisfecit officio. Quidquid autem temporis reliqui fuit, id impendit legendo ac ſcribendo. Nam continuauit animaduerſiones ad ſcriptores graecos, edidit Theocritum, vertit in vernaculum ſermonem Thucydideas concionnes et Demoſthenem, inſtituitque inde ab anno ſexto et ſexageſimo editionem oratorum graecorum.

Sed, ut de his libris eo breuius dicere poſſimus, experiendum videtur, an ea ratio, quam in criſi et interpretatione tenuit, ſic a nobis deſcribi poſſit, ut graecarum literarum

ſtudioſi de ea recte iudicent. Omnia fere legerat graeca, quae quidem aetatem tulerunt, multa etiam inedita, et ita legerat, ut non tam linguae ipſius ampliſſimam cognitionem ſectaretur: nam obiter notabat quae ex hoc genere eſſent: quam ad ipſam rem et ſenſum feſtinaret. Ipſe multis locis faſſus eſt, ſe iis parum delectari, quae uni memoriae ſeruirent, iudicio nihil magnopere adiumenti praeberent. Iam etſi nullas conſulto collegerat grammaticas obſeruationes, tamen omnem huius linguae uſum ita habebat in promtu, ut ei ſtatim ſuccurreret, quo modo quidque dicendum eſſet, ut aetates ſcriptorum diuerſas accurate dignoſceret, exquiſitamque atticiſtarum graecitatem egregie teneret, ac quandocumque vellet, ſatis magnam exemplorum copiam exad. paratu illo, obiter congeſto, depromeret. Cum ergo, velut impatiens moraе, ad ipſam rem potiſſimum contendere ſoleret, raro differebat de ambitu alicuius verbi uniuerſo, nec, niſi in Polybianis animaduerſionibus, in quibus ipſe ſibi videbatur te ſuperaſſe *), omnes eius ſignificationes pluribus exemplis illuſtrabat: illud agebat, ut, quod videretur ad ſenſum cuiusuis loci neceſſarium, breuiter et ſine oſtentatione adderet, atque vitioſa loca non magis, quam dubia et obſcura illico emendaret. Ac talia fere ſunt animaduerſionum ad ſcriptores graecos volumina, in quibus conficiendis ne codices quidem, aut editiones priſcas, vel omnes, vel principes, conſuluit: ut adeo omnia fere ſint ingenio tribuenda, ſiue indolem ſpectes, a tarditate in ſingulis haerendi abhorrentem, et ad emendandum procliuem, ſiue ſagacitatem, vel deprehendendi vitia, vel corrigendi. Nec videmur iniuriam facturi Reiskio, ſi multa hic ſubito ſcripta dicamus: nam ipſe paſſim ea retractauit. Sed ne quis eum ingenio quidem excelluiſſe, ei vero indulſiſſe, ac laboris in re critica neceſſarii inexpertum, aut verae rationis, cui adſtricta eſſe debet criſis, ignarum exiſtimet, adeat editiones ipſas

*) Praefat. ad Vol. I, animadu. ad ſcr. gr. pag. 2, it. praef. ad Vol. 3. pag. 12.

Digitized by Google

ipſas ſcriptorum, quos Reiskius conſulto ſibi tractandos ſumſit: et intelliget, eum codicibus et editionibus antiquis primum locum tribuiſſe, nec labori colligendarum lectionum variarum ullo modo peperciſſe, eum in gloſſariis atque ſcholiis velut habitaſſe, et, ſicubi eſſent alia adiumenta, diligentiſſime collegiſſe. Quae ut teneret, non modo ſumtus fecit permagnos, ſed ipſe omnia ſua manu, ſuis oculis contulit, enotauit, diſpoſuit. Nactus ergo materiem deligendi et iudicandi, id, quod ipſa res in quouis loco poſtulare videbatur, in textum intulit, atque adeo, ſi illa materia nihil probabile haberet, excogitauit ipſe, quod congruere videretur rei, hiſtoriae, antiquitatibus, chronologiae, idque in oratione ipſa ſcriptoris poſuit. Quae quidem libertas eius a variis varie reprehenſa eſt. Non ea dico, quae vulgus crepat, ſe non cupere coniecturas interpretum, ſed lectiones ipſorum ſcriptorum: quae interdum mera eſt inſcitia. Quid enim? Tenemusne ſcriptoris verba, ſi aperte corrupta ſint? ſi nullum ſenſum habeant? Nonne librarii ſaepe manus eſt, quae lectionem, in ſe quidem probabilem, ſed ab hoc loco alienam, nobis prodidit? An parum conſtat, ſaepe interpretationes loco verae lectionis irrepſiſſe? Et ſententia viri docti non potior erit aperto vitio? aut minoris pretii, quam ſubita ſcribentis librarii opinio? Ita haud paruus numerus emendationum, quae in textum recipi ſolent, iſta criminatione liberatur. Sed etiam doctiſſimi viri interdum optarunt, ut Reiskius parcior eſſet in recipiendis emendationibus. Ille vero ſic ſtatuebat, textum eſſe exhibendum, qui poſſet ubiuis intelligi, neque aperta vitia contineret; ſatis ſe cauere errori legentium, ſi indicaret diſertis verbis, quidnam ipſe mutaſſet. Quae ſententia ab illo ingenio, quod paulo ante diximus omnia ad ſenſus integritatem retuliſſe non abhorret. Vtrum recte ita ſtatuatur, an perperam, nunc non attinet interpretari; etiamſi, praeſertim in obſcurioribus locis, nec aperte corruptis, paulo lentius feſtinandum eſt, cum alii feliciores nobis in reperiendo

ſenſu exoriri poſſint: ſed ſufficit demonſtraſſe, quo ſenſu fuerit Reiskius, et quibus de cauſis ſic potiſſimum egerit. Quod autem hac ratione efficere voluit, id praeſtitit: lectores enim, qui in corruptis, aut difficilioribus locis haerent, plerumque reperiunt in Reiskianis animaduerſionibus, quidnam ad perſpicuitatem deſit, poſſuntque hoc adiumento facilius ad cetera progredi, quam ſi in medio rerum nexu ſubſiſtere, earumque veluti filum rumpere cogerentur. Tum vero contigit ei haec felicitas, ut, qui poſthaec animaduerſiones eius ipſis ſcriptorum editionibus inſererent, Reimarus Dioni Caſſio, Weſſelingius Herodoto, Erneſtius Xenophonti et gloſſario Polybiano, Rhoerius Porphyrio, Wyttenbachius et Krigelius Plutarcho, ut ergo hi coniecturas Reiskianas ſaepiſſime ſummi acuminis laude ornarent: ſed Theocriti editoribus, ſuam in explicando et emendando hoc poeta rationem perraro probauit.

Videamus de praecipuis operibus eius, nominatim de editione Oratorum graecorum. Cuius operis conſilium quomodo enatum ſit, quam anguſti fuerint ab initio limites conſtituti, (voluerat enim in uno Demoſthene verſari,) quomodo prolati ſint, ut, praeter Iſocratem, tractaret omnes, ordinemque primo inſtitutum mutaret, ſatis dictum eſt ab ipſo editore in ſingulorum voluminum praefationibus, unde nunc repetere non opus eſt. Mutandi quidem conſilii cauſae plerumque fuerunt fortuitae, cum vel ab amicis moneretur, ut nunc quidem hunc vel illum oratorem, ſepoſito Demoſthene, tractaret, vel felicitate quadam nanciſcendi codices, aliaque praeſidia, adiuuaretur, aut, mora et difficultate impeditus, interea in aliis verſari cogeretur, quam quos nunc tractare mallet. Sed res habuit immenſum laborem. Quid dicam, codices conſultos eſſe, editiones priſcas undiquaque collectas, grammaticos et rhetores aetatis mediae, qui libellos ſuos exemplis antiquorum oratorum illuſtrarunt, perlectos, ſcholiaſten ineditum in lucem protractum, ſchedas Taylorianas, ab Askewio Viro celeberrimo transmiſſas, exa-

examinatas et excerptas, confectos indices, consignatas paginarum tabulas, ut una editio cum altera conferri posset, commentarios denique conscriptos. Quae si indefessum laborem postulant, cum unum scriptorem tractamus, quanto videtur grauius onus, tot volumina conficere, tam diuersos scriptores tractare, quorum alii multos omnium aetatum admiratores, imitatores, et interpretes habuerunt, ut editor ne legere quidem omnia possit, alii ita venerunt in obliuionem, ut eorum scripta multis in locis corrupta sint et desperata. Et tamen Reiskio nihil omnino adiumenti oblatum est, quo non uteretur, quantumuis molestus esset labor: nihil uspiam latuit, quod, modo sciret, non promeret, quantumuis procul arcessendum esset, magnoque sumtu constaret. Sed haec in aliis quoque singula fuerunt, in quibusdam etiam coniuncta. Illud Reiskio proprium fuit, quod omnia haec suis oculis tractauit, suis manibus scripsit, sua unius opera perfecit, nec, praeter coniugem, ullum umquam habuit socium et adiutorem. Quot noctes fere insomnes exegit, quantam hebetioribus iam oculis iniuriam fecit, quot horas, quas honesto otio exhilarare potuisset, hac cura occupauit, quot oblectationes recusauit! Et in hoc immani labore sumtus etiam ipse suppeditauit omnes, omnia, ad imprimendam diuendendamque editionem necessaria, ipse administrauit, rei familiaris iacturam fecit, sanitatem penitus fregit, et cum pauciores nactus esset emtores, tamen animum non abiecit, aut, si quando labascceret, coniugis dulcissimae cohortatione se confirmari facile passus est. Neque vero aut conscientia huius studii, cuius nos saepe fuimus testes, aut suorum meritorum opinio, eum ad fastum vel arrogantiam prouexit! imo adeo tam modeste et sollicite de huius operis imperfectione propemodum conquestus est, ut ipse sibi plus iusto detraheret, et apud alios, qui nihil ipsi examinant, noceret. Sed conceperat animo eam perfectae editionis imaginem, cui nihil facile respondere posset, ideoque, cum opera sua multum ab illo exemplari abesse cerne-

ret,

ret, exiguum iis ſtatuit pretium, nec aliud fere ſibi reliquit, quam fortunam quamdam, aut abſoluendi, quae ab aliis eſſent inchoata, aut colligendi, in quibus tamquam materia poſteri elaboraturi eſſent. Atque hae ſunt re ipſa illius operis dotes, et meritum Reiskii eſt, viam aliis ad editiones abſolutas muniiſſe. Quare aequum eſt, virum hunc e ſua profeſſione aeſtimare, et quoniam, quae profeſſus erat, praeſtitit, grata mente venerari; non carpere, ſi quid deſit, non dicere, imperfectam eſſe editionem. Voluit praeſidia critica futuris editoribus exhibere; et exhibuit: noluit hiſtoriam, antiquitates, ius Atticum, aut graecitatem illuſtrare. Si quis ergo critica in his voluminibus quaerat, is ita demum de meritis viri, de conſilio et utilitate librorum, recte iudicare poterit.

In meditatione huius operis merito ponimus verſionem Demoſthenis germanicam, quae anno quarto et ſexageſimo Lemgouiae quinque voluminibus prodiit. Ea quin expreſſerit ſenſum exemplaris graeci, nemo dubitat; ſed an omnes bonae verſionis laudes mereatur, de eo multum diſputatum eſt, improbantibus aliis nimis multa impolitae et obſoletae dictionis germanicae veſtigia, et πῖνον potius, quam εὐκίνητον; aliis tenuitatem carpentibus, quae non aequaret diuitias, ornatum, atque vim Demoſthenis; aliis denique offenſis humilitate. Neque nos dubitamus, emolliri quaedam potuiſſe, et ad comtiorem habitum conformari; ſed decreuerat, nihil niſi ſenſum reddere, ſibique perſuaſerat, eam linguae noſtrae rationem, quae apud maiores obtinuiſſet, cum efficacia verborum, tum ſimplicitate omnis conformationis, multum praeſtare ei, quae nunc vigeret. Itaque eiusdem fuit tenacior aliquot annis ante in vertendis concionibus Thucydideis, in cuius libri praefatione obiurgatoribus paulo quidem acrius, ſed ita reſpondit, ut quam haberet normam, demonſtraret. In his vero concionibus Thucydideis idem fecit, quod in latina verſione Lyſiae, ut propter breuitatem ſcriptoris, paraphraſin potius, quam verſionem, exhiberet.

No-

Digitized by Google

Nobiliſſimus eſt liber de caerimoniis aulae Byzantinae, qui ad Conſtantinum Porphyrogennetum auctorem refertur, et Reiskio curante in manus hominum doctorum venit. Ac Leichius quidem, Profeſſor quondam Lipſienſis eruditiſſimus, qui hoc ipſum opus e codice Lipſienſi edere coeperat, cum ad paginam tomi prioris ducenteſimam ſextam atque decimam progreſſus eſſet, ei immortuus eſt. Statim omnium conſenſus abſolutionem operis Reiskio demandandam eſſe cenſuit, qui ita ſucceſſit in locum Leichii, ut reliqua omnia graeca imprimenda curaret, verſionem latinam ab eo inde loco, ubi Leichius ſubſtiterat, elaboraret, ac priorem librum copioſiſſimo commentario illuſtraret. Fatendum igitur eſt, Reiskium ad abſoluendam editionem multo plura contuliſſe ipſo Leichio, in cuius ſchedis non niſi pauculae animaduerſiones et excerpta reperta fuerant, quae Reiskius locis ſuis inſeruit: nec dubitari poteſt, commentarium ipſum multi laboris eſſe multaeque doctrinae, tum vero illuſtre documentum ſcientiae rituum ac rerum, illi tempori propriarum. Sed quae cauſa Reiskium in medio huius commentarii curſu ſubſiſtere coegerit, ut ultra priorem librum non progrederetur, id quidem nobis non conſtat, et dolemus, talem librum, qui e codice primum ederetur, non penitus ab eo abſolutum eſſe, qui coeptam ab alio telam pertexendam ſumſerat.

Editiones aliorum Scriptorum, ut Theocriti, Plutarchi, Dionyſii Halicarnaſſenſis, Maximi Tyrii, ideo adgreſſus eſt, ſiue potius recepit, quoniam optimas horum Scriptorum editiones repetere bibliopolis placuerat. Ne ergo omni carerent acceſſione, praefuit operis, quid, et quo ordine recudendum eſſet, quidnam e recentiorum libris addi poſſet, quamquam hoc perraro, monuit, editiones veteres paſſim contulit, notata olim e ſchedis promſit, examinauit, auxit, atque ita editiones additamentis notarum locupletauit. Quantum ergo opera tumultuaria, ſic enim ipſe adpellat, effici potuit, tantum praeſtitit: et huc ſpectare debent om-

nes, ne contra, quam editor ipse voluit, iis utantur, eaque diiudicent, praesertim cum magna harum animaduersionum pars non multo ante mortem, et erepta penitus spe recuperandae valetudinis, scripta sit, pleraque item eo mortuo edita, quae, si ipsi denuo percurrere licuisset, aliam fortasse habitura fuissent speciem. Verum Constantini Cephalae anthologiam studiosissime perpoliuit, neque tantum commentario illustrauit, sed in primis tradenda notitia poetarum, quorum carmina ibi exhibentur, effecit, ut opus ipsum multo utilius ac facilius intellectu esset.

Praeter haec immensae prorsus industriae documenta, et alia scripta quorum indicem huic narrationi adiunximus, tamen multa penitus elaborata viduae doctissimae reliquit, notas ad Philostratum, Libanium, Aristidem. Ac Libanii quidem orationes cum tractaret, ea felicitate usus est, ut non modo lacunarum insignium complementa in codicibus deprehenderet, sed integras etiam orationes, hactenus ineditas, quarum unam Reiskia nuper imprimendam curauit. Aristidis vero scholia nactus est permulta, et magnum variarum lectionum adparatum congessit. Tum vero notatu dignissima sunt collectanea ad Herbelotii bibliothecam orientalem, cuius editionem cum instituisset, in margine notarat innumera, et propemodum eo progressus erat, ut, si quis librarius opus hoc redimere voluisset, breui potuisset prelo parari. Quae exspectatio cum etiam in graecis Scriptoribus, quos modo diximus, viuo Reiskio frustra fuerit, eo magis laetamur, propinquam spem editionis Libanii a Reiskia factam esse, optamusque, ut, in quibus vulgandis fortuna marito aduersata est, in his voluntatem et liberalitatem viduae adiuuet.

Nondum diximus de ea felicitate, quae Reiskio contigit, cum anno quarto et sexagesimo matrimonio sibi iunxit Ernestinam Christinam Muelleriam. Ea enim, praeterquam quod amore, fide, concordia, comitate, integritate, inseruiendique, studio iucundissimam effecit societatem, in literarum

rum consortium ita cum marito venit, ut singularis esset exempli. Nam, cum exquisita recentiorum linguarum scientia animum ad omnem elegantiae sensum adsuefeciſſet, et veteres graecos latinosque Scriptores e versionibus cognosseti mirum non erat, in consuetudine mariti, qui Scriptores illos omnes perspectos haberet, coniugem etiam exardescere amore earum linguarum, quae laudatissimis illis scriptoribus fuisset vernacula. Itaque graeca et latina discere coepit, et eo statim processit, ut poetas atque oratores legeret. Quae res ut multum admirabilitatis habet, si ab illo sexu non nisi ad oblectationem honestumque sciendi cupiditatem conferatur: sic noua plane ratione adhibita est ab eruditissima Reiskia, ad leuandos mariti labores. In codicibus enim describendis et conferendis, in variis lectionibus digerendis, inque omni illa molestia, editori veterum Scriptorum necessaria, sic adfuit marito, ut nihil desideraret. Vbi ergo hanc vxoris operam laudauit, ut in praefatione operis Demosthenici, ibi non existimandus est amori plus, quam veritati, tribuisse: nam infra merita eius est oratio. Itaque, cum Reiskio non contigisset, totum illud opus editionis Oratorum graecorum absolutum videre, tres ultimos tomos, elaboratos quidem illos et digestos, moriens ita tradidit uxori, ut omnia e schedis imprimenda curaret. Quod illa tanta fide et dexteritate praestitit, ut iam fruamur Reiskii doctrina et labore, non secus ac si ipse eius nos participes fecisset.

Animum habuit, miseriis laboribusque perferendis non paupertate modo et aduersa fortuna adsuefactum, sed multo etiam magis amore literarum, cogitatione honesti, et magnitudinis sensu confirmatum. Nam cum, munere Rectoris scholae Nicolaitanae susceptо, ut ante diximus, haberet, unde commodius viueret, nihilo minus tantum laborauit, quantum vix pauperrimus quisque vitae conseruandae causa sustineat. In omnibus negotiis multum valuit utilitatis publicae cogitatio, quae quidem effecit, ut in docendo mercedem non magnopere spectaret, ut, quos ipse possideret

ret codices, cum aliis libenter communicaret, ut iis, qui librorum editiones molirentur, consilio et re adesset, iisque ultro offerret, si quid ipse haberet praesidii, ut eorum causa alios per literas adiret, iis codices exteros atque alia adiumenta curaret, omninoque neminem sua bona, suas copias celaret. Hinc si quid melius institui posse opinaretur, suadebat, et ipse adeo cum offensione aliorum operam suam interponebat: aut si quid iam haberet institutum, quod publice profuturum videretur, vel cum valetudinis et opum iactura perficiebat. Se solum viuere dicebat, nulla magnopere cum aliis necessitudine coniunctum; nullas autem vni homini opes corradendas videri: se grauiora olim pertulisse, atque uxori carissimae, se mortuo, non defuturum auxilium diuinum. Sententiam de aliis non magis, quam de se ipso, liberrime dixit. Quoties fassus est, se non nisi inchoasse aliquid, in quo alii essent elaboraturi, sua multum abesse a perfectione, se tantum monere alios, se non omnibus praesidiis adiutum, se aliis occupationibus distractum esse, se festinasse. Neque vero in hac modesta oratione erat laudis captatio, aut ulla simulatio: satis erat laudatus et spectatus, ut his artibus non opus esset. De se igitur ita statuens, idem de aliis, quos non ad metam peruenisse sentiebat, profitebatur, non reprehendendi aut obtrectandi studio, sed quia monendos alios putabat, ne opinione, auctoritatis praesertim, decipi se paterentur. Quae quidem libertas complurium animos ab eo abalienauit. Sed habebat impetus animi paulo acriores, nec premere talia poterat. Vnde reprehensoribus plerumque paulo vehementius respondebat, iis maxime, qui nec causas reprehensionum idoneas, nec meliorem rationem demonstrassent. In sermonibus omnes fere laudabat, ipsos adeo illos, a quibus iniuriam sibi factam putabat; aut si quid moneret, tantum apud familiares hanc veniam sibi indulgebat. A quibus autem amari se sciebat, his plane deditus erat, seque totum consecrabat, nec ullam fidelis amicitiae partem negligebat. Multos igitur habuit amis-

amicos, multos doctrinae pariter ac facilitatis ſummae admiratores, ſub extrema praeſertim vitae tempora, cum nemo apud nos auſus eſt de eo niſi reuerenter loqui: mortuusque tantum ſui deſiderium reliquit, ut conſentiens omnium vox eſſet, bene cum literis actum videri, ſi omnes iis ita, ut Reiskius, ſe totos darent, et cum earum ſtudio tantum publicae rei amorem coniungerent.

Initia morbi, quo tandem abſumtus eſt, ducenda ſunt ab inopino caſu, quo praeter modum commotus fuerat, ut paucos quidem dies decumberet, ſed tota aeſtas ad colligendas vires non ſufficeret: imo adeo ex eo tempore in dies magis debilitatus eſt. Acceſſit anno primo et ſeptuageſimo ruſſis veſtimentior, quae omne robur penitus haufit, omni medicina potentior eſſe coepit, corpus emaciauit, animum heberauit, et tandem anno quarto et ſeptuageſimo, die quarto decimo Auguſti, Reiskium exſtinxit. Atque ut paucis ante mortem diebus, cum vix poſſet ferre morbum, tamen non deſiit cum typographis agere, et in inſtitutis operibus pergere, ſic, quidquid vellet fieri de his, quae elaborata reliquit, accurate mandauit, ut, eo mortuo, omnia recte abſolui poſſent. Vxoris amori, omnes has aerumnas mirifice adleuanti, pari amore reſpondit. Amicos ſalutantes, dolentes, valedicentes, excepit humaniſſime, in mediis corporis doloribus ipſe eos conſolatus eſt, ſummaque verborum humanitate iis et gratias egit, et memoriam ſui commendauit. Tanta fuit conſtantia, tanta doloris tolerantia. Nobiscum paulo ante mortem de rebus humanis eum ea animi magnitudine locutus eſt, ut iam ad altiora enifus videretur; tantopere ſentiebat, gloriam, praemia humana, occupationes innumeras, aut multum vanitatis habere, aut omnia metienda eſſe modo ac conſilio, quo quis ea quaereret, iis uteretur; dicebatque de his ea vocis contentione, eo item orationis genere, ut animum debilitati corpuſculi iam oblitum agnoſceremus. Hunc talem ſenſum, hanc melioris vitae

praesensionem multum confirmauit religionis christianae cogitatio, cui immortuus est. Ita nobis quidem, multis beneficiis ab se ornatis, desiderium sui acerrimum, et indelebilem doctrinae, beneuolentiae ac humanitatis memoriam tum vero laboris, industriae, tolerantiae, et, quod maximum est, graue confirmati ad mortem animi exemplum reliquit.

INDEX LIBRORVM

A

IOANNE IACOBO REISKIO EDITORVM.

1. Abi Mohammed el Kasem Bascensis vulgo Haririi consessus XXVI. Rakah s. variegatus dictus. E cod. MS. cum scholiis arabicis et versione latina. Lipsiae 1737. 4.
2. Taraphae Moallakah cum scholiis Nahas et versione latina. Lugd. Bat. 1742. 4.
3. Miscellaneae obseruationes medicae ex Arabum monumentis. Disputatio pro gradu Doctoris. Lugd. Batav. 1746. 4.
4. De principibus Muhammedanis, qui aut ab eruditione, aut ab amore literarum claruerunt. Lipsiae 1747. 4.
5. De Arabum epocha vetustissima, Sail ol Arem, i. e. ruptura catarrhactae Marebensis. Lipsiae 1748. 4.
6. Constantini Porphyrogenneti libri duo de caerimoniis aulae Byzantinae, Gr. et lat. Tom. II. fol. Lipsiae 1751-1754.
7. Animaduersiones ad Sophoclem. Lipsiae 1753. 8.
8. Animaduersiones ad Euripidem et Aristophanem. Lipsiae 1754. 8.
9. Anthologiae graecae, a Constantino Cephala editae, libri tres. Duo nunc primum, tertius post Ienstum iterum

rum editi, cum latina interpretatione, commentariis, et notitia poetarum. Lipſiae 1754. 8. (Hic liber Oxonii 1764. cura Whartoni recuſus eſt.)

10. Abilfedae annales Moslemici. Latinos ex arabicis fecit. Lipſiae 1754. 4.

11. Thograis ſo genanntes Lommiſches Gedicht aus dem Arabiſchen überſetzt, nebſt einem Entwurfe der arabiſchen Dichterey. Friedrichſtadt 1756. 4.

12. Abilwalidi Riſalet ſ. epiſtolium, arabice et latine cum notulis. Lipſiae 1756. 4.

13. Animaduerſionum ad graecos auctores volumen primum, quo Diodorus Siculus, Dio Chryſoſtomus, et Dio Caſſius pertractantur. Lipſiae. 1757. 8.

14. Sammlung einiger arabiſchen Sprüchwörter, die von Stecken oder Staeben hergenommen ſind. Leipzig 1758. 4.

13. Animaduerſionum ad graecos auctores volumen ſecundum, quo Lyſias et Plutarchi opuſcula miſcellanea pertractantur. Lipſiae 1759. 8.

16. M. T. Ciceronis Tuſcul. diſput. libri quinque. Accedit libellus variarum lectionum et animaduerſionum. Lipſiae 1759. 12.

17. De Zenobio, Sophiſta Antiocheno. Lipſ. 1759.

18. De quibusdam e Libanio repetitis argumentis, ad hiſtoriam eccleſiaſticam chriſtianam pertinentibus, inprimis de Optimo Epiſcopo. Lipſiae. 1759. 4.

19. De rebus ad ſcholam Nicolaitanam Lipſienſem pertinentibus. expoſitio. Lipſ. 1759. 4.

20. De Actamo, philoſopho arabico. Lipſiae 1760. 4.

21. Animaduerſionum ad graecos auctores volumen tertium, quo Thucydides, Herodotus, et Ariſtides pertractantur. Lipſiae 1761. 8.

22. Teutſche Ueberſetzung der Reden aus dem Thucydides. Leipzig. 1761. 8.

23. Animaduerſionum ad auctores graecos, volumen quartum, quo Polybii reliquiae pertractantur. Lipſiae. 1763. 8.

24. Demoſthenis und Aeſchinis Reden, verteutſcht, und mit nöthigen Anmerkungen erlaeutert. Lemgo 1764. 8. Volumina quinque.

25. Proben der arabiſchen Dichtkunſt in verliebten und traurigen Gedichten, aus dem Montanabbi, arabiſch und teutſch, nebſt Anmerkungen. Leipzig. 1765. 4.

26. Theocriti reliquiae cum ſcholiis graecis et commentariis integris variorum, tribus libris animaduerſionum, et indicibus. Tomi II. Lipſiae 1766. 4.

27. Animaduerſionum ad auctores graecos, volumen quintum, quo Libanius, Artemidorus, et Callimachus pertractantur. Lipſiae 1766. 8.

28. Animaduerſiones ad Porphyrii librum de abſtinentia a carnibus, inſertae editioni Rhoerii, V. Cl. Vltraiecti. 1767. 8.

29. Abilfedae geographia, latine reddita, inſerta Collectaneis hiſtoricis et geographicis Bueſchingii, V. Cl. 1770. His collectaneis anno 1771. inſerta eſt Marai Geſchichte der Regenten in Egypten.

30. Oratorum graecorum volumen primum et ſecundum, ſ. textus Demoſthenis, cum ſcholiis e cod. Bauarico et Auguſtano. Lipſiae 1770. 8.

31. Apparatus Critici ad Demoſthenem volumen primum, ſecundum, tertium, quae Wolfianas, Taylorianas, et Reiskianas notas continent. Lipſiae 1774. et 1775. 8.

32. Indices operum Demoſthenis. Lipſiae, 1775. 8.

33. Oratorum graecorum volumen tertium, Aeſchinem complectens. Lipſiae 1771. 8.

34. Oratorum graecorum volumen quartum, continens varietatem lectionis et indicem graecitatis ad Aeſchinem, item tres orationes Dinarchi, vnam Lycurgi, quatuor Andocidis. Lipſiae. 1771. 8.

35.

35. Oratorum graecorum volumen quintum, Lyſiae textum cum notis Taylori, Marclandi et Reiskii continens. Lipſiae 1772. 8.

36. Oratorum graecorum volumen ſextum, fragmenta Lyſiae, Taylori lectiones Lyſiacas, latinam Lyſiae verſionem a Reiskio confectam, varietatem lectionis, et indicem graecitatis continens. Lipſiae 1772. 8.

37. Oratorum graecorum volumen ſeptimum, Iſaei et Antiphontis reliquias, notas, verſionem Iſaei, et indices graecitatis continens. Lipſiae 1773. 8.

38 Oratorum graecorum volumen octauum, continens reliquias Lesbonactis, Herodis Attici, Antiſthenis, Alcidamantis, et Gorgiae, latinam verſionem Antiphontis, et indicem graecitatis. Lipſiae 1773. 8.

39. Plutarchi quae ſuperſunt omnia, graece et latine. E principibus editionibus caſtigauit, virorumque doctorum ſuisque annotationibus inſtruxit I. I. Reiske. Vol. I. 1774. Vol. II. et III. 1775. Vol. IV. et V. 1776. 8. Lipſiae. Reliqua volumina, iam parata prelo, deinceps omnia prodibunt.

40. Dionyſii Halicarnaſſenſis opera omnia, graece et latine, cum annotationibus Henr. Stephani, Sylburgii, Porti, Caſauboni, Vrſini, Valeſii, Hudſoni et Reiskii. Vol. I. et II. 1774. Vol. III. IV. et V. 1775. Vol. VI. 1777. Lipſiae. 8.

41. Maximi Tyrii diſſertationes, e recenſ. Dauiſii. Editio altera, cui Marclandi notae acceſſerunt. Recudi curauit et annotatiunculas addidit I. I. Reiske. Lipſiae. Vol. I. 1774. Vol. II. 1775. 8.

DIOPTRICAE PARS II. CONTINENS LIBRUM Secundum, de Conſtructione Telescopiorum Dioptricorum, cum Appendice de Conſtructione Telescopiorum Catoptrico-Dioptricorum; Auctore LEONHARDO EULERO, Acad. Scient. Boruſſicae Directore vicennali, et Socio Acad. Petrop. Pariſin. et Lond.

Petropoli 1770. pagg. 588. in 4. c. 8. tabb. aen.

Summis, qui vel umquam eruditionis laude inclaruerunt, viris ea ſemper docendi ratio maxime placuit, quae, dum genuinum veritatis inueniendae artificium ob oculos ponit hominibus, faciliorem iis ad doctrinam, de qua agitur, parare aditum ſolet. Non enim ſibi viuunt viri, miro quodam ingenii acumine, mira rerum grauiſſimarum notitia exornati, ſed humano generi; non vana gloriae affectatione abrepti, difficillima, in quae poſt multos magnosque labores inciderunt, theoremata, ſine ulla demonſtratione, et Delphico veluti e tripode oracula, proponunt; ſed potius omnia conamina, omnes quas efformarunt hypotheſes, quibus tandem factum eſt, ut ad abſtruſius ſcientiae humanae peruenirent ſacrarium, diligenter ſuis cum lectoribus communicare amant. Quae doctrinas euoluendi ratio, ſi in ulla arte, certe in Mathematicorum ſcientia commendari ſatis numquam poteſt. Nullam enim euidentiam qua tamen, (quae maxima Matheſeos laus eſt,) una inter omnes artes eminet illa inueniendarum quantitatum ſcientia, eorum prae ſe ferre poſſunt ſcripta, qui neglectis demonſtrationibus, neglecta etiam hiſtoria progreſſuum, quos in concinnanda doctrina, quam eruditorum oculis exponunt, tandem experti ſint, ingentem regularum congeriem, quarum rarius etiam applicationem ad praxin docere ſolent, pro ve-

re

ro artis ſyſtemate nobis obtrudunt. Laudandus itaque omnino praeſtantiſſimus Eulerus, qui nouam nobis Dioptricam propoſuit, (veterem *Hugenius* docuit,) et ſimul de proferendis huius artis finibus ſollicitus, eam, qua ipſe progreſſus eſt, viam, diligenter indicando, aliis etiam anſam praebuit, ad inſtituendas de nobiliſſima hac doctrina meditationes. Sed egregia haec perſpicuitas, quam modo laudata docendi ratione aſſecutus eſt auctor laudatiſſimus, non unum eſt libri, quem iam manu verſamus, bonum, utpote qui praeter accuratam Dioptrices theoriam, nullibi fere non practicas etiam ſiſtit obſeruationes. Quapropter operae pretium nos facturos rati, age, exhibeamus lectoribus noſtris ipſius operis Euleriani conſpectum, eaque inprimis annotemus, ex quibus egregiae huius voluminis dotes intelligi optime poſſint.

In prima Dioptricae Eulerianae parte, cuius nuper recenſum dedimus, quum generaliora de lentibus componendis, et inde efformandis inſtrumentis dioptricis principia luculenter expoſita legantur, in hac parte altera iam ſequitur principiorum illorum ad conſtructionem telescopiorum applicatio. Sectio itaque voluminis huius ſecundi prima, generalem quandam de Telescopiis doctrinam; deinde omnium plane telescopiorum in tria genera diſtributionem, de qua mox paullo fuſius dicemus; tandem primi generis telescopiorum theoriam ſiſtit. In primo nimirum capite primo loco elegans ſuppeditatur telescopii definitio quod nimirum ſit inſtrumentum dioptricum, obiectis valde remotis ſpectandis inſeruiens (pag. 3.), ad quam hoc tantum obſeruamus, obiectum valde remotum dici in hac de telescopiis tractatione omne id, cuius diſtantia maior impedit, quo minus diſtincte ab oculo percipi poſſit, ita ut ultimus telescopiorum finis eo abſoluatur, ut obiecta remotiora viſioni diſtincte offerantur. Laudatur deinde (pag. 4.) ratio, campum apparentem in telescopiis determinandi, utpote in quibus ille non ex ipſa obiecti, quod conſideratur, quan-

titate, ſed potius ex angulo aeſtimandus eſt, ſub quo pars obiecti conſpicua oculis nudis offertur. Generali tandem regula de multiplicationis per telescopium productae aeſtimatione, praemiſſa auctor laudatiſſimus elementa exponit, quibus uti ſolemus ad telescopiorum conſtructionem determinandam (pag. 6—11.). Huc autem recte referuntur 1) Rationes refractionum, in diuerſis vitri ſpeciebus ad lentes adhibitis diuerſae: 2) Diſtantiae lentium determinatrices: 3) Numerus arbitrarius, quo celeberrimus Eulerus ad determinandum ſpatium diffuſionis utitur, et quem pro diuerſis refractionum rationibus litteris λ, λ', λ'', λ''' etc. deſignat: 4) Diſtantiae lentium focales: 5) Rationes aperturarum. His ita disputatis, conditiones determinantur, ſub quibus ſingularum lentium ad telescopium adhibitarum diſtantiae fiant poſitiuae, ſeu > 0; definiuntur congruae lentium aperturae, ſicuti et multiplicationis rationes; tandem locus oculo idoneus poſt ultimam lentem ocularem aſſignatur. (pag. 11—23.) Sequitur ſemidiametri campi apparentis, ſicut et ſemidiametri confuſionis, determinatio; tandem, ex parte dioptricae prima, (ibique pag. 267. 268.) conditiones definiuntur, ſub quibus obiecta per lentes, in telescopio certa lege diſpoſitas, repraeſentata, tam a vitio marginis colorati, quam etiam ab omni plane confuſione per diuerſionem radiorum refractionem in medium producta, liberantur (pag. 23—40.).

In capite ſecundo praeſtantiſſimus Eulerus ad ſatis amplam tranſit, de lentibus obiectiuis compoſitis atque perfectis, tractationem. Primo itaque loco lentis obiectiuae ſimplicis, ita adornandae, ut minimam pariat confuſionem, conſtructio deſcribitur, et ſimul annotatur, multum intereſſe utrum lente plano-conuexa adhibita, facies eius conuexa, an vero plana, verſus obiectum dirigatur, quum nimirum in caſu poſteriore confuſio oriatur plus quam quater maior, quam in priore (pag. 40—43.). Pro eadem deinde mi-

ni-

nimae confuſionis conditione, lentis obiectiuae duplicatae, in qua ambae lentes ex eadem vitri ſpecie conficiantur, item lentis triplicatae conſtructio docetur. (p. 44—50.) Quum autem hae lentes multiplicatae, non adhibitis diuerſis vitri ſpeciebus, nihil plane conferant ad alterum confuſionis genus, (quod ex diuerſa oritur refractione, quam radii, pro colorum quibus tincti ſunt diuerſitate, patiuntur,) e medio tollendum, iam principia in parte prima de lentibus obiectiuis ex diuerſis vitri ſpeciebus compoſitis demonſtrata, ad telescopia applicantur. (pag. 51—56.) Quoad uſum vero practicum notamus, inter lentes obiectiuas perfectas triplicatas eam potiſſimum eminere, cuius lens prima et tertia ex vitro coronario (pro quo $n = 1, 53$), media ex cryſtallino (pro quo $n = 1, 58$), eſt confecta. Huiusmodi enim lens maximam admittit aperturam, atque ita etiam campum apparentem maximum.

Caput tertium, quod ad accuratius intelligendam omnem de telescopiis doctrinam, utramque certe facit paginam, circa telescopiorum in tria genera diſtributionem occupatur. Quem in finem imagines tam verae, quam fictae, definiuntur. Illae nimirum per radios, ex uno puncto diuergentes, in unum iterum punctum congregatis, formantur; hae autem duplicis iterum ſunt conditionis. Aut enim radii conuergentes ad eas formandas quidem diriguntur, ſed actu ad easdem non perueniunt; aut ab iis diuergendo ulterius procedere videntur, quum tamen ab iisdem vere non prodierint, (pag. 56.). His definitionibus ſuppeditatis conditiones definiuntur, ſub quibus aut imago vera oritur, aut ficta. Prius enim contingit, quoties binae interualli duarum lentium partes, diſtantiae puta imaginis a priore et a poſteriore lente, utraeque ſunt poſitiuae; poſterius autem, quoties alterutra harum partium eſt negatiua, (p. 57–61.). Sequitur iam ipſa telescopiorum in tria genera diſtributio. Quum enim inſtrumentis dioptricis, in quibus duae deprehen-

henduntur imagines verae, omnes certe perfectiones, quae vel umquam expectari queunt, conciliari possint: celeberrimus Eulerus ad primum telescopiorum genus ea refert instrumenta dioptrica, in quibus nulla plane occurrit imago vera; ad alterum, telescopia quae unicam imaginem veram; ad tertium denique ea, quae duas sistunt imagines veras. (p. 63. 64.). Quo facto, in essentialia cuiusque generis requisita inquiritur, et quidem in primo telescopiorum genere lentem ocularem esse debere concauam, et obiecta situ erecto repraesentari; in genere secundo lentem ocularem esse conuexam, et obiecta situ inuerso repraesentari; in tertio genere, lentes omnes conuexas requiri, obiectum vero situ erecto exhiberi; et, si ulterius progredi velimus, in quarto genere, (quod tres imagines veras sistit,) ad minimum quatuor lentes adesse debere, obiecta autem situ inuerso conspici, docetur (p. 65—72.).

In Capite quarto de telescopiis primi generis in specie exponitur, et quidem constructiones telescopiorum, quae huc spectant, ex duabus et tribus lentibus compositorum, euoluuntur (p. 73—90); deinde vero, quia lentes obiectiuas perfectas ad perfectionem huic telescopiorum generi conciliandam frustra adhiberi deprehenditur, diuersae vitri species in usum reuocantur, ita ut pro data quadam multiplicatione, determinationes ad constructionem huiusmodi *telescopii*, quod tamquam ex tribus lentibus componendum consideratur, necessariae describantur, si lentium, quae lentem obiectiuam duplicatam constituunt, vel prima ex coronario, secunda ex crystallino, vel prior ex crystallino, secunda ex coronario vitro, fuerit conficienda, (p. 91—102.). Tandem lente obiectiua triplicata adhibita, cuius prima et tertia lens ex vitro crystallino, secunda autem ex vitro coronario conficiatur, lente autem oculari ex vitro coronario confecta telescopium ita adornare docetur, ut illud nullam plane admittat confusionem, (pag. 102—112.).

Quum

Quum in quarto capite lentes quidem obiectiuae multiplicatae, non autem vere plures quam duae lentes adhibitae fuerint, quumque telescopia ibi descripta campi apparentis angustia maxime laborent, caput quintum de ulteriore telescopiorum primi generis exponit perfectione, quam nimirum una pluribusue lentibus adiectis consequimur. Quapropter primo loco tres lentes a se inuicem separatae, hoc est, ita dispositae, ut interualla inter eas interiecta sint positiua, in usum vocantur, iisque adhibitis, quantum fieri potest, maximus telescopio conciliatur perfectionis gradus (p. 113—144); deinde vero etiam momenta inuestigantur, quae adesse debent, ut huiusmodi telescopium, quatuor constans lentibus, ab omni vacuum sit confusione (p. 144—151.). Generaliora, quae in hoc postremo problemate eruta leguntur, principia, ad speciales deinceps casus applicantur. Et quidem primo loco casus euoluitur, in quo trium priorum lentium interualla penitus euanescant (p 151—172); deinde alter proponitur casus, in quo duae priores lentes ita sint comparatae, ut radii per eas transmissi iterum inter se fiant paralleli; quae omnia luculentis exemplis ad praxin accommodatis illustrantur. (p. 172—188.).

His ita discussis, ad sectionem secundam transit laudatissimus Eulerus, in qua principia de telescopiorum secundi generis constructione, solide euoluuntur. In Capite scilicet sectionis huius secundae primo, de telescopiis ad alterum genus referendis simplicioribus, ex una tantum vitri specie confectis, agitur. Quo loco prima occurrit simplicissima horum telescopiorum species, ex duabus lentibus, et eadem vitri specie, pro data quadam multiplicatione, conficienda, (p. 192—199.). Describitur deinde eiusdem generis telescopia, adhibitis tamen lentibus obiectiuis aut duplicatis, aut triplicatis, construendi ratio (299—206.), et simul mentio iniicitur telescopiorum quae vulgo nocturna vocari solent. Totum nimirum, in illorum constructione, artificium eo redit,

dit, ut maximus illis concilietur claritatis gradus, quo tempore crepuſculi, vel etiam lucente Luna, ad obiecta non nimis remota contemplanda iis uti poſſimus. Jam vero, quum ſummus claritatis gradus in medium producatur, ſi ſemidiametrum coni luminoſi = y, aequalem ſtatuamus ſemidiametro ipſius pupillae, ſeu = $\frac{1}{12}$ dig., tanto autem claritatis gradu adhibito, telescopii longitudo nimis augeatur; facile patet, ad hoc incommodum euitandum, multo minorem, quam quidem in aliis inſtrumentis dioptricis fieri poteſt, a telescopiis illis nocturnis exigendam eſſe multiplicationem. Sequitur conſtructio telescopii huius generis lente obiectiua quadruplicata inſtructi, quae efficit, ut omnis plane confuſio euaneſcat (p. 206—211); quo loco notatu dignum occurrit paradoxon dioptricum (p. 210). Quum enim alias aucta multiplicatione, ipſius etiam teleſcopii longitudo augeatur, in hoc poſtremo caſu, inuerſa prorſus ratione, multiplicatione = 50 adhibita, plus quam duplo maior prodit teleſcopii longitudo, quam eadem aſſumta multiplicatione = 160 deprehendebatur.

Expoſitis huc usque principiis, quae obſeruari debent ut longitudo teleſcopii diminuatur, iam ad rationem augendi campum apparentem ſeſe conuertit celeberrimus auctor. Quum autem campus apparens ab apertura lentis ocularis pendeat, haec vero augeri poſſit, ſi loco lentis ocularis ſimplicis, lentes multiplicatas adhibere velimus, in iis, quae ſequuntur, lentes oculares duplicatae et triplicatae ad uſum reuocantur, (p. 212—223.) Tandem, ne radii peregrini, cum radiis ab obiecto et ab imaginibus in oculum emiſſis, confundantur, atque ita viſionem turbent, diaphragmata, quorum diameter maior non ſit quam radiorum ad viſionem neceſſariorum tranſitus poſtulat, in locis imaginum collocanda eſſe docetur, ita ut hac ratione radii peregrini prorſus excludantur, (p. 223. 224.).

In

In Capite ſecundo, in ulteriorem inquiritur perfectionem, cuius capax eſſe poſſit telescopium ſecundi generis, non adhibitis diuerſis vitri ſpeciebus. Quum autem huiusmodi telescopium hac ſub conditione perfici non poſſit, niſi pluribus lentibus ad uſum reuocatis, primo ſtatim loco commoda inueſtigantur, quae noua lente inter lentem obiectiuam et ocularem et quidem in ipſo loco imaginis collocata, conſequi poſſimus? (p. 225—232.) quae certe non ſunt ſpernenda, quum haec lens, et campum apparentem augeat, et marginem coloratum penitus e medio tollat. Quum vero etiam non leuia eſſe ſoleant huius lentis in ipſo loco imaginis collocatae incommoda, utpote cuius minimae etiam inaequalitates diſtinctam ipſius imaginis viſionem turbare queunt, lente inter obiectiuam lentem et imaginem collocata: in conditiones inquiritur, quae adeſſe debent, ut et confuſio ab apertura lentium oriunda deſtruatur, et margo coloratus tollatur, (p. 234—257.). Haec vero noua telescopiorum ſpecies, nouis iterum naeuis laborat, dum longitudo telescopii nimis augeatur, campo autem apparenti nullum fere afferri poſſit incrementum. Quamobrem iisdem, quas in praecedente problemate laudauimus, conditionibus praeſcriptis, inter lentem obiectiuam et imaginem duae lentes inſeruntur, et hoc loco peculiaris caſus euoluitur, in quo binae priores lentes ita ſint diſpoſitae, ut radii per illas transmiſſi iterum euadant paralleli, (p. 257—273.). Ad conciliandam tandem telescopiis ſecundi generis ſummam perfectionem, campumque apparentem efficiendum maximum, quinque lentes adhibendas, et quidem tres ante imaginem realem, duas vero poſt eandem collocandas eſſe, docetur; ultimo demum loco quarta etiam lens obiectiua ad uſum reuocatur, ita, ut hac adhibita campus maximus obtineatur, (p. 273—296.). Methodus autem in reſoluenda aequatione, pro margine colorato deſtruendo, hoc loco obſeruata, ſecundum quam litterae (π) rationem aperturae denotanti, definitus ſtatim valor tribuitur, quum calculi

commodis egregie inſeruiat, ad nouum telescopiorum caſum applicatur, qui exigit, ut tres lentes priores ad omnem confuſionem remouendam, tres vero poſteriores ad campum apparentem triplicandum, adornentur, (p. 296—304.).

Sequitur in tertio capite tractatio de augenda telescopiorum ſecundi generis perfectione, quam diuerſas vitri ſpecies adhibendo aſſequimur. Primus autem occurrit caſus, telescopii ex tribus lentibus adornandi, in quo, quum diuerſis licet vitri ſpeciebus ad uſum reuocatis, confuſionem ex diuerſa radiorum refractione oriundam remouere non poſſimus, hac ſpecie relicta, ſtatim momenta exponuntur, quae ad perfectionem telescopii ex quatuo lentibus compoſiti vim aliquam habent, (p. 305—334.). Sed telescopii tanta in hoc caſu prodit longitudo, quae ſine perfectionis ipſius inſtrumenti dioptrici detrimento tolerari non poſſit; quapropter noua proponitur huiusmodi telescopiorum conſtructio, quae eo abſoluitur, ut tres lentes priores ad conſtituendam obiectiuam, tres autem poſteriores ad ocularem lentem referantur, (p. 334—343.). Calculo autem ad diuerſas vitri ſpecies applicato, eam diſpoſitionem lentium praeſtantiſſimam eſſe deprehenditur, in qua lens ſecunda ex vitro cryſtallino, prima vero et tertia ex vitro coronario conficitur. Qui caſus proinde, quum telescopii longitudinem inſigni ratione contrahat, peculiari ſtudio euoluitur, et ad praxin luculenter applicatur (p. 343—452.), nonnullis hunc in finem exemplis propoſitis.

Egregie iam exantlatis de telescopiorum primi et ſecundi generis conſtructione principiis, in ſectione tertia, de telescopiis tertii generis, quae duas nimirum imagines veras exhibent, et obiecta ſitu erecto repraeſentant, exponitur. Quum autem ſimpliciſſima telescopiorum huius generis ſpecies ex tribus componi lentibus debeat, in capite primo primum hoc problema pro data quadam multiplicatione reſol-

ſoluitur; ſed quia hoc in caſu telescopii longitudo fere in infinitum excreſceret, noua lente inter lentem obiectiuam et primam imaginem collocata, conſtructio horum telescopiorum deſcribitur, (p. 355—376.). Quo loco, caſus prorſus ſingularis contrahendae telescopii longitudini aptiſſimus proponitur. Poſita enim ratione aperturae ſecundae lentis $= i\xi$; et ſumto $i = 0$, omnes telescopii dimenſiones definiuntur; quod tamen inſtrumentum dioptricum vitio campi apparentis nimis anguſti obnoxium eſſe deprehenditur, (p. 369—373.). Quapropter laudatiſſimus auctor ad inueſtigendas conditiones, ſub quibus omnia plane perfectionis momenta telescopiis huius generis conciliari poſſint, properat; et hunc in finem problema reſoluit, de telescopio ex quatuor lentibus ita adornando, ut lentes duae mediae ambae inter imaginem priorem et poſteriorem collocentur. Quae lentes mediae, quum vel ita disponi poſſint, ut in interuallo inter eas interiecto radii conuergant, atque ita fictam producant imaginem; vel ita, ut per idem interuallum radii parallelo inter ſe ſitu tranſeant: facile patet, recte praemitti problema generale, cuius reſolutio ad utrumque caſum quadret (p. 376—381); deinde vero, non ſine inſigni laborum practicorum commodo, ſpeciales euolui caſus (p. 381—387.). Inter quos primus occurrit caſus in quo, poſita imaginis a lente ſecunda diſtantia $= \beta$; eiusdem vero imaginis a lente tertia diſtantia $= c$; euadit $\frac{\beta}{c} = Q = \infty$; ita ut $c = 0$, atque hinc imago ſecunda in ipſum lentis tertiae locum cadat. Alter, qui euoluitur caſus, iterum notatu eſt digniſſimus, utpote qui ſupponit $\beta = c = \infty$, atque ita $Q = \frac{\beta}{c} = 1$; unde, quia $\beta = B\,b$; et $B = \frac{\mathfrak{B}}{B+1}$, efficitur $B = \infty$ et $\mathfrak{B} = 1$, atque omnium plane dimenſionum pro hoc telescopiorum genere expreſſiones, eam formam induunt, quam telescopia vulgaria terreſtria, ex duo-

bus quasi tubis astronomicis compositis, exigunt. His ita disputatis, ad nouam iterum telescopii tertii generis constructionem laudatissimus Eulerus quatuor quidem lentes adhibet, sed unam ex illis inter imaginem secundam et lentem ocularem collocat; cuius tamen problematis resolutionem, quod ad tollendum marginem coloratum attinet, esse ἐκ τῶν ἀδυνάτων, sequenti modo ostenditur, (p. 387—388.). Positis enim distantiis lentium determinatricibus, α, b, β, c, γ, d; porro posito, $\frac{\alpha}{b} = P$; $\frac{\beta}{c} = Q$; $\frac{\gamma}{d} = R$; tandem $P = -x$, et $Q = -x'$ demonstratur esse debere $R < 1$. Sumtis porro rationibus aperturae pro lente prima $\pi = -\omega\xi$, pro secunda autem $\pi' = i\xi$, ex aequatione pro margine colorato inuenitur $R = \frac{1}{\omega x' - 1}$; et semidiameter aperturae deprehenditur $= \frac{\omega + i + 1}{m-1}.\xi = M\xi$ existente $M = \frac{\omega + i + 1}{m-1}$. Tandem vero $\omega = -\zeta$, et $i = -y$ ponitur, unde pro campo apparente habemus $M = \frac{1-y-\zeta}{m-1}$, ideoque $y + \zeta < 1$. Sed quum nouis his valoribus in locum priorum substitutis euadat $R = \frac{1}{y - x'\zeta}$ atque ita multiplicatio per telescopium nostrum producta $= m = Rxx'$, prodeat $= \frac{xx'}{y - x'\zeta}$, facile patet quia $R < 1$; et $R = \frac{m}{xx'}$ esse debere $\frac{m}{xx'} < 1$; atque hinc $xx' > m$. Quia denique ex aequatione pro multiplicatione $= m$ suppeditata eruitur $y = x'\zeta + \frac{xx'}{m}$ manifestum est fore $y > 1$,

ac-

atque ita multo magis $y + \zeta > 1$, quod quum conditioni ſupra allatae e diametro repugnet, nemo eſt qui non videat, problema ſub iis, quae propoſitae ſunt, conditionibus, reſolui non poſſe. Nos Euleri demonſtrationem ideo cum Lectoribus noſtris communicandam eſſe duximus, ut diſtinctiorem ſibi de methodo analytica, qua totum hoc nitidiſſimum opus concinnatum eſt, efformare poſſint ideam.

Sequitur in capite Sectionis huius tertiae ſecundo uberior de telescopiis terreſtribus, eo, quem iam laudauimus modo adornandis, tractatio. Telescopii autem terreſtris eſſentia, quum in eo quaerenda ſit, ut radii per ſecundam lentem transmiſſi iterum fiant paralleli, ob diſtantias determinatrices $\beta = c = \infty$, et multiplicationem $= P\,Q\,R$; porro $P = \frac{p}{q}$; $Q = \frac{\beta}{c} = 1$, et $R = \frac{r}{s}$; (ſi nimirum diſtantias lentium focales litteris, p, q, r, s, deſignare velimus: facile patet, multiplicationem per tale inſtrumentum dioptricum in medium productam fore $= \frac{p\,r}{q\,s}$. (391–393). Quibus principiis praemiſſis, pro data quacumque multiplicatione, momenta in conſtructione huiusmodi telescopii obſeruanda indagantur (p. 393–397.). Ut autem horum telescopiorum longitudo prodeat minima, loco lentis obiectiuae, binae lentes ex eadem vitri ſpecie confectae adhibentur, et ſimul docetur, quibus modis effici poſſit, ut per hanc lentem duplicatam confuſio, etiam a reliquis lentibus oriunda, e medio tollatur. Hunc autem finem duplici ratione nos aſſequi poſſe oſtenditur: et quidem primo, ſi lentem priorem conuexam, ſecundam vero concauam faciamus; deinde vero etiam ſi primam lentem concauam, alteram faciamus conuexam; ſed hoc poſteriori caſu longitudini teleſcopii diminuendae optime conſuli, eumque ideo priori eſſe

anteponendum, recte monetur, (p. 398—414.). His ita discussis, diuersae vitri species ad usum reuocantur, atque in casu praecedente primam lentem obiectiuam concauam ex vitro crystallino, reliquas autem lentes ex vitro coronario esse conficiendas, docetur, si non solum a margine colorato, sed etiam ab omni omnino confusione telescopia haec terrestria liberare velimus; simul vero etiam maximi momenti theorema, ex iis quae praecedunt, abstrahitur, secundum quod nimirum longitudo telescopii eo magis contrahi potest, quo magis dispersiones a speciebus vitri, quas adhibemus, in medium productae, a se inuicem differunt. (p. 414—424.). Ultimo demum loco cautiones ab artifice in construendis his telescopiis diligenter obseruandae, quae ad id maxime redeunt, ut prioris lentis obiectiuae concauae plura conficiantur exempla, e quibus ad usum optimum eligi possit, recensentur, et diaphragmatum in locis imaginum collocandorum dispositio determinatur (p. 425, 426.).

Quum in capite praecedente prima telescopiorum tertii generis species principalis considerata fuerit, caput tertium circa doctrinam de altera eorundem telescopiorum specie occupatur, in qua nimirum lens secunda ante primam imaginem realem, tertia vero post eandem, et quidem in eo loco, ubi lentis primae, tamquam obiectum consideratae, imago a secunda lente proiiceretur, collocanda est, (p. 427—429.) Qui casus, quum iam in theoria generali de tertio telescopiorum genere discussus legatur, hoc loco tantum de nouis perfectionibus dictae speciei conciliandis A disputat, et hunc in finem inter binas postremas lentes nouam lentem, qua campus apparens augeatur, inferendam esse docetur (p. 429—441.). Quo facto, ad omnem confusionem penitus e medio tollendam, sexta lens, et quidem concaua, ante primam lentem praefigenda, ad usum reuocatur, et enumeratis telescopii hac ratione adornati commodis, campum apparentem, pluribus lentibus ante ultimam imaginem realem

lem dispositis, pro lubitu augeri, atque ita instrumenta dioptrica ad summum tandem perfectionis fastigium euehi posse, luculenter ostenditur (pag. 442—466.)

Quae huc usque in laudatissimo magni Euleri opere discussa leguntur principia, ad sola telescopia dioptrica pertinent. Quum autem multis multorum eruditorum conaminibus factum sit, ut Astronomi, potissimum ad obseruationes suas, telescopia partim ex speculis, partim ex lentibus composita, adhibere coeperint, propterea quod in his telescopiis confusio ex diuersa radiorum refractione oriunda magna ex parte euitatur: celeberrimus Eulerus ad conciliandam his telescopiis catoptrico dioptricis maximam perfectionem, in supplemento operi suo subiuncto accingi se passus est. Quamobrem in capite huius appendicis primo, generaliora de imaginibus, per specula sphaerica repraesentatis, principia euoluuntur. Primo itaque loco inuestigatur punctum, in quod radii axi proximi, a puncto quodam in axe speculi constituto diuergentes congregantur (p. 469—474.); deinde vero etiam ostenditur, magnam intercedere similitudinem inter phaenomena in lentibus supra obseruata, et ea quae in speculis catoptricis deprehenduntur. Posito nimirum speculi radio = f, obiecti distantia a speculo = a, imaginis huius obiecti a speculo distantia = α inuenitur = $\frac{a f}{2a - f}$.

Jam vero posita distantia $a = \infty$, euadit imaginis a speculo distantia = $\frac{1}{2} f$; ita ut, si distantiam speculi focalem ponamus = p, fiat $f = 2p$. Unde efficitur, distantias illas determinatrices, a et α, ita semper a se inuicem pendere, ut sit $\alpha = \frac{ap}{a-p}$; et hinc $p = \frac{a\alpha}{\alpha+a}$ seu $\frac{1}{p} = \frac{1}{a} + \frac{1}{\alpha}$. Quae eadem prorsus est relatio, quam in lentibus intercedere inter distantiam focalem, et distantias quasuis determinatrices,

ces, prima dioptricae principia docent. Jam inuento imaginis unius puncti in axe positi loco, ad definiendam veri cuiusdam obiecti, quod axi perpendiculariter insistere ponitur, imaginem, porro ad spatii diffusionis determinationem pergit laudatissimus auctor. Posito nimirum angulo, sub quo radii in extremam speculi peripheriam incidunt $= \omega$, et semidiametro aperturae speculi $= f. \sin. \omega = x$, prodit interuallum inter imaginem a radiis axi proximis formatam, et eam quae a radiis in peripheriam speculi incidentibus repraesentatur, seu spatium diffusionis $= \frac{(a-f)^2 . x^2}{f(2a-f)^2}$; quod, substituto pro radio f valore (ex formula $\omega = \frac{a f}{2a-f}$) euadit $= \frac{(a+\omega)}{8 a^2 \omega} \frac{(a-\omega)^2}{} . x^2$; ita, ut spatium diffusionis in speculis, eadem plane ratione, qua in lentibus, semper sit ut quadratum semidiametri aperturae (p. 473—479.). His praemissis, mutatio $d \omega$ inuestigatur in loco imaginis contingens, quoties distantia obiecti a speculo particula quadam minima $= d a$, augetur (p. 480). Quia enim $\frac{1}{a} + \frac{1}{\omega} = \frac{1}{p} = \frac{2}{f}$; radius autem f semper eandem retinet magnitudinem, utcumque etiam distantiae a et ω augeantur, vel minuantur, facile patet, fore:

$$d\left(\frac{1}{a} + \frac{1}{\omega}\right) = \frac{d a}{a^2} + \frac{d \omega}{\omega^2} = 0; \text{ et hinc } d \omega = -\frac{\omega^2 d a}{a^2}$$

Cui propositioni aliud lemma subiungitur, de inueniendo angulo $= \psi$, sub quo radii reflexi ad axem speculi incli-

elinantur. Angulo nimirum, ſub quo incidunt radii illi, poſito $= \varphi$, proxime eſt $\varphi = \frac{x}{a}$ et hinc $x = a\varphi$; ſed $\psi = \frac{x}{\alpha}$; et hinc $\psi = \frac{a\varphi}{\alpha}$. Duarum harum propoſitionum egregius deinde uſus oſtenditur in reſoluendo problemate, quod, dum radii ab imagine prima iterum diuergentes, in aliud ſpeculum ſuper eodem axi cum primo ſpeculo conſtitutum, incidere ponuntur, tum nouam imaginem principalem, tum vero etiam eius diffuſionem, determinare iubet, (p. 480—485.) Quibus hunc in modum disputatis, ſequitur telescopii catoptrico dioptrici, in quo nimirum loco lentis obiectiuae adhibetur ſpeculum concauum, foramine congruo pertuſum ex quo radii reflexi in aliud ſpeculum minus, ex hoc autem in lentem ocularem incidunt, conſideratio analytica, (p. 485—492.).

Quum tam artificis, quam illius quoque, qui ad obſeruationes quascumque telescopia catoptrico dioptrica adhibet, interſit, incommoda etiam, quibus huiusmodi telescopia obnoxia eſſe ſolent, noſſe; in capite ſecundo, de computo confuſionis, quae in inſtrumentis catoptrico-dioptricis occurrit, exponitur. Hunc vero in finem formulae inueſtigantur, quae, ſpeculis loco lentium adhibitis, pro ſpatio diffuſionis ex hiſce ſpeculis oriundo, ad generalem illius ſpatii expreſſionem reuocari debeant (p 493—498.), deinde autem etiam confuſio determinatur, quam imago ultima diffuſa, a binis ſpeculis, et a quotcunque lentibus repraeſentata, in oculo producat (p. 499—510.). Quo loco ex inuentis ibi formulis eorum refutatur opinio, qui confuſionem diminui ſtatuunt, ſi lens obiectiua circa medium obtegatur; quo nimirum in caſu, nullam expectari poſſe confuſionis diminutionem, niſi forte pars obtecta totius lentis ſemiſſem ſuperet, quo tamen ipſo claritatis non poſſet non maxima fieri iactura, luculenter docetur, (p. 505.). In calce denique huius capitis, ſeptem caſus pro inſtrumentis catoptri-

co-dioptricis, euoluendos esse ostenditur, (p. 508—510.) Quum enim telescopia catoptrico-dioptrica ad duo potissimum genera redeant, prouti nimirum speculum minus vel ultra focum primi speculi, vel intra eundem constituatur, ex inuentis, pro distantia focali secundi speculi = q, limitibus, in utroque genere tres potissimum casus euoluendos esse docetur. Posito nimirum semidiametro aperturae speculi secundi = y = ε x, limites pro distantia focali, q; in primo genere inueniuntur: $q < \varepsilon p$ et $q > \frac{\varepsilon(1+\varepsilon)p}{1+3\varepsilon}$; quapropter tres pro hoc genere casus statuuntur, in quorum primo $q = \varepsilon p$; in secundo $q = \varepsilon\frac{(1+\varepsilon)p}{1+2\varepsilon}$; in tertio denique $q = \frac{\varepsilon(1+\varepsilon)p}{1+3\varepsilon}$ ponitur. Pro secundo autem genere, quum limites inueniantur: $q > \varepsilon p$ et $q < \frac{\varepsilon(1-\varepsilon)p}{1-3\varepsilon}$ tres iterum casus euoluendi proponuntur, in quorum primo $q = -\varepsilon p$; in altero, $q = -\varepsilon\frac{(1-\varepsilon)p}{1-2\varepsilon}$; in tertio, $q = \frac{\varepsilon(1-\varepsilon)p}{1-3\varepsilon}$ statuitur. Ultimo tandem loco septimus indicatur casus, quo nimirum $\varepsilon = \frac{1}{3}$ statuitur, et in quo speculo minori plano uti licebit.

His ita dispositis, in capite tertio laudatissimus Eulerus ad ulteriorem telescopiorum catoptrico-dioptricorum primi generis pergit considerationem. Ad horum autem constructionem adhibendum est speculum minus concauum, quod veram proiiciat imaginem. Unde primo loco casus euoluitur, in quo secundi speculi a primo distantia est = (1 + ε) p; distantia autem focalis speculi secundi = ε p, et pro hoc casu binae lentes cum speculis coniungendae definiuntur (p. 511—519), ita ut, prima ex his lentibus in ipso maioris speculi foramine collocata, radii in illam incidant paralleli. Quae parallela radiorum directio non leui

im-

incommodo hanc telescopiorum speciem afficit. Fieri enim plane nequit, quin radii ab obiectis vicinis emissi, qui itidem parallelι in lentem illam incidunt, in transitu per lentes simili modo refringantur, atque ita obiectorum, a quibus proficiscuntur, confusas efformantes imagines, visionem turbent. Quam ob causam alius euoluitur casus, in quo nimirum minoris speculi a maiore distantia $= (1+\varepsilon)p$, ipsa autem speculi secundi distantia focalis $= \varepsilon\,\frac{(1+\varepsilon)p}{1+2\varepsilon}$, et pro eo iterum momenta ad binas lentes cum speculis coniunctas spectantia, determinantur, p. 519—525.). Prima autem huius problematis resolutio docet, fore, ut prima lens in ipsum imaginis secundae locum incidat, unde ad euitanda incommoda, quae metuenda sunt nisi lens illa ex purissimo vitro sit confecta, ex ipsa aequatione pro margine colorato tollendo, eliciuntur determinationes, quae adesse debent, ut imago secunda post lentem primam cadat; et haec omnia luculentis exemplis illustrantur (p. 525—539).

In capite denique quarto, quod ultimum est in vasto hoc et nitidissimo opere Euleriano, doctrina de telescopiis Catoptrico-dioptricis minore speculo conuexo instructis, exantlatur. In iis enim, quae praecedunt, (Cap. I. §. 21.) demonstratum est, ad secundum telescopiorum catoptrico-dioptricorum genus adhibendum esse speculum minus conuexum, nisi forte tantum in speculo maiore admittere velimus foramen, quod tertiam diametri ipsius speculi partem excedat. Quum autem obiecta per telescopia repraesentata, aut inuerso, aut erecto situ oculo offerantur, in problemate, quod hoc loco occurrit, primo, constructio telescopii catoptrico-dioptrici, quod obiecta situ inuerso repraesentet, et in quo una tantum imago vera seu realis occurrat (p. 539—546.); in altero vero problemate, ratio, tribus lentibus adhibitis, per tale telescopium obiecta situ erecto distincte oculo offerendi, docetur (p. 547—558.). Haec autem ultima telescopii constructio, quae tam exiguam lentis secundae aperturam admittit, ut ad radios peregrinos a transitu

per reliquas lentes arcendos sit aptissima, nouo perfectionis gradu augetur, dum addita insuper quarta lente, campus apparens telescopii insigne accipit incrementum (p. 558—564.). Quae omnia, ut eo melius intelligantur, telescopiorum catoptrico dioptricorum secundi generis commoda, et quo facilius ad usum accommodari possint, nonnulla subiunguntur exempla (p. 564—592.), quae agmen claudunt doctrinarum in hoc opere a celeberrimo Eulero tam solide, tamque eleganter expositarum, ut lectio huius voluminis omnibus certe, quibus haec studia placent, satis commendari numquam possit. Unicum restat, quod, quin iam proferamus continere nos haud possumus, votum. Operae nimirum omnino pretium facturus esset, qui pleniorem quandam de Microscopiis doctrinam eadem, qua magnus Eulerus suum de Telescopiis librum concinnauit, methodo adornatam, cum eruditorum republica communicaret. In Microscopiorum enim constructione, non minore certe ἀκρίβεια quam in telescopiis construendis opus esse, nemo est qui non videat. Quum scilicet ultimus Microscoporum finis ad id redeat, ut illorum auxilio obiecta minima, quae aut plane non, aut tamen non distincte visione percipi possunt, oculo multiplicata et distincte offerantur: facile patet, potissima perfectionis Microscopiorum momenta his absolui, ut 1) obiectis per microscopium multiplicandis, quantum fieri potest luminis affundatur, quia alias distincta visio numquam obtinebitur, adeo ut hunc in finem saepius etiam specula, modo sphaerica, modo plana, adhibenda sint; 2) ut multiplicatio prodeat maxima; et 3) ut ea inprimis euitetur confusio, quae a diuersa radiorum diuersis coloribus tinctorum refractione oritur; nam hac non remota confusione, veri partium minutissimarum colores percipi plane non possunt. Sed haec hactenus. Eum certe, qui hunc in se suscipiet, non ingratum laborem, laeti manent omnium qui artem physicam excolunt, omnium denique qui matheseos studio suas consecrarunt operas, plausus.

DE

DE SEPTIMIO et S. EPIPHANIO DISS. DUAE Theologico-Criticae, in quibus Anthropomorphismo neutrum laborasse ostenditur, auctore IOSEPHO ANTONIO CANTOVA, Mediolani in Braydensi Vniuersitate Soc. I. S. Theol. Prof.

Mediolani 1773. octonis.

Olim iamiam multis idem, quod admodum multos recentiores de Deo eiusque essentia cogitantes decepit, accidisse videtur, nimirum, ut Deum corpore humano et membris nostris similibus praeditum sibi fingerent. Eiusmodi homines, quos Anthropomorphitas appellare solemus, summum Numen non nisi figura quadam animo concipere poterant; circumspectis igitur, cogitatisque omnibus undique rebus, cum nullam humana formosiorem et pulchriorem formam reperirent, hac statim Deum induebant. Sic Cicero de Nat. Deorum libr. I. c. 18. dixit: quae figura, quae species, humana potest esse pulcrior? — homines esse specie deos confitendum est. — Caeterum, de huius erroris grauissimi origine constat, eum Seculo V. maxime in Aegypto viguisse atque inualuisse; postea vero hanc luem, ut ita dicam, per alias quoque regiones sensim sensimque serpsisse, nemo nescit. Ex veteris Ecclesiae doctoribus, inprimis Tertullianus Afer, et Epiphanius, Salaminae in Cypro Episcopus, apud quosdam recentiores interdum male audiunt; atque istorum defensionem nunc Auctor his duabus Dissertationibus suscepit.

Jam primo Auctoris nostri Apologiam Tertulliani causa suscepta, et prolatam, inspiciamus. Exhibet illa ab initio locorum Tertullianeorum, qui Anthropomorphismi speciem praebere videntur, explicationes quaesitas; deinde vero, Diss. Auctor Augustini testimonia, qui in Tertulliano hunc errorem reprehendisse putatur, refutauit. Ex utraque parte, ut Lectores de Cantouae diligentia et ingenio melius iudicare possint, exempla nunc quaedam commemorabimus. Tertullianus igitur in Libro contra Praxeam cap. VII. scribit: *quis enim negabit, Deum corpus esse, etsi Deus Spiritus*

eſt? Spiritus enim eſt corpus ſui generis in ſua effigie. Sed et inuiſibilia illa, quaecunque ſunt, habent apud Deum et ſuum corpus et ſuam formam, per quae ſoli Deo viſibilia ſunt etc. Quamuis hic locus primo intuitu luculentiſſime Anthropomorphismi errorem prodere videtur; tamen aliam, et longe aptiorem interpretationem Cantoua V. Cl. in medium protulit. Primo in uniuerſum, antequam ad ipſam verborum interpretationem propius accedat, Tertullianum contra Praxeam, hoc eſt virum, qui vnam ſolummodo in Trinitate perſonam admitteret, diſputaſſe, rectiſſime obſeruauit Jam quid Tertullianus per verbum *corpus* intellexerit, ſollicite diſputatum ab eo eſt. Nam primo ſtatim intuitu, verbum *corpus* a vulgari et recepto loquendi uſu longe recedere, nemo non videt atque intelligit. Diſſ. Auctor hoc verbum ambiguum ſcite per *Subſtantiam* explicauit, hancque ſignificationem, habita inprimis contextus ratione, probabilem h. l. efficere laborauit. Sed ex aliis quoque Tertulliani ſcriptis, peculiarem verbi *corporis* uſum, nullibi facile niſi apud N. T. ſcriptores obuium, (ubi σῶμα, in oppoſitione τῆς σκιᾶς, pro re quae reuera exiſtit uſurpatur,) diſcere poſſumus. Noſter igitur pag. 8. e Libro de Carne Chriſti cap. II. locum, ubi verba his ſimillima legimus: *omne quod eſt, corpus eſt ſui generis; nihil eſt incorporale niſi quod non eſt,* in auxilium recte vocauit. Ceterum, quod vel ſolum ab huius erroris ſuſpicione Tertullianum liberat, hoc eſt, quod Deo omnia ea, quae propria illi ſunt, tribuit, contra vero ubique humana quaeuis ab eo diligenter remouere ſtudet.

Alius aeque controuerſus locus in ſecundo libro contra Marcionem cap. 16. extat, cuius verba ſic habent: *quanta erit diuerſitas diuini corporis et humani, ſub iisdem nominibus membrorum tanta erit et animi diuini differentia, ſub iisdem licet vocabulis ſenſuum: quos tam corruptorios efficit in homine corruptibilitas ſubſtantiae humanae, quam incorruptorios in Deo efficit incorruptibilitas ſubſtantiae diuinae.* In his verbis, qui ab altera parte ſtant, certiſſimum Anthropomorphismi teſtimonium ſe reperiſſe arbitrantur. At quis, quaeſo, propterea

Ter-

Tertullianum haereticis, atque adeo Anthropomorphitis adſcribere audeat? nonne litterarum ſacrarum auctores, viri θεόπνευστοι, ut ad ingenium viresque hominum intelligendi eo magis ſeſe accommodarent, ſaepiſſime ἀνθρωποπαθῶς de Deo ſunt locuti? Quaecunque igitur ad phraſes Scripturae ſacrae huius generis explicandas defendendasque valent omni iure in Tertulliani cauſa tuenda, qui haud dubie ſua e inde ſumſerit, adhiberi poſſunt ac debent. Scriptores autem diuini, et Spiritus ſanctus, cuius impulſu haec quoque ſunt tradita, eiusmodi deſcriptionibus ab hominibus deſumtis, atque Deo tributis, nil niſi notitiam de Deo eiusque eſſentia, quam nemo mortalium plene et perfecte animo concipere poteſt, hominibus clariorem efficere ſtuduerunt. Porro Tertullianum ab Anthropomorphitarum ſtupore et ſomnio liberum atque longe remotiſſimum fuiſſe, ex eodem libro contra Marcionem colligi poteſt. Inprimis locus ille, qui de diuina imagine in homine habitante exponit, (*in ea ſubſtantia*, inquit, *quam ab ipſo Deo traxit, id eſt, animae ad formam Dei ſpondentis et arbitrii ſui libertate et poteſtate*,) huc trahi meretur. Haec ſi animo ab opinione praeiudicata libero expendimus, nullum de Tertulliano remanet dubium, quin de Deo recte ſenſerit.

Explicatis nunc ipſius Tertulliani locis, Auctor ad Auguſtini loca, e quibus diſſentientes argumenta depromere amant, accedit. Cantoua V. Cl. inprimis locum contra Optatum cap. 4 laudauit. *Mirandum non eſt*, *hoc* (de anima materiali) *ſomniaſſe Tertullianum, qui etiam creatorem Deum non eſſe niſi corpus opinatur.* Scite ſane Diſſ. Auctor h. l. docet, cuiusque ſcriptoris ſententiam ex ipſius verbis eſſe aeſtimandam, minime vero ex aliorum mente, qui aeque facile in errorem rapi poſſunt, iudicandam. Sed Auguſtinus bono animo, ne ſcilicet Materialiſtae, uti craſſo nomine appellantur, Tertulliani auctoritate niterentur, haec ſcripſiſſe videtur. Nam Tertullianus ab eodem, in Libro de Haereſibus, plane huius erroris expers declaratur. Porro in Commentario in Geneſin ad literam, ubi in cauſam, qua Tertullianus commotus, ut *Deum eſſe corpus* diceret, diligentius inquiſiuit, hanc inprimis adfert rationem: *quia timuit, ne nihil eſſet,*

sit, si corpus non esset. Et ipse Augustinus, in Epistola quadam ad Hieronymum, animum nominare corpus non dubitauit.

Nonnullis et Epiphanius in Anthropomorphismi suspicionem venire videtur. Argumentum principale ex verbis in laudem Audaei, Anthropomorphitarum auctoris, a illo dictis, desumitur. Verum, licet Audaeum quasi patrocinio suo Epiphanius tueri videatur, inde tamen minime sequitur, eum istius errorem probare ac defendere Imo potius, Epiphanium stultam Audaei interpretationem loci Genes. cap. I, 26. quae ansam erroi praebuisse dicitur, valde improbasse, certo constat. Sunt autem ceteroquin in Libris Epiphanii alia loca, quae, quam longe ab hoc errore abfuerit, clare et perspicue tradant. Etenim palam fatetur, Deum esse spiritum, materiae expertem, et inuisibilem. Reliqua huius generis loca, quae Noster quidem diligenter collegit, data opera praetermisimus.

Quemadmodum vero Cantoua V. Cl. in Tertulliani Apologia, Augustini iudicium, quod ab aduersariis saepissime in contrariam partem rapitur protulit; ita et Socratis atque Sozomeni de Epiphanio testimonia, quibus dissentientes niti firmiter solent, commemorauit atque explorauit Tradunt nimirum ambo, Theophilum, Episcopum Alexandrinum, composita de Deo corpore praedito controuersia, cum Epiphanio amicitiam iniisse. At haec res, etiamsi Bellarmini et Baronii iudicium taceamus, qui nec Socrati, nec Sozomeno, multum fidei tribuunt, minime extra omnem dubitationem est posita. Praecipua, quae Noster habet, eo fere redeunt: Cyrillus Alexandrinus, aliique Scriptores coaeui fide dignissimi, et qui ex instituto de Anthropomorphismo e posuere, Epiphanii mentionem non fecerunt Porro Diss. Auctor omnem criminationem Origenianis, quorum e numero ipse Socrates fuit, tribuit. Denique Anthropomorphismi defensores Epiphanius ipse haereticos pronunciat.

Haec fere sunt, quae de Cantouae V. Cl. Dissertationibus elegantissimis, pro instituti ratione, commemorare libuit. Noli autem, Lector doctissime, in his acquiescere; siquidem hae Dissertat praeter id, in quo rei caput est positum, multa lectu dignissima, veluti quae ad Origenianorum historiam spectant, exhibent.

NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipſiae

Calendis Auguſti Anno MDCCLXXIV.

NOTITIA CODICVM MANVSCRIPTORVM graecorum Bibliothecarum Mosquenſium ſanctiſſimae Synodi orthodoxae Graeco Roſſicae, cum variis Anecdotis, tabulis aeneis, et indicibus locupletiſſimis, edidit CHRISTIANVS FRIDERICVS MATTHAEI, Gymnaſiorum Vniuerſitatis Mosquenſis Rector.

Mosquae, typis Vniuerſitatis Anno 1776. pagg. omnino 66. in Folio.

Quum magna Codicum Manuſcriptorum in Bibliothecis Mosquenſibus latentium detur copia, eorumque conſulendorum doctis hominibus cum deſit cupiditas, tum negetur facultas, ſingulorum librorum argumentis nondum ſatis cognitis ac perſpectis, multisque laboribus atque moleſtiis cum hoc negotio coniunctis: magnae profecto debentur grates Clar. atque doct. *Matthaei*, qui, ut omne tempus Mosquae litteris, doctorumque uſibus ſolet tribuere, ſic quoque praeclarum nuper cepit conſilium, Codices grae-

cos Bibliothecarum Mosquenſium, deſcribendi, et munificentia ac liberalitate Celſiſſimi atque Illuſtriſſimi Principis, *Gregorii Alexandridis Potemkin*, adiutus, et nullas moleſtias perhorrescens, atque ultra tertium annum Codicibus inſpiciendis propemodum intatescens. Partis vero primae Sectione prima, quam ſolam nobis adhuc videre contigit, cum uniuerſum opus per interualla temporis prodire iubeatur, deſcribuntur Codices graeci in ſolio, qui ſeruantur in Bibliotheca ſanctiſſimae Synodi, numero quinquaginta, quorum ſingulorum argumenta, qua breuitate fieri poterit, commemorabimus.

I. Codex in charta laeuigata Seculi XV, qui fuit olim in Bibliotheca Maximi, Episcopi Cytherorum complectitur Alexandri Tralliani libros XII. Therapeuticorum, quorum librorum ordinem Cl. Mathaei diligenter notauit, et Raſis libellum de peſte fol. 112 incipientem, capitibusque XV. conſtantem. *II.* Codex chartaceus Seculi XV. aut forſan XIV. foliis CCLV. Andreae Cretenſis magnum canonem cum interpretatione copioſa continet. *III.* In Codice chartac. Sec. XV. CCCXII. foliorum, legitur Antiochi Monachi Παιδέκτης, quo capitibus LXXX. varia argumenta theologica pertractantur. *IV.* Codex membranaceus foliorum CCCXIII Seculi X. vel XI. tradit *Praxapoſtolum* ſeu lectiones ex Actis, Epiſtolis Catholicis et Pauli. *V.* Codicem chart. Sec. XV. foliorum CCCCLXIV. ſcripſit Theognoſtus Metropolita anno poſt Chr. natum 1425. Abſoluitur tribus partibus: prima pars a folio tertio ad folium 104. continet Acta Ap. ſeptem epiſtolas catholicas, et quatuordecim Pauli, cum argumentis et capitum indicibus Euſtathii; altera a folio 112. ad fol. 407. varias variorum Patrum orationes in Eccleſia praelegi ſolitas, cum ſedecim orationibus Gregorii Nazianzeni; tertia pars a folio 408. ad 464. varias Patrum narrationes complectitur. VI. VII. VIII. tribus Codicibus Seculorum XVI. et XV. continentur Ariſtotelis Metaphyſi-

ca,

ca, libri VIII. Phyſicae auditionis, cum ſcholiis Simplicii, in compendium redactis a Georgio Scholario, et varii Ariſtotelis libri, IX. Vitae Sanctorum in codice membranaceo Seculi XI. foliorum 301. leguntur. *X.* In Codice chartaceo Seculi XVI. foliorum CLXXIII. reperiuntur Arſenii Archiep. Monembaſiae *Violetum*, h. e. Prouerbia, Apophtegmata, et Sententiae ex variis auctoribus. Ex hoc libro multa multorum auctorum loca poſſe conſtitui, multa etiam ibi legi ex ſcriptis deſumta, quae vel ex parte, vel tota interierunt, Cl. Matthaei ita teſtatur, ut doctis huius libelli edendi cupiditatem iniicere velle videatur. Huius optimi viri diligentiae debentur cum ſpecimina ex Cod. XI. qui *Patericum* ſeu varias narrationes et adhortationes ex ſcriptis et vitis Patrum continet, tum Variae lectiones ex duobus fragmentis eiusdem Codicis ad vitam S. Petri ſcriptam, ut putatur, a Clemente. *XII.* Codex chartae leuigatae foliorum CLXXXV. Seculi XV, cui ineſt Origenis *Philocalia*, conſentit in numero capitum cum editione Contabrigienſi A. 1658. in 4 *XIII.* Varia ſcripta Barlaami Monachi aliorumque, contra, Latinos v. g. de primatu Papae, de proceſſione Sp. S. codice chartae laeuigatae fol. 132. Sec. XVI. legere quis poterit. *XIV. XV.* Cum in Codice membranaceo Sec XI. fol. CCLI. reperiantur 42. orationes Baſilii M. omnes iam editae: in alio Sec. XI. fol. CCCLXVII. varii leguntur libri, quorum in numero ſunt Baſilii Archiep. Caeſareae in Cappadocia oratio in Spiritum S. Narratio miraculorum Martyris Georgii, Vita Simeonis, Narratio certaminis et miraculorum S. Modeſti. *XVI. XVII.* His duobus Codicibus inſunt orationes Baſilii M. utrique ſcripti ſunt Seculo XI. unus foliorum CCCVI. alter fol. CCCLXXVII. diuerſum orationum ordinem in Cod. XIV. et XVII. ſcire ſi quis deſideret, et huius deſiderio diligentia Matthaei V. Cl. ſatisfecit. *XVIX.* In hoc quoque Codice ſeculi XI. fol. 198 leguntur nouem orationes Baſilii M. et epiſtola Gregorii Nyſſeni ad fratrem Petrum Episcopum. *XIX.* Iſto codice Metrophanes Hie-

romonachus A. C. 1475. descripsit Genesin et Exodum cum catena patrum, reliquos libros Mosis sine scholiis, librum Josue, Judicum, Judith, Tobiae Chronicon Eclogam, ex Gregorio Nysseno, et alia. *XX.* Codex membranaceus ut et *XXI. XXII. XXIII.* complectuntur orationes, et varios libros Basilii M. scriptique Seculo XI. videntur, atque translatus vigesimus tertius ex Iberorum monasterio putatur. *XXIV. et XXV.* In utroque Codice, altero chartaceo saeculo Sec. XV. fol. 278. altero Sec. XI. fol. 430. reperitur catena Patrum in Esaiam, sed una ab altera multum diuersa. *XXVI.* In Codice membranaceo Sec. X. fol. CCCIX. varii libri, inprimis elogia sanctorum, leguntur, atque videtur iste Codex ex sancta Laura Athanasii huc translatus esse. *XXVII, XXVIII, XXIX.* Tribus Codicibus Seculis X. et XI. scriptis continentur Basilii M. Ascetica, sed diuerso ordine; priori quoque adiectae sunt Athanasii responsiones, et Nili capita CLII. *περὶ προσευχῆς.* *XXX.* In prima parte codicis chartacei Sec. XV. fol. 277. scripta a Nicodemo quodam, a fol. 7. ad fol. 265. reperiuntur libri V. T. omnes, praeter prophetarum libros; altera vero pars ab alio, eoque diligentiori scriba, Sec. XV. scripta, Ecclesiasten, Canticum, et Sapientiam Salomonis complectitur. *XXXI.* Eadem est huius Codicis ratio, seculo X. scripti fol. 440. Recentior manus Sec. XV. in charta usque ad fol. 59. notauit varietates Aquilae, Symmachi, Theodotionis, et reliquorum. Liber Geneseos diuisus est in capita 150, quorum argumenta in fronte foliorum leguntur. *XXXII.* Codex membranaceus Sec. X. fol. 198. complectitur Chrysostomi homilias in Genesin, inde ab homilia *XXXIII.* ad *LXVII.* At *XXXII.* Codex chartaceus Sec. XVII. foliorum CVI. cum et propter negligentiam scribae, et propter argumentum, iudice Cl. Matthaei, non sit magni pretii; nec est quod huic describendo immoremur. *XXXIII.* Maioris momenti videtur esse codex membranaceus Sec. XII. fol. 394. in quo reperias Constitutiones Pauli et Petri, canones Patrum, variorum

Im-

gitized by Googl

Imperatorum Nouellas, collectionem eorum quae in Codice, Digestis, atque Nouellis leguntur de Episcopis, Clericis, eo Monachis. *XXXIV.* Qui hunc proxime sequitur codex chartaceus Sec. XV. ab initio est mutilus, complectitur vere collectionem canonum cum interpretatione Ioannis Zonarae, ut doct. Matthaei sibi quidem persuadet. *XXXV.* In codice chartaceo Sec. XVI. fol. 256. Acta Concilii Florentini legas. *XXXVI. et XXXVII.* His duobus Codd. membranaceis Sec. X. scriptis, vno fol. 169. altero fol. 200. insunt Dionysii Areopagitae scripta, additis in margine scholiis, et *XXXVIII.* in Codice membr. exeunte Sec. XII. scripto fol. 127. Dorothei Abbatis opera Ascetica leguntur. *XXXIX. et XL.* Uterque codex Sec. XI. fol. 247. et fol. 175. continet Ephraemi Syri scripta, priori tamen septem orationes aliorum insertae sunt. *XLI.* Codice membranaceo Sec. X. fol. 160. cum vitae atque martyria Sanctorum descripta, tum epistolae Gregorii Nazianzeni et Basilii M. mutuae insertae leguntur. *XLII—XLIX.* sunt Codices Euangelorum *XLVI.* tamen est codex chart scriptus a quodam Benedicto, anno p. C. n. 1552. atque complectens Xiphilini Archiep. Constantinop. 37. homilias in Euangelia. *L.* Ultimus denique, qui hac Sectione describitur, Codicum, est Sec. XV. scriptus fol. 509. atque Euthymii Zigabeni Panopliam complectitur. Singulorum igitur Codicum breuiter mentionem fecimus, nullo alio consilio, quam ut, si qui sint, quibus non contingit a Cl. Matthaei editam Notitiam Codicum suis perlustrare oculis, non ignorent, quae sint argumenta Codicum Graecorum in Bibliothecis Mosquensibus reperiundorum, utque Lectorum beneuolorum gratiam inesamus, optantium, ut doct. Matthaei de litteris praeclare, atque in dies magis, egregie mereri studens, hanc primam Sectionem propediem aliam sequi iubeat, nec prius, quamuis magno illius desiderio teneamur, Mosqua decedens in patriam redeat, quam hoc magnae utilitatis opus absoluerit.

CAROLI ANDREAE BEHII D. POES. PROF.

Publ. Oräin. Lipſ. de Lectione Scriptorum veterum Graecorum Latinorumque ad ſenſum honeſti morumque probitatem referenda,

Diſſertatiuncula.

Qui non honeſtate, ſed commodis ſuis, non utilitate, ſed gloria, ſtudiorum rationes metiuntur; adeoque non qua ratione ingenii ſordes deponantur, aut literarum curentur vulnera, ſed quo modo laus captetur, quaerendum eſſe exiſtimant, iis fortaſſe tenuis, et, ne quid grauius dicam, inepta haec diſſertatiuncula videbitur. Quibus ut ſuum ſenſum non inuidemus, ita firmiter tenemus, veram gloriam non aliunde, quam a multis magnisque, vel in patriam, vel in ciues ſuos, vel in uniuerſam hominum ſocietatem meritis proficiſci, et qui aliorum commoda proferre ſtudeat, eum eſſe laude dignißimum. *Antoninus* quidem Imperator et Philoſophus, Libro V. Πρὸς ἑαυτὸν cap. 29. hominem κατὰ φύσιν ζῷον κοινωνικὸν appellat, hoc eſt, animal a natura ita factum, ut aliis quid impertire, et cum iis communicare poſſit, et vero etiam debeat. Neque dubito, quin prudentes et aequi lectores in hoc mecum conſentiant, eum maximo ſibi beneficio quemque obſtringere, qui, ut animum ipſe ad omnem honeſtatem excoluit, ita, quo modo erudiri alii poſſint, oſtendere iis et demonſtrare, vel ſuo ipſius exemplo valeat.

Cum hoc tempore ſcriptionis edendae ſuppeditata mihi occaſio eſt, fanaticorum voces, legendis graecis latinisque Scriptoribus peiores fieri adoleſcentes, et paganos, frangere conſtitui, atque perſpicuum facere, eam lectionem ad ſenſum honeſti morumque probitatem omnino pertinere. Ha-

Habet ea res cum meo munere maximam coniunctionem, eſtque iis, quibus potiſſimum ſcribo, conuenientiſſima, atque ad rationem temporis accommodatiſſima. Nam crebras atque grauiſſimas de re ſcholaſtica deſidente, et magis magisque labente, querelas, praeſertim noſtris in regionibus, quis non audit? Sed hae, ne tum quidem gratae, quando neceſſariae ſunt, nunc certe a principio abſint.

Neque vero noſtri inſtituti eſt, omnes illarum querelarum cauſas inueſtigare, et quomodo ſit iis occurrendum docere. Sufficit nobis indicaſſe, non modo literarum doctrinarumque detrimenta, ſed honeſtatis etiam probitatisque defectus, vulgo a re ſcholaſtica non bene conſtituta arceſſi; quo autem iure, quaue iniuria id fiat, nunc non inquiremus. Cum iis tantum res nobis erit, qui ſcholas noſtras criminantur, nocere moribus, quod in iis adoleſcentum ingenia lectione Scriptorum veterum Graecorum Latinorumque, plus iuſto, ut aiunt, exerceantur, et ſubigantur. Nec noſtris demum temporibus haec criminatio nata, ſed, quantum ſcio, iam antiquiſſima Eccleſiae Chriſtianae aetate a nonnullis, Judaico forſan odio aduerſus literas concitatis, occupata, et inde ad eos, qui religioſiores mallent videri, quam eſſe, propagata eſt. Veruntamen omnibus quoque retro ſeculis exſtitiſſe conſtat viros, pariter eruditos atque pios et ſanctos, qui illorum peruerſitatem caſtigarent, literarumque Graecarum et Latinarum ſtudia ab illa calumnia vindicarent. Quo magis mirum, iſtas querelas usque repeti, quae, ſi recte cognoſcantur, nec pietatis, nec humanitatis ſpeciem habent. *Baſilius* quidem *magnus* integram nobis orationem reliquit, qua oſtenderet, qui, et quomodo fructus ex libris veterum graecis capiantur, et permulta *Gregorii Nazianzeni*, *Clementis Alexandrini*, *Hieronymi*, *Auguſtini*, *Lactantii*, aliorum veterum eccleſiae doctorum, afferri poſſent teſtimonia, quibus haec ſtudia commendantur; niſi ab inſtituto noſtro alienum eſſet, et alii iam dudum

dum id praeſtitiſſent. Hoc autem neminem fugere debet, *Lutherum* noſtrum, in ſcriptis ſuis, creberrime, et interdum magna cum feueritate, lectionem veterum Scriptorum ſtudioſis literarum, et in ſcholis, et in Academiis, inculcare. Cui quantum ipſe tribuerit, cognoſcere licet e loco quodam, quem inter multos alios, hanc in rem egregios, ex eius Oratione ad Proceres Germaniae ſcripta, de ſcholis conſtituendis, enotauimus. *Quanta non ducor poenitentia*, inquit vir aetate et meritis venerabilis, *ob non plures poetas et hiſtoriographos a me lectos, et a nemine mihi traditos: quorum loco ſtultorum Philoſophorum nugas inanes, et ſophiſticam barbariem, immenſis et vigiliis et laboribus, nec minore ingenii diſpendio, et pretioſiſſima temporis iactura, diſcere cogebar; quam fecem nec hodie prorſus exhauſi.**) Quis autem ignorat, quanta cum induſtria diligentiaque, *Melanthon*, communis ille Germaniae praeceptor, et ipſe ſcripta veterum Graecorum Latinorumque verſauerit, et quam ſedulo, quamque ſeuere, ad eorum lectionem ubique iuuentutem adhortatus ſit? Omitto reliquos Theologos inter noſtrates facile principes, qui eadem via ad veram eruditionem contenderunt, et alios ea ducendos recte exiſtimarunt. Quodſi lectionem Scriptorum veterum Graecorum Latinorumque honeſtati vitae, morumque probitati obeſſe putas, iſtos viros, (ſed quantos, quamque egregios,) aut truncos et ſtipites fuiſſe, aut per malitiam et deſiderium perdendi omnia, peſſime generi humano conſuluiſſe dicas, neceſſe eſt. Mihi vero potius videntur probe intellexiſſe, ex literis Graecis Latinisque, in ſtudio honeſtatis non modo nihil detrimenti, ſed multum adeo vtilitatis capi. Quod quomodo ſe habeat, iam dicam. Etſi enim contra laruas et umbras pugna-

*) Vtimur latina huius Orationis verſione, ab Anonymo quodam facta, quam *Nicol. Schneccerus* adiecit Libello ſuo, quem Notationem de ſtudio Sacrae Theologiae inſcripſit.

Digitized by Google

gnare quibusdam possimus videri, tamen aliae nobis fuerunt causae, supra quoque commemoratae, quibus ad hanc rem proponendam impelleremur. Neque vero dicimus, veteres Graecorum atque Latinorum libros propterea legendos esse, ut inde sensus honesti concipiatur, probitatisque studium incendatur et alatur: at cum nemo verae accurataeque eruditionis et doctrinae studiosus hoc literarum genere carere possit, ostendere in animo est, tantum abesse, ut ab illorum librorum lectione corruptio morum et improbitas timenda sit, (quae est stulta fanaticorum opinio,) ut potius ab ea, recte instituta, plurimum possit ad studium recti honestique adiumenti peti. Quod ut appareat, erit nobis explicandum, quid scripta veterum Graecorum Latinorumque ad sensum illum honesti et morum probitatem valeant; ostendendumque deinceps, quo debeant modo tractari, ut hunc fructum studiosa istarum literarum iuuentus percipiat.

Sensus autem honesti in eo, nisi fallor, cernitur, ut scias, quae hominis actiones cum legibus naturae, iisdemque diuinis, consentiant, quae minus: quod qui recte et firmiter tenet, adeoque in dirigendis actionibus suis omnibus id agit, ut isti normae conueniant, utque pulchritudinem, constantiam, ordinem in consiliis factisque conseruare studeat, eum probitati morum operam dare recte dixeris. Jam vero constat, ad illam scientiam non uno modo peruenirì. Nam vel sensu quodam diuinitus animis nostris insito cognoscimus, alia esse facienda, alia omittenda; vel exemplis utroque in genere illustribus instruimur. Primum igitur, aut omnia me fallunt, aut ex libris Graecorum Latinorumque scriptorum certissime discimus, hominum animos, etsi nullis a natura virtutum seminibus gaudeant, tamen ita conditos esse, ut cultum honestatis capere possint. Nam ego sic statuo, de indole et naturali hominis conditione posse non melius iudicari, quam si eam in homine, qua-

lis a natura eſt, nondum cognitione officiorum diuinitus imbuto, inueſtigatam deprehenderis. Quanquam enim largior, educationem diſciplinamque in formando hominis de pulchro et turpi, de honeſto et inhoneſto, ſenſu, plurimum valere; neminem tamen arbitror futurum, qui, re accuratius conſiderata, non intelligat, eo ipſo ſe prodere ingenium hominis, et manifeſtum fieri, prout diſciplina et inſtitutione aliorum quis bene vel male utitur. Nero quidem, Caeſarum Romanorum peſſimus, optimum praeceptorem nactus Senecam, improbitate malitiaque doctrinam eius ita eluſit, ut Suetonio auctore, petulantiam, libidinem, luxuriam, auaritiam, crudelitatemque, in eo naturae vitia eſſe appareret. Fac vero, naturae peruerſitatem educatione et inſtitutione liberali ſaepiſſime corrigi, nemo tamen negabit, illa, quibus in animo ſenſus honeſti fingitur, praecepta, ab ipſa hominis rerumque humanarum natura duci. Quae quamuis omnibus ſine ulla dubitatione hominibus communis eſt, nobis tamen, qui doctrina diuinitus tradita gaudemus, multo emendatior atque excellentior; ſi in eius vim accuratius inquirere velimus, opus eſſe intelligimus, ut eos audiamus, qui ſola ratione, quid honeſtum eſſet, cognouerunt, conſiderata animi humani corporisque natura, proprietatibus, facultatibus, propenſionibusque inſitis, et explorata ceterarum rerum ratione, quae aliquam in hominem vitamque humanam poſſent vim habere. Ita vero, quod volumus, obtinuiſſe nos arbitramur, nimirum, ſcripta veterum Graecorum Latinorumque ſtudioſe lecta, ad ſenſum honeſti formandum non parum adiumenti afferre, quod ex iis cognoſcitur, quae ſit naturae lex et ratio, quamque ea in animum hominis vim habeat. Nam ſiue proborum cupiditatem laudis praemiorumque ex recte factis, ſiue ſceleratorum metum poenae turpitudinisque ex flagitiis, ſpectes; in omnibus aliquem honeſti ſenſum agnoſces, quem nulla vis extinguere potuit. Vnde fit, ut illorum lectio, recte inſtituta, eo inprimis valeat, ut bona naturae noſtrae per-

perſpiciamus, et perficere ſtudeamus. Quo in ſtudio, cum conſentiente tota Philoſophorum cohorte, omnia fere redeant ad praeceptorum grauitatem, et exemplorum copiam, diſpiciamus, quem hic uſum aſſidua et diligens Scriptorum veterum Graecorum Latinorumque nobis praeſtet. Hic vero tam larga ſeſe mihi offert differendi materia, ut, unde exordiar, aut ubi deſinam, vix reperiam. Nihil itaque dicam de Philoſophorum Graecorum et Latinorum ſcriptis, quibus ex inſtituto id agunt, ut mores hominum emendent, et ad honeſtatem animos alliciant: quamquam eorum in hoc genere philoſophandi rationem toto coelo praeſtare ea, quam recentiorum plerique ſequuntur, aequus et peritus rerum aeſtimator mecum exiſtimabit. De Poetis tantam et Hiſtoricis loquar, quidque eorum ſcripta in ſtudio honeſtatis probitatisque proſint, quam fieri poteſt breuiter ediſſeram. Primum quidem hoc praecipui habent Poetae, inprimis Graeci et Latini, et ſi qui ſunt horum imitatores, ut cum utilitate delectationem coniungant: unde fit, ut ſaepe numero ſcripta eorum ſint ſcriptis Philoſophorum tanto utiliora, quanto iucundiora ſunt. Nec immerito Horatius hanc veriſſimam iuſtiſſimamque poetae laudem tribuit:

Quid ſit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non,
Plenius ac melius Chryſippo et Crantore dicit.

Plenius quidem, quod non ieiunis definitionum partitionumque formulis lectorem fatigat, ſed morum affectuumque humanorum imaginem, et uniuerſam vitae communis rationem, tot, tamque variis in omni genere exemplis, accurate et perfecte exprimit; melius vero, quod non monitis ſolum et praeceptionibus, nudisque ſententiis docet, ſed iucunditate carminis, pulchritudine imaginum, fabulae artificio, veritateque imitationis, animum lectoris ad ſe rapit, et ita tenet, ut ad honeſtatem vel inſcium, vel etiam inuitum deducat, cum praecepta non rationi ſolum commen-

det, ſed infundat etiam atque admiſceat affectibus. Quae cum ita ſint, ut praeter alios Robert. Lowth egregie docuit, Libro nunquam ſatis laudato, *de Poeſi Hebraeorum Sacra*, Praelect. 1. facile intelligi poſſe putamus, nullo modo iuuenes a lectione Poetarum Graecorum Latinorumque arcendos et auocandos, ſed ad eam potius impellendos et incitandos eſſe. Accedit, quod Poetae, ſuaui iſto et rotundo dicendi genere, fortius mouent, et quaecunque breuiter ſimpliciterque praeceperunt, memoriae infigunt altius. Etſi vero haec maxime volumus de iſtis veterum carminibus accipi, quae utilia morum praecepta, egregias numinis diuini virtutisque laudes, et reconditas atque abſtruſas ſententias continent: tamen nec cetera prorſus reiicienda eſſe credimus. Nam ipſi comoediarum auctores, quibus plurimos maxime conſtat infeſtos eſſe, quid aliud voluerunt, quam communium morum caſuumque exempla proponere, et conſiliorum humanorum quandam imaginem depingere, ut ea veluti admoniti, prudentius de rebus humanis iudicemus, et quomodo mores, totamque vitam noſtram componamus, doceamur.

Huc quoque referrem ἐπέων poetarum, quibus deorum ſuorum multitudinem, natales, facinora, merita celebrant; niſi longe aliam earum rationem eſſe ipſi gentilium Philoſophi affirmarent. Ariſtoteles quidem adeo neceſſarium eſſe contendit, ut poetae crebram in carminibus ſuis mentionem deorum faciant, ut iis quae finxerint, ſanctitatem quandam et maieſtatem concilient, et rude vulgus, quod magis fabulis, quam veritate teneatur, ubique et ſemper religionis admoneant. Nec inde periculum noſtris hominibus, qui talia legunt, timendum eſſe cenſeo: quin potius cognita illorum cura diligentiaque deorum ſuorum, qui nihil erant, colendorum, multum opinor adiuuari alique poſſe noſtrum in Deo vero omni pietate venerando ſtudium, inprimis ſi miſeram illorum hominum in tanto ſtupore con-

di-

ditionem, cum magna noſtra per veritatem euangelii felicitate comparemus.

Sed aperiemus iam fontes in ſcriptis veterum Graecorum Latinorumque, ex quibus aliquis honeſti ſenſus, noſtro quidem iudicio, hauriri poſſit. Ac profecto ſaepe miratus ſum homines, quos maxime decebat humanitatis eſſe ſtudioſos, tam inhumanos eſſe, ut lectione horum librorum, qui optimarum artium vias aperiunt, et ſine quibus ſtudia humanitatis plane nulla ſunt, tam ſeuere interdicerent, et qui eos legerent hos pariter omnes gentilismi poſtularent et condemnarent. Multa iſtiusmodi dicantur in quorundam ſcholis; ſed credere omnia vide ne non ſit neceſſum. Salua nobis res eſt. Scripta veterum Graecorum et Latinorum praeceptis morum ſaluberrimis, et exemplis maxime illuſtribus eſſe pleniſſima, omnis erudita antiquitas, et recentior aetas perſpexit. Nec difficile fuerit oſtendere, aſſidua atque diligenti horum lectione, in ſtudio honeſtatis plus profici poſſe, quam ex ieiunis atque frigidis recentiorum quorundam de moribus praeceptiunculis: quarum ſi quis mihi in vita recte inſtituenda utilitatem monſtrauerit, ego ſtellas aquam potare, quae a ſole illis ordine miniſtretur, cum Luciano facile defendam. Nam ut a Poetis transeam ad veteres Hiſtoricos, nullo dubitari poteſt modo, quin nulla ſtudiorum humanitatis pars, et iucundior ſit, et fructuoſior, Graecorum Romanorumque hiſtoria. Mitto iam, quod ille apud Platonem ſacerdos Aegyptius Solonі dixiſſe narratur, ſemper pueros eſſe, qui vetuſtatis cognitione careant: illius quidem omnium rerum humanarum moderatricis prudentiae non aliunde maior vis, quam ex hiſtoria colligi poteſt. Enim vero vix ullius gentis hiſtoria eſt, quae aut magnitudine, aut pulchritudine, aut virtutum et vitiorum omnis generis exemplorum multitudine et varietate, poſſit cum Graecorum Romanorumque hiſtoria contendere. Cuius per ſe tanta pulchritudo eſt,

ut etiamsi horrido aliquo et inculto orationis genere perscripta esset, tamen studia hominum excitare posset: sed nacta est eiusmodi scriptores, quorum in dicendo praestantia rerum magnitudinem assequeretur. Quos ut tacitus admirari malo, quam laudando tenuitatem prodere; ita me operae pretium facturum arbitror, si, quem praeter cetera commoda usum in formando honesti sensu, et probitate morum adiuuanda, eorum lectio habeat, demonstrem. Nam siue consiliorum factorumque et euentorum humanorum cognitio, siue exemplorum virtutis vitiique contemplatio, ad honestatem mores conformare videatur; quem scripta Graecorum Latinorumque historica in eo nihil adiuuant, cum nec aliis humanis magnopere profecturum arbitror.

Nec de hoc dubitare poterit, qui vel paucos huius generis libros recte et accurate legerit. Nam ut ab ultimo incipiam, ab exemplis maxime illustribus doctrinam de moribus maximam nanciscivim, uno omnium Philosophorum consensu constat: quorum cum insignem multitudinem varietatemque Scriptores Graeci Latinique collectam conseruauerint, quis lector sobrius, et mente docili praeditus, iis non moueatur, ut, virtutis pulchritudine captus, eam statuat sequendam esse? Frugalitate atque temperantia Lycurgus, Solon, Philopoemenes, Quintius Cincinnatus, Catones, aliique, gloriam sibi atque laudem tantam comparauerunt, ut et a suis colerentur, et apud posteros in admiratione essent. Quos ne vixisse quidem sciremus, nisi veterum monumenta memoriam eorum ab obliuione vindicassent. Neque pietatis erga parentes et patriam, ceterarumque virtutum exempla egregia, Scriptorum Graecorum et Latinorum diligentia nobis inuidit; e quorum libris collectionem fecit Valerius Maximus, hac tota de re videndus. Verum profecto non eiusdem videtur esse animi virtutem laudare et vitium amplecti; non serio laudat, qui non et concupiscit, non ex animo admiratur, qui non et imi-

imitatur. Cicero quidem, vir maxime probus et honeſtus, ſe, quae ſumma ſint, his ex fontibus hauſiſſe ingenue profitetur. *Niſi multorum praeceptis*, ait in Orat. pro Archia, *multisque literis mihi ab adoleſcentia ſuaſiſſem, nihil eſſe in vita magnopere expetendum, niſi laudem atque honeſtatem: in ea autem perſequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atque exſilii, parui ducenda eſſe: nunquam me pro ſalute veſtra in tot ac tantas dimicationes, atque in hos profligatorum hominum quotidianos impetus, obieciſſem.* Porro ad emendandos mores, et coercendos deprimendosque hominum inſolentium animos, quantum conferat fortunae mobilitatis, rerumque humanarum viciſſitudinis contemplatio, nemo ignorat. Atqui haec contemplatio veterum Hiſtoricorum lectione ita alitur et adiuuatur, ut, niſi animus ad omnia virtutis incitamenta plane induruerit, et quaſi callum duxerit, magna inde honeſtatis adiumenta habiturus ſis. Quis enim tam durus atque excors eſt, ut non moueatur atque percellatur variabili rerum humanarum conditione, quam, auctoritate ſcriptorum veterum, et mutationes imperiorum, et priuatae ſingulorum hominum ſortes loquuntur? Aſſyrios opprimunt Medi; hos vix imperio potitos deturbant Perſae; Perſas expugnant Graeci, quibus oſtenſum magis, quam vindicatum rerum dominum, Romanis cedit: nec horum quidem felicitas, quanta quanta fuerit, ſi calculos recte ponis, valde diuturna fuit, ſed paulatim lapſa, ad extremum, cum mole laboraret, ſuo ipſius pondere ruit. Ac ne ſim in re manifeſta longior, tantam rerum humanarum viciſſitudinem vel ſola Graeciae hiſtoria demonſtrat, ut, quo diligentius in eam intueor, eo magis auctoritatem *Aeliani* ſequendam eſſe putem, qui libro IV. Var. Hiſt. Graeciae primum inter inſignia mutationis rerum exempla locum tribuit. Nec facile quis incertos rerum humanarum caſus enumeret, quibus pleni ſunt libri veterum Graecorum et Latinorum. His quidem conſideratis, *Diodorus Siculus* Libr. XVIII. Biblioth. prudenter monuit; Τὶς γὰρ ἂν

ἂν λαβὼν ἔννοιαν τῆς κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον ἀνωμαλίας, καταπλαγείη τὴν ἐπ' ἀμφότερα τὰ μέρη τῆς τύχης παλίρροιαν; ἢ τίς ἂν ταῖς κατὰ τὴν εὐτυχίαν ἐξουσίαις πιστεύσας ἀναλάβοι φρόνημα μεῖζον τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας. His itaque exemplis ſcripta veterum hiſtorica, ad vitam ſobrie prudenterque inſtituendam, lectores ſuos incitant. Verum alia quoque eorum commendatio ex eo accedit, quod vix fieri poſſe putamus, ut, qui haec diligenter cognouerit, non ubique diuinae prouidentiae, tum in rebus ſecundis hominum, tum in aduerſis, veſtigia impreſſa deprehendat. Vnde, quam illa literarum monumenta habeant cum religione coniunctionem, facile poteſt intelligi. Mihi quidem talia in veterum ſcriptis legenti ſaepe in mentem venit pulcherrimum illud praeſentiae diuinae, et curae rerum omnium, encomium, quo opus ſuum *Aratus* exorſus eſt:

— μεσταὶ δὲ Διὸς πᾶσαι μὲν ἀγυιαὶ,
Πᾶσαι δ' ἀνθρώπων ἀγοραὶ· μεστὴ δὲ θάλασσα,
Καὶ λιμένες· πάντῃ δὲ Διὸς κεχρήμεθα πάντες·

Neque vero alios tam coecos eſſe exiſtimauerim, ut, ſi velint, idem mecum perſpicere nequeant. Ceterum hac de re, praeter Theologiae naturalis auctores, expoſuerunt *Huetius* in Demonſtrat. Euangel. et *Grotius* de Veritate Relig. Chriſt.

Haec hactenus, pro argumenti quidem amplitudine breuiter diſputata, ſufficient, ni fallor, ad demonſtrandum atque confirmandum, ſatis uberem eſſe, quem Scriptorum veterum lectio ad ſenſum honeſti formandum, probitatemque morum adiuuandam, oſtendat, et uti volentibus offerat, fructum. Nec eo quidem carere poteſt, nec unquam caret, ſi modo recte inſtituatur talis lectio. Venimus igitur, neceſſitate eo delati, ad alterum, quod hac ſcriptiuncula explicandum ſuſcepimus, ut oſtendamus, quo tandem

pa-

pacto animi iuueniles praeparandi ſint, ut ex lectione Scriptorum veterum Graecorum Latinorumque illo fructu potiantur. Ego quidem ſic ſtatuo, omnem peruerſitatem prauitatemque, quam animi moresque multorum ex harum literarum ſtudio traxiſſe dicuntur, non tam ipſi rei, quam potius vel diſcentis ingenii vitio, et animo mala educatione corrupto, prauisque cupiditatibus occupato, vel negligentiae doctorum, tribuendam eſſe. Magni utique refert, unde honeſtatis probitatisque elementa primum hauriantur; tum, quem ad haec ducem nanciſcatur adoleſcens, praeſertim rudibus illis annis, quibus ingenium, veluti cera mollis, in omnem fingentis habitum ſequax eſt. Quanquam vero fortaſſe non prorſus falſum eſt, quod Ariſtoteles alicubi dicit, adoleſcentes philoſophiae morali diſcendae non idoneos eſſe: tamen eius auctoritatem eo valere non putamus, ut, quod omnes, humanitate ita poſtulante, largiuntur, in dubium quis vocare poſſit, et negare audeat, a teneris ſtatim vnguiculis, ut aiunt, animum ſenſu quodam honeſti imbuendum eſſe, ut exuta omni ferocitate miteſcat, et placide arripiat ea, quibus ſtimuli ad emendandos mores efficaciſſimi concipiantur. Quo in negotio cum, vnanimi doctorum prudentiorumque conſenſu, bonae literae plurimum nobis praeſtent, multum intereſt ſcire, quantum, et quo modo, ex earum fontibus hauriamus. Sapienter itaque et recte a maioribus inſtitutum eſſe arbitror, ut a prima ſtatim aetate pueri literis Graecis Latinisque imbuerentur. Vnde intelligimus neceſſarium eſſe, ut non modo mature diſcant iuſtum his literis pretium ſtatuere, ſed in ipſa quoque Scriptorum veterum lectione aſſuefiant diligenter obſeruare, quo pacto non ſolum iis animus paſcatur atque delectetur, ſed ingenium etiam alatur, intelligentia acuatur, ſenſus honeſti conſeruetur, virtutisque ſtudium adiuuetur. Sed in his veterum ſcriptis ad hunc uſum transferendis, tanquam in tabula quadam Apellis, magni refert, quis adſit commonſtrator. Qui ſi contingat peritus et egregius artifex,

illorum lectio bonis honestisque moribus non parum adiumenti afferet.

Diligenter vero et studiose notandi sunt loci, qui hanc ad rem aliquam habere vim videantur; quorum quosdam supra posuimus, pluresque indicare poteramus, si omnia hoc scripto comprehendi licuisset, aut quae ab aliis dicta essent repetere animus fuisset. Neque vero quicquam honestatis studium ii iuuare videntur, qui ex omnibus promiscue fabulis, et ex mythologia poetarum veterum, nihil nisi praecepta ad vitam et mores pertinentia arcessunt. Quod iam olim quosdam in enarrandis Homeri carminibus feciſſe ostendit *Longinus*, in libello qui a Suida ipsi tribuitur, *Homerus fueritne Philosophus?* quod argumentum etiam nostris temporibus tractauit *Theophilus Stollius*, praeceptor olim meus in Dissertatione: *An Homerus fuerit Philosophus moralis* Quamuis enim huius generis fabulis, (nam de morali earum genere certe res est,) non omnem in moribus conformandis utilitatem denegamus, tamen eorum rationem plane non ferimus, qui allegorias in iis interpretandis consectantur, et anilis philosophiae materiam colligunt. Nam pleraeque potius poetici ornatus causa, et hoc consilio fictae atque elaboratae videntur, ut oblectatione lectorem tenerent, attentumque et discendi cupidum redderent, utque illud verum, quod proprie enunciatum sola a nobis mente arripi potest, sensibus quoque obiiceretur, et ita animo altius infigeretur. Veruntamen interpretationem harum fabularum, rerumque mythologicarum, qua accurata scriptorum veterum enarratio carere non potest, non in uniuersum reiicio, sed eas tantum non obtorto quasi collo, praeter scriptoris consilium, in hunc usum, de quo hoc loco disputamus, cogendas esse nego. Neque hunc usum obtinebunt ii, qui, cum Scriptores Graecos Latinosque legunt, aut enarrant, in explicandis verbis loquendique formulis toti haerent, et, ut ita dicam, spreto nucleo cortices studiose et cum

cum ſudore excutiunt. Quamuis enim libenter concedo, et ipſe acriter defendo, ſcripta illa praeſertim propterea legenda eſſe, et mature verſanda, ut Grammaticam inde diſcas, linguarumque cognitionem tibi compares, ſine quibus nemini facile ad litterarum doctrinarumque theſauros aditus patet: tamen nolim tam iniquus eſſe, ut huius lectionis utilitatem tam anguſtis limitibus circumſcribam. Ac profecto vereor, ne aduerſarii atque inimici librorum veterum, illo fructu, quanquam ſatis magno, pro ſua ſcilicet ſubtilitate, neglecto, mox, quod volunt, obtineant, et Scriptores Graecos atque Latinos, infamia notatos, finibus ſuis plane depellant: quod iam pridem tentatum eſſe, Terentius, Valerius Maximus, et quis non Scriptor gentilium Latinus, in Chriſtianum transformatus, teſtatur. Cui quidem periculo caueri poteſt, ſi tenera adoleſcentulorum aetas ita horum librorum lectione erudiatur, ut ſimul ad rerum cognitionem perducatur, nec quidquam temere praetermittatur, quod ad animum vitiis purgandum, et ſenſu honeſtatis imbuendum, facere videatur. Nec huic operae in tractandis veterum libris materiam deeſſe, vel ex iis, quae pro inſtituto meo ſupra protuli, intelligi poteſt. Nam et in ſententiarum grauitate, elegantia, ac vel ſimplicitate, vel ſubtilitate, et in exemplorum multitudine varietateque, egregium et efficax honeſtatis morumque adiumentum eſſe conſtat. Ad haec igitur, qui legendis Graecorum Latinorumque ſcriptis moribus proficere cupit, diligenter attendere, et ea, uti loquuntur, in ſuccum et ſanguinem vertere debet. Quemadmodum enim in mente pictoris eximia quaedam pulchritudinis ſpecies inſidet, quam intuens, et in ea defixus, ad illius ſimilitudinem artem et manum dirigit: ita et nos formam quandam honeſtatis animo imprimere debemus, quam aſſidue contemplemur, et in conſilium adhibeamus, quoties vel de noſtris, vel de aliorum moribus atque officiis, iudicaturi ſumus. Quod quidem ita fiet, quando lectiſſimorum Scriptorum ſententias diligenter cognouerimus.

In exemplis porro virtutis vitiorumque a Scriptoribus Graecis et Latinis propositis considerandum, qui sint hominum mores, quae studia, qui affectus, quae consilia, actiones: in ipsis affectibus, quae causae, adiuncta, progressiones, effectus; actionum denique causae, modus agendi, eventa, spectari debent. Nec in his recte cognoscendis veterum illorum Scriptorum diligentia studia nostra eludet. Pleni sunt libri eorum, locis, in quibus hominis naturam, vimque omnem humanitatis, et causas eas, quibus aut incitatur mentis animique impetus, aut retunditur, eiusque omnes motus, oratione tam diligente et graui, quam elegante, non modo explicant, sed effingunt, planeque oculis subiiciunt. Haec ut non modo recte intelligant, sed memoriae etiam mandent, semperque in promtu habeam, tirones admonendi sunt. Ita vero fiet, ut in dies non fiant modo doctiores, sed etiam meliores, utque non obscura sit eorum in scriptis veterum legendis diligentia, sed in formandis honestate moribus conspicua, et in tota denique vita, communi maxime, fructuosa. Quo pertinere etiam videtur tota illa apud Xenophontem disputatio Socratis cum Euthydemo. Hic enim adolescens, in colligendis veterum libris valde studiosus, sola eorum ope putabat se eo progressurum esse, ut doctorum institutionem spernere, et sua ipsius ingenii vi, atque lectionis diligentia, Sapientum octauum esse posset. Qua adolescentis temeritate perspecta, Socrates eum ita confecit disputando, ut ad extremum ingenue fateretur, se, cum verum librorum usum ignorauerit, nihil profeciſſe. *Nemo solus satis sapit*, dixit aliquis apud Terentium. Quod cum ita sit, diligenter videndum est, ut aliorum doctrina recte uti discamus.

Sed sufficiant hactenus dicta. Ceterum non putem, quemquam in animum sibi inducturum esse, me asserenda scriptis Graecorum veterum Latinorumque quadam, et fortasse maiori, quam vulgus sentit, in moribus formandis, et ho-

honestate adiuuanda, utilitate, rem auxisse, et quodcunque illorum lectioni concesserim, id omne disciplinae religionis nostrae derogatum videri. Nam ab hac suspicione meus me sensus de vi atque efficacia doctrinae diuinae liberat; ipsius autem rei veritas sententiam meam confirmat, pro qua me adeo parum scripsisse scio.

CHRISTOPHORI FRIDERICI LOESNERI OBSERVATIONES AD NOVUM TESTAMENTUM E PHILONE ALEXANDRINO.

Lipsiae 1777. 8. Alph. 1. pl. 12.

Nullus facile est scriptor graecus, qui vtriusque testamenti interpretibus tot offerat vtilitates, quot a libris Iosephi et Philonis exspectari possunt. Ac Philo quidem, praeterquam quod multa habet, ad historiam, ritus, ipsiusque doctrinae sacrae summam vtilia, vsus etiam est illo genere interpretandi allegorico, cuius tot exstant in sacris N. T. libris exempla: nec fieri potuit, quin in similitudine et argumenti, et modi, quo illud tractatur, et fontis, vnde doctrina in vniuersum hausta est, etiam genus dicendi Philonianum ei, quo sacri scriptores vti sunt, multis in locis responderet. Vtilem ergo operam, in hoc Scriptore cum libris N. T. ex omni parte comparando, Cl. Loesnerus collocauit, qui, si quis alius, huic negotio aptus erat, siue omnino eius in graecis latinisque literis excellentem facultatem spectemus, siue amicissimam et diuturnam cum Philone familiaritatem, quam dudum professus fuerat editis Lectionibus Philonianis. Quo quidem specimine virorum doctorum exspectationem ita commouerat, vt, quicumque

cum nossent, aut huiusmodi obseruationes, quales nunc beneficio eius habemus, aut editionem Philonis ab eo flagitarent. Et satisfecit exspectationi hoc obseruationum volumine, quod est exquisitae doctrinae, multae lectionis, ac bonae frugis plenissimum. Quamquam autem Cl. Autor consilii sui ita memor fuit, vt in libris N. T. illustrandis vnice versaretur, et ab alienis abstineret, tamen cum ea, quae omnino ad linguam graecam, tum quae ad Philonem vel interpretandum, vel emendandum, pertinent, haud raro adsperſit, sed ita, vt obiter tantum monere velle videretur, ipsaque hac breuitate et varietate librum suauissime condiret. Secutus autem est ordinem librorum N. T. et de singulis locis, si qua se in Philone obtulissent, ita diligenter notauit, vt nihil videatur eius attentionem obseruandique curam effugisse.

Plura occurrunt in N. T. libris, aut rariora, aut ex optimorum Scriptorum consuetudine profecta: quorum exempla etiam in Philone, cuius tantum fuit exquisite scribendi studium, passim inueniri, facile intelligi potest. Talia sunt, quae Colos. 2, 18. leguntur, καταβραβεύειν, ἐμβατεύειν, quorum illud Cl. Loesnerus vertit, *circumuenire*, hoc, *in rebus indagandis operam consumere*. Nec Philonianis tantum locis haec confirmantur, sed et alia significationem harum et inueniendarum, et confirmandarum, praesidia commemorata sunt. Ibidem φυσιοῦσθαι multis e Philone exemplis illustratur. Ad eiusdem epistolae c. 3. v. 15. βραβεύειν commode explicatur, quare sit *moderari* et *gubernare*, et εἰρήνη θεοῦ scienter vertitur: *studium concordiae, deo dignum, ipsiusque exemplo nobis commendatum.* Obiter Philonis locus e legat. ad Cai. p. 992. B. vindicatur, ne quis cum Mangeo θεραπεύειν pro βραβεύειν ponat: sensus enim loci e versione Cl. Loesneri est hic: *causa est, quia de praesentibus fit iudicium, sine respectu futurorum.* In tertio prioris ad Timoth. v. 6. multa verbi τυφοῦσθαι exempla propo-

nun-

muntur, et v. 3. παῤῥησία maxime refertur ad petulantiam, qua quis alteri contumeliam et iniuriam facit. Partim enim oppolita hoc poſtulant, partim vſus linguae, quem C. Loesnerus e Platone, Philone, Demoſthene, bene illuſtrat, permittit. Et fuerat idem ab aliquo admonitum nuper in gloſſario ad Xenoph. anabaſin, edit. Lipſ. vbi locus Chryſoſtomi additur, qui de his ipſis verbis Pauli ſic iudicat: οὐ τὸν μεθυσὸν φησι, ἀλλὰ τὸν ὑβριστὴν, οὐκ ἀνθρωπον. Ibidem v. 8. προσέχειν τινὶ vertit, *duci, trahi, delectari aliqua re*, et hanc rariorem ſignificationem negat a quopiam exemplis confirmatam eſſe. Ergo profert e Philon. de prof. p. 472. E. ἐνὶ προσέχεσθαι ἀνδρὶ, καὶ τὴν ἐκεῖ οἰκειότητα ἀγαπῶσα: de vit. Moſ. p. 605. D. οὐχ ἥδετο γέλωσι καὶ παιδιαῖς, ἀλλ' ἀκούσμασι καὶ θεάμασι — προσεῖχε, vbi adeo permutantur ἥδεσθαι et προσέχειν τινὶ. Ex his tamen non tam incognita hactenus verbi ſignificatio oritur, quam illud intelligitur, προσέχειν τινὶ ſignificare, *deditum eſſe alicui*. Defenditur poſt Weſſelingium verbum προσέχεσθαί τινι, *dare ſe ad aliquid, id ſectari, amplecti*, maxime eo, quod Phil. de Gig. p. 289. dixerat, γνώμῃ προσέχεσθαί τινι. Coniectura vero eorum, qui προσέχεσθαι maluerunt, etiam ideo reiicitur, quia in N. T. ſemper occurrit actium huius verbi, non item medium. Ad 2 Tim. 1, 6. ἀναζωπυρεῖν ſic tractatur, vt primo propria verbi vis declaretur, deinde duae tropicae ſignificationes exemplis confirmentur: prior, *vires recreare, vitam reddere, vehementius perturbatione commotis animum addere*; poſterior, *excitare quouis modo, alere, fouere*. Paulus ergo cohortatur Timotheum, *vt acceptum miniſterii donum alat et conſeruet, precibus et vitae vſu, ne ipſi fruſtra datum ab eccleſia videatur*. Item δεδωρημένος, *qui donauit*, 2 Petr. 1, 3. exemplis abunde confirmatur.

Sed iam alia promiscue ponemus: difficile enim eſt, vbi pleraque ſunt bona, delectu meliorum vti. Multis in locis magna ſimilitudo ſententiarum in Pauli et Philonis ſeri-

ſcriptis oſtenſa eſt, velut in illo ζῶσα τίθημι, 1 Tim. 5, 6. quod aliquoties apud Philonem occurrit. Similiter illa καθαίρεσις ὀχυρωμάτων 2 Cor. 10, 5. eodem fere modo in vtroque ſcriptore dicitur, vt ſit, *vim alicuius rei imminuere, renitentem compeſcere.* De vi verbi ἀφιέζεσθαι ad 2 Cor. 11, 2. differitur, quoad ei locus eſt in re coniugali, oſtenditurque, etiam parentes dici ἀφιέζεσθαι, in medio, *deſpondere.* Locus autem Philon. de carit. p. 706. E. emendatur: ἐλεεῖ τὴν αἰχμάλωτον, ὅτι γονεῖς οὐκ ἐγγυῶσι, τὴν εὐκταιοτάτην σύνοδον ἀφιεζόμενοι, (ſic pro ἀφιεζομένην legi vult). Quia καταναρκᾷν eſt *obtorpere*, concluditur, 2 Cor. 11, 8. vertendum eſſe, *nemini veſtrum oneri fui*; cauſam vero tropi in eo poſitam videri, quod torpida membra ſint praniora ſuo onere preſſa et immota. Παραιτεῖσθαι eſt *cauere, fugere*, deinde *deprecari*, denique *repudiare, aſpernari:* ſingula exemplis aptis ad 1 Tim. 5, 11. comprobantur. De ἀπαζεσθαι ad Matth. 5, 47. ſic differitur, vt apud Philonem oſtendatur his ſignificationibus occurrere: 1) *ſalutare, blande alloqui*, 2) *ſequi, ſectari*, 3) *amare, ſtudio rei duci.* Τελεῖν τὰς πόλεις, *peragrare vrbes*, Matth. 10, 23. denuo firmatur exemplis graeci latinique ſermonis, et ellipſis, τελεῖν τὴν ὁδὸν διὰ τὰς πόλεις, explicatur. Senſus loci Matth. 11, 12. redit huc: *doctrina diuina magna ope traditur, et aeque eminentibus hominum ſtudiis auditur et excipitur.* Exemplum verbi βιαστὴς eſt apud Phil. de agric. p. 200. C. Rurſus γενέσια, et ἡμέρα γενέσεως, de die natali apud Philonem legitur. Marc. 3, 21. Cl. Loesnerus iis adſentit, qui τοὺς παρ' αὐτῷ interpretantur *propinquos*, propter v. 31. vbi poſt digreſſionem oratio redit per ὅτι ad v. 21. In Marc. 11, 13. tenet quidem hoc, Chriſtum exacto tempore legendarum ficuum acceſſiſſe, et vt verum hominem ignorare aliquid potuiſſe; ſed examinat tamen aliorum ſententiam, qui καιρὸν etiam de loci opportunitate dici docuerunt, et e Philone haec addit: θέσιν εὔκαιρον, *de ſitu opportuno*, cui ſimile eſt, ἡ τεχνικὴ περὶ τὴν θέσιν εὐκαιρία, de vita Moſ. 1. p. 637. 638.

638. In Apocal. Io. 2, 24. τὰ βάθη ſunt *calliditas, aſtutia magna:* adduntur exempla, vbi ἐπιστήμη βαθεῖα *magna ſcientia* dicitur, tum a latinis *altitudo*, de conſiliis occultis. Ad Rom. 3, 2. recte praefert eorum interpretationem, qui Judaeis oracula Dei concredita eſſe h. l. dici ſtatuunt: illa enim altera ratio, haec oracula *vera reperta eſſe euentu*, non poteſt idoneis argumentis confirmari. Verba Apoſtoli, Rom. 4, 17. καλεῖν τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα, non tam ad creationem referri vult, quam ad conſuetudinem vaticiniorum, qua res, quae nondum ſunt, tractantur vt praeſentes; locumque ita vertit: *Deus abſentia, necdum exſtantia, adpellat, habet et cenſet, quaſi praeſentia eſſent.* Cum porro Actor. 3, 21. ἄχρι χρόνων ſit, *per tempora, dum illa tempora labuntur*, quod pluribus confirmatur exemplis, (χρόνος autem ſemper ſignificet *tempus durans*:) ſequitur, vt ἀποκατάστασις πάντων non ſit extremi iudicii tempus, ſed decurſus temporum N. T. *quibus omnia, quae ad expediendam hominum ſalutem pertinent, ad aliam rationem componenda ſunt.* Actor. 7, 45. διαδεξάμενοι non ſunt *ſucceſſores*, ſed *qui tabernaculum ſibi traditum acceperunt.* Exempla adduntur perſpicua. Bene docetur ad Actor. 17, 4. προσκληρῶσθαι τινὶ eſſe, *accedere, adhaerere, ſe adiungere*, qua ſignificatione, tot exemplis comprobata, recte concluditur, quam male Mangeus ad Phil. T. 2. p. 698. in loco Lucae et Philonis προσκολλᾶσθαι pro προσκληρῶσθαι ſcribi debere opinatus ſit. In alio Actor. loco, 22, 25. προτείνειν eſſe vult, *tradere*, quod monuerant nonnulli. Sed exempla, e Philone commemorata, nobis quidem non videntur hoc confirmare. Nam cum temperantia dicitur προτείνειν ὑγίειαν, ſenſus eſt, *oſtentare, polliceri ſanitatem*, et in altero loco, vbi aliquis dicitur δελεασθεὶς τοῖς προτεινομένοις, ſunt προτεινόμενα *quae oſtentantur, promittuntur.* Notiſſimum enim eſt προτείνειν hoc ſignificatu, vt Clem. Alex. Strom. l. 2. p. 408. ed. Sylb. dixit: αἱ δυνάμεις φαντασίας δελεαστικὰς προτείνουσι, ὥσπερ οἱ ἀπελαύνοντες τὰ θρέμματα θαλλὸς προστείοντες: (ſic enim leg. pro προσιέντες, v. Ruhnken.

ad Tim. p. 99.). Sed nolumus pugnare. Placuit locus Philonis Alleg. p. 74. C. vbi de mente dicit, ὅταν τελειωθῇ (*metam attigit*) καὶ βραβείων καὶ στεφάνων ἀξιωθῇ, qui egregie illustrat Paulinum ad Philip. 3, 12.

PROGRAMMA

SEV PVBLICA INVITATIO A COLLEgio praefectorum publicae institutioni, facta omnibus libros scientiarum elementares, pro palatinis Gymnasiis scripturis.

Polonae Juuentutis institutioni praefecti, quo certius quod exoptant consequantur, suarum esse partium censuerunt, illud, quod in votis habent, palam enodatiusque exponere. Quamobrem praesentem promulgari voluere inuitationem, certa in capita tributam, quae id quod obtinere sataguut complectatur. Itaque omnibus spartam scribendorum librorum, qui scientiarum pro classibus Palatinis elementa contineant, assumentibus, quae consequuntur certis capitibus digestae leges regulaeque sedulo legendae, laborique suscipiendo prudenter accomodandae erunt.

CAPVT I.

Quid Scholarum Palatinarum nomine veniat.

Scholae Palatinae illae censentur, quae per Prouincias, vulgo Palatinatus dictas, publicae institutioni constitutae sunt, vt Polona iuuentus optimis moribus imbuatur, et ad opportunas disciplinas eruditur; sicque e ludis deinceps in publicam lucem educta, cuicunque vitae conditioni arripiendae,

dae, ſcientiisque illis, quae arctiore quouis cum vitae ſtatu vinculo illigantur, excolendis idonea reddatur: quo fiet, vt aptiſſima Patriae commodis euadat. *)

CAPVT II.

Quibusnam diſciplinis in Palatinis Scholis locus eſt futurus.

Illis duntaxat diſciplinis locus in Palatinis Scholis eſt futurus, quarum certa eſt atque manifeſta neceſſitas, ad omnem vitae conditionem, tempusque omne protenſa, quaeque homini cuiuis et ciui, viam ad conquirenda et procuranda patriae commoda, propriamque ſuam felicitatem obtinendam, aperiant. Huiusmodi vero artes et diſciplinae ſunt ſequentes:

1. Doctrina Chriſtiana.
2. Doctrina Morum.
3. Hiſtoria rerum ab hominibus geſtarum.
4. Hiſtoria naturae.
5. Diſciplinae Mathematicae.

6. Phy-

*) Diſciplinae cuiuis conditioni vitae propriae, e. c. hominibus Eccleſiaſticis, militiae obligatis, cauſidicis, ad rempublicam accedere cupientibus, aetatis curam aliquam gerentibus, etc. maioribus in Scholis, quas Vniuerſitates vocant, poſthac in idoneum ordinem renocandis, tradentur. Ad huiusmodi ſcientias condiſcendas Scholarum Palatinarum curriculo peracto, cuiuis, pro ratione conditionis vitae, ad quam adſpirat, proque animi ſui propenſione, liberum erit accedere.

6. Phyſica.

7. Mechanica.

8. Logica.

9. Lingua Polona et Latina.

10. Notiones praecipuae ad Eloquentiam vtramque pertinentes.

CAPVT III.

Quinam iisdem in diſciplinis ordo ſit ſeruandus.

Patet id ex adiuncta tabula, quae ordinem inter ſe ſcientiarum, in Palatinis Scholis, deſcribit.

Di-

ad pag. 368

HRISTIANA.

MORUM. (a)

IV.	CLASSIS V.	CLASSIS VI.	CLASSIS VII.
RIA.	PHYSICA.	LOGICA.	IVA.
	Algebra.	Mechanica. Hydraulica.	Rhetorica. Poesis.
es rei	Institutiones rei agrariae.	Praecepta de conseruanda hominum valetudine.	Elementa artium, scientiarum, et opificiorum.

ioribus tribus Classibus intra ludi literarii priuatos parietes, de
basi insistentem, suis per omnes Classes incrementis amplia-
egum principia.
decim annorum, et sic deinceps. Parentibus nihilominus li-

riores Classes peculiari ratione addicuntur, quod in consequen-
itur etiam, pro virili, cura, ne peregrinarum linguarum magi-

us in primis tribus Classibus explanabitur, in reliquis lectioni

stinebunt, maioribus literis hac in tabella enarrantur.

CAPVT IV.

Quarumnam ſcientiarum libri elementares deſiderantur.

Delecti ac deſignati nominatim fuere a Collegio praefectorum publicae inſtitutioni, qui, quod ab iis poſtulatur, probe edocti, libros elementares conſcribant, doctrinam Chriſtianam, doctrinam morum, hiſtoriam rerum ab hominibus geſtarum, Polonicae ac Latinae linguae inſtitutiones, et praecepta conſeruandae hominum valetudini apta, complectentes: deſiderantur itaque, facta omnibus Polonis exterisue ſcribendi poteſtate, dataque omnibus ad praemium concurrendi facultate, libri elementares hiſtoriae naturalis, Phyſices, Arithmeticae, Algebrae, Geometriae, Mechanices, Eloquentiae, et Poeſeos, ea, quae ſubſequitur, ratione deſcripti.

CAPVT V.

Explicatio diſciplinarum et ſcientiarum, quarum, data concurrendi de praemio facultate, libri elementares ſunt conſcribendi; ſimul expoſitio ſuccincta eorum, quae a Collegio Praefectorum publicae inſtitutioni circa ſcientias illas ac libros deſiderantur.

1. *Elementa Matheſeos.* Continebunt ea Arithmeticam vniuerſam, Algebram, Geometriam, (Euclidea methodo,) libellandi artem, Trigonometriam denique planam, quae totum opus terminabit. Arithmeticae cum aliis ſcientiis locus erit in prima et ſecunda Claſſe, quas decem vel vndecim annos nati pueri adire conſueuerunt. Arithmeticae adiungentur ſpecimina ſelecta conficiendarum probe rationum, ad rem domeſticam, oeconomicam, et commercia ſpectantium.

Algebra non vltra aequationes ſecundi gradus protendetur. Conſtitutus illi eſt locus in Claſſe quinta, quae adoleſcentes quatuordecim ferme annorum complectitur.

2. *Elementa hiſtoriae naturalis.* Coaleſcere illa neceſſe eſt ex accurata, breui tamen deſcriptione quadrupedum, auium, piſcium, eorum praeſertim quos alit Polonia.

Dabitur, ſecundum alias diſciplinas, huic ſcientiae locus in prioribus duabus claſſibus, vbi pueri ad decem vel vndecim annorum aetatem pertingunt. Claſſis tertia eam hiſtoriae naturalis partem attinget quae maxime neceſſarias foſſilium, praeſertim in Polonia, notiones comprehendit.

3. *Elementa rei Oeconomicae.* Continebunt, *primo* vniuerſam hortorum culturam, prout illa ad plantas, legumina, arbores, praeſertim fructiferas, protenditur; his adiungent notitias vtiles arborum ſylueſtrium, fruticum, herbarum etiam, ita vt ad vſum, quem in valetudine conſeruanda aut inſtauranda habere poſſunt attendatur; ea nihilominus cautione adhibita, vt plantis indigenis princeps locus tribuatur.

Secundo complectentur rem vniuerſam agrariam, ita, vt certas, vtilitatis probatae, experimentoque comprobatas, Poloniae denique ſolo aptatas agrorum colendorum rationes exponant. Archetypa etiam illorum, quae operi ruſtico deſeruiunt, inſtrumentorum, accurate deſcripta ob oculos ſiſtant. Pars prior pertinebit ad quartam Claſſem, cum aliis diſciplinis quae in eadem ſunt ab adoleſcentibus tredecim aut quatuordecim annorum pertractandae; poſterior ad Claſſem quintam, in qua diſcipuli decimum quintum ferme aetatis annum attingunt.

4. *Ele-*

4. *Elementa Phyſices.* Haec primum in generales corporum proprietates inquirent, dein quatuor illa, quae in corporibus obſeruantur, elementa, enucleatius exponent, ita ut ad illorum vtilitatem vſu obuio firmatam ſemper reſpiciant. *) Vbi res ipſa poſtulauerit, aut opportunitas permiſerit, quae ad Phyſicam experimentalem ſpectant, appoſite adiungentur, ſic tamen, vt prolata in medium experimenta auditoribus exponi queant in rebus notiſſimis, ſiue a natura, ſiue ab arte profectis: aut ſi machinae omnino ſint adhibendae, eae duntaxat vſurpentur, quae aliis ſimplicitate praeſtant, atque ab omnibus nulla impenſa experiundi gratia poſſunt comparari.

Huic ſcientiae cum aliis locus erit in Claſſe quinta, vbi auditores decimum quartum aut decimum quintum aetatis annum ſuperant.

Eiusdem ſcriptoris erit, expoſitis ſuo loco Mechanices et Hydraulices principiis, accommodare eadem machinis, iisque minimum compoſitionis habentibus, vulgaribus, atque vſus quotidiani. Parti huic Mechanices dabitur locus in Claſſe ſexta, cum aliis ſimul diſciplinis, eique deſtinantur auditores qui decimum quintum vel ſextum aetatis annum iam exceſſerunt.

5. *Elementa Logices.* Complectentur quae ad penitius agnoſcendas animi facultates, eiusdemque actiones ſpectant; quibus accedent animaduerſiones de ſermonis, in communicandis animi ſenſibus, vſu. Sextae Claſſis auditores, quindecim vel ſexdecim annos nati, Logicis diſciplinis imbuentur; ii tamen ipſi, per omne Claſſium curriculum, exem-

*) Sicubi auctori aliquid e Geometricis diſciplinis in opus ſuum transferendum fuerit, rem gratiſſimam faciet, ſi ex Euclideis illud fontibus hauſerit.

plis magis quam praeceptis, ad Logicam practicam, hoc est prudentem rationis vsum, informabuntur.

6. *Elementa Eloquentiae, tum solutae, tum ligatae.* Ex iis, quae vtroque hoc in genere in publicum sunt vulgata, accurate perpensis, eliciendae erunt obseruationes, quarum cum dignitate coniuncta necessitas in comperto sit. Haec elementa scripturus in eo potissimum elaborabit, vt docentem opportunis suffulciat consiliis, ad certam discipulis viam praemonstrandam, qua ad eloquentiam possint peruenire.

Quod artem patria lingua scribendi, auctoresque legendi spectat, in eo quanta poterit maxima accuratione versabitur. Vtrique huic Eloquentiae operam daturi sunt, qui vltima in Classe sexdecim aut septemdecim annos nati continentur.

7. *Compendiaria descriptio, notiones maxime necessarias complexa, omnium scientiarum, artiumque liberalium atque illiberalium.* Quid hoc libro pertractandum sit, satis ipse titulus indicat. Descriptioni cuiusuis scientiae artisue, subiungendus erit index optimorum auctorum, quorum de illa scientia vel arte exstant commentarii. Liber hic eorum vsibus destinatur, qui ad vltimam Classem peruenerunt.

CAPVT VI.

Animaduersiones quaedam scripturis libros elementares perneccessariae.

Prae oculis semper habendus est is, ad quem omnes disciplinae, omnes libri, collimant scopus, vtilitas scilicet inde in societatem humanam deriuanda. Multum ad educationem

Digitized by Google

nem confert doctrina; educatio vero eo dirigenda eſt, vt qui inſtituuntur, ipſe felix, aliisque profcuus euadat.

2. Scripturo libros elementares numquam ex animo excidat, laborem illum pro pueris, pro adoleſcentibus pro iis qui tum primum ad ſcientiarum limen accedunt, ſuſcipi, eamque ob cauſam omnia eorundem intelligendi modulo aptanda eſſe. Mentis amplitudini, conceſſisque a natura viribus libros reſpondere oportet; itaque longe a perfectione operis diſtant, qui naturam ipſam obtorto collo ad ſuas cogitandi rationes pertrahere nituntur. Inde factum eſt, vt in allato ſuperiore capite, librorum qui deſiderantur elencho, aetatis diſcentium perpetua mentio ſit iniecta, propoſitusque omnium conſpectui fuerit ſcientiarum, vel ſibi ſuccedentium, vel ſeſe mutuo ſtipantium, ordo continuus. Multa igitur in elementaribus libris conſulto praetermittenda, multa eorum etiam, quae arctiore cum explicanda ſcientia nexu coniunguntur, in ſubſecutura tempora, cum experientia creuerit, ſunt differenda.

3. In rerum deſcriptione ſedulo cauendum eſt, ne communia ſingularibus compoſita ſimplicibus, intricata facilioribus, ſeiuncta atque mentis conatu a ſeſe mutuo ſegregata, iis, quae ſub ſenſus cadunt, praeponantur. Quamobrem libros elementares ſcripturi a tropis figuriſque, et reconditioribus ſcribendi modis abſtinento, et tum duntaxat iis vtuntur cum propriis loquendi modis deficientibus, ad illos improprios, neceſſitate id praecipiente, erit confugiendum. Ipſa ratio ſcribendi ſuum cuique rei locum tribuens, veritates ſeu aſſertiones alias ex aliis apte eliciens, idoneisque omnes commiſſuris in vnam compagem nectens, adoleſcentes Logicam practicam vſu ipſo condocebit. Ad haec ſi pura ſit, ſi non incompta oratio, id quod ea explicatur, et facilitate intelligendi, et elegantiae illecebris, iuuenes

pertrahet, ſenſumque pulchri, vel aliud etiam agendo, animis inſtillabit.

4. Propriae ſcientiis atque artibus voces, quae technicae vulgo appellantur, accuratam et perſpicuam rerum ipſarum definitionem ſubſequantur; qua neglecta cautione fieret, vt ignotae vocis quodam quaſi terriculo perſtricta mens iuuenum, a perſpicuis rerum notionibus acquirendis in reliquum vitae tempus arceretur.

Itaque tituli, ſingulis capitibus praefixi, ab eiusmodi vocibus, niſi iam in anteceſſum explanatae fuerint, prorſus ſint immunes. Omnis etiam doctrinae apparatus, et inſolens quidam eruditionis deuitandus eſt faſtus; ex quo nulla in ſcribentem vtilitas, maxima in eos, qui libris uſuri ſunt, pernicies redundat.

5. Librorum, praeſertim eorum, qui inferioribus claſſibus deſtinantur, pars longe minor quae a pueris diſcenda ſunt contineat, potiſſima vero verſetur in ſuppeditandis conſiliis, quibus praeceptores dirigantur in ipſis diſciplinis tradendis, vt puerorum inſtitutionem ad prudentiae normam exigant; vt iter illis liberum a ſalebris in domeſtica et vmbratili exercitatione commonſtrent; vt denique, quod caput eſt, inſpirent illis deſiderium rerum, quas condiſcunt, vtili experimento comprobandarum. Quare praeceptionibus artium ſcientiarumue, quas explicant, ſubiungentur animaduerſiones in vſum praeceptorum, ut ex iis, quanam cum auditoribus ratione agendum ſit, intelligant, inque aditus ſcientiarum intimos, earumque vera firmamenta penetrent, cum ſcientiae cuiuis ſua ſubſit Metaphyſica.

6. Si quid elementarem librum ſcripturo, de ea cui calamum addixit ſcientia, apud alios Scriptores occurrerit quod ob inſignem vtilitatem, atque cum propoſito a nobis in-

inſtitutionis fine cohaerentiam, in eius ſcripta transferri ure optimo meretur; id omni metu depoſito ſuum faciat, certus, ſe vel inde laudem reportaturum, nullamque ab iis, qui huic negotio praeſunt, difficultatem experturum.

7. Libri memorati patriae Polonorum lingua ſunt ſcribendi; *) Voces atque appellationes artibus ac ſcientiis propriae, ſicubi iam notiores atque vſu comprobatae praeſto fuerint, vſurpabuntur; his deficientibus, veteres a Latinis Graecisue commodatae retinebuntur, adiuncta ad calcem paginae voce patria, quae rei huic exprimendae videbitur aptiſſima.

8. Qui in eo, quod a nobis poſtulatur, quodque vel libros elementares condendos, vel diſciplinarum inter ſeſe ordinem attinet, amplioribus quam quae iſthic continentur explicationibus, quo dubitationes occurrentes diſpellat, indigere ſeſe putauerit, is Gregorium Piramowicz, Collegii, vt aiunt, Secretarium, Varſauiae degentem, praeſens, aut per literas conueniat, is omnem adhibebit curam in diſſoluendis, quae illi expoſitae fuerint, difficultatibus.

CAPVT VII.

Modus, in Synopſi elementarium librorum conficienda, atque ad Societatem huic rei praefectam transmittenda, ab iis, qui hunc laborem ſuſceperint, obſeruandus.

Non ipſi continuo libri efformandi, arbitrioque Societatis eum in finem erectae ſunt permittendi, ſed a librorum ſynopſi conficienda initium eſt capiendum. In ea ſynopſi, ſeu

*) Quod paragrapho hocce continetur, ſolos duntaxat Polonos ſpectat. Exteris vero ſpartam libri elementaris ſcribendi exornaturis permittitur, in eo opere perficiendo, vſus linguae Gallicae aut Latinae.

seu typo, exponet author libri totius seriem, capita ex quibus opus integrum coalescet, partium inter sese commissuras, methodumque scientiae tractandae: his adiunget causas, quibus impulsus eam scribendi rationem susceperit, atque aliis praeferendam putauit, elenchum authorum, ad quos sibi recurrendum censuit, ad extremum vnum aut duo capita, perfecto iam operi olim inserenda, ceu promulsidem quandam subnectet.

Initio synopsis Lemma aliquod aut illustre dictum adscribet.

Huiusmodi synopsin scheda obsignata comitabitur, in qua interius nomen scriptoris, atque locus quem incolit, foris supra memoratum lemma descriptum exstabit.

Scheda huiusmodi nulla aperietur ante, quam sententia de synopsi feratur, eademque caeteris praeponenda iudicetur. Quorum synopses hac de laude vni alicui concesserint, earum authores incogniti manebunt, schedis eorum illaeso sigillo in ignem coniectis.

Et synopsis, et scheda eidem annexa, vno eodemque inuolucro clausa, mitti debent ad supra memoratum Collegii Secretarium, Gregorium Piramowicz, Varsauiae degentem.

Quae hucusque satis prolixe descripta fuere, confici mandarique debent ita, vt omnino ante euolutum mensem Nouembrem anni quidem 1775. Varsauiam perueniant. Authores synopseon, quorum labor ratus habitus fuerit, priuatim publiceque ad opus ipsum perficiendum inuitabuntur. Opus suis absolutum numeris non vltra mensem Ianuarium anni 1777. differri poterit, atque ad eum ipsum iam memoratum Secretarium mandari debet.

Digitized by Google

Si quis eorum, qui Societatem librorum elementarium cauſa ſtabilitam ingrediuntur, opus ediderit, quod ab eadem Societate fuerit approbatum, approbatio illa arbitrio permittetur delectorum a Praefectis publicae inſtitutioni hominum, ad eam Societatem minime pertinentium.

CAPVT VIII.

Praemia.

Publicae inſtitutioni Praefecti authoribus librorum elementarium, qui caeteris praecellere viſi fuerint, ſequentia praemia decreuere.

Elem. Matheſeos — — —	100.	Aurei nummi.
— Hiſtoriae Naturalis —	50.	
— Rei agrariae etc. — —	150.	
— Phyſicae et Mechanicae —	150.	
— Logicae — — —	50.	
Compendiar. deſcript. ſcientiarum, artium etc.	100.	

Statim atque ſynopſis approbata fuerit, authori pars quarta praemii deſignati perſoluetur, tres reliquae in id tempus differentur, quo de opere ipſo, num expectationi reſponderit, a Societate eam ob rem ſtabilita fuerit pronuntiatum. Authori, praeter praemium, honos etiam ille tribuetur, quod eius, ceu authoris nomen, libro inſeretur. Alia laboribus ipſis, ob ſuperatum laborandi taedium, ſolertis ingenii amplitudini alia debentur praemia; huic non interituram gloriam, huic gratam huius et omnium quae ſubſequentur aetatum memoriam, praemium longe digniſſimum pollicentur patriae iuuentutis inſtitutioni Praefecti:

IGNATIVS Princeps MASSALSKI E. V. Praeſet.
MICHAEL Princeps PONIATOWSKI E. P.
AVGVSTVS Princeps SVLKOWSKI C. P. O.
IOACHIM CHREPTOWICZ Cancell. M. D. Lit.
IGNATIVS POTOCKI Not. M. D. Lit.
ADAM Princeps CZARTORYSKI.
ANDREAS ZAMOYSKI E. A. A.

APPENDIX
PROGRAMMATI ADIECTA.
IDIBVS MARTII MDCCLXXVI.

Elapſo, quod praeſtitutum erat Synopſibus Elementarium librorum mittendis tempore, ii, qui Collegium Publicae Inſtitutioni Praefectorum componunt, ſecum ipſi reputantes, defuiſſe prorſus Synopſes aliquorum, qui poſtulati fuere, Librorum; in nonnullis, vnicam futuri Libri informationem miſſam, delectui locum nequaquam conceſſiſſe; in plerisque earum Synopſium, quarum plures diuerſis a partibus peruenerunt, parum habitam fuiſſe rationem propoſitarum Legum in *Programmate, ſeu publica inuitatione facta omnibus, Libros ſcientiarum Elementares ſcribere volentibus*; haec, inquam, Praefecti Publicae Educationi ſecum ipſi reputantes, protrahendum mandandis eiusmodi Synopſibus praefinitum tempus cenſuerunt, atque reapſe ad diem vltimam Decembris Anni 1776. ſequentibus cautionibus adiectis, protraxere.

I. Li-

I. Libros Elementares ſcripturi, illud cumprimis ſciant, Synopſin Libri Elementaris, Rem oeconomicam complectentis, cui praefixum erat lemma: *Infelix ager, cuius Dominus villicum audit, non docet*, ſententia eorum, qui Collegium Librorum Elementarium cauſa inſtitutum componunt, perutilem, atque ad leges Programmatis accommodatam, adoptatam fuiſſe, apertaque ſcheda, authori eius, Vigiliarum in Exercitu Poloniae Praefecto, Domino *de Rieule*, praemium, ea quae articulo proximo deſcribitur ratione, decretum oblatumque fuiſſe; quo fit, vt de rebus oeconomicis, nullae amplius conficiendae transmittendaeque ſint Synopſes.

II. Quo maior huiusmodi laboris ſuſcipiendi excitetur alacritas, nouam praemiorum facta fuere incrementa, vt in ſubiuncta tabella, in veteris locum ſufficienda, patet.

	Aurei nummi.
Elemen. Matheſeos — — — — —	150
— Hiſtoriae Naturalis — — —	100
— Rei agrariae etc. — — — —	200
— Phyſicae et Mechanicae — —	200
— Logicae — — — — —	100
— Eloquentiae vtriusque — — —	100
Compend. deſcriptioni ſcientiarum, artium, etc.	150

III. Illud cumprimis ab iis, qui Elementares Libros ſcripturi ſunt, poſtulant Praefecti Publicae Inſtitutioni, vt Programma integrum, non decerptas ex eo particulas, intento animo legant; praeque oculis, dum laborem ipſum ſuſcipiunt, perpetuo habeant, quae Articulis VI. et VII. eiusdem Programmatis continentur; cumprimis autem in eorum ſemper haereat memoria, Libros hosce pro pueris, proque iis, qui tum primum ad ſcientiarum limen accedunt, poſtulari; eamque ob cauſam locum in iis ſubtilioribus

quaeſtionibus aut diſſertationibus tribui non debere, quarum ſi qua non praetermittenda videbitur, ad Annotationes, Magiſtrorum vſibus deſtinatas, reiicienda erit; e quibus Mantiſſa quaedam, vel Appendix, libro ſubiungenda, coaleſcet, profutura Magiſtris, atque illis, qui perfecto ſcholarum curriculo, plura condiſcere exoptauerint: quo fiet, vt multum et de mole, et de pretio in librariorum officinis decedat libri ipſius Elementaris, qui perſpicua breuitate, aetati atque intelligentiae puerorum, quam maxime ſeſe accommodabit. Ad extremum, authores Synopſium eius etiam legis rationem accuratam habeant, qua obligantur ad duo capita, aut minimum vnum, elaboratum iam et expolitum, quale perfecto iam operi olim inſeretur, Synopſi totius operis ſubnectendum.

Conſilium ipſum, quod ab inclutis Poloniae Magnatibus, Viris ſapientiſſimis, initum eſt, de ſcholis inſtituendis et reformandis, nobis non poteſt non vehementer placere; nam a recta Iuuentutis inſtitutione quanta in rempublicam commoda redundent, nemo eſt qui neſciat: verum ratio inſtituti, quae programmate ſignificata eſt, non ea nobis videtur, quae propoſito fini conſequendo omnino ſufficiat. Igitur libere hoc loco, ſuper ea re ſententiam noſtram aperientibus, ſperamus fore vt venia concedatur. Noſtra monita ad haec duo poterunt capita reuocari: primum quaedam de re ſcholaſtica in vniuerſum, ſed breuiter, (memores, nos non tironibus ſcribere, ſed viris rerum peritiſſimis et prudentiſſimis,) commemorabimus; deinde ad quaedam loca nonnihil adnotabimus.

Omnino in hac inſtituti ratione duo deprehenduntur incommoda. Primum enim quaedam *neceſſaria*, quae abeſſe recte

recte non possunt, desiderantur; deinde quaedam ἀδύνατα instituí et imperari videntur. De vtroque genere iam videbimus.

Cur graecae linguae studium tantopere contemnitur, vt ne vlla quidem eius mentio fiat? Omni tempore, apud omnes gentes, quae recte literas coluerunt, summo fuit in pretio elegantissima haec atque ditissima lingua, adeo vt recte existimarent, neque linguam latinam recte disci sine ea posse; neque caeteras disciplinas, sine illius linguae notitia, cum fructu posse tractari: cur, igitur, in his scholis, vbi fere omnium artium atque disciplinarum ambitus, quantus quantus est, vt e Programmate intelleximus, docetur, plane nihil loci relictum est litteris graecis? Etsi enim libenter concedimus, notitiam graeci sermonis non omnibus, qui has Scholas frequentaturi sunt, esse necessariam: non tamen videmus, qui fieri possit, vt quis theologiae cultor, idoneus Medicus, probabilis historicus, et omnino homo litteratus, qui recte hanc laudem tueri possit, existat sine graecarum litterarum accurata intelligentia. Multis argumentis stabiliremus sententiam hanc nostram, nisi nobis superuacuum videretur, ea hic, certe non suo loco, repetere, quae iam sexcenties sunt a viris doctissimis dicta super ea re, atque idoneis argumentis comprobata. Talium autem neglectus, scholasticae disciplinae restituendae, nobis quidem non videtur conuenire. Deinde si omnes disciplinae, in his nouis gymnasiis, tradendae sunt, de quibus Programma loquitur, quid relinquitur Academiis, seu Vniuersitatibus litterarum? Quomodo poterunt ea omnia ita discere adolescentuli, vt plus, quam quod memoria tenent, sciant. Seuerioribus disciplinis confirmata aetas, vigor ingenii et iudicii, non illa tenera puerorum, conuenit. Est igitur, vt nobis quidem videtur, ἀδύνατον, discere in his scholis discipulos, quae deinceps discere in Academiis debebant.

Videtur etiam Programmatis auctor errare in eo, quod plus iusto libris tribuit. Nam etsi delectus est habendus librorum, ad quorum ductum disciplinae traduntur, vt iusta breuitate rerum, verborum, sententiarumque elegantia, et sermonis perspicuitate et munditie, praestent caeteris: nisi tamen idonei sint magistri, qui omnia rite dispensent, eligant, explicent, etiam optimi elementares libri erunt inutiles. Igitur quaerendum potius est, in quibus cernatur bonus scholarum magister, et quas esse oporteat eius virtutes. In hos potius faciendi sumtus sunt, quam in libros, qui boni si nondum adsunt, intra tam breue tempus recte confici non poterunt, aut si qui iam adsunt, vti sunt, rectius erogari sumtus possunt largienda annua viris doctis pecunia, qui consiliis iuuent institutum, et perficiant. Etiamsi autem compendia eiusmodi non soli iuuentuti Polonicae scripta sunt, tamen nihil refert. Ratio discendi omnibus omnino mortalibus eadem est. Sic, verbi gratia, nihil est aptius imbuendis primis disciplinarum elementis adolescentibus, Initiis solidioris doctrinae Erneſtianis, quibus Philosophia, Mathesis, Rhetorice, ita explicantur, vt explicari dilucidius non possint: igitur cum fructu in nonnullis Italiae et Germaniae locis Scholarum magistri iis vtuntur, et vtentur Poloni.

Addimus quaedam de quibusdam capitibus. De ratione elementorum *historiae naturalis* hoc inprimis monendum videtur, quod non satis sit definitum, quid intelligatur per *Descriptionem* quadrupedum etc. Certe facile fieri potest, vt minus recte capiatur a scripturis. Nam ad hanc rem non solum pertinet nuda nominum notitia, sed multa alia, v. c. *locus*, vbi quodque animal nascitur, *tempus*, quod viuendo explet, *natura* et *vires*, quibus praeditum est, *victus*, quo vtitur, *vsus* varius et multiplex, quem hominibus affert, *propagatio* et *educatio*, et *differentia*: adeoque rite fa-

facienda eſt diuiſio in genera et ſpecies. Id quod etiam de altera parte, de *natura Foſſilium*, mutatis mutandis, intellectum volumus.

De ratione *Phyſices*: etſi concedimus, locum habere poſſe illam antiquam diſtributionem in quatuor elementa, quae inuenta eſt ab Ariſtotele, et deinceps Scholaſticis placuit philoſophis, (quamquam tota iſta ratio minus ſubtiliter, aut ad rei naturam accommodate, excogitata eſſe videtur): tamen non videmus, quomodo nonniſi experimenta tangi debeant ea, quae facile, et ſine ſumtu fieri poſſint. Nam ſi recte, iucunde, et vtiliter phyſica tradenda eſt, certe antliam pneumaticam, machinam electricam, microſcopia, prismata, et alia inſtrumenta plura, in promtu eſſe oportet.

De *Lingua*, qua vtendum ſit in libris conſcribendis, cur Polonica adhibenda eſt? De quibusdam libris libenter damus, Polonice ſcribi oportere, nempe de iis, qui ad eos pueros tantum pertinent, qui eruditi fieri nolint; ſed diſciplinae rhetoricae, logicae, et aliae nonnullae, debent communi eruditorum lingua tradi. Nam ita 1) liber elegantér ſcriptus, (nec vllus alius, niſi talis, probandus eſt,) iuuabit ipſam latinae linguae intelligentiam. Ceterum fieri poteſt, vt lectiones ipſae ſermone patrio habeantur, etiamſi liber latine ſcriptus eſt. Neque 2) verendum erit, librum ab extero latine ſcriptum, ab inſcitia interpretis corruptum iri.

De *Synopſi librorum* hoc nobis videtur. Quantum intelleximus, e Synopſi inſtituitur iudicium de libro ipſo ſcribendo. At hac ratione nihil poteſt eſſe fallacius. Nam etſi ordo in ſynopſi bonus eſt, tamen, niſi liber ipſe delectum argumentorum, ſententiarum, verborumque habeat, niſi perſpicue, pure, et eleganter ſcriptus ſit, liber

ipſe

ipſe indignus eſt, qui recipiatur. Et quid fiet, ſi mentiantur ſynopſes, vt ſaepe numero ipſi librorum tituli? — Sed ponimus calamum, eaque omnia, quae hic ſcripta a nobis ſunt, ita accipi volumus, vt quisquis legerit, nos eſſe reſtituendae diſciplinae ſcholaſticae, adeoque inuentutis recte imbuendae, ſtudioſiſſimos.

D. Car. Andr. B.I.

5. seqq.

NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipſiæ

Calendis Septembris Anno MDCCLXXIV.

REDVCTIO FVNCTIONVM TRANSCENDENTALIVM ſimpliciuum, quae a Circulo petuntur, et quarum vniuerſalior eſt vſus.

Auctore Archidiacono IOHANNE FRANCISCO DE TVSCHIS A FAGNANO, ex S. Honorii Marchionibus, Patritio Romano, et Senogallienſi.

PARS I.

I.

Deſcripta ſit inter Aſymptotos C K, C O Hyperbola aequilatera T A V, cuius ſemiaxis C A = 1. Si ſumpta Abſciſſa C S = x, ducatur ordinata S T, et iungantur Puncta C, et T. Notum eſt, quod S, d $x = \frac{x}{\sqrt{x^2-1}}$ Sect. A C T. Modo ducatur Tangens verticalis A N, quae rectae C T occurrat in D, ſitque A D = u, erit per

parallelas A D, T S; T S ^{2}: A D ^{2}: : C S ^{2}: C A^2: Hoc est in Terminis Analyticis $x^2 - 1 : u^2 :: x^2 : 1$; ideoque $x^2 = \frac{1}{1-u^2}$, atque $x = \frac{1}{\sqrt{1-u^2}}$, et differentiando $dx = \frac{u\,du}{(1-u^2)\sqrt{1-u^2}}$; sed per praecedentem Analogiam $ux = \sqrt{x^2-1}$; ideſt $u = \frac{\sqrt{x^2-1}}{\sqrt{1-u^2}}$, erit igitur $\frac{dx}{\sqrt{x^2-1}} = \frac{du}{1-u^2}$; Atque integrando $S.\frac{dx}{\sqrt{x^2-1}} = S.\frac{du}{1-u^2}$, et per conſequens $S.\frac{du}{1-u^2} = 2$ Sect. A C T.

II.

Ex ipſo etiam Calculo facili negotio deduci poterat Binomii $\frac{du}{1-u^2}$ integrationem haberi per Hyperbolae Quadraturam. Nam $\frac{du}{1-u^2} = \frac{1.\,du}{2(1+u)} + \frac{1.\,du}{2(1-u)} =$ diff. L. $\sqrt{1+u}$ — diff. L. $\sqrt{1-u}$; ideoque $S.\frac{du}{1-u^2} = L.\frac{\sqrt{1+u}}{\sqrt{1-u}}$

III.

Ducantur ad Aſſymptotum Ordinatae A M, T Z, atque haec poſterior producatur, donec occurrat C S in Q. Vidimus in Artic. I, quod $\sqrt{x^2-1}$, hoc eſt $TS = \frac{u}{\sqrt{1-u^2}}$, ſed ex Hyperbolae aequilaterae Natura S Q = T S, erit ergo

go S Q = $\frac{u}{\sqrt{1-u^2}}$: Per eundem Articulum I. C S (x) = $\frac{1}{\sqrt{1-u^2}}$, erit ergo C Q = $\frac{1+u}{\sqrt{1-u^2}} = \sqrt{1+u}$. Vlterius ob Parallelas A M, Q Z; C A (1) : C Q ($\sqrt{1+u}$) : : C M ($\frac{1}{\sqrt{2}}$) : C Z; ideoque C Z = $\frac{1}{\sqrt{2}}\sqrt{1+u}$, et $\frac{C Z}{C M} = \frac{\sqrt{1+u}}{\sqrt{1-u}}$; sed L. $\frac{C Z}{C M}$ = 2 Spat. M A T Z, ergo L. $\frac{\sqrt{2+u}}{\sqrt{1-u}}$ = 2 Spat. M A T Z = 2 Sect. A C T, vt in Articulo praecedenti.

IV.

Vidimus superius u = $\frac{\sqrt{x^2-1}}{x}$, ergo L. $\frac{\sqrt{1+u}}{\sqrt{1-u}}$ = L. $\frac{\sqrt{x+\sqrt{x^2-1}}}{\sqrt{x-\sqrt{x^2-1}}}$, et S. $\frac{d\,u}{1-u^2}$ = L. $\frac{\sqrt{x+\sqrt{x^2-1}}}{\sqrt{x-\sqrt{x^2-1}}}$.

V.

Similiter, cum sit (vt patet, vtramque partem ad Quadratum eleuando) $\frac{\sqrt{x+\sqrt{x^2-1}}}{\sqrt{x-\sqrt{x^2-1}}} = \frac{x+\sqrt{x^2-1}}{1}$ = $\frac{1}{1-\sqrt{x^2-1}}$, erit S. $\frac{d\,u}{(1-u^2)}$ = L. $\frac{(x+\sqrt{x^2-1})}{1}$. S. $\frac{d\,u}{(1-u^2)}$ = $\frac{L.\ 1}{1-\sqrt{x^2-1}}$

VI.

Vlterius $\frac{\sqrt{1+u}}{\sqrt{1-u}} = \frac{\sqrt{1+u}}{\sqrt{1-u}} \times \frac{(\sqrt{1+u}-\sqrt{1-u})}{(\sqrt{1+u}-\sqrt{1-u})} =$
$\frac{1+u-\sqrt{1-u^2}}{\sqrt{1-u^2}-(1-u)} = \frac{u+(1-\sqrt{1-u^2})}{u-(1-\sqrt{1-u^2})}$
$= \frac{1+\frac{(1-\sqrt{1-u^2})}{u}}{1-\frac{(1-\sqrt{1-u^2})}{u}}$; ergo $S.\frac{du}{1-u^2} = L.\left(1+\frac{(1-\sqrt{1-u^2})}{u}\right)$
$- L.\left(1-\frac{(1-\sqrt{1-u^2})}{u}\right)$

VII.

Sit radio C A descriptus Quadrans Circularis A F G B, qui occurrit Axi secundario in puncto extremo B, si ad eundem A em ducatur ordinata T P, quae Tangentem verticalem A N secet in R, et iungantur puncta C, et R. Erit per Hyperbolae aequilaterae naturam C R = T P = C S. Hinc ducta per punctum F, quo recta C R occurrit Quadranti A F D ad A C normali F G cum per parallelas A R, F G, habeatur C R: R A: : C F: F G; C S (C R): T S (R A): : C A (C F): A D, erit F G = A D = u; ideoque si fuerit Arcus A F = A, notum est, quod $d A = \frac{du}{\sqrt{1-u^2}}$, et $\frac{d A}{Cos. A} = \frac{du}{1-u^2}$; erit ergo $S.\frac{d A}{Cos. A} = 2$ Sect. $\frac{C A}{\sqrt{1-u^2}}$ per Artic. I. Per Artic. vero II, IV, V, et VI.

(1) $S.\frac{d A}{Cos. A} = L.\sqrt{1+u} = L.\frac{1+u}{\sqrt{1-u}} \quad \sqrt{1-u^2}$

(2) $S.\frac{d A}{Cos. A} = S.\frac{\sqrt{x+\sqrt{x^2-1}}}{\sqrt{x-\sqrt{x^2-1}}}$

(3)

(3) $\frac{S.\,d\,A}{Cos.\,A.} = L.\,\frac{(x+\sqrt{x^2-1})}{1}$

(4) $\frac{S.\,d\,A}{Cos\,A} = L.\,\frac{1}{(x-\sqrt{x^2-1}}$

(5) $\frac{S.\,d\,A}{Col.\,A} = L.\,\frac{(1+\frac{(1-\sqrt{1-u^2})}{u}}{(1-\frac{(1-\sqrt{1-u^2})}{u}}$

VIII.

Vidimus ſuperius $CR = CS\,(1)$. Per Conſtructionem $AR = TS\,(u)$. Hinc ſi per ſecantem CL ae-

$\sqrt{1-u^2}$ $\sqrt{1-u^2}$

qualiter ſecetur Ang. ACF, habebitur $CR + CA$: $(1+\sqrt{1-u^2})$: $CA\,(1)$: : $AR\,(u)$: AL; ideoque

$\sqrt{1-u^2}$ $\sqrt{1-u^2}$

AL; haec eſt Tang. $\frac{A}{2} = \frac{u}{1+\sqrt{1-u^2}} = \frac{1-\sqrt{1-u^2}}{u}$

IX.

Si ergo in ſecunda Parte aequationum (1), (2), (3), (4), (5) ſurrogentur valores lineares ex Circulo deſumpti, quae ſequuntur, emergent aequationes.

(6) $\frac{S.\,d\,A}{Col.\,A} = L.\,(AR+CR)$

$$\text{S. } \frac{d\,A}{\text{Cof. } A} = \text{L. } \frac{\sqrt{C\,R + R\,A}}{\sqrt{C\,R - R\,A}}$$

$$\text{S. } \frac{d\,A}{\text{Cof. } A.} = \text{L. } \frac{C\,R + R\,A}{C\,A}$$

$$\text{S. } \frac{d\,A}{\text{Cof } A} = \text{L. } \frac{C\,A}{C\,R - R\,A}$$

$$\text{S. } \frac{d\,A}{\text{Cof } A} = \text{L. } \frac{(C\,A + A\,L)}{C\,A - C\,A \times A\,L}$$, hoc eſt per Naturam Hyperbolae aequilaterae

$$(7)\ \text{S. } \frac{d\,A}{\text{Cof. } A} = \text{L. } \frac{(A\,N + A\,L)}{N\,A - A\,L \times N\,A.}$$

X.

Per nota Theoremata Trigonometrica aequatio praecedens immmutatur in

$$(8)\ \text{S. } \frac{d\,A}{\text{Cof. } A} = \text{L. Tang. } \left(\text{Arc. } 45.\ \text{gr.} + \frac{\text{Arc. } A)}{2}\right.$$

XI.

Si fiat Ang. $Q\,C\,E$ = Ang. $A\,C\,L$ = Ang. $\frac{A\,C\,F}{2}$ erit per Hyperbolae aequilaterae naturam Ang. $A\,C\,E$ = Ang. 45 gr. + Arc. $\frac{A\,C\,F}{2}$, proinde producta Tangente $A\,N$, donec occurrat radio $C\,E$ in I, erit

$$\text{S. } \frac{d\,A}{\text{Cof. } A} = \text{L. Tang. } A\,I.$$

XII.

XII.

Si ſecunda Pars praecedentis aequationis cum ſecunda aequationis (6) Parte comparetur, ſequens orietur Theorema

Theorema.

In Circulo B P A D B, dato quocunque Arcu A F ſi nouus ſumatur Arcus A E = (Arc. 45 gr. + Arc. $\frac{\text{A F}}{2}$) erit. Tang. Arc. A F vna cum ſecante eiusdem Arc. A F aequabitur Tangenti (Arc. 45 gr. + Arc. $\frac{\text{A F}}{2}$).

XIII.

Cum ſit $\frac{d A}{Cof A} = \frac{d u}{1-u^2}$; erit $\frac{d A}{Cof.A^3} = \frac{d u}{(1-u^2)^2} = \frac{d u + u d u}{(1-u)(1-u^2)^2}$ ſed $\frac{u^2 d u}{(1-u^2)^2} = \frac{1}{2}$ diff. $\frac{u}{(1-u^2)} - \frac{1}{2}\frac{d u}{(1-u^2)}$; ergo $\frac{d A}{Cof. A^3} = \frac{d u}{2(1-u^2)} + \frac{1}{2}$ diff. $\frac{u}{(1-u^2)}$ atque integrando S. $\frac{d A}{Cof. A^3} = \frac{1}{2}$ S. $\frac{d u}{(1-u^2)} + \frac{u}{2(1-u^2)} = \frac{1}{2}$ S. $\frac{d A}{Cof.A} + \frac{1}{2}$ Sin. A hoc eſt per aequationem (8).

(9) $\frac{S. d A}{Cof. A^3} = \frac{1}{2}$ L. (Tang. Arc. 45 gr. + Arc. $\frac{A}{2}$) + $\frac{1}{2}$ $\frac{\text{Sin. A}}{Cof. A^2}$.

XIV.

$\frac{d A}{Cof. A \times \text{ſin.} A^2} = \frac{d u}{u^2(1-u^2)} = \frac{d u}{u^2} + \frac{d u}{(1-u^2)}$. Hinc integrando

S.

$\frac{S.\,d\,A}{Cof.\,A \times fin.A^2} = \frac{-1}{fin.A} + \frac{S.\,d\,A}{Cof.\,A}$; ideoque

(10) $\frac{S.\,d\,A}{Cof.A \times fin.A^2} = \frac{-1}{Sin.\,A} + L.$ (Tang. Arc. 45 gr. + Arc. $\frac{A}{2}$)

XV.

$\frac{d\,A}{fin.A^m} = \frac{d\,u}{u\sqrt{1-u^2}} = du \times u^{-m}\sqrt{1-u^2} + u^{-m+2}du;$
$\sqrt{1-u^2}$

sed $du \times u^{-m}\sqrt{1-u^2} = -\frac{diff.\,u^{1-m}\sqrt{1-u^2}}{m-1} -$

$u^{m-2}\,du$; ergo $dA = -1$ Diff. $u^{1-m}\sqrt{1-u^2}$
$\overline{fin.\,A^m}$ $\overline{m-1}$

$\frac{(m-1)\sqrt{1-u^2}}{} + \frac{(m-2)\,u^{-m+2}\,du}{(m-1)\sqrt{1-u^2}}$, atque integrando $\frac{S.\,d\,A}{fin.\,A^m} = -$

$\frac{u^{1-m}\sqrt{1-u^2}}{m-1} + \frac{(m-2)}{(m-1)}\frac{S.\,du}{u^{m-2}\sqrt{1-u^2}}$, id est $\frac{S.\,d\,A}{fin.\,A^m} =$

$\frac{-Cof.\,A}{(m-1)fin.A^{m-1}} + \frac{(m-2)}{(m-1)}\frac{S.\,d\,A}{fin.\,A^{m-2}}$

XVI.

Vbi $m = 1$, aequatio praecedens exhibet $\frac{S.\,d\,A}{fin.\,A} =$

$\frac{-Cof.\,A}{0} - \frac{1}{0}\,S.\frac{d\,A}{fin.A^{-1}} =$ quantitati infinitae.

XVII.

XVII.

Hic adnotandum, quod $\frac{d\,A}{\text{fin. }A} = \frac{d\,u}{u\sqrt{1-u^2}}$; sed $\frac{d\,u}{u\sqrt{1-u^2}}$ = diff. quantitatis $\frac{(1-\sqrt{1-u^2})}{u}$ diuiso per $\frac{(1-\sqrt{1-u^2})}{u}$ ergo integrando $S.\frac{d\,A}{\text{fin. }A} = S.\frac{(1-\sqrt{1-u^2})}{u} = L.\frac{u}{(1+\sqrt{1-u^2})}$, hoc est per Artic. VII. $S.\frac{d\,A}{\text{fin. }A} = L.\text{ Tang. }\frac{A}{2}$

Si haec aequatio cum illa praecedentis Articuli conferatur, videmur in Contradictionem incidisse, sed haec statim euaneſcet, si in postrema aequatione Constans addatur, fiet enim $S.\frac{d\,A}{\text{fin. }A} = L.\frac{u}{1+\sqrt{1-u^2}} + k$; sed vbi Arcus $A = 0$, simul fin. A aequatur nihilo, eritque $L.\frac{0}{(1+\sqrt{1})} + k = 0$, ideoque $k = -L.\frac{0}{(1+\sqrt{1})}$; Consequenter $S.\frac{d\,A}{\text{fin. }A} = L.\frac{u}{(1+\sqrt{1-u^2})} - L.\frac{0}{(1+\sqrt{1})}$ = quantitati infinite vt in praecedenti articulo.

Ex hac obseruatione patet, quod in Integrationibus, quae praecesserunt, et quae sequentur, de Constanti ratio haberi debeat.

XVIII.

$\frac{d\,A}{\text{Cos. }A \times \text{fin. }A} = \frac{d\,u}{u(1-u^2)}$ = diff. quantitatis u diuiso $\sqrt{1-u^2}$.

uiſo per eandem Quantitatem $\frac{u}{\sqrt{1-u^2}}$, ergo integrando S. $\frac{d\,A}{Cof.\,A \times fin.\,A} = L.\,Tang.\,A$

XIX.

Cum ſit vero $\frac{fin.\,A}{Cof.\,A} = Tang.\,A$; erit $S.\,\frac{d\,A}{Cof.A \times fin.A} = L.\,\frac{fin.\,A}{Cof.\,A}$

XX.

$\frac{d\,A \times fin.\,A}{Cof.\,A} = \frac{u\,d\,u}{(1-u^2)} =$ diff. quantitatis $\frac{1}{\sqrt{1-u^2}}$ diuiſo per $\frac{1}{\sqrt{1-u^2}}$; ergo $S.\,\frac{d\,A \times fin.\,A}{Cof.\,A} = L.\,\frac{1}{\sqrt{1-u^2}} = L.\,Sec.\,A.$

XXI.

Et per ea, quae adnotavimus $S.\,d\,A \times Tang.\,A = L.\,Sec.\,A.$

XXII.

Vidimus modo $S.\,\frac{d\,A \times fin.\,A}{Cof.\,A} = L.\,\frac{1}{\sqrt{1-u^2}} = L.\,\frac{((1+u)-u)}{\sqrt{1-u^2}}$; ſed per Theorema Artic. XII. $\frac{1+u}{\sqrt{1-u^2}} = Tang.\,(Arc.\,45\,gr. + Arc\,AF)$; $\frac{u}{\sqrt{1-u^2}} = Tang.\,\frac{Arc.\,A}{2}$,

ergo

ergo S. $\frac{d\,A \times \text{sin. } A}{\text{Cos. } A}$ = L. (Tang. (Arc. 45 gr. + Arc $\frac{A}{2}$)
— Tang. Arc. A.

XXIII.

Pariter $\frac{1}{\sqrt{1-u^2}} = \frac{\sqrt{1-u}}{\sqrt{1+u}} + \frac{u}{\sqrt{1-u^2}}$; sed $\frac{\sqrt{1-u}}{\sqrt{1+u}}$
sive $\frac{\sqrt{1-u^2}}{1+u}$ = Tang. Compl. (Arc. 45 gr. + Arc. $\frac{A}{2}$),
ergo L. $\frac{1}{\sqrt{1-u^2}}$ = L. (Tang. Compl. Arc. 45 gr. + Arc. $\frac{A}{2}$
+ Tang. Arc. A).

Consequenter S. $\frac{d\,A \times \text{sin. } A}{\text{Cos. } A}$ = L. (Tang. Compl.
Arc. 45 gr. + Arc. $\frac{A}{2}$ + Tang. Arc. A)

XXIV.

Per Articulum ergo praecedentem, sublata expressione Logarithmica Tang. (Arc. 45 gr. + Arc. $\frac{A}{2}$) — Tang.

$$\text{Arc. } A = \begin{cases} \text{Tang. Compl. (Arc. 45 gr. + Arc. } \frac{A}{2}) \\ \qquad + \text{Tang. Arc. A.} \end{cases}$$

et transponendo Tang. (Arc. 45 gr. + Arc. $\frac{A}{2}$) = 2 Tang. Arc. A + Tang. Compl. (Arc. 45 gr. + Arc. $\frac{A}{2}$). Iterumque ad Logarithmos transeundo L. Tang. (Arc. 45 gr. +

$$\text{Arc. } \frac{A}{2} = \begin{cases} \text{L. (2 Tang. Arc. } A \\ + \text{ Tang. Compl. (Arc. 45 gr. + Arc. } \frac{A}{2}\text{))} \end{cases}$$

et per aequationem (8) $S.\ d\ A = \frac{L.\ (2\ \text{Tang. Arc. } A + \text{Tang. Compl. (Arc. 45 gr. + Arc. } \frac{A}{2}\text{))}}{\text{Cof. } A}$

XXV.

In Artic (X), (XIII), (XIV) et (XV) demonſtrantur Formulae Eulerianae quae habentur absque demonſtratione in Regiae Berolinenſis Academiae Commentariis Tomo XII. Pag. 212.

Reductio Functionum Tranſcendentalium, quae a Circulo petuntur, et quarum vniuerſalior eſt vſus.

Auctore Archidiacono Iohanne Francisco de Tuſchis a Fagnano ex S, Hoborii Marchionibus Patritio Romano, et Senogallienſi.

PARS II.

I.

Iuuabit ad memoriam reuocare, quod ſi vocetur ſin. Arc. B, u, erit $d\,u = d\,B$; ideoque $d\,u = d\,B\sqrt{1-u^2}$; $\sqrt{1-u^2}$ id eſt Diff. ſin. B. $= d$ B. Cof. B. Patet etiam, quod $-u\,d\,u = -u\,d\,B = -d\,B$ ſin. B, conſequenter Diff. $\sqrt{1-u^2}$ Cof, B $= -d$ B ſin. B

II.

Digitized by Google

II.

Si ergo fuerit $B = S.\ A$, erit Diff. fin. $B = \frac{d\,A}{A}$ Cof. L. A, et Diff. Cof. $B = -\frac{d\,A}{A}$ fin. L. A. Et ſi fuerit $B = L.\ \frac{1}{A}$, erit Diff. fin. $B = -\frac{d\,A}{A}$ Cof. $L.\ \frac{1}{A}$, et Diff. Cof. $B = \frac{d\,A}{A}$ fin. $L.\ \frac{1}{A}$.

III.

Cum ſit igitur $A\ d\,A$ fin. $A = -A$ Diff. Cof. A, erit $A\ d\,A$ fin. $A = -(A$ Diff. Cof. $A + d\,A$ Cof. $A) + d\,A$ Cof. A, et integrando $S.\ A\ d\,A$ fin. $A = -A$ Cof. $A + S.\ d\,A$ Cof. A, et per Artic. 1.

(1) $S.\ A\ d\,A$ fin. $A = -A$ Cof. $A +$ fin. A.

IV.

$A^2\ d\,A$ fin. $A = -(A^2$ Diff. Cof. $A + 2\,A\ d\,A$ Cof. $A) + 2\,A\ d\,A$ Cof. A; ergo $S.\ A^2\ d\,A$ fin. $A = -A^2$ Cof. $A + 2\ S.\ A\ d\,A$ Cof. A; ſed $S.\ A\ d\,A$ Cof. $A = S.\ A$ Diff. fin. A; ideoque

(2) $S.\ A^2\ d\,A$ fin. $A = -A^2$ Cof. $A + 2\ S.\ A$ Diff. fin. A ſed $S.\ A$ Diff. fin. $A = S.\ (A$ Diff. fin. $A + d\,A$ fin. $A) - S.\ d\,A$ fin. A, ideſt $S.\ A$ Diff. fin. $A = A$ fin. $A - S.\ d\,A$ fin. $A = A$ fin. $A +$ Cof. A per Artic. I. Factis igitur in aequatione (2) ſurrogationibus, obtinebitur

(3) $S.\ A^2\ d\,A$ fin. $A = -A^2$ Cof. $A + 2\,A$ fin. $A + 2$ Cof. A

V.

Similiter cum ſit $A^3 d A$ ſin. $A = -(A^3$ Diff. Coſ $A + 3 A^2 d A$ Coſ. $A) + 3 A^2 d A$ Coſ. A erit integrando:

(4) S. $A^3 d A$ ſin. $A = -A^3$ Coſ. $A + 3$ S. $A^2 d A$ Coſ. A; ſed $3 A^2 d A$ Coſ. $A = 3 (A^2$ Diff. ſin. $A + 2 A d A$ ſin $A) - 2 \times 3 A d A$ ſin A. Ideoque S. $3 A^2 d A$ Coſ. $A = 3 A^2$ ſin. $A - 2 \times 3$ S. $A d A$ ſin. A et ſubſtituendo aequatio (4) euadet S. $A^3 d A$ ſin. $A = -A^3$ Coſ. $A + 3 A^2$ ſin. $A - 2 \times 3$ S. $A d A$ ſin. A et per aequationem (1):

(5) S $A^3 d A$ ſin. $A = -A^3$ Coſ. $A + 3 A^2$ ſin. $A + 2 \times 3 A$ Coſ. $A - 2 \times 3$ ſin. A.

VI.

Non ſecus, cum ſit $A^4 d A$ ſin $A = -(A^4$ Diff. Coſ. $A + 4 A^3$ Coſ. $A d A) + 4 A^3$ Coſ. $A d A$, erit

(6) S. $A^4 d A$ ſin. $A = -A^4$ Coſ. $A + 4$ S. A^3 Coſ. $A d A$; ſed A^3 Coſ. $A d A = (A^3$ Diff. ſin. $A + 3 A^2$ ſin. $A d A) - 3 A^2$ ſin. $A d A$. Conſequenter S. A^3 Coſ. $A d A = A^3$ ſin. $A - 3$ S. A^2 ſin. $A d A$ et per aequationem (3) S. A^3 Coſ. $A d A = A^2$ ſin. $A + 3 A^2$ Coſ. $A - 2 \times 3 A$ ſin. $A - 2 \times 3$ Coſ. A. Ideoque ſubſtituendo aequatio (6) immutabitur in S. $A^4 d A$ ſin. $A = -A^4$ Coſ. $A + 4 A^2$ ſin. $A + 3 \times 4 A^2$ Coſ. $A \times \begin{cases} -2 \times 3 \times 4 A \text{ ſin. } A \\ -2 \times 3 \times 4 \text{ Coſ. } A. \end{cases}$

VII.

$A d A$ Coſ. $A = A$ Diff. ſin. A. Ideoque per ea, quae in Artic. IV. demonſtrauimus,

(8)

(8) S. A d A Cof. A = A ſin. A + Cof. A. Per ea quae pariter in Artic. V. demonſtrauimus: S. A ^{2} d A Cof. A = A ^{2} ſin. A — 2 S. A d A ſin. A, et per aequationem (1)

(9) S. A ^{2} d A Cof. A = A ^{2} ſin. A + 2 A Cof. A — 2 ſin. A. In Articulo VI. iam inuenimus.

(10) S. A ^{2} d A Cof. A = ^{3} ſin. A + 3 A ^{2} Cof. A — 2 X 3 A ſin. A — 2 X 3 Cof A ſimiliter A 4 Cof. A d A = (A ^{4} Diff ſin. A + 4 A ^{3} ſin. A) — 4 S. A ^{3} d A ſin. A et per aequationem (5)

(11) S. A ^{4} Cof. A d A = A ^{4} ſin. A + 4 A ^{3} Cof. A — 4 X 3 A ^{2} ſin. A $\begin{cases} -4 \text{ X } 3 \text{ X } 2 \text{ A Cof. A} \\ -4 \text{ X } 3 \text{ X } 2 \text{ ſin. A} \end{cases}$

VIII.

Quoties igitur fuerit m numerus integer, iisdem Calculi veſtigiis inhaerendo, in comperto erit, vtramque Different. A ^{m} d A ſin. A; A ^{m} d A Cof. A integrationem admittere, hoc ſolo discrimine, quod in prioris Integratione, ſi m fuerit impar, vltimus Integralis Terminus erit ſin. A, ſi vero par, erit Cof. A; E contra, ſi fuerit ſermo de poſterioris Integratione.

IX.

Eadem methodo, parique facilitate poterat, vt ſequitur, ordiri Calculus. A ^{m} d A ſin. A = — (A ^{m} Diff. Cof. A + m A $^{m-1}$ d A Cof. A) + m A $^{m-1}$ d A Cof. A. Ideoque S. A ^{m} d A ſin. A = — A ^{m} Cof. A + m S. A $^{m-1}$ d A Cof. A ſed m A $^{m-1}$ d A Cof. A =

$$\begin{cases} (m\,A^{m-1} \text{ Diff. ſin. A} + m\,(m-1)\,A^{m-2} \text{ ſin. A d A} \\ \quad - m\,(m-1)\,A^{m-2} \text{ ſin. A d A} \end{cases}$$

Conſequenter m S. A $^{m-1}$ A Cof. A = m A $^{m-1}$ ſin. A

— m

$-m(m-1)S.A^{m-2}\,\text{sin.}\,A\,d\,A$ etsic prosequendo tandem ad sequentem generalem Formulam peruenireturr:

$$S.A^{m}\,d\,A\,\text{sin.}\,A = \begin{cases} -A^{m}\,\text{Cos.}\,A + m\,A^{m-1}\,\text{sin.}\,A \\ +m(m-1)\,A^{m-2}\,\text{Cos.}\,A - m \\ (m-1)\,X\,(m-2)\,A^{m-3}\,\text{sin.}\,A. \\ +m(m-1)\,X\,(m-2)\,\ldots\,X \\ (m-q+2)S.A^{m-q+1}\,d\,A\,\text{sin.}\,A \end{cases}$$

si fuerit m numerus integer, et impar, si vero par tunc in postremo termino loco $S.A^{m-q+1}\,d\,A\,\text{sin.}\,A$, haberetur $S.A^{m-q+1}\,d\,A\,\text{Cos.}\,A$. Me non monente, liquet esse $q = m+1$. Non secus, cum sit $A^{m}\,d\,A\,\text{Cos.}\,A =$

$$\begin{cases} (A^{m}\,\text{Diff. sin.}\,A + m\,A^{m-1}\,d\,A\,\text{sin.}\,A) \\ \qquad - m\,A^{m-1}\,d\,A\,\text{sin.}\,A \end{cases}$$

erit $S.A\quad d\,A\,\text{sin.}\,A =$

$$\begin{cases} -(m\,A^{m-1}\,\text{Diff. Cos.}\,A + m(m-1)\,A^{m-2}\,\text{Cos.}\,A\,d\,A); \\ \qquad + m(m-1)\,A^{m-2}\,\text{Cos.}\,A\,d\,A \end{cases}$$

Ideoque $m\,S.A^{m}\,d\,A\,\text{sin.}\,A = -m\,A^{m-1}\,\text{Cos.}\,A + m(m-1)\,S.A^{m-2}\,\text{Cos.}\,A\,d\,A$, et calculum continuando haberetur: $S.A^{m}\,d\,A\,\text{Cos.}\,A =$

$$\begin{cases} A^{m}\,\text{sin.}\,A + m\,A^{m-1}\,\text{Cos.}\,A - m(m-1)\,A^{m-2}\,\text{sin.}\,A \\ \quad - m(m-1)\,X\,(m-2)\,A^{m-3}\,\text{Cos.}\,A. \ldots \\ \pm\, m(m-1)\,X\,(m-2)\ldots X\,(m-q+2)\,S. \\ \qquad A^{m-q+1}\,d\,A\,\text{sin}\,A \end{cases}$$

si m fuerit numerus integer, et par, si vero impar, tunc vltimus seriei terminus foret $S.A^{m-q+1}\,d\,A\,\text{Cos.}\,A$; eandem retinet q significationem.

X.

$$\frac{d\,A\,\text{sin.}\,A}{A} = (\text{sin.}\,A\,\text{Diff.}\,L.A + L.A\,d\,A\,\text{Cos.}\,A) - L.A\,d\,A$$

$\text{Cos.}\,A$; ergo $S.\frac{d\,A\,\text{sin.}\,A}{A} = \text{sin.}\,A.\,L\,A - S.\,L.\,A\,d\,A\,\text{Cos.}\,A$, Sit modo Q Circuli Quadrans, et Arcus B Complemen-

mentum Arcus A ad Quadrantem, erit $= Q - B$; $d A = -dB$; Cof. $A = \text{fin. } B$, et L. A d A Cof. $A = -$ d B fin. B L. $(Q - B)$ ſed L. $(Q - B) = -(B + \frac{B^2}{2Q} + \frac{B^3}{3Q^2} + \frac{B^4}{4Q^3} \ldots)$, conſequenter L. A d A Cof. $A = d B \text{ fin. } B (B + \frac{B^2}{2Q} + \frac{B^3}{3Q^2} + \frac{B^4}{4Q^3} \ldots)$, hoc eſt L. A d A Cof. $A = -$ d A Cof. A $((Q - A) + \frac{(Q-A)^2}{2Q} + \frac{(Q-A)^3}{3Q^2} + \frac{(Q-A)^4}{4Q^3} \ldots)$ Sed ſecunda pars praecedentis aequationis per Artic. VII. Integrationem admittit, ergo etiam pars prima integrabitur, et per conſequens etiam Differentialis $\frac{d A \text{ fin. } A.}{A}$

XI.

$\frac{d A \text{ Cof. } A}{A} = (\text{Cof. A Diff. L. A} - \text{L. A d A fin. A}) + \text{L. A d A fin. A}$ et integrando S. $\frac{d A \text{ Cof. } A}{A} = \text{Cof. A L. A} +$ S. L. A d A fin. A; ſed firmis praecedentis Articuli ſuppoſitionibus: S. A d A fin. $A = -dB$ Cof. B L. $(Q - B)$; id eſt L. A d A fin. $A = d B$ Cof. $B (B + \frac{B^2}{2Q} + \frac{B^3}{3Q^2} + \frac{B^4}{4Q^3} \ldots)$ ſiue L. A d A fin. $A = -$ d A fin. A. $((Q-A) + \frac{(Q-A)^2}{2Q} + \frac{(Q-A)^3}{3Q^2} + \frac{(Q-A)^4}{4Q^3} \ldots)$. Cum ſit

igitur per Artic. VI. huiusce aequationis secundum Membrum integrabile, erit et Primum, ideoque etiam Differentialis $\frac{d A \text{ Cos. } A.}{A}$.

XII.

$\frac{d A \text{ sin. } A}{A^2} = -(\text{sin. } A \text{ Diff. } \frac{1}{A} + \frac{d A \text{ Cos. } A}{A}) + \frac{d A \text{ Cos. } A}{A}$. Per consequens

(12) $S. \frac{d A \text{ sin. } A}{A^2} = -\frac{\text{sin. } A}{A} + S. \frac{d A \text{ Cos. } A}{A}$

$\frac{d A \text{ sin. } A}{A^3} = -(\text{sin. } A \text{ Diff. } \frac{1}{2A^2} + \frac{d A \text{ Cos. } A.}{2A^2}) + \frac{d A \text{ Cos } A}{2A^2}$; ideoque

(13) $S. \frac{d A \text{ sin } A}{A^3} = -\frac{1 \text{ sin. } A}{2A^2} + S. \frac{d A \text{ Cos. } A}{2A^2}$

$\frac{d A \text{ sin. } A}{A^4} = -(\text{sin. } A \text{ Diff. } \frac{1}{3A^3} + \frac{d A \text{ Cos. } A)}{3A^3} + \frac{d A \text{ Cos. } A,}{3A^3}$

hinc

(14) $S. \frac{d A \text{ sin. } A}{A^4} = -\frac{\text{sin. } A}{3A^3} + S. \frac{d A \text{ Cos. } A}{3A^3}$ si-

militer inuenietur

(15) $S. \frac{d A \text{ sin. } A}{A} = -\frac{\text{sin. } A}{4A^4} + S. \frac{d A \text{ Cos. } A}{4A^4}$

(16) $S. \frac{d A \text{ sin. } A}{A^6} = -\frac{\text{sin. } A}{5A^5} + S. \frac{d A \text{ Cos. } A}{5A^5}$

Et sic continuari poterit in infinitum, si in Differentiali $\frac{d \lambda \text{ sin. } A}{A^m}$, denotet m quemcunque numerum integrum af-

firm-

firmatiuum. Poterunt etiam praecedentes aequationes, et simul ille Articuli sequentis reddi simpliciores.

XIII.

Pari ratione inuenietur, sequentes locum habere aequationes:

$$(17)\quad \frac{S.\,dA\,Cos.\,A}{A^2} = -\frac{Cos.\,A}{A} - S.\frac{dA\,sin.\,A}{A}$$

$$(18)\quad \frac{S.\,dA\,Cos.\,A}{A^1} = -\frac{Cos.A}{2A^2} - \frac{1}{2}S.\frac{dA\,sin.\,A}{A^2}$$

$$(19)\quad \frac{S.\,dA\,Cos.\,A}{A^4} = -\frac{Cos.\,A}{3A^3} - \frac{1}{3}S.\frac{dA\,sin.\,A}{A^3}$$

$$(20)\quad \frac{S.\,dA\,Cos.\,A}{Cos.\,A^5} = -\frac{Cos.\,A}{4A^4} - \frac{1}{4}S.\frac{dA\,sin.\,A}{A^4}$$

$$(21)\quad \frac{S.\,dA\,Cos.\,A}{A^6} = -\frac{Cos.\,A}{5A^5} - \frac{1}{5}S.\frac{dA\,sin.\,A}{A^5}$$

Et sic vlterius progredi poterit.

XIV.

Per aequationem (17) aequatio (13) euadet:

$$(22)\quad S.\frac{dA\,sin.\,A}{A^3} = -\frac{sin.\,A}{2A^2} - \frac{Cos.A}{2A} - \frac{1}{2}S.\frac{dA\,sin.\,A}{A}.$$

Per aequationes (18), et (12) aequatio (14) immutabitur in

$$(23)\quad S.\frac{dA\,sin.\,A}{A^4} = -\frac{sin.\,A}{3A^3} - \frac{Cos.\,A}{6A^2} + \frac{sin.\,A}{6A} - \frac{1}{6}S.$$

$\frac{1}{6}$ S. d A $\frac{\text{Cof. A.}}{A}$ Aequatio (15) per aequationes (19), et (22) degenerabit in

(24) S. $\frac{d A \text{ fin. A}}{A^5} = -\frac{\text{fin. A}}{4 A^4} - \frac{\text{Cof. A}}{1\,2\,A^3} + \frac{\text{fin. A}}{2\,4\,A^2}$ + $\frac{\text{Cof. A}}{2\,4\,A}$ + $\frac{1}{2\,4}$ S. $\frac{d A \text{ fin. A.}}{A}$ Aequatio (16) per aequationes (20), et (23) conuertetur in

(25) S. $\frac{d A \text{ fin. A}}{A^6} = -\frac{\text{fin. A}}{5 A^5} - \frac{\text{Cof. A}}{2\,0\,A^4} + \frac{\text{fin. A}}{6\,0\,A^3}$ + $\frac{\text{Cof. A}}{1\,2\,0\,A^2}$ + $\frac{\text{fin. A}}{1\,2\,0\,A}$ + $\frac{1}{1\,2\,0}$ S. $\frac{d A \text{ Cof. A.}}{A}$ Hinc colligitur, quod excepto casu, in quo sit m vnitati aequalis, si fuerit m positiuus integer, et impar, postremus Terminus Integralis S. $\frac{d A \text{ fin. A}}{A^m}$ erit = S. $\frac{d A \text{ Cof. A}}{A}$ diuis. per $(m-1) \times (m-2) \times (m-3) \times (m-4) \ldots \times 1$; si vero fuerit m integer, et par, dictae Integralis vltimus Terminus erit + S. $\frac{d A \text{ fin. A}}{A}$ diuis. per $(m-1) \times (m-2) \times (m-3) \times (m-4) \ldots 1$, qui postremus terminus integrabitur per Artic. X, vel XI.

XV.

Aequatio (18) per aequationem (12) fiet

(26) S. $\frac{d A \text{ Cof. A}}{A^3} = -\frac{\text{Cof. A}}{2 A^2} + \frac{\text{fin. A}}{2 A} + \frac{1}{2}$ S. $\frac{d A \text{ Cof. A.}}{A}$

Aequatio (19) per aequationem (21) euadet.

(27)

(27) $S.\frac{d\,A\,Cos.\,A.}{A^4} = -\frac{Cos.\,A}{3A^3} + \frac{sin.\,A}{6A^2} + \frac{Cos.\,A}{6A} + \frac{1}{2}S.\frac{d\,A\,sin.\,A.}{A}$

Aequatio (20) per aequationem (23) conuertetur in

(28) $S.\frac{d\,A\,Cos\,A}{A^3} = -\frac{Cos.\,A}{4A^4} + \frac{sin.\,A}{12A^3} + \frac{Cos.\,A}{24A^2} - \frac{sin.\,A}{24A} + \frac{1}{24}S.\frac{d\,A\,Cos.\,A.}{A}$

Aequatio (21) per aequationem (24) in

(29) $S.\frac{d\,A\,Cos.\,A}{A^6} = -\frac{Cos.\,A}{5A^5} + \frac{sin.\,A}{20A^4} + \frac{Cos.\,A}{6A^3} - \frac{sin.\,A}{120A^2} - \frac{Cos.\,A}{120A} - \frac{1}{120}S.\frac{d\,A\,sin.\,A.}{A}$

Ideoque deducitur, quod excepto casu, in quo $m = 1$, si fuerit m numerus positiuus, et impar, vltimus Terminus Integralis Different. $\frac{d\,A\,Cos.\,A}{A^m}$ erit $+ S\,\frac{d\,A\,Cos.\,A}{A}$ diuis. per $(m-1) \times (m-2) \times (m-3), \times (m-4) \ldots \times 1$, si vero par, tunc postremus dictae Integralis Terminus erit $+ S.\,d\,A\,sin\,A$ diuis. per $(m-1) \times (m-2) \times (m-3) \times (m-4) \ldots \times 1$, qui per Artic. X, vel XI integrabitur.

XVI.

Firmis Denominationibus Artic. X. $\frac{d\,A}{sin.\,A} = -\frac{d\,B}{Cos.\,B}$, ideoque si fiat $sin.\,B = v$, erit $\frac{d\,A}{sin.\,A} = \frac{d\,v}{(1-v^2)}$

S. $\frac{d\,A}{\text{fin.}A} = \frac{1}{2}$ L. $\frac{(1+v)}{(1-v)}$; ideoque $\frac{A\,d\,A}{\text{fin.}\,A}$ = (Q − B) Diff. $\frac{1}{2}$ L. $\frac{(1+v)}{(1-v)}$ − d B L. $\frac{(1+v)}{(1-v)}$) + d B X $\frac{1}{2}$ L. $\frac{(1+v)}{(1-v)}$, et integrando S. $\frac{A\,d\,A}{\text{fin.}\,A}$ = (Q − B) X $\frac{1}{2}$ L. $\frac{(1+v)}{(1-v)}$ + S. d B X $\frac{1}{2}$ L. $\frac{(1+v)}{(1-v)}$, ſed $\frac{1}{2}$ L. $\frac{(1+v)}{(1-v)}$ = $v + \frac{v^3}{3} + \frac{v^5}{5}$,... erit ergo S. $\frac{A\,d\,A}{\text{fin.}\,A}$ = (Q − B) X $(v + \frac{v^3}{3} + \frac{v^5}{5}..)$ + S. d B $(v + \frac{v^3}{3} + \frac{v^5}{5}..)$, id eſt

(30) S. $\frac{A\,d\,A}{\text{fin.}\,A}$ = A (Cof. A + $\frac{\text{Cof. A}^3}{3}$ + $\frac{\text{Cof. A}^5}{5}$..) + S. (− d A (Cof. A + $\frac{\text{Cof. A}^3}{3}$ + $\frac{\text{Cof. A}^5}{5}$..). Notum eſt, ſeriem − d A (Cof. A + Cof. $\frac{A^3}{3}$ + Cof. $\frac{A^5}{5}$...). Integrationem non reſpuere, quoniam in Terminis Analyticis expreſſa Exponens variabilis extra vinculum vnitate auctum aequale erit Exponenti intra vinculum, vel eius multiplo.

XVII.

Vidimus in Parte I. huiusce Elucubrationis S. $\frac{d\,A}{\text{fin.}\,A^2} = -\frac{\text{Cof. A}}{\text{fin. A}}$; ideoque $\frac{A\,d\,A}{\text{fin.}\,A^2}$ = (− A Diff. $\frac{\text{Cof. A}}{\text{fin. A}}$ − $\frac{d\,A\,\text{Cof. A}}{\text{fin. A}}$) + $\frac{d\,A\,\text{Cof. A}}{\text{fin. A}}$, et integrando S. $\frac{A\,d\,A}{\text{fin.}\,A^2}$ = − $\frac{A\,\text{Cof. A}}{\text{fin. A}}$ + S.

d A

$\frac{d\,A\ \text{Cof. A}}{\text{fin. A}}$, ſed per Artic. I. $\frac{d\,A\ \text{Cof. A}}{\text{fin. A}} = \frac{\text{Diff. Sin. A}}{A}$,
conſequenter S. $\frac{d\,A\ \text{Cof. A}}{\text{fin. A}} = \text{L. ſin. A}$, eritque

(31) S. $\frac{A\,d\,A}{\text{fin. A}^2} = -\frac{A\ \text{Cof. A}}{\text{fin. A}} + \text{L. ſin. A}$.

XVIII.

Per Artic. XV. praecedentis ſcripti
$S.\,\frac{d\,A}{\text{ſin. A}^m} = -\frac{\text{Coſ A}}{(m-1)\text{ſin. A}^{m-1}} + \frac{(m-2)\,S.\,d\,A}{(m-1)\ \text{ſin. A}^{m-2}}$; conſequenter $\frac{A\,d\,A}{\text{ſin. A}^m} = -\frac{(A\ \text{Diff. Cof. A} + d\,A\ \text{Cof. A}}{(m-1)\,\text{ſin. A}^{m-1}} + \frac{d\,A\ \text{Cof. A}}{(m-1)\text{ſin. A}^{m-1}}$
$\frac{(m-2)\,A\,d\,A}{(m-1)\text{ſin. A}^{m-2}}$. Ideoque S. $\frac{A\,d\,A}{\text{ſin. A}^m} = \frac{-A\ \text{Cof. A}}{(m-1)\text{ſin. A}^{m-1}} + \frac{(m-2)\ S.\ A\,d\,A}{(m-1)\ \ \text{ſin. A}^{m-2}} + \frac{1}{(m-1)}\ S.\ \frac{d\,A\ \text{Cof. A}}{\text{ſin. A}^{m-1}}$
Vlterius $\frac{1}{(m-1)}\ S.\ \frac{d\,A\ \text{Cof. A}}{\text{ſin. A}^{m-1}} = -\frac{1}{(m-1)\times(m-2)\text{ſin. A}^{m-2}}$,
facta igitur in praecedenti aequatione ſubſtitutione, erit

(32) S. $\frac{A\,d\,A}{\text{ſin. A}^m} = -\frac{A\ \text{Cof. A}}{(m-1)\text{ſin. A}^{m-1}} - \frac{1}{(m-1)\times(m-2)\text{ſin. A}^{m-2}} + \frac{(m-2)\ S.\ A\,d\,A}{(m-1)\ \ \text{ſin. A}^{m-2}}$
ſi ergo fuerit $m = 3$, habebitur.

(33) S. $\frac{A\,d\,A}{\text{ſin. A}^3} = -\frac{A\ \text{Cof. A}}{2\ \text{ſin. A}^2} - \frac{1}{2\ \text{ſin A}} + \frac{1}{2}\ S.\ \frac{A\,d\,A}{\text{ſin. A}}$
quae aequatio per aequationem (30) integrabitur. Si $m = 5$, aequatio (32) dabit; S. $\frac{A\,d\,A}{\text{ſin. A}^5} = -\frac{A\ \text{Cof. A}}{4\ \text{ſin. A}^4} -$

$\frac{1}{3 \times 4 \text{ sin. } A^3} + \frac{3}{4} \frac{S. A d A}{\text{sin. } A^3}$; Per conſequens cum haec aequatio ab aequatione (33) dependeat per aequationem quoque (30). vt illa integrabitur.

Ideoque colligimus, quod ſi fuerit m numerus integer affirmatiuus, et impar, Integrale Different. $\frac{A d A}{\text{sin. } A^m}$ per aequationem (30) ſemper haberi.

XIX.

Si $m = 4$, aequatio (32) dabit $\frac{S. A d A}{\text{sin. } A^4} = -\frac{A \text{ Cof. } A}{3 \text{ sin. } A^3} - \frac{1}{2 \times 3 \text{ sin. } A^2} + \frac{2}{3} \frac{S. A d A}{\text{sin. } A^2}$ ſi vero fuerit $m = 6$, erit $\frac{S. A d A}{\text{sin. } A^6} = -\frac{A \text{ Cof. } A}{5 \text{ sin. } A^5} - \frac{1}{4 \times 5 \text{ sin. } A^4} + \frac{4}{5} \frac{S. A d A}{\text{sin. } A^4}$

Cum haec igitur aequatio a praecedenti dependeat, et illa ab aequatione (31), vtriusuue Integrale habebitur per L. ſin. A,

Patet igitur, quoties fuerit m numerus integer affirmatiuus, et par, Integrale Different. $\frac{A d A}{\text{sin. } A^m}$ per L. ſin. A ſemper obtineri.

XX.

$\frac{d A}{\text{Cof. } A} = \frac{d u}{(1 - u^2)} = \text{Diff. } \frac{1}{2} \text{ L. } \frac{(1 + u)}{(1 - u)}$; conſequenter $S. \frac{d A}{\text{Cof. } A} = (u + \frac{u^3}{3} + \frac{u^5}{5} \ldots)$, id eſt

(34)

(34) $\frac{S\ d\ A}{Col.\ A} = sin.\ A + \frac{sin.\ A^3}{3} + \frac{sin.\ A^5}{5} \ldots$

$\frac{d\ A}{Col.\ A} = \frac{d\ u}{\sqrt{1-u^2} \times (1-u^2)} = \frac{d\ u}{(1-u^2)^{1+\frac{1}{2}}}$; ideoque

(35) $\frac{S.\ d\ A}{Col.\ A^2} = \frac{u}{\sqrt{1-u^2}} = \frac{sin.\ A}{Col.\ A}$ $\frac{d\ A}{Col.\ A^4} = \frac{d\ u}{\sqrt{1-u^2}\ (1-u^2)^2} = \frac{d\ u}{(1-u^2)^{1+\frac{1}{2}}}$, et per consequens

$S.\ \frac{d\ A}{Col.\ A^4} = \frac{u}{3(1-u^2)^{\frac{3}{2}}} + \frac{2}{3} S.\ \frac{d\ u}{(1-u^2)^{1+\frac{1}{2}}}$, et per aequationem (35).

(36) $\frac{S.\ d\ A}{Col.\ A^4} = \frac{sin.\ A}{3 Col.A^3} + \frac{2\ sin.\ A}{3 Col.A}$ $\frac{d\ A}{Col.\ A^6} = \frac{d\ u}{(1-u^2)^{3+\frac{1}{2}}}$; ideoque integrando

$S.\ \frac{d\ A}{Col.\ A^6} = \frac{u}{5(1-u^2)^{\frac{5}{2}}} + \frac{4}{5} S.\ \frac{d\ u}{(1-u^2)^{2+\frac{1}{2}}}$, et per aequationem praecedentem.

(37) $\frac{S.\ d\ A}{Col.\ A^6} = \frac{sin.\ A}{5 Col.\ A^5} + \frac{2 \times 2\ sin\ A}{3 \times 5 Col.\ A^3} + \frac{2 \times 2 \times 2\ sin.\ A.}{3 \times 5\ Col.\ A}$

Praecedentium aequationum subsistentia differentiando demonstratur patetque Differentialem $\frac{d\ A}{Col.\ A^m}$, quoties

fuerit numerus integer affirmatiuus, et par, poſſe ſemper abſolute intergrari.

XXI.

$\frac{dA}{Cof.A^3} = \frac{du}{(1-u^2)^2} = \frac{du}{(1-u^2)^{1+1}}$, conſequenter integrando

$S.\frac{dA}{Cof.A^3} = \frac{u}{2(1-u^2)} + \frac{1}{2} S.\frac{du}{(1-u^2)}$, id eſt

$$(38)\ S.\frac{dA}{Cof.A^3} = \frac{\text{ſin. } A}{2\,Cof.A^2} + \frac{1}{2} S.\frac{dA}{Cof.A}$$

$\frac{dA}{Cof.A^5} = \frac{du}{(1-u^2)^3} = \frac{du}{(1-u^2)^{2+1}}$, et integrando

$S.\frac{dA}{Cof.A^5} = \frac{u}{4(1-u^2)^2} + \frac{3}{4} S.\frac{du}{(1-u^2)}$, ideoque per aequationem (38)

$$(39)\ S.\frac{dA}{Cof.A^5} = \frac{\text{ſin. } A}{4\,Cof.^4} + \frac{3\,\text{ſin. } A}{2\times 4\,Cof.A^2} + \frac{3}{2\times 4} S.\frac{dA}{Cof.A}$$

$\frac{dA}{Cof.A^7} = \frac{du}{(1-u^2)^4} = \frac{du}{(1-u^2)^{3+1}}$, et integrando

$S.\frac{dA}{Cof.A^7} = \frac{u}{6(1-u^2)^3} + \frac{5}{6} S.\frac{du}{(1-u^2)^2}$, et per aequationem (39)

$$(40)\ S.\frac{dA}{Cof.A^7} = \frac{\text{ſin. } A}{6\,Cof.A^6} + \frac{5\,\text{ſin. } A}{4\times 6\,Cof.A^4} + \frac{3\times 5\,\text{ſin. } A}{2\times 4\times 6\,Cof.A^2} + \frac{3\times 5}{2\times 4\times 6} S.\frac{dA}{Cof.A}$$

Etiam

Etiam in hoc Articulo aequationum veritas differentiando demonſtratur, ſimulque deducitur, quod ſi fuerit n numerus integer affirmatiuus, et impar, Different. $\frac{d A}{Cof. A^n}$ Integralem haberi per S. $\frac{d A}{Cof. A}$, id eſt per aequationem (34), nempe per $(\text{ſin. } A + \frac{\text{ſin. } A^3}{3} + \frac{\text{ſin. } A^5}{5} \ldots)$

XXII.

Per aequationem (35) $d A = \text{Diff. ſin. } A$, ideoque $\frac{A\, d A}{Cof. A^2} = \{A \text{ Diff. ſin. } A + \frac{d A \text{ ſin. } A}{Cof. A}\} - \frac{d A \text{ ſin. } A}{Cof. A}$, et integrando S. $\frac{A\, d A}{Cof. A^2} = \frac{A \text{ ſin. } A}{Cof. A} - S.(-\frac{d A \text{ ſin. } A}{Cof. A})$ ſed per Artic. I. $-d A \text{ ſin. } A = \text{Diff. Cof. } A$, ergo S. $\frac{A\, d A}{Cof. A^2} = \frac{A \text{ ſin. } A}{Cof. A} + S. \frac{\text{Diff. Cof. } A}{Cof. A}$; id eſt

(40) S. $\frac{A\, d A}{Cof. A^2} = \frac{A \text{ ſin. } A}{Cof. A} + L. \text{ Cof. } A.$

Similiter per aequationem (36) $\frac{A\, d A}{Cof. A^4} =$

$$\begin{cases} \frac{1}{3} \frac{A \text{ Diff.} (\text{ſin. } A + 2 \text{ ſin. } A)}{Cof. A^3 \quad Cof. A} - \frac{1}{3} \frac{d A (\text{ſin. } A + 2 \text{ ſin. } A)}{Cof. A^3 \quad Cof. A}; \\ + \frac{1}{3} \frac{d A (\text{ſin. } A + 2 \text{ ſin. } A)}{Cof. A^3 \quad Cof. A} \end{cases}$$

Ergo $S. A\,dA = \frac{1}{3} A \left(\frac{\sin. A}{\cos. A^4} + \frac{2 \sin. A}{3 \cos. A^2} + \frac{1}{3} S. \frac{dA}{\cos. A}\right.$
$\left. dA \left(\frac{\sin. A}{\cos. A^3} + \frac{2 \sin. A}{\cos. A}\right)\right.$.

Sed $S. \frac{dA \sin. A}{\cos. A^3} = \frac{-1}{2 \cos. A^2}$; $2 S. \frac{dA \sin. A}{\cos. A} = 2 L. \cos. A$ per Artic. I; ergo

(41) $S. A\,dA = \frac{1}{3} A \left(\frac{\sin. A}{\cos. A^4} + \frac{2 \sin. A}{3 \cos. A^2}\right) + \frac{1}{3} \left(\frac{1}{2 \cos. A^2} - 2 L. \cos. A\right)$. Per aequationem (37) $\frac{A\,dA}{\cos. A^6} =$

$$\left\{\begin{array}{l} \frac{1}{5} A \text{ Diff.} \left(\frac{\sin. A}{\cos. A^5} + \frac{2 \times 2 \sin. A}{3 \cos. A^3} + \frac{2 \times 2 \times 2 \sin. A}{3 \cos. A}\right); \\ \text{ideoque} + \frac{dA}{5} \left(\frac{\sin. A}{\cos. A^5} + \frac{2 \times 2 \sin. A}{3 \cos. A^3} + \frac{2 \times 2 \times 2 \sin. A}{3 \cos. A}\right) \\ - \frac{dA}{5} \left(\frac{\sin. A}{\cos. A^5} + \frac{2 \times 2 \sin. A}{3 \cos. A^3} + \frac{2 \times 2 \times 2 \sin. A}{3 \cos. A}\right) \end{array}\right.$$

$$S. \frac{A\,dA}{\cos. A^6} = \left\{\begin{array}{l} \frac{A}{5} \left(\frac{\sin. A}{\cos. A^5} + \frac{2 \times 2 \sin. A}{3 \cos. A^3} + \frac{2 \times 2 \times 2 \sin. A}{3 \cos. A}\right) \\ + S. - \frac{dA}{5} \left(\frac{\sin. A}{\cos. A^5} + \frac{2 \times 2 \sin. A}{3 \cos. A^3} + \right. \\ \left. \frac{2 \times 2 \times 2 \sin. A}{3 \cos. A}\right); \end{array}\right.$$

Sed per Artic. I. $S. - \frac{dA \sin. A}{5 \cos. A^5} = \frac{-1}{2 \times 2 \times 5 \cos. A^4}$; $S. - \frac{2 \times 2\,dA \sin. A}{3 \times 5 \cos. A^3} = \frac{-2}{3 \times 5 \cos. A^2}$
$\times 2 \times 2 \sin. A\,dA = \frac{8 L. \cos. A}{3 \times 5}$, erit igitur fubſtitu-
endo:

(42)

(42) $\frac{S.\,A\,d\,A}{Cof.\,A^{\circ}} =$

$$\left\{ \begin{array}{l} \frac{(\text{fin. } A}{Cof.\,A^{3}} + \frac{2 \times 2 \text{ fin. } A}{3\,Cof.\,A^{1}} + \frac{2 \times 2 \times 2 \text{ fin. } A)}{3\,Cof.\,A} - \\ \frac{1}{2 \times 2 \times 2 \times 5\,Cof.\,A^{4}} \frac{-2}{3 \times 5\,Cof.\,A^{2}} + \frac{2 \times 2 \times 2\,L.}{3 \times 5} \end{array} \right.$$

Cof. A. Si fuerit ergo m numerus integer, et par, Integrale Differentialis $\frac{A\,d\,A}{Cof.\,A^{m}}$ habebitur per $L.\,Cof.\,A = \frac{1}{2} L.\,(1 + u) + \frac{1}{2} L.\,(1 - u)$, ſiue per $(-\text{fin. } A^{2} - \frac{\text{fin. } A^{4}}{2} - \frac{\text{fin. } A^{6}}{3} - \frac{\text{fin. } A^{8}}{4} \ldots)$

XXIII.

Per aequationem (38) $\frac{A\,d\,A}{Cof.\,A^{3}} =$

$$\left\{ \begin{array}{l} A\ \text{Diff.}\ (\frac{\text{fin. } A}{2\,Cof.\,A^{2}} + \frac{1}{2}\,S.\,d\,A) - \frac{d\,A\,\text{fin. } A}{2\,Cof.\,A^{2}} - \frac{1\,d\,A}{2} \\ \frac{S.\,d\,A}{Cof.\,A} + d\,A\,(\frac{\text{fin. } A}{2\,Cof.\,A^{2}} + \frac{1}{2}\,\frac{S.\,d\,A)}{Cof.\,A} \end{array} \right.$$

et integrando

(43) $\frac{S.\,A\,d\,A}{Cof.\,A^{3}} = \frac{A\,\text{fin. } A}{2\,Cof.\,A^{2}} + \frac{A\,S.\,d\,A}{2\,Cof.\,A} + S. - \frac{d\,A\,\text{fin. } A}{2\,Cof.\,A^{2}} + S. - \frac{d\,A\,S.\,d\,A}{2\,Cof.\,A}$ ſed per aequationem (34) $\frac{A\,S.\,d\,A}{2\,Cof.\,A} = \frac{A'}{2}(\text{fin. } A + \frac{\text{fin. } A^{3}}{3} + \frac{\text{fin. } A^{5}}{5} \ldots)$ et $S. -$

$\frac{d\,A\,\text{fin. }A}{2\,\text{Cof. }A^2} = \frac{-1}{2\,\text{Cof. }A}$, ergo integrando aequatio (43) euadet:

$$(44)\ \text{S.}\frac{A\,d\,A}{\text{Cof. }A^2} = \frac{A\,\text{fin. }A}{2\,\text{Cof. }A^2} + \frac{A}{2}\left(\text{fin. }A + \frac{\text{fin. }A^3}{3} + \frac{\text{fin. }A^5}{5} \ldots\right)$$

$$\left\{\begin{array}{l} \frac{-1}{2\,\text{Cof. }A} \\ +\frac{1}{2}\,\text{S.}-\frac{d\,A\,\text{S. }d\,A}{2\,\text{Cof. }A} \end{array}\right.$$

Per aequationem (39) $\frac{A\,d\,A}{\text{Cof. }A} =$

$$\left\{\begin{array}{l} A\,\text{Diff.}\left(\frac{\text{fin. }A}{4\,\text{Cof. }A^4} + \frac{3\,\text{fin. }A}{2\times 4\,\text{Cof. }A^2} + \frac{3}{2\times 4}\,\text{S. }d\,A\right)\frac{}{\text{Cof. }A} \\ +d\,A\left(\frac{\text{fin. }A}{4\,\text{Cof. }A^4} + \frac{3\,\text{fin. }A}{2\times 4\,\text{Cof. }A^2} + \frac{3}{2\times 4}\,\text{S. }d\,A\right)\frac{}{\text{Cof. }A} \\ -d\,A\left(\frac{\text{fin. }A}{4\,\text{Cof. }A^4} + \frac{3\,\text{fin. }A}{2\times 4\,\text{Cof. }A^2} + \frac{3}{2\times 4}\,\text{S. }d\,A\right)\frac{}{\text{Cof. }A} \end{array}\right.$$

Ideoque.

$$(45)\ \text{S.}\frac{A\,d\,A}{\text{Cof. }A^3} =$$

$$\left\{\begin{array}{l} \frac{A\,\text{fin. }A}{4\,\text{Cof. }A^4} + \frac{3\,A\,\text{fin. }A}{2\times 4\,\text{Cof. }A^2} + \frac{3\,A\,\text{S. }d\,A}{2\times 4\,\text{Cof. }A} + \text{S.}-\frac{d\,A\,\text{fin. }A}{4\,\text{Cof. }A^4} \\ \quad +\frac{3}{2\times 4}\,\text{S.}-\frac{d\,A\,\text{fin. }A}{\text{Cof. }A^2} + \frac{3}{2\times 4}\,\text{S.}-\frac{d\,A\,\text{fin. }A}{\text{Cof. }A} \end{array}\right.$$

sed per Artic. I. S. $-\frac{d\,A\times\text{fin. }A}{4\,\text{Cof. }A^4} = \frac{1}{3\times 4\,\text{Cof. }A^3}$; 3 S.

$-d\,A$

$-\mathrm{d}A \sin. A = \frac{-3}{2 \times 4 \mathrm{Cof.}\, A^2}$, et per aequationem (34)

$\frac{3}{2 \times 4} \frac{A}{\mathrm{Cof.}\, A} \mathrm{S.}\, \mathrm{d}A = \frac{3}{2 \times 4} A (\sin. A + \sin. \frac{A^3}{3} + \sin. \frac{A^5}{5} \ldots)$.

Factis igitur fubſtitutionibus in aequatione (45), eadem emanabit:

$$(46)\ \mathrm{S.}\, A\, \mathrm{d}A = \frac{}{\mathrm{Cof.}\, A^5}$$

$$\left\{\begin{array}{l} \frac{A \sin. A}{4 \mathrm{Cof.}\, A^4} + \frac{3 A \sin. A}{2 \times 4 \mathrm{Cof.}\, A^2} + \frac{3 A (\sin. A + \sin. \frac{A^3}{3} + \sin. \frac{A^5}{5} \ldots)}{2 \times 4} \\ \frac{-1}{2 \times 4 \times \mathrm{Cof.}\, A^3} \quad \frac{-3}{2 A \mathrm{Cof.}\, A} + \frac{3}{2 \times 4} \mathrm{S.} - \mathrm{d}A\, \mathrm{S.}\, \frac{\mathrm{d}A}{\mathrm{Cof.}\, A} \end{array}\right.$$

Per aequationem (39) $A\, \mathrm{d}A = \frac{}{\mathrm{Cof.}\, A^7}$

$$\left\{\begin{array}{l} A\, \mathrm{Diff.} \left(\frac{\sin. A}{6 \mathrm{Cof.}\, A^6} + \frac{5 \sin. A}{4 \times 6 \mathrm{Cof.}\, A^4} + \frac{3 \times 5 \sin. A}{2 \times 4 \times 6 \mathrm{Cof.}\, A^2} + \frac{3 \times 5}{2 \times 4 \times 6}\right. \\ \left.\mathrm{S.}\, \frac{\mathrm{d}A}{\mathrm{Cof.}\, A}\right) - \mathrm{d}A \left(\frac{\sin. A}{6 \mathrm{Cof.}\, A^6} + \frac{5 \sin. A}{4 \times 6 \mathrm{Cof.}\, A^4} + \frac{3 \times 5 \sin. A}{2 \times 4 \times 6 \mathrm{Cof.}\, A^2} + \right. \\ \frac{3 \times 5}{2 \times 4 \times 6} \mathrm{S.}\, \frac{\mathrm{d}A}{\mathrm{Cof.}\, A} + \left(\frac{-\mathrm{d}A \sin. A}{6 \mathrm{Cof.}\, A^6} - \frac{5\, \mathrm{d}A \sin. A}{4 \times 6 \mathrm{Cof.}\, A^4} - \right. \\ \left.\frac{3 \times 5\, \mathrm{d}A \sin. A}{2 \times 4 \times 6 \mathrm{Cof.}\, A^2} - \frac{3 \times 5\, \mathrm{d}A\, \mathrm{S.}\, \frac{\mathrm{d}A}{\mathrm{Cof.}\, A}}{2 \times 4 \times 6}\right. \end{array}\right.$$

Atque integrando,

$$(47)\ \mathrm{S.}\, A\, \mathrm{d}A = \frac{}{\mathrm{Cof.}\, A^7}$$

$$\left\{\begin{array}{l} \frac{A \sin. A}{6 \mathrm{Cof.}\, A^6} + \frac{5 A \sin. A}{4 \times 6 \mathrm{Cof.}\, A^4} + \frac{3 \times 5 A \sin. A}{2 \times 4 \times 6 \mathrm{Cof.}\, A^2} + \frac{3 \times 5 A}{2 \times 4 \times 6} \\ \mathrm{S.}\, \frac{\mathrm{d}A}{\mathrm{Cof.}\, A} + \mathrm{S.} - \frac{\mathrm{d} \sin. A}{6 \mathrm{Cof.}\, A^6} + 5\, \mathrm{S.} - \frac{\mathrm{d}A \sin. A}{4 \times 6 \mathrm{Cof.}\, A} + \frac{3 \times 5}{2 \times 4 \times 6} \mathrm{S.} \\ \qquad\qquad\qquad\qquad\qquad\qquad\qquad\qquad\qquad\qquad\qquad\qquad -\mathrm{d}A \end{array}\right.$$

$$\left\{\frac{-\,d\,A\,\text{sin. }A}{\text{Cos. }A} + \frac{3}{2\times4\times6}\,S.\,\frac{-\,d\,A\,S.\,d\,A}{\text{Cos. }A}\right.$$

sed $S.\frac{-\,d\,A\,\text{sin. }A}{6\,\text{Cos. }A^4} = \frac{-1}{5\times6\,\text{Cos. }A^5}$; $S.\frac{-5\,d\,A\,\text{sin. }A}{4\times6\,\text{Cos. }A^4} = \frac{-5}{3\times4\times6\,\text{Cos. }A^3}$ $S.\frac{-3\times5\,d\,A\,\text{sin. }A}{2\times4\times6\,\text{Cos. }A^2} = \frac{3\times5}{2\times4\times6\,\text{Cos. }A}$, et per aequationem (34) $\frac{3\times5}{2\times4\times6}\,A\times$

$S.\frac{d\,A}{\text{Cos. }A} = \frac{3\times5}{2\times4\times6}\,A\,(\text{sin. }A + \text{sin. }\frac{A^3}{3} + \text{sin. }\frac{A^5}{5} \ldots)$

Factis igitur substitutionibus in aequatione (47). obtinebitur:

(48) $S.\frac{A\,d\,A}{\text{Cos. }A^7} =$

$$\left\{\begin{array}{l}\frac{A\,\text{sin. }A}{6\,\text{cos. }A^6} + \frac{5\,\text{sin. }A}{4\times6\,\text{Cos. }A^4} + \frac{3\times5\,A\,\text{sin. }A}{3\times4\times6\,\text{Cos. }A^2} \quad \frac{-1}{5\times6\,\text{Cos. }A^5} \\ \frac{-5}{3\times4\times6\,\text{Cos. }A^3} \quad \frac{-3\times5}{2\times4\times6\,\text{Cos. }A} + S.\frac{-3\times5\,d\,A}{2\times4\times6} \\ \frac{S.d\,A}{\text{Cos. }A} + \frac{3\times5}{2\times4\times6}\,A\,(\text{sin. }A + \text{sin. }\frac{A^3}{3} + \text{sin. }\frac{A^5}{5} \ldots)\end{array}\right.$$

Constat igitur, quoties fuerit m numerus integer affirmatiuus, et impar $S.\frac{A\,d\,A}{\text{Cos. }A^m}$ dependet a $S.\,d\,A$ $S.\frac{d\,A}{\text{Cos. }A}$, id est per aequationem (34) a $S.\,d\,A\,(\text{sin. }A + \text{sin. }\frac{A^3}{3} + \text{sin. }\frac{A^5}{5} \ldots)$, quae series, cum illius exponentes sint numeri impares, semper integrationem admittet.

XXIV

XXIV.

$A^m\, d\, A$ ſin. L. $A = A^{m+1} \frac{d\, A}{A}$ ſin. L. A, ideoque per Artic. II. $A^m\, d\, A$ ſin. L. $A = -A^{m+1}$ Diff. Coſ. L. A; id eſt $A^m\, d\, A$ ſin. L. A =

$$\begin{cases} -(A^{m+1} \text{ Diff. Coſ. L. } A + (m+1) A^m\, d\, A \text{ Coſ. L. } A) \\ \qquad + (m+1)\, A^m\, d\, A \text{ Coſ. L. } A \end{cases}$$

et integrando:

(49) S. $A^m\, d\, A$ ſin. L. $A = -A^{m+1}$ Coſ. L. A + S. $(m+1) A^m\, d\, A$ Coſ. L. A. Vlterius $(m+1) A^m\, d\, A$ Coſ. L. $A = (m+1) A^{m+1} \frac{d\, A}{A}$ Coſ. L. A; ideoque per Artic. II. $(m+1) A^m\, d\, A$ Coſ. L. A =

$$\begin{cases} ((m+1) A^{m+1} \text{ Diff. ſin. L. } A + (m+1)^2 A^m\, d\, A \text{ ſin. L. } A) \\ \qquad - (m+1)^2 A^m\, d\, A \text{ ſin. L. } A \end{cases}$$

et integrando:

(50) S. $(m+1) A^m\, d\, A$ Coſ. L. $A = (m+1) A^{m+1}$ ſin. L. $A - (m+1)^2$ S. $A^m\, d\, A$ ſin. L. A. Ideoque facta ſubſtitutione in ſecunda Parte aequationis (49) erit S. $A^m\, d\, A$ ſin. L. A =

$$\begin{cases} -A^{m+1} \text{ Coſ. L. } A + (m+1) A^{m+1} \text{ ſin. L. } A \\ \quad - (m+1)^2 \text{ S. } A^m\, d\, A \text{ ſin. L. } A \end{cases}$$

et transponendo:

(51) S. $A^m\, d\, A$ ſin. L. $A = \frac{A^{m+1}}{(m+1)^2+1} ((m+1)$ ſin. L. $A -$ Coſ. L. A)

XXV.

Per aequationem (50) S. A^m d A Cos. L. A = A^{m+1} sin. L. A — (m + 1) S. A^m d A sin. L. A. Consequenter per aequationem (49) S. A^m d A Cos. L. A = A^{m+1} (sin. L. A + (m + 1) Cos. L. A — $(m+1)^2$ S. A^m d A Cos. L. A et tandem:

$$(52)\ \text{S. } A^m \text{ d A Cos. L. A} = \frac{A^{m+1}}{(m+1)^2+1}\left((m+1)\text{ Cos. L. A} + \text{sin. L. A}\right).$$

XXVI.

$$A^m \text{ d } \frac{1}{A} \text{ sin. L. } \frac{1}{A} = A^{m+1} \frac{\text{d A}}{A} \text{ sin. L. } \frac{1}{A} = A^m$$

Diff. Cos. L. $\frac{1}{A}$, Art. II. Ergo A^m d A sin. L. $\frac{1}{A}$ =

$$\begin{cases} (A^{m+1} \text{ Diff. Cos. L. } \frac{1}{A} + (m+1) A^m \text{ d A Cos. L. } \frac{1}{A}) \\ \qquad - (m+1) A^m \text{ d } \frac{A}{A} \text{ Cos. L. } \frac{1}{A} \end{cases}$$

et integrando

$$(53)\ \text{S. } A^m \text{ d A sin. L. } \frac{1}{A} = A^{m+1} \text{ Cos. L. } \frac{1}{A} - (m+1) \text{ S. } A^m \text{ d A Cos. L. } \frac{1}{A}$$

sed $(m+1) A^m$ d A Cos. L. $\frac{1}{A}$ = $(m+1) A^{m+1} \frac{\text{d A}}{A}$ Cos. L. $\frac{1}{A}$, hoc est per Artic.

II.

II. $(m+1)\,A^m\,d\,A$ Cos. L. $\frac{1}{A} = -(m+1)\,A^{m+1}$ Diff. sin. L. $\frac{1}{A}$; ideoque $(m+1)\,A^m\,d\,A$ Cos. L. $\frac{1}{A} =$

$$\begin{cases} -((m+1)\,A^{m+1}\text{ Diff. sin. L. }\frac{1}{A} + (m+1)^2\,A^m \\ d\,A\text{ sin. L. }\frac{1}{A}) - (m+1)^2\,A^m\,d\,A\text{ sin. L. }\frac{1}{A} \end{cases}$$

et integrando:

(54) $(m+1)\,A^m\,d\,A$ Cos. L. $\frac{1}{A} = -(m+1)\,A^{m+1}$ sin. L. $\frac{1}{A} + (m+1)^2$ S. $A^m\,d\,A$ sin. L. $\frac{1}{A}$. Facta igitur in secunda Parte aequationis (53) substitutione erit S. $A^m\,d\,A$ sin. L. $\frac{1}{A} = A^{m+1}$ (Cos. L. $\frac{1}{A} + (m+1)$ sin. L. $\frac{1}{A}) - (m+1)^2$ S. $A^m\,d\,A$ sin. L. $\frac{1}{A}$ et tandem:

(55) S. $A^m\,d\,A$ sin. L. $\frac{1}{A} = \frac{A^{m+1}}{(m+1)^2+1}((m+1)$ sin. L $\frac{1}{A} +$ Cos. L. $\frac{1}{A})$.

XXVII.

Per aequationem (54) S. $A^m\,d\,A$ Cos. L. $\frac{1}{A} = -$

A^{m+1} sin. L. $\frac{1}{A} + (m+1)^{\pm} S. A^m$ d A sin. L: $\frac{1}{A}$, ergo per aequationem (53) $S. A^m$ d A Cos. L. $\frac{1}{A} =$

$$\left\{ A^{m+1} ((m+1) \text{ Cos. L. } \frac{1}{A} - \text{sin. L. } \frac{1}{A}) - (m+1)^{\pm} S. A^m \text{ d A Cos. L. } \frac{1}{A} \right.$$

et demum

$$(56)\ S. A^m \text{ d A Cos. L. } \frac{1}{A} = \frac{A^{m+1}}{(m+1)^2+1} ((m+1) \text{ Cos. L. } \frac{1}{A} - \text{sin. I. } \frac{1}{A}).$$

Monitum.

In hisce omnibus Integrationibus, vt aduertimus Artic. XVII. primae Partis, ratio habeatur de Constanti suo loco, et tempore addenda.

THE-

THESAVRVS IVRIS ECCLESIASTICI, POTISSIMUM Germanici, siue Dissertationes selectae in Ius Ecclesiasticum, quas iuxta seriem Institutionum eiusdem iuris a se editarum in ordinem digessit, animaduersionibus nouis illustrauit, lucubrationibus propriis adauxit, ANTONIVS SCHMIDT, S. I. in Electorali et antiquissima Vniuers. Heidelberg. S. S. Can. Prof. P. O. TOMVS I. ad Partem primam Institutionum suarum.

Heidelbergae, Bambergae, et Wirceburgi, sumtibus Goebhardi: 1772. quaternis pagg. 608.

Coepit Schmidius, vir Iuris Ecclesiastici peritissimus, saluberrimum consilium, quorundam virorum in hoc genere doctissimorum Dissertationes, ob miram in his terris earum raritatem, in vnum corpus colligendi. Talis instituti rationem haud dubie nemo eorum, qui Iuris Ecclesiastici difficultates innumeras cognitas habent, (nihil dicimus de doctorum virorum diuersissimis opinionibus,) facile improbaturus est. Promisit simul Auctor doctissimus, non solum aliorum Opuscula suis animaduersionibus, vbi necessum videretur, ditare, sed etiam de suis integros Tractatus intexere, aliosque, nondum typis impressos, libentissime recipere. Prima Dissertatio huius Tomi est *Nepomuceni Endres etc.* Dissertatio canonica, de necessario iurisprudentiae naturalis cum ecclesiastica nexu, et illius in hac vsu. Wirceburgi 1761. II). *Eiusdem* Dissertatio politico canonica, de diuerso iuris Germanici ad ciuile Roma-

num et Canonicum commune habitu: ibid. 1771. Auctor harum Dissertationum inprimis operam dedit, vt, quomodo Ius Germanicum, Romanum, et Canonicum, se inuicem in foro hodie excipiant, quid de vnoquoque adhuc valeat, aut contra quid vsu destituatur, demonstraret. Quod quidem propositum, praesertim si Iuris Canonici vsum hodiernum spectares, in vniuersum attigisse videtur. Attamen vero nunquam haec res tam accurate describi potest, vt omnis vbique excludatur exceptio. III.) *Pauli Riggeri* Dissertatio de Decreto Gratiani: Vindobonae 1760. Nuper modo Rieggeri mentionem iniecimus, igitur omnia ea, quae in laudem huius viri doctissimi possunt dici hic praetermittimus. Eminent sane eius Dissertationes super hoc argumento scriptae, inter reliquas huius generis omnes. Sequitur IV.) *Eiusdem* Praefatio ad Opera Innocentii Cironii recusa Vindobonae 1761. quae, vti latis constat, accurate et breuiter Corporis Iuris Canonici in Germania receptionem exponit. Est quidem, si accurate hanc rem diiudicare velimus, haec pars ab Auctoris instituto aliena; verum quoniam Cironii Opera omnia pauci tantum sibi possunt comparare, Schmidtius potius iustissimis laudibus efferri, quam reprehendi meretur. Nam, nisi omnia nos fallunt, Auctor huius Collectionis non solum apud Iuris Canonici studiosos sed etiam apud omnes Historiae Ecclesiasticae amatores, magnam iniit gratiam. V.) *Petri Gallade* S. I. etc. Dissertatio ad cap. Hadrianus 22. Dist. XXIII. Heidelbergae 1755. Summa totius Dissertationis fere eo redire videtur, vt Auctor laudatum locum non esse genuinum ostendat. VI.) *Ge. Christoph Nelleri* etc. Dissertatio iuridica de certis 5. Concilii Basileensis decretis, maxime hierarchicis, a Germania et Gallia Anno 1438 et 1439. receptis, Germaniae ab Eugenio IV. S. P. specialiter indul-

tis,

tis, per harum Nationum cum S. Sede Concordata Anno 1448 et 1516 immutatis vel non. Augustae Treuirorum 1764. Ipsa huius Dissertationis inscriptio satis et accurate exponit omnia ea, quae Lector de argumento hoc expectare hic debeat. De Dissert. autem praestantia, quid opus multis? quis nostrum est, qui eximiam Nelleri eruditionem, quae ex omnibus eius scriptis elucet, ignoret? adhibuit sane in hac disputatione elaboranda, inprimis in pertractanda parte ea, quae ad Concordata pertinet, omnem diligentiam, omnemque curam. VII.) *Io. Ge. Schloer etc.* Dissertatio iuris publici ecclesiastici ad Concordata Germaniae, de natura et indole illorum vt sunt pacta, siue ad textum Bullae Nicolai V. eaque rationabilia et salubria etc. quatenus haec sint legitime interpretanda: Moguntiae 1771. Fuerunt omnino inter aulae Romanae asseclas et fautores, qui Germaniae Concordata ita acciperent atque explicarent, vt potius priuilegia Pontificum, quam pacta esse viderentur. His recte Diss. Auctor sese opposuit, demonstrauitque Papam, eadem ex ratione nullam Concordatis mutationem posse inferre; licet a parte Germanorum vetus vsucapio locum omnino habere possit. Vltima denique pars est de legitima Concordatorum interpretatione, vbi semper cauendum est, ne aut Imperator, aut Imperium, aut Episcopi capiant detrimentum. VIII.) *Ipsius Editoris* Diatribe de Imperatore Concordatorum protectore, ad illustrandum art. 14. Capitulat. Caesar. §. 1 et 3. Heidelbergae 1770. Imperatoris vtique est, vt quouis modo contra omnes omnino laesiones, Concordata, praesertim Germanorum, protegat atque defendat. Hoc autem ius maxime cernitur in eo, vt, simulac Papa aut amici eius, contra Concordata aliquid decernunt, aut adeo inimice agunt, sese opponat, eorumque consilia per Legatum

tum irrita reddere ſatagat. Nec Imperator hoc modo Papam in iurisdictione ſua eccleſiaſtica interpellat. Nam pro legitimo Eccleſiae protectore Imperator rectiſſime habetur, vnusquisque igitur hoc nomine eum adire poteſt. Aliter contra res ſe haberet, ſi quis in rebus proprie et ſtricte ad Eccleſiam pertinentibus iudicium ſeculare eo conſilio velit adire, vt inquirat, decernat, atque decreta exſequatur. Haec ſi probe diſcernuntur, Papa nullo modo in iure ſuo impeditur, imo potius vtilitatem capit haud ſpernendam. Ex his fere totius Diſſertationis argumentum cognoſci poteſt. Vnum modo, quod ab Auctore eſt allatum, praetermiſimus, vbi in rebus iis, quae ex aequo ſint iudicandae, ad Ordines omnino Imperii et ius comitiorum prouocare licere, contendit. IX.) *Franc. Ignat. Wedekind etc.* Diſſertatio hiſtorico iuridica, ſuccinctam hiſtoriae pacificationem religioſam concernentis ſynopſin exhibens: Fuldae 1738. X.) *Eiusdem* Diſſertatio, ſuccinctam hiſtoriae ſubſequentis, a pacificatione religioſa vsque ad ipſos Tractatus Pacis Weſtphalicae, ſynopſin praeſentans: Fuldae 1740. Vtriusque Diſſ. argumentum Auctor, niſi quod a partium ſtudio, et conſueto in Proteſtantes odio, non ſit alienus, in vitium vertatur, haud vulgari diligentia elaborauit, XI.) *Io. Petri Banniza, etc.* ſubſidia interpretationis doctrinalis Pacis Religioſae et Weſtphalicae, ac vtriusque ſynopſis hiſtorica: Wirceburgi 1741. Defendit Auctor, atque fundamenti loco vtitur hoc: nulla, niſi quae in Pace Religioſa et Weſtphalica iura Proteſtantes nominatim acceperint, iis eſſe concedenda. At haec, niſi omnia nos fallunt, decretis et pactis Pacis Weſtphalicae prorſus repugnant. XII.) *Ipſius Editoris* Vindiciae pro ſententia Cel. L. B. ab Ickſtadt, de iuſta

et

et efficaci ſummi Pontificis proteſtatione aduerſus pacem Religioſam et Weſtphalicam, obligationem eius intrinſecam et pactitiam inter compaciscentes, haud infringente, aduerſus nuperam Cl. *Schotti*, Prof. Lipſienſis, cenſuram. Heidelbergae 1772. Schotti cenſura, qua Vindiciarum Auctor commotus eſt vt haec ſcriberet, diſſenſum a ſententia de iuſto et efficaci ſummi Pontificis proteſtatione continet. Jam Libelli Auctor hic Schotto reſpondit, ſuamque receptam ſententiam pro viribus exornauit atque confirmauit. Attamen vero Noſter profecto multa, quae pro ſua ſententia valide militant, habere videtur. XIII.) *Eiusdem* Diſſertatio de guarantia pactorum Religionis in Germania; Heidelbergae 1772. Primum caput de pactorum ſolennium fide in vniuerſum; ſecundum de pactorum religionis diuerſitate in Germania; tertium, de guarantia pactorum religionis, tam Pacis Weſtphalicae, quam aliorum, in Germania, exponit. Quod reliquum eſt, Auctorem in his rebus pertractandis parum noui, (quid igitur longiori narratione opus eſt,) protuliſſe in medium, vbique obſeruauimus. XIV.) *Io. Valent. Strauſſ*, etc. Diſſertatio hiſtorico-canonico-publica, de poſſeſſore Catholico non obligato ad bona ſeculariſata priſtinis vſibus eccleſiaſticis reſtituenda: Moguntiae 1740. Libelli Auctor animo commoto et irato, contra Thomaſium nominatim atque Boehmerum, contendit, nunquam a Magiſtratu ſeculari bona eccleſiaſtica permutari poſſe. Quamquam vero Strauſſius, ab hac ſententia numquam, niſi ſumma neceſſitate cogente, eſſe recedendum iudicauit; tamen de bonorum in Pace Weſtphalica ſeculariſatorum reſtitutione conceſſit, neminem, vt eiusmodi bona priſtinis eccleſiaſticis vſibus reddat, cogi poſſe. Qua in re a Strauſſio Anonymus quidam (cuius opusculum ſub hac in-

ſcriptione in Schmidtii Theſauro extat; *Anonymi* Diſcuſſio, an bona eccleſiaſtica, facto Acatholicorum ſeculariſata, poſtmodum vero ad manus catholicas reuerſa, reſtitui debeant eccleſiis, quibus erepta ſunt? ſtatim diſſentire coepit.

Sed haec Anonymi, qui modeſtiam iuſtam, et Strauſſii famam laedere non dubitauit, ita eſt comparata diſſertatio, vt ſine taedio legi plane non poſſit. Ne igitur Lectores a reliquarum Diſſertationum a Schmidtio in Theſauro Iuris Eccleſiaſtici collectarum lectione auocemus, has ſcopas diſſolutas mittimus. Ceterum, ut Auctor huius Theſauri doctiſſimus, in opere inchoato, quod hactenus multa lectu digniſſima Iuris Eccleſiaſtici amatoribus exhibuit, ſtrenue pergat, vehementer optamus.

HENR.

HENR. NORISII S. R. E. PRESB. CARD. OPE-
ra omnia Theologica, Petr. et Hieron. Fratrum Ballerini ob-
ſeruationibus illuſtrata, nouo ordine digeſta, et vberrimis adno-
tationibus aliisque pluribus locupletata a P. IO. LAVR. BER-
TI, Flor. Ord. Erem. St. Auguſtini, cum vitis
Noriſii duabus.

Venetiis 1769. Tomi III. in Fol.

Quamquam huius Saeculi iam anno IX. cura Zozzeri, et nuper anno XXXII. Ballerinorum fratrum ſtudio, Noriſii Opera Theologica V. Tomis in Fol. Veronae prodiere; vtraque tamen editio admodum rara fuit, et difficilis comparatu. Qua exemplarium penuria commotus *P. Bertius*, nouam, atque reliquis adeo accuratiorem et commodiorem, inſtituere coepit. Eius opera maxime in aptiori ſingulorum Noriſii Librorum diſpoſitione; deinde vero etiam in animaduerſionum, praeſertim earum, quae Pelagianorum fata reſpiciunt, copia et bonitate cernitur. Diuiſit omnino editor totum Opus in tres minutae molis partes, quarum prima ſtatim ab initio Noriſii Vitam, a Zozzerio compoſitam, exhibet, quam deinde altera Ballerinorum excipit. Vtraque, etſi Ballerinorum opera longe eſt accuratior, tamen ita eſt comparata, vt attento animo legi, et in deſcribendis virorum clariſſimorum Vitis exemplo eſſe poſſit. Erat autem *Noriſius* magno inter eruditos XVIImi Saeculi loco. Veronae natus anno 1631. Auguſtinianorum

Ordini nomen dedit, deinceps, post perpessa calumniatorum multa opprobria, ab Innocentio XIII. Cardinalitia dignitate ornatus, mortuus est anno MDCCIV. Bibliothecae Vaticanae Praefectus. Plura de Vita eius addere non est opus, nam Norisium nemo ignorat doctorum hominum.

Praecipua autem, quae Vir doctiss. scripsit, his titulis comprehenduntur et insigniuntur: *Historia Pelagiana; Diss. de Synodo V. Oecumenica; Vindiciae Augustinianae; V. Dissertationes; Synopsis historiae Godeschalci*; H*istoria Donatistarum*; *Diss. de Sanctitate Siricii Papae*; reliqua data opera praetermisimus: Primus Tomus in Pelagianorum historia tradenda fere totus est, atque obseruationibus lectu dignissimis exornatus, quas partim Ballerinis, partim P. Bertio, partim Theologo cuidam Augustiniano debemus. Longe tamen inter omnes Ballerinorum, quae ad calcem Libri leguntur, eminent. Exemplis res omnium optime patebit. Ita Norisius Origenem, fretus Patrum quorundam veteris Ecclesiae iudiciis, et locis quibusdam Libb. περὶ Ἀρχῶν commotus, haereseos Pelagianae auctorem pronunciare non dubitauit; P. Bertius. (cuius animaduersiones finito quouis capite statim sunt adspersae,) licet Garnerio, qui Paulum Samosatenum facit auctorem, non aduersetur, consentire videtur. Verum enim vero Ballerini simul, qui hanc traditionem non omnino negarunt, nam Origenem ansam haeresi praebuisse)demonstrarunt, quin potius Norisiana omnia, quorum alia valde incerta, alia plane sunt aliena, diligenter explorarunt. Porro Fratrum diligentia et studium in inquirenda et inuestiganda veritate, numne Rufinus, Aqui-

Aquileienſis, (qui Origenis Opera in latinum transtulit), Pelagii placita probarit, exemplo eſſe poteſt. Haec iam pro inſtituti ratione de notis Ballerinorum praeſtantiſſimis ſufficiant. Nam perdifficilis eligendi ratio videtur, quum omnes ita ſint comparatae, vt Hiſtoriae Eccleſiaſticae ſtudioſi et amatores, ne minima quidem carere velint, aut ſine incommodo poſſint. De ipſo Noriſii Libro, vt ſeparatim agamus non opus videtur: nam inter viros doctos de eo ſatis ſuperque conſtat. Accedimus potius ad Proſperi Carmen *de Ingratis*, quod in fine Tomi primi, ob arctiſſimam argumenti coniunctionem, poſitum eſt. In eo ſententia Auguſtini et diſſentientium, nempe Pelagianorum et Semipelagianorum, de Gratia, perſpicue et accurate proponitur atque explicatur. Quod ad verbum Ingrati attinet, neminem fugit, id ex graeco ἀχάριστος factum eſſe, atque omnes omnino in hac re diſſentientes ſignificare.

Tomus ſecundus, Diſſertationem de Synodo V. Oecumenica, Vindicias Auguſtinianas, et alia, quae proxime ad haec accedunt, continet. Diſſertatio haec inprimis omnium eſt lectu digniſſima. Noriſius iam in ea permulta, quae ad hiſtoriam Neſtorianorum recte intelligendam et diiudicandam proſunt, docte pertractauit; ſed Ballerini hoc opus omni ex parte abſoluerunt. Exempla afferemus. Noriſius vna cum plerisque viris doctis, Heraclam, Epiſcopum Alexandrinum, condemnaſſe Origenem contendit. Sed Ballerini confirmarunt, et clare demonſtrarunt, ſententiam hanc omni legitimo fundamento eſſe deſtitutam. — Idem, in opinionem Noriſii, de Iuſtiniani decreto

contra tria, vti vocantur, Capitula, quorum primum ad Theodorum Mopsuestenum, alterum ad Theodoretum, tertium denique ad Ibam pertinebat, libentissime discedunt. Nimirum Dissertationis Auctor, primum Iustiniani decretum periisse, saltem ab eo quod hodie supersit, et sub eo nomine venditur, longe diuersum fuisse, rectissime contra Baronium defendit. Argumenta Norisii omnia sunt euidentissima.

De reliquis nonnisi, quid Norisius et Ballerini de Epistolae, quae sub nomine Theodereti Sessione quinta Concilii Chalcedonensis legitur iudicarint, videamus. Scripta nimirum est ad Ioannem, Episcopum Antiochenum, cuius auctor Cyrillum acerbissimis contumeliis insequitur, eiusque morte vehementer laetatur. Baronius et alii, quoniam de mutua inter Theodoretum et Cyrillum concordia satis constat, ipseque Ioannes prius Cyrillo diem suum obiit, iudicarunt, hanc Epistolam niti mendacio: alii contra, veluti Petrus de Marca, Garnerius, Pagius ad ann. 444. (qui tamen ad ann. 553. mentem mutauit,) atque Norisius adeo, contrariam sententiam defenderunt. Ballerini autem, vt paucis dicamus, prioribus assensum praebere videntur.

Peruenimus iam ad historiam Donatistarum, quam Norisius quidem inchoauerat, Ballerini vero, eo mortuo, ex chartis relictis demum in ordinem redegerunt, suis auxerunt et hoc modo totum, Opus absoluerunt. Quod sane in tra-

tradenda haereticorum hiſtoria, quemadmodum Voſſii in enarrandis dogmatibus, reliquos huius generis Libros omnes, praeſtantia longe ſuperat. Et *P.* Bertius in hac editione, vt quae ſint Noriſii, et quae Ballerinorum facile poſſet diſcerni, diligenter curauit. Sciendum etiam eſt: Ballerinos eas Noriſii Praelectiones Piſae habitas, quae propius ad hoc argumentum accedunt, in textum recepiſſe; reliquas vero, quae ex parte tantum huc trahi poſſunt, ſub nomine appendicis ad hiſtoriam Donatiſtarum addidiſſe. Prima earum inſcribitur: *de ſportularum origine et vſu*, tum apud Romanos, tum apud Chriſtianos: item *de Salgamariis et Agapetis*: 2) *de Conſulatus Epocha.* 3) *de re vehiculari et de Canali*: 4) *de Tractatoriis*: 5) *de iuramento per caput Donati*: 6) *de tonſura clericali*: 7) *de Conſtantini M. patria ac parentibus*: 8) *de religione Conſtantini*: 9) *de dedicatione Conſtantinopoleos*: 10) *de Conſtantini morte et Epitaphio.* Nos haec eo conſilio hic propoſuimus, vt Hiſtoriae eccleſiaſticae ſtudioſos ad ipſam huius Operis lectionem excitaremus atque alliceremus; etſi enim poteramus multa huc adſcribere ſcitu et digna et iucunda, tamen malumus Lectores ea omnia ex ipſis Noriſii operibus petere.

Digitized by Google

NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipſiæ

Calendis Octobris Anno MDCCLXXIV.

AVRELII THEODOSII MACROBII V. C. ET illuſtris Opera, cum notis integris ISAACI PONTANI, IO. MEVRSII, IAC. GRONOVII, quibus adiunxit et ſuas IO. CAR. ZEVNIVS.

Lipſiae, Impenſis G. Theoph. Georgi 1774. in 8.

Quum lectio librorum Macrobii, ſacri cubiculi praefecti, Honorii ac Theodoſii iun. ſub imperio florentis, non modo ob argumenti multiplicis varietatem, ſed etiam propter innumera veterum Auctorum loca, poetarum inprimis, laudata, et inde vel confirmanda, vel emendanda, vnicuique antiquiorum litterarum ſtudioſo longe gratiſſima ac vtiliſſima ſit; et colloquia conuiuarum ſeptem diebus Saturnaliorum, ſuper variis argumentis, ſuauis, atque reconditae doctrinae, multum voluptatis legentibus afferre videantur, nec horrido Macrobius vtatur ſcribendi genere, ſed multorum iudicio *conſpicuus in ſententiis, in verbis floridus* reperiatur: optandum ſane videbatur, vt, cum poſt editio-

nem Patauinam quadraginta effluxerintanni, aliquis inueniretur, qui de noua Macrobii editione paranda cogitaret, editiones veteres, Basileenſem inprimis, 1535. a Ioach. Camerario e Codicibus Mſ. diligentiſſime emendatam, et hac priorem Colonienſem a. 1521. ex Arnoldi Veſalienſis recenſione, inter ſe compararet, varietates lectionis, a viris doctis Nicolao Heinſio, Petro Lambecio, Petro Victorio, aliisque notatas, colligeret, quaque ratione poſſet commodis Macrobii conſuleret. Huius vero voti ac deſiderii nondum facti videremur compotes, niſi Collega noſter, *Belius*, litteris iuuandis ornandisque intentus auctor Bibliopolae extitiſſet, vt Gronouianam Macrobii editionem, propter raritatem et praeſtantiam, recudendam curaret; qui cum ius ſuum Lipſienſi Bibliopolae conceſſiſſet, Cl. *Zeunius*, Graecas litteras qui nunc plurima cum laude Vitembergae profitetur, rogatus eſt, vt, parte iam dimidia confecta operis praeeſſet, et ſi quid haberet adderet. Is igitur inde a libro quinto Saturnaliorum vetera vitia deleuit, melius diſtinxit, ſuum cuique loco laudato numerum, cum ad diuerſorum Auctorum loca facile diſcernenda, tum aliorum quorundam commodorum gratia, adſcripſit, plagulas denique purgandas, et numeros Indicum ad paginas nouae editionis refingendos duobus amicis commiſit. In obſeruationibus, quas calci adiectas videbis, id inprimis doct. Zeunius ſeſe ſpectaſſe fatetur, vt loca corrupta, vel lectione antiqua, a qua non ſemel Stephanus, quem ſecutus eſt Gronouius, temere receſſiſſe deprehenditur, vel coniecturis, e legibus linguae, vſu Macrobii, et orationis ſerie petitis, emendarentur. Eo conſilio conſuluit editionem Macrobii Colonienſem eam, cura Arnoldi Veſalienſis anno ſeculi ſexti decimi ſeptimo vigeſimo quae prodiit, non priorem, quae anno 1521. ex Arnoldi Veſalienſis recenſione lucem vidit iſtamque ſolam, quod anguſtia temporis impediretur, quo minus omnes omnino Editiones Macrobii poſſet excutere. De notarum

Pon-

Pontani, Meurſii, Gronouii, quae integrae textui ſubiectae ſunt, non eſt quod quid dicatur, quum ſatis cognitae ſint Macrobii lectoribus; ſed maxima pars obſeruationum Zeunii continet cum lectiones editionis Colonienſis, quae vetus appellatur, tum numeros locorum a Macrobio laudatorum: multa tamen ex hiſtoria atque antiquitatibus illuſtrantur, loca difficiliora explicantur, nonnunquam et coniecturis locus datur, ſed rarius, atque ita, vt facile intellegas, Clar. Zeunium non vana atque temeraria quauis emendandi libidine irretitum teneri. Vt noſtris verbis habeatur fides, quaedam ex animaduerſionibus deſcribenda atque excerpenda videntur. Quaeſitu dignum videtur Macrobio, quo attinuerit in libris de rerum publicarum ſtatu, inter gubernandarum vrbium conſtituta, *de ſtellarum modo, de coeli conuerſione tractare:* ſi *modus* eſt verbum ſacrum, ſcribit Zeunius, Auctor intellexit de magnitudine et pulcritudine ſiderum. Verum fortaſſis legi debet *motu*, h. e. curſu. Cap. II. Somnii p. 6. Macrobius loquentem inducit Coloten Epicureum, qui patet, a philoſopho non oportuiſſe fabulam confingi, quoniam nullum figmenti genus veri profeſſoribus conueniret. *Cur enim*, inquit, *ſi rerum coeleſtium notionem, ſi habitum nos animarum docere voluiſti, non ſimplici et abſoluta hoc inſinuatione curatum eſt, ſed quaeſita perſona, caſuque excogitata nouitas, et compoſita aduocati ſcena figmenti ipſam quaerendi veri ianuam mendacio polluerunt?* Extrema verba vitio laborare videntur Zeunio, rationemque medendi ſuppeditari arbitratur ab Edit. Colon. vbi legatur *polluaret*. Excidit igitur, ex ſententia Zeunii, ante *ipſam* aut *quae* ſc. ſcena, aut *quod* ſcil. figmentum, aut, quod melius videtur, *vt* mutato *ipſam* in *ita;* alioquin *pollueret* non haberet ad quod referretur. Itaque ſenſum loci Cl. Editor putat hunc: *Et compoſita*, h. e. facta ad decipiendum eſt *aduocati*, h. e. aliunde ſumti, veluti e mythologia, fabulis philoſopho indignis, *ſcena figmenti*, h. e. perſona ficta, qualis inducitur a

Comicis, *vt ita quaerendi veri ianuam*, h. e. initium disputationis de vero inuestigando, *mendacio pollueret*, h. e. ficto isto Ere, quantum in ipso fuit, refutaret, vanum et irritum redderet. At defendi quoque posse nobis videtur vulgaris lectio, *polluerunt*, quod refertur ad vtrumque, scil. ad *casus excogitata nouitas et scena figmenti*, atque posterius explicandum ex priori. Respondent sibi inuicem *casus* et *scena*, *excogitata* et *composita nouitas* et *aduocati figmenti*, atque vtrique ex aduerso ponitur *simplex et absoluta insinuatio*. Ad verba Macrobii 1. 3. p. 15. *In hoc genere est* Ἐφιάλτης illustranda de nomine, de natura, et causis huius mali e disciplina veterum disputatur, ita vt inprimis Virgilius Aen. XII, 908. sequ. atque. Lucretius IV, 1005. seq. laudentur. *Vt numeri septenarii plenitudo pressius noscatur*, scribente Macrobio libro I. c. VI. p. 29. *primum merita partium inuestigemus*: *membra partium* legendum esse doct. Zeunius recte coniicit, vt etiam ex sequentibus facile intelligitur. Macrobius, mentem ex Deo creatam esse contendens, et originem animae a mente deriuans lib. I. c 14. p. 78. scribit: *Rursus anima partem quam intuetur, induitur.* Hic ex Ed. Colon. legendum recte censet clar. Editor, *animapatrem* h. e. mentem, *qua intuetur, induitur.*

In Saturnalibus hoc inprimis actum est, vt lectiones Edit. veteris i. e. Colonienſis diiudicarentur, quod qua ratione factum sit vt intelligatur, nonnulla afferemus, ex quibus pretium reliquarum Obseruationum aestimari posse videatur. In Praefatione p. 205. sine compendio in Edit. vet. quum scribatur *Viri Consularis*, *Consulares* appellatos esse prouinciarum Praesides ostendisse narratur Gronouius in Obseru. Eccl. c. 21. Ad pag. 208. explicatur forma loquendi, *venustatem reprehensionis incurrere*, orta ex male mutatis Gellii verbis XI, 8. *iuste venusteque reprehendere*; et p. 210. formula, *mitti in digitos*, h. e. numerari, computari digi-

gitis. Quum Cap. II. p. 211. haec verba legantur: *An vero dubitandum non eſt quin*, videntur linguae leges iubere vt *non* omittatur. Ad laudem Flauiani p. 226. quod attinet, *qui quantum ſit, mirandum, viro venuſto patre pra ſtantior, non minus ornatu morum grauitateque vitae, quam copia profundae eruditionis aſſeruit*, legendum eſſe *qui quantum ſit, mirando viro, venuſto patre praeſtantior*, iam vidit Pontanus; ſed cur vocem *minus* hic ſimpliciter et ſatis ſteriliter poſitam arbitretur Clar. Zeunius, adeoque vel corrigendum *ornatus*, vel reponendum *laudis*, patet, eius quidem rei rationem nos quidem haud intelligere fatemur, cum nobis perſuaſum ſit, Macrobium nihil aliud voluiſſe dicere, quam Flauianum ſuperaſſe patrem, mirandum virum, atque venuſtum aeque ornatu ſeu elegantia morum, vitaeque grauitate, ac copia profundae eruditionis. Quum Vettius p. 228. de ſe dicat, *quid in me ſcire aeſtimandus ſim ſi nomen ignoro etc.* et priora verba ſine ſenſu ſint, Clar. Zeunius hanc medelam affert, vt vel *quid de meo ſcire aeſtimandum ſit*, vel *quid? num me ſcire aeſtimandus ſim*. Quid vero ſi deleatur vocula *in*? Decimo Kalendas ferias eſſe Iouis, quae appellentur *Larentinalia*, Macrobio libro I. Saturn. c. X. p. 251. ſcribente, ex metri neceſſitate Ouid Faſt. III, 55. et analogia, ſcribendum eſſe potius *Larentalia* docetur; dein hoc feſtum ab Acca Larentia, Romuli nutrice, originem duxiſſe, teſtimoniis veterum oſtenditur. Nolumus vero his diutius immorari, praeſertim cum doct. Zeunius in reliquis libris breuitatis ſtudioſior fuerit, cui breuitatis ſtudio tribuimus quoque, quod neglexerit laudare Victorii Var. et antiquarum lectionum librum XVI. cap. XXIII, vbi laudatur non modo Macrobius in V. libro Saturnaliorum c. 21. de *Ciſſybio*, ex hedera facto poculo, diſputans, ſed et locum Euripidis non ex Andromacha, ſed ex Andromeda, (vt et in editione Gronouii legitur,) ductum, omnemque diſputationem Macrobii de poculis, ex Athenaei Dipnoſ. XI. 7. deſumtam, indeque Macrobium

ipſum pluribus locis emendari poſſe docetur, qua de cauſa etiam hoc Victorii caput, in Indice, *Macrobii furta* inſcribitur. Clar. tandem Zeunius, ſub finem praefationis, tanta modeſtia de ſe loquitur, vt non modo pretium libri acceſſione ſuarum Obſeruationum minime auctum eſſe confirmet, ſed etiam emtorum arbitrio plane relinquat, velint ne Obſeruationes ſuas ad illuſtrandum adhibere Macrobium, an vero mulierculis et mercatoribus, halec piperque vendentibus, vendere. Etſi vero non ignoremus, eſſe, qui de induſtria ſua deprimant ſcripta, atque contemnant, vt eo altius efferantur, eoque magis laudentur; tamen ab hac palliata atque latente arrogantia humaniſſimum Zeunium longe abeſſe ſcimus, quum eundem non ſuae famae gloriaeque inhiare, ſed vnice hoc agere nouimus, vt aliis proſit, et ad litterarum, inprimis Academiae in qua docet, ſalutem, quantum poſſit, conferat; quo felicitatis genere vt quam diutiſſime fruatur, vehementer optamus.

HERMANNI CANNEGIETERI, ICTI ET ANteceſſoris, Obſeruationum Iuris Romani Libri Quatuor, in quibus plurima Iuris ciuilis aliorumque Auctorum loca explicantur et emendantur.

Lugduni Batauorum, apud Luzac eum, 1772. pag. 444. quaternis.

Nuper Cannegieterus, vir doctiſſimus, obſeruationum Iuris Romani Libro primo, quem anno 68. huius Seculi iamiam in lucem ediderat, tres alios, antea nondum editos, demum adiecit, curauitque vt Liber primus, mutato

to paululum capitum ordine, simul repeteretur. Permittes igitur Lector, vt, in eorum gratiam, qui Librum primum, antea separatim editum, sibi comparauerunt, ordinem primae editionis seruare nobis liceat. Deinceps vero, vbi peruenerimus ad ea quae antea fuerunt inedita, recensum omni diligentia continuare apud animum constituimus. Iam, praemissis his, conata sine mora exsequimur.

Primum Libri primi caput locum L. 42. pr. D. de bon. libert. proponit. Eius legis rationem Papinianus reddidit hanc: *nam*, inquit, *cui non exheredato talis adoptio noceret, nocere debet exheredato; quoniam poenā, quae legibus aut edicto irrogaretur, adoptionis remedio non oblitteraretur.* At huius loci difficultates haud leues, quis Iurisprudentiae peritorum est qui perspectas non habeat, atque cognitas? Auctor itaque, vt eas tolleret, hanc proposuit explicationem, qua, fratrem arrogatum, licet non sit exheredatus, per arrogationem tamen iure patronatus in patris sui libertinos, quippe quod iure agnationis nititur, carere, contendit. Porro sub *poena*, quae in laudato Papiniani loco commemoratur, partim ipsam exheredationem, partim poenam ex Legibus in filium constitutam eiusmodi, quae patrem, vt eum iure hereditatis priuaret, commouit, haud dubie intelligendam esse probare studet. Verum, etsi hanc interpretationem, quoniam sane veri speciem habere videtur, non omnino improbamus, tamen minime ad omnes omnino, quibus implicitus tenetur Papiniani locus, nodos soluendos valere, fateri cogimur.

Capite II. emendatio loci L. 30. D. pro Socio, admodum contorta, ab Auctore nostro, qui in verbis Seruii, quae a Paulo laudantur, particulam *nec* posse societatem contrahi, in *recte* posse etc. permutare non dubitauit, proponitur. At hanc coniecturam temeritatem sapere, atque contextui repugna-

gnare, quis est qui non videat? Verba Seruii statim rationem continent: *Neque enim lucrum intelligitur, nisi omni damno reducto, neque damnum, nisi omni lucro reducto.* haec prorsus commutationem illam non admittunt. Causa autem qua commotus Auctor Seruii verba in hunc modum correxit, fortasse posita fuerit in eo, vt eo magis Seruium a Mucio opinionum dissensione discrepare appareret. Nam §. 2. I. de Societate, Seruium in sententiam Mucii Scaeuolae contrariam ire, disertis verbis dicitur. Quamquam vero haec omnia, quae de diuersitate sententiarum Seruii Sulpitii et Mucii Scaeuolae proferri possunt, concedimus; tamen nullam, quae a vulgari lectione recedere nos cogat necessitatem, videmus. Nam commode hunc locum ita interpretamur, vt Mucius, eiusmodi societatem prorsus nulla ratione aut conditione locum habere posse, contendat; huic sententiae Seruius assentiri quidem videtur, ita tamen, vt inter lucrum et damnum, quod antequam vtrumque diligenter ad aequipondium est reductum, non apparere videtur sed demum deducto vno ab altero vere remanet, probe distinguat: in priori casu plane cum Mucio consentit, in posteriore vero prorsus ab eo recedit.

Cuiacius iam olim et Schultingius, omissis aliis, apud Vlpianum Fragm. XX, §. 10. nomen: diuus Augustus *Marcus* spurium esse animaduerterunt. Noster itaque capite III. cum de huius loci restitutione cogitaret, lectionem hanc in lucem protraxit: *diuus Augustus* militibus (i. e. in gratiam militum,) *constituit familiae miles — testamentum facere possit.* Nimirum vir doctissimus nomen *Marcus* ex M. a scribis male intellecto, quoniam inprimis idem compendium Valerius Probus inter alia explicauit per *miles,* originem ducere certo sibi habet persuasum. Sic recte quidem cum Valerio Probo res sese habere potest; verum

rum nobis de Vlpiani loco, qui emendationem eiusmodi, quae praeceptis Grammaticorum repugnat, prorsus respuit, sermo est.

Capite IV. Schultingii coniectura, de colore apud Romanos in luctu vsitato, quam ad Paulli Rec. Sent. lib. I. T. XXI. §. 14. prolatam legimus, rationibus et argumentis magis magisque confirmatur. Inprimis Libri Auctor, Nonii Marcelli loco, sub v. *pullus color*, qui, quoniam res posita est in incerto, multum vtique adiuuat, nititur. Caeterum permulta circa finem capitis, ad lugubres mulierum Romanarum vestes pertinentia, v. c. de riciniis, et talibus, quae certe ab omnibus non solum iuris, sed etiam litterarum elegantiorum studiosis, legi merentur, docte et accurate pertractauit.

Capite V. et VI. Auctor notissimas de testamento decennii Constitutiones duas, quarum altera L. 27. C. de testam. altera L. 6. C. Th. de testam. et codicill. illustrauit. Res autem ita est comparata, vt nobis nullo modo arridere possit. Priorem si respiciamus Constitutionem, Nostor contra Markartum imprimis, testamentum, nisi integris decem annis exactis, tolli non posse, defendere suscepit. Quod vero ad alteram Constitutionem attinet, maxime contra Iacobum Gothofredum de ea disputatur. Verum argumenta Auctoris omnia non facile quemquam, ita vt eandem sententiam defendat, commouebunt.

Capite VII. locus L. 63. §. I. D. de cond. et dem. qui variis et plane diuersis interpretationibus turbatur, iterum ad examen vocatur, atque ex Auctoris mente in hunc modum restituitur, vt pro vulgari lectione: *Nam et ceteris omnibus nubere prohibetur, et Titio, cui inhoneste nuptura est, cum nubere iubetur* — hanc potius substituas: *et Titio, cui*

inhoneſte nuptura eſt, cum nubet, *nubere iubetur*. Veruntamen ut de verborum mutatione hic cogitemus, opus omnino non videtur. Immo ſi modo verba, *et Tita*, ad praecedentia, *nubere prohibetur*, referamus, omnia bene cohaerent.

Capite VIII. loca L. 5. D. de interd. et relig. atque L. 7. D. eo. quae repugnantiae ſpeciem praeſe ferre videntur, non ſine eximia elegantia inter ſe conciliantur. Tota autem difficultas ex eo, quod in Vlpiani loco duo tantum, in illo contra tres a ſe inuicem diuerſi exilii modi commemorantur, oriri coepit. Quae vero, ſimulac cum Auctore in priore loco de exilio in genere, in poſteriore de relegatione ſeparatim exponi defendimus, omnis ſtatim tollitur. Hanc ſane interpretationem, quae praeterea, ſi verba *lata fuga*, ex Auctoris ſententia, de eo qui omnibus locis, excepto vno ex legibus praeſcripto, excluditur et fugatur, intelligamus non leue accipit ornamentum, haud facile quisquam improbauerit. Addidit quidem noſter eorundem verborum et aliam explicationem, admodum probabilem, quae tamen priori, in qua igitur potius maneamus, longe cedit.

Capite IX. locus Marciani L. 4. D. de poen. leui mutatione ab Auctore feliciſſime emendatur. Verba: *ut relegatus interdictis locis non excedat*, omnium optime, commate inter verba *locis*, et *non*, poſito, ab omni ambiguitate liberauit. Quod deinde ad diuerſos eius, qui mandatum de relegatione violauit, poenarum modos ſiue gradus attinet, Cl. Canneg eterus Marciani et Calliſtrati ſententiam conciliare annititur. Nec adeo eſt, cur a Noſtro, qui Calliſtratum temporibus Seueri et Antonini, Marcianum vero nonnulla demum poſt illorum mortem ſcripſiſſe, de-

defendit, quae res ex multis Pandectarum locis probari potest, dissentiamus.

Caput X. dissertatiunculam super loco L. 6. D. de divort. et repud. vbi vxori, cuius maritus in bello est captus, praecipitur, eam donec mortuus sit, alii nubere non debere, exhibet. Noster apud Romanos iam olim hanc rem viguisse, argumentis ab aequitate desumtis confirmare molitur. Quod quidem in vniuersum, licet ius apud Romanos saepissime cum aequitate pugnet, speciem saltem veri habere videtur. Attamen vero Auctoris argumenta infirmiora videntur, quam vt ita ab omnibus, quibus vexatur dubiis, haec sententia liberari possit.

De possessoribus ciuitatis, quae res omni attentione digna haberi debet, ad locum L. I. D. de decret. ab ord. fac. Cl. Cannegieterus capite XI. disputauit. Possessores ciuitatis autem, ex Auctoris mente, in municipiis idem fere, quod Romae equites valebant; aut, si mauis, cum populo respectu Senatus et plebis comparari possunt. Nam L. vn. Cod. Th. ne pastor dent. fil. nutr. diserte *curiales plebeii*, et *possessores*, distinguuntur.

Caput XII. vbi locus L. 4. §. 3. D. de his qui not. inf. ex antiquitatibus illustratur, atque emendatur; et caput XIII. vbi de annulorum in obsignandis litteris publicis, praesertim testamentis, vsu differitur, commode praetermitti a nobis possunt.

Caput XIV. L. 44. §. I. D. de relig. Pauli verba: *id est caput, cuius imago fit, inde cognoscimur*, in hunc modum Auctor correxit vt verbum *cuius* cum obsoleto illo *quoius* commutet, et quidem ita, vt primam syllabam repetat; hinc habes seriem verborum hanc: *quo* i. e. quia, *quoius imago fit*,

inde cognoſcimur. Sed haec noua plane lectio admodum dura et temeraria videtur, igitur aliam, quae ſaltem difficultates, quibus Auctor permotus cogitauit de emendatione, auferre valet, addere non dubitamus. Legas, locum eumin hunc modum: *id eſt caput. Cuius imago ſit, inde cognoſcimur*, melius et rectius cum Ienſio *cognoſcimus*; nam centies litterae *r* et *s* a Scribis ſunt permutatae. Si igitur poſt verbum *caput* interpungas, omnis, vti nobis videtur, tollitur difficultas.

Capite XV. diſſenſus de Papirii praenomine inter Dionyſium (Antiqu. Rom. lib. III.) et Pomponium (L. 2. §. 2. et 36. D. de Orig. Iur.) tractatur. Hunc vt Auctor tolleret, vtrumque, et Dionyſium et Pomponium, de alio Papirio, qui aliud et plane diuerſum praenomen habuerit, alio etiam tempore vixerit, atque adeo alia ſcripſerit, loqui contendit. Sic Dionyſii, vt ita dicam, Papirius, tantummodo Numae Leges et Conſtitutiones de ritibus ſacrorum collegiſſe dicitur. Ab hoc vero plane diuerſus putatur is, cuius apud Pomponium fit mentio, qui omnium omnino Romanorum Regum Leges in vnum corpus redegiſſe creditur. Quam quidem coniecturam elegantem, ſcienterque excogitatam, niſi in ipſo Pomponii loco duplex Papirii praenomen occurreret, non ſuſtineremus reprehendere. Quodſi vero Perizonium, qui hanc praenominis Papirii diuerſitatem pro ſcribarum vitio habet, audiamus, illa difficultas tollitur, et Cl. Cannegieteri opinio ad veritatem proxime accedere videtur.

Praetermiſſo capite XVI. ad duo quae ſequuntur, in quibus citra modum Auctor cupiditatem ſtudiumque emendandi prodidit, iam nunc accedimus. Pauca tantum exempli loco afferemus. In §. 2. Inſt. quib. alien. licet vel non, pro: *at ex contrario omnes res pupillo* — legere at ex con-

contrario o i. e. non *omnes res pupillo etc.* iubet, propterea quod alias exempla, quae adduntur, cum re conuenire non videantur. Porro L. 20. §. 5. D. qui teſtam. fac poſſ. *ad teſtamentum* haut *adhiberi poſſe*, pro vulgari textus lectione, *ad teſtamentum adhiberi poſſe*. Denique L. 3. D. ſi pars hered. pet. textum: *ſed et tergeminos Senatores cinctos vidimus Horatios*, ita, ope, vt ait, geminationis, mutare, *ſed et tergeminos* eſſe natos et Curiatios vidimus, *vidimus Horatios*, non dubitat. Plura quidem, ſi fuiſſent tanti vt commemorarentur, proferre potuiſſemus: ne vero Lectoribus doctiſſimis moleſtiam crearemus, in his acquieſcimus.

Capite XIX. etymologiam verbi *poſſidere*, quod a *pedis ſedibus* deducere conatur, ſatis ridicule, inueſtigare A. in animum induxit. Poſſeſſio igitur, ſi ipſius ſequamur etymologiam, erit: *Seſſio* ſiue *poſitio pedis in fundo aut re alterius, ad conſtituendum ſibi ius aliquod.*

Capite XX. Imperatores demum poſt mortem nomine *diuorum* exornatos fuiſſe, interpoſitis lectu digniſſimis animaduerſionibus, atque explicationibus quorundam locorum ambiguorum admodum idoneis, demonſtratur.

Caput XXI. in recenſendis et emendandis quibusdam Codicis et Pandectarum locis totum conſumitur. Laudanda ſaltem a nobis ſunt, nam lectores certe longiorem narrationem non exſpectant, loca, quorum reſtitutionem Auctor potiſſimum curaſſe videtur. Huc autem pertinent: L. 14. C. de fund. patrim. L. 12. §. 1. D. commod. L. 3. pr. D. de ſepulc. viol. L. 40. §. 1. D. de damn. inf. L. 2. §. 12. D. de O. I. denique L. 60. §. 6. D. locat.

Caput XXII. de verbi *littoris* apud veteres Scriptores, quibuscum, vti ex hoc ipso capite satis apparet, Nostro magna fuit familiaritas, vsu, et variis significationibus, permultas vtiles atque doctas continet obseruationes.

Capite XXIII. ad Theophili Paraphrasin, quam nouis quibusdam exornauit coniecturis, A. accedit. V. c. §. 6. quib. mod. ius patr. pot. solu. particulam *και* inter *νουμμιι* et *μεσος τις* eiiciendam esse putat. Ordo igitur verborum existit hic: *και ζυγοστατης επιφερομενος ζυγον, και χαλκουν νουμμιον μεσος τις.* Causa autem, qua A. commotus hanc mutationem textus occepit, procul dubio posita fuit in eo, vt Boethium, qui rauduseulum nullo modo libripendi, sed emtori tribui vult, cum Theophilo consentire ostenderet. Caeterum tamen, Reizii explicationem, quae in hac obscuritate longe lateque elucet, valde desideraui-mus.

Capite XXIV. locus L. 14. D. de transact. cuius sensum expleuit eo, vt verbis: *si iidem creditores essent*, adderet, *conuenire posse eos*, tractatur. Sed, vt paucis dicamus, contextus huius loci potius, vt *conuenire eos non posse* suppleamus, postulat. Alia, quae huic capiti immiscentur, ut eo citius ad ea, quae nuper his Auctor addidit, veniamus, silentio praeterimus.

Jam sequitur Libri II. caput septimum, quo illa, quae antea inedita fuerunt, locum sortita sunt. Auctor nimirum, vti supra diximus, capitum ordinem paululum mutauit. Antea enim liber primus XXIV. capitibus, ita vt sex priora, quae nunc sunt libri secundi, simul caperet, constitit; postea vero A. totum librum primum XX. capitibus absoluere, reliqua in secundum referre decreuit. Ad caput igitur septimum, quo textus L. 16. §. 3.

D.

D. de curator. fur. ad examen a Noſtro vocatur, pergimus. Verba autem, quae maxime huc pertinent, ſic habent: *Sed per omnia iudicium teſtatoris ſequendum eſt, ne quem pater vero conſilio prodigum credidit, eum magiſtratus propter aliquod forte ſuum vitium idoneum putauerit.* Primum Auctor pro *ne*, neſcimus qua cauſa commotus, *nec* legere mauult; deinde vocem *vitium* mutauit in *iudicium*, eo ſenſu, vt verbis *conſilio patris* opponeretur; denique *aliquod* per *aliud quid* explicare vult. Quorſum vero haec emendatio? nonne *vitium* apud optimos quosque Scriptores latinos ſaepiſſime pro *culpa*, quam aut nimia feſtinatione, aut negligentia quis commiſerit, ponitur? Et vero haec vocis *vitii* ſignificatio h. l. commodum omnino ſenſum efficit. Nam de magiſtratu, qui imprudentia peccauerat, ſermo eſt. Porro *vitium*, eo quo diximus ſenſu, melius quam, *iudicium*, verbis, *vero conſilio patris*, quorum cauſa Auctor lectionem vulgarem eum exquiſitiori conuertere tentauit, conuenit, et tunc nulla amplius verborum, *ne* et *aliquod*, opus eſt mutatione. Caeterum, in duobus aliis locis, quorum alter L. 2. §. 16. ne quid in loco publ. alter L. 4. D. de pignor. legitur, coniunctionem, vti Grammatici loqui ſolent, *niſi* in *ne ſi*, eo ſenſu, vt *ne quidem ſi* ſignificet, vertere doctiſſimus Libri Auctor non dubitauit. De primo loco, cuius verba haec ſunt: *neque ſic conceditur*, niſi *forte quis hoc impetrauerit etc.* coll. praeſertim §. 10. nos Auctoris ſententiae aſſurgere fatemur. Sed, an multi reperiantur, qui et am in illo altero loco cum Noſtro conſentiant, neſcimus. Verba huius loci ſunt: *vbi vero conuenit, ne diſtraheretur, creditor, ſi diſtraxerit, furti obligatur*, niſi *ei ter fuerit denunciatum vt ſoluat, et ceſſauerit.* Primum Auctor τὸ *niſi*, eo quo ſupra diximus ſignificatu ſumtum, in *ne* conuertit, et in fine, poſt *ceſſauerit* verbum *diſtrahet*, quod a recentiori manu eſt profectum, retinuit, atque ſic, *ne quidem diſtrahere licebit, ſi ei, hoc eſt debitori, ter fuerit denunciatum*, explicauit. De re ipſa vt nihil dicamus,

camus, verbum *distrahere*, ex nostra opinione, et fortassis plures rei criticae periti, ad quos prouocamus, nobiscum consentiunt, plane omittendum est. Caeterum autem, verbo hoc in textum recepto, voculam *nisi* nullam aliam aeque commodam, quam Nostri, interpretationem admittere, lubenter concedimus.

Capite VIII. cum Auctore, qui liberorum hominum poenas, v. c. infamiam, cuiusuis generis poenas pecuniarias, capitis deminutionem, relegationem, et sic porro, nullo modo in seruos cadere, recte contendit, vltro facimus. Verum emendatio loci L. 12. §. 4. D. de Accus. qui vulgo sic legitur: *idemque dicendum est in ceteris legibus, quibus pecuniaria poena irrogatur, vel etiam capitis, quae seruorum poenis non conuenit*, sicut *relegatio*, non satis apta atque idonea videtur. Nam pro *sicut*, legendum esse Auctor censet *sic et* aut *sicut et*. At, pace tua, Vir doctissime, haec Ellypsin, siue *irrogatur*, siue *seruorum poenis non conuenit* repetamus, durior videtur quam vt ferri possit. Si contra vulgarem textum retinemus, verba, *sicut relegatio*, ita sunt accipienda, vt ad *vel etiam capitis* pertineant, eaque illustrent. Et *capitis poena* hoc loco minime de supplicio, sed de capitis deminutione intelligi posse, patet exinde, quoniam seruorum poena vsitatissima fuit supplicium.

Inde a capite IX. vsque ad XIII. Auctor loca L. 6. §. 7. D. mandat. L. 10. D. si pars hered. petat. L. 1. C. ne fil. pro pat. L. 1. C. Th. de Burgariis, et L. 17. D. de statu homin. sine omni fere textus mutatione, illustrauit atque explicauit.

Ad caput XIV. de vno tantum, quid sentiamus, verbo, breuiter dicemus. Nimirum Auctor doctissimus verbum *imperare*, quod de fidei commissis vna cum vocabulo de-

desiderare commode adhiberi posse, a Paulo ad Recept. Sententt. lib. IV. Tit. I. §. 6. dicitur, sine vlla dubitatione in *sperare* commutauit. Cuius rei rationem ipse, si recte eius mentem percepimus, in ipsa fidei commissorum natura ponit. Obiicitur enim, imperium in hac re, quoniam semper precario, nulla vi cogente, alterum vt hoc manus in se suscipiat, rogare solemus, plane non posse habere locum. At haec omnia non efficiunt, vt cum nostro consentiamus. Si enim v. c. herus per testamentum seruum donasset libertate his verbis: heredi meo *impero*, vt Stichum manumittat? haec sane libertas non potest dici legata, sed fideicommissoria. Caterum autem, verbum *sperare* in legatis fideicommissis recte adhiberi posse, acriter cum Auctore Libri defendimus.

Capite XV. Auctor, quoniam de Librariis satis constat, eos verborum desinentium in *o* vltimam syllabam in *um* saepissime peruertisse, nonnulla Pandectarum loca, vt L. 7. D. Fam. ercisc. L. 45. de vsucap. et vsurp. denique L. 5. si ex nox. causs. agat. adhibita hac coniectura, integritati pristinae restituisse videtur. De vltimo loco Codicem adeo Florentinum, qui praeterea post *supplicium* legit *cum*, habet consentientem. Sed tamen locus, qui L. 14 §. 2. D. ad Sct. Trebell. occurrit, quamuis emendatione indiget, hoc modo non sanatur. Audiamus primo lectionem vulgarem: *Plane si bona venierint, non oportet* praeceptorem, *nequidem* pupillum *restituere, nisi ex causa, vt Diuus Pius rescripsit*. Noua autem, et quantum nobis constat antea incognita, sic se habet: *Plane si bona venierint, non oportet* praetorem rem *nequidem* pupillo *restituere, nisi ex causa, vt Diuus Pius rescripsit*. Recte autem ex nostra opinione doctissimus Cannegieterus, recepta in textum lectione, *Praetorem*, quam alius ex coniectura iam vidit, vulgarem dereliquit. At qua ex causa sit insertum *rem*, et *pu-*

pillum mutatum in *pupillo*, qua mutatione adeo sensus peruertitur, non facile capimus. Sufficit sane, nisi omnia nos fallunt, ad omnes huius loci tenebras dispellendas, vt *Praetorem* pro *Praeceptore* substituamus.

Iam quae in vltimis V. capitibus occurrunt, ab iis, quorum hactenus recensum dedimus, plane sunt diuersa. Capite XVI. Auctor Supplementa ad Iauchii de Negation. Pandect. quae omnino non sunt spernenda, protulit. Porro XVII. cap. coelibes, ex iure Romano antiquo, filios adoptare non potuisse, probare studet. Deinde cap XVIII. vtrum iudicio et voluntate filius in locum dignitatis eius, qui eum adoptauit, etiam succedat, disquiritur. Probe autem distinguit Auctor inter familiae dignitates et honores; hos adoptiuo concedit, illos vero ei denegat. Tum capite XIX. de tempore, quo ius arrogationis a populo ad Imperatores sit translatum, Auctor exponit. Quam vero disputationem ita instituit, vt arrogationem sub primis Imperatoribus promiscue, interdum per populum, interdum per Imperatorem esse factam, probaret. Qua re commotus, certum huius rei tempus definire non est ausus. Denique capite XX. adoptionem per testamentum factam esse legitimam Auctor defendit.

Capite Libri tertii primo difficultatem, quam Interpretes de loco L. vn. §. 1. D. si quis ius dic. non obtemp. mouerunt, tollere molitur. Quare verba *sid duci* ab Auctore cum verbis *nec duci* permutantur. At omnis difficultas, simulac verba: *extremum in iurisdictione* recte intelliguntur, scil. de iudicii publicatione, non de executione, vt vulgo putant, tollitur.

Capite II. Auctoris de Disputationibus fori sententiam habemus propositam, quam vero defendere non audemus.

Digitized by Google

mus. Audiamus ipſa Auctoris verba: „ *De fori disputationibus, nullus iurisconſultus eſt quin aliquid tradiderit, tradat quotidie, ſed id in omnes: ex Ratuardo plerique ſapiunt, qui aliorum induſtriam ſupergreſſus videtur. Hunc quaſi ducem ſequuntur, nec in devia et errores ruentem aut deſerunt, aut in viam reducunt.* “ Haec omnia eſſe falſiſſima, quis noſtrum eſt, qui ignoret? Nonne Bachius, in Hiſtoria iurisprud. Rom. de hac re copioſe atque accurate disputauit? Quae cum ita ſint, plane non eſt cur Noſter de opinione ſua iactenter loquatur.

Capite III. nonnulla Pandectarum loca, veluti L. 93. D. de V. S. L. 100. §. 3. de leg. III. L. 44. §. 1. de iure dot. L. 61. de furt. mutato *ſi* in *niſi*, de quibus vero praeterea nihil dicemus, clariora redduntur. — Capite IV. alius locus, ſcilicet e L. 112. §. 1. 2. de cond. et demonſtrat. leui mutatione reſtituitur. Per quam occaſionem ſimul Auctor de vectigalibus mortuorum, apud Romanos vſitatis, quaedam disputauit. — De cenotaphiis capite V. agitur, vbi maxime inquiritur in id, num fuerint loca religioſa. De qua re Marcianus L. 6. §. vlt. D. de rer. diuiſ. et Vlpianus L. 7. eo longe a ſe inuicem discrepant. Quorum igitur diſſenſum A. vt tolleret, hic verbum *religioſus* ſenſu iuridico conſueto, ille contra grammatico ſumſiſſe, dicitur. — Capite VI. quaedam Auctor loca, ex quibus verbum aliquod, ob alterius ſimilitudinem, exciſiſſe videtur, collegit Eiusmodi loca, ex Auctoris mente ſunt L. 32. §. 1. de leg. I. L. 12. de duob. re. conſt. L. 1. pr. de publ. et vectig. L. 7. C. de murileg. et Paull. Rec. Sent. libr. V. Tit. XXV. §. 6. re legenda. — De Pegaſo, iureconſulto Romano, capite VII. Auctor fecit mentionem. Quem virum et Iureconſulti, et ii qui litteris elegantioribus operam ſe dediſſe profitentur, quoniam a Iuuenali Satyr. IV 72. laudatur, haud dubie accuratius noſſe cupiunt. — Capi-

te VIII. nonnulla loca, quae vero breuitatis causa obiter tantum indicabimus, diligentius explorantur, nec sine magna elegantia emendantur. Primus eorum legitur L. 26. §. 1. de pignor. et hypoth. L. 3. D. Si pars hered. petat. L. 36. D. de ritu nupt. L. 21. D. de off. praef. L. 27. §. 1. D. de instr. v. instrum. leg. L. 1. §. 4. D. de his qu. in testam. del. L. 20. D. poen. L. 27. §. 1. D. de furt. et L. vn. pr. D. de off. praef. praet. — Verbi *conuicii* vim et significationem Autor vt cap. IX. determinaret, simulque locum L. 15 §. 4. D. de iniur. corrigere, in animum induxit. — Caput X. in emendandis locis L. 23. §. 2. D. de fideicomm. L. 21. D. de opt. leg. L. 11. §. 10. de donat. int. vir. et vxor. L. 36. pr. ad municip. §. 3. Proem. Inst. et L. 10. D. de iure patron. totum consumitur. Digna autem inprimis est commemoratione loci primi explicatio. Nimirum Auctor *damnum voluntatis*, quod fortasse nemo facile improbabit, per *damnum voluntarium* est interpretatus. Reliqua, quae inde ab XI. vsque ad XVII. sequuntur capita ad vnum omnia, Triboniani apologiam aduersus Ramosum continent. Sic v. c Ramosus sententiam Triboniani, qui Legem Pompeianam *noua* poena parricidium sanxisse contendit, acriter reprehendit. Noster igitur in gratiam Triboniani, *nouam poenam* per *magnam et singularem poenam* explicauit. — Capite XVIII. lectio duorum de iure pignoris locorum, quorum alter apud Catonem de re Rust. lib. I. c. 145. alter apud Isidorum Origin. lib. V. c. 25. legitur, ad examen vocatur. — Capite XIX. in loco L. 29 pr. D p. soc. Auctor pro vulgari lectione: *placet valere, si modo etc.* potius *placet valere: valet et, si modo etc.* legendum esse censet. Hanc coniecturam statim alia, ad locum L. 16. D. de re iudic. excipit; qua approbata commode hic locus alio L. 63. pr. D. p. soc qui alias pugnare videtur, conciliari potest. — Capite XX. Auctor nouam et adhuc (quod longissime a vero abest,) incognitam *furti per lan-*

cem

cem et licium concepti explicationem, in medium ſe protuliſſe autumat. Audiamus verba Auctoris: *Sed an*, inquit, *licuit intrare iniuſſu domini quaeſitum rem furtiuam? Debuit licere, ſin minus, nunquam rem furtiuam concipere* h. e. *inuenire licuit, ſiquidem creabile eſt, dominum furti conſcium ſemper arcuiſſe ab aedibus ſuis quaeſituros furtum. Licuit itaque, ſed hactenus, vt non intrarent niſi licio cincti, niſi lancem habentes: licio cincti, ne rem furtiuam inferrent in aedes: lancem geſtantes, vt ſignificarent, ſe non mulierum cauſa intrare, quin, ſi vſus eſſet, ſe lance oculis obiecta, matronarum virginumque adſpectum ſibi intercludere velle.* At quis noſtrum eſt, qui, re diligentius explorata, ſummam huius nouae interpretationis nonniſi loco Feſti de hac re ſatis vulgari niti, non intelligat? —

Capitibus VIII. prioribus libri IV. Auctor de ritibus circa nuptias, apud Romanos antiquiſſimos vſitatis, inprimisque de coemtione, copioſe, nec indocte diſputauit. — Capite IX. nouam plane, quantum nobis conſtat, de ſecunda Legis Aquilliae Conſtitutione, ſententiam propoſuit. Auctor enim poenam remunerationis, in XII. Tabulis praeſcriptam iis, qui alterius corpus laedunt, Conſtitutione ſecunda, cur vero hac ipſa ſecunda? eſſe abrogatam, coniectura auguratur. — Capite X. locum XII. Tabularum de membro rupto, et oſſe fracto, omni induſtria et cura pertractauit. — Denique capite XI. Auctor de diuortio, eiusque ex Legibus Romuli cauſis legitimis, diſputauit, atque tum Libri totius finem fecit.

IO. CAROLI ZEVNII, GRAECAR. LITTERAR. in Vniuerſ. Wittebergenſi Prof. Publ. Ord. Animaduerſiones ad Theocriti Idyllium XXI.

Priusquam ad rem ipſam accedam, mea quae ſit de locorum corruptorum, inprimis per coniecturae audaciam emendandorum, ratione, ſententia, paucis declarare non alienum eſſe duco. Eſt genus duplex Grammaticorum, quod mihi magnopere inuiſum eſſe non nego: alterum eorum, qui tam pertinacis difficilisque ſunt ingenii, vt nihil probandum recipiendumque eſſe cenſeant, niſi quod in libris editis iam reperiatur, atque citius ad ineptiſſimas quasque et contortiſſimas confugiant interpretatiunculas, quam vt concedant, vulgarem corruptam eſſe lectionem. *) Alterum complectitur eos, qui leuitate quadam animi, ne quid grauius dicam, inducti, temere, et ſine vlla neceſſitate, ad verbum paulo inſolentius, aut ſibi certe obſcurius, delendum, mutandum, aut transponendum aduolant. Talium ardelionum malam ſedulitatem merito caſtigat Burmannus, in Praef. ad Phaedrum. Igitur ne quis forte in alterutrum incidat vitium, haec praecepta tenenda eſſe arbitror. Primum videndum diligenter eſt, ſitne locus aliquis corruptus, nec ne, h. e. repugnetne legibus linguae, verſui, vſui loquendi, quo idem auctor alias ſolet vti, naturae rei, et aliis eiusdem auctoris locis, vbi vel eadem res, vel certe affinis traditur, ita vt ne interpunctionis quidem arbitrio poſſit adiuuari. De-

*) Huiusmodi homines caſtigat Graeuius Praef. ad Ciceronis Offic. *Ineptire malunt*, inquit, *miſerrime in corruptis corruptius exponendis, quam librarii aut fidem, aut manum, aut interpolatoris imperitiam, accuſare, et alterius ſolertiam, parua litterae aut vocis mutatione nebulas omnes diſcutiouem, aguoſcere.*

Deprehenſa ita loci corruptione, quaerendum eſt, an forte vitium operarum ſit habendum, vt adeo ſtatim ad meliorem editionem corrigas, ne ſtulte inter lectiones variantes referas, et rerum peritis te deridendum. *) Tum conſule non modo caeteras editiones, inprimis antiquiores, et quas principes vocant, ſed etiam, ſi copia detur, libros ſcriptos, an forte verae lectionis veſtigia quaepiam impreſſa deprehendas. Emendatio vero ipſa, quam tentaueris, quam proxime accedat ad ſcripturam loci corrupti; ſit facilis; conueniat vſui loquendi, non tam aliorum ſcriptorum, quam auctoris ipſius, cuius locum emendas; ne abhorreat, ſi locus poetae eſt, a legibus metri. Sed hic magna cautio adhiberi debet, ne vel cum nonnullis, qui diuerſitate et aetatis et dialecti graecae, exceptionibus quibusdam a vulgari proſodia, (licentias vocant,) quae tamen ipſae legibus quibusdam ſunt ſubiectae **), et forte corruptione locorum decipiuntur, audeas negare, poetis Graecis certum quoddam propoſitum fuiſſe metrum, adeoque nil referre, quod verbum ponas, dummodo ne a ſenſu loci id abhorreat: vel temere, ſi quid a legibus metricis, quas tu tibi fingis, aberratum eſſe videris, ad verſum mutandum abripiaris, nulla ratione habita earum exceptionum, quas modo commemoraui. Caeterum coniectura, quamuis ſpecioſa, aut non debet omnino in textum recipi, aut, ſi recipienda viſa fuerit, id tacendum non eſt; nam ſemper tamen periculum relinquitur, ne auctor aliter ſcripſerit. Accedit hoc quoque, quod, vt ſua cuique matri filia videtur formoſiſſima, ita ſui cuique critico ingenii foetus praeſtantiſſimus facile pro-

*) Exemplum huius rei commemoraui ad *Chriſts Abhandlungen von der Litteratur und Kunſtwerken des Alterthums*, pag. 257.

**) Eiusmodi hominibus auctor ſim, vt diligenter cognoſcant, quae Clarkius, diligentiſſimus in hoc genere, paſſim de hac re tradit ad Homerum.

probari poteſt, etiam ſi alii inter monſtra eundem referendum eſſe cenſeant. Haec tantum breuiter dicenda eſſe exiſtimaui, quae, ſi copioſius tractarentur et argumentis exemplisque comprobarentur, facile librum poſſent implere. Sed accedamus nunc ad id, quod nobis propoſitum eſt, et videamus primum de Idyllio Theocriti.

Lectionem Aldinae verſu 3. ἐγγατίθεσσι pro vulgari ἐγγατίταισι recte probat Reiskius ad Idyll. XVI, 36. Nam haec eſt nominum talium apud Dores ratio. In verſu ſequente vero male idem cel. editor Theocriti mutauit interpungendi rationem, vulgo probatam. Etenim τὸν ὕπνον pertinere ad antecedens ἐπιψαύσῃ, ſenſus, opinor, facile docet. Sermo enim non poteſt eſſe de *parte* noctis exigua, quae eſt opinio Reiskiana, repugnante rei natura, ſed de *breuitate* ſomni, quem facile turbant curae. Etſi vero libenter conceſſerim, verbum ἐπιψαύειν fere iungi caſui alteri: nec tamen deſunt exempla, vbi cum quarto connectitur. Praeter enim locum Oppiniani Halieut. IV, 512. quem laudauit cl. Strothius, extat eiusmodi conſtructio apud Orpheum Lapid. verſ. 36. vbi anguis dicitur αἵματος ἄκρον ἐπιψαύων ἀκωκαῖς. Caeterum Poeta haud dubie ſpectauit locum Homeri Odyſſ. τ', 515. ſqq. vbi Penelope lugens et ſeſe excrucians ob mariti abſentiam, ſic inducitur:

Αὐτὰρ ἐπὴν νὺξ ἔλθῃ, ἕλῃσι τε κοῖτος ἅπαντας,
Κεῖμαι ἐνὶ λέκτρῳ, πυκιναὶ δέ μοι ἀμφ' ἀδινὸν κῆρ
Ὀξεῖαι μελεδῶναι ὀδυρομένην ἐρέθουσιν.

Atque Iliad. ν', 132. ſq. ψαύειν et ἐφίζάνειν coniunguntur, vti noſtro loco:

Ψαῦον δ' ἱππόκομοι κόρυθες λαμπροῖσι φάλοισι
Νευόντων· ὡς πυκνοὶ ἐφέζασαν ἀλλήλοισιν.

Ver-

Verſu 10. inter τὰ τῶν χειρῶν ἀθλήματα, h. e. *inſtrumenta piſcandi* quoque commemorantur τὰ φυκιόεντα τε λῆδα. Sed quid verbo λῆδα ſit faciendum, inter grammaticos non conuenit. Xylander intelligit *retia*. Hanc rationem ſeries quidem orationis egregie probat; at loquendi vſus plane damnat, quo nunquam talis poteſtas ſubiecta reperitur huic nomini. Praeterea neque apud Oppianum Halieut. III, 80. ſqq. quem locum debeo diligentiae Strothii, nec apud Pollucem Onomaſt. pag. m. 29. vbi de inſtrumentis piſcatorum ſingulis exponitur, vlla λήδου fit mentio. Contra id nomen apud veteres herbarios, de quodam fruticis genere, adhibetur. Quid? num corrigendum eſt λῖτα, quae ſaepenumero in carminibus Homeri occurrunt? Metro quidem conueniunt, ſed non aeque ſenſui: quia iſta *tenuia tegmina lintea* ad noſtrum locum non pertinere videntur. Meliorem et faciliorem non noui emendationem, niſi Brodaei, quam ipſe Reiskius comprobat, nimirum λίνα, h. e. *funes, quibus hamus arundini iungebatur*. Etenim primum ex ΛΙΝΑ per negligentiam librariorum facile fieri potuit ΛΗΔΑ. Deinde λίνα cum apud alios Scriptores, tum apud Pollucem in Onomaſt. l. l. inter piſcatorum inſtrumenta commemorantur. Pollux enim, τὰ δὲ ἐργαλεῖα, inquit, τῶν ἁλιέων, κάλαμοι, ῥάβδοι, λίνον, τρίχες ἵππειοι, ἄγκιστρα, ἀγκιδυτά, δίκτυα, ἀμφίβληστρα, πέρκοι, κύρτοι, γρίφοι, πάναγρον, λίνος, φελλοί, μολύβδαινα. Apud Plinium quoque Hiſt. nat. lib. XXIV. cap. 9. occurrunt *lina piſcatoria*. Idem nomen λίνον apud Homer. Iliad. ε, 487. de *reti* adhibetur, ſed de funiculo hami apud Mahneonem verſ. 279. Ἀγρεύτηρι λίνῳ ἀνεφέλκεται ἐκ ἁλὸς ἰχθύν. At vero huic emendationi impedimentum haud contemnendum obiicitur a ratione metri, cum ita ſyllaba prima, contra morem omnium poetarum Graecorum, producatur. Nam in locis Oppiani omnibus corripitur, apud Theocritum ipſum Id. I, 139. VIII, 58. XXVII, 16. apud Homerum l. l. item Odyſſ. ν, 118.

de linteo, in quo Vlyſſes dormiens cubat, Odyſſ. ή, 198. de filo Parcarum, Hymn. in Apoll. 104. apud Orpheum Lap. XVIII, 67. de linteo, et XVI, 23. de filo Parcarum: apud Nicandrum aliquoties, praeter vnum locum Alex. 452. Δή ποτε δ' ἡ ῥ'οδίοιο νέον θύος εὐτεριχὶ λίνῳ. Sed locum eſſe corruptum, et legendum eſſe, vti dudum coniecit Doruillius ad Charit. p. 767. λίνει, h. e. *linteo*, non ſolum Scholiaſtae indicio patet, qui per ἔριον explicat, ſed et codicis Medicei auctoritate, vbi reperitur λίνει. Apud Nonnum Dionyſ. XLVIII, 459. quidem producitur, ſed Doruillius l. l. docet, hunc ipſum locum vitio laborare, aliudque eſſe ſubſtituendum nomen. Quae etſi ita ſint, tamen arbitror λίνα eſſe genuinam lectionem. Nam ſi verum eſt, quod nonnulli ſat ſpecioſe contendunt, hoc Idyllium non habere auctorem Theocritum; improbabile non eſt, auctorem iſtum forte proſodia latinorum deceptum, receſſiſſe ab ipſius Theocriti aliorumque antiquiorum poetarum Graecorum conſuetudine. Apud Latinos enim primam ſyllabam nominis *lini* produci, vel inter pueros conſtat. Deinde etiamſi Theocrito vero Idyllium illud tribuendum eſſe cenſeas; nec tamen adeo magnopere negari debet, in hoc nomine inconſtantem fuiſſe, cum deprehendatur aliis quoque in nominibus quandam commiſiſſe inconſtantiam, adeo vt modo Doricam, modo Ionicam ſequeretur proſodiam. Sic v. c. prima ſyllaba nominis κάλως apud veteres Ionas, vti exemplo Homeri ſatis intelligitur, conſtanter producebatur *), ſed in carminibus recentiorum aliusque dialecti poetarum corripitur eadem. Vtramque igitur rationem in eodem hoc nomine a Theocrito adhiberi videmus, qui plerisque in locis quidem primam, more vulgari, corripit, ſed interdum veterum Ionum conſuetudinem ſecutus, produxit, veluti II, 125. VI, 14. 19. VII. 132. VIII, 43 etc. Quas

*) Conf. *Clark*, ad Iliad. β', 43.

Digitized by Google

Quas Poeta versu 11. vocat ἐρμιάς, eaedem Polluci l. l. dicuntur τρίχες ἵππειοι.

Male probat lectionem Aldinam κῶα versu 12. Reiskius, quae praeterquam quod sensum loci non adiuuat, a legibus versus plane abhorret. Etsi vero κῶα dicitur pro κώατα, haec contractio tamen hic non magis longam efficit syllabam, quam in nomine κρέα pro κρέατα, Theocrit. Idyll. VII. 108. Vulgaris igitur lectio κῶας versum quidem iuuat, at turbat sensum, qui requirit nomen, quod commode ad χειροῖν ἀθλήματα, de quibus est sermo, possit referri. Quare mirifice mihi probatur coniectura cl. Strothii, qui emendat κώπαι, *remi*; praesertim cum statim sequatur λέμβος.

Recensitis singulis snppellectilis curtae piscatorum illorum generibus, addit Poeta vers. 14. Οὗτος τοῖς ἁλιεῦσιν ὁ πᾶς πόνος, οὗτος ὁ πλοῦτος. Hic mihi suspectum videtur nomen πόνος. Etenim, siue interpreteris per *laborem*, *exercitationem*, γυμνασίαν, vti saepenumero inprimis apud Hippocratem occurrit, siue per *dolorem*, *molestiam*, neuter significatus orationis seriei conuenit. Nam intelligi *ea, quae per laborem sunt parta*, non videtur admittere vsus loquendi. Itaque opinor, a manu auctoris forte esse βίος, h. e. *victus, quae ad vitam sustentandam sunt necessaria*. Sic enim per exergasiae aut gradationis figuram commode cum πλούτῳ iungi potest.

Versus sequens quoque, omnibus facile concedentibus, vitio laborat: Οὐδεὶς δ' ἂ χύτραν εἶχ' ἀχ' ἵνα, seu ἀχίνα secundum Aldinam. Sunt qui corrigere conentur ἀκ ἵνα, adeo vt ἵ sit genus mensurae aut poculi. Sed frustra, quia leges versus obstare videntur. Coniectura Io. Aurati, ἂ κύια, quam recepit Reiskius, omnino perturbat sensum. Ratio Xylandri, emendantis ἀχ ἕνα, propterea ferri non potest, quod χύτραν requirit μίαν in genere feminino. Mihi probatur Scaligeri ἀχέα. Nam non modo versus, sed sensus quoque comprobat. Χοῦς enim recte de poculo dicitur.

Verba, quae proxime sequuntur, satis sunt deprauata, et ab aliis aliter tentata et vexata. quorum labores apud Reiskium deprehendes, qui ipse nescit, quam loco laboranti afferat medelam. Nos, praetermissis caeterorum coniecturis, tentabimus, an lex lectione Aldinae succi boni quicquam exprimamus, qui sensui sit salubris, nec noceat versui. Aldina autem sic: *πάντα πεισσὰ Πάντ' ἰδόκει τήνας ἄγεα πενία. ἦ σφὰς ἰταίρους.* Igitur equidem, vt, quantum fieri potest, minime recedatur a scripturae huius vestigiis, legendum distinguendumque esse ita censeo: *πάντα πεισσὰ· Πάντ' ἰδόκει τήνους ἄγεα περιάψασ' ἰταίρους*, h. e. *Etsi tam curta illis erat supellex: nulla tamen re egere videbantur, quippe communis labor piscandi eos coniunxerat reconciliuerat atque socios, adeo, vt alter alterum adiuuaret in piscando, ad victum facile quaerendum, vitamque sustentandam.* Idem igitur fere sensus efficitur, qui paulo inferius versu 31. est expressus: *Ὡς καὶ τὰν ἄγεαν, τὼνείρεττα πάντα μερίζεν.*

Verba versus 17. *ἰδεὶς δ' ἐν μέσσῳ γείτων*, nil significant, nisi, *non aderat vicinus.* Etenim *ἐν μέσῳ εἶναι* notat *adesse, praesentem esse.* Sic apud Terent. Adelph. III, 4, 33. reperitur, *mater virginis in medio est*, h. e. *adest.* Caeterum his verbis continetur descriptio solitudinis, et hic quoque spectasse et imitatus esse videtur Poeta locum Homeri Odyss. ε, 489: *Ἀγρῇ ἐπ' ἰσχατιῇς, ὅθι μὴ πάρα γείτονες ἄλλοι*, vbi res eadem describitur.

In verbis sequentibus eiusdem versus, *Πενία δὲ πας' αὐτήν*, nomen *πενία*, quae est nonnullorum librorum lectio, abhorret a sensu loci. In Florentina reperiri dicitur *πάντη*, h. e. *vndique*, pro quo Stephanus, vt ad idyllii dialectum accommodaret, rescripsit *παντᾶ*. Reiskius, qui negat, recte tuguriolum illud dici posse *vndique mari esse cinctum*, vult legi aut *πέλεν ἁ*, sed satis contorte et inepte; aut *πελία*, h. e. *mare glaucum*; mallem potius *πολιᾷ*, quod epitheton olet mari iungi, v. c. Odyss. ί, 564. Iliad. φ, 190. υ,

229.

229. ά, 350. 359. ξ, 31. etc. at πελία non item. Verum enim vero, forte lectio πάιτη ſeu παντᾶ non erat ſollicitanda Nam primum etiamſi Reiskio concederemus, hoc tugurio. lum in littore poſitum, nec adeo vndique; ſi rem ad viuum-vsque reſeces, mari cinctum fuiſſe: tamen, opinor, Poeta recte adhibere potuiſſet πάιτη, ſi nonniſi vnum alterumue tugurioli latus fluctus alluiſſent; quoniam inprimis apud Poetas eiusmodi verba non ſubtiliter debent accipi. Quemadmodum etiam, qui in aliis ſcriptoribus proprietatem verborum, nimis, h. e. nulla rei vſusque loquendi habita ratione, premunt, magis temere et ſtulte argutari, quam recte et ſcite interpretari exiſtimantur Grammatici. Quis quaeſo rerum peritus ferret interpretem, et ſine riſu audiret, qui veluti illud בחוך Geneſos III. mathematica ἀχτιβεία acciperet, et inde colligere ſuſtineret, arborem illam, quae primis hominibus eorumque poſteris tam fatalis et exitioſa extitit, in medio paradiſo, tanquam in centro mathematicorum fuiſſe plantatam? Deinde nihil impedit, quo minus ſtatuamus, imo multa ſunt quae ſuadeant, hanc ipſam caſam fuiſſe in inſula deſerta et perparua, vt adeo commode dici poſſit a mari cingi et allui. Accedit hoc, quod πάιτη egregie commendatur a ſerie orationis. Etenim ita magis determinatur et vberius explicatur illa ſolitudo, vacua ab omni vicino, quia πάιτη erat haec caſa mari circumſcripta. Quare, ſi quid hic mutandum eſſet, mallem illud αὐτὴν mutari ἀχτὴν ſeu in ἀχτῇ, h. e. *iuxta littus*, adeo vt caſus quartus καλύβαν penderet a ſequente verbo πεοσέναχε.

In verſu 18. non eſt quod caſum θλιβομέναν cum Reiskio mutemus in rectum θλιβομένα, repugnantibus libris omnibus, nec vlla omnino neceſſitatis ratione vrgente. Nam caſa ipſa, quae fluctibus alluebatur marinis, rectiſſime θλίβεσθαι dici poteſt, h. e. *leniter et ſuauiter premi*. Nam haec eſt verbi vis et poteſtas. Sic v. c. Theocrit. XX, 4. puella delicatior oſculo dicitur θλίβειν χείλια, h. e. vti in

aliquo Epigrammate Misc. Lipſ. Tom. IX. p. 142. extat, χείλεα γλυκερῆς χείλεσι συμπιέζειν; apud Muſaeum 114. Leander ἠρέμα θλίβειν manum puellae amatae.

Illud τρυφερὸν προσνήχειν eſt *leniter adnatare* ſeu *affluere*. Sic τρυφερὸν λαλεῖν apud Noſtrum Idyll. XX, 7. eſt *moliter, delicate, fracte loqui*, ſeu *pronunciare*, non ruſtrice, voce rauca et ſtentorea, ſonoque Deum iſtum furtiuum facile fugante, ſed ἡδὺ λαλεῖν, quod apud eroticos Poetas ſubinde occurrit, v. c. in Epigr. Miſc. Lipſ. IX. p. 299. Atque τρυφερὸς χρώς eſt *cutis mollis, tenera*, ibid. p. 108. qualis cutis Graecis quoque ὑγρὸς vocatur. Sic βίος τρυφῆς eſt *vita iucunda et remiſſior, quae rebus abundat ſuauibus ſenſusque demulcentibus*. Puella, Veneris Cupidinisque caſtris aptior, quam Veſtae ſacellis, in Epigr. Meleagri Miſc. Lipſ. IX. 315. dicitur τρυφερὸν θάλος, *planta tenera et mollis*, Μείδημα τρυφερόν l. l. pag. 459. et τρυφεραί, paſſim in Epigrammatis Graecorum appellantur puellae, vt l. l. pag. 455. 457. etc. Atque ὑποτρυφθῆναι, h. e. *leniter premi et ſuauiter mulceri* dicitur facies eius, qui oſculatur gratam puellam, ibid. p. 693.

Verſ. 20. ἐκ βλεφάρων δὲ Ὕπνον ἀπωσάμενος σφετέρους φρεσὶν ἤρεθον ᾠδάν.) Similiter canit Orpheus Hymn. 77, 9. Ἠνίκα τὸν γλυκὺν ὕπνον ἀπὸ βλεφάρων ἀποσείσῃς· Πᾶς δὲ (lege γε, quae particula ſaepenumero a librariis permutata eſt cum δὲ) βροτὸς γήθει etc. Caeterum forma φρεσὶν ἐρέθειν ᾠδάν, h. e. *animuum inuitare ad cantandum*, ſ. *cantare coepiſſe*, paulo inſolentior mihi eſſe videtur. Nam fere ἐρέθειν ſumitur in ſenſu malo, et ſignificat *excitare rem ingratam et acerbam*. Sic. v. c. Odyſſ. τ', 517. curae ἐρέθειν dicuntur, quo minus quis dormiat; Hymn. in Mart. 14. ira ἐρέθειν dicitur ad pugnandum; Iliad. α', 519. maledicta ἐρέθειν iram; ſimili ratione Iliad. γ', 414. occurrit de animo irritando et prouocando ad iram. Vnus locus, ſi non eſt corruptus extat apud Anacreontem Odar. XXII. vbi ἐρεθίζειν de fonte vſurpatur, qui leni gratoque ſuſurro oblectat et inuitat.

Verſu

Verſu 26. verba ἀσφαλίων μέμφῃ τὸ καλὸν θέρος, quae ſunt initium orationis, qua piſcator ſocio querulo reſpondet, male habent interpretes. Qui nomen proprium viri in Ἀσφαλίων quaerunt, quale occurrit Odyſſ. δ', 216. de Menelai apparitore, recte neſciunt quo ſeſe vertant, vt tolerabilem extorqueant ſenſum. Igitur alii, vt hunc ſcopulum vitent, ad coniiciendi audaciam confugiunt, ſed qui, vti fit in re dubia et incerta, admodum inter ſe deprehenduntur discrepantes. Henr. Stephanus tradit, eſſe, qui legendum ſuſpicentur ἄ φίλε μὴ μέμφῃ. Verum praeterquam quod haec coniectura non ſatis digna eſſe videtur perſona dicentis, etiam nimis recedit a ſcriptura librorum. Transpoſitio, quam Heinſius factam eſſe comminiſcitur, vix digna eſt quae commemoretur et refutetur. Reiskius pro ἀσφαλίων quadruplicem proponit coniecturam, μαψιδίως, μαψιδίων, ἄψαυ λίων, et ἀσφάλιον, h. e. ex ſententia Viri, *tutius*. Vltimam recipere ſuſtinuit in textum, quae tamen omnium peſſima videtur. Nam non modo omnino eſt inuſitata forma comparatiui, ſed et ſenſus admodum exiſtit frigidus et ineptus. Cl. Strothius proponit duplicem coniecturam, ἀσχαλόων et ἀφεαδέων. Neutra quidem inepta, aut a ſenſu aliena eſt exiſtimanda. Bern. Martinus Var. Lect. III, 14. exhibet ὡς γ' ἄλιον. Fortaſſe non male. Quod ſi coniiciendi neceſſitatem eſſe exiſtimarem, forte coniicerem αὖ ἄλιον, h. e. *iterum temere*, aut ἀσκαλέως h. e. ἀσκελέως, *pertinaciter*, vt Iliad. τ', 68. vbi verbo μενεαίνειν iungitur, quod ſatis ad ſimilitudinem noſtri μέμφεσθαι accedit. Verum haud dubie Ἀσφαλίων vera habenda eſt lectio, quae ſignificat Neptunum, vti tradit Macrobius Saturn. I, 17. et Plutarchus in Theſ. ſub finem. Igitur prae indignatione noſter piſcator fere eadem exclamatione vtitur, qua ille Demea Terentianus Adelph. V, 3. 4. *O coelum, o terra, o mariа Neptuni!* Imo Noſtro admodum conuenit nominare Neptunum Regem maris, vnde piſcatores victum quaerunt.

Verſ.

Verſ. 27. negatur tempus tranſire αὐτομάτως, h. e. *per ſe, ſine impulſu, ſuo arbitrio, contra leges naturae.* Sic Iliad. β', 408. Menelaus ad fratris conuiuium venire dicitur αὐτόματος, h. e. *non vocatus, ſed ſua ſponte.*

Verſ. 28. cura dicitur ſomnum κόπτειν, h. e. ἐκκόπτειν, θορυβεῖν, τανύττειν, ἀπωθεῖν, ἀποσείειν. Proprie autem ſignificat *vehementer mouere, percutere, tundere*, v. c. κόμισμα, *cudere*, θύρην, *pulſare*, στῆθος, *pectus tundere, plangere.*

Verſ. 35. Inter cauſas, cur piſcator ſomnum capere minus poſſit, commemoratur quoque, quod cubet ἐν φύλλοις ſ. ἐν φύλοις, vti Aldina vitioſe legit. Sane non ſatis apta videntur φύλλα, quae faciunt cubile mollius, cauſis inſomniae. Fortaſſe his rebus commotus Reiskius deſiderauit adiunctum τῷ κύματι. Igitur ſi correctioni eſt locus, reponi poſſit εἰναλίῳ ποτὶ κύματι. Certe idem epitheton paulo infra occurrit apud Noſtrum, et apud Orph. Hymn. XVI, 6., εἰνάλιοι ῥοίζοι, et Argon. 1279. νῆες εἰναλίαι, et 341. δαίμονες εἰνάλιοι. Verum fortaſſe non ſollicitanda erat vulgaris lectio ἐν φύλλοις, cum in loco Homeri, quem ſupra commemorauimus ſpectari a Poeta noſtro, aliquoties occurrant ἐν φύλλοις, praeſertim cum non alienus efficiatur ſenſus.

Verſ. 36. Aldina habet ἄλονος ἐν ῥάμνῳ, Florentina ἄσμενος ἐν ῥάμνῳ, Reiskius correxit ἀϊόνος ἐν ψάμμῳ, cl. Strothius legi iubet ἄσμενος ἐν θάμνῳ. Equidem, praeter Florentinam, non probo aliam lectionem. In Reiskiana certe hoc incommodi videtur, quod primum ἀϊόνος, vt triſyllabum eſt accipiendum, cum tamen ſemper, et apud Noſtrum, et alios Poetas, vt quadriſyllabum, ſit pronunciandum, v. c. Idyll. XI, 14. XV, 133. Iliad. ξ, 36 etc. Deinde, ſi prius φύλλοις expungitur, vti ſuadet idem Reiskius, deſideratur id, quo eiusmodi homines vtantur ad mollius cubandum, praeſertim cum in loco Homeri adſint θάμνοι et φύλλα, in quibus cubat Vlyſſes ad littus Phaeacum eie-

electus. Contra ἄσμενος, h. e. *suauiter*, μεθ' ἡδονῆς, vti explicat Scholiastes Thucydidis, non modo vniuerso loco, sed et verbo καθεύδειν egregie conuenit. Nam εὕδειν non nisi de suaui et facili somno dicitur, vid. Schol. ad Iliad. β', 2. et sic semper idem verbum apud Anacreontem occurrit. Ἄσμενος vero est *sine metu, periculo, molestia.* Nam Iliad. υ, 350. Aeneas, qui ope Neptuni euadit vim Achillis, dicitur φυγεῖν ἄσμενος ἐκ θανάτοιο; Odyss. ι, sub finem Vlyssis socii, manibus Polyphemi elapsi, πλέουσιν ἄσμενοι ἐκ θανάτοιο, cf. Odyss. κ', 134. Iliad. ε, 108. Deinde si retinetur illud ϱ'άμνῳ, inest simul ratio, cur minus facile homo possit dormire, nempe ob *asperitatem* cubilis. Nam Theocrit. IV, 57. ϱ'άμοισι *rubi*, vt asperi, occurrunt. Est enim frutex spinosus, de quo vid. Dioscorid. I, 119. Igitur omnia bene cohaerent, afficiuntque hunc sensum: *Sine tibi exponi somnium, quod modo vidi, praesertim cum sit* otium. *Nam* 1) *nihil possumus laborare* (piscari), *cum hic* iacemus *ad fluctus marinos*, 2) *neque* somnum *recte capere licet ob* duritiem asperitatemque *cubilis*, 3) *neque ob noctis* obscuritatem *piscari possumus.*

Vers. 36. noua crux interpretibus obiicitur ab obscuritate loci, τὸ δὲ λύχνειον ἐν πϱυτανείῳ φαντὶ γὰϱ αἰὲν ἄγϱαν τόδ' ἔχειν. Haec est vulgaris lectio, in qua Stephanus nil, nisi λυχνίον, emendauit. Alii aliter locum sunt aggressi. Xylander interpretatur hunc in modum, sed satis inepte: *Quid impedit, quo minus nos pauperes itque piscatores per noctem obdormiscamus, sed de piscium captura cogitemus, quando Athenienses continuo de captura aliqua cogitant etc.* Auratus olim coniecit, pro λυχνίον legendum esse δίκτυον, et πϱυτανεῖον interpretatus est de maris aliquo loco piscoso. Reiskius illud αἰὲν ἄγϱαν mutauit in ἀγϱυπνίαν, satis ingeniose. Cl. Strothius nihil mutandum esse censet, sed explicat, *Nos pauperes lucernam non habemus, quae seruatur semper in pry-*

taneo, quod habet vnde oleum coëmat. Etſi πρυτανεῖον non de aedificio intelligatur, vti Strothio placet, vbi victus quotidianus publice praebebatur bene de rep. meritis, ſed de templo Veſtae, vbi ſempiternus alebatur ignis *): nec tamen ita durities iſta, quae huic interpretationi ineſt, tollitur omnis. Magis mihi, fateor, probatur Aurati ratio: adeo vt πρυτανεῖον dicatur de loco piſcoſo, vel quod hic locus piſcatoribus inſtar prytanei victum praebentis eſſe fingitur, vel quod erat iuxta prytaneum in ora maritima ſitus. Nam ἐν ſaepenumero eſſe *apud, iuxta*, inter omnes ſatis conſtat. Igitur ex hac ratione efficeretur ſenſus hic: *Nec eſt quod ſurgamus, et ſolliciti ſimus de capiendis piſcibus propterea, quod rete eſt in loco eo, vbi piſcatio facilis et larga eſſe dicitur.*

Verſ. 40. δειπνεῖν ἐν ὥρᾳ eſt *coenare legitimo et conſueto tempore.* Sic ὥρα reperitur quoque in fragmento Sapphus apud Hephaeſtionem: Δέδυκε μὲν ἀσελάνα, Καὶ πληϊάδες, μέσαι δὲ Νύκτες, παρὰ δ' ἔρχεθ' ὥρα, Ἐγὼ δὲ μόνα καθεύδω.

Verſ. 44. Καὶ τις τῶν τραφερῶν ὠρέξατο, non ſignificat, vti Cl. Strothius opinatur, *vnus* (piſcis) *captus eſt*, ſeu *fuit ſe trahi ad terram.* Nam per τραφερὰ pl. intelligi τραφερὰν ſing. h. e. *terram*, admodum durum et plane inſolens reperitur. Tum ὀρέγεσθαι τῆς γῆς pro, *finere ſe trahi in terram*, dici, prohibet vſus loquendi. Igitur, ſi locus non eſt corruptus, retinenda eſt vulgaris interpretatio, qua τραφερεῖ ſunt piſces grandiores et obeſiores, atque poſt ὠρέξατο ex antecedentibus intelligi debet ἐδωδᾶς.

Verſu ſequente reddit rationem, cur piſces ſomniauerit, καὶ γὰρ ἐν ὕπνοις πᾶσα κύων ἄρτως μαντεύεται. Erasmus in Adag. pag. 992. edit. Manut. non inepte coniicit ἀγρεὼς aut

*) Vid. quae de hac re ex Caſaubono ad Athenaeum diſputat Gesnerus in Theſauro L. L.

Digitized by Google

aut ἄγεας. Nam vtique canis auidior cum ſit carnis, quam panis, citius de venatione, quam pane, ſomniabit.

Verſ. 48. male probauit lectionem Aldinae Τῶ χέρε τανομένᾳ περικλώμενον εὖρον ἀγῶνα Reiskius, ſed lectio vulgaris τᾳ ὁμένος περὶ κυώδαλον vnice eſt probanda. Nam in Aldina hoc plane abſurdum, et ab omni conſuetudine alienum eſt, quod eidem nomini vno in loco duplex tribuitur genus, maſculinum et femininum. Etenim non ignoro quidem, χείρ modo in fem. modo in maſc. apud ſcriptores adhiberi: nego autem hoc fieri in tali orationis contextu, qualis hic reperitur. Deinde illud εὖρον neceſſario debet eſſe prima ſingularis propterea, quod et eadem praecedit εἶχον, et ſequitur ἕλω. Igitur et τανόμενος, vt referatur ad nominatiuum, qui latet in εὖρον, requiritur. Tum ἀγὼν περικλώμενος *certamen tortuoſum et contentioſum*, niſi velis te rerum peritis deridendum praebere, dici non poteſt. At περὶ κυώδαλον εὑρεῖν ἀγῶνα h. e. *in bellua tractanda laborare*, facile et commode dici poteſt. Namque κυώδαλον cum de bellua terreſtri, tum de marina occurrit. Notum eſt illud Heſiodi, Κυώδαλα ὅσσαπερ ἤπειρος τρέφει ἠδὲ θάλασσα. Atque Scholiaſtes Ariſtophanis ad Veſp. κυρίως, inquit, ἐπὶ τῆ θαλαττίᾳ θηρίᾳ εἴρηται, καὶ ἐπὶ τῆ χερσαίᾳ κυώδαλον, παρὰ τὸ κυσὶν ἁλίσκεσθαι. Et ſexcentis locis occurrit idem nomen de omni genere animantium grauiorum, in carminibus Nicandri; v. c. Alexiph. 389. hoc nomen per κωβιόν, genus piſcis quoddam, explicatur. Cum Scholiaſte Ariſtophanis plane conuenit Scholiaſtes Homeri ad Odyſſ. ε', 317. κυρίως μὲν τὸ θαλάσσιονθηρίον, τὸ κῆτος· νῦν δὲ θηρίον ὑπὸ κυνῶν ἁλισκόμενον, conf. Schol. Nicand. ad Theriac. verſ. 98 et 760. Caeterum ἀγὼν hic eſt *ipſa intentio, actio, rei adminiſtratio*, vt egregie explicat Cel. Morus in Animaduerſſ. ad Longin. p. 33.

Verſ. 49. rectiſſime Reiskius pro πῶς μὲν vult legi πῶς κὲν. Nam μὲν h. l. omnino ineptum eſt exiſtimandum. Atque πῶς ἄν, aut poetice πῶς κὲν ſaepiſſime occurrere, non ignorabunt qui in lectione Poetarum ſunt verſati.

Verſ. 52. Pro ἤνυσ' ἰδὼν placet mihi ratio eorum, qui legi iubent ἤνυσα δ' ὧν.

Cum in verſu 53 primum legiſſem εἶχε δὲ σῆμα in editione Reiskiana, ſtatim ob ſeriem orationis conniiciebam εἶχε με δεῖμα h. e. *metus me cepit.* Verum poſteaquam hanc ipſam coniecturam iam occupatam cognoua a libris fere omnibus, miratus ſum, cur Reiskius ab ea receſſerit, et receperit ineptam Aldinae lectionem.

Verſ. 54. pro iſto abſurdo πέλει reſtitue vulgare πέλοι. Ratio, quae me mouent, facile patebit locum ipſum inſpicienti.

Verſ. 58. lectio Aldina Καὶ τὸν μὲν πιστεύσασα καλάγει τὸν ἠπείρατον plane ſenſu caret, nec vulgaris, Καὶ τὸν μὲν πεισῆεσπ' κατῆγον ἠπείροιο, quae tamen a Zachariae Calliergi ingenio profecta putatur, ſatis commodum ſenſum efficit. Nam vox πεισῆεσα eſt nihili. Forte legi debet πλεκτῆσι h. e. *retibus* ſ. *ſportulis*, ne nempe quicquam periret ex hoc tam pretioſo piſce. Certe πλεκταὶ apud Pollucem p. m. 547, 18. numerantur inter τὰ κυνηγέτικα σκεύη.

Verſ. 61. Verba τὺ δ' ὦ ξένε, λοιπὸν ἔχει δὲ τὰν γνώμαν perperam intelligere videntur interpretes, contexto et vſu loquendi repugnantibus, de animi attentione et conſideratione, pro ἔπεχε τὸν νῶν. Nam primum γνώμη non eſt vis attendendi et auſcultandi, ſed animi propoſitum, conſilium, cauſa τῆς βουλῆς. Sic Xenoph. Ageſ. X, 1. γνώμη, ὅπου βουλῆς ἔργον, h. e. *officina deliberationis.* Deinde ἐρείδειν ſignificat στηρίζειν, *fulcire, firmare, ſtabilire.* Igitur γνώμην ἐρείδειν

eſt

eſt *animum, qui in dubio eſt, nec ſcit quid capiat conſilii, firmare, liberare a dubitatione, vt habeat quod certo ſequatur ſine metu.* Hinc apud Aelianum Var. Hiſt. IV, 8. ἀναῤῥωσθῆναι τὴν γνώμην dicitur is, qui ob cauſam aliquam firmatur ita, vt certum ſequatur conſilium. Vis huius metaphorae quoque intelligi potuiſſet ex Latinis, v. c. Cic. Att. VIII, 22. *Et ſimul ſcito, labare meum conſilium illud, quod iam ſatis* fixum *videbatur.* Denique ſeries orationis facile indicat, piſcatorem haec interrogaſſe propterea, quod dubitaret, quid de obligatione iurisiurandi per quietem praeſtiti ſibi eſſet faciendum. Nam ſtatim addit, ὄφελον γάρ ἐγώ, τὸν ἐπώμοσα, ταρβῶ. Non modo ex particula γάρ, ſed et ex verbo ταρβῶ fit clarum, in antecedentibus proxime verbis remedium metus dubitationisque eſſe quaeſitum. Sic omnia egregie cohaerent. Verum ſi, vti Reiskio viſum eſt, pro θαρβῶ recipiendum putaueris θαῤῥῶ, quod in ſola Aldina editum eſt: ſenſus omnino perturbatur, atque verba ſequentia σύγε μὴ τρέσσῃς non habent ad quod referantur, ſed calci ſine arena ſunt ſimilia.

Verſ. 63 ἠδὲ γάρ ἰχθὺν χρύσεον εἶδες ἢ εὗρες. Melior lectio eſt Aldinae χρύσεον, ὡς εἶδες, εὗρες, dummodo cum Reiskio, (id quod metri neceſſitas requirit,) corrigas ἴδες. Nam exiſtit ita verior faciliorque ſenſus.

Verſ. 64. ἴσαι δὲ ψεύδεσιν ὄψις. Lectio vulgaris ἴσαι non debebat a Reiskio ſollicitari et mutari in ἴσα, id quod plane iugulat verſum. Nam Aldinum εἶσα, ad quod prouocat, eſt corruptum, ſed tamen vera lectio facile poterat inde erui. Nam tranſpone litteram, et habebis vulgare et verum ἴσαι.

In poſtremis idyllii noſtri verſibus lectio reperitur admodum perturbata. Nam verſum primum Aldina altera legit: Εἰ μὲ γὰρ κνώσσων τῦτο χαρίεα ταῦτα μαντεύσῃς, vulga-

res editiones, in quibus ingenio Calliergi lectionem mutatam esse censet Reiskius, habent Εἰ δ' ὕπαρ ἁ (Florentina dicitur legere ὡς) κνώσσων τὺ τὰ χωρία ταῦτα ματεύσεις, Reiskius mutauit Εἰ μὲν γὰρ κνώσσων κατὰ χωρία ταῦτα ματεύσεις: alterum versum Aldina altera exhibet Ἐλπὶς τὸν ὕπνον (sed altera et caeterae editiones τῶν ὕπνων) ζατεῖ τὸν σάρκινον ἰχθύν, Reiskius vero corrigere tentauit Ἐλπισῶν ὕπνων χάτει (h. e. *desiderio*), τὸν σάρκινον ἰχθύν. Nolo in refellendis aliorum istis coniecturis fastidium creare lectori, sed sufficiat hic proponere duas emendandi rationes: 1) Εἰ μὴ γὰρ, γνόσσων τὺ τὰ χρυσία ταῦτα, ματηθεὶς Ἐλπίδι τῶν ὕπνων, ζατῇς τὸν σάρκινον ἰχθύν· Μὴ σὺ θάνῃς λιμῷ καί τοι χρυσοῖς ἐν (pro χρυσοῖσι) νείροις. h. e. *Nisi enim, cum tu aurum istud somnies, deceptus spe somniorum quaeras carneum piscem: verendum est, ne, licet in aureis somniis, fame pereas.* 2) Εἰ δὲ γὰρ, ὡς γνώσσων, τὺ τὰ χωρία ταῦτα ματεύσας, Ἐλπίδι τῶν ὕπνων, ζατεῖς τὸν σάρκινον ἰχθύν etc. h. e. *Si enim segniter, ob spem per somnium tibi ostensam, haec maris loca peruestigas, quaerisque carneum piscem: vereor, ne etc.* Caeterum μὴ θάνῃ est elliptica dicendi forma, satis frequens; intelligitur autem βλέπε, aut σκόπει, aut δέδοικα etc. vt in illo Nicandri Theriac. 305. Μὴ ποτέ τοι θήλει' αἱμορρόις ἰὸν ἐνείῃ. Alia exempla reperies apud Lamb Bos. Ellipt. sub σκοπεῖ et φοβεῖσθαι. Sed haec sufficiant de Theocrito. Alio tempore Animaduersiones dabo in vtrumque Nicandri carmen.

CO-

CODICES MANVSCRIPTI LATINI BIBLIOthecae Nanianae, a IACOBO MORELLIO relati. Opuſcula inedita accedunt, ex iiſdem deprompta.

Venetiis, typis Antonii Zattae, 1776. 4. mai. plagg. 27.

Quamquam ab inuenta arte typographica, tanta librorum copia exercuit prela, vt, quicquid ante litteris conſignatum erat, iam diuulgatum, eorumque adiumento cum viris eruditis communicatum videatur: tamen non pauca, eademque nec ſpernenda, et ad prouehendam rem litterariam in primis vtilia, in variis adhuc latent ſcriniis, quibus, ſi in lucem prodeant, bibliothecam haud mediocrem inſtruere poſſis. Nolumus hoc tempore ad Codd. linguis eorum populorum perſcriptos prouocare, quorum plerosque, ob cauſſas et varias, et graues caligo premet ſempiterna. Latent in bibliothecis, pub cis priuatisque, libri alii, linguis non aeque incognitis ſcr pti, quorum vſus non parum adiuuaret rem litterariam vniuerſam, ſi quidem eorum copia fieret viris eruditis, qui talium rerum gnari, vti par eſt, vtilitatem inde capere poſſent. Vnde plauſu ſingulari vel hodie excipiuntur libri, e ſcriniis, vbi ſaepenumero tineas et blattas paſcebant depromti, et, communis omnium vtilitatis cauſſa, cum viris doctis communicati. Laudantur etiam, ac iure quod m ſuo laudantur, qui eiusmodi libros e ſqualore depromtos perpolitosque in lucem emittunt; vel qui Codd ſua in ſuppellectile adhuc latentium indices a viris doctis gnarisque conficiendos curant,

rant, confectos promulgari patiuntur. Quo nomine quam optime de artibus ingenuis meruisse censendi sunt tam Excellentissimi Nanii, patricii Veneti, nobilitate generis splendidissimi, bibliothecae possessores, quam summe Ven. Morellius, e Clericis, quos dicunt, Saecularibus, vir longe eruditissimus, Indicis, de quo dicturi sumus, auctor; cuius industriam, sollertiam, et prudentiam, hoc labore significatam, non minus quam illorum in artes optimas studium et amorem, nemo facile erit qui non maximi faciat, debitisque laudibus extollat.

Indicis huius auctor celeberr. in prooemio non iniuria conquestus de eo, quod ipsius populares, superiori tempore, vetustos Codd. MStos, vel insciția, vel auri cupiditate, exteris vendiderint, aut susque deque habitos colligere noluerint, breuiter strictimque agit de primis bibliothecae huius Nanianae auctoribus. „Ac e Naniis quidem, inquit, „Bernardus natu maior, quum ad reip. administrationem, in „qua est summa cum laude versatus, muneraque praecipua „gessit, litterarum, ac eruditionis in primis antiquae, quam „adamabat, studium et patrocinium adiecisset, nedum mar„moribus inscriptis, signis, toreumatibus, nummis, papy„ris, aliisque id genus monumentis; verum etiam Codici„bus manuscriptis colligendis impense animum adiunxit. „Hac eadem sollicitudine Iacobus eques, summus qui mo„do Venetae classis Praefectus est, vir belli ac pacis artibus „egregie instructus, quo etiam Aloysio fratri, Senatorii or„dinis viro, gratum faceret, omnino est vsus: quum enim „pro rep. nauibus gubernandis ipse praeesset, in iis praeser„tim insulis, quae Ionio, Cretico, et Aegaeo mari interspersae sunt, antiquitatis reliquias quamplurimas, itemque „Co-

Digitized by Google

„Codices Graecos perquiſiuit, et ad fratres afferri diligentiſ-
„ſime curauit. Iis vero vita immature functis, quo Grae-
„cis Latini quoque ac Italici Codd. accederent, Equitis eius-
„dem, et Ioannis fratris, Epiſcopi Brixienſis, moribus inte-
„gerrimis, litterisque ſacris ornatiſſimi, cura, Antonii Coc-
„chii, viri celeberrimi, libri manuſcripti magno pretio coem-
„ti ſunt, iisque alii ex aliis bibliothecis poſtmodum adiecti.“
Jam ipſius poſſeſſores eo nomine mirifice laudat, quod ſta-
los complures, in rep. litteraria perquam celebres, genero-
ſo animo adiuuerint, atque cum ipſis, libros varios edentibus,
Codd. Mſcpt. hac e bibliotheca communicauerint.
„Neque vero, inquit, tanta eſt a Naniis diligentia adhibita,
„vt (quod hominibus plerisque vanis et illiberalibus vſu
„venit,) monumenta haec omnia ſibimetipſis tantum conge-
„ſta vellent, quin rei litterariae conſulentes, ſtudioſis quibus-
„cunque viris eadem numquam non patere voluerunt. No-
„runt, qui antiquitatis eruditionem tenent, quam multa e
„Muſeo Naniano protulerint Muratorius, Corſinius, Gori-
„us, Paſſerius, Bartolus, Zanetius, Paciaudus, Polcaſtri-
„us, Zacherius, Perellius, Donatius, aliique, quos fere
„omnes Bernardus ipſe Nanius vel ſuo exemplo prouocauit,
„quum nummos duos a Regibus Raſſiae ad typos Venetos
„percuſſos pereleganti opella edita illuſtraret. Vna illa
„profecto columna, ex inſula Melos in Muſeum deportata,
„litteris Graecis, at antiquiſſimis, inſcripta, tam multis com-
„mentariis explicata, Naniorum de vetuſtis monumentis cu-
„ram, et in iis communicandis facilitatem, poſteritati manda-
„bit. Codicum vero quam ſaepe copia facta ſit, nouiſſi-
„mae Scriptorum Eccleſiae veterum editiones maxime de-
„clarant; in quibus a Bongiouannio, Mingarelliis fratribus,
„Galliciollo et Gallandio, quum ſcripta grauiſſima ſunt ex iis re-
„cenſita, tum opuſcula nonnulla vulgata. Ac id ipſum ex

„eo etiam cognoſcere eſt, quod V. Cl. Ioannes Benedictus „Mitarellius, Abbas Camaldulenſis, de Codice ſaeculo quin„todecimo exarato, quem a Naniis mutuo acceperat, opel„las plurimas illius praeſertim aeui ſumſit, ac in Bibliothe„ca manuſcripta Coenobii S. Michaelis Murianenſis nuper „impreſſa dedit; nullum quamuis indicium fecerit Codicis „Naniani, quo ipſe vſus fuerat.“ Iſtud de nonnullis bibliothecae huius libris teſtimonium ſane ita comparatum eſt, vt lectores multum boni de ea exiſtimare debeant, ſeque operae pretium facturos credere, ſi hunc librum verſare, et codd. in eo deſcriptos noſſe potuerint.

At enim vero, huiusmodi theſauri vt ne penitus lateant, ſed quantum fieri poteſt, viris doctis innoteſcant, et quaſi pateant, prouiſum eſt a Naniis, omni laude noſtra maioribus. Id quod Morellius, V. Cl. teſtatur his quidem verbis: „Et Graecos primum Ioanni Aloyſio Minga„rellio, Congregationis Rhenanae Canonicorum Sanctiſſimi „Saluatoris Antiſtiti, eiusmodi litteraturae peritiſſimo, eo „conſilio expendendos dedere; a quo eſt Commentarius de „iis, iam abſolutus, breui emittendus. Deinde Latinos et „Italicos ego vt proponerem, perhumaniter iuſſerunt: quod, „et obſequii viris excellentiſſimis praeſtandi deſiderio exci„tatus, et monumenta litterarum recondita cognoſcendi ac „euulgandi ſtudio incenſus, lubentiſſime ſuſcepi.“ Expoſuit igitur non ſolum de Codd. MS. Latinis, quod ipſa libri inſcriptio plane docet, ſed de Etruscis etiam, in libro ſingulari, huic adiuncto, qui inſcriptus eſt: *I Codici Manoſcritti volgari della libreria Nniana, riferiti da Don Iacopo Morelli. S'aggiungono alcune operette inedite da eſſitratte*; quem, apud eundem bibliopolam, eodem anno, eademque forma, plag. 27. procuſum, ſupe-

periori additum esse, iam diximus. In vtroque conficiendo quam viam et rationem secutus sit, ipse verbis significat, quae sequuntur: „Scripta singula, quae in Codicibus ex„stant, eo plerumque titulo, quem prae se ferunt, indica„ui; typis edita quae fuerint, quaue differentia, id vbi o„pus erat, commonstraui; de iis, quae impressa nunquam „sunt, at scitu tamen dignum quid habent, vt et de auctor„ibus, quorum non adeo peruulgata fama est, nonnihil dis„serui; neque librorum formam, aut aetatem, silentio prae„teriui: adhaec opuscula quaedam protuli, et Latina, et „Italica, quae lucem expolcere omnino visa mihi sunt.“ Atque vidimus profecto, editorem longe celeberrimum haec omnia, magna cum laude sua, praestitisse, initaque hac ratione multa adsper-sisse, quae ad historiam litterariam prouehendam multum valeant. Obseruationes ipsius breues sunt, variae, et hanc ob caussam ita comparatae, vt tanquam Ilias in nuce heic ob oculos poni nequeant. Igitur eas omnes perlegat, necesse est, qui, quantum potest emolumenti inde capere velit.

Codd. CXXVII. Latini, qui in bibliotheca Naniana seruantur, hoc ordine sese excipiunt, vt I—XXV. contineant biblia latine conuersa, item libros ad theologiam, historiam ciuitatis Christianae, et disciplinas sanctiores pertinentes; XXVI—XXXII. instituta singularia, et priuata quorundam oppidorum Italicorum iura; XXXIII—XXXVIIII. commentarios, quibus quaestiones mathematicae, mechanicae, astrologicae, item geomanticae explicantur; de quorum postremo, qui inscriptus est, *Theophili Monachi, qui et Rugerus, Libri tres, I. de temperamentis colorum, II. de arte vitriaria, III. de arte fusili: descripti ex antiquo Cod.*

membranaceo MS. Auguſtiſſimae Bibliothecae Caeſareae Vindobonenſis, de hoc auctor doctiſſimus copioſius disputat, ſimulque optat, vt a viro harum rerum intelligente, caſtigatus in lucem proferatur, eo quod totam picturae artisque vitrariae ac fuſoriae rationem, ſex, amplius, ſeculis ante vſitatam, enarret, opificia multa iam dudum obſoleta commemoret, eorum praeterea temporum inſtituta et placita quaedam apertius declaret, et multa denique contineat vocabula, a Cangio, Carpenterio, aliisque ſequioris Latinitatis λεξικογράφοις non explicata. Reperiuntur in Codd. XXXX—XXXXVIII. libri Dialectici, metaphyſici, phyſici, item politici atque ethici, in quibus ſunt varia Ciceroniana, ſed a librariis indoctis transſcripta; XXXXVIIII—LI. libri miſcelli, et epiſtolae ſingulares; LII—LXVI. commentationes, quibus res ad phyſicam, botanicam, artem ſalutarem, oeconomiam, nec non alchymiam pertinentes, explicantur; LXVII—LXXXI. commentarii hiſtorici atque chronologici, in quibus etiam Saluſtiani Curtianique ſunt, vna cum quibusdam poeticis; LXXXII—LXXXXI. rhetorici, in quibus Ciceronis libri nonnulli, et ἀνώνυμος ad Herennium exſtant, variaeque orationes; LXXXXII—CIV. epiſtolae tam veterum, vt Ciceronis, quam recentiorum, complures Pontificum R. quae Bullae, Breues, dicuntur, item mandata ad legatos varios transmiſſa, cet. CV—CXVIII. commentationes poeticae, vt Plauti quaedam fabulae, Terentii omnes, Catulli, Tibulli, et Propertii elegiarum libri, nonnulli Naſonis, denique etiam poetarum recentiorum; CXVIIII—CXXVII. commentationes, quibus quaeſtiones antiquariae, grammaticae, mythologicae, explicantur. Tum ἀνέκδοτα quaedam adiicere placuit auctori eruditiſſimo, vt Bernardi Naugerii orationem in funere Andreae Gritii, Sereniſſimi Venetiarum Principis, habitam, quae quidem

in-

integra hoc loco typis exſcripta eſt; de qua ſupra, ad Cod. LXXXX, quo vna cum aliis continetur, plura, quae ad rem litterariam, et ſigillatim ad ipſius hiſtoriam praeſtantiamque pertinent, commemorat. Commentationes reliquae exponunt res ad remp. Venetam ſpectantes; vnde non poſſunt non tam ipſius popularibus, quam exteris, eximiae videri. Claudit librum index auctorum eorum, quorum commentarii in bibliotheca Naniana exſtant, itemque inſcriptionum Codd. illorum, quorum auctores vel prorſus ignorantur, vel certe ſunt dubii.

In Volumine altero, quo Codd. Italica lingua ſcriptos recenſuit, eandem rationem ſequutus eſt auctor eruditiſſimus. Eius generis volumina CLXVI. numerantur, quibus res et multas, et multum diſſimiles, illorum auctores explicuere, quorum primi et optimi haud dubie ſunt qui ad artes varias, vt architecturam, picturam, rationem bellicam, inprimisque ad temporum poſteriorum hiſtoriam pertinent. Inde noſces viros non paucos, hodie fere neglectos, et varia ſimul de illorum vita, rebus geſtis, ac libris, hauries. Verum in his recenſendis non poſſumus aeque copioſi eſſe, ac fuimus in ſuperioribus. Adiecta ſunt tanquam noua et ἀνέκδοτα: I. *Diſcorſo di Benvenuto Cellini dell' architettura*, h. e. Benuenuti Cellini commentatiuncula de Architectura, e Cod. XIII. deſumta; II. *Lettera di Girolamo Vecchietti a N. N. ſopra la vita di Giovambatiſta Vecchietti, ſuo fratello*, h. e. Hieronymi Vecchietti ep. ad N. N. de Ioann. Baptiſtae Vecchietti, fratris, vita, quae Cod. CXVIIII. continetur; III et IV, duae *Galilei*, Mathematici celeberrimi, epiſtolae ſuper Syſtemate, quod vulgo nominant, Copernicano, quae Cod. CXXXXI. et ſequ. repertae

sunt, et quarum posterior ad virum aliquem Summe Venerab. Petrum Dinium, Florentinum, missa, nuspiam integra in lucem exiit; prior, ad eundem, vt videtur, scripta, heic loci primum promulgatur. Vtraque lectu est dignissima, nam nonnulla, quae ad Galilei vitam caussamque pertinent, persequitur. Tandem addita sunt duo Danielis Barbari poematia, vulgo Sonnetti dici solita, quae ad nos non magnopere pertinent. Coronidem toti operi imponit index superiori similis. Ceterum, Naniis, Vir. amplissimis, bibliothecae huius auctoribus praestantissimis, gratias habemus maximas, quod huiusmodi Codd. non solum conquirere sed etiam, ad artium optimarum incrementum, et virorum eruditorum vtilitatem, de iis exponere iusserint Morellium, virum omni laude dignissimum: cuius labor efficit, vt similem Mingarellii, codd. graece scriptos recensere iussi, auide exspectemus.

NOVA LITTERARIA.

Libanium, cuius editionem integram litterarius orbis non vidit, suis sumtibus nitide curabit typis Richteriis excudendum Gottl Eman. Richterus, Alteburgi bibliopola. Extat quidem editio *Ferrarae* 1517 in lucem emissa, eaque mere graeca; sed non solum parum obuiam, verum etiam mancam esse, multasque orationes in ea desiderari, norunt harum rerum periti. Idem valet de *Morellii* editione duobus Voll. in Fol. comprehensa, quae insuper adeo scatet naeuis, vt iustae eruditorum querelae de mira incuria oriantur, quam omissis verbis, lineis, mutilatis orationibus, quaelibet fere pagina arguit.

Omnes

Digitized by Google

Omnes vero iſti naeui et lacunae in noua hac editione emendabuntur et explebuntur, debebiturque beati Reiskii magna optimorum codd. Mſcptorum copia adiuti ſtudio integra Libanii operum editio.

Initium fiet ab orationibus, a *Morellio*, *Gothofredo*, *Bongiouannio*, et *Fabricio* in Bibl. Gr. vulgatis, quibus ſeptem, adhuc nondum editae, accedent.

Vniuerſum opus cum lectionis varietate notisque Reiskii conſtabit circiter IV. Voll. octon. mai. quorum quodlibet LX. plagg. continebit.

Si forſan ſint, qui latinam deſiderent verſionem, non deerit eorum voluntati Richterus, ſed eam ſeorſim typis curabit excudendam.

Edltionis huius praeſtantia vt intelligatur, ſuffecerit nomen Viri noſſe, qui in ea adornanda maximam operam et diligentiam collocauit.

Iam pauca de ipſo Libanio. Laudatur, vituperatur! et quis auctor omnibus probatur? Reiskius magni eum faciebat, et tantum Demoſthenis diſcipulum, felicemque eius imitatorem, venerabatur. Omnes Libanii orationes teſtantur de exquiſita animi humani cognitione; picturae ad rei veritatem quam proxime ſemper accedunt, ſaepe mores falſe perſtringunt, ſaepe ad riſum inuitant.

Orationes ſi eruditorum tulerint ſuffragium, ſequentur tribus circiter Voll. Epiſtolae, ſuauiſſimae et concinnae, quarum a lectione Wolfii editio fere deterret; adiungetur his breuis deſcriptio eorum, ad quos datae ſunt, a Reiskio conſcripta.

Vs-

Vitam ad regia conditus amoenitate Lvi. cum, ut plurimum, Romae, aut in agro Tusculano, aut Praenestino degeret. Ejus Historiae, quae ab Urbe condita scripsit, libri XXXV. supersunt, quos primi decemvirali tempore, Livius Andronicus, et Cn. Nevius, Romani, Bellum Punicum,

Basil. Joann. Herbin. Bibliopol.

NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipſiæ

Calendis Nouembris Anno MDCCLXXIV.

GOTTHILF CHRISTIANI RECCARDI, S. THEOL. Doct. et in Acad. Regiomontana Prof. Ord. S. R. M. in Conſiſtorio Boruſſico Conſil. etc. Solutiones quaeſtionum quarundam chronologicarum, quae feſtum Paſcha Iudaeorum concernunt.

Cum in calculo temporis, quo Iudaei veteres feſtum Paſcha, aliosque dies feſtos celebrarunt, rite et accurate inſtituendo, opus ſit vt non ſolum nouilunia e tabulis aſtronomicis eliciantur, ſed prima quoque lunae phaſis determinetur; magnique igitur in chronologia ſacra vſus ſit, vt demonſtretur, qua ratione hi calculi inſtitui debeant: nuper problematis huius, quod autores alii vel plane tranſierunt, vel leuiter tantum attigerunt, disquiſitionem et ſolutionem proponere ſuſcepimus. In cauſſas igitur, quae primam Lunae poſt coniunctionem cum Sole phaſin vel accelerant, vel retardant, primo generatim inquiſiuimus, poſtea ipſum problema expoſuimus, quomodo dies, in quem incidit prima lunae nouae phaſis, calculo definiri poſſit. Quo-

niam vero calculus iſte prolixus et operoſus eſt, regulas quasdam generales, quarum ope facilius in dato quolibet caſu diiudicari poſſit, in quotum poſt ſynodum diem prima phaſis lunae incidat, eruere promiſimus, id quod nunc praeſtare propoſitum nobis eſt.

Vt ordine procedamus, eliciendas hasce regulas ad tria ſphaerae genera accommodabimus. Ergo

I. In ſphaera quae dicitur recta.

A) celerrima lunae nouae apparitio contingit, quando luna a coniunctione recens 1) circa perigaeum, 2) vel circa punctum aequinoctiale vernum, ſimulque circa limitem auſtralem, vel circa punctum aequinoctiale autumnale, ſimulque circa limitem borealem verſatur.

Etenim 1. in perigaeo luna celerrimo motu proprio in orbita progreditur, adeoque citius diſtantiam a ſole ad primam phaſin neceſſariam habebit. 2. Quando luna circa punctum aequinoctiale vernum, ſimulque circa limitem auſtralem, vel circa punctum aequinoctiale autumnale ſimulque circa limitem borealem verſatur: ecliptica horizontem occidente luna ſecat angulo in hac ſphaera minimo, qui ſcilicet complemento obliquitatis eclipticae aequalis eſt, et ita quidem, vt pars eclipticae, in qua ſol moratur, inclinet ad partem horizontis, in qua luna latitudinem in priori caſu auſtralem, in poſteriori caſu borealem habens, occidit, conſequenter circulus latitudinis ad horizontem conuergit eumque ſecat angulo qui obliquitati eclipticae eſt aequalis. Quodſi igitur eodem tempore, quo ſynodus celebratur, ſol occidaret, luna a ſole in priori caſu verſus meridiem, in poſteriori caſu verſus ſeptentrionem diſtans remanet ſupra horizontem. Vt vero ſole 12 gradibus ſub horizonte latente, luna in orbita ſua progreſſa ſupra horizontem remaneat, id eo citius eueniet, quo magis orbita ipſius ab ecliptica di-

distat, ergo celerrime quando luna perigaea in limite versatur. Ergo in casu descripto, prima phasis maxime accelleratur, quod, cum figuras quae ea quae diximus illustrare possent, addere non liceat, inspectio globi artificialis lectorem distinctius docebit.

Quaeramus nunc tempus ipsum, quod ad primam phasin in hoc casu requiritur. Sit igitur eodem tempore, quo sol profunditatem 12 graduum habet et luna noua occidit, punctum aequinoctiale vel vernum vel autumnale si nul in horizonte. Tunc primo in triangulo sphaerico rectangulo, cuius vnum latus est arcus visionis, secundum arcus horizontis inter punctum occasus veri seu aequatorem et verticalem solis interceptus, tertium arcus eclipticae inter punctum aequinoctiale et centrum solis interceptus: e latere primo 12 graduum, et angulo quem latus secundum cum tertio includit, aequali inclinationi eclipticae ad horizontem occidentalem quae in hoc casu aequalis est complemento obliquitatis eclipticae, i. e. 66. gr. 32. min. quaeratur latus tertium ratiocinando: vt sinus 66° 32′ ad sinum 12° ita Radius ad sinum lateris quaesiti, quod sic reperitur 13° 6′. Sol igitur tunc 13° 6′ distat ab aequinoctio proximo, adeoque versatur in 16° 54′ vel piscium vel virginis. Porro, in triangulo alio sphaerico rectangulo, cuius latus vnum est latitudo lunae in limite, quae si maxima est 5° 18′, secundum arcus horizontis inter centrum lunae occidentis et punctum veri occasus seu aequatorem et parallelum lunae interceptus, tertium arcus eclipticae inter punctum aequinoctiale et arcum latitudinis lunae interceptus: e dato latere primo, et angulo quem latus secundum cum tertio includit aequali inclinationi eclipticae ad horizontem occidentalem i. e. 66° 32′ quaeratur latus tertium ratiocinando: vt Radius ad cotangentem 66° 32′ ita tangens

5° 18′ ad sinum lateris quaesiti quod sic inuenitur 2° 18′. Jam haec quantitas 2° 18′ subtrahatur a quantitate supra inuenta 13 6′. Residuum 10° 48′ indicat differentiam longitudinis solis sub horizonte et lunae occidentis, seu arcum longitudinis quem luna a coniunctione progrediens in orbita percurrere debet, vt sole 12 gr. profundo in horizonte haereat. Circa perigaeum, si omnes quae motum lunae accelerant cauſſae conueniunt, motus horarius verus lunae iuxta tabulas Mayeri est 38 minut. 12 sec. Solis vero horarius verus circa aequinoctia est 2′ 29″. Hoc ab illo subtracto, remanet motus horarius lunae a sole 35′ 43″; dum enim luna a loco vbi coniunctio celebrata est progreditur, sol in eandem partem, sed lentius, procedit, et lunam secundum ordinem signorum subsequitur, quare motu lunae a sole in calculo opus est. Cum igitur 35′ 43′ sit ad 10° 48′ vti 1 hora ad 18 horas 8 min. sequitur lunam a sole progredientem arcum longitudinis 10° 48′ percurrere 18 horis 8 minutis. Sol in hac sphaera 48 minutis post occasum profunditatem 12 graduum habet, his igitur a numero praecedente detractis, residuum 17 hor. 20 min. siue, cum parallaxis lunae primam phasin semper retardet, numero rotundo $17\frac{1}{3}$ hor. determinat tempus breuissimum a nouilunio vsque ad occasum solis numeratum ad primam phasin requisitum. In omnibus enim casibus reliquis necesse est, vt luna noua maiorem orbitae partem post nouilunium percurrat, antequam sole 12 gr profundo, in horizonte se conspiciendam praebere possit, e. g. circa puncta solstitialia arcus orbitae seu potius longitudinis quem luna post nouilunium vsque ad primam phasin percurrere debet, aequalis est arcui visionis. Hinc sequens nascitur

Regula I. In sphaera recta celerrima apparitio nouae lunae contingit $18\frac{1}{4}$ horis post nouilunium. Quando igitur luna circa perigaeum, simulque vel circa punctum aequinoctiale

ctiale vernum et circa limitem auſtralem, vel circa punctum aequinoctiale autumnale et circa limitem borealem verſatur, nouilunium vero $17\frac{1}{2}$ horis ante proximum occaſum ſolis contigit: tunc eodem die prima lunae phaſis conſpicietur. Quando vero interuallum temporis inter nouilunium et proximum occaſum ſolis minus eſt $17\frac{1}{2}$ horis, tunc prima phaſis certe incidit in veſperam dici proxime ſequentis, ſeu in diem ſecundum poſt nouilunium.

B) Tardiſſima lunae nouae apparitio euenit, quando luna a coniunctione recens 1) circa apogaeum, 2) vel circa punctum aequinoctiale vernum, ſimulque circa limitem borealem vel circa punctum aequinoctiale autumnale ſimulque circa limitem auſtralem verſatur.

Etenim 1. in apogaeo luna lentiſſime progreditur, adeoque ſero ad diſtantiam pertinget quam in prima phaſi habere debet. 2. Quando luna circa punctum aequinoctiale vernum ſimulque circa limitem borealem, vel circa punctum aequinoctiale autumnale ſimulque circa limitem auſtralem verſatur, tum pars ecliptica in qua ſol moratur, tum arcus latitudinis lunae a parte horizontis in qua luna occidit, diuergit. Quodſi igitur eodem tempore, quo coniunctio fit, ſol occideret, luna in priori caſu verſus ſeptentrionem, in poſteriori caſu verſus meridiem a ſole diſtans, iam antea eſſet ſub horizonte. Vt vero ſole 12 gr. profundo luna in horizonte conſpici poſſit, id eo tardius accidet, quo magis orbita eius ab ecliptica diſtat, ergo tardiſſime, quando luna apogaea in limite verſatur. In hisce igitur caſibus prima phaſis maxime retardatur.

Quaeramus nunc tempus ipſum, quod ad eandem requiritur. Hic vero multo labore opus non eſt. Quilibet enim globum contemplans facile perſpiciet, in hoc caſu ea-

eadem triangula esse soluenda, quae in casu priori sunt descripta, nihilque mutandum, nisi vt quantitas prior supra inuenta scilicet 13° 6′ et quantitas posterior scilicet 2° 18′ in vnam summam redigantur. Quae summa 15° 24′ indicat differentiam longitudinis solis sub horizonte et lunae occidentis, seu arcum longitudinis quem luna a coniunctione progrediens percurrere debet, vt sole 12 gr. profundo in horizonte conspici possit. Circa apogaeum si omnes quae motum lunae, retardant caussae conueniunt, motus horarius verus lunae secundum tabulas Mayeri, est 29′ 28″. Solis horarius vt supra est 2′ 29″; ergo motus horarius lunae a sole 26′ 59″. Consequenter, luna a sole recedens arcum longitudinis supra inuentum 15° 24′ percurrit 34 horis 14 minutis. Subtractis ab hoc numero 48 minutis post solis occasum praeterlapsis, residuum 33 hor. 26 min. seu numero rotundo $33\frac{1}{2}$ hor. determinat tempus longissimum a nouilunio vsque ad primam phasin requisitum. Hinc sequens construitur

Regula II. In sphaera recta tardissima apparitio nouae lunae accidit $34\frac{1}{4}$ horis post nouilunium, atqui numquam eodem die quo nouilunium contigit. Quando igitur luna circa apogaeum, simulque vel circa punctum aequinoctiale vernum et circa limitem borealem, vel circa punctum aequinoctiale autumnale et circa limitem australem versatur; nouilunium vero $9\frac{1}{4}$ horis ante proximum occasum solis contigit, (subtractis scilicet 24 horis, quae integrum diem constituunt a numero $33\frac{1}{2}$ hor.): tunc die nouilunium proxime sequente prima lunae phasis conspicietur. Quando vero interuallum temporis inter nouilunium et occasum solis proximum intercedens minus est $9\frac{1}{2}$ horis, tunc prima phasis certe incidet in diem tertium post nouilunium; numquam autem in hac sphaera longius, (nisi ob caussas accidentales,) retardabitur.

Ergo

Ergo in ſphaera recta prima lunae phaſis ſemper vel eodem die quo coniunctio fit, vel die ſecundo, vel ad ſummum die tertio poſt nouilunium, obſeruabitur.

II. In ſphaera quae dicitur parallela, per totum ſemeſtre aeſtiuum, quo ſol ſigna borealia percurrens non occidit, luna, ſicut reliquae ſtellae, non conſpicitur. Semeſtri autem hiberno, quo ſol ſub horizonte continuo latet, luna conſpicietur a tempore quo ſol gradum ſecundum Scorpii intrat, (tunc enim declinationem auſtralem 12 gradibus maiorem habet,) vsque ad tempus quo ad 28 gradum Aquarii peruenit, (poſtea enim declinatio eius meridionalis minor eſt 12 gradibus,) i. e. a fine Octobris vsque ad Februarium: nam ante et poſt hoc tempus numquam ad profunditatem 12 graduum peruenit, et luna nudis oculis ſe conſpiciendam non praebet, niſi hanc profunditatem ſol habeat. Loquimur hic de ſphaera parallela in hemiſphaerio terrae boreali; etenim in hemiſphaerio auſtrali contrarium obtinet. His praemiſſis

A) Celerrima apparitio nouae lunae euenit, ſi ſol circa tempus nouilunii ad gradum 28 Aquarii appropinquat, luna vero tunc 1) circa perigaeum, 2) circa limitem borealem verſatur. Sol enim in gradu 28♒ declinationem auſtralem 12 graduum, conſequenter profunditatem ad primam phaſin requiſitam habet, luna vero perigaea, et latitudinem maximam borealem habens, celerrime tantum elongatur a ſole, vt ſupra horizontem extollatur. Nam ſi ad 18 gradum piſcium peruenerit, vbi declinatio fere 5 graduum eſt, ob latitudinem maximam borealem ſupra horizontem erit elata. Iam luna perigaea a gradu 28♒ ad gradum 18 ♓ motu a ſole proprio progreditur intra 33 horas 35 minuta. Hinc deriuatur

Re-

Regula I. In sphaera parallela celerrima nouae lunae apparitio contingit $33\frac{1}{2}$, vel potius, cum parallaxis hic magnum habeat effectum, 34 horis post nouilunium. Quodsi scilicet sole circa 28 gradum Aquarii constituto, i. e. medio circiter Februario, nouilunium incidit, et luna tunc circa perigaeum simulque circa limitem borealem versatur: prima lunae phasis numquam quidem eodem die, sed proximo sequente, vel die saltim tertio post nouilunium, obseruabitur.

B) Tardissima nouae lunae apparitio contingit, si sole in Scorpio, luna vero circa nodum descendentem versante, factum est nouilunium. Sol enim Scorpii gradum secundum intrans, profunditatem ad primam phasin requisitam nanciscitur; luna vero si in hoc signo synodum cum sole celebrauit, simulque circa nodum descendentem versata est, non signa solum reliqua australia percurrere, sed longius adhuc progredi debet, antequam supra horizontem ascendere possit, siquidem cum tempore nouilunii circa nodum descendentem fuerit, nunc latitudinem australem fere maximam habebit, adeoque ad gradum saltim 13 Arietis progredi debet ante, quam ad aequatorem accedat, consequenter horizontem transcendere possit. Jam luna a secundo gradu Scorpii, in quo coniunctio celebrata est vsque ad 13 gradum Arietis progrediendo saltim 11 dies integros consumit. Hinc nascitur

Regula II. In sphaera parallela tardissima apparitio nouae lunae ad diem vsque duodecimum vel tredecimum post nouilunium, adeoque fere vsque ad oppositionem seu plenilunium protrahitur, si nouilunium in Scorpio, i. e. circa finem Octobris fit, et luna paullo ante nouilunium nodum descendentem transiit.

III.

III. In ſphaera quae dicitur obliqua prima phaſis lunae praeter caeteras cauſſas, pro diuerſa altitudine poli, vel acceleratur, vel retardatur. Vt igitur regulas noſtras ad certam quamdam poli altitudinem alligemus neceſſe eſt. Hinc, cum ad diiudicandas Iudaeorum neomenias praecipue ſint deſtinatae, eas ad vrbem Hieroſolymorum, i. e ad latitudinem borealem 31 grad. 50 minut. accommodabimus, quae tamen ita erunt comparatae, vt in aliis quoque locis, imo in tota fere zona temperata hemiſphaerii borealis, in plerisque caſibus, absque errore ſenſibili valeant. Plures vero quam in reliquis ſphaeris caſus diſtinguere ac determinare operae erit pretium. Hinc

A) Si luna a coniunctione recens, circa puncta aequinoctialia, et quidem

a) circa punctum aequinoctiale vernum, et ſimul

aa) circa nodum vel aſcendentem vel deſcendentem verſatur:

aaa) celerrima apparitio nouae lunae contingit, quando luna a coniunctione recens circa perigaeum verſatur. Cum hoc iis, qui ea quae ſupra de prima phaſi in ſphaera recta expoſuimus perpendere, ſimulque globum artificialem inſpicere, vel figuram ad hunc caſum accommodatam, iuxta deſcriptionem mox addendam conſtruere velint, perſpectu difficile eſſe non poſſit, ſtatim ad ipſum calculum huius caſus progredimur.

Sit igitur punctum aequinoctiale vernum cum noua luna in horizonte occidentali, ſol vero in ſigno piſcium morans, profunditatem 12 graduum ſub horizonte habeat. In triangulo ſphaerico rectangulo, cuius vnum latus eſt arcus viſionis ſecundum arcus horizontis inter punctum veri occaſus, ſeu verticalem primarium, et verticalem in quo ſol tunc

moratur, interceptus, tertium arcus eclipticae inter punctum aequinoctiale et centrum solis interceptus; e latere primo 12 graduum et angulo quem latus secundum cum tertio includit, aequali inclinationi eclipticae ad horizontem, quae in hoc casu aequalis est summae altitudinis aequatoris et obliquitatis eclipticae, i. e. sub latitudine Hierosolymitana 81 40′ (nam altitudo aequatoris 58° 10′ + obliquitate eclipticae 23° 30′ = 81° 40′) quaeratur latus tertium subtrahendo logarithmum sinus 81° 40′ a logarithmo sinus 12′. Residuum est logarithmus sinus lateris quaesiti quod sic reperitur 12′ 8′. Sol igitur tunc 12° 8′ distat ab aequinoctio proximo, adeoque versatur in 17° 52′ ♓.

Jam cum luna in hoc casu in ipso aequinoctio verno sit constituta: arcus longitudinis quem luna a coniunctione progrediens percurrere debuit, vt sole 12 gr. profundo in horizonte conspici potuerit, etiam est 12° 8′. Motus verus horarius lunae perigaeae est 38′ 12″. Solis horarius circa aequinoctia 2′ 26″, hinc motus horarius lunae a sole 35′ 43″. Consequenter, luna a sole progrediens post coniunctionem, 12° 8′ percurrit 20 horis 23 minutis. Vt tempus inueniatur, quod ab occasu solis vsque ad momentum quo sol 12 gr. profundus est praeterfluit, calculo opus est sequente. In triangulo sphaerico rectangulo, cuius latus vnum est arcus visionis 12 gr. secundum arcus horizontis inter verticalem solis et punctum horizontis vbi sol occidit, seu punctum in quo circulus diurnus solis horizontem secat interceptus. tertium solis a puncto eodem distantia, seu arcus inter solis centrum et punctum horizontis vbi sol occidit interceptus: e latere primo, et angulo lateris secundi cum tertio, qui aequalis est altitudini aequatoris 58° 10′ quaeratur latus tertium, subtrahendo logarithmum sinus 58° 10′ a logarithmo sinus 12°. Residuum est logarith-

rithmus ſinus lateris quaeſiti, quod ſic reperitur 14° 10′ quem ſol in circulo diurno percurrere debet, vt ad profunditatem 12 graduum in hoc horizonte perueniat, aequalis eſt arcui aequatoris, qui intra idem tempus per horizontem ſeu per meridianum tranſit; conuertatur igitur in tempus primis mobilis ad rationem 15 : 1. Sic inuenitur tempus quod ſol ab occaſu vsque ad profunditatem 12 gr. motu communi progredieus, ſub hac latitudine loci conſumit, ſcilicet 56 min. 40 ſec. ſeu fere 57 min. quae quantitas in omnibus caſibus ſequentibus ſemper eadem manet. His 57 minutis a tempore ſupra inuento 20 hor. 23 min. ſubtractis, reſiduum eſt 19 hor. 26 min. Ex his praemiſſis nunc conſtruatur

Regula I. In ſphaera obliqua ſub latitudine boreali 31° 50′, ſi luna circa punctum aequinoctiale vernum et ſimul circa nodum verſatur, celerrima apparitio nouae lunae contingit $20\frac{1}{2}$ horis poſt nouilunium. Quando igitur nouilunium $19\frac{1}{2}$ horis ante occaſum ſolis contigit, tunc eodem die prima lunae phaſis conſpicietur. Quando vero interuallum temporis inter nouilunium et proximum occaſum ſolis minus eſt $19\frac{1}{2}$ horis, tunc prima phaſis certe incidit in veſperam diei proxime ſequentis.

bbb) Tardiſſima apparitio nouae lunae contingit, quando luna a coniunctione recens circa apogaeum verſatur. Manentibus enim hic reliquis omnibus vti in caſu praecedente, motus verus horarius lunae apogaeae eſt 29′ 28″, ergo horarius lunae a ſole 26′ 59″. Conſequenter luna apogaea arcum longitudinis ſupra inuentum 12° 8′ percurrit 26 horis 59 minutis. Quantitate conſtante 57 min. ab hoc numero detracta, reſiduum eſt 26 hor. 2 min. Hinc enaſcitur

Regula II In sphaera obliqua sub latitudine boreali 31° 50′, si luna circa punctum aequinoctiale vernum et simul circa nodum versatur, tardissima apparitio nouae lunae contingit 27 horis post nouilunium, ergo numquam eodem die in quem nouilunium incidit. Quando igitur nouilunium 2 horis (retracto scilicet die integro a 26 horis) ante occasum proximum solis accidit, tunc die secundo post nouilunium prima lunae phasis conspicietur. Quando vero interuallum temporis inter nouilunium et occasum proximum solis minus est duabus horis, tunc prima phasis certe incidit in diem tertium post nouilunium.

bb) Circa limitem borealem:

aaa) Celerrima apparitio nouae lunae contingit, quando luna a coniunctione recens simul circa perigaeum versatur. Vt regula hunc casum tertium numeris definiens inueniatur, quaeratur primo distantia solis ab aequinoctio ope eiusdem trianguli, quod in casu primo descriptum et solutum est, scilicet 12° 8′. Porro in triangulo alio sphaerico rectangulo, cuius vnum latus est latitudo maxima lunae in limite boreali 5° 18′, secundum arcus horizontis inter centrum lunae occidentis et punctum veri occasus seu aequatorem et parallelum lunae interceptus, tertium arcus eclipticae inter punctum aequinoctiale et arcum latitudinis lunae interceptus: e dato latere primo, et angulo quem latus secundum cum tertio includit, aequali inclinationi eclipticae ad horizontem, quae in hoc casu iterum est 81° 40′ quaeratur latus tertium, addendo logarithmum cotangentis 81° 40′ ad tangentem 5° 18′. Summa est logarithmus sinus lateris quaesiti, quod sic inuenitur 0° 47′. Jam haec quantitas 0° 47′ subtrahatur a distantia solis ab aequinoctio scilicet 12° 8′: residuum 11° 21′ determinat arcum longitudinis, quem luna a coniunctione progrediens percurre-

re

re debet, vt sole 12 gr. profundo, in horizonte conspici possit. Motus verus horarius lunae perigaeae est 33′ 12″, solis vero horarius circa aequinoctium 2′ 29″, hinc motus horarius lunae a sole 35′ 43″. Consequenter luna a sole progrediens post coniunctionem arcum longitudinis 11° 21′ percurrit 19 horis 4 minutis. Quantitate constante 57 min. subtracta, residuum est 18 hor. 7 min. Hinc

Regula III. In sphaera obliqua sub latitudine boreali 31° 50′, si luna circa punctum aequinoctiale vernum et simul circa limitem borealem versatur, celerrima apparitio nouae lunae contingit 19 horis post nouilunium. Quando igitur nouilunium 18 horis ante occasum solis contigit, tunc eodem die prima lunae phasis conspicietur. Quando vero interuallum temporis inter nouilunium et proximum occasum solis minus est 18 horis, tunc prima phasis certe incidit in diem proxime sequentem.

bbb) Tardissima apparitio nouae lunae contingit, quando luna a coniunctione recens simul circa apogaeum versatur. Cum enim motus horarius lunae apogaeae sit 29′ 28″ et horarius lunae a sole 26′ 59″, luna arcum longitudinis 12° 21′ percurrit 25 horis 14 minutis. Quantitate constante subtracta, residuum est 24 hor. 17 min. Hinc

Regula IV. In sphaera obliqua sub latitudine boreali 31° 50′, si luna circa punctum aequinoctiale vernum et simul circa limitem borealem versatur, tardissima apparitio nouae lunae euenit $25\frac{1}{4}$ horis post nouilunium, ergo numquam eodem die in quem nouilunium incidit. Quando igitur nouilunium circiter semihora ante proximum occasum solis accidit, tunc die secundo post nouilunium prima lunae phasis conspicietur. Quando vero interuallum temporis inter nouilunium et proximum occasum solis minus est se-

mihora, tunc prima phasis certe incidit in diem tertium post nouilunium.

cc) Circa limitem australem

aaa) celerrima apparitio nouae lunae fit, quando luna a coniunctione recens circa perigaeum versatur. Si figura ad hunc casum accommodata delineatur, facile apparet, hic omnia fere manere vti in casu tertio, nisi quod triangulum ibidem descriptum, cuius vnum latus est maxima latitudo lunae, versus austrum situm sit, quare quoque quantitas ope huius trianguli inuenta, ad quantitatem ope trianguli prioris in casu primo descripti inuentam addenda est, vt inueniatur arcus longitudinis, quem percurrere debet luna versus austrum distans, vt in horizonte conspici possit, quando sol profunditatem 12 graduum habet. Iam cum quantitas ope trianguli prioris inuenta sit 12° 8′, quantitas vero ope trianguli posterioris inuenta 0° 47′; summa 12° 55′ definit arcum longitudinis, quem luna percurrere debet in hoc casu, vt supra horizontem extollatur. Atqui hunc arcum luna perigaea percurrit 21 horis 42 minutis. Quantitate constante 57′ ab hoc numero detracta, residuum est 20 hor. 45 min. Hinc

Regula V. In sphaera obliqua, sub latitudine boreali 31° 50′, si luna circa punctum aequinoctiale vernum, et simul circa limitem australem versatur, celerrima apparitio nouae lunae contingit 21 horis 42 minutis post nouilunium. Quando igitur nouilunium $20\frac{3}{4}$ horis ante proximum occasum solis contigit, tunc eodem die prima lunae phasis obseruabitur. Quando vero interuallum temporis inter nouilunium et proximum occasum solis minus est $20\frac{3}{4}$ horis, tunc prima phasis certe incidit in diem proxime sequentem.

Digitized by Google

bbb) Tardiſſima apparitio nouae lunae fit, quando luna a coniunctione recens circa apogaeum verſatur. Arcum enim longitudinis in caſu antecedente determinatum luna apogaea percurrit 28 horis 43 minutis, et ſubtracta quantitate conſtante 27 hor. 46 minutis. Hinc

Regula VI. In ſphaera obliqua, ſub latitudine boreali 31° 50′, ſi luna circa punctum aequinoctiale vernum, et ſimul circa limitem auſtralem verſatur, tardiſſima apparitio nouae lunae contingit 28 horis 43 min. poſt nouilunium, ergo numquam eodem die quo coniunctio facta eſt. Quando igitur nouilunium $3\frac{3}{4}$ horis (ſubtractis ſcilicet 24 horis ſeu integro die a 27 hor 46 min.) ante proximum occaſum ſolis contigit, tunc die ſecundo poſt nouilunium prima lunae phaſis obſeruari poteſt Quando vero interuallum temporis inter nouilunium et proximum occaſum ſolis minus eſt $3\frac{3}{4}$ horis tunc prima phaſis certe incidit in diem tertium poſt nouilunium.

Ex his ſequitur, tempore verno primam lunae phaſin in zona temperata ſemper vel in eumdem diem, quo ſynodus lunae cum ſole celebratur, vel in diem ſecundum, vel ad ſummum in diem tertium poſt nouilunium, incidere, numquam vero longius, (niſi ob cauſſas accidentales,) protrahi. Conſequenter Neomenia paſchalis Iudaeorum veterum, pro diuerſo lunae in orbita ſitu, in eosdem dies eſt transferenda.

Caſus reliquos primae phaſeos, ſcilicet luna circa punctum aequinoctiale autumnale, et circa puncta ſolſtitialia verſante, alio tempore exponemus, et calculo determinabimus.

CAROLI

CAROLI ANDREAE BELII D. DE LIBRIS CA-tacrianis Hadriani Imperatoris ad Cap. XV. Spartiani de vita Hadr. Disquisitio.

Hadrianum Imperatorem, decus sui Seculi, eruditum Principem, eisi vanum et curiosum, si quis hominum meae sortis illaudatum praetermittat, nae illae, qui vir fuerit, et quam sit de litteris bene meritus, turpiter ignoret. Qui omnes professores et honorauit, et ditauit, etiam non petentes, licet eos quaestionibus semper agitaverit, scribente *Spartiano*, cum nos inornatum silebimus? Sed non est nunc nostri instituti id agere. Animus est commemorare quaedam ad locum *Spartiani* de vit Hadr. c. XV. quo de libris ab Imp. scriptis refert; ibi, inter alia: *Catacrianos*, ait, *libros obscurissimos, Antimachum imitando, scripsit.* Quid vocis sit, *Catacrianos*, dici non potest quam anxie quaesierint Grammatici. Hominum istorum quo quisque erat ingeniosior, velletque sapientior ceteris videri, cernereque acutius, hoc ineptius vocem eam interpretatus est. Jam cum ante hos triginta quinque annos, et quod excurrit, *Loechrus* nostras, Historiarum Prof. Ord. de libris Hadriani Catacrianis Programma ederet, mihique videretur tenebris inuoluisse omnem eam de vi vocabuli disquisitionem: rogaui per Epistolam *Heumannum*, celebrem eo tempore Goettingensium Philologum, cum quo frequens mihi litterarum commercium intercedebat, doceret me, nam discere a tali viro non debebat me pudere, quid sibi non solum de Catacrianis libris in vniuersum, sed etiam, atque inprimis, de coniectura Loecheri. videretur. Respondit humanissime, vt erat vir ille ad omnem humanitatem natura et arte factus, deditque ad me paullo post super his libris obscurissimis commentariolum diligentissime scriptum. Latuerat hic in scriniis meis inde ab eo tempore, excidisset. que memoria, nisi venisset in manus meas editio Scriptor. hist.

hiſt. aug. minor. quae ante triennium hic Lipſiae prodiit, conſultiſſimi *Püttmanni* cura et ſtudio exornata. Recordabar tum ſcriptiunculae Heumannianae, quae varias variorum ſuper eo loco coniecturas coutineret; eius igitur per hanc occaſionem ex autographo edendae conſilium cepi, quod etiam in hac Lipſienſi editione catacrianos libros reperirem, ne verbo quidem deprauatae lectionis facto indicio. Ita igitur *Heumannus*:

„In vita Hadriani ſcribit Spartianus: *Catacrianos libros obſcuriſſimos, Antimachum imitando, ſcripſit.* Critici plerique fatentur, ſe verba haec non intelligere. *Marcellus Donatus* opinatur, eſſe Graecum verbum, e κατὰ χρείων et νοῦς compoſitum, ac ſcripſiſſe Imperatorem *de mente Principis*. Idem Donatus putat, poſſe etiam id verbi compoſitum eſſe ex κατὰ et χρῆσις, vt ſignificet *contra vſum*. *Ianus Parrhaſius*, qui inuenerat in aliquot codicibus MSS. *cataccianos*, exiſtimat, Hadrianum diras in Accianum effudiſſe, atque ita legi iubet: κατ' Ἀκκιανοῦ *libros obſcuriſſimos, Callimachum imitando ſcripſit*. *Lilius Gregorius Gyraldus* credit, legi oportere κατὰ Τραϊανοῦ, quem infectatus ſit his in libris Hadrianus. *Hermolaus Barbarus* credidit, ſcribendum eſſe *catachlyanos*, vt a *tenebris* nomen acceperint hi libri. Alio tempore putabat, legi oportere κατ' Ἀδριανοῦ, quia videlicet ipſe de ſe ſcripſiſſet. Sunt qui non *Antimachum*, ſed *Callimachum*, legant, quod obſcuris carminibus Apollonium Rhodium ſit infectatus Callimachus, et non *catacrianos* legendum eſſe, ſed *catacriticos*.

Sub examen vocat aliquas harum cogitationum *Caſaubonus*, et, nullam earum eiusmodi eſſe cenſet, in qua merito iudicia doctorum acquieſcant: quam ſententiam etiam fert de Scaligerana emendatione. *Salmaſius* tradit, in longo vetuſtiſſimis Spartiani excerptis ſcripturam ſe reperiſſe, quae diſertim habeat *catacannas*. Hanc ſolam eſſe veram

ſcripturam ſibi perſuadet, ſuſpicaturque, τὰ κατὰ Κάννας ſcripſiſſe Hadrianum, et legendum eſſe: *τῶν κατὰ Κάννας libros obſcuriſſimos, Antimachum imitando, ſcripſit.* Τὰ Κάννας eſſe res ad *Cannas* geſtas, vt itaque memorabilem illam Cannenſem cladem Romanorum verſibus deſcripſerit Hadrianus, exemplo Antimachi, qui bellum Thebanum compoſuerat.

Sed quid opus eſt, complures Criticorum de hoc loco coniecturas, ſeu ſuauia potius ſomnia, recenſere, quae ſingula ex reliquis Hadriani conſiliis, inſtitutis, rebusque quas molitus eſt aut peregit, nihil firmamenti aut vero ſimilitudinis accipiunt, atque eadem facilitate negantur, qua ab aliis ſunt prolata?

Deſperarunt itaque cum Egnatio plerique, de probabili *catacrianorum librorum* explicatione, neque in ea ingenii vires periclitari ſuſtinuerunt. Verum enimuero, non omnem eſſe abiiciendam arbitror ſpem, de vocis, aut iſtorum voluminum ſenſu, eruendo. Ego in aliquam incidi ſuſpicionem, quam vnus alterue interpretum iam leuiter attigit, ſed quae ex his, quae de Hadriano prodidere Scriptores, inſignem ſpeciem accipit. In hanc ſcilicet ingredior opinionem, *libros catacrianos* fuiſſe poema Graecum de vrbis Troiae excidio. Venit etiam Salmaſio in mentem; ſed cum iſtud *catacannas* ei magis placeret, hanc ſtatim abiecit. Fecit eam deinceps ſuam *Vlricus Obrechtus*, atque reliquis omnibus praetulit. Ita vero iudicando, tum acu tetigiſſe doctiſſimum virum, eamque ſententiam ex iis, quae de Hadriano relata legimus, inſigne robur et praeſidium acquirere, prorſus exiſtimo. Afferam, vt hoc planum reddatur, ex praeſtantiſſimis auctoribus nonnulla: atque ſic quidem rationes ſubduco.

Ha-

Hádrianus, vt in doctiſſimis Imperatorum merito habetur, ita paradoxarum opinionum erat ſtudioſiſſimus. Ciceroni, quem omnes probabant, Catonem; Virgilio Ennium; Salluſtio Coelium praeferebat. Tam inique etiam eum Homero egit, eo Antimachum longe eſſe venuſtiorem cenſens, huncque loco Homeri, prorſus abolendi, in ſcholis praelegi cupiens atque praecipiens.

Fuit hic *Antimachus*, Colophonius, poeta atque grammaticus Graecus, quem ante Platonem vixiſſe confirmat Suidas: quod tamen non ita accipiendum, quaſi Plato poſt mortem Antimachi demum natus ſit. Vidit enim et audiuit hunc ſenem. Plura peperit ingenii ſui monumenta, in quibus principem locum tenet *Thebais*, ingens opus, in quo adeo verboſus fuiſſe traditur, vt ante, quam ſeptem duces circa Thebana moenia induceret, viginti et quatuor libros ſcripſerit. *Iacobus Nicolaus Loënſis* verſus ex eo carmine reliquos collegit, oſtenditque, Statium hunc poetam lectitaſſe, et imitatum eſſe. Hic itaque eſt Antimachus, quem Homeri loco in Scholas introducere geſtiebat Hadrianus. Cum vero omnibus in manu et deliciis eſſet Homerus, eiusque potiſſimum *Ilias* aſſidue euolueretur, opera ab Imperatore danda erat, vt illa in contemtum, ac tandem in obliuionem adduceretur. Id vt obtineret, maxime opportunum fore arbitrabatur, ſi ipſe *de excidio Troiano* Graecum poema adornaret, in eoque ſuperaret Homerum: quod poema non ſolum, vt iſte, Troiae obſidionem caneret, ſed et vrbis expugnationem incendiumque exprimeret. Cum itaque Iliada poſt Homerum cantaret, ad Antimachi modum, quo is in *Thebaide* vſus erat, ſe compoſuit, ſiue, vt Spartiani verbis vtar, *libros obſcuriſſimos, Antimachum imitando, ſcripſit.* In quo itaque poetam imitatus eſt Imperator, ſimilitudine argumenti, an dictionis obſcuritate? fortaſſis in vtroque ad eius ſe morem compoſuit. Nam etſi

Antimachus non adeo magnae erat existimationis et celebritatis, quin etiam plerisque ne nomine quidem antea cognitus, vt Dio Cassius scribit, tamen Imperator, vbique paradoxa consectatus, eum super omnes efferre, suaque auctoritate implexum eius et tenebricosum scribendi genus literarum cultoribus commendare studebat.

Sed, quaeso, num confidere poterat Imperator, fore, vt Romani, abiectis Homeri voluminibus, qui adhuc in scholis regnabat, eius *de Ilio* poema, ad modum Antimachi conflatum, legerent, et in deliciis haberent? Poterat, vt mihi quidem videtur, quodammodo. Primo enim, cum omni doctrina liberali politissimus esset, et vix quicquam in literis ignoraret, a tam excellentis doctrinae Imperatore nonnisi praeclara posse proficisci, ciues eius merito sibi persuadebant. Plures etiam, plaudentibus Romanis, iam excluserat felicissimi ingenii foetus, neque erat cur non nouo operi successum aeque felicem augurarentur. Deinde multum, imo plurimum studii operaeque in graecae potissimum poeseos exercitio posuerat, et haud pauca linguae huius versibus scripserat luculenter. Quare spes affulgebat, fore, vt hoc etiam carmen, quo obscuranda erat Homeri gloria, ad legem poeseos Hellenum, exemplo Antimachi, ab exercitato in hac palaestra Principe summo cum studio elaboratum, omnium stomachi esset. Praeterea Imperator de se suaque doctrina, et in artibus quibuscunque ἐξοχῇ, tam praeclare sentiebat ipse, vt neminem sibi anteferri, neminem putari parem, pateretur. Et cum in hos seuere animaduerteret, qui hanc ei gloriam vel dubiam reddere velle videbantur, neminem fore existimabat; qui palmam ei prae Homero non sit delaturus. A dignitatis denique, quod tenebat, fastigio, multum commendationis poema suum accepturum sperare, et, cum opinionibus regatur mundus, augurari haud vanus poterat, plerosque sen-

ſenſuros eſſe, quod potentiſſimus, isque doctiſſimus Princeps condidiſſet, longe dignius eſſe quod omnibus manibus teratur, et iuuentuti praelegatur carmen, eo, quod miſer, inops, et coecus quondam pepigiſſet Graeculus, id eſt Homerus. Scribit Dio Caſſius, Imperatorem nonnullos, qui de palma ſecum contendere videbantur, affeciſſe ſupplicio.

Haec vero cuncta, etſi fortaſſis aliqua ſpecie non carent, illud tamen plerosque ſollicitos habere intelligo, cur illi Imperatoris libri dicti ſint *catacriani*, et, quae huic nomini ſubiecta ſit poteſtas. His reſponſum velim, hanc vocem noſtram coniecturam egregie confirmare, tantum abeſt vt eam labefactet. Scilicet vox *catacriani* eſt perplexabile vocabulum, inanis et ſine ſenſu ſonus, nomen nihil ſignificans: quod dudum perſpexere de eius explicatione deſperantes, et ſcribarum incuria hoc vocabulum eſſe corruptum, aliudque in eius locum debere ſubſtitui, odorati ſunt perſpicaciſſimi Criticorum. Quae eſt itaque vox, quam olim adhibuit Spartianus, quamque deſcriptores negligentes deformarunt? Illam ipſam ſuppeditant nonnulli codices antiqui, noſtraeque ſententiae non leue praeſidium afferunt. Nimirum regiae membranae, Puteani codices atque editio, praeferunt *catacaimos* ſeu *catacaymos*, pro *catacrianos*, quod Caſaubonus et Salmaſius, teſtes αὐτόπται, probant. Haec vox tota eſt Graeca, legendumque in Spartiano καταχαυμούς, id eſt, incendia, ſeu libros de incendio ſcripſit Hadrianus, Antimachum imitando. Sed de quo incendio commentatus eſt Imperator? Multifariam exponi poſſe hunc titulum, probe intellexit Caſaubonus, vel quod orbis terrarum incendium, quod Phaethontis temeritas accendit, eo tempore deſcripſiſſet, vel quod Heracliti et quorundam aliorum philoſophorum ſententiam, de futura conflagratione, qua totum mundum periturum pronuntiabant, iis libris tractaſſet:

quorum vtrumque argumentum obſcuritatis ſit capaciſſimum. Sed vt, quid ſentiam, profitear, neutram harum coniecturarum iuuant hiſtoriae monumenta, neque ex his, quae de Hadriano tradunt, vel leuiſſima ſuſpicione colligi poteſt, aut de Phaethonteo, aut de Heracliteo incendio, ſcribendi conſilium cepiſſe Imperatorem. Propius ad metam acceſſit Salmaſius, qui, de incendio Troiano commentatum eſſe Principem, coniecit. Sed cum ei illud *catacannar* magis probaretur, coniecturam hanc ſtatim iterum abiecit. Mihi vero haec ipſa opinio omnium maxime videtur probabilis, ideo potiſſimum, quoniam ea, quae ex vita Hadriani adduxi, eidem admodum ſunt conſentanea, norque ad eam amplectendam inuitant, et quaſi compellunt.

Haec eſt eorum, quae hactenus copioſius differui, ſumma: Hadrianus Imp. maximi faciebat Antimachum, Homero ipſi eum praeferebat, eiusque libros loco Homericorum legi volebat. Id vt conſequeretur, eſſe princeps Homeri opus de Troiano bello tollendum e manibus literatorum videbat. Itaque ipſe Graecum adornabat poema, quo non ſolum vrbis obſidionem, ſed et excidium eius atque incendium, canebatur, idque incendium *καταϰαυμὸν*, ſcilicet Ilii, inſcribebat, librique ipſi *catacaumi*, incendia, ſiue libri de incendiis Troianis, vocabantur. Vt ad Antimachi modum hoc opus compoſuerat totum, ita Romanis, vatis huius ſcribendi genus, etſi eſſet obſcurum, magis magisque commendare, ſuaque vena et auctoritate confiſus efficere ſtudebat, vt Antimachus aſſidue lectitaretur, Homerus vero negligeretur.

Sed quaecunque de Hadriani libris *catacrionis* disputani, non niſi coniecturarum loco haberi cupio, quae quantum a certa et indubia veritate abſint, optime ipſe intelligo. Ve-

Digitized by Google

Verum dantur huius generis in humaniorihus literis plura. Quod hoc consilio moneo, non vt earum cultores, laboris molestia territos, ab his studiis avocem, sed potius vt eosdem ad soluendos feliciter, qui restant, nodos Gordios excitem, eosque illud, χαλεπὰ τὰ καλὰ, assidue cogitare iubeam. Sunt enim istis etiam difficultatibus suae Veneres, certaque eos manent praemia et emolumenta, qui in Musarum castris fortiter egerunt. Videmus, ipsum Ioecherum dubitare, an verum verbi *catacrianis* sensum sit assecutus: atque hoc nomine eum laudandum duco. Veram verbi *catacrianis* scripturam nunc profero. Scribendum κατὰ Ῥιανοῦ, *contra Rhianum*, poetam. Eum summa cum voluptate lectitabat Tiberius: cuius rei Suetonius testis est, cap. 70. Cum igitur Hadriano magis placeret Antimachus, obscurae orationis poeta, libros contra Rhianum, poetam planissimum, et obscuritatis fugientissimum, componere induxit in animum. Librarius scripsit *crianos* pro ῾ριανοῦ, ex spiritu aspero, cuius figura literae *c* similis est, faciens *c*."

Haec de libris Hadriani obscurissimis Heumannus, ipse fluctuans. Neque debet cuiquam mirum videri, obscuros libros Imperatorem scripsisse, cum etiam nostris temporibus, qui tamen non sunt Imperatores, scribant libros catacrianos, tenebrarum pleniſſimos, quos ne Euandri quidem mater intelligat: sed spes est, vt illos Hadriani, nullo litterarum incommodo, interituros. Mihi quidem libri *Catacriani* orti videntur ex κατ' Ἀδριανοῦ, duabus vocibus in vnam coactis ab imperito librario, qui et circumflexum in οῦ transformauit in *s*, scripsit igitur libros catacrianos. Atque haec mea coniectura, profecto non quaesita, si probetur viris doctis, laetabor; sin minus, suum cuique sensum lubens relinquo. Neque est res tanti, vt litem cuicunque demum moueam,

ΣΕΙΡΑ ΝΒ ΤΩΝ ΟΜΝΗΜΑΤΙΣΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ Ὀκτάτευχον καὶ τὰ τῶν Βασιλέων κ. τ. λ.

i. e.

CATENA COMMENTARIORVM IN OCTATeuchum et Libros Regum — cura Nicephori, Hieromonachi Deiparae: TOM. I. continens ea, quae sunt in Pentateuchum. TOM. II. interpretationes Librorum Iosuae, Ruth, Iudicum, et quatuor Librorum Regum.

Lipsiae apud Breitkopfiios 1772 et 1773. in fol.

Inter Gregorii Alexandri Gkikae, Moldaviae Principis, beneficia, quorum in *Nicephorum*, virum doctissimum, Constantinopoli quondam habitantem, tam multa et magna extant, aditus quoque concessus ad instructissimam Bibliothecam, quo litterarum amatoribus nihil felicius fortunatiusque euenire potest, iure meritoque refertur. Quod sane beneficium in virum non indignum fuisse collocatum, ex eo, cuius recensum paucis dabimus, Libro, cognosci atque intelligi potest. Prima autem Nicephori V. Cl. cura, coepto consilio, Catenam antea propemodum ignotam, in lucem edendi, occupabatur in eo, vt, quocum Gkikanum Librum conferre posset exemplar reperiret. Diu multumque apud exteros adeo eiusmodi frustra quaesiuit, donec tandem, quum omnem spem paene deponeret, ex Alexandri Protospatharii Bibliotheca acciperit. Quo autem collato cum Gkikano, illud et librorum numero, et aetate, ab hoc quam longissime differre cognouit. Desiderantur nimirum

Li-

Librorum Moſis primus, ſecundus, et quartus, libri etiam Samuelis et Regum. Ad aetatem porro huius Voluminis quod attinet, eam in Alexii Comneni, Imp. Conſtantinop. tempora incidere, ex addita ſubſcriptione haud difficulter colligitur. Sed contra de Catenae huius codice manuſcripto altero, ex litterarum forma et membranae colore, Nicephorus, harum rerum peritiſſimus, iudicauit, eum *C*certe annis ante fuiſſe conſcriptum. Hunc igitur ante omnia Nicephorus accurate deſcribi, curauit et dein cum Alexandri Protoſpatharii Libro quam diligentiſſime comparauit. Quo facto Excerpta, ex aliorum ſcriptis deſumta, cum Libris editis, ſi vlla ratione potuit fieri, contulit; inprimisque operam dedit, vt auctores eorum, quae ſine nomine occurrunt, inueſtigaret atque adſcriberet, item vt lectionis varietatem, paſſim in vtroque codice manuſcripto obuiam, diligenter annotaret, atque publici faceret iuris. Nec de reſtituenda textus integritate minori laborauit ſtudio; tanta tamen moderatione vſus, vt ea, quae coniectura eſſet conſecutus, in textum recipere non auderet, ſed in notis adiectis tantum proponeret.

Praefationem ſtatim catalogus Scriptorum, et breuis cuiusuis vitae deſcriptio, e quibus Excerpta, quae hanc Catenam efficiunt, collecta ſunt, excipit. Jam ſequitur Catena ipſa, quae etiamſi forte nullum alium haberet vſum, quod tamen bona venia dixerimus, quam vt Verſionis Alexandrinae textum a Codice manu ſcripto antea nondum inſpecto nobis exhiberet, omni omnino iam digna eſſet attentione. Sed ad reliquas etiam Verſiones, veluti Aquilae, Symmachi, Theodotionis, Syriacam et Samaritanam, quae in Scholiis partim anonymi cuiusdam, partim Diodori Tarſenſis aliorumque, ſaepiſſime laudantur, multum hoc Opus egregium proficiet. Poſſunt porro et ii, quibus Scri-

ptorum ecclesiasticorum integritas textus cordi est, hunc Librum, qui multis in locis a vulgari lectione recedit, ad peculiarem vsum transferre. Aliam denique non mediocrem vtilitatem Catena praestat iis, qui in colligendis Patrum, vt hoc nomine vtamur, fragmentis, operam consumunt. Nam ex clarissimorum in arte interpretandi Scriptorum, v. c. Diodori Tarsensis, Didymi, Theodori Mopsvestheni, Seueri Gabalensis, (qui alias Seuerianus nominatur,) Seueri Antioch. Eusebii Emiseni, aliorumque Excerptis fabricata constat.

Jam his in vniuersum praemissis, de Nicephori eximia rei criticae peritia, cuius per totum Librum tam multa edidit specimina, accuratius videbimus. In Excerpto Acacii cuiusdam pag. 12. verba haec: παραθέσει τῆς οἰκουμένης (γῆς) τὴν οἰκουμένην, καὶ τῆς ἀκάρπου τὴν καρποφόρον leguntur. Quilibet, vel leuiter litteris Graecis imbutus, verbum καρποφόρον contextui non satis conuenire facile animaduertit. Nicephorus, pro ingenii felicitate, statim ex coniectura satis probabili καρποφόρον vidit. Quam quidem mutationem elegantem, nisi haberemus verbum, quod ad litterarum vocis καρποφόρον propius accederet, non simus ausi reprehendere. Igitur, quoniam series orationis non repugnat, similitudinem vocis καρποφυά legere malimus. Paullo post pag. 15. ex Diodoro Tarsensi locus contra Manichaeos, qui Gen. 1, 2. σκότος de principio malo explicant, occurrit. Recte Libri editor ab initio verborum: τὸ ἀπὸ τῶν σωμάτων σκότος οὐχ ἡ ἀπὸ τῶν σωμάτων σκιὰ ἴδηται, ἀλλὰ νοητόν τι, τοῦτ' ἐστιν, ὁ διάβολος πῶς νοήσω ἄ-κ etc. omissum esse suspicatur, quod ad verum tam prope accedere videtur, vt, si nobis Catenam hanc edendi facultas esset data, sine dubitatione in textum recepissemus. Eadem porro certitudine gaudet id, quod pag. 101. de Gennadii Constantinop. loco, cuius verba sic sonant: τῷ ἐκ φύλλων ἀντὶ τῶν φύλλων χιτῶνας ἑαυτῷ μηχανήσασθαι, dicitur. Τὸ φύλλον autem,

tem, quod ab initio legimus, quoniam ſermo eſt de veſtibus is, quas Adamus, depoſitis illis ex arborum foliis conſutis, ſibi induit, locum habere nullo modo poteſt. Igitur a noſtro, qui φλοιῶν legi debere iudicauit, non diſſentimus. Nam φλοιὸς, proprie arborum corticem ſignificans, ob corticis et pellis inter ſe ſimilitudinem, commode de veſtibus ex pellibus factis dici poteſt. Pagina deinde 132. Gennadii, cuius modo iniecimus mentionem, interpretatio loco Gen. VI, 5. inſeritur, vbi inter alia haec verba occurrunt: τῶν ἀθεωτάτων ἀνδρῶν ἐκείνων γέγονεν ἡ φοραί, ſcilicet quoniam homines a Deo eſſent delapſi, atque matrimonia illegitima iniiſſent. Verum, niſi fallimur, φοραί parum felicitur cum vocabulo φθοραί, quod magis placuit Nicephoro, mutatur. Dicitur enim φορα eleganter, vt Latinorum *prouentus*, nec h. l. ſi hanc ſignificationem retinemus, ſenſus frigidus aut ineptus exiſtit. Ex reliquis, quae quidem de Nicephori laudibus plane nihil detrahunt, vnum modo exemplum addere conſtituimus. In Excerpto quodam Theodoreti, quod pag. 336. legitur, verba haec habemus: διατί οὐχ ὥσπερ Ἰσαὰκ τὸν Ἰακὼβ τινὰς τῶν υἱῶν εὐλόγησεν, οὕτω καὶ Ἀβραὰμ τὸν Ἰσαάκ. Scite Noſter in eam ſententiam incidit, vt poſt Ἰακὼβ omiſſum eſſe καὶ Ἰακὼβ putaret.

Caeterum etiam hoc Opus plurimum profuturum eſt iis, qui Lexica graeca ditare ſibi ſumunt. Permulta enim vocabula, quae vulgo ignorantur, in hoc Libro occurrunt; quo inter alia et verbum ἁπλοπότιον referendum putamus. Theodorus autem eſt auctor, qui de Pharaonis poculo, cuius Gen. XLIV, 5. fit mentio, haec habet: κόνδυ (ſic apud LXX. Interprett. Pharaonis poculum appellatur,) μὲν τὸ λεγόμενον ἁπλοπότιον λέγει. Analogiam huius verbi ſi ſequimur, κόνδυ ἁπλοπότιον nihil aliud, quam poculum *magnum*, ſignificare poteſt. De eodem porro Scholio ani-

maduertendum etiam eſt, id valde eſſe corruptum. Sic explicatio verborum: ἀυτὸς δὲ ὁιονισμῷ ὁιονίζεται ἐν ἀυτῷ male his verbis exprimitur: τῦτό φησιν ἔτι ἔγκριτον, ὡς ἄρχοντος, τῦτό ἐστιν ἀυτῷ παρὰ τοῖς συνεσθιομένοις ἀυτὸ ποτήριον. Haud dubie ἔκκριτον, *eximium, electum,* et ἀυτῷ, quod ad verbum συνεσθιομένοις pertinet, pro vera lectione haberi poteſt. Quae ſequuntur verba: ἔχει τοίνυν συμβόλου ὥσπερ, ἀυτὸ τῆς ἀρχῆς ἀυτῷ πάσης ἐπιβολήν, nihilo minus indigent emendatione. Quibus tamen ſi Theodori mentem recte percepimus, forſitam hic ſenſus ſubeſt: qui ſcyphum regi aufert, is dignitatem regni ei adimere videtur.

Haec interea de Tomo primo ſufficiant. Iam ad ſecundum, qui et diligentia editoris, et praeſtantia Commentariorum, priori nihil cedit, pergimus. Primo Nicephorus eundem ordinem, quem Tom. I. ſecutus, ſeruat. Catalogum Scriptorum, quibus Scholia debemus, nonnulla de Catenae auctore, aliaque, excipiunt; tum demum ſequuntur indices, non diſſimiles iis, qui ſub finem Tomi I. reperiuntur. Porro etiam ſciendum eſt, hunc Tomum non ſolum ex Scriptoribus iis, quos ſupra nominauimus, ne iis quidem exceptis, quorum opera aut periere, aut adhuc inedita iacent, Excerpta continere, ſed etiam ex multis aliis, v. c. Aſterio Amaſeno, Baſilio Seleucienſi, Theodulo et Ioanne Damaſceno, Photio denique, magnum cepiſſe incrementum. Ex quo omnino etiam in Verſionum graecarum fragmenta vtilitas haud ſpernenda, quam ſupra iam innuimus, redundat. Textum autem Catenae quum Nicephorus correctiorem reddere vellet, omnes fere Alexandrinae Verſionis editiones Aldinam adeo atque Hiſpanicam, vocauit in auxilium, ſemperque, vbi Liber ſcriptus a vulgaribus noſtris, discrepat, diligenter adnotauit. Exempla ſtatim vt rei veritas eo melius in oculos incurrat, commemorabimus. Primum eſto ex Libro Ioſuae cap. VIII. vbi

poſt

poſt comma II. adduntur haec: καὶ τὰ ἔνδοξα τῆς πόλεως ἀπὸ ἀνατολῶν, quae verba in nulla, quas vidimus, Verſionis τῶν ὁ editione amplius reperiuntur. -- Porro v. 24. eiusdem capitis, Catenae Auctor pro τῷ ὄρει lectionem τῇ ἐρήμῳ, item ἐπάταξεν αὐτὰς pro αὐτὴν, denique ἐν ῥόμφαις μαχαίρας pro ῥομφαίας, in textum recepit. Cap. IX, 5. omnes omnino editiones, nec non omnes fere Verſionis Codices, vt Vaticanus, Alexandrinus, aliique, σανδάλια καταπεπελματωμένα legunt, textus vero Catenae καταπεπαλτωμένα habet. Quae lectionis varietas, coniecturam Fiſcheri, V. Cl qui ſibi perſuaſit καταπεπολτωμένα reponi debere, mirum in modum confirmat. Perfacile omnino, librarii incuria, qui medias vocabulorum ſyllabas negligere ſolent, littera α cum ο potuit mutari. Nam a παλτὸς, quantum nobis conſtat, verbum non deſcendit; aut ſi quod deſcendat, de calceis tamen dici non poteſt. De elegantiſſima autem Fiſcheri coniectura, huius viri doctiſſimi *Proluſiones de Verſionibus graecis librorum V. T. litterorum hebraicarum magiſtris*, legi merentur. Locum 1 Sam. XVII, 23. editio Hiſpanica et Aldina, itemque Codex Alexandrinus, ſic legunt: καὶ ἰδὲ ἀνὴρ Ἀμεσσαῖος ἀνεβαινεν. Grabius in exemplo ſuo ὁ μεσαῖος, altera illa lectione in marginem reiecta, repoſuit; et Catenae huius auctor lectionem ὁ μεσῆλιξ eſt tuitus.

Quae ſupra de ratione textum Scholiorum tractandi diximus, ea repetere non eſt neceſſe; verum exempla, quibus rei veritas confirmetur, afferre, ab inſtituto noſtro alienum non putamus. Laudabimus igitur potiſſimum coniecturas a Nicephoro in medium prolatas tales, quae ſine vlla dubitatione in textum poſſunt recipi. Ad Ioſ. I, 4. Scholion anonymi cuiusdam in Libro illo ſcripto his verbis exprimitur: ὁ λίβανος ἡ κάτω Ἱερουσαλὴμ ἀντὶ τοῦ λίβανος δὲ, rectiſſime autem Clar. Nicephorus nos monet, ἴσως

ἀντιλήβανος esse corrigendum; sic locus e Pericopio petitus, ἔλειπε — οἱ ἐξ Ἰσραήλ, qui ad comma 12. eiusdam capitis pertinet, integritati restituitur, si cum Nicephoro ἔλειπον pro ἔλειπε legimus. Aliam huius generis coniecturam, quum Scholion Origenis ad Ios. V, 11. difficultate aliqua laborare videret, depromsit. Cuius verba antea sic legebantur: ἔφαγον — ἄζυμα, καὶ νέαν τροφὴν τῶ μάννα κρείττονα; sed quis est, qui Nicephori emendationem, καὶ νέᾳ τροφῇ, non potius probet? Pari felicitate in Excerpto aliquo, ad v. 12. h. e. casum quartum posuit pro secundo, voluitque, vt verba potius sic sonarent: μεταξὺ τὸν ἄρτον (antea τῶ ἄρτῳ) τῆς εὐχαριστίας, καὶ τὸ ποτήριον εὐλογήσας — attamen vero verbum τῆς εὐχαριστίας glossema sapere videtur. Vnum modo locum, qui Procopio tribuitur, et in cap. XIX. eiusque v. 42. Libri Iosuae adscriptus legitur, addemus. Sunt ibi verba haec: οἱ καὶ ὑπομένουσιν οἰκεῖν ἐν τοῖς κεκριωμένοις ἐθέλοντες, ὃ δηλοῖ τὸ ἑλώμ. Nicephorus, loco κεκριωμένοις potius κεκριγμένοις, a verbo κρίζω, legendum esse censet. At quae sunt illa κεκριγμένα? — Nos eam rem, quoniam hic locus inde a verbis καὶ ὁ Ἀμόριος in textu hebraeo non extat, in medio relinquimus. Caeterum, si nobis de hoc Libro dicenda est sententia, certe non dubitamus, quin eius lectio artis interpretandi studiosis plurimum sit profutura. Vt igitur hoc Opus praestantissimum innotesceret iis, qui studio Libros diuinos interpretandi vacare cupiunt, id de meliore nota commendare talibus nos oportebat.

NOVA

NOVA LITTERARIA.

CAROLVS EHREGOTT MANGELSDORF, A. M.

ad viros doctos.

Abhinc biennium eſt, ex quo fidem populariſbus meis dederam, de conſcribendo aliquo *Promtuario latinitatis domeſticae.* Quem quidem laborem ideo in me ſuſceperam, vt omiſſo omni loquendi modo exquiſitiori, primas modo vocabulorum ſignificationes tironibus redderem ad intelligendum quam facillimas, magisque, quam aſſolet fieri, familiares. Quippe nemo eſt latinae linguae paullo intelligentior, quin ſciat is, *quatenus* reſpici debeat ad conſtruendas artificioſius loquendi formulas, iis in lexicis, quae ad vſum iuuentutis conſcripſeris. Quod vero fidem datam nondum abſoluerim, huius rei viri haud indocti in cauſa ſunt. Illis enim monentibus, laborem paene profligatum deſerui. Namque vidi, tironum rationem aliis in libris, *vix ac ne vix ſatis cuique cognitis*, habitam eſſe: me vero, mutato conſilio, paullo plus conferre poſſe ad iuuanda bonarum literarum ſtudia. Atque iam e pendite lectores optimi, rectene ego de ratione conſcribendi lexici latini cenſeam, nec ne.

1) *Geographiae, mythologiae, hiſtoriaeque nudis nominibus nullus locus eſſe debet in lexico, quod velis non rerum fragmenta habere, verum vocabuli cuiusuis vim et ſignificatum.* Nonne enim, vt exemplo rei domeſtico vtar, pulchre vapularet, qui lexico linguae Germanicae, Italicae, Gallicaeue, haec inſeruiſſet: *Berolinum, vrbs vere regia — Maria, mater Dei — Klo, ſtök et Wieland, ornamenta ſeculi XVIII.* Quippe de vocabulariis, quae vulgo vocant, *realibus*, hic minime loquor. —

quor. — Neque tamen, si modo intellexero, plures hoc velle, nomina haec et appellationes e geographia, mythologia, historiaque, peculiari quodam supplemento colligere, atque eatenus explicare, vt ad intelligendos auctores classicos suffecerit, recuso.

2) *Ex omni antiquitatis disciplina ea tantum memoranda sunt, quorum absque cognitione vocabula quaedam dicendique formulae plane nequeant intelligi.* Sic neque *praerogatiuam*, neque *exarare literas*, nec *abominari*, istorumque sexcenta alia, accurate interpretari poteris, nisi instructus sis ab aliqua antiquitatis cognitione. Sed quid sibi velit Iuuenalis *mortiferum theta*, et quae sunt huius aestimationis alia, antiquarii professioni iure reliqueris.

3) *Primae vocabulorum significationi primus debetur locus.* Qui enim fieri potest, vt filius, vel nepos, patre prior natus sit; qua in re vel ipse *Gesnerus* ille passim se *minus* curiosum exhibuit. Cuius rei negligentiae querelas scholarum et miserias magna parte ego acceptas fero.

4) *Talis vero ab omnibus quisquiliis expurgati lexici potior vtilitas in eo nequaquam sita est, vt, quem consulant in interpretandis auctorum locis, aliisque elaborationibus scholasticis, librum, iuuenes habeant: verum in accurandis, quas iam animo collectas habemus, verborum significationibus.* Quanto enim temporis compendio adolescens, qui iam eo profecit, vt adhibito lexico aliquo vulgari auctores classicos intelligere possit, sermonis, quam habet, cognitionem, ad criticorum vsque subtilitatem possit accurare, si plagulas quotidie aliquot scripti ad hanc rationem lexici perlegerit, ante me iam *Gesnerus* ostendit. Alia enim res est, verborum significatus varios, prout alius ex alio oritur, ordine cognitos habere; alia,

alia, de peculiari quadam ſignificatione huius vel illius verbi inter legendos auctores lexicon conſulere.

5) *Cum autem huius generis vocabularium nequaquam ſcribatur tironibus; commode poteris latina verba latine interpretari*, (cuius inſtituti et alia eſt, eaque haud contemnenda vtilitas) neque non ſufficit.

6) *Singulis vocabuli ſignificationibus vel vnum modo exemplum ex probato ſcriptore, verbisque ea, quibus apprime gaudent, nomina adieciſſe.* Quem enim fructum ab immenſa phraſium farragine ſperemus, cum genus dicendi, et color natiuus, a lectione crebra proficiſcitur?

7) *Eorum vero, quae viri his in literis habitantes circa puritatem cultumque elocutionis obſeruarunt, optima quaeuis huic libro inſerenda recte, puto, cenſeo.*

Quanta vero ſit in vocabulariis, quorum vſus apud omnes inualuit, et futilium vocabulorum congeries, et in enucleando primitiuo ſignificatu incuria, vel ex primis plagulis lexici apparet, quod *Kirſchius cornu copiae* appellauit, quodque nuper Lipſiae cum omnibus mendis recuſum eſt. En infronte ſtatim haec egregia vocabula: *abacinare; abacot; abagio, abandum; abannatio; abarca; abeliari; abaphus; abarcare; abaſtardo; abaegi, etc.* Curam vero in exponendo primo verborum ſignificatu, vel haec oſtendant, quae euoluenti mihi librum obuenerunt vocabula: *abacus, ein Stuhl; voluptas Wolluſt; voluptas ex permiſſo, erlaubte Wolluſt*: qui ergo intelliges: *magnam voluptatem mihi nuntiat*, aut *voluptates* illas *dicendi? ablepſia, Blindheit, Sinnloſigkeit*, pro *inconſiderantia; abominari, verfluchen, quo propria verbi vis minime oſtenditur; curioſus, allzuſorgfaeltig*: (quid

igitur cenſeas de *curioſa felicitate Horatii*, aut de *Chryſippo omni in hiſtoria curioſo?*) *ad, nahe, bey* quid vero ſibi vult *magiſtratus ad vrbem? adiicialis coena*, cum tamen ſit *aditialis; adipalis locutio, deutliche Rede*, quamtamen Cicero vitiis orationis annummerat; *incolumis, geſund*, (quae ergo ſunt *aedes incolumes?*) *ſordidatus, a, m, ſchmuzig*; (at Ciceronis haec ſunt: *nec minus laetabor, cum te ſemper ſordidum, quam ſi paullis per ſordidatum viderem.*) Ita ſi quis vellet *vel vnum ex iis lexicis, quorum ſtat tantus honor in ſcholis*, examinare, quantae, boni dii! molis librum emendationum minimo negotio conſcripſerit. Nolim vero putes, *Fabri* vel *Gesneri theſauros* hunc ad cenſum me referre. Quorum volumina cum cara ſint ad pretium, et praegrandia ad perlegendum, *carere nos* etiamnum puto *vocabulario, cuius lectione adultiores tuto poſſint linguae ſcientiam accurare.* Equidem in adornando *theſauro linguae latinae* aliquamdiu elaboraui, quem prelo propediem ſubmiſſurus ſum.

Continebit ille

1) *omnia vocabula latina, prout ea Gesnerus interpretatus eſt*, quem totum huius rei cauſa ad verbum perlegi:

2) *optima quaeuis e Noltenii lexico antibarbaro, Ernestiana claui Ciceroniana, Minerua Sanctii, Turſelino, aliis:*

3) *epitomen libri Vorſtiani, de latinitate merito falſoue ſuſpecta.*

4) *Vnius radicis vocabula non diuulſa ſunt. Praepoſitionem vero verba compoſita ſtatim excipiunt, quae pro ſignificatu praepoſitionis vario varias in claſſes redacta ſunt.* Quod conſilium mihi quidem difficillimum, diſcenti futurum eſt quam vtiliſſimum.

5) *Cum*

Digitized by Google

5) *Cum quaedam ſint dicendi formulae, quas aegre multi aliam in linguam transferant, his ipſis pariter, ac plantarum animaliumque quibusdam appellationibus, nomina germanica et gallica adiicienda curaui.*

6) *Auctorum libros et capita non adfero, niſi ſit ſenſus dictionis ambiguus, aut verbum ipſum apud Apuleium, Plautum, ſcriptoresque rei ruſticae et medicae unice occurrat.* Namque e *Gesnero* depromta ſunt exempla, neque vllam quis reperiet dicendi formulam, quam non ſcriptor aliquis probatus vſurpauerit. Cuius rei fidem in me ſuſcipio.

7) *Ad explicanda prouerbia Erasmo vſus ſum.*

8) *Eorum in vſum, qui velint primam pueritiae inſtitutionem a ſermone familiari, eoque quotidiano, inchoare, caput aliquod neologicum addam.* Huius libri excudendi ſumtus *Friedericus Gotthold Iacobaeer, bibliopola Lipſienſis* feret. Exemplum libri, nundinis poſt Paſchalia 1777. duobus thaleris, imperialibus groſſisque ſedecim, vendetur. Si quis vero ſub auſpiciis anni proxime futuri duos thaleros miſerit ad bibliopolam modo nominatum, is eodem tempore, quo reliqui, cum lucro 16 groſſorum, librum accipiet.

PROBLEMA ASTRONOMICVM. INVENIRE correctionem Meridiei. Auctore FREDERICO MALLET,

Mathem. Inferior. Profeſſ. Reg. Ac. Vpſal.

In quolibet loco Telluris, ſolemne eſt Aſtronomis, ſumere initium Temporis numerandi, h. e. apparentis, a momento, quo centrum Solis per Meridianum loci tranſit. Hoc vt inueſtigetur, alia non patet methodus aeque commoda ac illa, quae ex altitudinibus Solis correſpondentibus, h. e. ante et poſt meridiem aequalibus, illud deducit. Per hanc autem, medium momentum inter tempora obſeruationum, altitudinum aequalium, eligitur, et ſi Declinatio Solis in vtraque obſeruatione fuerit eadem, erit hoc momentum quaeſitum; ſi vero diuerſa, idem momentum corrigendum erit ex data ratione Declinationis intercepto interuallo vagiatae. Eadem correctio peragitur additione vel ſubtractione ſecundorum temporis, quorum numerum calculus eruere debet, cuius feliciter inſtituendi Formulam varie exponere ſolent Mathematici. Ego quidem horum operae nec maiorem lucem addere ſuſtineo, nec faciliorem computum polliceri audeo; quia tamen in aliam prorſus Methodum incideram, quam vſitatam vidi, eiusmodi Formulam correctionis Meridiei inueniendi, omnia hic explicare conſtitui, vt ſagaciorum iudicio ſubmittantur. Sit igitur P Polus mundi boreus, et z Loci zenith, adeoque altitudo Poli data; ſint ZA, ZB verticales, in quibus, ante et poſt meridiem, altitudines Solis aequales reperiuntur, erunt quoque diſtantiae Solis a vertice ZA, ZB, aequales. Supponamus etiam, vt ex Tabulis licet, Declinationem Solis notam pro momento Meridiei;

vel

vel accuratius pro medio momento inter obſeruationes Solis in A et B. Ipſum denique motum Solis in Declinatione aſſumamus notum et vniformem ſub interuallo obſeruationum. Nempe, aſſumto Radio $= 1$, ponatur angulus correctionis $= z$, et ſit $PZ = A$, $PA = B + N$, $PB = B - N$, $APB = 2C$, erit $APZ = C - z$, $BPZ = C + Z$. Eſt vero per Trigonometriam ſphaericam $Cof. ZA = Cof. ZPA \ ſin\ PZ. ſin\ PA + Cof\ PZ. Cof\ PA$, et $Cof\ ZB = Cof\ ZPB. ſin\ PZ. ſin\ PB + Cof\ PZ. Cof\ PB$; ergo $\frac{Cof\ PZ}{ſin\ PZ}(Cof\ PB - Cof\ PA) = Cof\ ZPA. ſin\ PA - Cof\ ZPB. ſin\ PB$, h. e. ſubſtitutis ſymbolis arcuum, erit $\frac{Cof\ A}{ſin\ A}(Cof(B-N) - Cof(B+N) = Cof(C-z). ſin(B+N) - Cof(C+z). ſin(B-N)$ ſed $Cof(B-N) - Cof(B+N) = 2\ ſin\ N. ſin\ B$, erit itaque $\frac{2\ Cof\ A. ſin\ N. ſin\ B}{ſin\ A} = Cof(C-z) ſin(B+N) - Cof(C+z) ſin(B-N) = Cof\ C. Cof\ z\ (ſin(B+N) - ſin(B-N) + ſin\ C. ſin\ z\ (ſin(B+N) + ſin(B-N))$. Praeterea $ſin(B+N) - ſin(B-N) = 2\ ſin\ N\ Cof\ B$ et $ſin(B+N) + ſin(B-N) = 2\ ſin\ B. Cof.\ N$; ergo aequatio poſita dabit $\frac{ſin.\ N. ſin\ B. Cof\ A}{ſin\ A} = ſin\ N. Cof\ B. Cof\ C. Cof\ z + ſin\ B. Cof\ N. ſin\ C. ſin\ z$: vnde eruitur $ſin\ z = \frac{ſin\ N}{Cof\ N}\left(\frac{Cof\ A}{ſin\ A. ſin\ C} - \frac{Cof\ B. Cof\ C. Cof\ z}{ſin\ B. ſin\ C}\right)$.

In hac formula poni poteſt $Cof\ z = 1 = Radio$, quia z eſt arcus paucorum minutorum, vnde formula erit $ſin\ z = Tang. N\left(\frac{Cotang.\ A}{ſin\ C} - \frac{Cotang.\ B}{Tang.\ C}\right)$, vel etiam $ſin\ z =$

$$\frac{Tang.\ N}{fin\ C}\left(Cotang.\ A - \frac{Cof\ C}{Tang.\ B}\right).$$

Ob arcum N valde paruum, nempe minorem semper duodecim minutis, et rarius vltra sex minuta ascendentem, ipse arcus substitui potest pro Tangente; vnde formula erit $fin\ z = N\left(\frac{Cotang.\ A}{fin\ C} - \frac{Cotang.\ B}{Tang.\ C}\right)$ vel quia arcus z vix superat sui sinum, $z = N\left(\frac{Cotang.\ A}{fin\ C} - \frac{Cotang.\ B}{Tang.\ C}\right)$ quae eadem est cum illa apud Astronomos vsitata. Ex hac igitur demonstratione elucet, formulam allatam ad genus approximationum esse referendam; simulque patet methodus approximationem quantum lubet corrigendi et examinandi. Nam inuento arcu z proxime vero, datur $Cof\ z$, vnde terminus secundus accuratissime inuenietur.

Valet haec formula pro signis Zodiaci Ascendentibus, quorum casus in demonstratione fuit assumtus: sed notandum, arcum B habere tangentem negatiuum, quando versatur sol in signis Australibus, siue in eodem casu vtrumque terminum esse affirmatiuum, nisi arcus C superet quadrantem. Contra in signis descendentibus erit N negatiuus, adeoque posterior terminus est affirmatiuus, donec Sol aequatorem transierit, et signa australia fuerit ingressus, vel vbi C quadrantem excesserit, prior vero semper est negatiuus.

Ex. gr. Anno 1758 die 5 Augusti, pro verificatione Lineae Meridianae Obseruatorii Upsalensis, sequentes instituui obseruationes ad marginem superiorem Solis:

Ord.

Ord. Obſ.	Altitudines ſolis.	Temp. horol. Ante Merid.	Temp. horol. Poſt. Merid.	Dimid. Interv.	Medium Momentum
	° ′	H. ′ ″	H. ′ ″	H. ′ ″	H. ′ ″
1	35, 30	8,5 4, 9	3, 8, 12	3, 7, 1 $\frac{1}{2}$	0, 1, 10 $\frac{1}{2}$
2		26 $\frac{1}{2}$	7, 56	6, 44 $\frac{3}{4}$	10 $\frac{1}{4}$
3	36, 40	9, 2, 13 $\frac{1}{2}$	0, 19	2, 59, 2 $\frac{3}{4}$	16 $\frac{1}{4}$
4		32	0, 1	58, 44 $\frac{1}{2}$	16 $\frac{1}{2}$
5	37, 50	13, 29	2, 49, 7	47, 49	18
6		48	48, 48	30	18
7	38, 50	23, 29	39, 1 $\frac{1}{4}$	37, 46 $\frac{1}{4}$	15 $\frac{1}{4}$
8		47 $\frac{1}{2}$	38, 43 $\frac{1}{2}$	28	15 $\frac{1}{2}$

Altitudines hic notatae laborant errore Inſtrumenti, qui neglectus correſpondentiam Obſeruationum non impedit. Sunt praeterea duo ad ſingulas Altitudines adnotata momenta, tam ante, quam poſt Meridiem, ob interuallum filorum Micrometri, quae ad multiplicandas obſeruationes disponi ſolent. Ex his autem, et ex data altitudine Poli Vpſalenſis 59 gr. 51 m. 30 ſec. correctio Meridiei pro eodem die per formulam allatam eruitur. Nempe, invento arcu $B = 73$ gr. 0 m. 54 ſ. reliquae quantitates determinantur vt in tabula ſequente:

Ord. Obſ.	*Arcus C*	*Arc. N*	$\frac{N.\ Cot.\ A}{ſin\ C}$	$\frac{N.\ Cot.\ B}{Tang.\ C}$	*Arc. z*
	° ′ ″	″	″	″	
1	46, 45, 22 $\frac{1}{2}$	—126. 75	—299. 066	+ 36. 411	—262. 655
2	46, 41, 11 $\frac{1}{4}$	—126. 56	—299. 558	+ 36. 439	—263. 119
3	44, 45, 41 $\frac{1}{4}$	—121. 33	—296. 740	+ 37. 366	—259. 374
4	44. 41. 30	—121. 13	—296 703	+ 37. 399	—259. 304
5	41, 57, 15	—113. 76	—293. 048	+ 38. 654	—254. 394
6	41, 52, 30	—113. 55	—292. 965	+ 38. 688	—254. 277
7	39, 26, 33 $\frac{3}{4}$	—106. 91	—289. 813	+ 39. 711	—250. 102
8	39, 22, 0	—106. 71	—289. 729	+ 39. 728	—250. 001

Quo-

Quoniam arcus z pro ſingulis obſeruationibus hac ratione inuentus eſt negatiuus, erit in angulo *APZ* contrarii effectus, quam fuit aſſumtus, adeoque idem arcus, ad tempus ſolare reductus, addendus erit Momento medio per Obſeruationes determinato. Scilicet:

Ord. Obſ.	Medium Moment. H. ′ ″	Corr. Merid. ″	Meridies Vera. H. ′ ″
1	0, 1, $10\frac{1}{2}$	+ 17. 51	0, 1 28. 01
2	$10\frac{1}{4}$	+ 17. 54	27. 79
3	$16\frac{1}{4}$	+ 17. 29	33. 54
4	$16\frac{1}{2}$	+ 17. 29	33. 79
5	18	+ 16. 96	34. 96
6	18	+ 16. 95	34. 95
7	$15\frac{1}{2}$	+ 16. 67	31. 92
8	$15\frac{1}{2}$	+ 16. 67	32. 17

Harum obſeruationum medium eſt *oh.* 1 m. 32. ſec. quod pro genuino momento Meridiei eſt reputandum.

NO

a) Cum reg. Societate communicatum An. MDCCLVII.

NOVVM TESTAMENTVM GRAECE. TEXTVM emendauit ad fidem Codd. Verſionum et Patrum, et Lectionis varietatem adiecit IO. IAC. CRIESBACH, Theolog. Prof. Publ. Halenſis.

Volumen I. Libros hiſtoricos continens, prodiit Halae 1774. Volumen II. Epiſtolas omnes et Apocalypſin complectens, ibid. 1775. octonis.

Cum Griesbachius, Vir exquiſita et ſingulari doctrina, inprimisque in arte critica verſatiſſimus, in ſe ſuſciperet edendi Libros N. T. prouinciam, putauit, ſeſe eam, ſaltem ex parte, recte adminiſtraturum eſſe, atque exiſtimationi virorum doctiſſimorum ſatisfacturum, ſi textus graeci integritatem pro viribus, quibus ſane excellit, et eminet, prouehere laboraret. Optime enim ſciebat, permulta quae in recenſendo textu graeco N. T. vtilitatem non mediocrem praebere poſſunt, in occulto adhuc latere. Memor huius rei, iam antea ſtudio res criticas tractandi impulſus, nonnullos N. T. Codices, ex ſplendidiſſimis Galliae et Angliae Bibliothecis cum textu graeco vulgari contulerat, atque ex iis magnam variarum lectionum copiam collegerat. Ita bene praeparatus ad ipſum vtiliſſimum opus perficiendum, de quo paucis dicemus, acceſſit.

De ordine, quem Cl. Griesbachius in Euangeliſtarum Libris eſt ſecutus, ne quis eum retinuiſſe vulgarem putet, primo loco dicemus. Nimirum vt editor horum Librorum doctiſſimus ſibi gratiam lectorum eorum, qui in legendis vel explicandis Euangeliis rerum ordinem potius, quam Librorum ſpectant, conciliaret, quoties de eadem re agunt

Euangelia, ea loca ita sibi subiunxit, vt facili negotio conferri possint. De qua agendi methodo, vberius inde a pagina 8. redditur ratio. Quo facto pagina decima rationem, quam in recensendo textu graeco N. T. est secutus, describere aggreditur. E qua praefat unculaiam satis apparet, hunc N. T. editorem leges sibi imposuisse durissimas, easque id vsu edocti nunc testari possumus, fere semper quam sanctissime seruasse. — Caeterum textum graecum vulgarem plerumque retinuit, ita tamen, vt interdum exquisitiorem lectionem, si viros doctos in iis haberet consentientes, eligeret. De signis porro, pro arbitrio excogitatis, ex quibus huius illiusue lectionis bonitas vel leuitas cognoscitur, non attinet dicere. Nam quisque significationes eorum facile intelliget. Habent praeterea quidem id incommodi, vt lectori attentionem interdum eripiant; verum haec difficultas non facile potest tolli.

His in vniuersum dictis, per exempla nunc Lectores Cel. Griesbachi, de textus graeci N. T. integritate merita edocere studebimus. Matth. cap. VI, δικαιοσύνην pro ἐλεημοσύνην recte in textum recepit. Porro v. 13. eiusdem capitis, Doxologia Orationis dominicae, quam Libri vulgares plerumque addunt, in hac noua editione non reperitur. Cap. IX, 8. vbi alii ἐφοβήθησαν, alii ἐθαύμασαν legendum esse censent, Noster lectionem ἐφοβήθησαν, praeeunte Bengelio, alteri illi omnino praetulit, ita tamen, vt textui eam, nescimus qua re impeditus, non insereret. Deinde v. 13. verba: εἰς μετάνοιαν, omisit. Cap. XII, 3. αὐτὸς, ex nostra sententia, quoniam contra vsum loquendi pugnare videtur, male omittitur. Nam verba: καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ non, ἐποίησε, sed ἐπείασε, necessario cohaerent. Cap. XXI, 4 ὅλον, v. 12. τοῦ θεοῦ, recte a Cel. Griesbachio e textu eiiciuntur. Cap. XXIV, 35. reiecta vulgari lectione, nunc παρελήυθεται legimus. Cap. XXV. 31. verbum ἅγιοι, et cap. XXVI, 9. τὸ μύρον, licet

licet Marc. XIV, 5 vbi eadem narrantur, adſit, in textu graeco emendato non reperitur. Cap. XXVII, 9. nomen Ἱερεμίου, quod alii in dubium vocauerunt, recte A defendit. In his fere omnibus, quae adhuc laudauimus, vltimo loco excepto, cum Bengelio Noſter conſentire videtur. Haec de Euangelio Matthaei.

Jam quaedam ex Marci commentariis in exempla vocare tendimus. Cap. III, 5. verbis: ὑγιὴς ὡς ἡ ἄλλη textus Griesbachianus caret. Et v. 29. duplicem quidem habet lectionem, et ἁμαρτίας, et κρίσεως, attamen ipſe Cl. Griesbachius, diſſentiente adeo Bengelio, priorem vulgari κρίσεως praetuliſſe videtur. Cap. VII, 5. κοιναῖς pro ἀνίπτοις legimus. Cap. XI, 10. poſt βασιλεία, verba ἐν ὀνόματι Κυρίου abſunt. Cap. XII, 28. 29. in vtroque loco pro πασῶν ἐντολῶν in textu recenſito πάντων ἐντολῶν legimus. Cap. XIV, 15. ἀνώγαιον, reiecto vocabulo ἕτοιμόν, pro ἀνώγεον textui inſeritur. Nec dubium eſt, quin ἕτοιμον commode poſſit omitti.

Ex Lucae Euangelio haec habeto: Cap. I, 29. verba: ἰδὼν αὐτὸν, et ἐπὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ, ex auctoritate exemplaris Pariſienſis, Cl. Griesbachius, prouti v. 75. τῆς ζωῆς, et cap. X, 11. ἐφ' ὑμᾶς, porro cap. XI, 44. γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταὶ, dein cap. XIII, 35. ἔρημος, denique cap. XVII, totum comma 36. omiſit. Haec omnia iam Bengelius omittenda eſſe iudicauit, nec eſt quare horum virorum doctiſſimorum, et in arte critica verſatiſſimorum, ſententiam improbemus.

Sequitur nunc ordine Ioannis Euangelium, ex quo ſtatim nonnulla commemoratione digniſſima loco commemorabimus. Cap. I, 18. verbum υἱὸς quidem legimus in textu, caeterum autem, an ſit genuinum, nec ne, Cl. Griesbachius rem in medio relinquit. Cap. V, 3. inde a verbis: ἐκδεχομένων — κατείχετο νοσήματι, totum locum, licet eum a textu abſcindere non auderet, ſpurium cenſuit. Eadem fere videtur huius viri doctiſſimi ſententia de loco, qui cap. VIII, 8 occurrit. Igitur eundem locum e Codice Cantabrigienſi

deſcripſit, vulgarique textui adiecit. Praeterea etiam Codices, Verſiones et Scriptores Eccleſiaſticos, qui hunc locum pro vero agnouerunt, aut contra repudiarunt, in catalogum retulit. In conſtituenda porro vera lectione v. 38. Noſter a Bengelio, qui quorundam Codicum lectionem ἃ ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρὸς οὗ. vulgari praeferebat, parum diſcedit. Perſuaſum enim ſibi habet, eam, niſi praeponendam eſſe, ſaltem vulgari aequiparandam. At, quoniam recepta illa magis conuenit verbis modo praecedentibus: ὃ ἑώρακα παρὰ τῷ πατρί μου, horum virorum doctiſſimorum coniectura non placet. Cap. XIX, 14 vtramque quidem lectionem, et τρίτη et ἕκτη, in textum poſuit, verum non dubitans, quin, conſentientibus optimis interpretibus, lectio τρίτη ſit verior.

In Actis Apoſtolorum cap. I, 4. vti conſtat, loco συναλιζόμενος alii συναυλιζόμενος legunt. Quae lectio Hemſterhuſium eo perduxit, vt potius συναλιζομένοις legendum eſſe ſtatueret. Cuius coniectura, ex noſtra ſententia, propius ad veri ſpeciem accedere videtur. Sed Cl. Griesbachius de lectione συναυλιζόμενος iudicat alteri eam συναλιζόμενος aequari poſſe. Cap. 5, 36. lectio προσεκλίθη laudatur quidem, verum non magni aeſtimatur. Cap. IX, 20. pro χριστὸν, ex emendatione, quam nemo facile improbabit, τηρεῖν legitur. Cap. X, 31. vbi Libr. vulgares ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ habent, Cl. Griesbachius alteram illam lectionem, ἐνώπιόν σου addidit; et mirum omnino eſt, hunc virum doctiſſimum, poſtulante contextu, ἐνώπιόν σου textui non inſeruiſſe. Cap. XIII, 44. lectionem ἐρχομένῳ longe aptiori ἐχομένῳ permutauit. Cap. XV, 33. τοὺς ἀποστείλαντας αὐτούς, pro τοὺς ἀποστόλους poſuit. Cap. XVIII, 5. pro πνεύματι, de quo non omnibus eadem eſt mens, ex emendatione, λόγῳ legimus. Cap. XX, 28. vtraque quidem lectio, et κυρίου et Θεοῦ, eſt recepta, ſed contra in nota adiecta lectio Θεοῦ defenditur. Cap. XXIII, 9. verba: μὴ θεομαχῶμεν, plane omittuntur. Haec iam de Homo primo ſufficiant. Nunc ad perluſtrandum alterum, qui

Epi-

Digitized by Google

Epiſtolas omnes et Apocalypſin continet, accedimus. Quod primum ad variarum lectionum copiam in Epiſtolis obuiam, in vniuerſum attinet, eam longe maiorem eſſe, quam in Libris N. T. hiſtoricis, inter rei criticae N. T. peritos ſatis ſuperque conſtat. Nam plures Epiſtolarum Codices, quam reliquorum Librorum N. T. ſuperſunt, et virorum doctiſſimorum ſtudium atque diligentia in iis recenſendis ſemper fuit maior. Sic Millius iam, Wetſtenius, et Bengelius, multo maiorem lectionum variarum copiam, ex Epiſtolis quam reliquis N. T. Libris collegerunt. Quid mirum igitur, Cl. Griesbachium quoque, qui praeterea non ſolum ipſe quosdam Codices cum textu vulgari comparauit, ſed etiam lectiones ab aliis, v. c. Knittelio et Treſchowio, collectas fecit ſuas, plures in Epiſtolis, quam in Euangeliſtarum Commentariis et Apoſtolorum Actis, reperiſſe?

Caeterum, prouti iam ſupra Noſtrum ſaepiſſime cum Bengelio conſentientem vidimus, ſic multo ſaepius horum Virorum doctiſſimorum conſenſum, in diiudicandis variis lectionibus Epiſtolarum, obſeruauimus. Cuius rei fundamentum in Codice Alexandrino, quem Bengelius vehementer extollit, atque Cl. Griesbachius in Epiſtolis praeſtantiorem quam in reliquis N. T. Libris putat, poſitum videtur. — Ad Epiſtolas inprimis catholicas, vti vocantur, quod attinet, recte Editor doctiſſimus obſeruauit, in his permultas occurrere lectiones, quae aut accuratiori examine, aut confirmatione opus habeant. Qua in re Codices Graeco-latinos nobis deeſſe vehementer dolet. — In Apocalypſi Ioannea ſaepius, quam in vllo alio Libro, a lectionibus vulgaribus recedere ſolet; eam tamen rationem eſt ſecutus, vt ſemper lectionem duriorem atque inuſitatiorem eligeret, aut ſaltem ſuum iudicium cum optimis Criticis, Millio, Wetſtenio et Bengelio coniungeret.

Fuerunt autem, quod neminem fugit, Millii temporibus homines, qui ſtudium textum graecum N. T. emendandi multis modis improbarent, atque adeo reprehenderent; ne igitur Cl. Griesbachius ipſe in eorum cenſuram veniret, vberius hoc argumentum pertractauit: quam diſſertatiunculam iis inprimis commendamus, qui adhuc clamant: hem! iſte Spiritum ſanctum corrigere audet! minime. — Porro Noſter contra eos, qui reprehendant, ſe quosdam N. T. locos, quos alii de Chriſti diuinitate explicant, v. c. 1. Ioann V, 7. 1 Tim. III, 16. Act. XX, 28. omiſiſſe, aut ſaltem in medio rem reliquiſſe, argumentis ſat grauibus ſeſe defendit. Nam licet in locis modo laudatis de Chriſto non ſit ſermo, tamen nullo modo Chriſti diuinitas tollitur, aut res ſit incertior. Alia potius diuinitatis Chriſti teſtimonia longe firmiora et euidentiora, in N. T. Libris, ad conuincendos huius dogmatis aduerſarios, nobis ſuperſunt. Si autem fortaſſis Cl. Griesbachius de vlla re eſt monendus, de eo, quod Codici Alexandrino et Graeco latinis iuſto plus tribuit, rectius reprehenditur. Conſtat enim ſatis, ex Verſione latina eos eſſe interpolatos, hinc factum eſt, vt Bengelius aliique, verba latina non recte intelligentes pro veris falſiſſimas lectiones in lucem proferrent. Haec hactenus.

Rom. V, 14. partic. μὴ ante ἁμαρτήσαντας, quae a multis in dubium vocatur, Cl. Editor genuinam putat. Nam Auguſtinus aliique Scriptores Eccleſiaſtici hanc particulam in optimis et antiquiſſimis Codicibus graecis legi clare teſtantur. Cap. VIII, 35. lectionem τῆς ἀγάπης τοῦ χριστοῦ, meliorem illa τοῦ θεοῦ cenſet. At nihilominus tamen lectio τοῦ θεοῦ, vt alia taceamus, verſſ. 28. et 39. melius conuenire videtur. Cap. XII, 11. vtramque lectionem, et κυρίῳ et καιρῷ, in textum poſuit, ita tamen, vt cognitu non ſit difficile eum poſteriorem priori longe anteferre. Cap. XIII, 6. de lectione ὡς ἑαυτὸν et ὡς σεαυτὸν, haec noua editio ab antiquioribus, quae fere omnes habent priorem, non abhorret.

1. Cor.

1 Cor. VII, 5. Libri vulgares ἵνα σχολάζητε habent; sunt autem Codices multi, qui ἵνα ἐχολάσητε legunt, quorum lectionem, quae sane exquisitioris Graecitatis est, Cl. Griesbachius, licet in textum non recipiat, tamen ratam habet. Cap. VIII, 5. in verbis ἐπὶ τῆς γῆς articulum τῆς, Alexandrini aliorumque Codicum auctoritate commotus, omisit. Verum hoc contra vsum loquendi N. T. vbi semper articulus, vti Matth. VI, 9. Luc. XI. 3. addi solet, pugnare videtur. Cap. X, 28. verba: τῶ γὰρ κυρίω ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, praeeunte Bengelio, qui ea ab editione Hispanica abesse credidit, omittuntur.

In Epist ad Philipp. II, 30. Noster, quosdam recentiores secutus, lectionem παραβολευσάμενος in textum posuit. At, nisi omnia nos fallunt, hanc lectionem aduersante et repugnante linguae analogia, elegit. Nam verba omnia quae a forma παράβολος et παραβολή descendunt, semper in εω nunquam in ἑυω desinunt. Cap. III, 8. lectio μενοῦνγε magis quam μενοῦν, quae in textu Griesbachiano occurrit, nobis placet. Nam μενοῦνγε h. l. dicitur eo sensu, quo apud Lucam cap XI, 28. vbi enimuero significat. De non contemnenda Cod. Clar. lectione, ὄντως pro ἔτως v. 17. quae sensum omnino commodum efficit, nulla fit mentio.

1. Tim. III. 16. tres notissimas lectiones θεὸς, ὅς et ὅ Cel. Griesbachius laudauit, et de singulis, quae sint scitu necessaria, attulit, ita tamen vt suum iudicium non interponeret. Quantum vero, cum in textu coniunctim θεὸς et ὅς legimus, ex litterarum forma iudicare possumus, ὅς reliquis praetulit: quod plane locum habere non potest. Nam ὃς ἐφανερώθη vsui loquendi Graecorum repugnat. De altera illa ὅ, cui praedicata verbi μυστήριον non conueniunt, ne attinet quidem dicere. Igitur solum θεὸς pro vero est habendum.

2. Tim. II, 26. lectio ἀναλήψωσιν, quam Codici Clar. debemus, pro ἀνανήψωσιν silentio praetermittitur.

Ebr.

Ebr. I, 12. lectioni ἐλίξεις pro ἀλάξης locus in textu relinquitur; recte. Cap. VIII, 11. πολίτην pro πλησίον, et cap. IX, 1. πρώτη σκηνή pro πρώτη Griesbachius ex noſtra ſententia male in textum recepit.

1 Ioann. V, 8. totus locus, antiquiſſimorum graecorum Codicum auctoritate, omittitur. De quo loco ſi quis plura cognoſcere velit, notam adiectam, quae Cl. Griesbachi defenſionem continet contra eos, qui ſecus ſentiant, legat.

Haec iam de praeſtantiſſimo et vtiliſſimo Cl. Griesbachi Opere in vniuerſum ſufficiant. Nam omnia et ſingula, quibus a noſtris vulgaribus editionibus differt haec noua, quae ſane multis modis differt, commemorare, haud dubie nemo a nobis exſpectarit. Quae igitur ſunt reliqua, data opera potius, quam incuria, omiſimus.

NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipſiæ

Calendis Decembris Anno MDCCLXXIV.

NOUVEAUX MEMOIRES DE L'ACADEMIE Royale des Sciences et belles lettres, Années 1770, 1771, *et* 1772 *avec l'Hiſtoire pour les mêmes années. TOME I.* 1772, *TOME II.* 1773. *TOME III.* 1774.

à Berlin, chez Chrétien Fréderic Voſſ, in 4.

Tam arctum eſt, quo artes inter ſe cohaerent, vinculum, vt ex interiore ſcientiae humanae ſacrario regia quaſi via pateat ad Muſas venuſtiores. Naturam ſcrutamur; arcanas quibus fit, vt innumerae appareant in mundo phyſico viciſſitudines, rerum creatarum vires euoluimus; Euclideo denique artificio, omnium fere, quae in ſenſus incurrunt, menſuras, pondera et numeros inueſtigare ſolemus. Quibus philoſophorum laboribus fieri non poſſe, quin iis quoque qui Poëſin, qui Muſicam, qui pingendi denique et fingendi artes tractant, noua praebeatur explicandi ingenii occaſio, nemo eſt, qui non videat. Haec argumenta ſi

ponderare quis velit, facile, vt opinor, perſpiciet laude ſua non defraudandos eſſe doctos homines, qui vnitis, vt aiunt, viribus in eo elaborare ſolent, vt tum ſolidioris doctrinae limites proferantur, tum artes elegantiores nouis augeantur incrementis. Quem in cenſum, quum eorum etiam veniant labores eruditorum, quibus commentarios Academiae Regiae Berolinenſis debemus, pleniorem quandam horum voluminum cum lectoribus noſtris notitiam communicabimus.

Ab anno inde 1744 quo Academia Berolinenſis, mutata priſtinae ſocietatis ſcientiarum et artium formula, in quatuor claſſes, Phyſicam puta, Mathematicam, Philoſophicam et Philologicam diſtribui coepit, viginti et quinque iam in lucem prodierunt commentariorum volumina, quibus magna *Lieberkuehni*, *Perill. Moreau de Maupertuis*, *Euleri* vtriusque aliorumque nomina, quorum ſcriptis exornata ſunt, ſatis amplam conciliarunt ſplendorem. Ne autem haec tot eruditorum opera in nimiam excreſcerent molem, commodum Academiae viſum eſt ab anno 1770 nouam auſpicari commentariorum ſuorum ſeriem. In quibus talis ordo obſeruatur, vt primo loco ea recenſeantur, quae ad hiſtoriam Academiae quouis anno ſpectare videntur, deinde vero ipſa quatuor, de quibus diximus, claſſium ſcripta ſequantur. Quod vero ad hiſtoriam Academiae attinet, eam non modo nudam factorum enarrationem, ſed multas ex omni ſcientiae genere obſeruationes quin integras paſſim diſſertationes complecti, ſciendum eſt. Cuius rei teſtimonium, potiora eorum capita, quae ad partem hiſtoricam in tribus his voluminibus referuntur, recenſendo, age, proferamus in medium.

Quum

Quum iam anno 1752 publici iuris factus sit liber, in quo rerum in Academia gestarum continetur enarratio, commentariorum quos iam manu versamus *Tomo primo* breuior tantummodo ob oculos nobis ponitur historiae academiae conspectus (pag. 5—28); in quo, singulorum mentio fit sodalium tam ordinariorum quam exterorum, eorumque quos honorarios vocant, tum vero etiam omnes, quas additis praemiis Academia proposuit, quaestiones, eiusdem que conuentus publici anno 1770 habiti recensentur. Sequitur obseruationum; lucubationum machinarum, quas auctores cum Academia communicarunt recensus. Quas inter primae occurrunt litterae *Viri perill. de Nort* Regis Christianissimi olim excubiarum praefecti, ad Regem Bonissiae et Academiam datae, quibus in Insula sancti Dominici, in qua commoratur auctor, d. 18 Octobris anno 1769. mulam edidisse partum his verbis significat: „On m'amena hier une mule qui paroissoit malade; — — „J'examinai cette bête; elle avoit le ventre tendu; un boyau „lui sortoit par la matrice. J'envoyai chercher un Marê„chal — — un instant après, mes Négres m'apprirent que „cette mule avoit mis bas un petit mulet. — — Le pe„tit mulet, s'il peut porter ce nom est sorti en vie du ven„tre de la mule, bien conformé dans tous les points, d'un „poil noir extraordinairement, les oreilles fort longues, „mulet enfin, pour les pieds, toute la tournure; il a vêcu „quelque instans." Has litteras excipit obseruatio *Exp. Batigne*, M. D. Berolinensis, qui rusticum quendam in dioecesi Tholosana Salamandras aquaticas numero LXXX. euomuisse testatur (p. 40—42): Sequitur iudicium de scripto quodam PERILL. DE CATT. in quo vera philosophiae practicae idea euoluitur (p. 43—44). Astronomiae etiam amantes in hac parte historica obseruationes non spernendas, vtpote quae ad elementa orbitarum spectant cometis anni 1769 et 1770 assignandarum, inuenient (p. 45—46). Neque mi-

nus qui litteris elegantioribus fauent, delectabuntur iis quae ex illustris nuper antiquarii *Quinti Icilii* dissertatione de vera annos inter Romanos et Iulianos relatione (p. 47—51), et ex V. C. *Formey* meditatione de concinnanda Encyclopaedia (p 51—56.) afferuntur. Quod enim ad laudatam dissertationem attinet, auctor in comparandis Romanorum annis, cum iis quos Iulius Caesar in melius reformauit, Varronianam, quam vocant, Romae conditae epocham, non eam sequitur, quam Marmora Capitolina, vno anno antiquiorem suppeditant, atque his ita dispositis quatuor belli ciuilis annos priores, quibus secundum Varronem, anni veteris reformatio praecedit, ad anni Iuliani formulam atque calculum reuocare conatur. Hactenus Quintus Icilius. Subiunguntur denique parti historicae Tomi primi commentariorum excerpta ex *V. C. Toussaint* scripto *de Diariis et nouis litterariis* (sur les Iournaux littéraires), et ex dissertatione *Exp. Bilgueri, Med. et Phil. D. et exercitus Borussici Proto-Chirurgi*, de *Spasmo Cynico*; cuius haec sunt symptomata, vt labia superiora attollantur, dentes comprimantur, et superueniens tandem delirium mortem aegroto afferat. (p 56—67.) Agmen eorum quae in hac sectione leguntur claudit *Perill. L. B. de Bielfeld, S. R. Mai. Boruss.* dum viueret, *a consiliis sanctioribus, et Regiae Academiae membri honorarii*, elogium, in quo praecipua, quae ad vitam huius eruditi spectant, capita recensentur; et inter ea breuius etiam de scriptis beati auctoris iudicium affertur, quod, quum ita comparatum sit, vt nullo plane partium studio adductum laudatissimum *Formeyum*, quem huius elogii auctorem nouimus, scripsisse appareat, integrum fere huc transscribemus: „C'est ici le lieu de parler de ses productions. Si elles ne „sont pas de la premiere classe, on ne peut leur contester, „au moins à la plupart d'entr'elles, un rang plus ou moins „honorable dans la seconde. Il avoit fait son coup d'essai

„par

„par une Traduction; c'eſt celle des *Conſidérations ſur les* „*cauſes de la grandeur et de la décadence des Romains*; elle fut „imprimée et bien accueillie. Il donna enſuite *les progrès* „*des Allemands dans les Belles lettres*, ouvrage intéreſſant, „mais qui n'eſt pourtant qu'esquiſſé et aſſez incorrect. Je „ſerois tenté de paſſer ſous ſilence *ſes Amuſemens dramatiques* „qui n'amaſerent jamais que lui. Mais ſes *Inſtitutions poli-* „*tiques* — — ſont un livre véritablement eſtimable. Il „n'y eſt pas créateur, mais il n'y eſt pas non plus ſimple com- „pilateur. Il a fait un bon choix; il y a mis un bon or- „dre; et ce qui eſt de lui ne dépare pas ce que des Auteurs „diſtingués peuvent lui avoir fourni. — — Ses *Lettres* „*familieres* furent un enfant de ſon loiſir; mais un enfant „gâté, et beaucoup trop familier. Ses *Traits d'Erudition* „*univerſelle* ne ſont que des traits; l'enſemble y manque: „les jeunes gens peuvent pourtant en tirer quelque parti. „Enfin il fit une feuille périodique en Allemand, intitulée „*l'Hermite*; elle ſ'eſt ſoutenue trois ans; c'eſt beaucoup „pour ce genre d'ouvrage, qui n'a pas la vie longue pour „peu qu'il ſoit foible." His ita disputatis ad ea nos conuertimus quae in ſectione hiſtorica ſecundi horum commentariorum tomi habentur. Quo loco praeter conuentuum Academiae publicorum, praemiorumque ab Academia in annum 1773. propoſitorum (p 5—9.) recenſionem, ii, qui ſequuntur, articuli occurrunt. I. *Phyſique expérimentale* (pag 10.) Obſeruationem hic legimus Chymicam V. C. *Margraf* dignam omnino quae notetur. Agitur nimirum de mixtione quadam metallica huius indolis vt in aqua feruida diſſoluatur, quam ex Bismutho Stanno et Plumbo conſtare vir celeberrimus tradit ſimul vero vberiorem totius compoſitionis deſcriptionem pollicetur. II. *Hiſtoire Naturelle.* De terra ſatis nota, quae *umbrae* nomine venit, alias vero etiam *Terra Colonienſis* dicitur, *Perill.* L. B. *de Hüpſch*

eam non esse nisi lignum fossile succo quodam bituminoso refertum, obseruat. (p. 11—12.). III. *Méchanique.* Mentio fit nouae cuiusdam machinae hydrotechnicae, ad intrudendas fublicas comparatae (p. 12—13.). IV. *Astronomie.* Academiae iudicium de inclyto Ill. *Bernoulli* libro: *Recueil pour les Astronomes* (*à Berlin* 1771. 8.) eiusdemque laudatissimi viri: „*Lettres Astronomiques où l on donne une idée de l'état actuel de l'Astronomie pratique dans plusieurs villes de l'Europe* (*à Berlin* 1771. 8.) affertur (p. 13—15.). V. *Métaphysique.* 1) *Réfutation de l'Athéisme.*" Breuior cum lectoribus notitia communicatur libri quem V. C. *de Castillon* in lucem prodire iussit: „Obseruations sur le Livre „intitulé: Systême de la nature (à Berlin 1771. 8.)" in quo pernicioſa eorum doctrina qui materiam ſua exiſtere natura, ſuaque vi moueri affirmant, DEVM vero adeſſe negant, ſolidis confutatur argumentis, ſimulque Ethicam Chriſtianam, doctrinae morali philoſophicae praeſtare oſtenditur. 2) *Sur l'origine du langage.* Exhibetur ſciagraphia egregiae diſſertationis de origine idiomatum, cuius auctorem V. C. *Herderum* Academia praemio affecit, et in qua refutatis, quae pro diuina linguarum origine afferre ſolent, argumentis, naturali ratione factum eſſe docetur vt homines ſicut aliis cogitationum ſuarum ſignis ita et verbis vti coeperint. 3) *Sur la langue uniuerſelle.* Indicatur Rev. *Georgii Kalmar* Clerici et Nobilis Hungari, conſilium cum Academia communicatum *de Lingua philoſophica* inuenienda atque concinnanda Grammatica uniuerſali, cuius ſyſtema ita adornare contendit auctor, vt parte prima omnes omnino regulae generales Grammaticae, etymologicae, ſyntacticae, poeticae, rhetoricae, arithmeticae; altera vero parte linguae vniuerſalis lexicon exhibeantur. Subiungitur vero Academiae iudicium his verbis: „*Il eſt à préſumer que jamais ce livre ne paroîtra, „et quand il paroîtroit, jamais perſonne n'employeroit cette lan-*

„*gue*

„gue." (pag. 15—22.). VI. *Beaux arts. Ill. Suizeri* liber, qui generalem artium theoriam continet, debitis ornatur laudibus (p. 22—23.). VII. *Arts.* Eximii pictoris *Beniamin Calau* labores laudantur, quibus cerae punicae seu eleodoricae (cuius mentionem iniecit *Plinius* in *Hist. Nat. Lib. XXXV. cap.* 9.) hactenus deperditae praeparationem assecutus est. De cuius cerae vsu ea quae sequuntur huc transcribere lubet: „*La matiere en quaestion est une cire pré-*„*parée artificiellement, qu'on coupe en petits morceaux, et* „*qu'on fait dissoudre dans l'eau. Après la dissolution, sans la-*„*quelle on ne sauroit en faire aucun usage, on peut y ojouter* „*toutes sortes d'huiles ou de gommes, y mêler les couleurs qu'on* „*juge à propos et peindre à son gré.*" Et missis interiectis: „*Est il quaestion d'employer cette cire sur des murailles ou des* „*statues de pierre, il faut que la chaux desmurs soit bien seche;* „*on y repasse de l'eau qu'on laisse un peu sécher; et ensuite on* „*l'enduit, ou simplement de cire dissoute, ou en y mêlant soit de* „*l'huile, soit quelque couleur. Quand le mur est bien sec on le* „*polit avec de la poussiere de marbre ou avec la terre dite d'At-*„*las, de Chemnitz; on en fait entrer dans le mur autant qu'il* „*est possible. et il prend alors l'apparence du plus beau marbre* „*poli. Si ensuite on recouvre encore une fois le mur de cire éléo-*„*dorique, qu'on y passe un vernis, et qu'on promene dessus un* „*charbon embrasé à la maniere des Doreurs; cela donne la vé-*„*ritable encaustique des Anciens.*" Eadem denique cera litteris etiam et tabulis aeneis exprimendis, Bibliopegis et fabris lignariis egregie inseruit. (p. 24—27.). VIII. *Histoire.* Comitis Galeatii Gualdi Priorati historiae belli a Gustavo Adolpho Suecorum Rege in Germania gesti versio Francica, cuius et nos ipsi vberiorem in Actis nostris (an. 1774. mens Mart. p. 97. et seqq.) dedimus recensionem, indicatur (p. 28—29. IX. Exhibetur Sciagraphia historiae Auctorum Classicorum, a V. C. *Thiebault*, delineata et inclytae

tae Academiae iudicio ſubmiſſa. Quam ad hiſtoriam concinnandam vir celeberrimus integram Academiam inuitat, tantae molis eſſe hunc laborem ratus, cui impares ſint vnius eruditi vires. Non ſolum enim Graecorum Latinorumque ſcriptorum, ſed eorum etiam qui recentiori aeuo in Italia, Francia, Britannia et Germania inclaruerunt notitiam in hoc opere ſuppeditari cupit, ita vt de cuiuscumque auctoris vita et moribus, ſcriptorum quae litteris mandauit fatis et editionibus, de doctrinis quae in his libris proponuntur, de ſcribendi genere, de commodis vel incommodis denique quae ex librorum ſingulorum lectione ad adolescentulos redundare poſſunt disputetur. Neque, quod ad nos attinet, negamus fore, vt hiſtoria auctorum claſſicorum hac methodo adornata, omnium omnino philologorum, tamquam opus ſuis abſolutum numeris, ferat calculos. Sequuntur elogia Sereniſſimi principis *Vilelmi Adolphi Brunouicenſium Ducis*, qui, dum viueret, membris Academiae honorariis annumeratus eſt, ſed nimis mature morbo epidemico correptus in caſtris Ruſſicis diem ſupremum obiit; *Viri Illuſtriſſimi Philippi Ioſephi Pandin des Iarriges Regni Boruſſici ſupremi Cancellarii*, qui ad annum vsque 1746. Secretarii Academiae munere defunctus, deinceps vero in membrorum honorariorum numerum cooptatus eſt; denique *Perill. Iohannis Baptiſtae de Boyer Marchionis d'Argens, Auguſtiſſimi Regis Boruſſorum Cubicularii, et in regia Academia Claſſis litterarum elegantiorum directoris*; quem permultis ciarum ſcriptis aetas noſtra ſatis nouit; et cuius iudolem his verbis deſcribit laudatiſſimus *Formey*: „Il été bon époux, bon ami, bon „maitre; tout ce qui l'environnoit, éprouvoit les effets „de ſa tendre affection. — — La plume à la main il „étoit plus rédoutable, extrêmement ſenſible aux critiques „injuſtes ou malhonnêtes, il fondoit avec impétuoſité ſur „ſes adverſaires, et ne lâchoit pas priſe qu'il ne les eut cri-

„blés

„blés des coups.“ Reſtat, vt de iis etiam breuiter exponamus, quae in parte hiſtorica tertii commentariorum noſtrorum voluminis habentur. Enumerationi conuentuum Academiae publicorum (p. 5—19.) inſerta legitur integra auctoris, qui regio coruſcat diademate, diſſertatio, *de commodis quae respublica ex eruditionis et artium quocunque genere percipere ſolet.* (p. 9—18.). Quo in ſcripto eorum politicorum egregie confutatur ſententia, qui populo ſtupido et ab omnibus artibus alieno facilius imperari poſſe quam ſubditis cognitionibus quibusdam exornatis ſibi aliisque perſuadere conantur. (p. 11.) Sequitur praemiorum ab Academia in annum 1774. propoſitorum recenſio (p. 19—24.) quam varii argumenti articuli excipiunt. I. *Hiſtoire Naturelle.* Exhibetur hoc loco elegans Ill. *Bernouilli* diſſertatio, qua tum ſuas tum vero etiam aliorum eruditorum praecipue autem V. C. *Pallas* obſeruationes, quibus monogeneſia phalaenae cuiusdam, quae ex *larua abietum* naſcitur, ſeu facultas feminarum huius ſpeciei ſine coitu cum maribus oua excludendi foecunda ſatis confirmatur (p. 24—35.). II. *Calcul.* Ex litteris a *Leonhardo Eulero* ad Ill. *Bernouilli* datis methodus determinandi diuiſores numerorum huius formulae: $10p + 1$, cuius tamen deſideratur demonſtratio, affertur. Ponamus $2p + 1$ eſſe numerum primum $= 4n + 1$; quo poſito, ſi inter diuiſores numerorum, n, $n - 2$ et $n - 6$, inueniantur aut duo numeri 2 et 5 aut nullus eorum, formula, $10p - 1$; ſi vero inter eosdem alter tantummodo numerorum 2 vel 5 reperiatur, formula $10p + 1$ diuidi per numerum $2p + 1$ poterit. Poſito autem numero $2p + 1 = 4n - 1$, quoties inter diuiſores numerorum n, $n + 2$, et $n + 6$ occurrunt aut vtrique numeri 2 et 5 aut nullus eorum, formula $10p - 1$; ſi vero inter dictos diuiſores

alter tantummodo ex laudatis numeris inueniatur, formula $10p + 1$ per numerum $2p + 1$ diuidi poterit (p. 35—36). III. *Métaphyſique.* Egregii philoſophi V. C. *Cochii* in Academicorum numerum nuper cooptati obſeruationes quaedam de philoſophia praeſertim Leibniciana referuntur, (p. 36—41.). IV. *Nauigation.* Admiranda *Ill. de Bernieres, Operibus hydrotechmicis in regno Franciae praefecti,* inuentio recenſetur, qua hoc obtinetur, vt nauis quantumuis onuſta, *imo* etiam pluribus in locis perforata nihilo tamen minus non ſubmergatur (p. 41—43.). V. *Médecine Expérimentale.* Integra hoc loco inſerta legitur Exp. *Gallandat*, apud Vliſſingenſes medici, diſſertatio: „*Sur la méthode ſinguliere de „guérir pluſieurs maladies par l'Emphyſeme artificiel*; " digna omnino, quae ab iis legatur qui artem medicam tractant. Experientia enim doctiſſimum auctorem docuit facta pedum aegroti inciſione, quae ad telam vsque cellulosam penetret, immiſſoque per tubulum in eam aëre, ita vt inde emphyſema quoddam artificiale oriatur, marasmo, hypochondriae, rheumatismo ſimilibusque morbis optumam afferri poſſe medelam (p. 43—53.). Sequitur tandem elogium viri dum viueret ſumme reuerendi *Antonii Achard*, apud Franco-Gallos, qui Berolini domicilium fixerunt, Concionatoris longe meritiſſimi, et Academiae regiae ſcientiarum membri ordinarii, qui tantam coluit modeſtiam, vt licet repetitis vicibus ab eruditis inuitatus, numquam ad diuulganda, quae concinnauit. ſcripta philoſophica adduci potuerit. (p. 58—68).

Haec de hiſtoricis trium horum voluminum ſectionibus ſufficiant. Ad ipſa iam Academicorum ſcripta progredimur, inter quae primae occurrunt diſſertationes phyſicae varii argumenti Atque vt a *tomo primo* ordiamur in eo ſequentes leguntur lucubrationes. I. Obſeruatio Ill. *Marggraf*

Claſ-

Claſſis Philoſophiae experientalis directoris ſuper *teſtitudinis aquarum dulcium* quae a rerum naturalium ſtudioſis etiam *orbicularis* dicitur. Nutriuit ſcilicet vir doctiſſimus duos huius generis teſtudines, quarum coitum et viuendi rationem accurate obſeruauit, atque hoc loco fuſius refert. Subiungit denique egregiam obſeruationem teleologicam quam exſcribere lubet: „*La lenteur de l'accroiſſement de cet animal* „(de teſtudine loquitur auctor) *ſemble avoir été ainſi réglée* „*par la Nature afin qu'il ne cauſe pas de trop grands dégâts* „*dans les étangs et autres eaux quelque fois à moitié taries où* „*il ſe trouve, et dont il détruiroit tout le poiſſon comme il le fait* „*en partie.*“ (p. 3—7). II. Exp. *Gleditſch* M. D. Relatio ſuccincta de *ſale alcalino minerali Pannonico*, quod ex terra in Regno Hungariae obuia comparatur. En tibi verba laudatiſſimi auctoris, quae praecipue huc faciunt: „*On rencontre* „*cette terre utile en divers endroits du diſtrict de Debrezin; et* „*il y a des ſaiſons on le ſel ſe forme de lui même au deſſus.*„ „*Presque tous les ans on découvre de nouvelles places qui con-* „*tiennent ces matieres, c'eſt à dire une certaine quantité* „*de terre graſſe abondamment impregnée du ſel. Les* „*villages où cette terre ſe récueille principalement ſont Berezke,* „*Sziget, Vamos et Dirts.* (pag. 8—18.). III. B. *Meckeli* diſſertatio Anatomico phyſiologica *de praeparatione liquidorum in corpore humano ſecretariorum per reſorptionem.* Qua in diſſertatione elegantiſſima, eae potiſſimum experientiae notari merentur, quibus vir eximius anaſtomoſin ductuum, qui in mammillis occurrunt, lactiferorum cum venis ſanguiferis, eorundemque per minutiſſimos ramos inter ſe ipſos coniunctionem confirmat. (p. 27—30.). Neque minori digna ſunt attentione, quae de reſorptione ſeminis per venas quam per vaſa lymphatica fieri non poſſe contendit auctor, dicuntur (p. 42—45.); Obſeruationes denique, quibus partem bilis aquoſam a ductibus lymphaticis et a ramis venae cauae reſorberi eum in finem docetur, vt bilis ad inſtam

prouehatur perfectionem, et ſpiſſitudinem, nobis omnino perplacuerunt. (p. 45—48.). IV. Ill. *Lamberti* diſſertatio *de cono truncato ad lumina applicando*, quo obtineri queat vt lux fortior et aequalior ad libros, chartas, aliaque obiecta perferatur; quo loco huiusmodi coni truncati ope luminis claritatem ita augeri poſſe docetur, vt in diſtantia 40 vel 45 pedum litterae typis expreſſae diſtincta viſione percipiantur. (p. 51—57.). V. *Eiusdem* viri celeberrimi obſeruationes *de atramento et papyro*, in quibus ratio, qua fiat, vt litterae atramento pictae colorem frequentius mutent, inueſtigatur; vltimo tandem loco optuma atramentum praeparandi methodus hisce verbis ſuppeditatur: „D'abord il „faut faire une ſolution ſaturée de noix de galle. Pour cet „effet il faut les pulvériſer dans un mortier de fer, car les „particules ferrugineuſes, qui ſe détacheront du mortier n'y feront point de mal. La poudre doit être auſſi fine qu'il „eſt poſſible. On peut encore, au lieu de piler les noix de „galle, les limer, et ſe ſervir de la limaille. Enſuite on y „verſera de l'eau à une hauteur environ triple ou quadru„ple. On pourra, ſi l'on veut, laiſſer cette infuſion expo„ſée au ſoleil, ou dans une chaleur plus que tempérée, afin „d'amollir les noix de galle. — — Cette ſolution étant „faite on fera une ſolution complette de vitriol de fer. „Cette ſolution ſera d'une ſixieme partie ſpecifique„ment plus péſante que l'eau douce. Il ſera bon „de la filtrer, parce qu'ordinairement il ſ'y trouve un ſédi„ment de particules terreſtres, de rouille de fer, et d'au„tres particules étrangeres. Cette ſolution ſe verſera dans „celle des noix de galle, pour lui donner la noirceur que „l'encre doit avoir." (p. 58—67.) VI. Phaenomena in piſce electrico (vulgo *der Zitteraal*, *l'anguille tremblante*) obſeruata, quae cum Academia V. C. *Schilling* communicauit,

uit, quaeque eo potiſſimum redeunt, vt vim quandam magneticam piſci, de quo ſermo eſt, ineſſe extra omnem ponatur dubitationis aleam. (p. 68—74.). VII. Obſeruationes meteorologicae anno 1770 ab *Ill. Beguelin* Berolini factae trinis per diem vicibus hora nimirum ſeptima ante meridiem, horis vero ſecunda et decima poſt meridiem; quibus additur prorſus noua trium iridum obſeruatio, quarum media cum reliquis duabus haud concentrica, maioris circuli pars eſſe videbatur. (p. 75—94.).

In *Tomo commentariorum altero*, ſcriptorum claſſis phyſicae haec eſt ratio, I. *Deſcriptio coloris rubri cuiusdam qui picturae egregie inſeruit*, et cuius confectionem hactenus incognitam Ill. *Marggrafius* ex aequalibus *rubiae* et *aluminis Romani partibus* in aqua deſtillata igni expoſita diſſoluendis, deinde vero per ſolutionis ſalis tartari admodum limpidae infuſionem praecipitandis, indicat. De vſu iſtius coloris autem ita diſputat: „C'eſt en prenant comme l'on l'a dit „parties égales de garance et d'alun qu'on obtient la couleur „déſirée: mais ſi l'on change les proportions dans la prépa„ration cela donne toutes ſortes de nuances de la même cou„leur. Deux parties de garance et une partie d'alun don„ne une couleur fort foncée. J'ai pris encore $1\frac{1}{2}$ partie de „garance et une partie d'alun, et les ayant traitées de la ma„niere ſusdite, le produit a eté fort beau mais plus clair. „J'ai auſſi tiré une couleur agréable d'une partie de garance „avec deux parties d'alun mais encore plus claire. Une „partie de garance et quatre parties d'alun font un très beau „rouge couleur de roſe.“ Imprimis vero notandum eſt, vt color hic obtineatur 1) alumen ſeparatim in aqua deſtillata feruida diſſoluendum eſſe, quo facto demum in hac ſolutionem rubia iminitti debet 2) praecipitatum cuius mentionem iniecimus puluerem aqua deſtillata admodum pura et feruida

esse edulcorandum, vsque dum aqua per filtrum defluens nullas secum ferat particulas salis. (p. 3—7.). II. *Ill. Beguelin* disquisitio *de ratione qua euenit, vt nigri coloris obiecta quandoque rubra oculis nostris appareant.* Quam visionis illusionem auctor huius dissertationis in rebus physicis versatissimus, locum inuenire ostendit, quoties radii solis per palpebras transeuntes coloris rubri sensum in retina excitant, vtpote quem colorem percipimus radiis per quaecunque corpora tenuiora et transparentia ad oculos perlatis. His enim ita dispositis si oculis maximam partem clausis et ad solem conuersis exponatur obiectum album, in quo nigrae quaedam figurae conspiciantur, fieri non poterit, quin albae lucis sensus vtpote fortior oculos feriat, nigrae autem figurae quae paucos emittunt radios, rubro colore tinctae appareant (p. 8—18.). III. *Exp. Gleditsch* tractatus *in quo historia naturalis muscorum adumbratur.* Non eam, qua res ipsa digna est, in muscorum considerationem hactenus impenderunt eruditi, operam, ita vt, si quis de natura muſci interrogatus respondeat eum esse plantam cryptogamiam capitulo puluere repleto et calyptra, quam vocant, ornatam, omnem fere notitiam huius vegetabilis suppeditasse videatur. Auctor autem huius tractatus feliciori auspicio hunc locum fusius illustrauit. In sola Germania vltra 142 muscorum species satis iam cognitas, vltra 40 vero nondum satis notas inueniri docet (p. 20.) peculiarem etiam obseruationem refert, secundum quam muſci per plures licet annos in herbariis conditi, aquae frigidae immissi post spatium 7, 8, 11, 16, vel 30 horarum, vel, si lente omnia procedant post 4 vel 5 dierum interuallum reuiuiscunt, atque ita magnam referunt *Anastaticae hierichunticae* (Linn. *Sp. Plant.* 2. 895.) quam vulgo *Rosam hierichunteam* appellant, similitudinem. (p. 23.). Accuratius etiam de muscorum facultate, certas plantarum species, quarum semina aut radices casu quando-

que

que fortuito in muſcum inſinuantur nutriendi, easdemque ad ſuam euehendi perfectionem (p. 33. ſeqq.), ad calcem vsque huius diſſertationis disputatur. IV. *Ill. Lamberti* meditatio *de optima ratione obſeruationibus meteorologicis maiorem conciliandi vtilitatis et certitudinis gradum*, ita, vt tandem tempeſtatum etiam periodi et viciſſitudines determinari atque praedici poſſint. Quem in finem terrae ſuperficiem in viginti diſtribuit triangulos aequales, et in centro cuiusuis trianguli, tum vero etiam in punctis concurſuum duodecim, obſeruationes fieri cupit, ita vt in vniuerſum 32 adſint obſeruatores. Qua demum ratione maiori quadam luce theoria de meteoris deque tempeſtatum viciſſitudinibus, quae ex vna prouincia per vniuerſam terram propagantur, colluſtrari certe poterit (p. 60—63.). V. *Eiusdem* laudatiſſimi viri *obſeruationes ſuper vi Lunae quam in diminuenda atmoſphaerae grauitate exercet.* Quo loco ex V. C. *Toaldo* Profeſſoris Patauini, opere phyſico cui titulus: *Saggio meteorologico* refertur per ſatis longam obſeruationum a *Marchione Poleni* factarum ſeriem determinatum eſſe: 1) mediam Mercurii in Barometris altitudinem, qualis eſt tempore Lunae perigaeae $\frac{x}{4}$ linea ſuperare eam quae tempore Lunae apogaeae obſeruatur 2) mediam Mercurii altitudinem Luna in Syzigiis conſtituta obſeruatam $\frac{1}{7}$ linea minorem eſſe ea, quam, dum Luna in quadraturis conſpicitur, deprehendimus. Votum denique Lambertus ſubiungit dignum omnino quod huc transferamus: *Il ſeroit à ſouhaiter qu'on eut une aſſez longue ſuite d'obſervations faites entre les Tropiques ou ſous la Ligne car le baromètre ne variant que fort peu dans ces contrées, on auroit beaucoup moins de peine à démêler ce qui eſt dû aux différens periodes de la Lune, et il faudroit beaucoup moins d'obſervations pour déterminer les hauteurs moyennes, dont je viens de parler.* (p. 66—73.). VI. Obſeruationes meteorologicae anno 1771. Berolini ab *Ill. Beguelin* factae, vbi phaenomeni cuius-

iusdam enarratio, zonae nimirum coloris ignei in caelo visae, descriptio, nouum suppeditare nobis potest argumentum multa esse in rerum natura, quae et hactenus ignorentur, et, si appareant, explicari tamen non possint. (p. 74—64.) VII. *Coniectura de vera traditionis, secundum quam nonnulli homines a muribus deuorati laudantur, origine*, auctore V. C. *de Francheville*, qui huius generis fabulas ex mera vocabulorum *muris* et *muri* confusione ortum traxisse contendit. (p. 95—99). VIII. et IX. Exp. *Gerhard*, M. D. *Obseruationes Physico-mineralogicae de montibus Silesiae*. In quibus primo loco Montes Bohemicos, Morauicos et Hungaricos seu Polonicos accurate distinguit qui omnes in Silesiam protenduntur; deinde vero vberiorem horum montium, tum quod ad eorum situm, tum vero etiam quod ad corpora fossilia in iisdem inueniri solita attinet, notitiam cum lectoribus suis communicat, quae grata certe erit Mineralogiae studiosis; praecipue, quum ex hac relatione discamus, contra generalem, quam experientia dictauit, regulam montes etiam ex Quartzo admodum duro admixta Mica constantes, quales sunt multi in Silesia, varii generis mineralia recondita tenere posse. (p. 100—122.).

Quae vero de reliquis Academicorum scriptis commemoranda essent proxime L. B. ne iam nimis amplus, hic euadat articulus, a nobis expecta.

SA-

SALOMONIS GLASSII PHILOLOGIA SACRA his temporibus accommodata a Dr. IO. AVG. DATHIO Prof. linguae hebr. ord. Tomus I. Grammatica et Rhetorica facra.

Lipſiae ſumtibus Weigandianis 1776. 8vo. maj.

Quod multis aliis libris accidere ſolet, vt ſenſim in contemtum veniant, ac obliuioni tradantur, vitaeque humanae rarius excedant fines: id quominus accideret Philologiae ſacrae S Glaſſii, cauiſſe videntur ii, qui per centum ac quinquaginta fere annos in explicandis litteris ſacris, ac vniuerſa doctrina Theologica cum docenda, tum diſcenda, huius viri opera vterentur, atque Philologiam illius et praeſtantiſſimam, et vtiliſſimam iudicarent. At quum ab eo inde, quo Glaſſius viueret, tempore, hebraicae ac graecae linguae ſtudia magis excolerentur, leges ac praecepta interpretandi ſubtilius exprimerentur, nec deeſſent, quibus vetera ſorderent, plusque piis maioribus videre velle viderentur: nouae huius libri editionis parandae laudandum conſilium ceperat *Io. Erneſtus Faber* linguarum Orientis in Acad. Ienenſi Profeſſor, quem vero hoc labore occupatum mors praematura hinc auocauit non ſuo, ſed litterarum haud leui damno. Quid vero Vir beatus ſpectarit, quidque praeſtare voluerit, quum *Philologiam Glaſſii his temporibus accommodatam* meliori ſane mente, quam qui ſacras litteras his temporibus accommodatas in lucem prodire iubent, polliceretur, nos aeque latet, ac S. R. *Dathium*, qui nihil ſe ex ſchedis Fabri vidiſſe profitetur, et ad quem huius libri noſtris temporibus accommodandi prouincia delata eſt, quod eius doctrina, et in hoc literarum genere accurata ſcientia et librario laudata, et

peritis satis esset cognita atque perspecta. Is igitur in eo elaborauit, vt primum Grammaticae sacrae nouam, et nostrae aetati aptam formam, vestemque indueret, atque cum breuitati, tum subtilitati magis studere voluisse videretur. Breuitatis causa tot modo exempla ascripsit, quot regulae illustrandae sufficerent, aliis modo citatis, nec non pias meditationes, inprimis vero obseruationes polemicas fere omnes omisit. Huic tamen breuitatis studio obesse videntur longiores Excursus in interpretandis locis difficilioribus, vt et crebra consuetudo rationis, qua Glassius in hoc illoue loco interpretando vsus est, refutandae, veraeque tum, quae visa est, sententiae dicendae. Ratione veteris Testamenti duces inprimis Schultensium, Schroederum, Michaelem S. R. Dathius se secutum profitetur; in explicandis vero locis N. T. opera se Gatackeri, Olearii, Vorstii, Krebsii, Baueri vsum se esse dicit, ita tamen, vt quae S. R. Ernestio interpretandi rationes probarentur, Dathio quoque prae ceteris placuisse facile appareat. Subtilitati vt consuleretur, multae regulae, quae non satis accurate scriptae viderentur, mutatae, aliisque deletis nouae substitutae sunt. Quum verendum videretur, ne stilo Glassii, dicta scripturae S. barbare omnia ad literam vertentis molles multorum ac tenerae aures offenderentur; huic quoque malo S. R. Dathius occurrere voluit, atque in his corrigendis, vt facile fatenti credimus, multum molestiae exhauriendum fuit. At quum innumera attentioni effugerint, emendationem alia non admiserint, nec in huius generis libro a peritis desideretur elegantia: si nulla plane stili puritatis, ac elegantiae habita esset ratio, melius consultum videretur famae beati Glassii, qui facile potuisset barbariei notam maculamque effugere, si necessarium putasset, Mosen et Prophetas bene latine loquentes facere. Ne vero in limine modo libri haerere videamur, et, quibus nouam hanc editionem videre nondum contigit,

hos, quae dotes, quaeque ornamenta acceſſerint, ignorare patiamur: praecipuas obſeruationes, atque emendationes S. R. Dathii breuiter commemorabimus, ita vt nonnunquam noſtram ſententiam, ſed ea, quae debetur doctrinae Viri cel. modeſtia interferamus. Quem ad Canonum VII. vsque fere nihil mutatum ac emendatum reperiatur: hoc ſeptimo Canone primum defenditur Glaſſius a reprehenſione Vorſtii Philol. S. part I. c. VIII. p. 236. *Abſtractum* et *Concretum* ſenſu philoſophico accipientis, cum Glaſſius nihil aliud, quam Subſtantiuum et Adiectiuum intellexerit, atque propterea exempli loco Gen. XLVI. 34. et Hagg. II, 8. recte laudarit, tum Hebraeos ſubſtantiua pro adiectiuis neceſſitate coactos, propter defectum adiectiuorum, vſurpaſſe, atque tum modo ſuperlatiui gradum indicaſſe, docetur, ſi aliud praeterea nomen additum, aut in plurali poſitum ſit. De vſu nominum Dei ad ſuperlatiuum indicandum S. R. Dathius recte monuit contextum demum determinare, vtrum nomen Dei ponatur ad ſummum vel maximum indicandum, an in propria ſignificatione adhibeatur, eodemque loco p. 47. obſeruat רֹאשׁ et רֹאשֶׁת adhiberi ad praecipuum vel nobiliſſimum indicandum: Exod. XXX. 23. Pſ. CXIX, 160. CXXXVII. 6. 1 Sam. II, 29. XV. 21. Ier. XLIX, 35. Canone XXIII. S. R. Dathius ex Schultenſio Inſtit. hebr. ling. p. 172. docet terminationem יִם_ poſſe etiam pluralis numeri eſſe in iis nominibus, quae a verbis tertiae He vel Aleph deriuentur. Vſus nominatiui abſoluti in nominibus, partim quando conſtructio hunc caſum requirit, partim ſi caſum obliquum deſiderat, quem praemiſſo nominatiuo abſoluto exprimunt per ſubiunctum pronomen, illuſtratur exemplis Verſionis Syriacae hunc hebraismum vſurpantis, et in iis locis, in quibus in textu graeco non reperitur e. c. Math. III, 4. Luc. XII. 16. Quum יָד *manus* in hebraeo pro quouis inſtrumento vſurpetur, ſaepius etiam prorſus pleona-

ſtice ponatur: huius rei exempla S. R. Dathius p. 173. ex Nouo quoque Teſtamento a Glaſſio omiſſa attulit. Haec de nomine, in quo capite, vt alia praetereamus, ſalua re longior Excurſus Glaſſii ad Habac. III, 2. deleri potuiſſet vt et capite ſequenti de pronomine locus Math. I, 35. praeſertim verba *nullos alios fuiſſe filios Mariae pie credimus. De Maria enim virgine, vt ſelectiſſimo organo ſanctiſſime ſentiendum.* In capite eo, quo de Pronomine agitur Canon III. qui de curioſa et minus neceſſaria articuli conſideratione errorum fonte agit, vel plane omitti, vel paucioribus verbis definiri noſtra quidem ex mente potuiſſe videtur: Canoni vero ſexto de pronomine demonſtratiuo datiui caſus maior conciliatur perſpicuitas, dum ſic exprimitur: Affixa pronomina nominibus et verbis intercedente particula ל addita ſaepe quidem redundant, non raro tamen id, quod in alicuius damnum vel commodum fit, ſignificant. Ex locis tamen eo, quo Glaſſius, ordine laudatis non docetur, vbi ſit redundantia, aut vbi damnum vel commodum indicetur. Canone VIII. quo pronomina perſonalia ellipſin verbi ſubſtantiui inducere ſingulari cum elegantia dicuntur: quae et qualis ſit iſta elegantia haud videtur per ſe, nullo docente, apparere. Canones octauus et decimus tertius in vnum ſunt contracti, isque iam quidem occupat locum nonum his verbis: *Propronomine affixo primae et ſecundae et tertiae perſonae ſaepiſſime ponitur ipſum nomen ſeu ſubiectum orationis.* Iſta quidem ſufficiant de Pronomine: addamus pauca ex capite de Verbo.

Canone I de verbis ſimplicibus ſignificationem compoſitarum habentibus ſub verbo כתן de loco difficiliori Iſ. LIII, 9. cuius Glaſſius in Tractatu de nomine Canon II. nouam interpretationem dederat, fuſius ita agitur, vt primum interpretatio Glaſſii, vt dura et coacta, reiiciatur, eique

Digitized by Google

que tum explicatio Cappelli ſubſtituatur haec: *Deſtinatum quidem ei erat ſepulcrum cum impiis, ſed in morte ſua diuitibus ſimilis fuit.* Quae explicandi ratio quamuis videatur et genio linguae, et hiſtoriae conuenire: malumus tamen potius eorum partes ſequi, qui ſic interpretantur: *Deſtinatum quidem ei erat* (a Iudaeis) *cum impiis* (atque ſceleratis hominibus, quales erant latrones) *ſed tributum eſt ei ſepulcrum cum diuite,* (in horto diuitis) *quum mortem acerbiſſimam perpeteretur.* Ratio redditur in ſequentibus. Loca p. 182. laudata 1. Sam. XIIX, 8. Ieſ. XLII, 8. XLIIX, 11. Ier. XLII, 16. pertinent ad verbum נתן, ſed neſcimus quo caſu, ſub verbo אסר locum alienum occuparunt. Canones ſequentes ſecundus, tertius, quartus ad canonem vsque vigeſimum huc ex Glaſſio ita translati ſunt vt, quod mirandum fere, nil mutatum reperire poſſemus. Ad canonem XXII. referenda dicit S. R. Dathius loca, quae Deo culpam malae actionis tribuere videntur, eaque de conceſſione modo ac permiſſione Dei explicanda cenſet, quod non ſolum genio linguae hebraeorum, verba actiua metonymice vſurpantium de iis, qui alicuius facti patrandi facultatem, atque occaſionem non eriperent, ſed etiam analogiae totius Scripturae S. ad quam Glaſſius recte quoque prouocat, conuenire videtur. Canone XXIII. docetur verba actiua tertiae perſonae poſſe per ellipſin nominatiui איש *quisque* aut אנשי explicari, latine vero paſſiue vertenda eſſe: eſt vero vt nobis quidem videtur, in locis laudatis ellipſis participii eiusdem verbi.

His ſubiicitur Commentatio de numero et ſignificatione Coniugationum hebraicarum arctioribus quidem limitibus circumſcripta, nec tamen ita comparata vt quae ibi afferuntur, omnia certo fundamento niti videantur, verbi cauſa Piel *ſignificationem* habere *intenſiuam* vt alia taceamus, nec commemoremus, de conſenſu ſignificationis coniugationum Kal

et Piel nec non Hiphil et Piel nihil dici. Ratione verborum quae dicuntur, ex diuersis coniugationibus, modis, ac temporibus composita esse, S. R. Dathius recte atque egregie obseruat, nullam iis ineſſe vim praegnantem, sed illam commixtionem esse genio linguae Ebraicae conuenientem, similitudinem Ebreae et Syriacae linguae explicationem formarum mixtarum suppeditare planam et facilem, formas denique mixtas saepius scribarum errori potius, quam anomaliae linguae esse tribuendas, v. c. Pſ. VII, 6. יִרְדֹּף pro יִדֹּף. Inde haud neceſſarium his positis videbatur, haec et alia exempla commemorare, atque contortas explicationes Kimchii et Bertrami laudare. Respectu temporum Dathius praeeunte Ill. Michaelis ad Lowthum de S. poesi hebraeorum p. 285. hanc regulam certam et indubiam, vsuque perpetuo linguae confirmatam proposuit: *Praeteritum et Futurum hebraeorum non his temporibus signandis tantum destinata fuerunt, sed et alia tempora vel ex contexto sermone eruenda, vel ex praemissis particulis cognoscenda indicarunt.* Qua regula simul in vniuersum tollitur vsus Vau conuersiui, quod relationem ostendere potius asseritur, quam habeat hoc tempus ad tempus praecedens. Caput IV. *de participio* tam parum mutatum reperitur, vt etiam ea quae Keckermannus, Bertramus, Montanus atque magistri Iudaeorum de significatione Participiorum perobscure docuerunt, adhuc intacta legantur. Sub initium capitis V. *de Aduerbio* recte obseruatur particulas hebraeorum ex origine sua esse nomina, nominumque vim retinere 2 Sam. I, 9. Prou. X, 20. Prou. XIX, 2. quod Schultensium iam obseruasse in Commentario ad Prouerbia et Iobum narratur. Capiti VI. *de praepositione* adduntur ac praemittuntur quatuor regulae, quae constructionem praepositionum spectant scilicet *praepositiones separatas hebraeorum nomina esse in statu constructo posita, praemittere sibi solere alias vel separatas vel inseparabiles, particulas separatas,*

quae

quae abſolute poſitae aduerbia ſint, praepoſitionum vſum obtinere ſi conſtruantur cum alio nomine, aut praefixa habeant, praepoſitionem denique nominibus iungi intercedente particula alia, praeſertim ל *et* ב. Canone VII. ad locum Ion. I, 3. docetur Tarſchiſch eſſe Tarteſſum portum Hiſpaniae, vt probauerit Bochartus Geogr. ſac. c. 7. p. 165. et Michaelis in Spicilegio Geographiae p. 82. ſq. Canone IX, quo de Enallage praepoſitionis *is* pro *in* agitur laudatur quoque locus 1 Ioh. IV, 2. quicunque confitetur Chriſtum *in σαρκὶ ἐληλυθότα* h. e. *in carne*, quod nihil aliud eſt, quam humanam induiſſe naturam, ſed fruſtra ea repetuntur, quae Glaſſius de diſcrimine formularum *venire in carnem* et *venire in carne* diſſeruerat. Sed non eſt, quod de reliquis capitibus plura dicamus, praeſertim cum iam longiores fuerimus, quam pro conſilii noſtri ratione, atque extrema capita a Glaſſii capitibus parum differant, nonnullis modo ratione ſtili mutatis, paucisque obſeruationibus ex recentioribus Philologis v. c. de voce Selah, de baptismo Ioannis adiectis.

Supereſt vt ratione Rhetorices quoque, quae ſint editionis a S. R. Dathio curatae dotes praecipuae paucis oſtendamus. Neque huic parti defuit diligentia S. R. Dathii, ſed verſata eſt in addendo ea, quae vel alieno loco poſita vel plane omiſſa videbantur, atque in corrigendo, emendandoque quae minus ſubtiliter dicta, in illuſtrando denique, quae recentiorum Philologorum induſtria plus lucis atque perſpicuitatis accepiſſe videbantur. Exemplis nonnullis res erit clarior. Capite I. de metonymia cauſae docetur vocabulum רוח יהוה in locis, in quibus homines quaedam feciſſe leguntur, quae ab iis vix expectari poterant, notare vim et virtutem eximiam cum corporis tum animi. At neque aliud quid Glaſſius per dona Spiritus S. extraordinaria intelligi voluit, vt ex verbis eius patet, quam dotes atque virtutes praeci-

puas

puas *diuinitus* collatas. Cauit tamen etiam S. R. Dathius ne essent, qui hac obseruatione abuterentur addendo: *At enim vero non haec ita velim intelligi vt negem in quibusdam locis per* רוח אלהים *Spiritum S. intelligi. Tantum his locis in quibus sermo est de rebus ciuilibus illuminationem parum aptam esse arbitror, quod et exemplis et rationibus demonstrasse mihi videor.* Glassius notarat fidem pro fidei accedendae organo sumi, sed Dathius p 841. docet phrasin πίστιν παρέχειν rectius explicari ex vsu scriptorum graecorum, apud quos notet *fidem facere, confirmare.* De vi vocis מַשָּׂא quam Glassius visionem duram, molestam notare asseuerat, Dathius sic disputat, vt eam nihil aliud velle quam *dictum, pronunciatum* doceat. Capite V. de Ironia et Antiphrasi Dathius inter ea loca in quibus ironia falso latere putatur, refert etiam locum ex Ecclesiaste II, 9. quem Glassius ad veram Ironiam retulerat, docens Salomonem instruere iuuentutem de licito vsu bonorum huius vitae. Disputatur p. 968. de vi vocis חסך *transire* ad Es. XXXI, 5. ita vt ex Arabica lingua explicetur per *laxare, liberare* duce Vriemoet ad dicta classica V. T. p. 180. et metaphorice transferatur ad *laetitiam* secundum Schultensium ad Prouerbia XXVI, 7. Vsus verbi προγινώσκειν, quod Glassius ad praescientiam Dei refert, Rom. IX, 29. is esse docetur, vt nihil aliud significet quam *amare*, quod etiam Ernestium data occasione docuisse recordamur. Longior p. 1035. squ. reperitur disputatio de verbo בּרא, qua ostenditur, eam productionem, formationemque rei indicari, quae fiat ex materia iam existente atque metaphorice ad alia etiam eximia Dei opera transferri. Ad locum metaphoras ab angelis desumtas continentem retulerat etiam Glassius *Cherubos* Genes. III, 24. angelos intelligens flammantibus gladiis instructos: sed Dathius sequitur Ill. Michaelem in notis ad bibl. germ. tempestate, fulgure atque tonitru primos homines ab aditu Paradisi prohibitos existimantem

Lo-

Locus Es. VIII, 20 per שחר auroram Glassius cum aliis interpretibus intelligit *gratiam Dei*; sed quia in textu est לו non להם, hanc difficultatem iam Glassius vidit, eamque hac ratione tolli putat Dathius, si cum Vriemoet hanc vocem ex Arabica lingua, per *incantationem, fascinum* interpreteris hoc sensu: *an non loquentur secundum hoc verbum, in quo nullum est fascinum.* Quum S. R. Dathius de parabolae ratione et vsu locum proprium dicendi in Rhetorica esse existimaret, de hoc cap. XXI, egit ita, vt primum nomen parabolae explicaret, dein vsum eius ad docendum, nec non ad reprehendendum, aut erroris peccatique conuincendum, esse diceret; tum virtutes et proprietates illius, duce Lowtho de Poesi sacra, enumeraret, denique exempla illius e Veteri Testamento commemoraret: quae omnia sacrarum litterarum studiosos legisse non poenitebit.

Ex his igitur satis superque, vt nobis quidem persuasum est, patebit, non contemnendam esse operam atque diligentiam S. R Dathii, in hac priori parte Philologiae Sacrae cum emendanda, tum illustranda, conspicuam; etsi quod in rebus humanis, praesertim Critices studio, fieri solet, nonnulla supersint, quae attentioni Viri doctissimi effugisse videantur, quaeque nouitatis praecipue studiosis Criticis ac interpretibus vituperanda putentur. Est enim Philologia sacra Glassii ex eo genere librorum, quibus lectorum singuli quaedam modo addenda, modo detrahenda iudicant, cum quiuis suum habeat sensum, eoque abundet, nec desint, qui sibi in explicanda Scriptura sacra plus libertatis vindicent, quam in vllo alio libro humano.

SOLVTIONES QVAESTIONVM QVARVMDAM Chronologicarum, quae feſtum Paſcha Iudaeorum concernunt, continuatae, Auctore GOTTHILF CHRISTIANO RECCARD, Th. D. et P. P. O. Regiomontano.

Nuper regulas generales, quarum ope primae phaſes lunae circa punctum aequinoctiale vernum, adeoque neomeniae Iudaeorum paſchales facili negotio poſſunt determinari, expoſuimus. Eiusmodi regulas nunc ad reliquos quoque caſus, ibidem praeliminariter indicatos, ope calculi aſtronomici, concinnabimus. Sequitur vero in diſtinctione horum caſuum, nuper incepta, ſecundum ſubdiuiſionis membrum, ſcilicet:

b) Si luna a coniunctione recens circa punctum aequinoctiale autumnale, et ſimul

aa) circa nodum vel aſcendentem, vel deſcendentem, verſatur:

aaa) celerrima apparitio nouae lunae contingit, quando luna a coniunctione recens circa perigaeum verſatur. Cum hoc ab iis, qui ea in diſquiſitione nupera explanauimus, conferre, ſimulque vel globum artificialem inſpicere, vel figuram mox deſcribendam delineare velint, facile intelligatur: ad ipſum calculum huius caſus ſtatim nos accingimus.

Sit igitur punctum aequinoctiale autumnale, cum noua luna in horizonte occidentali, ſol vero in ſigno virginis moran

rans

rans profunditatem 12 graduum ſub horizonte habeat. In triangulo ſphaerico rectangulo, cuius vnum latus eſt arcus viſionis, ſecundum arcus horizontis inter punctum veri occaſus, ſeu verticalem primarium et verticalem in quo ſol tunc moratur, interceptus, tertium arcus eclipticae inter punctum aequinoctiale et centrum ſolis interceptus: e latere primo 12 graduum, et angulo quem latus ſecundum cum tertio includit, aequali inclinationi ecliptioae ad horizontem, in hoc caſu aequalis eſt differentiae altitudinis aequatoris et obliquitatis eclipticae, i. e. ſub latitudine Hieroſolymitana 34° 40′ (nam altitudo aequatoris 58° 10′ — obliquitate eclipticae 23° 30′ = 34° 40′) quaeratur latus tertium, ſubtrahendo logarithmum ſinus 34° 40′ a logarithmo ſinus 12°. Reſiduum eſt logarithmus ſinus lateris quaeſiti, quod ſic reperitur 21° 27′. Sol igitur tunc 21° 27′ diſtat ab aequinoctio proximo, ideoque verſatur in 8° 33′ ♍.

Jam cum luna in hoc caſu in ipſo aequinoctio autumnali ſit conſtituta, arcus longitudinis, quem luna a coniunctione progrediens percurrere debuit, vt ſole 12 gr. profundo in horizonte conſpici potuerit, etiam eſt 21° 27′. Motus verus horarius lunae perigaeae eſt 38′ 12″. Solis horarius circa aequinoctium autumnale 2′ 27″, hinc motus horarius lunae a ſole 35′ 45″. Conſequenter luna a ſole progrediens poſt coniunctionem, 21° 27′ percurrit 36 horis. Tempus, quod ſol ab occaſu vsque ad profunditatem 12 gr. motu communi progrediens conſumit, eſt fere 57 min. quod nuper iam demonſtrauimus. Quantitate igitur hac conſtante a tempore ſupra inuento 36 h. ſubtracta, reſiduum eſt 35 hor. 3 min. Ex his praemiſſis concluditur

Regula VII. In ſphaera obliqua ſub latitudine boreali 31° 50′, ſi luna circa punctum aequinoctiale autumnale, et ſimul circa nodum verſatur: celerrima apparitio nouae lu-

nae contingit 36 horis poſt nouilunium, orgo numquam eodem die in quem nouilunium incidit Quando igitur nouilunium 11¼ horis, (ſubtracto ſcilicet die integro a numero 35 hor. 3. min. ſupra inuento, eoque tum ob parallaxin, tum ob celeritatem motus lunae interea paulli, per imminutam, aliquot minutis aucto,) ante occaſum proximum ſolis accidit: tunc die ſecundo poſt nouilunium prima lunae phaſis conſpicietur. Quando vero interuallum temporis inter nouilunium et occaſum proximum ſolis minus eſt 11¼ horis, tunc prima phaſis certe incidit in diem tertium poſt nouilunium.

bbb) Tardiſſima apparitio nouae lunae contingit, quando luna a coniunctione recens circa apogaeum verſatur. Manentibus enim hic reliquis omnibus, vti in caſu antecedente, motus verus horarius lunae eſt 29′ 28″, ergo horarius lunae a ſole 27′ 1″. Conſequenter luna apogaea arcum longitudinis ſupra inuentum 21° 27′ percurrit 47 horis 38 minutis. Quantitate conſtante 57 min. ab hoc numero detracta, reſiduum eſt 46 hor. 41 min. Hinc deriuatur

Regula VIII. In ſphaera obliqua ſub latitudine boreali 31° 50′, ſi luna circa punctum aequinoctiale autumnale, et ſimul circa nodum verſatur: tardiſſima apparitio nouae lunae contingit 47¾ horis poſt nouilunium, ergo numquam eodem die in quem nouilunium incidit. Quando igitur nouilunium 22¾ horis, (retracto ſcilicet die integro a 46¾ horis,) ante occaſum proximum ſolis accidit: tunc die ſecundo poſt nouilunium prima lunae phaſis conſpicietur. Quando vero interuallum temporis inter nouilunium et occaſum proximum ſolis minus eſt 22¾ horis, tunc prima phaſis certe incidit in diem tertium poſt nouilunium.

bb) Circa limitem borealem:

aaa)

aaa) celerrima apparitio nouae lunae contingit, quando luna a coniunctione recens simul circa perigaeum versatur. Vt regula ad hunc casum pertinens definiatur, quaeratur primo distantia solis ab aequinoctio, quae hic eadem est ac in casu antecedente, scilicet 21° 27″. Porro in triangulo sphaerico rectangulo, cuius vnum latus est latitudo lunae maxima 5° 18′, secundum arcus horizontis inter centrum lunae occidentis et punctum veri occasus, seu aequatorem et parallelum lunae interceptus, tertium arcus eclipticae inter punctum aequinoctiale et arcum latitudinis lunae interceptus: e dato latere primo, et angulo quem latus secundum cum tertio includit, aequali inclinationi ecliptica ad horizontem quae in hoc casu iterum est 34° 40″ quaeratur latus tertium addendo logarithmum contangentis 34° 40″ ad tangentem 5° 18′, Summa est logarithmus sinus lateris quaesiti, quod sic inuenitur 7° 42′. Jam haec quantitas 7° 42′ subtrahatur a distantia solis ab aequinoctio, scilicet 21° 27′. Residuum 13° 45′ determinat arcum longitudinis, quem luna a coniunctione progrediens percurrere debet, vt sole 12 gr. profundo, in horizonte conspici possit. Motus verus horarius lunae perigaeae est 38′ 12″, solis vero horarius circa aequinoctium autumnale 2′ 27″; hinc motus horarius lunae a sole 35′ 45″. Consequenter luna a sole progrediens post coniunctionem arcum longitudinis 13° 45′ percurrit 23 horis 4 minutis. Quantitate constante 57 min. subtracta, residuum est 22 hor. 7 min. Hinc

Regula IX. In sphaera obliqua sub latitudine boreali 31° 50′, si luna circa punctum aequinoctiale autumnale, et simul circa limitem borealem versatur, celerrima apparitio nouae lunae contingit 23 horis post nouilunium. Quando igitur nouilunium 22 horis ante occasum solis contigit, tunc eodem die, (loquimur iuxta morem Hebraeorum, qui diem

a veſpera praecedente ordiuntur,) prima lunae phaſis poterit conſpici. Quando vero interuallum temporis inter nouilunium et proximum occaſum ſolis minus eſt 22 horis, tunc prima phaſis certe incidit in diem proxime ſequentem.

bbb) Tardiſſima apparitio nouae lunae contingit, quando luna a coniunctione recens ſimul circa apogaeum verſatur. Cum enim motus horarius lunae apogaeae ſit 29′ 28″ et horarius lunae a ſole 27′ 1″; luna arcum longitudinis 13° 45′ percurrit 30 horis 32 minutis. Quantitate conſtante ſubtracta, reſiduum eſt 29 hor. 35 min. Hinc

Regula X. In ſphaera obliqua ſub latitudine boreali 31° 50′, ſi luna circa punctum aequinoctiale autumnale, et ſimul circa limitem borealem verſatur, tardiſſima apparitio nouae lunae contingit $30\frac{1}{2}$ horis poſt nouilunium, ergo numquam eodem die in quem nouilunium incidit. Quando igitur nouilunium $5\frac{1}{2}$ horis (retracto ſcilicet die integro a $29\frac{1}{2}$ horis) ante occaſum proximum ſolis accidit: tunc die ſecundo poſt nouilunium prima lunae phaſis conſpicietur. Quando vero interuallum temporis inter nouilunium et occaſum ſolis proximum minus eſt $5\frac{1}{2}$ horis, tunc prima phaſis certe incidit in diem tertium poſt nouilunium.

cc) Circa limitem auſtralem:

aaa) celerrima apparitio nouae lunae fit, quando luna a coniunctione recens circa perigaeum verſatur. Omnia hic manent vti in caſu nono, niſi quod triangulum ibidem deſcriptum, cuius vnum latus eſt maxima latitudo lunae, verſus meridiem ſitum ſit, quare quantitas ope huius trianguli inuenta ſcilicet 7° 42′ ad quantitatem 21° 27′ addenda eſt, vt innoteſcat arcus longitudinis, quem percurrere debet luna

luna verſus auſtrum diſtans, vt in horizonte conſpici poſſit, quando ſol profunditatem 22 graduum habet. Summa haec eſt 29° 9′. Atqui hunc arcum luna perigaea motu a ſole percurrit 48 horis 55 minutis. Quantitate conſtante 57′ ab hoc numero detracta, reſiduum eſt 47 hor. 58 min. Hinc

Regula XI. In ſphaera obliqua ſub latitudine boreali 31° 50′, ſi luna circa punctum aequinoctiale autumnale et ſimul circa limitem auſtralem verſatur: celerrima apparitio nouae lunae contingit 49 horis poſt nouilunium, ergo nec eodem die in quem nouilunium incidit, nec umquam die ſecundo poſt nouilunium, certe vero in diem tertium poſt nouilunium incidit.

bbb) Tardiſſima apparitio nouae lunae fit, quando luna a coniunctione recens circa apogaeum verſatur. Arcum enim longitudinis in caſu antecedente determinatum luna apogaea percurrit 64 horis 44 minutis, et ſubtracta quantitate conſtante 63 hor. 47 min. Hinc

Regula XII. In ſphaera obliqua ſub latitudine boreali 31° 50′, ſi luna circa punctum aequinoctiale autumnale et ſimul circa limitem auſtralem verſatur, tardiſſima apparitio nouae lunae contingit $64\frac{1}{2}$ horis poſt nouilunium, ergo numquam ante diem tertium poſt nouilunium. Quando ſcilicet nouilunium $15\frac{1}{2}$ horis (ſubtractis 48 horis ſeu diebus duobus integris a $63\frac{1}{2}$ horis) ante proximum occaſum ſolis contigit, tunc die tertio poſt nouilunium prima lunae phaſis conſpicietur. Quando vero interuallum temporis inter nouilunium et proximum occaſum ſolis minus eſt $15\frac{1}{2}$ horis, tunc prima phaſis certe incidit in diem quartum poſt nouilunium.

Ex his ſequitur, cum tardiſſimae apparitiones nouae lunae ſemper in autumnum incidant, (vide quae nuper diximus,) tar-

tardissimam omnium neomeniam Iudaeorum in diem quartum post nouilunium verum incidere, numquam vero longius (nisi ob causas accidentales) protrahi.

B) Si luna a coniunctione recens circa puncta solstitialia quidem, (cum hic perinde fere sit luna vel circa punctum solstitiale aestiuum, vel hybernum moretur,)

a) circa nodum vel ascendentem vel descendentem versatur:

aa) celerrima apparitio nouae lunae contingit, quando luna a coniunctione recens circa perigaeum versatur. Ne toties dicta inutiliter repetamus, calculum ipsum statim breuibus suppeditabimus.

Sit igitur punctum solstitiale vel aestiuum, vel hybernum, cum noua luna in horizonte occidentali, sol vero vel in signo Geminorum vel Sagittarii morans, profunditatem 12 graduum sub horizonte habeat. In triangulo sphaerico rectangulo, cuius vnum latus est arcus visionis, secundum arcus horizontis inter punctum eclipticae occidens et verticalem solis interceptus, tertium arcus eclipticae inter punctum solstitiale et centrum solis interceptus, e latere primo 12 graduum, et angulo, quem latus secundum cum tertio includit, aequali inclinationi eclipticae ad horizontem, quae, cum ecliptica pars circa solstitia parallelum, aequatori situm habeat, in hoc casu aequalis est altitudini aequatoris, i. e. sub latitudine Hierosolymitana 58° 10′, quaeratur latus tertium, subtrahendo logarithmum sinus 58° 10′ a logarithmo sinus 12°. Residuum est logarithmus sinus lateris quaesiti, i. e. distantia solis a solstitio proximo, quae sic reperitur 14° 10′. Sol igitur tunc versatur in 15° 50′ vel ♊ vel ♐.

Jam cum luna in hoc casu in ipso solstitio sit constituta, arcus longitudinis, quem luna a coniunctione progrediens per-

percurrere debuit, vt ſole 12 gr. profundo in horizonte conſpici potuerit, etiam eſt 14° 10′. Motus verus horarius lunae perigaeae eſt 38′ 12″. Solis horarius quidem circa ſolſtitium aeſtiuum 2′ 23″, circa ſolſtitium hibernum 2′ 32″. Cum vero leuis haec differentia in calculo ſequente vix 5 minutorum diſcrimen poſſit producere, medium ſumendo ponamus horarium ſolis eſſe vti antea 2′ 27″. Ergo motus horarius lunae a ſole 35′ 45″. Luna igitur a ſole progrediens poſt coniunctionem, 14° 10′ percurrit 23 horis 46 minutis. Quantitate conſtante 57 min. ab hoc numero detracta, reſiduum eſt 22 hor. 49 minut. Hinc

Regula XIII. In ſphaera obliqua ſub latitudine boreali 31° 50′, ſi luna circa punctum ſolſtitiale, vel aeſtiuum vel hybernum, et ſimul circa nodum verſatur: celerrima apparitio nouae lunae contingit $23\frac{3}{4}$ horis poſt nouilunium. Quando igitur nouilunium $22\frac{3}{4}$ horis ante occaſum ſolis contigit, tunc eodem die prima lunae phaſis conſpicietur. Quando vero interuallum temporis inter nouilunium et proximum occaſum ſolis minus eſt $22\frac{3}{4}$ horis, tunc prima phaſis certe incidit in veſperam diei proxime ſequentis.

bb) Tardiſſima apparitio nouae lunae contingit, quando luna a coniunctione recens circa apogaeum verſatur. Manentibus enim hic reliquis omnibus, vti in caſu praecedente, motus verus horarius lunae apogaeae eſt 29′ 28″, ergo horarius lunae a ſole 27′ 1″. Conſequenter luna apogaea arcum longitudinis ſupra inuentum 14° 10′ percurrit 31 horis 28 minutis. Quantitate conſtante 57 min. ab hoc numero detracta, reſiduum eſt 30 hor. 31 minut. Hinc

Regula XIV. In ſphaera obliqua ſub latitudine boreali 31° 50′, ſi luna circa punctum ſolſtitiale, vel aeſtiuum vel hybernum, et ſimul circa nodum verſatur, tardiſſima apparitio nouae lunae contingit $31\frac{1}{2}$ horis poſt nouilunium ergo numquam eodem die, in quem nouilunium incidit. Quando igitur nouilunium $6\frac{1}{2}$ horis, (retracto ſcilicet die inte-

gro a $30\frac{1}{2}$ horis) ante occasum proximum solis accidit: tunc die secundo post nouilunium prima phasis lunae conspicietur. Quando vero interuallum temporis inter nouilunium et occasum proximum solis minus est $6\frac{1}{2}$ horis, tunc prima phasis certe incidit in diem tertium post nouilunium.

b) Circa limitem borealem:

aa) celerrima apparitio nouae lunae contingit, quando luna a coniunctione recens simul circa perigaeum versatur. Distantia solis a solstitio proximo manet hic eadem, quae antea est inuenta, scilicet 14° 10′. Ergo in triangulo sphaerico rectangulo, cuius vnum latus est latitudo maxima lunae in limite boreali 5° 18′, secundum arcus horizontis inter centrum lunae occidentis et punctum ecliptica occidens interceptus, tertium arcus ecliptica inter punctum solstitiale et arcum latitudinis lunae interceptus: e dato latere primo et angulo quem latus secundum cum tertio includit, aequali inclinationi ecliptica ad horizontem, quae in hoc casu iterum est aequalis altitudini aequatoris i. e. 58° 10′, quaeratur latus tertium addendo logarithmum cotangentis 58° 10′ ad tangentem 5° 18′, summa est Logarithmus sinus lateris quaesiti, quod sic inuenitur 3° 18′ Jam haec quantitas 3° 18′ subtrahatur a distantia solis a solstitio scilicet 14° 10′. residuum 10° 52′ determinat arcum longitudinis, quem luna a coniunctione progrediens percurrere debet, vt sole 12 gr. profundo, in horizonte conspici possit. Motus verus horarius lunae perigaeae a sole est 35′ 45″. Consequenter luna a sole progrediens post coniunctionem arcum longitudinis 10° 52′ percurrit 18 horis 14 minutis. Quantitate constante 57 min. subtracta, residuum est 17 hor. 17 min. Hinc

Regula XV. in sphaera obliqua sub latitudine boreali 31° 50′, si luna circa punctum solstitiale, vel aestiuum vel hybernum, et simul circa limitem borealem versatur, celerrima apparitio nouae lunae contingit $18\frac{1}{4}$ horis post nouilunium. Quando igitur nouilunium $17\frac{1}{4}$ horis ante occasum solis contigit, tunc eodem die prima lunae phasis conspicietur,

tur. Quando vero interuallum temporis inter noui unium et proximum occasum solis minus est $17\frac{1}{4}$ horis, tunc prima phasis certe incidit in diem proxime sequentem.

bb) Tardissima apparitio nouae lunae contingit, quando luna a coniunctione recens simul circa apogaeum versatur. Cum enim motus horarius lunae apogaeae a sole sit $27' 1''$: luna arcum longitudinis $10^{\circ}\ 52'$ percurrit 24 horis 8 minutis. Quantitate constante subtracta, residuum est 23 hor. 11 min. Hinc

Regula XVI. In sphaera obliqua sub latitudine boreali $31^{\circ}\ 50'$, si luna circa punctum solstitiale vel aestiuum vel hybernum, et simul circa limitem borealem versatur, tardissima apparitio nouae lunae contingit $24\frac{1}{4}$ horis post nouilunium, ergo vix vmquam eodem die in quem nouilunium incidit. Quando enim nouilunium $23\frac{1}{4}$ horis ante occasum solis accidit, tunc vix ac ne vix quidem eodem die prima lunae phasis conspicietur, certe vero eadem incidet in diem proxime sequentem.

c) Circa limitem australem:

aa) celerrima apparitio nouae lunae contingit, quando luna a coniunctione recens circa perigaeum versatur. Cuncta hic manent vti in casu decimo quinto, nisi quod triangulum ibidem descriptum, cuius vnum latus est maxima latitudo lunae, versus meridiem situm sit, quare quantitas ope eiusdem trianguli inuenta, scilicet $3^{\circ}\ 18'$ ad quantitatem $14^{\circ}\ 10'$ addenda est, vt innotescat arcus longitudinis, quem percurrere debet luna versus austrum distans, vt in horizonte conspici possit, quando sol profunditatem 12 graduum habet. Summa est $17^{\circ}\ 28'$, quem arcum luna perigaea motu a sole percurrit 29 horis 19 minutis. Quantitate constante $57'$ ab hoc numero detracta, residuum est 28 hor. 22 min. Hinc

Regula XVII. In sphaera obliqua, sub latitudine boreali $31^{\circ}\ 50'$, si luna circa punctum solstitiale, vel aestiuum vel

hybernum, et simul circa limitem australem versatur, celerrima apparitio nouae lunae contingit $29\frac{1}{4}$ horis post nouilunium, ergo numquam eodem die in quem nouilunium incidit. Quando igitur nouilunium $4\frac{1}{2}$ horis (retracto scilicet die integro ab $28\frac{1}{2}$ horis) ante occasum proximum solis accidit, tunc die secundo post nouilunium prima lunae phasis conspicietur. Quando vero interuallum temporis inter nouilunium et occasum solis proximum minus est $4\frac{1}{2}$ horis, tunc prima phasis certe incidit in diem tertium post nouilunium.

bb) Tardissima apparitio nouae lunae fit, quando luna a coniunctione recens circa apogaeum versatur. Arcum enim longitudinis in casu antecedente determinatum luna apogaea percurrit 38 horis 48 minutis, et subtracta quantitate constante 37 hor. 51 min. Hinc

Regula XVIII. In sphaera obliqua sub latitudine boreali 31° 50′, si luna circa punctum solstitiale vel aestiuum vel hybernum, et simul circa limitem australem versatur, tardissima apparitio nouae lunae contingit $38\frac{3}{4}$ horis post nouilunium, ergo numquam eodem die in quem nouilunium incidit. Quando igitur nouilunium $13\frac{3}{4}$ horis (retracto scilicet die integro a $37\frac{3}{4}$ horis) ante occasum proximum solis accidit, tunc die secundo post nouilunium prima lunae phasis conspicietur. Quando vero interuallum temporis inter nouilunium et occasum solis proximum minus est $13\frac{3}{4}$ horis, tunc prima phasis certe incidit in diem tertium post nouilunium.

Superest, vt diuersas primae phaseos lunae moras sub diuersis quoque latitudinibus loci calculo determinemus, easque tabula quadam generali repraesentemus:

Ta-

Digitized by Google

Tabula I. ſiſtens arcus a coniunctione recens percurrere debet, vt eleuationibus poli in hemi-

Altitudo Poli.		0		10°		20°	
☽ in ♈ et	in nodo	13°	6′	12°	21′	12°	1′
	in limite boreali	15	24	13	37	12	20
	in limite auſtrali	10	48	11	5	11	42
☽ in ♋ et	in nodo	12	0	12	11	12	47
	in limite boreali	12	0	11	15	10	51
	in limite auſtrali	12	0	13	7	14	43
☽ in ♎ et	in nodo	13	6	14	26	16	39
	in limite boreali	10	48	10	55	11	36
	in limite auſtrali	15	24	17	57	21	42
☽ in ♑ et	in nodo	12	0	12	11	12	47
	in limite boreali	12	0	11	15	10	51
	in limite auſtrali	12	0	13	7	14	43

Tabula II. ſiſtens tempus, quod et primam phaſin Lunae ſub diuer-

terrae

longitudinis, quos Luna
prima eius phasis possit obseruari, sub diuersis
sphaerio terrae boreali.

30°		40		50°		60°		70°		80°	
12°	5′	12°	32′	13	26′	14°	59′	17°	35′	22°	8′
11	29	10	58	10	47	11	3	11	58	14	5
12	41	14	6	16	5	18	55	23	12	30	11
13	53	15	45	18	53						
10	49	11	17	12	32						
16	57	20	13	24	14						
20	27	27	46	47	3	89	59				
13	15	17	3	28	48	25	29				
27	39	38	29	65	18	144	29				
13	53	15	45	18	53	24	34				
10	49	11	17	12	32	15	19				
16	57	20	13	25	14	33	49				

intercedit inter nouilunium
sis eleuationibus poli in hemisphaerio
boreali.

Altitudo Poli	0°	10°
☽ in ♈ et in nodo perigaea	0d 22h 11′	0d 11h 11′
media	1 1 0	0 23 30
apogaea	1 4 18	1 2 37
in limite boreali perigaea	1 1 3	0 22 2
media	1 5 31	1 1 59
apogaea	1 9 25	1 5 26
in limite australi perigaea	0 17 20	0 17 47
media	0 20 28	0 21 0
apogaea	0 23 12	0 23 48
☽ in ♋ et in nodo perigaea	0 19 18	0 19 35
media	0 22 46	0 23 6
apogaea	1 1 47	1 2 10
in limite boreali perigaea	0 19 18	0 18 2
media	0 22 46	0 21 16
apogaea	1 1 47	1 0 6
in limite australi perigaea	0 19 18	0 21 9
media	0 22 46	1 0 56
apogaea	1 1 47	1 4 14
☽ in ♎ et in nodo perigaea	0 21 11	0 23 25
media	1 1 0	1 3 36
apogaea	1 4 18	1 7 15
in limite boreali perigaea	0 17 20	0 17 30
media	0 20 28	0 20 40
apogaea	0 23 12	0 23 26
in limite australi perigaea	1 1 3	1 5 19
media	1 5 31	1 10 32
apogaea	1 9 25	1 15 4
☽ in ♑ et in nodo perigaea	0 19 23	0 19 40
media	0 22 53	0 23 13
apogaea	1 1 56	1 2 19
in limite boreali perigaea	0 19 23	0 18 6
media	0 22 53	0 21 23
apogaea	1 1 56	1 0 14
in limite australi perigaea	0 19 23	0 21 15
media	0 21 53	2 1 *
apogaea	1 1 56	1 4 24

20°	30°	40°	50	60°
0 d 19 h 20′	0 19 21′	0 d 19 h 59′	0 d 21 h 18′	0 d 23 h 31′
0 22 48	0 22 51	0 23 38	1 1 12	1 3 52
1 1 51	1 1 55	1 2 48	1 4 36	1 7 39
0 19 51	0 18 21	0 17 22	0 16 51	0 16 55
0 23 26	0 21 40	0 20 32	0 20 4	0 20 7
1 2 33	1 0 35	0 23 19	0 22 42	0 22 55
0 18 47	0 20 21	0 22 37	1 1 45	1 6 7
0 22 11	1 0 2	1 2 43	1 6 25	1 11 37
1 1 9	1 3 15	1 6 17	1 10 29	1 16 24
0 20 34	0 22 19	1 1 20	1 6 23	
1 0 15	1 2 25	1 5 52	1 11 50	
1 3 28	1 5 49	1 9 50	1 16 35	
0 17 20	0 17 11	0 17 51	0 19 44	
0 20 27	0 20 18	0 21 6	0 23 21	
0 23 11	0 23 1	0 23 56	1 2 30	
0 23 48	1 3 27	1 8 49	1 17 1	
1 4 3	1 8 21	1 14 38	2 0 18	
1 7 45	1 12 37	1 18 43	2 6 39	
1 3 6	1 9 24	1 21 34	3 5 45	6 5 27
1 7 56	1 15 20	2 5 37	3 19 24	7 7 34
1 12 9	1 20 30	2 12 39	4 7 18	8 6 9
0 18 37	0 21 18	1 3 34	1 23 6	2 9 56
0 21 59	1 1 9	1 8 31	2 7 28	2 20 14
1 1 57	1 4 30	1 12 50	2 14 45	3 5 18
1 11 35	1 21 29	2 15 34	4 12 23	10 0 58
1 17 53	2 5 31	3 2 44	5 7 20	11 18 54
1 23 22	2 12 30	3 12 28	5 23 51	13 8 28
0 20 30	0 22 25	1 1 26	1 6 30	1 15 41
1 0 22	1 2 28	1 6 2	1 12 1	1 22 52
1 3 38	1 5 59	1 10 2	1 16 49	2 5 5
0 17 24	0 17 15	0 17 55	0 19 50	1 0 7
0 20 33	0 20 24	0 21 13	0 23 29	1 4 35
0 23 19	0 23 9	1 0 5	1 2 40	1 8 29
0 23 54	1 3 34	1 8 57	1 17 11	2 7 15
1 4 11	1 8 31	1 14 51	2 0 33	2 17 6
1 7 56	1 12 49	1 19 59	1 6 57	3 1 42

Digitized by Google

Tabula prior computata est iuxta methodum, quam in antecedentibus iam explicauimus, eaque sistit arcum longitudinis, id est, arcum orbitae lunaris ad eclipticam reductae, quem luna, pro diuerso in orbita situ, in prima columna notato, post coniunctionem cum sole celebratam, seu post nouilunium percurrere debet, quo adeo sit elongata a sole, vt hoc 12 Gr. profundo, vespere supra horizontem occidentalem haereat ac nudis oculis possit conspici.

Ex hac tabula prima, quam variis de caussis hic omittere noluimus, constructa est secunda, quae ipsum tempus sistit, quod requiritur, vt luna a coniunctione recens, simul tamen motus vel medii vel perigaei ac apogaei ratione habita, arcus istos longitudinis percurrat, consequenter tempus, quod post nouilunium necessario praeterlabitur, antequam prima lunae phasis possit exspectari et obseruari.

Elementa tabulae secundae sunt sequentia:

I. Motum horarium lunae medium assumsimus talem, qualis in tabulis lunaribus Mayeri, et ab astronomis recentioribus omnibus statuitur, scilicet 32 minut. 56 secund. motum horarium perigaeum 38′ 12″, apogaeum denique 29′ 28″ posuimus. Probe quidem scimus, tabulas motus horarii lunae, quas Clairaut, in Mémoires de l'Academie des Sciences, à Paris a. 1752. et in Theoria lunae a. 1765. iterum edita, nec non tabulas astronomicas, quas academia scientiarum Berolinensis a. 1776. publicauit, horarium lunae perigaeae aliquanto celeriorem, apogaeae vero multo tardiorem exhibere. Si enim omnes aequationes priorum tabularum, tum additiuae, tum subtractiuae, in vnam colliguntur summam, et cum motu medio comparantur, prodit motus horarius perigaeus 38′ 26″ et apogaeus 28′ 1″. Ne quis igitur erroris nos accuset, obseruandum est, opus nobis fuisse in calculis nostris horario, qui non ad vnicam so-

lum horam, in qua forte omnes quae vnquam conuenire poſſunt cauſſae, motum lunae vel accelerantes, vel retardantes, reuera concurrunt, quod rariſſime accidit, ſed horario, qui ad plures horas, quinimo ad plures dies, absque errore ſenſibili valeret. Quem vt definiremus, tum ſecuriſſimum, tum expeditiſſimum eſſe iudicauimus, vt ad manus fumeremus calendarium aſtronomicum Pariſienſe, *la Connoiſſance, des tems* vulgo dictum, in quo motus lunae e tabulis Mayeri ſunt calculo deriuati, ſeu potius e calendario anglicano *the nautical Almanac* excerpti: notatisque illis diebus, in quibus luna vel perigaeum vel apogaeum tranſit, e longitudinibus lunae, ibidem ad meridiem ac mediam noctem determinatis, elicemus motum lunae horarium, qui per integrum diem, absque omni errore valet. Sic complurium annorum motibus lunae horariis circa perigaeum et apogaeum rite definitis, et ex iis omnibus medium arithmeticum ſumendo, reperti ſunt numeri ſupra allati. Quare mirum non eſt, motum horarium lunae medium non exacte medium tenere locum inter horarium lunae perigaeae ac apogaeae, a nobis hac methodo conſtitutum.

II. Horarium motum Solis iuxta omnium fere aſtronomorum neotericorum conſenſum poſuimus in ariete et libra 2′ 18″, in cancro 2′ 23″ in capricorno 2′ 32″, eumque a motu horario lunae ſubtraximus. Qua ratione inuentus eſt horarius lunae a ſole circa nouilunium, nempe 1) luna circa perigaeum verſante, vtroque vero lumine in ſigno arietis vel librae conſtituto 35′ 44″; in ſigno cancri 35′ 49″, in ſigno capricorni 35′ 40″, 2) luna motu medio progrediente, vtroque vero lumine in ariete vel libra conſtituto, 30′ 28″, in cancro 30′ 33″, in capricorno 30′ 24″; 3) luna circa apogaeum verſante, vtroque vero lumine in ariete vel libra conſtituto, 27′ 0″; in cancro 27′ 5″, in capricorno 26′ 56″.

III. Ar-

III. Arcus longitudinis in tabula I. notatos ope horarii lunae a sole sic determinati, per regulam trium mutuamus in partes temporis argumentando; vti horarius lunae a sole ad arcum longitudinis, ita hora vna ad tempus quaesitum.

IV. A numeris hac ratione repertis subtraximus tempus quod exigitur, vt sol sub diuersis poli altitudinibus ab occasu ad profunditatem 12 graduum descendat, quod calculo iam supra II. explicato repertum est in sphaera recta 48′, sub eleuatione poli 10 gr. . . . . 49′, 20°. . . 51′, 30°. . . 56′, 40°. . . 1 hor. 3′, 50°. . . 1 h. 15′, 60°. . . 1 h. 38′, 70°. . . 2 h. 30′, 80°. . . 5 h. 59′. Residuum dat tempus, quod post nouilunium necessario praeterfluit, donec prima lunae recentis phasis possit obseruari, si aeris scilicet ac horizontis permittit conditio.

Sic orta est tabula secunda, in qua tamen eleuationes poli maiores 60 gradibus omisimus, quoniam sub his non excidit solum quam saepissime primae phaseos lunae obseruatio, sed si locum quoque haberet, vix vllum praestaret vsum, siquidem sub ipsa latitudine 60 gr. circa solstitium aestiuum excidit accurata primae phaseos lunae computatio, quia sol tunc ad profunditatem 12 graduum numquam descendit.

Quilibet tabulam nostram inspiciens animaduertet, celerrimam, quae vnquam continget, lunae a coniunctione recentis apparitionem cadere in loca circa latitudinem geographicam 50 gr. sita, tardissimam vero omnium contingere sub ipso polo, iam demonstratum est in supera commentatione.

Vsum tabulae descriptae absque omni haesitatione concipient astronomi, tyronum tamen gratia regulis illum comitamur sequentibus. Dato igitur anno mensque, in quo prima lunae apparitio est inuenienda, simulque data loci, vbi obseruatio est instituenda, latitudine boreali:

I. Quaeratur tempus verum nouilunii vel e tabulis solaribus ac lunaribus vel ex ephemeridibus.

II. Attendatur simul ad locum lunae, i. e. in quonam signo zodiaci versetur; porro, num sit in nodo an in limite, vel saltim sit aut nodo aut limiti magis vicina; deinde num, circa perigaeum an circa apogaeum, vel in loco intermedio, sit constituta.

III. In columna prima tabulae quaeratur linea quae situm lunae determinat, qui cum loco lunae num. II. inuento proxime conuenit, simulque inspiciatur illa tabulae columna, quae altitudinem poli indicat, datae latitudini loci proxime respondentem. Sic in loco communi reperietur tempus, quod in casu dato ad primam lunae phasin requiritur.

IV. Tempus sic inuentum addatur ad tempus nouilunii num. I.

V. Cum summa comparetur tempus, quo sol in horizonte loci dati, et quidem eodem die quem haec summa indicat, occidit. Si tempus occasus solis sequitur tempus num. IV. i. e. si hoc indicat horam quae occasum solis antecedit, tunc certe eodem die ita determinato continget prima phasis lunae. Sin vero tempus occasus solis antecedit tempus num. IV. inuentum, i. e. si hoc indicat horam quae occasum solis sequitur, adeoque in noctem incidit, tunc certe die proxime sequente accidet prima phasis lunae.

VI.

Digitized by Google

VI. Si tamen tempus num. IV. inuentum parum diſcrepat a tempore occaſus ſolis, i. e. ſi ſol vix paucis horis minutisve vel ante vel poſt horam num. IV. inuentam occidit, adeoque dubium eſt, num eodem an ſequente die prima lunae phaſis contingat, quoniam locus lunae nr. II. non exacte conuenit cum vllo caſu in prima columna notato, nec data latitudo accurate reſpondet latitudinibus in tabula indicatis: tunc adhibeatur interpolatio, accuratiorique temporis quod ad primam phaſin requiritur numero reperto, definiatur verus dies primae phaſeos.

Exemplum I.

A. 1779. Regiomonti, ſub latitudine 52° 43′, primum nouilunium accidit Ian. 9. hor. 5. min. 1. iuxta ephemerides Berolinenſes. Verſabatur tunc luna in capricorno circa nodum deſcendentem, apogaeum tranſiit Ian. 1. perigaeum Ian. 15, conſequenter die nouilunii in loco circiter intermedio erat conſtituta. Quaeratur igitur in columna prima tabulae caſus hiſce circumſtantiis proxime conueniens, quem inuenimus in linea 29na. In columna, quae ad latitudinem 50 graduum valet, eiusque itidem 29na linea, ergo in loco communi, exſtat numerus 1 d. 12 h. 1. m. Hic numerus addatur ad tempus nouilunii Ian. 9. h. 5. m. 1. Summa eſt Ian. 10. h. 17. m. 2. ſeu in tempore ciuili Ian. 11. h. 5. m. 2. ante meridiem. Die 11. Ianuarii ſol occidit Regiomonti hor. 3. min. 44. ergo longe poſt horam modo inuentam, ſcilicet quintam matutinam. Conſequenter prima lunae phaſis certe contigit Ian. 11. et obſeruari potuit, ſi nimirum aeris et horizontis permiſit conditio.

Exemplum II.

Eodem anno secundum nouilunium accidit Regiomonti Febr. 7. hor. 17. min. 50. Versabatur tunc luna in Aquario, et latitudinem australem fere 2 graduum habuit, propinquior adeo fuit nodo descendenti quam limiti australi, simulque accessit ad perigaeum, quod attigit Febr. 11. Circumstantiis hisce proxime respondet in tabula casus, quem linea 25ta notat, et in loco communi sub 50 gr. altitudinis poli reperitur numerus 1 d 6. h. 30 m. Quo addito ad tempus nouilunii, prodit summa Febr. 9. h. 0. m. 20. Sol occidit die 9. Februarii hora 4 min. 34 ergo post tempus modo inuentum. Videtur igitur, primam phasin lunae eodem die 9. Febr. posse contingere. Quoniam vero tempus inuentum 4 tantummodo horis differt a tempore occasus solis, porro nec lunae locus exacte conuenit cum casu in tabula notato, nec altitudo poli est 50 gr. sed 54° 43′, praetereaque tempora in tabula definita circa hunc latitudinis gradum cito crescunt: valde dubium adhuc est in hoc casu, num prima lunae phasis die inuento reuera contingat, adeoque, vt hoc certius constet, opus est interpolatione. Primo igitur, cum luna in casu dato non sit perigaea sed ad perigaeum demum appropinquet, porro cum non sit in nodo, sed latitudinem australem fere 2 graduum habeat, denique non in capricorno, sed in aquario, adeoque in signo intermedio inter capricornum et arietem versetur; instituantur interpolationes inter numeros ad latitudinem 50 graduum valentes, methodo quam sequens repraesentat schema:

☽ in ♄ et in nodo perig. 1d 6h 30′ } medium arithmeticum.
media 1 12 1 } 1d 9h 15′ } 1d 15h 3′
☽ in ♄ et in lim. auſt. per. 1 17 11 }
media 2 0 33 } 1 20 52 }
☽ in ♈ et in nodo perig. 0 21 18 } 1d 8h 21′
media 1 1 12 } 0 23 15 } 1 1 40
☽ in ♈ et in lim. auſt. per. 1 1 45 }
media 1 6 25 } 1 4 5 }

Secundo, cum latitudo data non ſit 50° ſed 54° 43′ adeoque inter 50 et 60 gr. fere intermedia, eiusmodi ſchema interpolationum conſtruatur quoque pro latitudine 60 gr. quod ſic ſe habet:

☽ in ♄ et in nodo perig. 1 15 41 }
media 1 22 52 } 1 19 16 }
☽ in ♄ et in lim. auſt per. 2 7 15 } 2 3 43 }
media 2 17 16 } 2 12 10 }
☽ in ♈ et in nodo perig. 0 23 31 } 1 16 29
media 1 3 52 } 1 1 41 }
☽ in ♈ et in lim. auſt. per. 1 6 7 } 1 5 16 }
media 1 11 37 } 1 8 52 }

Tertio, inter numeros ſic definitos 1 d. 8 h. 21′ et 1 d. 16. h. 29′ ſumatur iterum medium arithmeticum, quod eſt 1 d. 12 h. 25′. Tandem numerus hic correctus 1 d. 12 h. 25′ addatur ad tempus nouilunii Febr. 7. 17 h. 50′. Summa eſt Febr. 9. hor. 6. min. 15. Jam cum ſol occidit eodem die hor. 4. 34′ ergo ante tempus modo inuentum, prima lunae phaſis neutiquam accidit Febr. 9. certe tamen contingit Febr. 10.

Tabulam a nobis expoſitam, mutatis mutandis, adhiberi quoque poſſe ad primam phaſin lunae, in locis qui in hemiſphaerio terrae auſtrali iacent, inueniendam, quinimo etiam ad vltimam phaſin lunae diiudicandam, facile intelligent aſtronomi.

INDEX

INDEX AUCTORUM, quorum Libri aut Inventa in hoc Volumine recenſentur.

I. *Libri Theologici, et ad Hiſtoriam Eccleſiaſticam ſpectantes.*

Βίκτορος, καὶ ἄλλων πατέρων ἐξήγησις τοῦ Εὐαγγελίου κατὰ Μάρκον: *edidit Chr. Fridr. Mathaei*, Vol. I. II. 49

Cantova (*Ioſeph. Anton.*) *de Septimio et S. Epiphanio non Anthropomorphitis.* 335

Gerbertus (*Mart.*) *de Cantu et Muſica ſacra.* Tom. I. II. 159

Glaſſii (*Salom.*) *Philologia Sacra his temporibus accommodata per Ioh. Aug.* Dathium. 545

Gottleberi (*Io. Chriſtoph.*) *Scholia ad Lexicon Schoettgenianum* 285

Hottingerus (*Io. Iacob.*) *de ineptiis nonnullorum et malis artibus in oppugnanda religione chriſtiana, praecipue in Francogallico libro, qui inſcribitur Syſtema Naturae.* 168

*Lettres de Mr. l'Abbe de * * * au Sr.* Kennicot. 40

Loesneri (*Chriſtoph. Fridr.*) *Obſeruationes in N. T. ex Philone.* 559

Norisii (*Henr.*) *Opera Theologica omnia p.* Io. Laurent. Berti. 427
Novum Testamentum graece per Io. Iac. Griesbach. 2 Voll. 521
Philo Carpasius *in Canticum, ed.* Giacomello. 117
Rieggeri (*Ios. Ant.*) *Opuscula ad Historiam et Iurisprudentiam Ecclesiasticam pertinentia.* 138
Sandini (*Ant.*) *Disputationes ad vitas Romanorum Pontificum.* 64
Semleri (*D. Io. Sal.*) *Apparatus ad interpretationem N. T.* 132
Σειρὰ Υπομνημάτων εἰς τὴν Ὀκτάτευχον καὶ τὰ τῶν βασιλειῶν, *s. Catena Commentariorum in Octateuchum et libros regum, cura Nicephori* Tom. I. II. 506
Tittmannus (*C. C.*) *de vestigiis Gnosticorum in N. T. frustra quaesitis.* 54
Treschow (*Herm.*) *descriptio quorundam codicum N. T. nondum collatorum.* 90
Vetus Testamentum Hebraicum, cum variis lectionibus, edidit Beniamin Kennicotus. Tom. I. 243
Verschuir (*Io. Iac.*) *Dissertationes Philologico Exegeticae.* 271
Alberti (*Ia.*) Vos *Oratio pro Libro Estherae.* 195

II. *Libri Iuridici.*

Cannegieteri (*Herm.*) *Observationes Iuris Romani.* 438
Dansk Low Historie af Peter Kofod Ancher, *i. e. Historia Legum Danicarum ab Haraldo vsque ad Christianum V.* 122
Schmid (*Anton*) *Thesaurus Iuris Ecclesiastici, potissimum germanici.* Tom. I. 421

III. *Libri Medici et Physici.*

Schroeder (*Frid. Ios. Guil.*) *de Vitae robore et tono, nec non de Medicamentis roborantibus.* 199

IV. *Libri Mathematici.*

Bortzii (*Geo. Henr.*) *Mathem. Pr. Ord. Programma de die festi Paschatis anni* CIↃIↃCCLXXVIII. 10
Bortz (*Ge. Henr.*) *de Paschate anni* 1778. *Iudaico.* 72
Euleri *Dioptrica.* P. I. 147
Euleri *Dioptrica.* P. II. 316
Mallet (*Fr.*) *Problema Astronomicum, inuenire correctionem Meridiani.* 516
Solutiones quarundam quaestionum, quae Pascha Iudaeorum concernunt, continuatae ab Gotthelf Christ Reccard. 554
de Tuschis a Fagnano (*Io. Franc.*) *Reductio functionum transcendentalium simplicium quae a circulo petuntur.* P. I. 385

V. *Libri Historici et Geographici.*

Achmedis Arabsiadae *Historia vitae et rerum gestarum Timuri, s. Tamerlanis: Vertit et notas addidit* Samuel Henricus Mangerus. T. I. II. 22
Bel (*Carol. Andr.*) *de libris Catacrianis Adriani Imperatoris.* 498
Corsini (*Eduard.*) *de Burdigalensi Consulatu Ausonii.* 172
Histoire des derniéres campagnes et negociations de Gustave Adolphe en Allemagne, par Mr. l'Abbé de Franche Ville. 97
Mathaei (*Christ Frid.*) *Notitia Codicum Graecorum MStorum, qui in Bibliothecis Synodi Ross. inueniuntur.* 339

Niebuhrs (Carſten) Reiſebeſchreibung v. Arabien 253
Vita Reiskii *(Io. Iac.) L. Arab. Prof. per Samuel. Fridr. Nathanael Morum.* 291

VI. *Libri Philoſophici, Antiquarii, Auctores Claſſici, Philologici, Miſcellanei.*

Belii *(Carol. Andreae) diſſertatio de Lectione Scriptorum veterum.* 344
Codices Mſti Latini Bibliothecae Nanianae, a Iac. Morellio *relati.* 471
Gesneri *(Io. Math.) Iſagoge in Eruditionem vniuerſam, cum praelectionibus, edidit* Io. Nicol. Niclas. 280
Gloſſaria graeca minora, et alia Anecdota graeca edidit Chr. Fr. Mathaei. Vol. I. 1
Iani *(Chriſt. Dav.) ars poetica.* 266
Macrobii *opera, per* Io. Carol. Zeunium. 433
Mangelsdorfii *(Carol. Ehregott) Epiſtola.* 511
Nouveaux Memoires de l'Académie Royale des Sciences et belles lettres de Berlin. T. I. II. III. 529
Oppianus, *ex Edit.* Io. Gottlob Schneideri. 142
Programma Collegii Praefectorum publicae inſtitutioni ad ſcripturos elementares libros pro Palatinis Gymnaſiis in Pol. 364
Scriptores Rei ruſticae per Gesnerum. 81
Specimen Novae Editionis Horatii per Chriſt. David Ianum. 24
Zeunii *(Io. Carol.) Animaduerſiones ad Theocriti Idyllion XXI.* 454

INDEX RERVM NOTABILIORVM.

A.

Abel *Ericum Daniae, fratrem occidit* 123
Academiae *scientiarum Berol. noui Commentarii* 530
Achmed *de vita Timurlani* 22
Aegypti *descriptio* 256. 259
Aemulatio *Israelitarum, causa exitii* 274
Ahasveros *quis* 197
Analeptica 229
Ancheri *Corpus legum Danicarum* 122 sqq.
l'Anguille *tremblante* 540
Annus *Iudaicus* 76 sqq.
— — *reductio eius ad Calendarium Christianum* 78 sqq.
Anonymus *in Apocalypsin* 53
Antimachus 501
Apparitiones *Lunae* 484 sq.
— — *diuersae lunares* 546 sqq.
Arabiae *descriptio* 260
Armorum *et militiae Suecicae ratio* 112
Arnobius *contra decreta in Christianos* 189 sqq.
Articuli *Thord Degn. s. Diaconi* 128
Atramentum 540
Auctorum *veterum vsus ad virtutem* 344
Audaeani 338
Ausonius *Consul* 177. 181. sqq.
Ausonii *computus annorum Romanorum* 175
Atheismi *refutatio* 434
Azyma 69

B.

Balsamica 231
Basilius *commendat auctores* 345
Beguelin *cur niger color ruber interdum appareat.* 542
Bielefeldi *Elogium* 532
Belius *de libris Hadriani Catacrianis* 498 sq.
— — *de vsu Auctorum veterum* 344 sq.

Bernhardi *Vicarienſis res geſtae* 107
Bernoulli 534
Berti *edit Noriſii Opera Theol.* 427
Bibliotheca *Naniana* 471
Bileami *Oraculum Num. XXIV.* 17—20. 272
בְּרָא *quid ſignificet?* 170
Bruns *deſendit Kennicotum* 41
בת־גדוד *quid?* 276

C.

Cahirae *deſcriptio* 258
Calau *pictor* 535
Calendarii *correcti difficultates* 74
Calendarii *Romani errores* 15 ſqq. 72 ſqq.
Calor *vitalis* 228
Cannegieterus *edit Obſervationes Iuris* 428
Canon *V. T.* 133
Canticum *Salomonis* 140
Cantora *de Antropomorphismo Patribus non recte imputato* 335
Cardiaca 229. 232
Catena *Patrum in Octateuchum etc.* 506 ſq.
Catacriani *libri* 498 ſqq.
Cauſſae *belli tricennalis* 102
Cauſae *roboris vitalis imminuti* 222
Cera *Eleodorica* 535
— *punica* 536
Codices *graeci MSti* 341
— *latini bibliothecae Nanianae* 471. 477 ſqq.
— — *V. T. Kennicottiani* 250
Coeli *commotio Hagg. II.* 2—9. *quid?* 277
Coheleth *Salomonis* 139
Color *ruber quidam* 541
Concilii *Baſileenſis decreta* 422
Concordata *Germaniae* 423
Conſtantinus *M.* 431
Conus *truncatus ad lumina applicandus* 540
Copia *poetica* 269
Cornua *et Fabri, Zach. II,* 1—15. *quid?* 278
Correctio *Meridiani* 516
Cyclus *Dionyſii Exigui* 12
— *varii paſchales* 11

D.

Dathius *accommodat Glaſſium noſtris temporibus* 545
Decreta *contra Chriſtianos* 189 ſqq.

Decretum *Gratiani* 240 et 422
Defectus *roboris vitalis* 221
Desertum *Arabiae* 264
Dioptrica 316
Dioptricae *historia* 148
— — *vsus* ibid.
Disciplinae *in Scholis Palatinis Polon. tractandae* 364
Donatistarum *historia* 430

E.

Editiones *Oppiani* 143
Elasticitas *fibrarum* 211 sqq.
Elegantia *poetica* 269
Eliae *Oraculum* 1 *Reg. XIX.* 11. 12. 274 sq.
Emendationes *Cannegieteri* 438 sqq.
Emphysema *artificiale* 538
Encyclopaedia *Gesneri* 280 sqq.
Endres *dissertationes canonicae* 421
Erici *Daniae regis leges* 123
Ernestius *scriptores rei rusticae auget notis et lectionibus* 84
Epiphanius *non fauet Anthropomorphismo* 338
Estheris *liber* 196 sqq.
Euleri *Dioptrica* 316

F.

Fanatici *contemnunt auctores* 345.
Fasti *Consulares* 178 sqq.
Francheville *origo fabulae, de quibusdam deuoratis per mures* 544
Functiones *transcendentales a circulo petitae* 385

G.

Gallade *Dissertatio ad Cap. Hadrianus* 422
Gallandot *Emphysema artificiale describit* 538
Garizim *pro Ebal* 282
Geneſis 134
Gerbertus *de Musica scribit* 159 sqq.
Gerhard *de montibus Siliſiae* 544
Gesneri *Encyclopaedia* 280 sqq.
Giacomellus *edit Philonem in Canticum* 117
Gkikae, *Principis Moldauiae, fauor in litteras* 506
Glassii *noua editio* 545
Gleditsch *de sale alcalino Pannonico* 539
— — *Historia Muscorum* 542

Gnoſtici *quando fuerint* 55
— — *vnde ſua hauſerint* 57
— — *an in N. T. commemorentur* 58 ſqq.
Gottleberi *Scholia in N. T.* 285
Grammatica *poetica* 268
Grammaticorum *emendationes* 454
Gratianus 240
Gregorius *M. inſtaurat Muſicam* 163
Griesbach *edit N. T.* 521
Guarantia *pactorum religioſorum* 425
Guido *Aretinus inuentor notarum muſicarum* 164
Guſtavi *Adolphi acta in bello Germanico* 102. *mors* 110

H.

Hadriani *libri Catacriani* 498 ſqq.
Heumannus *de libris Hadriani Catacrianis* 499 ſqq.
Hiſtoria *Academiae Scientiarum Berolinenſis* 531
Hiſtoria *Naturae et Artium in Aegypto* 259
Hiſtoricorum *ſtudiorum compendium* 284
Hieroglyphica 259
Hottingerus (*Io. Iacob*) *refutat librum Syſtême de la nature* 168 ſqq.

I.

Ianus *ſcribit artem poeticam* 266
Iani *Specimen Horatii edendi* 24
Index *librorum omnium a Io. Iac. Reiskio editorum* 312 ſq.
Interpretatio *Grammatica noſtri ſaeculi* 729
Iobi *liber* 137
Iohannes *Damaſcenus reſtaurat Muſicam Graecam* 163
Irritabilitas 214 ſqq.
Iunius *Vlr. agit de Paſchatis tempore* 10. 19. 20. 75
Ius *Canonicum* 239
Ius *Schleſwicenſe* 130

K.

Kennicoti *Editio V. T.* 243
Kennicotus *defenditur* 40 ſqq.

L.

Lamberti *de atramento et papyro* 540
Lamberti *de cono truncato ad lumina applicando.* 540

Lamberti *de obseruationibus meteorologicis* 545
Lamberti *de vi lunae in Atmosphaeram* 543
Leges *Danicae* 112
— — *Erici Selandicae* 126
Christophori regis Daniae 127
Woldemarorum 124
125 sqq.
Leges *Iutlandicae* 128
— *Islandicae* 129. 130
— *Norwegicae* 129 sq.
Lentes 159 sqq.
Lentes obiectiuae compositae 318
Leuitas *animantis viui* 217
Leuiticus 135
Libanii *noua editio* 480
Loca *Script. S. illustrata*
Gen. I, 1. 508
III, 24. 552
IV, 8. 251
VI, 5. 509
XXI, 7. 5
XLV, 5. 509
Ex. IV, 26. 251
Num. XXIV, 17—20. 272
Deut. III, 11. 4
XXVII, 4. 272
Ies. VIII, 2. 509
VIII, 24. 509
IX, 5. 509
Ruth. II, 11. 19. 6
1. Sam. VIII, 16. 251
XVII, 12. 31. 252
1. Sam. XVII, 23. 509
1. Reg. XIX, 11. 12. 284
Ps. VII, 6. 550
Eccl. II, 9. 552
Cant. I, 16. 120
II, 9. 120
III, 4. 121
IV, 1. 121
Ies. VIII, 20. 551
LIII, 9. 549
Hos. II, 10. 6
Ionae I, 3. 551
Hagg. II, 6—9. 277
Zach. II, 1—5. 278
Michae IV, 14. 270
Math. VI, 1. 522
VI, 13. 522
IX, 8. 522
XII, 3. 522
XII, 36. 7
XVI, 7. 286
XIX, 29. 7
XXI, 4. 522
XXIV, 24. 286
XXIV, 35. 522
XXV, 31. 522
XXV, 16. 288
XXVIII, 1. 287
XXVI, 9. 522
XXVII, 9. 523
XXVII, 28. 31
Marc. I, 2. 52
II, 19. 51
III, 5. 523

Marc. III, 22. 29. 51
III, 29. 523
V, 21. 51
VII, 5. 523
VIII, 38. 51
IX, 1—10. 50
XI, 10. 523
XII, 28. 29. 523
XIII, 17. 18. 51
XIII, 14. 51
XIV, 15. 523
XV, 17. 20
Luc. I, 12. 287
I, 29. 523
I, 36. 5
XI, 44. 523
XVII, 36. 523
Io. II, 4. 289
IV, 50. 51. 288
V, 3. sqq. 523
VIII, 1—8. 523
VIII, 38. 524
XII, 8. 285
XIX, 14. 524
Act. I, 4. 524
V, 36. 524
IX, 20. 524.
X, 31. 524
XIII, 44. 524
XV, 33. 524
XVIII, 5. 524
XX, 28. 526
XXIII, 9. 524
Rom. III, 2. 6
Rom. V, 14. 526
VIII. 35. 526
IX, 29. 582
XI, 8. 16
XI, 31. 6
XIII, 6. 526
1. Cor. I, 20. 6
II, 13. 4
VII, 5. 527
VIII, 5. 527
IX, 18. 6
X 28. 527
XVI, 18. 6
2 Cor. III, 18. 9
IV, 9. 286
VI, 6. 8. 287
XII, 4. 285
Gal IV, 19. 4
Eph. IV, 29. 7
Eph. VI, 12. 6
Phil. II, 30. 527
III, 8. 527
III, 10. 51
Col. II, 18. 288
Col, II, 8. 68
1. Tim. III, 16. 526. 527
VI, 5. 7
VI, 20. 69
2. Tim. II, 26. 527
Hebr. I, 6. 6
I, 12. 528
VI, 6. 7
VIII, 11. 528
IX, 1. 528

Hebr.

Hebr. X, 39. 6
XII, 24. 273
XIII, 1. 6
2 Petr. c. II. et III. 61
1 Io. IV, 2. 551
V, 78. 526. 528
Libri *Elementares pro Scholis Palat. Pol. scribendi* 369 sqq.
Libri *Mosaici* 134. 135
Lingua *vniuersalis* 534
Linguarum *origo* 534
Linguarum *discendarum ratio* 282
Loesner *illustrat N. T. ex Philone* 557
Lunae *in Atmosphaeram, vis* 543
Lunae *phases differentes* 484 sqq.
Lunae *variae apparitiones, quoad pascha constituendum* 546 sq.
Lutheri *consilium de tempore Paschatis* 80
Lutherus *commendat vett. auctores* 346

M.

Macrobius 433
Mallet *de correctione Meridiani* 516
Mangelsdorf *de Promptuario latinitatis domesticae* 511
Margraf *de testudine aquarum dulcium* 539
Mathaei *Glossariorum et Anecdotorum quorundam fragmenta edit* 1 sqq.
Meridiani *correctio* 516
Meteorologiae *maior vtilitas* 543
Mixtio *metalli, quod aqua soluitur* 533
Monita *ad institutum Scholarum Palatinarum Pol.* 383
Montes *Silesiae secundum Historiam naturalem* 544
Morae *phaseos lunaris* 564
Morellius *de Bibliotheca Naniana* 471
Morus *describit vitam Reiskii* 291 sqq.
Motus 207
Motus *sanguinis progressiuus* 209
Muscorum *historia* 542
Musicae *Ecclesiasticae Historia* 159 sqq.
Israelitica 161
Primae Ecclesiae 161
Medii aeui 163
Recentiorum 165 sqq.
Murium *deuorationis fabulae* 544

N.

Nanii *Fratres* 472

Neller *de decretis Concilii Basileensis* 422
Nervina 228. 233
Niebuhrii *itinera* 254
Nicephorus *edit Catenam Patrum* 506 sq.
Niger *color ruber interdum videtur* 542
Norisii *opera* 427
Notio *Dei non est ab educatione* 171
Nutritio 217

O.

Observationes *iuris per Cannegieterum* 438
Oculi *structura* 153
Olai *passio* 128
Oppianus *de piscatione et venatione* 142
Ordo *doctrinae in Scholis Palatinis Polon.* 368

P.

Pacificatio *religiosa* 424
Pactum *Confirmationis* 71
Palatinae *Scholae in Polonia* 364
Papyrus 540
Paronomasia *Orientalibus adamata* 279
Pascha *quando sit celebrandum* 10 sqq.
Pascha *Iudaeorum* 75 sqq.
Paschales *controversiae* 66
Pascha tis *Iudaici tempus* 484 554 sqq.
Pelagianorum *historia* 428
Pentateuchi *origo* 134
Phalaena, *quae ex larva abietum nascitur* 537
Phasium *lunarium diuersitas* 484. 564. sq.
Philippus *Arabs* 67
Philo *Carpasius in Canticum* 117
Alexandrinus 357 sqq.
Philosophia *Col. II. 8. quid?* 58
Phlogiston *animale* 202 sqq.
Polonicae *Scholae* 364
Polychresta 227
Possessor *Catholicus non tenetur bona saecularisata restituere* 425
Praefectorum *Scholarum Palatinarum Pol. Programma* 364
Prioratus *scripsit Historiam Gustavi Adolphi* 100
Principium *vitale* 200 sqq.
Promtuarium *latinitatis domesticae* 511
Prophetae *priores* 136
Protestatio *Papae contra pacem Westphalicam* 425

Pro-

Prouerbia *Salomonis* 139
Pſalmorum *collectio* 138
Pulſus 213

R.

Reccardus *de Paſchate* 483
Reductio *functionum transcendentalium* 385
Reiskii *Vita* 291 ſqq.
Reiskius *in Arabica lingua excellit* 295 ſq.
itinera facit 293 ſqq.
animaduerſiones in graecos auctores 301 *ſqq.*
Oratores graecos edit 304 ſq.
Thucydidem et Demoſthenem in vernaculam transfert. 306
Conſtantinum Porphyrogennetam de ceremoniis aulae Byzantinae edit 307
alios graecos auctores 307
Reiskia *edet Libanium* 480
Reſpiratio 217
Rieggeri *Opuscula ad H. E. et Ius* 138
Riegger *de Decreto Gratiani* 422
Roborantia 225 ſqq.
vſus 233 ſq.
Robur *vitae* 219

S.

Sal *alcalinum pannonicum* 539
Salomonis *libri* 139
Samaritanus *textus* 250 ſqq.
Sandinus *de variis ad hiſtoriam Pontificum pertinentibus* 64 ſqq.
Sanguinis *circulus* 213
miſtio 209 ſqq.
Saturnalia *Macrobii* 436
Schilling *de anguilla electrica* 540
Schloer *de Concordatis Germaniae* 423
Schmid *de protectore Concordatorum* 423
Schmidii *Theſaurus iuris eccleſiaſtici* 421
Schneiderus *edit Oppianum* 142
Scholae *Palatinae in Polonia* 364
Schroeter *ſcribit de robore vitali* 199
Segnerus *auiarium Varronis deſcribit* 88
Semleri *Apparatus ad V. T.* 132
Senſatio 210

Sensus *honesti discitur ex auctoribus vett.* 347 sqq.
Somnium *Scipionis, Macrobii* 434
Spiritus *vitales* 203 sqq.
Stephani *Pontificis controuersiae cum Afris* 67
Strauſſii *dissert. Canon.* 425
Sulphur *animale* 202 sqq.
Sulphur *minerale* 235
Sulzeri *Theoria generalis artium* 535
Symboli *Athanasiani auctor* 70
Syntaxis *poetica* 268
Syſtéme *de la nature, Liber pernicioſiſſimus* 168

T.

Tabulae *lunares* 565 sq.
Teleſcopia 317
Teleſcopiorum *tria genera* 319 sqq.
Terra *Colonienſis* 533
Tertullianus *non ſauet Anthropomorphismo* 335 sq.
Teſtudo *aquarum dulcium* 539
Theocriti *Idyllium* 454
Theophilus *Monachus* 477
Theſaurus *Eccleſiaſticus* 421
Thordonis *Diaconi articuli* 128
Timurlanis *vita* 22
Traditio *ſacra an?* 241
Treſchow *agit de codicibus N. T. nondum deſcriptis* 90 sqq.
de Tuſchis *de Fagnano Reductio functionum transcendentalium* 385

V.

Variantium *Kennicoti ratio* 245 sqq.
Variantium *lectionum vſus in V. T.* 245
Varronis *Auiarium* 88
Voſſius *pro libro Eſtherae* 195 sqq.
Verſchuiri *Diſſertationes* 281 sqq.
Vinculum *animae et corporis* 218
Viſionis *ſpecies* 154 sqq.
Vmbra 533
Vniuerſale *aliquod medicamentum* 237
Vſus *roborantium* 233

W. Z,

Waldemari, *Daniae regis, leges* 124. 125
Widekindi *Dissertationes Canonicae* 424
Zeunius *edit Microbium* 433
in Theocritum 454
Zitter-aal 540

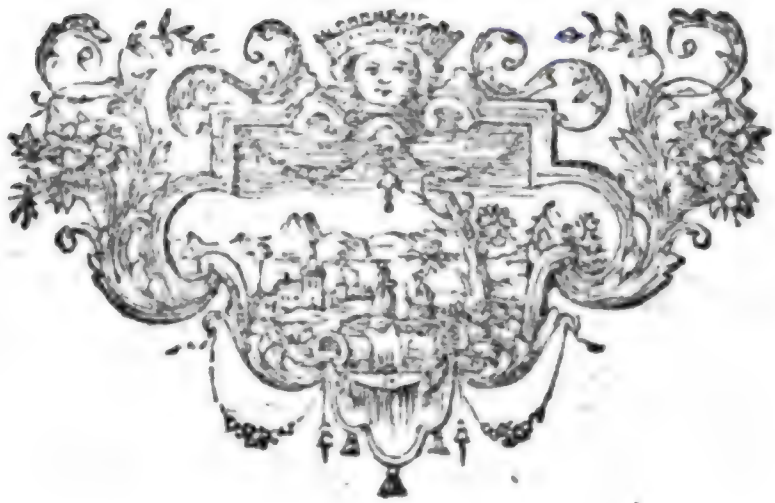

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google